ION BĂLU

LITERATURA ROMÂNĂ PENTRU CLASA A XII-A DE LICEU ȘI BACALAUREAT

Culegere de texte și comentarii

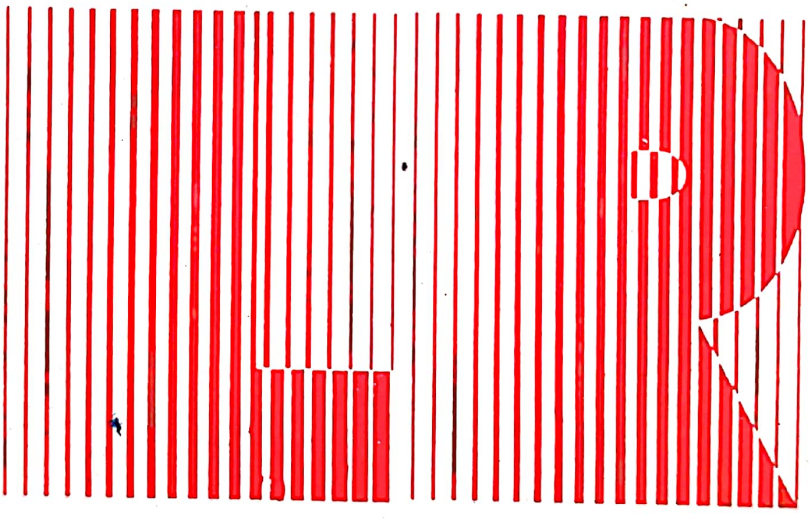

EDITURA MINERVA

LITERATURA ROMÂNĂ PENTRU CLASA A XII-A DE LICEU ȘI BACALAUREAT

Culegere de texte, alcătuită conform programei pentru anul școlar 1994/1995, note și comentarii literare de prof. dr. ION BĂLU

EDITURA MINERVA
BUCUREȘTI • 1994

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezentul volum oferă elevului și profesorului o crestomație a operelor literare studiate în clasa a XII-a de liceu. Poeziile, schițele, nuvelele, o parte din piesele de teatru sunt reproduse integral ; din romane și din volumele de eseuri, am selectat capitole ; din piesele de teatru ample, am reținut tablouri sau acte ; de fiecare dată am făcut precizările necesare.

Toate operele sunt însoțite de o prezentare generală și de un comentariu literar. Pentru a facilita parcurgerea textului, am divizat fiecare capitol în patru segmente distincte : cel dintâi, precedat de un punct negru, oferă reperele biografice esențiale ale vieții scriitorului ; următorul, marcat de două puncte, grupează, cronologic, opera antumă și postumă ; alineatul precedat de trei puncte reprezintă comentariul literar sau prezentarea generală a operei prevăzute de programa școlară să fie analizată în clasă ; în sfârșit, cele patru puncte negre indică reproducerea integrală sau parțială a textului antologat.

Comentariile nu urmăresc să uniformizeze interpretarea operei literare, ci să ofere o variantă analitică posibilă, mai apropiată de modul în care elevul de liceu poate înțelege structura, semnificația și valoarea artistică a operei. De aceea, ele nu se reduc la o grilă aplicată automat operei, ci se mulează pe structura ei strict individuală.

ION BĂLU

iunie 1994.

Scanned with OKEN Scanner

I. LITERATURA ROMÂNĂ INTERBELICĂ
(continuare)

A. PROZATORI ŞI POEŢI

MIRCEA ELIADE (1907—1986)

● S-a născut la 13 martie (28 februarie, stil vechi) 1907, la Bucureşti. A început şcoala primară la Cernavodă, unde tatăl său, ofiţer, fusese transferat cu serviciul, şi a terminat-o la Bucureşti. Între anii 1917—1925, a urmat cursurile Liceului „Spiru Haret". În primăvara anului 1919, şi-a descoperit vocaţia creatoare. Dublu debut în 1921, cu articolul *Duşmanul viermelui de mătase* şi schiţa fantastică intitulată *Cum am găsit piatra filosofală*. Până la sfârşitul liceului va publica peste 500 de studii şi articole. Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti, 1925—1928 ; specializare în India în filosofie şi limba sanscrită, 1928—1931. Suplinitor la Catedra de filosofie a Universităţii din Bucureşti ; intensă activitate ştiinţifică şi literară ; călătorii de studii în străinătate. Consilier la Legaţiile României din Londra (1940) şi Lisabona (1941—1944). Se stabileşte la Paris în septembrie 1945. Publică numeroase studii despre istoria religiilor ; ţine prelegeri şi conferinţe la diferite universităţi europene. În 1957 a fost numit profesor de istoria religiilor la Unversitatea din Chicago, unde a funcţionat până la sfârşitul vieţii. Lucrările ştiinţifice îi aduc o notorietate universală. A murit la 22 aprilie 1986.

●● Romane şi nuvele : *Isabel şi apele diavolului*, 1930 ; *Maitreyi*, 1933 ; *Întoarcerea din rai*, 1934 ; *Lumina ce se stinge*, 1934 ; *Şantier*, 1935 ; *Huliganii*, 1935 ; *Domnişoara Christina*, 1936 ; *Şarpele*, 1937 ; *Nuntă în cer*, 1938 ; *Secretul doctorului Honigberger*, 1940 ; *Noaptea de Sânziene*, în limba franceză, 1955, originalul în limba română, Paris, 1971 ; prima ediţie în România, 1990 (în „Biblioteca pentru toţi") ; numeroase nuvele, publicate iniţial în limba română, în periodicele şi editurile emigraţiei române, apoi în limbile de circulaţie universală. Din 1994, Editura Minerva începe publicarea scrierilor literare ale lui Mircea Eliade într-o ediţie de „Opere". Studii şi eseuri literare : *Soliloquii*, 1932 ; *Oceanografie*, 1934 ; *Fragmentarium*, 1939 ; *Insula lui Euthansius*, 1943 ; *Comentarii la legenda Meşterului Manole*, 1943. Studii de filosofie şi istoria religiilor : *Alchimia asiatică*, 1934 ; *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*, 1936 ; *Cosmologie şi alchimie babiloniană*, 1937 ; *Mitul reintegrării*, 1942 ; *Technique du yoga*, 1947 ; *Traité d'Histoire des Religions*, 1948 ; *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'Extase*, 1951 ; *Yoga. Immortalité et la liberté*, 1954 ; *Naissances mystiques*, 1959 ; *Aspects du mythe*, 1963 ; *La Nostalgie des origines*, 1971 ; *Histoires des croyances et des idées religieuses*, 1976 etc. Din 1990, Editura Humanitas a început traducerea sistematică a operei ştiinţifice a lui Mircea Eliade.

●●● *Maitreyi*. Comentariu literar.

1. Elaborarea. *Manuscrisul cărţii a fost prezentat în februarie 1933 la concursul pentru cel mai bun roman inedit, organizat de Editura Cul-*

Scanned with OKEN Scanner

tura Națională. Din cele cincizeci de manuscrise prezentate sub pseudonim, juriul, alcătuit din criticii G. Călinescu, Șerban Cioculescu, Perpessicius, Mihai Ralea și romancierul Cezar Petrescu a hotărât, la 14 martie 1933, premierea romanului Maitreyi. Cartea a avut un succes răsunător, cum numai romanele lui Ionel Teodoreanu mai cunoscuseră, fiind retipărită numai în acel an în trei ediții. Aproape două decenii, Maitreyi a rămas cartea adolescenței unor întregi generații de intelectuali români. După venirea comuniștilor la putere, până în 1968, opera lui Mircea Eliade a fost interzisă în România. Procesul s-a repetat, întrucâtva tacit, și după 1980, atenuându-se ușor după moartea scriitorului (1986).

2. „Maitreyi", roman non-fictiv. Cartea are numai aparența unui univers ficțional ; în realitate, Maitreyi este un roman non-fictiv. Se întâmplă, adesea, ca un scriitor să străbată spațiul unor evenimente deosebite, ce oferă, cu minime modificări, substanța unei narațiuni de excepție. Maitreyi este construit pe o structură narativă reală, trăită personal de Mircea Eliade în India : iubirea dintre el și Maitreyi, fiica profesorului Surendranath Dasgupta. Tânărul a cunoscut-o în toamna anului 1929 în casa părintelui ei, unde, săptămânal, profesorul îl ajuta să rezolve problemele dificile de gramatică sanscrită și verifica progresele studentului în însușirea filosofiei Samkya-Yoga. Din ianuarie 1930 până în septembrie același an, Mircea Eliade a locuit în casa lui Dasgupta. Zilnic, sub îndrumarea profesorului, efectua o oră de comentarii textuale pe tratatul lui Patanjali despre Yoga. Între aceste limite temporale, se situează acțiunea romanului.

3. Modalități narative. Maitreyi nu rezumă viața lui Mircea Eliade în India, ci valorifică artistic, prin sinceritatea nealterată a relatării, prin destăinuirea confesivă, lipsită de simulare și artificiu, o secvență din această existență. Maitreyi este un jurnal subiectiv, narat la persoana I, în care romancierul s-a obiectivat într-un personaj de ficțiune, Allan. În succesiunea evenimentelor reale sunt introduse și elemente fictive, puține și lipsite de relevanță, pentru că scopul romancierului este de a realiza un discurs narativ armonios echilibrat, care să îmbrace aparențele imaginarului. Vocea naratorului dezvăluie în personajul principal un tânăr tehnician desenator, angajat la „Societatea de canalizare a deltei" ; Surendranath Dasgupta apare sub numele de Narendra Sen, inginer la aceeași societate. În schimb, fetele profesorului, Maitreyi și Chabù, au intrat în roman cu numele lor reale.

4. Structura compozițională. Mircea Eliade a realizat un roman cu focalizare internă, edificat pe trei momente narative aproximativ egale, prezentate cronologic și întretăiate de scurte reveniri, prin care întâmplări similare, desfășurate anterior de nenumărate ori, sunt restrânse la un singur enunț. Primul segment narativ recreează, printr-o densitate evenimențială puțin comună, seducția involuntară exercitată de Maitreyi asupra tânărului.

Scanned with OKEN Scanner

MAITREYI
(Fragmente)

IV

●●●● Mă deșteptam în fiecare dimineață cu o nouă mirare. Patul meu de campanie se afla chiar lângă ușă, și cele dintâi priviri descopereau o încăpere ciudată, cu fereastra înaltă și zăbrelită, pereții vopsiți în verde, un vast fotoliu de paie și două taburete, alături de o masă de lucru, câteva litotipii bengalice, bătute în ținte de partea dreaptă a bibliotecii. Îmi trebuiau câteva minute ca să-mi amintesc unde mă aflu, să înțeleg acele zgomote surde care veneau de afară, pe fereastra deschisă, sau de pe coridor, prin ușa lată, pe care o închideam noaptea cu o bară de lemn. Dedeam la o parte învelitoarea spumoasă care atârna deasupra patului și plecam să mă spăl în curte, într-o cabină de tablă care acoperea cada de ciment, în care servitorii turnau de cu seară câteva duzini de găleți cu apă. Era un ceremonial nou și reconfortant dușul acesta improvizat în mijlocul curții. Scoteam apa cu o cană și o zvârleam pe trup, tremurând tot, căci era iarnă și curtea pietruită. Dar eram mândru de curajul acesta al meu ; ceilalți aduceau cu ei și câte o găleată cu apă caldă și, când au aflat că îmi iau întotdeauna dușul rece, nu și-au putut ascunde mirarea și admirația. Câteva zile, toată casa n-a vorbit decât despre baia mea de dimineață, fără apă caldă. Așteptam să-mi spună ceva și Maitreyi, pe care o întâlneam devreme de tot, la ceai, într-o *sari* albă, simplă, și cu picioarele goale. Și într-o zi mi-a spus (primele ei cuvinte neoficiale) :

— În țara dumneavoastră trebuie să fie foarte frig. De aceea sunteți albi...

A pronunțat cuvântul „alb" cu oarecare invidie și melancolie, uitându-și fără voie câteva clipe mai mult privirea pe brațul meu, așa cum se rezemase de masă, jumătate gol în bluza de lucru. Am fost și surprins, și încântat ghicind invidia aceasta, dar zadarnic încercam să continuu conversația. Maitreyi și-a sfârșit ceaiul ascultându-ne, pe mine și pe inginer, și aprobându-mă de câte ori o întrebam direct.

Nu vorbeam aproape niciodată împreună. O zăream trecând pe coridor, o auzeam cântând, știam de ea că își petrece o bună parte din zi închisă în odaie sau pe terasă și mă înciuda grozav ființa aceasta atât de aproape de mine și totuși atât de streină. Mi se părea, de altfel, că eram tot timpul observat, nu din cine știe ce bănuială, ci pentru că se temeau toți să nu fiu stingherit în noua mea locuință. Când rămâneam singur, râzând de tot ceea ce îmi apărea straniu și neînțeles, primeam la fiecare ceas prăjituri și fructe, ceai cu lapte sau nuci de cocos bine curățite. Mi le aducea un servitor, cu bustul descoperit și păros, singurul cu care puteam schimba câteva cuvinte în hindustani. Îl observasem cum privește lacom lucrurile mele, așa cum sta turcește lângă ușă și mă sorbea din ochi, neîndurându-se să plece, întrebându-mă dacă patul e destul de bun, dacă învelitoarea mă apără bine de țânțari, dacă îmi place laptele crud, dacă am frați și surori, dacă mi-e dor de țară, și știam că într-o cameră de sus îl așteaptă d-na Sen și celelalte femei (pe

Scanned with OKEN Scanner

care nu le cunoscusem), și lor le va repeta cuvânt cu cuvânt tot ceea ce vorbisem.

Maitreyi mi se părea mândră și disprețuitoare. Adesea, la masă, îi surprindeam un zâmbet distant și puțin răutăcios. Pleca întotdeauna mai devreme, ca să mănânce *pan*, și cum trecea într-o odaie vecină, începea, să râdă și să vorbească bengali. Cu mine nu vorbea niciodată când ne aflam mai mulți laolaltă ; iar dacă o întâlneam singură, nu îndrăzneam eu. Mi-era teamă să nu calc vreo regulă din acel necunoscut ceremonial al bunei-purtări indiene. De aceea mă prefăceam adeseori că n-o văd și mă retrăgeam în odaia mea. Mă întrebam câte odată ce crede ea despre mine, ce fel de suflet ascunde sub expresia aceea atât de schimbătoare a feței (căci erau zile când se urâțea și zile când era frumoasă de nu mă puteam sătura privind-o). Mă întrebam, mai ales, dacă e stupidă ca toate celelalte fete sau dacă e, într-adevăr, simplă ca o primitivă, așa cum îmi închipuiam eu că sunt indienele. Și apoi, ca să nu mă las furat de gânduri inutile, scuturam cenușa pipei și mă reîntorceam în lectură. Biblioteca inginerului ocupa două odăi la parter, și în fiecare zi aduceam pe masa mea alte cărți.

O dată — trecuseră numai câteva săptămâni de la venirea mea în Bhowanipore — m-am întâlnit cu Maitreyi în verandă. O salutai aproape automat, împreunând palmele în dreptul frunții, căci nu știu de ce mi se părea stupid să ridic cascheta colonială în fața unei indiene (poate credeam că aș putea-o jicni cu un salut străin rasei ei ; sau poate o salutam așa ca să-i capăt încrederea).

— Cine v-a învățat salutul nostru ? întrebă ea, zâmbindu-mi neașteptat de prietenește.

— Dumneata. (Îmi amintii scena, penibilă, a întâlnirii din mașină.)

Mă privi o clipă, figura i se descompuse de o frică aproape carnală, buza îi tremură și fugi pe coridor, fără să-mi spună un alt cuvânt. Intrai în cameră stânjenit. Mă hotărâi să-i spui inginerului toate acestea, să-i mărturisesc cât de încurcat sunt, să-i cer să mă învețe ceva.

La câteva zile după aceea, când eu mă întorsesem de la birou și stăteam trântit pe pat, obosit, fără gânduri, Maitreyi a bătut la ușa mea.

— Vă rog să-mi spuneți când se întoarce tata, vorbi ea, rezemându-se intimidată de ușă.

Sării în sus zăpăcit (mărturisesc că nu știam cum să mă port cu fata aceasta) și-i spusei tot ce știam, în mai multe cuvinte decât ar fi fost nevoie și fără să îndrăznesc s-o poftesc înlăuntru, să șadă.

— Mama m-a trimis să vă întreb, adăugă ea, timidă, țintuindu-și totuși privirile în ochii mei. Nu vă distrați destul în casa noastră și de aceea rămâneți ceasuri întregi singur aici în odaie. Mama spune că, dacă lucrați după apusul soarelui, vă îmbolnăviți.

— Ce-aș putea face altceva ? o întreb.

— Dacă vreți, vorbiți cu mine... Sau vă plimbați.

— Nu mai am prieteni, îi spun sincer, apropiindu-mă de ușă, nu mai am la cine să mă duc. Mă plimb destul când mă întorc de la lucru.

— Vă distrați mult mai bine acolo, în Wellesley Street, vorbi ea, zâmbind. Apoi, parcă și-ar fi amintit ceva, se îndreptă către verandă. Mă duc să văd dacă au venit scrisori.

Scanned with OKEN Scanner

Rămăsei rezemat de ușă, așteptând-o. Fredona un cântec fără melodie, așa cum auzeam serile, înainte de a adormi, din odaia ei. Știam că sus, cu ferestrele în ulicioara ce străbate maidanul și cu o ușă în balconul bine înveșmântat în glicine cu floare roșie, se află odaia ei. O auzeam cântând și certându-și sora cea mică, o simțeam vag când ieșea în balcon, și de acolo venea glasul scurt, de pasăre surprinsă, când răspundea la vreo chemare de jos : „*Giacè !*"

Se întoarse cu câteva scrisori și se opri în fața mea, încercând să lege cheia de colțul *sari*-ei.

— Eu am grija cutiei de scrisori, spuse mândră. Dar mie nu-mi scrie nimeni, adăogă, puțin întristată, privind numele pe plicuri.

— Cine să vă scrie ?

— Oamenii. De ce mai e poștă, dacă nu primesc scrisori de la oameni pe care nu-i văd ?

O privii fără să înțeleg. Rămase și ea, câteva clipe, gândindu-se speriată la ceva și închizând ochii.

— Mi s-a părut c-am făcut o greșeală de gramatică, își mărturisi ea turburarea.

— N-a fost nici o greșeală.

— Atunci de ce mă priveați așa ?

— Nu prea înțelegeam. Cum să vă scrie oameni necunoscuți ?

— Nu se poate, nu e așa ? Și tata spune același lucru. Tata spune că sunteți foarte inteligent, e adevărat ?

Zâmbii prostește și încercai să fac o glumă, dar ea continuă :

— Vreți să vedeți terasa ?

Acceptai cu bucurie, căci tânjeam să mă tolănesc acolo, pe acoperișul casei, să privesc în voie cerul, grupurile de cocotieri și grădina, să văd de sus cartierul acesta numai parcuri și vile, în care mă rătăceam la început aproape în fiecare zi.

— Pot veni așa cum sunt ?

Mă privi mirată. Explicai :

— Sunt în pantofi de *tennis*, fără ciorapi, n-am guler, n-am haină.

Continuă să mă privească. Apoi întrebă deodată, straniu de curioasă :

— La d-stră cum se suie lumea pe terasă ?

— Noi n-avem terase.

— Deloc, deloc ?

— Deloc.

— Trebuie să fie trist. Cum vedeți, atunci, soarele ?

— Pe stradă, la câmp, cum se vede soarele.

Se gândi o clipă.

— De aceea sunteți albi. Sunteți foarte frumoși. Și eu aș vrea să fiu albă, nu se poate asta, nu e așa ?

— Nu știu, dar bănuiesc că nu. Pudră.

Avu o uitătură de dispreț.

— Pudra se spală. D-stră v-ați pudrat când erați mic ?

— Nu, nimeni nu se pudrează când e mic...

Mă privi fericită.

— Dacă vă pudrați, vă îmbolnăveați. Și Tolstoi spune așa.

Scanned with OKEN Scanner

Iarăşi mă mirai, şi o priveam probabil foarte amuzat, căci numaidecât deveni serioasă.

— Nu cunoaşteţi pe contele Lew Tolstoi (pronunţă pe Lew în englezeşte : *Liu),* marele scriitor rus ? Scrie foarte frumos ; şi a fost bogat, dar la bătrâneţe a lăsat totul şi s-a retras în pădure ; parcă ar fi fost indian...

Îşi aduse aminte de terasă şi mă pofti. Urcarăm amândoi scările, eu puţin intimidat, pentru că trebuia să trec prin faţa odăiei femeilor, ea încercând să vorbească tare, ca să o audă maică-sa şi — cum mi-a mărturisit în urmă — să ştie că „mă distrează". (Gazda mea nu dormise câteva nopţi gândindu-se cât de greu îmi va fi mie fără „distracţii" : fără muzică, fără prieteni, fără patefon.) Când ajunsei sus, mă cuprinse deodată o nemărginită bucurie. Niciodată n-aş fi ghicit cât de schimbată se vede lumea de pe acoperişul unei case, cât de liniştită apare cetatea, cât de verde e cartierul nostru. Treceam în fiecare zi pe lângă arborii din Bhowanipore, dar niciodată n-aş fi crezut că sunt atât de mulţi. Mă rezemai de parapet şi privii în jos, în curte. Îmi amintii ziua când am zărit-o pe Maitreyi trântită pe trepte şi râzând. Mi se părea c-au trecut ani de-atunci. Trecuseră ani şi de când Maitreyi venise să mă întrebe, fricoasă, la uşa odăiei mele : „Vă rog să-mi spuneţi când se întoarce tata"... N-o înţelegeam ; mi se părea că e un copil, o primitivă. Mă atrăgeau vorbele ei, mă încântau gândirea ei incoerentă, naivităţile ei, şi multă vreme, mai târziu, mi-a plăcut să mă consider om întreg alături de această barbară.

— Sora mea nu vorbeşte bine englezeşte, îmi spuse venind cu Chabù de mână, dar înţelege totul. Vă roagă să-i spuneţi o poveste... Şi mie îmi plac poveştile.

Rămăsei iarăşi sec şi inert în faţa fetelor astea, care se ţineau de mână, sub cerul unui început de seară aşa cum niciodată nu văzusem. Am avut o senzaţie ciudată de vis, de decor schimbat într-o clipită. Parcă s-ar fi ridicat de undeva o cortină. Sau poate mă schimbasem eu ; nu ştiu.

— N-am mai citit de mult poveşti, răspunsei după o destul de lungă pauză. Şi apoi, mai e ceva : eu nu ştiu să povestesc. E un dar ăsta, al poveştilor. Nu-l are oricine.

Se întristară amândouă, atât de spontan şi de sincer, încât mă simţii vinovat şi începui a mă gândi dacă nu cumva tot îmi mai aduc ceva aminte din toate poveştile pe care le citisem în copilărie. Nu-mi venea nici una în minte. Mă simţeam neghiob, şi conştiinţa opacităţii mele mă paraliza. Trecui repede în revistă : Perrault, Grimm, Andersen, Lafcadio, Hearn. Mi se păreau toate cunoscute. Mi se părea că aş fi ridicol să le spun povestea Scufiţei Roşii sau a principesei adormite, sau a comorii fermecate. Aş fi vrut să ştiu o poveste minunată, cu aventuri şi complicaţii multe, care să-i placă şi Maitreyiei. Să fie, în sfârşit, demnă de un tânăr inteligent şi cetit : să fie originală, impresionantă, simbolică. Şi nu-mi trecea prin minte nici o astfel de poveste simbolică.

— Spune-mi o poveste cu un pom, vorbi Chabù, privindu-şi sora ca să înţeleagă dacă se exprimase bine.

Scanned with OKEN Scanner

Mă gândii că aș putea improviza ceva și începui :

— A fost odată un pom și, la rădăcina pomului, se afla ascunsă o comoară. Un cavaler...

— Ce e aia cavaler ? întrebă Chabù.

Sora-sa o lămuri în bengali, în timp ce eu încercam să ghicesc ce am să spun mai departe.

— Un cavaler visă într-o noapte că o zână îi arată locul comoarei. (Mi se păru atât de ridicol ceea ce spusesem, încât îmi fu rușine să privesc fetele și mă aplecai să-mi înnod șireturile pantofilor.) Cu ajutorul unei oglinzi fermecate, cavalerul găsi comoara. (Îmi era peste putință să continuu. Mi se părea că Maitreyi înțelege jena mea, dar, când ridicai ochii, o văzui că asculta foarte atentă și, aparent, foarte interesată de cele ce vor urma.) Care îi fu însă mirarea, când peste comoară descoperi un balaur viu, cu ochi de jăratec și gura de foc. (Roșii pronunțând ultimele cuvinte.) Atunci...

— Dar pomul ? întrerupse Chabù. Ce-a zis pomul ?

— Acela nu era un pom fermecat și n-avea darul vorbirii ; așa că n-a zis nimic.

— Dar de ce trebuie să fie fermecat ca să poată vorbi ? întrebă Chabù.

Mă simții puțin încurcat și-mi spusei în gând : panteism.

— În sfârșit, așa e povestea ; nu toți pomii au suflet, numai cei fermecați.

Chabù vorbi ceva foarte aprins cu Maitreyi, și pentru întâia dată regretai că nu le înțeleg deloc limba. Erau sunete dulci, italienești, și vocale prelungite, parcă dintr-un moment în altul ar fi trebuit să se continue în cântec.

— Ce spune ? mă adresai eu către Maitreyi.

— Mă întreabă dacă pomul ei are suflet. Eu i-am spus că toți pomii au suflet.

— Dar are ea un pom al ei ?

— Nu e chiar pom. E arbustul din curte, acela cu ramurile pe balustrada verandei. Chabù îi dă în fiecare zi de mâncare : turtă și prăjituri, și firimituri din tot ce mănâncă ea.

Eram fericit și-mi repetam în gând : panteism, panteism. Mă gândeam ce documente rare am eu în față.

— Bine, Chabú, dar pomul nu mănâncă turte.

— Dar *eu* mănânc ! răspunse ea foarte mirată de observația mea.

Mi se părea că descoperirea aceasta nu trebuie pierdută și, pretextând că mă duc să fumez o pipă, mă coborâi în odaia mea. Închisei ușa cu bara și scrisei în jurnal : „Prima discuție cu Maitreyi. De remarcat primitivismul gândirii ei. Un copil care a cetit prea multe. Astăzi, pe terasă, o întâmplare penibilă cu povestitul. Sunt incapabil să spun povești ; probabil, jena mea, de tot ceea ce e inocent și naiv. Revelația a fost Chabù, un suflet panteist. Nu face deosebire dintre sentimentele ei și ale obiectelor ; de pildă, dă turta unui poem, pentru că ea mănâncă turte, deși știe că *pomul* nu poate mânca. Foarte interesant."

După ce am însemnat în jurnal acele câteva linii, m-am întins pe pat și m-am lăsat în voia gândurilor. Nu știu ce îndoieli m-au străbătut

Scanned with OKEN Scanner

atunci, căci m-am ridicat după câteva minute, am redeschis jurnalul şi am adăugat : „Poate mă înşel...".

Seara am lucrat cu inginerul în biroul lui. Înainte de a ne despărţi, îşi rezemă mâna de umărul meu şi-mi spuse :

— Soţia mea ţine foarte mult la d-ta, Allan. Vreau să te simţi aici ca la d-ta acasă. Poţi circula în voie prin toate odăile. Noi nu suntem ortodocşi şi nu avem gineceu. Dacă ai nevoie de ceva, te rog spune-i soţiei mele sau Maitreyiei. Cred că sunteţi destul de buni prieteni...

Întâmplările acestei zile mă ispiteau să spun „da". Îi mărturisii totuşi dificultăţile mele.

— Orice fată indiană se poartă aşa cu un strein...

Începu apoi să-mi povestească. O dată, trebuind să ia ceaiul la legaţia italiană, consulul a voit să ajute pe Maitreyi să traverseze o curte interioară —, căci ploua şi nu aveau decât o singură umbrelă — şi i-a luat braţul. Atât a speriat-o pe Maitreyi gestul acesta al unui necunoscut, încât a rupt-o la fugă prin ploaie, a ieşit în stradă, a sărit în maşină şi nu s-a oprit din plâns până în Bhowanipore, după ce s-a repezit în braţele mamei. Şi asta se întâmplase numai cu un an înainte, când Maitreyi avea aproape 15 ani şi trecuse examenul de matriculaţie la Universitate, şi se pregătea pentru *Bachelor of Arts*. Altă dată, când o familie europeană îi invitase în lojă la operă şi un tânăr elegant încercase să-i apuce mâna, în întunerec, Maitreyi îi spuse la ureche, destul de tare ca să audă vecinii : „Am să te bat cu papucul peste gură !". Panică. Loja, în picioare. D-na X (numele ei este prea cunoscut în Calcutta pentru a-l menţiona aici) a intervenit. Discuţii, explicaţii, scuze.

— Am făcut vreo greşeală de gramatică ? întrebă Maitreyi.

Aceasta mă făcu să râd cu poftă, deşi mă întrebam dacă fata aceasta ascunde inocenţă ori un perfect rafinament, cultivând humorul şi amuzându-se pe spinarea noastră. Gândul acesta îmi venea mereu în minte de câte ori, în urmă, o ascultam vorbind sau îi auzeam râsul din celelalte odăi.

— Nu ştii că Maitreyi scrie versuri ? mă întrebă, foarte mândru, inginerul.

— Îmi închipuiam numai, i-am răspuns.

Descoperirea aceasta mi-o făcea oarecum antipatică. Toate fetele scriu versuri şi toţi copiii-minune. Înţelegeam că inginerul vrea să-şi scoată fata un soi de copil-minune, şi aceasta mă dezgusta. De câte ori mai înainte îmi spusese : „Maitreyi are geniu !", şi în acele zile o priveam cu oarecare ciudă. Poate de aceea e atât de încrezută, reflectam eu.

— Scrie poeme filozofice, care îi plac foarte mult lui Tagore, adăogă, observându-mă.

— Da ? (Mă prefăcui cât mai indiferent.)

Când coboram scările, o întâlnii pe Maitreyi ieşind din bibliotecă.

— Nu ştiam că eşti poetă, vorbii cu un ton pe care îl voiam ironic.

Se roşi şi se rezemă de zid. Începea să mă supere sensibilitatea aceasta bolnăvicioasă.

— La urma urmelor, nu e nimic rău dacă scrii versuri, adăogai. Totul e să le scrii frumoase.

Scanned with OKEN Scanner

— De unde știți că nu sunt frumoase ? mă întrebă, jucându-se cu volumul pe care îl adusese din bibliotecă.

— Nu mă îndoiesc. Mă întrebam numai ce poți ști d-ta din viață ca să scrii poeme filozofice.

Se gândi o clipă, apoi începu să râdă. Râdea tot mai sincer, apăsându-și brațele pe sâni cu un gest ciudat de pudoare.

— De ce râzi ?

Se opri deodată.

— N-ar trebui să râd ?

— Nu știu. Nu înțeleg nimic. La urma urmelor, fiecare face ce-i place. Te-am întrebat de ce râzi ; credeam că poți să-mi spui.

— Tata spune că sunteți foarte inteligent (schițai un gest de nerăbdare). De aceea vă întreb mereu ; mi-e teamă să nu fac greșeli, să nu vă supăr.

Avea o expresie care mă făcu fericit.

— Și de ce nu vrei să mă superi ?

— Pentru că sunteți oaspetele nostru. Un oaspete e trimis de Dumnezeu...

— Și dacă oaspetele e un om rău ? o întrebai așa, ca pe un copil, deși fața ei ajunsese serioasă, aproape încruntată.

— Dumnezeu îl cheamă înapoi, răspunse ea prompt.

— Care Dumnezeu ?

— Dumnezeul lui.

— Cum, fiecare om are un dumnezeu *al lui !*

Accentuai ultimele cuvinte. Mă privi, se gândi, închise ochii și-i deschise cu o privire nouă, umedă, calină.

— Am greșit, nu e așa !

— Cum vrei să știu eu ? vorbii, ca să-mi ascund încurcătura. Eu nu sunt filozof.

— Eu sunt, spuse ea repede, fără să clipească. Îmi place să gândesc, să fac versuri, să visez.

Îmi spusei în gând : „Habar n-are de filozofie !“ și zâmbii.

— Aș vrea să fiu bătrână, începu ea deodată, cu un glas cald, melancolic, care mă străbătu. Bătrână ca Robi Thakkur.

— Cine e Robi Thakkur ? întrebai, turburându-mă fără înțeles.

— Tagore. Aș vrea să fiu bătrână ca el. Când ești bătrân, iubești mai mult și suferi mai puțin.

Apoi se rușină de cele spuse și făcu un gest de fugă. Se opri să se controlă, căci mă privise și înțelese probabil cât eram de stânjenit, acolo, rezemat de scară și neștiind cum trebuie să mă port cu ea.

— Mama a fost foarte supărată ; a cetit într-o carte că în Europa se servește supă în fiecare seară. La noi n-ați avut niciodată supă, de aceea ați slăbit. Noi nu păstrăm fiertura aceea, o dăm la paseri.

— Nici mie nu-mi place supa, încercai eu să o liniștesc.

— Aș fi vrut să-ți placă ! spuse și-i sclipiră o clipă ochii.

— La urma urmelor, ce importanță ar fi avut ?

— Pentru mama...

Ar fi vrut să spună ceva, dar se opri. Eram și eu stingherit de această întrerupere și nu știam ce să cred despre lucirea aceea mânioasă a ochilor. „Poate că am supărat-o“, îmi spusei în gând.

Scanned with OKEN Scanner

— Te rog să mă ierți dacă am greșit cu ceva, vorbii eu blând. Nu știu cum să mă port cu indienii.

Când i-am vorbit, ea deja se pregătea să urce scările, dar s-a oprit să mă asculte. Mă privi iarăși, de astă dată atât de straniu (oh ! cum am să pot eu sugera privirile ei, niciodată aceleași, niciodată), încât rămăsei și eu cu ochii deschiși, sorbind-o.

— De ce mi-ați cerut iertare ? De ce vreți să mă faceți să sufăr?

— Nici gând, mă scuzai eu zăpăcit. Mi s-a părut că te-am supărat și atunci...

— Cum poate să ceară iertare un bărbat unei fete ?

— Când greșești ceva, trebuie... În sfârșit, așa se obișnuiește...

— Unei fete ?

— Și unui copil, mă lăudai eu. Cel puțin...

— Așa fac toți europenii ?

Ezitai.

— Adevărații europeni, da.

Se gândi și închise o clipă ochii, dar numai o clipă, căci izbucni în râs și iarăși își prinse sânii sub brațe, sfioasă.

— Poate că își cer iertare numai între ei, albi între albi. Mie mi-ar cere cineva iertare ?

— Desigur.

— Și lui Chabù ?

— Și ei.

— Chabù e mai neagră decât mine.

— Nu e adevărat.

Îi străluciră iarăși ochii.

— Ba da. Eu și cu mama suntem mai albe decât Chabù și cu tata. N-ați observat ?

— Ei și, ce are a face ?

— Cum, asta e indiferent ? Chabù are să se mărite mai greu, pentru că e mai neagră și va trebui să i se dea mai mulți bani...

Spunând asta, se roși și se turbură toată. De fapt, și eu eram destul de încurcat, căci acum știam mult mai mult despre căsătoria indiană decât știam pe vremea vizitei lui Lucien și înțelegeam cât e de penibil pentru o fată indiană să vorbească despre asemenea târguri. Norocul nostru că pe Maitreyi o chemă d-na Sen de sus, și alergă atunci fericită, cu cartea subsuoară, strigând :

— *Giacè !*

Mă întorsei în odaia mea cu desăvârșire încântat de tot ce descoperisem în acea zi. Mă spălai, căci se apropia masa (mâncam foarte târziu, pe la 10—11, după obiceiul bengalez, iar după masă toți se duceau să se culce), și deschisei jurnalul ca să adaog ceva. Așteptai câteva secunde cu stiloul în aer, apoi închisei caietul, spunându-mi : „Prostii...“

V

Aș vrea să mărturisesc de la început și răspicat că niciodată nu m-am gândit la dragoste în cele dintâi luni petrecute în tovărășia Maitreyiei. Mă ispitea mai mult faptul ei, ceea ce era sigilat și fascinant în viața ei. Dacă mă gândeam adesea la Maitreyi, dacă în jurnalul meu din

Scanned with OKEN Scanner

acel timp se găsesc notate o seamă din cuvintele și întâmplările ei, dacă, mai ales, mă turbura și mă neliniștea, aceasta se datora straniului și neînțelesului din ochii, din răspunsurile, din râsul ei. Este adevărat că spre fata aceasta mă simțeam atras. Nu știu ce farmec și ce chemare aveau până și pașii ei. Dar aș minți dacă n-aș spune că întreaga mea viață din Bhowanipore — nu numai fata —mi se părea miraculoasă și ireală. Intrasem atât de repede și fără rezervă într-o casă în care totul mi se părea neînțeles și dubios, încât mă deșteptam câteodată din acest vis indian, mă întorceam cu gândul la viața *mea*, la viața noastră, și-mi venea să zâmbesc. Ceva se schimbase, desigur. Nu mă mai interesa aproape nimic din vechea mea lume, nu mai vedeam pe nimeni în afară de musafirii familiei Sen și începusem aproape să-mi schimb chiar lecturile. Încetul cu încetul, interesul pentru fizica matematică a scăzut, am început să citesc romane și politică, apoi tot mai multă istorie.

S-a întâmplat însă altceva. Maitreyi mă întrebă într-o zi dacă vreau să învăț bengaleza, mi-ar da ea lecții. Eu îmi cumpărasem deja, din cea dintâi săptămână, un manual simplu pentru conversația bengaleză, din care citeam pe ascuns, trudindu-mă să prind înțelesul acelor cuvinte pe care le striga Maitreyi când era chemată sau când se supăra. Învățasem, astfel, că *giacè* înseamnă „vin acum", iar *ki vishan !* — pe care îl auzeam în orice discuție — un fel de exclamație și mirare, ceva cam „ce extraordinar !". Manualul meu nu prea m-a învățat mult și, când Maitreyi mi-a propus să luăm lecții împreună, am primit. În schimb, eu trebuia să-i dau lecții de franceză.

Chiar în acea zi, imediat după masă, ne-am așezat la lucru în odaia mea. Mă sfiisem întâi să luăm lecțiile în odaia mea și propusesem biblioteca, dar inginerul m-a sfătuit să rămânem la mine, unde e mai multă liniște. (Eforturile vizibile pe care le făcea Sen ca să mă împrietenească cu Maitreyi și toleranța excesivă a d-nei Sen mă stinghereau tot mai mult, mă făceau bănuitor, răutăcios. Câteodată mă întrebam chiar dacă nu și-au pus în gând să mă căsătorească cu fata lor, deși, logic, lucrul acesta era o imposibilitate, și ei toți și-ar fi pierdut casta și numele dac-ar fi îngăduit o asemenea nuntă.)

Ne-am așezat amândoi la masă, eu destul de departe de ea, și Maitreyi și-a început lecțiile. Am înțeles îndată că nu voi putea învăța bengaleza decât singur. Îmi explica atât de frumos și mă privea atât de aproape, încât o ascultam fără să rețin nimic. Spuneam numai, din când în când : „Da !"...

O observam și mă lăsam prins de privirile mele, de acea voință fluidă, care nu are nimic de-a face cu ochii, deși pornește prin ei. N-am văzut niciodată o figură mai insurgentă, refuzându-se cu mai multă îndârjire plasticei. Păstrez încă trei fotografii de ale Maitreyiei, dar, când le scot din sertar și le privesc, nu o recunosc în nici una.

A urmat după aceea, așa cum ne-a fost vorba, lecția de franceză. Eu am început să-i explic pronumele și pronunția alfabetului, dar Maitreyi mă întrerupse.

— Cum se spune : „Sunt o fată tânără" ?

I-am spus cum se spune, și repeta fericită :

— *Je suis jeune fille, je suis jeune fille !*

Scanned with OKEN Scanner

Pronunța cu precizie uimitoare. Dar lecția mea era zadarnică, pentru că mă întrerupea mereu ca să-i spun franțuzește o sumă de propoziții și cuvinte fără nici un rost.

— Vorbiți ceva, îmi traduceți, și eu repet, găsi ea metoda cea mai bună.

Am început atunci o serie de conversații foarte ciudate, pentru că Maitreyi mă întreba mereu dacă îi traduc *exact* cele ce spuneam întâi în franțuzește.

— Eu aș spune ceva și aș traduce altceva, îmi mărturisi.

După câteva lecții nu mai mă privea, ci se juca cu creionul pe caiet în timp ce îi vorbeam. Scria de zeci de ori : Robi Thakkur, Robi Thakkur, apoi se iscălea, desena o floare, caligrafia „Calcutta", „Îmi pare rău", „De ce ?" sau improviza versuri în bengaleză. Iar eu, când nu-i puteam privi ochii, vorbeam ca în fața unei streine. Totuși, nu cutezam să o rog să înceteze.

— De ce nu vrei să-mi spui că nu-ți place să scriu în timp ce d-ta vorbești ? mă întrebă ea brusc, privindu-mă drept în ochi și cu un glas de o feminitate care m-a surprins.

Am răspuns ceva în treacăt și mi-am continuat lecția, stingherit, e drept, dar și puțin înfuriat. Ea și-a plecat din nou ochii pe caiet și a scris : „E târziu, prea târziu, dar nu e târziu".

— Ce înseamnă asta ? o întrebai, căci nu mă putui opri să nu-mi arunc ochii pe caiet.

— Mă jucam numai, răspunse ea, ștergând cele scrise literă după literă și desenând câte o floare deasupra fiecărui cuvânt. Mi-a venit ceva în cap : am să dau lecții de franceză lui Chabù.

Îmi amintesc că m-a apucat un râs nebun, care a înveselit-o și pe ea.

— Crezi că n-aș putea ? Aș fi un profesor mai bun decât d-ta, chiar la franceză...

Vorbi cu o seriozitate șăgalnică, privindu-mă pe furiș, așa cum nu o văzusem niciodată mai înainte, și aceasta mă făcu să tresar și să mă bucur, căci mi se părea mult mai feminină, mai a *mea*, astfel. O înțelegeam mai bine când se juca femeiește decât atunci când rămânea o barbară fără început și fără sfârșit, o „panteistă", cum o numeam eu. Nu știu ce i-am spus pe franțuzește și n-am vrut să-i traduc. Aceasta a însuflețit-o, s-a roșit și m-a rugat să-i repet încă o dată fraza. A memorat-o perfect și a luat de pe masă dicționarul englez-francez, începând să-l răsfoiască la cuvintele care i se păreau ei că sunt în acea frază misterioasă, pe care nu vroiam s-o traduc. (De fapt, nu era nimic : îi spusesem o banalitate oarecare.) N-a găsit nici unul din acele cuvinte din fraza mea, și aceasta a nemulțumit-o grozav.

— Nu știi să te joci, îmi spuse.

— Nici nu vreau să mă joc la lecție, răspunsei eu, încercând să par mult mai sec decât eram.

Asta i-a dat de gândit, și a închis o clipă ochii, după obiceiul ei. Avea pleoapele mai palide, cu o foarte ușoară și fermecătoare umbră viorie.

— Mă duc să văd dacă au venit scrisori, spuse ea, și se ridică repede de la masă. [...]

(*Opere*, II, București, Editura Minerva, în curs de apariție, p. 160—175.)

Scanned with OKEN Scanner

●●● *Următoarele două segmente narative sunt construite pe două modalități arhetipale : extazul și asceza. Dragostea tânărului este recompensată de Maitreyi printr-o reciprocitate adâncă, transfiguratoare, ce cunoaște o evoluție mereu ascensională. Însă curând, extazul este negat de asceză. Împotriva dragostei de nepământeană intensitate a fetei se ridică nu numai familia și legile nescrise ale castei, ci și o parte din „propriul eu" al lui Allan.Tânărul se refugiază în sihăstriile Himalayei, ducând cu sine o iremediabilă tristețe : prin Maitreyi pierduse India întreagă ! Era necesar ca Allan să cunoască pasiunea, drama și suferința pentru a renunța la dimensiunea istorică a existenței, în favoarea dimensiunilor transistorice ale Indiei eterne. Prin dragostea ei, Maitreyi crease premisele intrării tânărului Allan în tiparele mitologiei.*

●●● La țigănci. *Comentariu literar.*

Publicată la Paris, în iunie 1959, nuvela a fost tipărită în România în revista Secolul 20, *în septembrie 1967, și inclusă ulterior în volumul* La țigănci și alte povestiri, *București, Editura pentru Literatură, 1969.*

1. Un nou tip de fantastic. *Prin această narațiune, Mircea Eliade a introdus în literatura română un alt tip de fantastic, experimentat parțial, cu peste două decenii în urmă, în romanul* Șarpele. *El pornește de la ipoteza că în spațiul realității comune, logic și rațional, există un alt univers, ilogic și transcendent, neștiut și nesesizat de personaje, aflat ulterior, fragmentar sau integral, ori necunoscut niciodată.*

Mircea Eliade a teoretizat existența a două realități complementare în studiul Sacrul și profanul *(1957), demonstrând existența constantă a sacrului camuflat în profan, prezență imposibil de explicat prin recursul la logica rațiunii, dar perfect inteligibilă în zona particulară a gândirii mitice, relevabilă prin semne și simboluri.*

2. Structura compozițională. *Narațiunea este organizată pe douăsprezece secvențe epice distincte : călătoria cu tramvaiul ; convorbirea cu bătrâna ; întâlnirea cu cele trei fete ; căutarea labirintică ; o nouă întâlnire cu bătrâna ; o altă călătorie cu tramvaiul ; oprire la locuința doamnei Voitinovici ; ultima călătorie cu tramvaiul ; popas în fața propriei locuințe ; discuția cu patronul cârciumii ; întoarcerea cu trăsura la țigănci ; întâlnirea cu Hildegard.*

Divizarea acțiunii în douăsprezece segmente nu este întâmplătoare. In tradiția culturală a tuturor popoarelor indo-europene, numărul doisprezece este numărul plenitudinii, simbolul unui ciclu încheiat, închis. Pe plan ficțional, cele douăsprezece episoade sugerează proiecția în timp a unei existențe umane mediocre : Gavrilescu, profesorul de muzică, își retrăiește, ca într-un vis, întreaga viață. El trece din real în ireal fără să știe că a părăsit lumea comună „de aici" pentru lumea veșnică „de dincolo". Din această perspectivă, scenariul compozițional reprezintă, cum s-a observat, faza unui itinerariu spiritual, călătoria dinspre Viață către Moarte, dinspre Profan spre Sacru.

3. Universuri paralele. *Mircea Eliade creează două universuri paralele, utilizând alte modalități narative decât cele obișnuite. În primul segment narativ, semnele universului secund se conturează din elementele realului. În tramvai, pe una din străzile Bucureștiului, profesorul de*

Scanned with OKEN Scanner

pian, ce tocmai părăsise casa unei eleve, discută cu ceilalți pasageri. Dar în conversația aparent banală se ivesc, imperceptibil, câteva obsesii. Mai întâi, casa țigăncilor și apoi grădina. Amândouă frumoase și enigmatice, incită curiozitatea. Și deodată se insinuează un motiv funebru : „umbra și răcoarea" oferite de nucii bătrâni din grădina țigăncilor ; motivul, liric, folosit și de Ion Barbu în poemul Riga Crypto și lapona Enigel, este un succedaneu al morții. Gavrilescu tânjește după răcoarea și umbra nucilor nu numai din cauza căldurii excesive, ci dintr-o chemare nedeslușită încă spre moarte, sugerată printr-un alt motiv, livresc de astă dată. Imediat după ce se urcă în tramvai, el pronunță numele colonelului Lawrence. Nu știa cine este. Ascultase în stație, așteptând tramvaiul, discuția unor studenți și reținuse propozițiile rostite de unul dintre ei, pentru că exprima, cu exactitate, tocmai senzația de insuportabilă căldură trăită personal : „Arșița aceea teribilă a Arabiei l-a lovit ca o sabie. L-a lovit în creștet ca o sabie amețindu-l."

Numele colonelului Lawrence reprezintă în structura de adâncime o metonimie pentru spiritul de aventură. Omul mediocru, printr-un proces inconștient de proiectare și identificare, visează perpetuu să fie personal angrenat într-o acțiune periculoasă și eroică. Nu întâmplător, Gavrilescu își motivează intrarea în casa enigmatică prin dorința de a găsi și înfrunta aventura : „...venisem aici din simplă curiozitate. Mă interesează lucrurile noi, necunoscute." Însă aventura lui este altfel structurată : subconștient, el ascultă de un glas venit de dincolo, de o voce care-l cheamă stăruitor sub umbra îmbietoare a nucilor. Acolo îl întâmpină „o neașteptată, nefirească răcoare", răceala pământului ce-i va primi curând trupul.

Toate semnele exterioare : căldura apăsătoare, istovirea și oboseala trupului, limbajul ambiguu duc spre aceeași concluzie : moartea clinică a personajului începe „la țigănci". Din clipa când intră în grădina enigmatică, Gavrilescu pătrunde într-un alt timp, ce se dezvăluie a fi o etapă distinctă a trecerii din viață în moarte. Insolația puternică duce la instalarea unui delir agonic. Într-o clipă de luciditate, Gavrilescu sesizează că este înfășurat într-o draperie ca într-un „giulgiu", secvența în întregime fiind un coșmar tipic, premergător pierderii conștiinței. Literatura medicală menționează prezența în această etapă a unei intense hipermnezii, prin care ființa își rememorează „ca într-un vis" existența.

Gavrilescu „știe" că a uitat ceva, și spiritul pleacă în căutarea servietei cu partituri, într-un alt „real", depărtat de cel rămas în urmă. Și iarăși, nu întâmplător, revine cu birjarul „la țigănci", unde întâlnește umbra fetei de odinioară. Surprins, Gavrilescu nu sesizează că în această escală între viață și moarte Hildegard l-a așteptat pentru a fi împreună în viața „de dincolo", iar fata, nu mai puțin mirată, sesisează confuzia nedisimulată a fostului iubit : „Nu înțelegi ce ți s-a întâmplat, acum de curând, de foarte curând ? E adevărat că nu înțelegi ?" Răspunsul bărbatului vine șovăielnic : „Se întâmplă ceva cu mine, și nu știu bine ce. Dacă nu te-aș fi auzit vorbind cu birjarul, aș crede că visez...

Fata întoarse capul spre el și-i zâmbi :

— Toți visăm, spuse. Așa începe. Ca într-un vis..."

Scanned with OKEN Scanner

LA ȚIGĂNCI
(Fragment)

În tramvai, căldura era încinsă, înăbușitoare. Traversând grăbit coridorul, își spuse : „Ești un om cu noroc, Gavrilescule !". Zărise un loc liber, lângă o fereastră deschisă, la celălalt capăt al vagonului. După ce se așeză, își scoase batista și-și șterse îndelung fruntea și obrajii. Apoi înfășură batista pe sub guler, în jurul gâtului, și începu să-și facă vânt cu pălăria de paie. Bătrânul din fața lui îl privise tot timpul concentrat, parcă s-ar fi trudit să-și aducă aminte unde îl mai văzuse. Pe genunchi, ținea cu mare grijă o cutie de tablă.

— E teribil de cald ! spuse el deodată. Nu s-au mai pomenit așa călduri din 1905 !...

Gavrilescu clătină din cap, continuând să-și facă vânt cu pălăria :

— E cald, într-adevăr, spuse. Dar când este omul cult, le suportă mai ușor pe toate. Colonelul Lawrence, bunăoară. Știți ceva de colonelul Lawrence ?

— Nu.

— Păcat. Nici eu nu prea știu mare lucru. Dacă s-ar fi urcat în tramvaiul ăsta, l-aș fi întrebat. Îmi place să intru în vorbă cu oameni culți. Tinerii aceștia, domnul meu, erau, desigur, studenți. Studenți eminenți. Așteptam cu ei în stație și i-am ascultat. Vorbeau despre un anume colonel Lawrence și de aventurile lui în Arabia. Și ce memorie ! Recitau pe dinafară pagini întregi din cartea colonelului. Era o frază care mi-a plăcut, o frază foarte frumoasă, despre arșița care l-a întâmpinat pe el, pe colonel, undeva în Arabia, și care l-a lovit în creștet, l-a lovit ca o sabie... Păcat că nu pot să mi-o aduc aminte, cuvânt cu cuvânt. Arșița aceea teribilă a Arabiei l-a lovit ca o sabie. L-a lovit în creștet, ca o sabie, amuțindu-l.

Taxatorul îl ascultase zâmbind, apoi îi întinse biletul. Gavrilescu își puse pălăria pe cap și începu să se caute în buzunare.

—Îmi cer iertare, șopti el după câteva clipe, neizbutind să găsească portmoneul. Niciodată nu știu unde-l pun.

— Nu face nimic, spuse taxatorul cu o neașteptată voie bună. Avem timp. Că n-am ajuns încă la țigănci...

Și întorcându-se spre bătrân, îi făcu semn cu ochiul. Bătrânul roși și strânse, nervos, cu amândouă mâinile, cutia de tablă. Gavrilescu întinse o bancnotă, și taxatorul începu să numere mărunțișul, zâmbind.

— E o rușine ! șopti bătrânul câteva clipe în urmă. E nepermis !

— Toată lumea vorbește, spuse Gavrilescu, reîncepând să-și facă vânt cu pălăria. E drept, pare o casă frumoasă, și ce grădină !... Ce grădină !... repetă el, clătinând din cap cu admirație. Uitați-vă că începe să se zărească, adăogă aplecându-se puțin ca să vadă mai bine.

Câțiva bărbați apropiară ca din întâmplare frunțile de ferestre.

— E o rușine ! repetă bătrânul, privind sever înaintea lui. Ar trebui interzis.

— Sunt nuci bătrâni, continuă Gavrilescu, de aceea e atâta umbră și răcoare. Am auzit că nucul începe să dea umbră deasă de-abia după treizeci, patruzeci de ani. O fi adevărat ?

Dar bătrânul se făcu că nu aude. Gavrilescu se întoarse către unul din vecini care privise îngândurat pe fereastră :

— Sunt nuci bătrâni de cel puţin cinzeci de ani, începu el. De aceea e atâta umbră. Pe o arşiţă ca asta, e o plăcere. Ferice de ei...

— De ele, spuse vecinul fără să-şi ridice ochii. Sunt ţigănci...

— Aşa am auzit şi eu, continuă Gavrilescu. Umblu cu tramvaiul ăsta de trei ori pe săptămână. Şi vă dau cuvântul meu de onoare, nu s-a întâmplat o singură dată să nu aud vorbindu-se de ele, de ţigănci. Le cunoaşte cineva ? Mă întreb : de unde au venit ?

— Au venit de mult, spuse vecinul.

— Sunt aici de douăzeci şi unu de ani, îl întrerupse cineva. Când am venit eu întâi şi întâi în Bucureşti, ţigăncile astea erau tot aici. Dar grădina era mult mai mare. Nu se clădise încă liceul...

— Eu, cum vă spuneam, reîncepu Gavrilescu, trec regulat cu tramvaiul ăsta de trei ori pe săptămână. Pentru păcatele mele, sunt profesor de pian. Zic pentru păcatele mele, adăogă încercând să zâmbească, pentru că n-am fost făcut pentru asta. Eu am o fire de artist...

— Atunci vă cunosc, spuse deodată bătrânul, întorcând capul. Sunteţi d-l Gavrilescu, profesor de pian. Am o nepoţică şi i-aţi dat lecţii acum cinci, şase ani. Mă tot întrebam de unde mi-e cunoscută figura d-stră.

— Da, eu sunt, reluă Gavrilescu. Dau lecţii de pian, umblu mult cu tramvaiul. Primăvara, când nu e prea cald şi adie vântul, e o plăcere. Stai la o fereastră ca asta şi, din fuga tramvaiului, vezi tot grădini înflorite. Cum vă spuneam, pe linia asta umblu de trei ori pe săptămână. Şi aud mereu vorbindu-se de ţigănci. De multe ori mi-am pus întrebarea : „Gavrilescule, mi-am spus, să presupunem că sunt ţigănci, mă rog, de unde au ele atâţia bani ? O casă ca asta, un adevărat palat, cu grădini, cu nuci bătrâni, astea reprezintă milioane."

— E o ruşine ! exclamă din nou bătrânul, întorcând capul cu dezgust.

— Şi mi-am mai pus şi o altă întrebare, continuă Gavrilescu. Judecând după cât câştig eu, o sută de lei lecţia, ar trebui zece mii de lecţii ca să facă un milion. Dar vedeţi că lucrurile nu sunt atât de simple. Să presupunem că aş avea 20 de ore pe săptămână, tot mi-ar trebui 500 de săptămâni, adică aproape zece ani, şi mi-ar trebui 20 de eleve cu 20 de piane. Dar problema vacanţelor de vară, când îmi rămân doar două, trei eleve ? Dar vacanţele de Crăciun şi Paşte ? Toate orele acestea sunt pierdute şi pentru milion. Aşă că n-ar fi vorba de 500 de săptămâni cu 20 de ore şi 20 de eleve cu 20 de piane pe săptămână, ci mult mai mult, mult mai mult !

— E adevărat, spuse unul din vecini. În zilele noastre, nu se mai învaţă la pian...

— Ah ! exclamă deodată Gavrilescu, lovindu-se cu pălăria pe frunte. Simţeam că-mi lipseşte ceva, şi nu-mi dădeam seama ce. Servieta ! Am uitat servieta cu partituri. M-am luat de vorbă cu *m-me* Voitinovici, mătuşa Otiliei, şi-am uitat servieta... Ce ghinion !... adăogă scoţându-şi batista de sub guler şi băgând-o în buzunar. Pe arşiţa asta, ia-o, Gavrilescule, înapoi cu tramvaiul până în strada Preoteselor...

Scanned with OKEN Scanner

Privi deznădăjduit în jurul lui, parcă ar fi aşteptat să-l oprească cineva. Apoi se ridică brusc.

— Îmi pare bine de cunoştinţă, spuse scoţându-şi pălăria şi înclinându-se uşor din mijloc.

Apoi ieşi repede pe platformă, chiar în clipa când se oprea tramvaiul. Coborând, Gavrilescu regăsi arşiţa şi mirosul de asfalt topit. Traversă cu greutate strada ca să aştepte tramvaiul spre direcţia opusă. „Gavrilescule, şopti, atenţie ! că parcă, parcă ai începe să îmbătrâneşti. Te ramoleşti, îţi pierzi memoria. Repet : atenţie ! că n-ai dreptul. La 49 de ani, bărbatul este în floarea vârstei..." Dar se simţea obosit, istovit, şi se lăsă să cadă pe bancă, în plin soare. Îşi scoase batista şi începu să se şteargă pe faţă. „Asta parcă îmi aduce aminte de ceva, îşi spuse ca să-şi dea curaj. Un mic efort, Gavrilescule, un mic efort de memorie. Undeva, pe o bancă, fără un ban în buzunar. Nu era aşa de cald, dar era tot vară..." Privi în jurul lui strada pustie, casele cu obloanele trase, cu storurile lăsate, parcă ar fi fost părăsite. „Pleacă lumea la băi, îşi spuse, mâine, poimâine, pleacă şi Otilia." Şi atunci îşi aminti : era la Charlottenburg ; se afla, tot ca acum, pe o bancă, în soare, dar atunci era nemâncat, fără un ban în buzunar. „Când eşti tânăr şi eşti artist, le suporţi pe toate mai uşor", îşi spuse. Se ridică şi făcu câţiva paşi în stradă, să vadă dacă se zăreşte tramvaiul. Umblând, parcă arşiţa îşi pierdea din văpaie. Se întoarse şi, lipindu-se de zidul unei case, îşi scoase pălăria şi începu să-şi facă vânt.

La vreo sută de metri în susul străzii era parcă o oază de umbră. Dintr-o grădină se revărsau, înalte, deasupra trotuarului, ramuri stufoase, compacte, de tei. Gavrilescu le privea fascinat, şovăind. Întoarse încă o dată capul în direcţia tramvaiului, apoi porni hotărât, cu paşi mari, ţinându-se pe lângă ziduri. Când ajunse, umbra i se păru mai puţin deasă. Dar se simţea totuşi răcoarea grădinii, şi Gavrilescu începu să respire adânc, dându-şi puţin capul pe spate. „Ce trebuie să fi fost acum o lună de zile, cu teii în floare", îşi spuse visător. Se apropie de poarta cu grilaj şi cercetă grădina. Pietrişul fusese udat de curând, şi se vedeau rondurile cu flori, iar în fund un bazin înconjurat cu pitici. Auzi în acea clipă tramvaiul trecând cu un uruit uscat pe lângă el şi întoarse capul. „Prea târziu !" exclamă zâmbind. „*Zu-spät !*" adăogă şi, înălţând braţul, îi făcu semn cu pălăria multă vreme, ca în Gara de Nord, când, pe timpurile bune, Elsa pleca să petreacă o lună la familia ei, într-un sat de lângă München.

Apoi, cuminte, fără grabă, începu să înainteze. Ajuns la staţia următoare, îşi scoase haina şi se pregăti să aştepte, când îl lovi deodată mirosul amărui al frunzelor de nuc strivite între degete. Întoarse capul şi privi în jurul lui. Era singur. Cât putea vedea cu ochii, trotuarul era pustiu. Nu îndrăznea să privească cerul, dar simţea deasupra capului aceeaşi lumină albă, incandescentă, orbitoare, şi simţea văpaia fierbinte a străzii lovindu-l peste gură, peste obraji. Porni atunci la drum, resemnat, cu haina sub braţ, cu pălăria trasă apăsat pe frunte. Când zări de departe umbra deasă a nucilor, simţi cum începe să i se bată inima şi grăbi uşor pasul. Aproape ajunsese când auzi tramvaiul gemând metalic în urma lui. Se opri şi-l salută lung cu pălăria. „Prea târziu ! exclamă. Prea târziu !"...

Scanned with OKEN Scanner

La umbra nucilor îl întâmpină o neașteptată, nefirească răcoare, și Gavrilescu rămase o clipă derutat, zâmbind. Parcă s-ar fi aflat dintr-o dată într-o pădure, la munte. Începu să privească uluit, aproape cu respect, arborii înalți, zidul de piatră acoperit cu iederă, și pe nesimțite îl cuprinse o infinită tristețe. Atâția ani trecuse cu tramvaiul prin fața acestei grădini, fără să aibă o singură dată curiozitatea să se coboare și s-o privească îndeaproape. Înainta încet, cu capul lăsat ușor pe spate, privind crestetele înalte ale arborilor. Și deodată se trezi în fața porții, și acolo, parcă ascunsă de mult, pândindu-l, îi ieși în față o fată tânără, frumoasă și foarte oacheșă, cu salbă și cercei mari de aur. Apucându-l de braț, îl întrebă în șoaptă :

— Poftiți la țigănci ?

Îi zâmbi cu toată gura și cu ochii, și văzându-l că șovăie, îl trase ușor de braț în curte. Gavrilescu o urmă fascinat ; dar după câțiva pași se opri, parcă ar fi vrut să spună ceva.

— Nu vreți la țigănci ? îl întrebă din nou fata, coborând și mai mult glasul.

Îl privi scurt, adânc, în ochi, apoi îi luă mâna și-l conduse repede către o căsuță veche, pe care anevoie ar fi putut-o bănui acolo, ascunsă între tufe mari de liliac și boz. Deschise ușa și-l împinse ușor înainte. Gavrilescu pătrunse într-o penumbră curioasă, parcă ferestrele ar fi avut geamuri albastre și verzi. Auzi, depărtat, apropiindu-se tramvaiul, și uruitul metalic i se păru atât de insuportabil, încât își duse mâna la frunte. Când zgomotul se pierdu, descoperi lângă el, așezată la o masă cu picioarele scurte, cu o ceașcă cu cafea înainte, o bătrână care-l privea curios, așteptând parcă să se trezească. [...]

(*Maitreyi. La țigănci*, București, Editura Minerva, colecția „Cartea elevului", 1994, p. 147—151.)

Printr-un discurs dezordonat, eliptic și discontinuu, recreat de Gavrilescu prin întoarcerile iterative în timp, în perioada delirului se conturează și povara unei amintiri, resimțită continuu ca un păcat : într-o după-amiază călduroasă de vară, cu trei decenii în urmă, tânărul de atunci a renunțat la Hildegard, dragostea lui dintâi, pentru Elsa, și gestul acesta semnifică începutul transformării personajului într-o ființă mediocră, distantă, a cărei nefericire interioară se revarsă într-o volubilă locvacitate.

La țigănci *rămâne narațiunea reprezentativă pentru noul mod de a înțelege prezența fantasticului în literatură : „În nuvela mea, — afirma Mircea Eliade —, ca și într-un mit polinezian sau nord-american, este și o lume reală, adică o lume în care se trăiește și se moare zi de zi. Dar ca și în mit,* La țigănci *(și alte nuvele de același fel) relevă semnificațiile nebănuite, dă un sens vieții de toate zilele."*

V. VOICULESCU (1884—1963)

V. Voiculescu s-a născut la 27 noiembrie 1884, la Pârscov, sat pe valea Buzăului. Studiile liceale le-a făcut la Buzău și București. La insistențele familiei, s-a

Scanned with OKEN Scanner

înscris la Facultatea de Medicină, deşi îl atrăgea literatura. Din anul 1910, când a încheiat studiile universitare, până la sfârşitul anului 1943, când se pensionează, V. Voiculescu şi-a exercitat profesiunea de medic cu o conştiinciozitate exemplară.

A început să scrie versuri în timpul studenţiei şi a debutat în anul 1916 cu volumul *Poezii*. De acum încolo, profesiunea de medic se va împleti cu aceea de scriitor profesionist. A colaborat la numeroase periodice literare. În 1930, Radiodifuziunea Română i-a încredinţat rubrica „Ora satului". Între 1935—1945, a fost directorul emisiunilor literare radiofonice. În 1941, a primit Premiul naţional de poezie. După moartea soţiei sale, la 22 noiembrie 1946, într-o singurătate aproape absolută, s-a consacrat scrisului. În 1958, a fost arestat şi întemniţat de autorităţile comuniste, împreună cu numeroşi alţi intelectuali. Grav bolnav, a fost eliberat în 1962. Versurile, proza şi piesele de teatru scrise în ultimul deceniu de libertate vor vedea lumina tiparului după moartea scriitorului, survenită la 27 aprilie 1963.

●● Volume antume : *Poezii*, 1916 ; *Din ţara zimbrului şi alte poezii*, 1918 ; *Pârgă*, 1921 ; *Poeme cu îngeri*, 1927 ; *Destin*, 1933 ; *La pragul minunii* ; 1934 ; *Urcuş*, 1937 ; *Intrezăriri*, 1939 ; *Duhul pământului*, 1943 ; *Demiurgul*, 1943 ; *Poezii*, 1944 ; scrierile postume (*Ultimile sonete închipuite ale lui Shakespeare, în traducere imaginară de V. Voiculescu*, 1964 ; *Povestiri, I—II*, 1966 ; *Zahei Orbul*, 1970 ; *Teatru*, 1972 ; *Gânduri albe*, 1986 etc.) au relevat cititorilor un scriitor de nebănuită, anterior, complexitate.

●●● In grădina Ghetsemani. *Comentariu literar.*

1. Situare contextuală. *Poemul a fost inclus în volumul* Pârgă, *1921, culegere de versuri subordonată, prin temă, prin prozodie şi prin limbaj tradiţionalismului, curent artistic ce promova, imediat după primul mare război, în relativă opoziţie cu modernismul, o literatură de orientare artistică moderată. Poezia aceasta, împreună cu poemele* Dezlegare, Noul mag, Ca năframa sfintei Veronica, Îngerul nădejdii ş.a. *se integrează temei filosofico-religioase, temă nouă la începutul deceniului al III-lea, ce va cunoaşte o dezvoltare artistică superioară în psalmii arghezieni. Motivele lirice : definirea lui Dumnezeu ca stăpân al popoarelor patriarhale, criza omului, sfâşiat de sentimentul tragic al pustietăţii lăuntrice, raporturile dintre divinitate şi individ vor fi reluate în volumul* Poeme cu îngeri. *În toate aceste poezii învesmântate în odăjdii întâlnim, de fapt, alegorii ale suferinţei şi evlaviei omului de totdeauna.*

2. Izvorul de inspiraţie. În grădina Ghetsemani evocă o secvenţă *din calvarul terestru al lui Iisus. În prima zi de Paşti, Iisus a avut o viziune precognitivă ce i-a dezvăluit sfârşitul apropiat. La masa din aceeaşi noapte, cunoscută ulterior prin sintagma metaforică „cina cea de taină", Iisus a primit un pahar de vin şi — relatează apostolul Luca — s-a adresat ucenicilor : „...vă spun că nu voi mai bea de acum încolo din rodul viţei, până când nu va veni împărăţia lui Dumnezeu". Iar după cină, le-a dat tuturor să guste : „Acest pahar este legământul cel nou în sângele Meu, care se varsă pentru voi". În aceeaşi noapte, s-a dus cu ucenicii lui, adaugă apostolul Marcu, „într-un loc îngrădit, numit Ghetsemani" şi, depărtându-se de ceilalţi, „ca la o aruncătură de piatră", s-a aruncat la pământ „şi se ruga ca, dacă este cu putinţă, să treacă de la El ceasul acela. El zicea : «Ava», adică : Tată. «Ţie toate lucrurile îţi sunt cu putinţă ; depărtează de la Mine paharul acesta ! Totuşi, facă-se nu*

Scanned with OKEN Scanner

ce voiesc Eu, ci ce voiești Tu.»" Atunci, relatează în aceeași secvență apostolul Luca, „s-a arătat un înger din cer, întărindu-l. Și, fiind în luptă grea, Se ruga și mai fierbinte. Și sudoarea i se făcuse ca niște picături mari de sânge, care cădeau pe pământ." Acestea sunt evenimentele din Noul testament *care au inspirat poezia lui V. Voiculescu.*

●●●● ÎN GRĂDINA GHETSEMANI

Iisus lupta cu Soarta și nu primea Paharul...
Căzut pe brânci în iarbă se-mpotrivea întruna.
Curgeau sudori de sânge pe chipu-i alb ca varul
Și-amarnica-i strigare stârnea în slăvi furtuna.

O mână ne-ndurată, ținând grozava cupă,
Se cobora-mbiindu-l și i-o ducea la gură...
Și-o sete uriașă sta sufletul să-i rupă...
Dar nu voia s-atingă infama băutură.

În apa ei verzuie jucau sterlici de miere
Și sub veninul groaznic simțea că e dulceață...
Dar fălcile-ncleștându-și, cu ultima putere,
Bătându-se cu Moartea, uitasé de Viață !

Deasupra, fără tihnă, se frământau măslinii,
Păreau că vor să fugă din loc, să nu-l mai vadă...
Treceau bătăi din aripi prin vraiștea grădinii,
Și uliii de seară dau roate după pradă.

(*Poezii*, I, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 95.)

●●● *3.* În structura de suprafață, *observăm că poetul situează temporal poemul său înaintea rugăminții adresată de Iisus lui Dumnezeu de a-i îndepărta „paharul" din fața sa. Iar ultima frază din textul lui Luca revine, parțial, în versul al treilea din prima strofă. Iisus, îngenuncheat pe iarbă, se roagă, „armarnica-i strigare" stârnind în ceruri furtuna. O mână „neîndurată" cobora din văzduh spre buzele sale „grozava cupă", îmbiindu-l să bea. Versurile sunt construite pe o ambiguitate de un mare efect liric : „paharul" este, în același timp, obiectul unei dorințe, dar și al unei spaime ontice. Însetat, Iisus refuză băutura, deși sub veninul verzui intuia „că e dulceață", metaforă a odihnei veșnice, a somnului „fraged", cum îl va numi ulterior Ion Barbu. Luptându-se cu moartea, Iisus uitase existența vieții. Strofa ultimă schițează un cadru adecvat zbuciumului interior al lui Iisus. Măslinii se agitau înspăimântați, ca și cum își blestemau rădăcinile ce-i țineau pe loc, văzduhul era plin de foșnetul aripilor și păsările de noapte zburau în „roate", adulmecând prada.*

4. Poezia poate fi citită în acest registru, ca un segment din dramatica existență a lui Iisus, deoarece un ermetism emblematic închide accesul în structura de adâncime *a poemului. Întâiul vers : „Iisus lupta cu Soarta și nu primea Paharul", este construit pe simbolismul cupei.*

Scanned with OKEN Scanner

Paharul este o metonimie a recipientului pentru un conținut subînțeles. El constituie un simbol al destinului uman. Omul își primește destinul din mâinile lui Dumnezeu, ca și cum ar primi o cupă al cărui conținut nu-l cunoaște decât în clipa morții. Când Isus îl roagă pe Dumnezeu să-l cruțe, să nu-l osândească să bea paharul, el se referă nu numai la moartea lui apropiată, ci și la destinul pe care i l-a hărăzit în lume divinitatea.

Însă sub religiozitatea expresivă, poetul meditează la perena înfruntare dintre materialitate și spiritualitate. Înainte de a fi fiul Domnului, Iisus este un om, și teama de moarte, trăită cu nespusă intensitate, este o slăbiciune caracteristică ființei, ce însoțește continuu prin lume trupul de lut pieritor. De aceea, poemul poate fi interpretat ca o luptă dramatică între om și destinul neprielnic, lupta cu sine însuși a omului prins între aspirațiile individuale și imperativele soartei inflexibile, ce-i îngăduie să moară în numele unui ideal care-i va aduce drept răsplată veșnica odihnă în divinitate.

●●● Sonetul CLV. *Comentariu literar.*

1. Situare contextuală. *Poemul face parte din volumul* Ultimile sonete închipuite ale lui Shakespeare, în traducere imaginară de..., *publicat postum, în 1964, discret omagiu adus de poetul român, la comemorarea mondială, din 1964, marelui dramaturg englez. V. Voiculescu continuă numărătoarea shakespeareană, adăugând celor 154 de sonete ale marelui Will alte 90 „închipuite", toate redactate, cu intermitență, în perioada decembrie 1955—iulie 1958.*

2. Originalitatea poemelor. *Punctul de plecare rămâne unul livresc. Sonetele sunt „închipuite" de Shakespeare, iar V. Voiculescu nu face altceva decât să le traducă" în limba română. Dar adjectivul „imaginar", așezat lângă substantivul „traducere", sugerează, discret, paternitatea reală. Poetul român reia triunghiul existent în sonetele lui Shakespeare : poetul, tânărul misterios și doamna brună, „black lady", pe care o autohtonizează în „oacheșa iubită". El păstrează cadrul și atmosfera specifică originalului, preia motive, teme și modalități stilistice, frecvent prezente în sonetele maestrului, dar în tiparele străine decantează o sensibilitate individualizată, în care se revarsă experiența adusă de sporul anilor și o nativă disponibilitate lirică ce își găsește deplina formă de manifestare.*

Cele mai multe sonete sunt un imn înălțat eternului cuplu uman : „Perechea este țelul, poruncă sacră-a firii", simbol al unității primordiale, spre care poetul aspiră, atras de o forță mai puternică decât voința lui. Solitudinea tinde constant către solidaritatea dragostei împărtășite, prin dăltuirea arderii și clipei în veșnic proaspăta sculptură a cuvintelor. Sonetele voiculesciene se smulg eventualelor ecouri biografice imediate, ele nu sunt un document al celor întâmplate poetului, al avatarurilor lui sentimentale, nu sunt ecoul unei iubiri oarecare, prezente sau trecute, a cărei amintire stăruie obsedant în spațiul memoriei. Izvorâtă dintr-o profundă sensibilitate, crescută în spațiul pur al senescenței, poezia lui V. Voiculescu dezvăluie o dragoste metafizică, o erotică spiritualizată ce coboară spre esențe.

Scanned with OKEN Scanner

3. *În* structura de suprafață, *poemul ce deschide volumul este un omagiu adus personalității lui Shakespeare, căruia poetul român îi dedică întregul ciclu de* sonete.

ULTIMILE SONETE ÎNCHIPUITE ALE LUI SHAKESPEARE
SONETUL CLV

Nu-mi cerceta obârșia, ci ține-n seamă soiul,
Guști fructul, nu tulpina, chiar aur de-ar părea...
Strămoșii-mi, după nume, au învârtit țăpoiul,
Eu mânuiesc azi pana de mii de ori mai grea.
Dovada cea mai pură a-nnobilării mele
Ești tu și-ngăduința de-a te lăsa iubit
Mai mult ca un prieten, cu patimile-acele
Cu cari-adori amantul de veci nedespărțit.
Îmi cânt astfel norocul, înalț epitalamuri
Și, pentru închinarea la care mă supun,
Culeg azur și raze, și roze de pe ramuri,
Stăpânul meu, alesul, cu slavă să-ncunun :
Poporul meu de gânduri, simțire, vis, trup, dor,
Te pun azi peste ele de-a pururi domnitor.

Duminică, 5 decembrie 1954.

(*Poezii*, II. București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 253.)

4. *În* structura de adâncime, *textul dezvăluie concepția despre literatură a poetului. Fiecare volum de versuri publicat anterior de V. Voiculescu se deschidea cu o artă poetică, ce sintetiza viziunea scriitorului despre creație :* Cugetare (Din țara zimbrului), Pârgă (în volumul cu același titlu), Coboară cuvintele (Poeme cu îngeri), Gândului (Destin) *ș.a.*

În primele patru versuri, V. Voiculescu își afirmă, ca și Tudor Arghezi, în Testament, *apartenența la lumea rurală. Strămoșii săi, mărturisește, sunt oameni simpli ; ei „au învârtit țăpoiul" toată viața. Substantivul „țăpoiul" — utilizat de poet în formă regională — denumește o furcă mare, cu coada lungă, terminată cu doi dinți metalici sau de lemn, cu care se ridică snopii de grâu la batoză sau fânul în timp ce se clădesc căpițele. „Țăpoiul" este o metonimie pentru substantivul colectiv țărănime, clasă socială ocupată nemijlocit cu creșterea animalelor și cultivarea pământului. Arghezi considera că are o obligație morală față de străbunii săi, fiindcă opera lui nu ar fi fost posibilă fără munca neobosită, de veacuri, a acestora. V. Voiculescu, dimpotrivă, introduce o subtilă disociere. Obârșia rurală îl înnobilează, pentru că țărănimea a fost singura clasă socială care, de-a lungul a două milenii, a luptat continuu pentru apărarea ființei naționale, a păstrat și cultivat spiritualitatea autohtonă. În același timp, poetul delimitează truda intelectuală de munca manuală, afirmând, cu îndreptățire, că cea dintâi este*

Scanned with OKEN Scanner

infinit mai dificilă. Această idee „subversivă" era exprimată într-o perioadă când dictatura comunistă se străduia să minimalizeze și să denigreze munca intelectuală, în timp ce desfășura o propagandă intensă pentru a îndrepta tinerele generații spre munca fizică.

Următoarele patru versuri reiau și justifică, pe un plan superior, „înnobilarea" afirmată inițial, adăugând un element nou, ce se alătură ca o dovadă suplimentară argumentului invocat : acesta îl constituie însăși existența lui Shakespeare, prezența lui în eternitate. Prețuirea operei unui mare scriitor, ce scapă erodării temporale, înnobilează pe cel ce o manifestă și o concretizează prin cele nouăzeci de sonete.

În ultimele șase versuri, V. Voiculescu dezvoltă alte două idei. Prin stihul : „Poporul meu de gânduri, vis, trup, dor", ce amintește de versul eminescian : „Turma visurilor mele, eu le pasc ca oi de aur" din Memento mori, *V. Voiculescu își definește pregnant propria-i gândire poetică. El înțelege poezia ca o construcție verbală echivalentă cu actul creator al Genezei. „Poporul de gânduri" este o metonimie pentru universul secund al literaturii, tărâm al ficțiunii creat cu ajutorul cuvântului. Versul final : „Te pun azi peste ele de-a pururi domnitor" dezvăluie atât hotărârea de a așeza propriile sonete sub umbra marelui dramaturg, cât și conștiința valorii lor : creația, extincția și reversibilitatea temporală se amalgamează într-o devoratoare văpaie : „Mă distilez în versuri, prin harul poeziei".*

●●● Lostrița. *Prezentare generală.*

Proza lui V. Voiculescu explorează un fond totemic și arhetipal, dezvăluind prezența constantă a unei străvechi civilizații, păstrată mai cu seamă sub forma ei rurală. Îndeletnicirile moștenite din epoca mileniilor de piatră : pescuitul, vânătoarea și creșterea vitelor au rămas ocupațiile predilectice ale locuitorilor și ele formează miezul epic al celor mai multe povestiri.

Peste timp, personajele universului ficțional imaginat de V. Voiculescu leagă cunoștințele lor de experiența păgână a dacilor liberi. Cușma „ca o za mlădioasă" a solomonarului din Ultimul Berevoi *este emblematică : la originea ei se află „căciula sacră" peste care vechii preoți „își așezau, ca peste o căptușeală, mitrele și regii, coroanele". Pescarii, vânătorii, pustnicii sunt posesorii unui comportament magic, stăpânesc energii accesibile unui cerc limitat de inițiați, forțe ce pot fi reactualizate într-un complex de împrejurări favorabile, analog momentului originar. Personajul din povestirea* În mijlocul lupilor *este un mag primitiv întârziat în contemporaneitate. El înțelege graiul fiarelor și le supune asemenea unui stăpân atotputernic. Din ochi îi izbucnește „un fel de văpaie, ca și din mâinile întinse, mai ales din degete, un fel de materie fosforescentă", trupul îi emană un miros arsenical, în vreme ce vocea modelează sunete „din ce în ce mai scurte, mai poruncitoare, ca niște gâfâituri, gâlgâituri înăbușite de gâtlej sălbatec...".*

Tehnica narativă nu se depărtează de montajul tradițional, ce coboară în timp, prin Sadoveanu din Hanul Ancuței, *până la Boccaccio. Naratorul relatează unui grup de ascultători întâmplările. Șovăitoare, frazele lasă impresia de lucru insuficient finisat. Dar ezitarea este a ti-*

Scanned with OKEN Scanner

pologiei implicate în narațiune, căreia îi lipsește uzanța exprimării elevate. Întâmplările sunt enigmatice, și în pădurile Carpaților, pe câmpiile Bărăganului, în Delta Dunării ies la iveală eresuri și practici magice (Misiune de încredere, Pescarul Amin, Revolta dobitoacelor, Schimnicul, Căprioara din vis ș.a.). *Adesea, povestitorul este întrerupt de cineva din auditoriu, care pune sub semnul întrebării un eveniment sau altul. Interpelările sunt mai totdeauna îndoielile cititorului, bănuite și anticipate de prozator.*

În această lume, apropiată de natură, se desfășoară acțiunea povestirii Lostrița. *V. Voiculescu dezvoltă un motiv frecvent întâlnit în literatura universală : atracția exercitată de sirene asupra omului. Folosit inițial de Homer în* Odiseea, *motivul revine la Heine în* Lorelai, *la Jean Giraudoux în* Ondine, *la Giuseppe Lampedusa în* Profesorul și sirena. *În literatura română, motivul, amintit accidental de Ion Creangă în* Harap-Alb, *apare la Cezar Petrescu în* Aranca, *știma lacurilor. În* Lostrița, *întâlnirea dintre Aliman, flăcăul „frumos și voinic", și lostrița cu înfățișare de domniță, rătăcită în apele Bistriței, a fost hotărâtoare. Tânărul aleargă în susul și în josul apelor, topindu-se pe picioare. Prozatorul notează neutru comportamentul, dar taina se lasă întrezărită : Aliman s-a îndrăgostit, iar iubirea, pustiitoare, se sfârșește tragic.*

LOSTRIȚA

●●●● Nicăieri, diavolul, cu toată puița și nagodele lui, nu se ascunde mai bine ca în ape. Dracul din baltă, se știe, este nelipsit dintre oameni și cel mai amăgitor. Ia felurite chipuri : de la luminița care pâlpâie in beznele nopții și trage pe călătorul rătăcit la adânc până la fata șuie care se scaldă în vultori și nu-i decât o știmă vicleană, cursă pusă flăcăilor neștiutori, să-i înece.

Pe Bistrița, Necuratul rânduise de multă vreme o nagodă cu înfățișare de lostriță. De sus de la izvoare și până dincolo de Piatra, peștele naibei se arăta când la bulboane, când la șuvoaie, cu cap bucălat de somn, trup de șalău și pielea pestrițată auriu, cu bobițe roșii-argintii, ca a păstrăvului.

După prubuluiala vânătorilor de pește, ar fi ca la doi coți de lungă și ar cântări dincolo de douăsprezece ocale. Alteori însă, când vrea să înșele cu tot dinadinsul pe cel pe care și-a pus ochii, crește de trei ori pe-atât și își schimbă arătarea. Iese și se întinde, moale, la râniș. De departe, ai zice că e o domniță lungită la soare pe plaja de nisip argintiu.

Lostrița vrăjită a ademenit multă lume. Pescari iscusiți i-au întins mreje, dar au căzut ei în mrejele fermecătoarei, ca să se ducă pentru totdeauna la fund. A tras în capcană copii neștiutori, copilandri furați de strălucirea ei, flăcăi turburați și duși în ispite de frumusețea-i fără împotrivire. N-a fost an să nu-și ia, acolo, în genună, dajdia ei, unul sau doi scoși din minți.

De la o vreme, oamenii au început să-și dea seama de primejdie și să se păzească. Când zăreau lostrița fulgerând ca o sabie care taie apele în sus și-n jos, întorceau capul și fugeau. Cei de pe plută, când o vedeau luând șuvoaiele în lung și călătorind alături de ei, nu știau cum să căr-

Scanned with OKEN Scanner

mească și să se abată din calea năzdrăvanei. Era prădalnică ! Hulpavă de pește, pe care-l înghițea cu nemiluita. Dar mai ales nesătulă de carne de om, cărei ajunsese să-i ducă dorul. Și flămândă, se făcea din ce în ce mai îndrăzneață, mai frumoasă, mai ademenitoare. Dar și lumea din ce în ce mai învegheată. Căci acum, lostrița era vestită. O cunoșteau toți și se fereau.

Dintre rândurile de copilandri care crescuseră flăcăi, alergând nebuni cu undițele pe urmele lostriței, unii pieriseră înecați, cei mai mulți, temători, se lăsaseră. Numai Aliman, singur, îi rămăsese credincios. Mereu îi întindea cârlige cu tot soiul de nade gustoase, mai ales păstrăvi vii, și nu pierduse nădejdea că odată și-odată o să-i cază în mâini. El nu credea în basmele bune pentru copii. Râdea când i se povestea de știme schimbate în lostrițe ori de naiba prefăcut în pește. Și flăcăul prigonea neobosit fiara apelor, care parcă fugea de el.

Dacă are ea vrăjile ei, apoi le am și eu pe ale mele, glumea pornind iar la vânat. Zvârlind de atâția ani undița și așezând cârlige, i se arătase și lui de câteva ori vestita lostriță, nălucind prin bulboane, mlădie și întru totul minunată, ca un pește din poveste. Dar totuși pește adevărat.

Acum, când a ajuns flăcău voinic și a deprins toate vicleșugurile sălbătăciunilor, a izbutit s-o prindă o dată în undiță. Numai o clipă ! Când cu inima săltând nebunește, se arcui s-o tragă afară, lostrița scăpă și se duse cu nadă cu tot. Prin câte trecuse, deprinsese și ea uneltele oamenilor și învățase să scape din ele. Așa se mângâia Aliman, istorisind pățania. Asta era pe la începutul primăverii. Pe la mijlocul verii a ochit-o din nou și a încolțit-o într-un cot cu apa scăzută numai până la glesne. Plecându-se repede deasupra ei, a înhățat-o în brațe. Dar sălbătăciunea a zvâcnit o dată cu putere, l-a plesnit cu coada peste obraz și i-a scăpat din mâini ca o săgeată licăritoare, cum îi scăpa duminica câte o zvârlugă de fată la horă. Doar că n-a auzit-o și pe ea hohotind. Flăcăul a rămas multă vreme acolo buimac, cu gura căscată. Și de atunci nu i-a mai ieșit din carnea brațelor o dezmierdare, ca un gust de departe al lostriței. Îi simțea mereu povara și forma în mâinile nedibace și în sufletul turburat.

Aliman era frumos și voinic. Nu știa de frica nimănui. Cu atât mai puțin de a celor nevăzute și neștiute. Bistrița pentru el nu mai avea taine și ținea la adânc ca o vidră. S-a jurat să prindă lostrița vie și nu și-a mai îngăduit zi-noapte hodină. De dincolo mult de Toance, mai până-n Siret și-napoi, el vămuia apele, prefira vârtejurile, cerceta scorburile, ca un nebun. Alerga, mânca, dormea, trăia numai pe prunduri și în apă.

Toți vedeau și îi băteau capul că-l vrăjise lostrița blestemată și curând are să-i facă de petrecanie. El nu mai râdea ca altădată. Punea capul în piept îndârjit și pleca fără să mai asculte.

De multe ori a fost gata să se înece. Dar niciodată din pricina lostriței. Ci din alte împrejurări. Așa, o dată, când a sărit să scape niște plutași din fierbătorile râului. Altă dată, pentru o undiță furată de ape. De câteva ori a ieșit abia răsuflând, strâns de gât de brațele unor copii căzuți în adânc. De curând, vrând să scoată un cal apucat în volbura talazurilor, abia a ieșit din șuvoaie pe o plavie, unde a stat leșinat vreme îndelungată. Nici nu știa cum și cine îl trage cu viață din genunile fără fund.

Scanned with OKEN Scanner

Dimpotrivă, când i se arăta lostrița, îi mergea bine și avea spor. Atunci prindea cu ușurință pește mult, și apele i se supuneau ascultătoare, purtându-l lesnicioase încotro dorea.

Dar lostrița se ivea din ce în ce mai rar. Pe urmă, spre sfârșitul verii, a pierit... Flăcăul, de atâta zbucium și alergătură, se topea. S-ar fi zis de ciudă, dacă nu de dor. Bătea singur prundurile pustii bântuite de toamna ce se lăsa timpurie. Apele veneau năboi tot mai negre și mai umflate, potmolind reniile senine unde ieșeau vietățile la lumină. Acum, toate se ascunseseră și amorțeau la adânc.

Pe urmă, o iarnă grea din cale-afară tăbărî peste valea ferecată în ghețuri și zăpezi. Trebuia să pui urechea pe țeasta groasă de cremene verde a gheței care, ca o lespede de mormânt, sugruma Bistrița, ca să auzi abia ici-colo un gâlgâit surd și depărtat, semn că răul mai trăiește.

Aliman a tânjit, aproape că a bolit tot timpul. Parcă intrase în el somnul iernii. Numai la gândul lostriței mai învia. Atunci lua toporul și spărgea de-a lungul bulboanelor copci și răsuflători, ca să trimită puțin văzduh peștilor, care altfel mor acolo dedesubt, înăbușiți.

Uneori, flăcăii și fetele izbuteau să-l ia cu sila pe la șezători și furcării. Ședea însă posomorât. Nu se dezmorțea decât când începeau poveștile cu lostrița fermecată. Asculta lacom isprăvile și zâmbea. Descosea îndelung pe toți cei cărora se arătase. Iscodea despre vrăjile și vrăjitorii cu puteri asupra apelor și peștilor. Și apoi rămânea cu mințile aiurea.

Până, în sfârșit, a dat Dumnezeu de-a venit și primăvara. Bistrița și-a sfărâmat cătușele, și apele au năboit furioase spre vechea lor slobozenie. Valea s-a umplut cu urlet, cu vuiete și bubuituri ca de cumplită bătălie. În fiecare zi treceau, vârtejuri duse de nahalpi, bușteni răzleți, sfărâmături de plute, vite vii ori înecate. Oamenii se ațineau cârduri să scape din valuri și să tragă la mal câte puteau ajunge cu cângile.

Încetul cu încetul, s-au potolit mâniile, și apele s-au așezat în matcă. Păstrăvii ageri au început să se itească, urmăriți de lostrițe flămânde, fulgerând după ei.

Numai lostrița cea mare nu se arăta. O izbise vreun sloi sau vreun buștean repezit pe neașteptate de valuri ? O târâse năprasnica viitură pe alte meleaguri ? Se strămutase în genuni mai avute în pește ? Aliman a căutat-o îngrijorat multă vreme. Pe la Paște iat-o că s-a ivit. Mai mândră, mai vicleană, unduind trupul cu ispite femeiești în el. Inima lui Aliman a început iar să bată ageră. Roșeața i-a venit în obraji. Și bărbăția, îndrăzneala lui de altădată s-au dovedit în tot soiul de isprăvi de necrezut, biruind fără greutate puterile Bistriței furioase. Mereu și din toate încercările ieșea cu izbândă și se întorcea nevătămat... Pescuitul lui era un neîntrerupt noroc. Pleca într-o doară să prinză cu mâna pe sub pietre câțiva păstrăvi pentru o gustare și se întorcea îndată cu desaga doldora.

Numai de lostrița râvnită, care acum îl juca și îl înfrunta pe față, nu se mai putea atinge, și îi simțea mereu dulcea ei greutate în brațele-i pline de amintirea ei.

Povățuit de niște cojani urcați cu carele după lemne, a împletit din nuiele un fel de cotețe, ca niște cușci, pe care le-a ascuns ici-colo în apele limanurilor, unde știa că trage sălbătăciunea, după ce le-a umplut cu păstrăvi vii... Lăsa numai o portiță ca o pâlnie, pe unde să pătrundă lostrița, dar pe unde să nu mai poată ieși. La altele iscodise câte o clapă, care să

Scanned with OKEN Scanner

se deschidă numai dinafară și să se închidă îndată ce vânatul a pătruns înăuntru. Toate, zadarnice. Muntenii râdeau de coliviile lui în care vrea să prindă apele. Capcane pentru peștii proști de la baltă. Atât numai că dimineața găsea momelele mâncate și gratiile rupte ca de o mână. Aliman s-a luat de gânduri și a început să se încredințeze că nu e lucru curat. Și iar a pornit să tânjească.

Într-o zi s-a hotărât. A plecat în sus, la un sat sălbatec de pe Neagra. Auzise el că acolo e un vraci bătrân, mare descântător de pești ; un fel de stăpân al apelor. A urcat cale de o zi și a ajuns noaptea târziu. A nimerit casa, a bătut și s-a rugat de găzduire. Vrăjitorul l-a primit și l-a oprit de a mas chiar la el câteva zile. Ce i-o fi spus, ce l-a învățat, cum l-a descântat, nu se știe.

Aliman s-a întors acasă cu o lostriță lucrată în lemn, aidoma de șuie și frumoasă ca cea din Bistrița. Vopsită la fel, cu aur și argint, și stropită cu picățele galbene ruginii. Era alcătuită din două jumătăți care se îmbucau una într-alta, cu scoabe. În mijlocul gol al închipuirii, după ce a frecat-o peste tot cu lapții de lostriță și buruieni de apă, a ascuns un alt peștișor mai mic, tăiat dintr-un corn de cerb : ca să-i dea cumpăneală în apă și s-o cârmuiască. Toate au fost vrăjite, descântate și afierosite după străvechi noime și îndreptare ale magiei pierdute și uitate de ceilalți. Și într-un miez de noapte cu luna în pătrar poleind trupul gol al flăcăului, Aliman a intrat până în mijlocul râului cu peștele vrăjit în mână, a spus încet descântecul învățat pe de rost, în care se lepăda de lumea lui Dumnezeu, și a dat drumul păpușii cu chip de lostriță. Apele au primit-o și parcă au săltat, purtând-o supuse. Omul s-a dus, după povață, și s-a culcat. Ca niciodată, a adormit adânc și liniștit până a doua zi la prânz, când l-au trezit oamenii. Plouase sus la munte, și Bistrița venise sodom din mal în mal, cărând sfărâmături de sate la vale, cu case, oameni și vite. Trebuia să sară și el, cel mai cutezător și mai priceput, să dea ajutor.

Când a sosit Aliman, nu se mai putea face nimic. Trecuseră toate ca nălucile, cu hăituri jalnice acoperite de tumultul nahalpilor, și se pierduseră departe. Numai o sfărâmătură de plută se zărea în sus învârtindu-se năucă în volbura apelor, care aci o repezeau la vale, aci o țineau iar în loc și o întorceau în ochiurile urlașe cu miezuri de sorb. Pe ea, o făptură omenească abia se mai ținea cu amândouă mâinile pe o rămășiță de cârmă. Aliman se pregătea să intre voinicește în valuri și s-o aștepte la loc prielnic, cu cangea în mână, când pluta se smulse din fierbătoare și veni cât ai clipi țintă la mal, sub picioarele lui. Dintre sfărâmături, el scoase în brațe o fată, singura vietuitoare care nu fusese smulsă de apele hrăpărețe. Era leșinată.

Flăcăul o întinse pe iarbă, o frecă pe inimă, îi apăsă coșul pieptului, așa cum se dă ajutor înecaților. Fata își veni numaidecât în fire. Nu înghițise deloc apă. A zâmbit izbăvitorului ei, s-a uitat speriată la lumea adunată și a cerut mâncare. Oamenii vedeau cu uimire cum se zbicesc repede straiele pe ea, iia, fota, opincile, ca și când n-ar fi fost udă niciodată. Au mai băgat de seamă că are părul despletit pe umeri ca niște șuvoaie plămite resfirate pe o stană albă. Ochii, de chihlimbar, verde-aurii cu strilici albaștri, erau mari, rotunzi, dar reci ca de sticlă. Și dinții, când i-a înfipt într-o coajă de pâine întinsă de Aliman, s-au descoperit albi, dar ascuțiți ca la fiare.

Scanned with OKEN Scanner

Fata sta liniștită. Dar Aliman n-a mai lăsat-o mult acolo. A luat-o grabnic la el acasă, unde a ascuns-o de ochi străini. Și s-a încins între ei o dragoste cum nu se mai pomenise pe meleagurile acelea. Parcă fuseseră făcuți și adunați înadins unul pe potriva celuilalt. Era frumoasă, cu chipul poate cam bucălat, șuie, cu trupul lung, mlădios și despicătura coapselor sus ca la buni înotători.

Flăcăul uitase dintr-o dată de lostriță și de vrăji. Ținea fata în brațe, și dulcea ei povară împlinea tot ce râvnise și jinduise nebunește până atunci. Ziua stăteau închiși în casă ori umblau alintați prin păduri. Noaptea ieșeau la Bistrița, ținându-se pe după gât. Se scăldau cu nesaț. goi amândoi, până îi prindeau zorii. Apele se făceau pe rând de aur. de argint și apoi albastre, învăluindu-i tăinuitoare. Când unda ajungea ca olmazul, ei ieșeau și se îmbrăcau. Vânau păstrăvi și îi mâncau acolo, fripți la foc de brad, cum îi plăcea fetei.

Au trecut câteva săptămâni. Satul bâzâia de zvonuri ca un roi întărâtat. Precum că fata ar suge sângele flăcăului ca o strigoaică. Dar Aliman era mai sănătos, mai voinic, mai frumos și mai bun cum nu fusese niciodată. Și nu le păsa de nimic.

Lostrița, după spusele lumii, se ivise iară. Acum nu se mai ascundea. Plutea în văzul tuturor de-a lungul apei... Numai flăcăul nu se mai sinchisea dacă e cea de lemn sau cea adevărată. Ieșise din minte trecutul întreg, și vremea trecea amețitoare, ca o Bistriță umflată de fericiri...

De la un timp, dezmeticit puțin, flăcăul, ca să-și statornicească norocul, a început să se gândească la rânduielile trebuitoare, nuntă, cununie. Și i-a spus fetei. Ea a hohotit nebunește, luându-l de gât. Ea știa de ibovnic și de dragoste, nu-i ardea nici de popă, nici de biserică. Nu pentru asta venise ea pe lume.

Era sălbatecă. Cu multe ascunzișuri și taine. Și totuși, nu știa nici cum o cheamă. Îi dase de la el numele Ileana. Dar toate trebuie să aibă un isprăvit. Pe la mijlocul verii s-au trezit buzna peste ei cu o femeie voinică, iute și sturluibatică, așijderi apelor după ploaie. Despărțindu-i cu asprime, ea prinde fata de braț, ocărând-o mânioasă. Era mama Ilenei, care după multe cercetări îi aflase culcușul. Venea de sus, de departe, de la izvoarele Bistriței aurii, unde spunea că-și are rosturile. Cunosc toți ocina veche a Bistricencei... și, smucind fata, o certă oțărâtă cum putuse ea să-și uite de părinți, să se lapede de surori, să-și părăsească avuțiile, ca să se lipească fără rușine de sărăcia și neamul prost al oamenilor de aici. Fata se împotrivi zadarnic. Maică-sa îi șopti niște vorbe care parcă o adormiră. Aliman, dat de-o parte cu mâna, sta prostit, gol de puteri ca o armă descărcată... Și, până să-și vină în fire, femeia cu prada era departe. Până târziu, toamna, Aliman a bătut izvoarele tuturor Bistrițelor, neagră, albă, aurie, precum și a tuturor Bistricioarelor fără folos. Nimeni nu cunoștea, nici măcar n-auzise de Bistriceanca ori de fata ei și nici de sălașurile lor. Numai un moșneag trecut de suta de ani își mai amintea de ele. Era copil când satul le alungase cu pietre și le dase foc casei pentru multele blestemății și răutăți ce săvârșeau cu ajutorul Satanei.

Scanned with OKEN Scanner

A căutat apoi pe vraciul care-l descântase. Nu l-a mai găsit nici pe ăsta. Plecase dincolo, peste munte, la niște neamuri.

Flăcăul s-a întors și s-a închis în el și în casă. Ajunsese nevolnic și moale ca o cârpă. Făceau toți din el ce vreau. Nu se mai împotrivea la nimic.

Curând l-a ochit o fată mai îndrăzneață și l-a îmbrobodit ușor. Și se logodiră, ca să-l lege de-a binelea. Aliman se lăsa, plecat de pe lumea asta. Nu mai intra în pădure după vânat, nu mai cobora la apele Bistriței. Uitase parcă de lostriță, de undițe, de căprioare. Se însura, numai fiindcă nu mai avea voință să se împotrivească nici unei biete fete, care în ochii lui era mai puțin decât o gânganie, și orice îi era totuna.

Nunta s-a hotărât în gura postului ; la Filipi. Noaptea plouase potop la munte, și negureala stăruia încă. Dar în vale era cald și senin ca vara. În curțile nunului, mesele întinse vuiau de râsete și voie bună. Mirii veniseră de la biserică și se așezaseră între cei doi nuni. Fata, veselă și mândră. Aliman, turburat, visase în ajun că se însura cu lostrița și-l cununa bătrânul vrăjitor. Ea sta dreaptă lângă el, înălțată pe coada ca două pulpe gata să se despice, și-și rezema capul bucălat de al lui. Rachiul curgea gârlă. Secărica alerga din mână în mână cu ulcica. Toți, bucuroși, închinau cu Aliman, care ciocnea cu oricine, fără împotrivire, și da de dușcă.

Pe la jumătatea praznicului sosi în goană un băiețaș cu vestea că lostrița vrăjită s-a arătat iară. E aici aproape, ieșită la liman sub coasta iadului, unde stă lungită la soare, ca o domniță. Parcă doarme. Numai bate ușor din coadă, ca și cum s-ar apăra de musculițe. E mai mare și mai frumoasă ca până acum. Aliman, buimac de băutură, cum auzi de lostriță, s-a deșteptat ca dintr-un somn adânc și a sărit smintit dintre oaspeți, strigând : „Azi nu mai scapă ! O mănânc de nunta mea !“ Și a alergat nebun spre râu.

S-auzea din ce în ce mai aproape hreamăt mare, cu larmă asurzitoare și muget cumplit. Valea iar detuna înspăimântată, ca în toiul unei bătălii. Apele veneau cu nahalpi săltați ca bivolii unii peste alții, și lumea privea îngrozită. Numai Aliman nu vedea, n-auzea. Alerga mereu înainte năboiului, cu o ceată de nuntași speriați după el. Și iar simțea deșteptată în carnea brațelor dulceața unei poveri neuitate. Când sosi în locul de care povestise băiatul, lostrița era acolo. Ea se-ntoarse deodată năludă, cu capul țintă în Aliman. Stătu așa o clipă plină. Apoi porni, fulcitoare, privind apele, spre el. Omul încremeni. Dar numaidecât, cu chipul luminat de o bucurie nefirească, chiui, strigând cât să înăbușe huietul : „Iată, vin !“... și, smucindu-se din mâinile a trei oameni, sări în mijlocul Bistriței, cu brațele întinse spre lostriță.

Viitura, tunând vijelioasă, îl ajunse. Nahalpii trecură cu bușteni, acoperișuri de case și punți peste capul lui. El a mai ieșit o dată. Ținea lostrița și, ametit de izbitura apelor, se căznea s-o apere, adăpostind-o ca pe un copil cu brațele. Apoi s-a cufundat în valurile care, bolborosind mânioase, s-au pecetluit deasupra lui pentru totdeauna.

Scanned with OKEN Scanner

Dar povestea lui Aliman a rămas vie și mereu mlădioasă. Crește și se împodobește an de an cu noi adause și alte scornituri după închipuirile oamenilor, jinduiți de întâmplări dincolo de fire.

Ea colindă în sus și-n jos malurile Bistriței. Urcă o dată cu cărăușii, coboară cu plutașii, stă pe loc cu copiii... Dar se mișcă necontenit alături și în rând cu lostrița fabuloasă, care nu-și găsește astâmpăr, când fulgerând ca o sabie bulboanele, când odihnindu-se pe plavii, cu trup de îbovnică întinsă la soare în calea flăcăilor aprinși și fără minte.

10 și 11 martie 1947, București

(*Povestiri*, I, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 44—55.)

Scanned with OKEN Scanner

B. ISTORICI, CRITICI, ESTETICIENI, TEORETICIENI AI LITERATURII

E. LOVINESCU (1381—1943)

● S-a născut la 31 octombrie 1881, la Fălticeni. Tatăl, profesor. Studii primare și gimnaziale în localitate ; liceul la Iași, Facultatea de Limbi Clasice la Universitatea București ; licențiat în anul 1908. Doctorat la Sorbona. Profesor de liceu la Ploiești și București. Între decembrie 1918 și martie 1919 a editat revista *Lectura pentru toți*. De la 19 aprilie 1919 până în decembrie 1922, a apărut, săptămânal, la București, sub conducerea criticului, prima serie din revista *Sburătorul* (de la 17 septembrie 1921, s-a subintitulat *Sburătorul literar)* ; seria a II-a a fost editată într-un alt format, în perioada martie 1926—mai-iunie 1927. O existență mai îndelungată a avut cenaclul literar „Sburătorul", ale cărei ședințe de lucru s-au desfășurat săptămânal la locuința lui E. Lovinescu vreme de un sfert de veac. Cenaclul a jucat în epocă un rol similar cu al Junimii în secolul anterior.

Revista și cenaclul au determinat cristalizarea unei ample mișcări literare cunoscută sub numele de modernism. Modernismul lovinescian a urmărit două obiective. Cel dintâi a constat în promovarea tinerilor scriitori. În paginile revistei și in ședințele cenaclului se vor afirma poeții : Ion Barbu, Camil Petrescu, Ilarie Voronca, B. Fundoianu ; prozatorii : Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu ; criticii : G. Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu ș.a. Al doilea obiectiv, conturat treptat, o dată cu elaborarea sistemului teoretic al lui E. Lovinescu, a urmărit sincronizarea literaturii autohtone cu literatura europeană, integrarea ei în ritmul de dezvoltare al culturii occidentale. În domeniul criticii, E. Lovinescu s-a străduit să impună criteriul estetic, modalitate eficientă de apreciere a valorii operei literare. De aceea, rolul său în modernizarea prozei și poeziei autohtone rămâne considerabil. A murit la 16 iulie 1943.

●● A debutat cu două volume de articole critice intitulate *Pași pe nisip*, 1906. Au urmat zece volume de *Critice*, 1909—1929 ; monografiile *Grigore Alexandrescu, viața și opera lui*, 1910 ; *Costache Negruzzi, viața și opera lui*, 1913 ; *Gh. Asachi, viața și opera lui*, 1921 ; *T. Maiorescu*, I, II, 1940 ; *Istoria civilizației române moderne*, 3 vol., 1924—1925 ; *Istoria literaturii române contemporane*, 5 vol., 1926—1929; *Istoria literaturii române contemporane* (1900—1937), 1937 ; *Memorii*, 4 vol., 1930—1941. Romane : *Viața dublă, 1929 ; Bizu, 1932 ; Firu-n patru, 1932 ; Diana, 1936 ; Mili*, 1936 ; ciclul lui Eminescu : *Mite*, 1934, *Bălăuca*, 1935 ; numeroase alte opere literare (nuvele, teatru), lucrări de filologie latină, traduceri din limbile greacă și latină, manuale școlare, antologii etc., etc.

●●● Liviu Rebreanu : „Ion". *Studiul a fost publicat inițial în revista* Sburătorul, *în 1920, și inclus în volumul* Critice, *VII, ediția a II-a,*

Scanned with OKEN Scanner

„definitivă", 1929, p. 119—132 ; a fost reluat, sintetic, în capitolul XXXV din Istoria literaturii române contemporane, *vol. IV,* Evoluția prozei epice, *1928, p. 354—375.*

LIVIU REBREANU : „ION"

Apariția lui Ion rezolvă o problemă și curmă o controversă. În cele mai multe conștiințe, sămănătorismul se confundă cu țărănismul și lupta împotriva lui cu lupta împotriva excesului țărănesc în literatură. Pusă în acest plan, problema putea fi discutabilă la un popor cu o bază rurală atât de largă și cu o literatură autentică de inspirație folclorică, în care sămănătorismul părea singura expresie posibilă a realităților naționale în lupta cu utopiile modernismului. Problema se pune însă altfel : lupta împotriva sămănătorismului nu avea decât incidental ca obiectiv „țărănismul" sau „opincărismul", cum se spunea pe atunci, pe când, în realitate, ea se îndrepta, fie împotriva atitudinii și a tendinței, fie împotriva lirismului ; concepută astfel, lupta ar fi fost îndreptățită, oricare ar fi fost materialul de inspirație a sămănătorismului, deoarece nu avem în vedere materialul, ci felul tratării lui. Apariția lui *Ion* a făcut și mai evidentă această distincție : aprobarea cu care a fost primit de cei mai cunoscuți antisămănătoriști a dovedit că nu s-a pus niciodată în discuție dreptul unei categorii sociale, și încă a unei categorii atât de numeroase, de a fi reprezentată estetic, ci numai metodele. Pornind de la același material țărănesc, *Ion* reprezintă o revoluție față de lirismul sămănătorist sau de atitudinea poporanistă și față de eticismul ardelean, constituind o dată, istorică am putea spune, în procesul de obiectivare a literaturii noastre epice.

Formula lui *Ion* nu e o formulă nici actuală, nici comodă ; ea e, totuși, formula marilor construcții epice, pornind de la cei vechi și ajungând la cei moderni, formula romanului naturalist, a *Comediei umane*, de pildă, dar mai ales, formula epicei tolstoiene : formula ciclică a zugrăvirii, nu a unei porțiuni de viață limitată la o anecdotă, ci a unui vast panou curgător de fapte învălmășite, ce se perindă aproape fără început și fără sfârșit, fără o necesitate apreciabilă, fără o finalitate deci, și această zugrăvire nu printr-o selecțiune de elemente simple, caracteristice, ci printr-o îngrămădire de imponderabile. E, negreșit, o metodă fără strălucire artistică, fără *stil*, cu mari primejdii (și cea mai amenințătoare e banalitatea), dar care ne dă impresia vieții în toate dimensiunile ei, nu izolată pe planșe anatomice de studiu, ci curgătoare și naturală ; formulă realizată rar în toate literaturile și pentru prima dată la noi, în *Ion*.

Obiectul de studiu al lui *Ion* este viața socială a Ardealului care, deși închisă în celula unui sat, este zugrăvită în întreaga ei stratificație, de la simplul vagabond până la candidatul de deputat și la mediul administrației ungurești, cu o faună bogată în exemplare variate. Cu un material aparent haotic, cu episoade numeroase ce se pun de-a curmezișul, romanul se organizează, totuși, în jurul unei figuri centrale, al unui erou frust și voluntar, al lui Ion.

Din lumea țăranilor lui Balzac din *Les paysans*, dar mai ales a lui Zola din *La terre*, Ion e expresia instinctului de stăpânire a pământului, în slujba căruia pune o inteligență ascuțită, o cazuistică strânsă, o viclenie procedurală și, cu deosebire, o voință imensă : nimic nu-i rezistă ; în fața ogorului aurit de spice, e cuprins de beția unei înalte emoții și vrea să-l aibă cu orice preț. Cum dragostea devine și ea o armă călită în vâlvătaia acestui foc ce-l încinge, prinsă la mijloc, în epica luptă pentru pământ dintre Ion și socru-său, Vasile Baciu, biata Ana e o tragică victimă. In luptă, omul nobil și milos dispare, pentru a nu lăsa decât fiara, așa că cele două voințe se încordează în sforțări uriașe, ce ar fi meritat un obiect mai vrednic, în loc să se consume pentru câțiva bulgări de pământ, simbol al supremei zădărnicii omenești.

Cum Ion este expresia violentă a unei energii, în limitele ideației lui obscure și reduse, e un erou stendhalian, în care obiectul dorinții e schimbat, dar încordarea, tenacitatea și lipsa oricărui scrupul moral rămân aceleași. Julien râvnește la o bruscă ascensiune socială, cu toate resursele energiei lui plebee ; feciorul Glanețașului râvnește la delnițele lui Vasile cu foamea de pământ a unei vechi sărăcii ; la amândoi, femeia nu e decât o treaptă necesară unui alt scop suprem, un obiect de schimb în vederea stăpânirii bunurilor pământești. În psihologia lui Ion, scriitorul a întrebuințat, într-o măsură oarecare, simplificarea artei clasice, reducându-l la instinctul principal, tot așa după cum eroii lui Molière se organizează în jurul unei singure mari pasiuni. În cele mai însemnate creații ale sale, Balzac a accentuat procedeul unității temperamentale, izbutind, de altfel, prin bogăția amănuntelor, să susțină enormitatea caracterelor. Concepția, în realitate, nu este în spiritul naturalismului nivelator și nu creează posibilități de conflicte interioare. În Harpagnonul lui Molière, conflictul dintre avariție și dragoste e încă posibil, pe când în monomanii lui Balzac, baronul Hulot sau Goriot, pasiunile sunt exclusive. În sufletul lui Ion există o luptă între „glasul pământului“ și „glasul iubirii“, dar forțele sunt inegale și nu domină decât succesiv. Prezentă de la început, dragostea pentru Florica stăvilește puțin și în dezbateri sumare marea lui pasiune pentru pământ și nu se afirmă, năprasnică, decât atunci când i s-a potolit setea de pământ. Sufletul său este, în realitate, unitar : simplu, frust, masiv, el pare crescut din pământul iubit cu ferocitate ; prin gesturi voluntare și încăpățânate, condiția lui umilă se topește în imensitatea simbolică a unei creații chtonice. Deși simbolic și poate mai mare ca natura, impasibilitatea scriitorului îi subliniază realitatea : eroul merge, astfel, până la crimă, pentru a se umaniza apoi la liberul joc al unor acțiuni, pe care nu le determină nici o intenție sau rezervă ; e o forță ce se destinde prin virtutea legilor ei interioare și pe care scriitorul n-o înfrânează, nici n-o grăbește.

Dar dacă în Ion se simte poate, după cum am spus, voința de a crea o figură simbolică, mai mare ca natura, ce transcede tendința spre nivelare a naturalismului, în toți ceilalați eroi — atât de numeroși — sunt păstrate cu rigurozitate legile obiectivității. Sunt oameni mijlocii, priviți fără nici un fel de pasiune, fără ură sau dragoste, în meritele și slăbiciunile lor, alternate în același individ după împrejurări, oportuniști cei mai mulți, oameni smulși din umanitatea înconjurătoare... E galeria neuitată a învățătorului Herdelea, ce se zbate în atâtea nevoi, suflet bun, dar slab,

Scanned with OKEN Scanner

oportunist din sărăcie, cu o casă de copii, cu fete gospodine și romanțioase, și cu tânărul Titu, poetul pierde-vară, sentimental și entuziast, sfârșind prin a se căpătui în regat, și care acum e, probabil, deputat național în Ardeal și propagă ura împotriva „regățenilor" ; e aprigul popa Belciug, în care iubirea de biserică și de neam se asociază intim cu atâtea sentimente rele și cu atâtea pasiuni lumești ; e teologul Pintea, pitoresc în prozaica lui onestitate, e jovialul avocat Grofșorul, palavragiu și, în fond, om de inimă, e biata Ana, aprigul Vasile Baciu, Florica, e voluptuoasa Roza Lang și bețivul ei soț, e lumea de „domnișoare" ale „inteligenții" din Amaradia, de studenți naționaliști, de avocați, notari, inspectori școlari evreo-maghiari, oameni în exemplare felurite ce se desprind în indiferența obiectivă a scriitorului. Impasibilitatea lui nu se arată numai față de viață, ci se menține și față de moarte. E tipică, în această privință, sinuciderea cârciumarului Avrum, spre care Ana, ce avea să se spânzure și ea ceva mai târziu, privea, gândindu-se — „Ce l-ar mai fi necăjind degeaba ? Dac-a murit, baremi să se odihnească omul..." — în timp ce țăranii glumeau și râdeau de încercările învățătorului, care, după un răstimp, zise supărat : „Parcă voi nu sunteți creștini, măi oameni ? L-ați lăsat să moară în fața voastră, în loc să-i fi tăiat funia ! S-a prăpădit numai de groază morții, că doar picioarele-i ajungeau pe pământ. Bietul Avrum !" Cu aceeași seninătate impasibilă e zugrăvită moartea bătrânului Dumitru, care, simțind că se stinge, deși sănătos, se așază să se radă cu liniște augustă, ca pentru totdeauna, filosofând asupra vieții și a morții : „Omul trăiește ca să moară, și cum trăiește așa moare" și nu isprăvește cu o jumătate a feței, când, lăsându-se pe laviță, bâlbâie : „Anuțo, Anuțo... mor !" Și cum femeia nu înțelege bine, moșul șoptește „lumânare", dar rămâne cu gura deschisă... Murise. Iată că în acest timp năvălește în încăpere și Paraschiva, care „îndată pășì lângă mort și-l căută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi bășica de tutun, de care atârna scobitoarea pentru luleaua ce se ascundea în celălalt buzunar. Ridică pieptarul și descheie chimirul, dar nu-și putu vârî mâna. Îl deschise încet, puse șerparul pe masă și, scormonindu-l bine, dădu peste un bilet de cinci zloți, învelit într-o hârtie boțită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos și, nemaidescoperind nimic, sări țipând :

— Uitați-vă, oameni buni, cum și-a bătut joc de mine, care l-am strâns de pe drumuri și l-am spălat, și l-am îngrijit ca pe un om de omenie. Uitați-vă ! Cinci zloți ! Vedeți ? A vândut jidanului bunătatea de căsuță, a băut bănișorii, și eu am rămas cu cinci zloți pentru toată truda mea cea mare !"

Și cu ocazia spânzurării bietei Ana, aceeași nepăsare, ca nepăsarea însăși a naturii față de fenomenele biologice.

Lipsită, de altfel, ca și poporanismul, de orice intelectualitate, de orice preocupare pur artistică, de latura speculativă și analitică, epopeea scriitorului nostru îl domină și prin lărgimea concepției și prin vigoarea constructivă de adunător de materialuri pentru piramide faraonice, dar, mai ales, prin acea obiectivitate fundamentală, care o scoate din rândul literaturii de luptă, înălțând-o pe treapta unei creații fără cauze eficiente și finale vizibile.

(Istoria literaturii române contemporane, vol. II, București, Editura Minerva, 1973, p. 255—260.)

Scanned with OKEN Scanner

●●● *Capitolul nu este un simplu rezumat al textului publicat anterior în volumul* Critice ; *el reprezintă o elaborare nouă, ce reia dintr-o altă perspectivă ideile formulate inițial.*

Criticul introduce romanul în universul prozei autohtone contemporane. Ion *este întâia mare creație a lui Liviu Rebreanu și, în comparație cu lirismul sămănătorist, cea dintâi operă obiectivă, care marchează o dată istorică în procesul de obiectivare al romanului românesc.*

După această prezentare generală, E. Lovinescu analizează structura romanului, și remarcăm prezența unor modalități analitice pe care le va folosi ulterior G. Călinescu : integrarea subiectului cărții în substanța analizei, comparația romanului cu marile opere ale literaturii universale, în care numele de referință rămân Balzac și Tolstoi.

Criticul se oprește apoi asupra personajului principal, căruia îi relevă trăsăturile individuale, îi observă generalitatea, ca simbol al lumii rurale, și găsește filiații între el și personajele similare ale literaturii europene.

Desenarea profilului spiritual al lui Ion este urmată de caracterizarea succintă a personajelor secundare.

În concluzia analizei, E. Lovinescu subliniază valoarea de excepție a romanului în evoluția generală a prozei românești.

G. CĂLINESCU (1899—1965)

● G. Călinescu, născut la 2 iulie (19 iunie, stil vechi) 1899, a început școala primară la Iași, a continuat-o la București, unde a frecventat cursurile gimnaziului „D. Cantemir" și ale Liceului „Gh. Lazăr", înscriindu-se apoi la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. În timpul studiilor universitare (1918—1923), personalitatea lui G. Călinescu se modelează sub înrâurirea lui Ramiro Ortiz, profesor de limba și literatura italiană, iar în perioada specializării la Școala Română din Roma (1924—1926), o influență identică exercită asupra sa profesorul Vasile Pârvan.

La întoarcerea în țară, a funcționat ca profesor de limba și literatură italiană la Timișoara și București. Între anii 1926—1930, a desfășurat o intensă activitate publicistică în periodicele vremii. În 1936, a susținut și promovat examenul de doctorat, obținând titlul de „doctor în litere". În anul următor, a fost numit, prin concurs, conferențiar la Universitatea din Iași, iar din 1944, profesor la Universitatea din București.

A condus ziarele și revistele *Tribuna poporului, Lumea* și *Națiunea*. În 1948, a fost primit în Academia Română. În anul următor, a fost destituit din învățământ și numit director al Institutului de Istorie Literară și Folclor. În 1955, G. Ivașcu, redactorul-șef al revistei *Contemporanul*, i-a încredințat o rubrică permanentă, pe care G. Călinescu a intitulat-o „Cronica optimistului". Călătorii în țară și în străinătate. A murit la 12 martie 1965.

●● Vasta sa operă oferă imaginea unui scriitor total. Studii de critică și istorie literară : *Viața lui Mihai Eminescu*, 1932 ; *Opera lui Mihai Eminescu*, cinci volume, 1934—1936 ; *Viața lui Ion Creangă*, 1938 ; *Principii de estetică*, 1939 ; *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941 ; *Istoria literaturii române*, compendiu, 1945 ; *Nicolae Filimon*, 1959 ; *Gr. M. Alecsandrescu*, 1962 ; poezie, proză,

Scanned with OKEN Scanner

teatru, însemnări de călătorie : *Cartea nunții*, 1933 ; *Poezii*, 1937 ; *Enigma Otiliei*, 1938 ; *Șun, mit mongol*, 1943 ; *Bietul Ioanide* 1953 ; *Scrinul negru*, 1960 ; *Am fost în China nouă*, 1953 ș.a.

●●● *Studiul* Mihail Sadoveanu *este un capitol din* Istoria literaturii române de la origini până în prezent, *1941, întâia prezentare sintetică și cea dintâi amplă valorificare estetică a operei sadoveniene. După o scurtă notă biografică, opera este urmărită cronologic. G. Călinescu reliefează prezența temelor esențiale caracteristice prozei sadoveniene, chiar din primul volum,* Povestiri, *de la care prozatorul nu se va mai abate ulterior : „Multă vreme, nuvelistica lui M. Sadoveanu se va desfășura pe aceleași teme, din ce în ce mai desăvârșită, nu însă fără oarecare monotonie pentru cine o străbate în întregime". Alte volume sunt inspirate de „locurile cu omenirea rară", în care vânătoarea și pescuitul rămân îndeletnicirile principale. În continuare, sunt analizate romanele istorice, din care desprindem paginile referitoare la* Frații Jderi.

MIHAIL SADOVEANU
(Fragment)

●●●● Mai apropiate de formula epicului eroic sunt cele trei romane în continuare *Frații Jderi (Ucenicia lui Ionuț, Izvorul Alb* și *Oamenii Mării-sale),* unde căutătorul de peripeții este mai satisfăcut, și care totuși în substanța lor sunt cu totul altceva decât niște romane istorice.

Intriga pe scurt a întâiului volum e aceasta : Ionuț Păr-Negru, zis Jder cel mic, fiu al unui comis din vremea lui Ștefan-Vodă cel Mare, se îndrăgostește de o jupâniță căreia îi dă târcoale, fără gânduri adânci, însoțit de Alexandru, fiul Domnului. Băiatul e fiul unui viteaz cu alți feciori tot atât de aprigi în credința pentru Domn. Tatăl are în paza lui caii lui Vodă, și îndeosebi pe unul alb, din seminția căruia ies năzdrăvani pe care încalecă Ștefan și fără de care n-ar fi ferit de soartă. Vin furi să ucidă acest cal, și toți Jderii se apără cu multă chibzuință. Dușmani ai domnului chitesc să-l fure și pe Alexandru, coconul domnesc, care bate imprudent drumurile la jupâniță. Jder cel mic se luptă vitejește și scapă pe Alexandru. Apoi află că pe jupânița (pe nume Nasta) au luat-o în robie tătarii. Ca orice tânăr îndrăgostit, Jder cel mic nu-și găsește locul de dorința de a-și scăpa iubita și, în ciuda sfaturilor chibzuite, aleargă cu un slujitor credincios pe urmele ei. Nu mai puțin inimoși, toți ceilalți Jderi îi vin în urmă, cu învoirea lui Vodă. Din nefericire, vitejia desfășurată este zadarnică, deoarece Nasta se aruncase în mare din corabia care o ducea. Deznodământul e, ca și în celelalte romane, cam deprimant într-o scriere de vigoare, totuși intriga în general rămâne valabilă și grațioasă. Dar nu se poate ca cetitorul grăbit, cu suflet copilăresc, să n-aibă, citind cartea, care e cu toate acestea remarcabilă, un sentiment de poticnire, de curgere grea. Perceperea substanței cere rafinament, și fondul real este altul, precum se va vedea.

Suntem într-o eră idilică, de o fericire mitică, în care un voievod, ca un semizeu, călăuzește noroadele cu puteri în cer și pe pământ. Divanul

Scanned with OKEN Scanner

său e un mic Olimp : „...Sus, stătea Vodă întru toată mânia, împresurat de boieri ; și spătarul îi ținea spata și buzduganul. Nimeni nu putea să înlăture dreptatea acelui brat. Ori boier, ori mișel, simțea aceeași apăsare ca subt o întocmire neclătită așezată de Dumnezeu. De când acea putere se așezase asupra Moldovei, părea că s-au schimbat și stihiile. Ploile cădeau la timp, iernile aveau omături îmbielșugate. Iazurile stăteau liniștite în zăgazuri ; morile și pâraiele cântau în văi ; prisăcile se înmulțeau în poienile pădurilor ; drumurile erau pașnice. Neguțătorii treceau fără grijă ori la nemți și leși, ori la tatari, ori în Țara Ungurească ; plăteau vama cu dreptate, nimeni nu le pricinuia sminteală...“

Domnul umblă prin țară să împartă dreptate supușilor și să se închine la mânăstiri, și cu acest prilej se abate și pe la hergheliile de cai străjuite de Manole Păr-Negru, în care împrejurare ia cunoștință de prezența Jderului celui mic. Întâia misiune a băiatului e de a înfățișa lui Ștefan-Vodă mâncările gătite de mamă-sa vitregă, jupâneasa Ilisafta, și anume : „clapon cu vin, opărit cu unt“ după o rețetă rămasă de la un boier al lui Mavrichie Împărat, și prepelițe împănate în țiglă subțire de lemn. Vodă cu odrasla sa se așează țărănește pe butuci de brad și mănâncă bucatele Ilisaftei, în vreme ce curtea, vrăjită și stând respectuos în picioare în jurul Măriilor-lor, se bucură de împărătești alimente numai cu ochii. Simion, fratele Jderului, are cinstea de a turna în cupa lui Vodă vin dintr-un fedeleș.

Aceeași înfățișare de belșug euforic este și la hanul lui Pan Iohan, de unde eroii (toți eroii lui Sadoveanu se întâlnesc la han) capătă bune știri în felurite împrejurări. Aici se găsesc drept bucate zeamă de găină cu găluște de hrișcă, adusă în strachină, și plachie de mălai mărunțel.

Belșugul alimentar din curțile și hanurile Moldovei este un aspect particular al unei rodnicii nebune, de țară aproape necălcată de oameni. Într-o dumbravă numită Măr-Putred (simbol întâmplător poate, dar puternic, al cantității imense de roade), iarba nouă răzbește prin iarba veche și zimbrii se amestecă cu oi sălbatece cu treisprezece coaste. Oaia sălbatecă a lui Cantemir încântase îndeosebi pe Eminescu, ca element al unei Dacii scoase din orice îngrădire de timp :

„Alaiul de curteni cu Măriile-lor trecuse în dumbrava de la Măr-Putred, la marginea acelui loc care se cheamă Pustia Sorocei. Unii boieri și dregători se împărțiseră în lărgimile acelea nelocuite încă de om, ca să aibă caii îndestulare de hrană. Câte stele clipeau sus fără contenire, atâtea tomnițe susurau pe întinderi nesfârșite în iarba nouă, țesută prin iarba veche. Aici nu venea nimene cu coasa. Cel dintâi om stă la douăzeci și cinci de ceasuri depărtare cu piciorul. Pe acele întinderi trec oile sălbăticite cu treisprezece coaste ; uneori, în iernile goale, ajung până aicea zimbrii.“

Recolta e un efect miraculos al voinței lui Dumnezeu, după câte o plagă a sectei. Ca și iarba, grâul năvălește uriaș :

„Fusese în acel an 1469 o bună cumpănă a ploilor, și pâinile albe dăduseră mare spor de boabe. Din pricina secetei de la începutul primăverii, paiul rămăsese scurt la grâu, numai de o palmă domnească ; dar spicele erau mari cât degetul mijlociu al unui bărbat plugar. La treier, boabele se desfăcuseră grele și tari, c-un sunet de sticlă. De asemeni, oarzele, ridicate mai nainte de pe câmpuri, se aleseseră bune. Iar

Scanned with OKEN Scanner

mălaiul din Țara-de-Jos, după faima anilor prielnici, se putea spune că-i fără coajă. La ariile unde se treieraseră grâiele, umblau păsările cerului și șoricăriile pământului, ca să se îndestuleze din prisosul milei lui Dumnezeu. Holda toată era așezată în gropi arse din proaspăt."

Tot din mila Domnului, și albinele fac o miere deasă din care iese o ceară de o inefabilă și grea mireasmă. Străinii vin s-o ia cu carele: „...Asemenea ceară, verzie la culoare, are prea plăcut miros, și boierii venețieni se fudulesc când au în palatele lor făclii din asemenea ceară. La palatul cel mare al dogelui și la sala sfatului celui mare al senatorilor nici nu se cuvenea să ardă altfel de făclii. Asemenea ceară se plătește de douăzeci de ori mai mult decât cealaltă și nici nu se arde curată, fiind așa de scumpă, ci se amestecă în ceara obișnuită. Și chiar nici nu-i sănătos să se ardă curată, deoarece are o mireasmă prea tare, de te doare de ea capul, ca de un venin."

Într-o atare Schlaraffenland, unde șoricăria găsește cu ușurință hrana sa în bobul cu sunet de sticlă, omul nu face mari sforțări fizice și intelectuale. Lumea se mișcă domoală într-o stare de fericire continuă, vânând, ospătând și bând vin. Sforțările coconului domnesc și ale lui Jder în materie școlară sunt minime. Dascălii pun preț pe înțelepciunea firească, și faptul că Jder știe de ce fuge iepurele la deal și de ce duce câinile ciolanul în gură și rezolvă satisfăcător cunoscuta problemă a lupului, țapului și verzei, înfigând varza în coarnele țapului, e privit ca semn de mare înțelepciune.

Ca toți primitivii, oamenii sunt ceremonioși și sfioși totodată, cu o notă oarecare de stupoare ingenuă. Pruncii domnești apar și dispar mutește „în straie domnești de brocart, mititele ca și trupușoarele lor". Slujitorii curții se uită naiv „de după stâlpi" la noii veniți. Când vine Alexandru, jupânița Nasta, rușinoasă și ceremonioasă (rușinea este ceremonia sălbăticiunilor), nu vrea să se arate dintru început coconului voievod. Abia apoi iese la iveală, punându-și țărănește degetele pe față în chip de gratie. După aceea capătă un limbaj hieratic, bisericesc, de o complicație impenetrabilă.

Chiar și cruzimea capătă în acest cadru un ton idilic. A lua (fiind vorba de tătari) copiii în suliță ca în țiglă, a tăia capetele și a le atârna în șea sunt fapte povestite fără capacitatea oroarei, cu o indolentă mulțumire.

Ucenicia lui Ionuț e poemul întâiei dragoste juvenile, fără urmări. *Izvorul Alb*, e poemul dragostei matrimoniale. Acum se împreună Vodă cu Maria de Mangop, se îndrăgostește Simion Jder de Marușca, odrasla tăinuită a lui Ștefan însuși. Romanul nu e lipsit de peripeții, sensul lui rămâne mereu savoarea primitivității. Faptele sunt elementare. Ștefan-Vodă merge la vânătoare de zimbri, face nuntă, un boier fură pe Marușca, Jderii se iau după el în Lehia și aduc înapoi pe fată.

Marile puteri ale naturii sunt acum ostile. Seceta și cutremurul înspăimântă rara omenire. Vodă și cu boierii ies într-o ceremonioasă smerenie „îmbrăcați în haine grele". Aceste catastrofe nu schimbă euforia totală a Universului. Erotica Domnului și a Jderului sunt calendaristice, contemporane cu frământarea tuturor sălbăticiunilor: „căci acuma, în septemvrie, la începutul anului, fiarele acestea încep a avea fierbințeala dragostei și se caută unele pe altele; mai ales buhaii mu-

Scanned with OKEN Scanner

gesc cu putere, pălindu-se cu frunțile și împungându-se cu coarnele, războindu-se pentru stăpânirea poienilor unde pasc bouroaicele. Mugetul bourului e mai adânc și mai înfricoșat decât al cerbului care umblă după ciutele lui tot la vremea asta."

Mergerea voievodului la vânătoare înfățișează o regresiune în mediul pastoral și apoi într-o natură absolută, abstrasă oricărei umanități. Ciobanii ies înaintea lui Ștefan, întinzându-i brânză și vorbindu-i cu îndrăzneală arhaică, într-o indeterminație istorică și geografică totală :

„— Poftim sănătate Luminăției-tale, Doamne; și să guști, Măria-ta, din fruptul oilor noastre. Noi facem aici o brânză care se cheamă domnească ; dar nu știm dacă ajungem până la Cetatea Măriei-tale. Noi socotim așa, slăvite Doamne, că de la munte și până la Cetatea Luminăției-tale se găsesc mulți cloncani care o ciugulesc."

Vânătorii ajung la niște solitudini himalayene :

„Erau acolo niște singurătăți pe care, dintru începutul zidirii, oamenii nu le călcaseră. Muntele își risipea necontenit râpele, și costișele erau cu totul lipsite de pășune. Înspre Izvorul Alb, locul era așa de prăpăstios, încât numai o sălbătăciune ar fi putut avea pe acolo hățaș, cotit de intrare. Dinspre schit, locul iarăși era tare : duruitoarea curgea pe stânci oable. Prin fundul pustietății, cărarea arăta că o ființă bătucise loc de umblet."

Un bour bătrân privește uimit ca un geniu silvestru :

„...Era un bour bătrân cu coama grumazului murgă, însă cu celălalt păr deschis alburiu. Ochii bulbucați negri priveau cercuiți cu roșu. Veni ca într-o bătaie de furtună, ocoli pe la prag, se cumpăni o clipă și făcu o săritură sprintenă peste peria de afiniș."

Acum, vânătorii dau peste o peșteră care reeditează Edenul lui Euthanasius (călugărul care o locuia murise și el pe undeva) și care pare în afara lumii terestre :

„Ieșiră din râpă la o culme de piatră ; după aceea ajunseră la un tăpșan prăvălatic. Subt molizii cei mari din fund forfotea Izvorul Alb. Drept lângă coamele de spumă ale Izvorului, se deschidea o ușă îngustă în peșteră. Vânătorii descălecară. Jder așteptă un timp, cercetând împrejurimea, înainte de a păși mai nainte... Nu s-auzea nimic. Nici copoii care răzbiseră în râpă nu mai dădeau semn. Valea pustie, ocrotită de orice adiere de vânt, începea să-și înfierbânte la soare stâncile."

Ca și în *Cezara*, călugărul se reintegrează euforic naturii : „Poate să-l fi furat puhoiul, când s-a dus să ia apă și a căzut, ori poate să se fi înălțat cu aburii, când s-a aplecat după cum îi era rânduit, ca s-asculte glasul din afund."

Alergarea Jderilor după Marușca e prilej de a înfățișa mișcarea domoală a cirezilor de vite, căci Jder cel mic, ca să poată trece în Lehia, se preschimbă în negustor de boi. Emigranții își iau ca ceasornic un cocoș și estimează anotimpul empiric :

„...S-a aflat de la starostele Nechifor și de la alți vânători vechi că cerbii au boncăluit mai devreme în ist an. Cocoarele au plecat înainte de Ziua-Crucii. Șoarecii de câmp și-au făcut cuiburile sus în spinării, la două palme de pământ. De asemenea, splina porcilor înjunghiați și desfăcuți se arată mai plină unde începe."

Scanned with OKEN Scanner

Valul vitelor e solemn în muţenia lui :

„Oameni şi dobitoace au stătut sub lapoviţă până în zori de ziuă. Atuncea au pornit prin mâzgă, alunecând şi adunând gloduri. Tavanul de nouri se coborâse şi stropea întruna umezeală rece. Nu se zărea nicăieri nici casă, nici pădure. Înaintau cu anevoie împotriva biciuirilor vântului. Vitele, mai simţitoare de ameninţarea timpului, se butuciseră în şiraguri, strânse una în alta şi una după alta, grăbind spre zarea necunoscută care se retrăgea întruna din calea lor."

Şi în acest roman, ospătarea şi băutura sunt consecinţele firești ale belşugului. Cutărui călugăr îi place friptură de batal, lui Vodă peştele numit lipan, cuhniile Domniei gem de vânat, Iatco Hudici îşi primeşte oaspeţii cu miere nouă, nuci şi mere domneşti, jupâneasa Ilisafta îşi întâmpină feciorul cu găină friptă. Toţi boierii moldoveni au „mare dragoste de băutură". Curtea primeşte buţi de cincizeci de vedre de la Cotnar, şi cu prilejul nunţii opt care cu opt buţi de vin umblă prin noroade, şi vinul se slobozeşte în oale nouă din fiece bute prin câte patru cepuri.

Şi totdeodată, eroii au aceeaşi amestecătură de sastisire şi evlavie protocolară. Căliman îşi scoate dinţii la fierar, unul care înmânează o scrisoare se miră că, uitându-se pe foaie, primitorul a putut ghici gândurile trimiţătorului. Jupâniţa Maruşca nu vrea să iasă în faţa musafirilor decât dacă e lăsată să se sfiască în altă cămară şi e adusă apoi de mână de însuşi părintele său.

Aceste ultime romane fac parte din opera cea mai valabilă a scriitorului şi izbesc prin maturitatea mijloacelor verbale. De obicei se explică prin limbă buna percepere a fondului, dar în general, în proză, această prejudecată artistică e falsă. Romanele lui Al. Dumas-tatăl nu au nevoie de stil. E foarte cu putinţă ca străinul care ar citi numai ideile textului să rămână oarecum mirat de sărăcia lor epică şi chiar cu un sentiment de monotonie. Limbajul e aci, în parte, chiar conţinutul operei, ca la Creangă, ca la Caragiale, o conduită a oamenilor. Descărcat de savoarea lingvistică, fondul se împuţinează, căci ceremonia şi ingenuitatea arhaică sunt în bună măsură figurate prin limbă. Este de notat că această limbă nu e valabilă pentru că e o acordare mai savuroasă a graiului moldovenesc. E o limbă ireală, cum se cuvine unei lumi ieşite din ev, o adevărată creaţie, amestec original de Neculce, grai ţărănesc, ardelenesc, chiar muntenesc, limbă cultă şi limbă bisericească, fără nici o asemănare cu izvoarele ei parţiale. În felul acesta, pastişa este înlăturată. Frazele curg vrăjite într-o savuroasă monotonie liturgică, împrumutând realitatea lor lumii vizibile. [...]

(*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 626—627.)

●●● *Deşi, la începutul capitolului, menţionează „cele trei romane ale trilogiei", G. Călinescu nu le analizează decât pe primele două deoarece volumul al III-lea,* Oamenii Mării-sale, *va fi publicat de M. Sadoveanu în 1942, după apariţia* Istoriei... *călinesciene. Precizarea iniţială a fost adăugată la revizuirea întregului text în vederea pregătirii ediţiei a II-a a cărţii, dar criticul nu s-a mai referit la ultimul volum al trilogiei.*

Scanned with OKEN Scanner

Prezentând primul volum, G. Călinescu împletește relatarea subiectului cu analiza estetică, sprijinindu-și afirmațiile prin citate edificatoare, subliniind îndeosebi belșugul material. Din volumul al II-lea, reține ceremonialul vânătorii organizate de Ștefan cel Mare la Izvorul Alb, găsind similitudini cu viziunea lui Eminescu despre natură. Constată, apoi, că și „în acest roman, ospătarea și băutura sunt consecințe firești ale belșugului", iar, în final, relevând maturitatea mijloacelor verbale utilizate de prozator, întreprinde întâia analiză estetică a operei sadoveniene, sub raportul expresiei lingvistice.

TUDOR VIANU (1897—1964)

● Tudor Vianu, creatorul stilisticii românești, s-a născut la 27 decembrie 1897 la Giurgiu. Studii primare și gimnaziale în orașul natal ; Liceul „Gh. Lazăr" din București ; Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Colaborează la revistele *Viața nouă* și *Sburătorul* ; redactor la ultima serie a *Literatorului*, înființat de Al. Macedonski. Între 1922—1923, efectuează studii de specialitate la Tubingen, Germania ; doctor în filosofie cu o teză despre problema valorificării în poetica lui Schiller. Întors în țară, a funcționat ca profesor de estetică, apoi de literatură universală la Universitatea din București. Secretar general al Comisiei Naționale pentru U.N.E.S.C.O.

●● Din cele peste o sută de titluri ale autorului, semnalăm, selectiv : *Dualismul artei*, 1925 ; *Fragmente moderne*, 1925 ; *Istoria esteticii de la Kant până azi*, 1934; *Estetica, I, II, 1934, 1936; Ion Barbu, 1935; Studii de filosofie și estetică, 1939; Arta prozatorilor români*, 1941 ; *Figuri și forme literare*, 1946 ; *Probleme de stil și artă literară*, 1955 ; *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, 1957 ș.a. Bibliografia sa înregistrează numeroase studii de literatură universală, precum și editarea operei lui Al. Macedonski.

●●● *Studiul* Dubla intenție a limbajului și problema stilului *a fost publicat ca o introducere teoretică la volumul* Arta prozatorilor români, *1941.*

Tudor Vianu și-a propus să abordeze expresivitatea limbajului prin modalități lingvistice. Prin expresivitate, se înțelege reflectarea pregnantă, prin intermediul imaginilor artistice, a trăirilor interioare ale ființei umane și a aspectelor realității înconjurătoare.

Esteticianul observă, mai întâi, că limbajul uman se caracterizează prin „două intenții", două trăsături fundamentale : intenția tranzitivă și intenția reflexivă. Înaintea lui Tudor Vianu, E. Lovinescu sesizase „dubla funcție a limbii", funcția „noțională" sau socială, „de transmisiune a cugetării", și funcția „sugestivă", „mult mai complexă", ce își găsește realizarea „în expresia artistică". Reluând aceleași noțiuni, Tudor Vianu le reformulează mai pregnant.

Prin intenție tranzitivă, el înțelege comunicarea unui conținut caracteristic limbajelor funcționale specializate : tehnico-științific și juridico-administrativ. Un enunț din domeniul matematicii : „Suma unghiurilor unui triunghi este egală cu 180°" sau un altul din universul filosofiei : „Vreme de două milenii, de la Platon la Descartes, problema

esențială a metafizicii a fost existența și natura divinității" transmit amândouă receptorului o informație obiectivă, ce se adresează rațiunii. Adjectivul „tranzitiv", ce caracterizează acest tip de enunț, are un sens denotativ specializat, denumind acțiunea unui verb, prin extensie, a unui enunț, ce se răsfrânge direct asupra unui obiect.

Prin intenție reflexivă, Tudor Vianu înțelege comunicarea unui conținut caracteristic limbajului artistic. În versurile : „Niciodată, toamna nu fu mai frumoasă / sufletului nostru bucuros de moarte", Tudor Arghezi comunică o informație : toamna este frumoasă, dar această informație trece pe un plan secund, deoarece, în prim-plan, scriitorul își exteriorizează melancolia trăită în anotimpul autumnal. Poetul se exprimă, dar în același timp se autoexprimă, dezvăluindu-și sensibilitatea în raport cu lumea exterioară. Epitetul „reflexiv", ce însoțește acest tip de enunț, denumește o reflecție meditativă, cristalizată într-o imagine adânc subiectivă.

Intenția tranzitivă și intenția reflexivă se află într-un raport de proporționalitate inversă. Accentuarea comunicării -în limbajul disciplinelor științifice diminuează până la anulare exprimarea trăirilor sufletești ; în schimb, limbajul va fi clar, precis, dar lipsit de căldură. Diminuarea elementului tranzitiv accentuează autoexprimarea, reflexivitatea enunțului este nemărginită, limbajul este dominat de emotivitate, de figuri de stil și de muzicalitate ; în schimb, crește dificultatea de a percepe semnificațiile mesajului.

După formularea acestor premise teoretice, Tudor Vianu definește stilul în termeni lingvistici drept „ansamblul notațiilor" pe care scriitorul „le adaugă expresiilor sale tranzitive și prin care comunicarea sa dobândește un fel de a fi subiectiv, împreună cu interesul propriu-zis artistic". Noutatea definiției constă în faptul că stilul este raportat la agentul emițător și permite cercetătorului atât studiul expresiei lingvistice a scriitorului, cât și studiul expresiei elementelor recurente ce dezvăluie trăsăturile distinctive ale curentelor literare.

În concluzie, afirmă Tudor Vianu, nu există numai stiliști, ci și stiluri, numai individualități artistice, ci și curente literare, caracterizate printr-o complexitate de modalități stilistice distincte.

DUBLA INTENȚIE A LIMBAJULUI ȘI PROBLEMA STILULUI

(Fragment)

Este o constatare plină de consecințe, pentru întreg domeniul studiilor estetice și literare, faptul că limbajul omenesc este însuflețit de două intenții care, deși rămân mai tot timpul solidare, nu sunt mai puțin diferite în spiritul și direcția lor. Am arătat și altă dată [1] că cine vorbește o face pentru a-și împărtăși gândurile, sentimentele și reprezentările, dorințele sau hotărârile, dar că în același timp comunicările sale năzuiesc să atingă o sferă anumită a semenilor care întrebuințează același sistem de simboluri lingvistice. Cine vorbește „comunică"

[1] Cp. *Arta și frumosul*, 1931, p. 20 și urm ; apoi *Estetica*, ed. a II-a, p. 25 și urm.

Scanned with OKEN Scanner

și „se comunică". O face pentru alții și o face pentru el. În limbaj se eliberează o stare sufletească individuală și se organizează un raport social. Considerat în dubla sa intenție, se poate spune că faptul lingvistic este în aceeași vreme „reflexiv și tranzitiv". Se reflectă în el omul care îl produce și sunt atinși, prin el, toți oamenii care îl cunosc. În manifestările limbii radiază un focar interior de viață și primește căldură și lumină o comunitate omenească oarecare.

Cele două intenții ale limbajului stau într-un raport de inversă proporționalitate. Cu cât o manifestare lingvistică este menită să atingă un cerc omenesc mai larg, cu cât crește valoarea ei „tranzitivă", cu atât scade valoarea ei „reflexivă", cu atât se împuținează și pălește reflexul vieții interioare care a produs-o.

Generalitatea unei formulări crește prin însuși sacrificiul intimității și adevărului ei subiectiv. O ecuație matematică, o lege mecanică, o formulă chimică sunt fapte lingvistice menite prin structura lor să se împărtășească oricărei inteligențe omenești. Ele nu sunt limitate nici de caracterul național al limbilor, nici de felul particular al tendințelor și sensibilității celui care le înregistrează. Când spun, de pildă, că „suma unghiurilor unui triunghi este egală cu două unghiuri drepte" sau când afirm că „corpurile se atrag în raport direct cu masa și în raport indirect cu pătratul distanței lor" construiesc un fapt de limbă care se poate transmite oricărei inteligențe omenești, dar care nu comunică nimic despre mine însumi. Prin această asertiune relativă la raportul dintre lucruri nu transpare nici un reflex din intimitatea psihică a vorbitorului.

Oricine vede însă că nu același este cazul unui vers de Eminescu sau Racine. Valoarea de circulație a unor asemenea fapte de limbă este cu mult mai restrânsă. Răsunetul reținut de intimitatea spirituală care le-a proiectat este însă nemăsurat mai puternic. Tranzitivitatea lor este mărginită ; reflexivitatea lor este infinită. Există creații ale poeziei în care privim ca într-un abis fără fund. Citească-se versul lui Eminescu : „Apele plâng clar izvorând în fântâne". Este limpede că intenția reflexivă a acestei manifestări de limbă întrece cu mult intenția ei tranzitivă. Căci nu știrea despre felul cum izvorăsc apele interesează în acest vers, ci acel înțeles emotiv și muzical al lucrurilor precipitat în intimitatea subiectivă a poetului. Nu toți cititorii acestui vers vor putea realiza intenția lui reflexivă. Tranzitivitatea lui va scădea prin însăși dificultatea de a percepe acea semnificație muzicală a lucrurilor apărută poetului. Poetul își va fi limitat cercul autenticilor lui cititori prin înseși adâncimea și adevărul subiectiv al expresiei sale.

Dar deși cele două amintite intenții ale limbajului sunt deosebite prin caracterul lor, ele se găsesc într-un raport de cooperare care trebuiește precizat. Poate că, printre faptele lingvistice, numai ecuațiile matematice și legile științifice sunt acelea în care tranzitivitatea domină în chip absolut. Numai în aceste fapte lingvistice, apoi, urma oricărui reflex al vieții interioare este eliminată cu desăvârșire. Am văzut că cine ia cunoștință de una din formulările exacte ale științelor nu primește nici o veste despre felul general de a fi sau despre momentul sufletesc particular al persoanei care a enunțat mai întâi acele formulări sau care le repetă în fața noastră. Reflexivitatea legilor și formulelor științifice este nulă. În restul manifestărilor lingvistice, intenția tranzitivă și re-

Scanned with OKEN Scanner

flexivă se găsesc deopotrivă la lucru, deşi una din aceste intenţii poate deveni preponderentă. Astfel, locurile comune, expresiile care se repetă, formulele de întâmpinare şi de politeţe etc. sunt fapte de limbă în care puterea de a se transmite a crescut prin însuşi sacrificiul virtuţii lor de a exprima dispoziţia generală sau actualitatea sufletească a celui care le întrebuinţează. Reflexivitatea acestor formulări nu este nulă, dar este atenuată. În direcţia atenuării reflexului subiectiv se dezvoltă şi limba practică şi comună, în care nevoia de a transmite scade valoarea limbii ca document interior. Desigur, a transmite înseamnă a transmite „ceva". Sub semnul social trebuie să se găsească o realitate individuală. Dar această realitate poate aparţine ea însăşi straturilor mai socializate şi mai impresionale ale conştiinţei individuale sau poate aparţine păturilor ei mai intime şi mai subiective. Astfel, în scrisorile de afaceri sau de politeţe şi în conversaţiile uzuale, reflexul individual provine din ceea ce suntem obişnuiţi a considera drept zonele mai superficiale ale conştiinţei. Convenţionalismul acestor manifestări este notoriu. În creaţiile poeziei, reflexul urcă din zonele ei mai adânci.

Am arătat că există fapte lingvistice în care reflexivitatea este nulă sau mult atenuată. Există oare fapte lingvistice în care tranzitivitatea lor se găseşte în aceeaşi situaţie şi în care reflexul interior urcă până la cel mai înalt grad cu putinţă ? Desigur, o expresie lingvistică în care puterea de a se transmite este anulată nu poate fi judecată nici în virtutea ei de a reflecta fondul subiectiv al vorbitorului. Delirul unui nebun nu poate fi apreciat nici ca fapt lingvistic tranzitiv, nici ca fapt reflexiv. Din această pricină, toate manifestările limbii în care tranzitivitatea se apropie de punctul nul nu pot fi judecate decât în raport cu aspiraţia, cu veleitatea lor. Ştim, de pildă, că operele suprarealiştilor moderni sunt însufleţite de năzuinţa de a transcrie lectura cea mai adâncă a conştiinţei în sine însăşi. Pentru a obţine acest rezultat, suprarealistul nu vrea să reţină nimic, în scrierile sale, din ceea ce se organizează în straturile conştiente şi lucide ale sufletului. El refuză chiar lucrarea discriminativă a atenţiei, adică a atitudinii negative, al cărei prim rezultat va fi eliminarea din conştiinţă a destăinuirilor ei cele mai adânci. Suprarealistul se va opri, deci, la „dictarea subconştientului"; la „automatismul psihic" menit să scoată la iveală fondul lui cel mai intim subiectiv. Citească însă cineva oricare din lucrările suprarealiştilor şi va constata cum slaba lor tranzitivitate creşte din însăşi veleitatea adâncimii lor. De altfel, în mod foarte general, se poate spune că obscuritatea în literatură este un efect al desocializării expresiei prin concentrarea exclusivă a vorbitorului către procesul său subiectiv. Una din cauzele obscurităţii în literatură este coborârea în adâncimi care îl lipseşte pe vorbitor de puterea de a transmite. Sunt obscuri autorii care, dorind să se exprime cât mai complet şi mai profund, nu mai ajung să comunice cu alţii. Dimpotrivă, preocuparea scriitorului de a se face înţeles, creşterea intenţiei sale de a transmite, îl împinge adeseori către superficialitate şi convenţionalism.

Expresia literară este pândită, astfel, de două primejdii, decurgând din natura însăşi a limbajului. Cu aceeaşi dreptate se poate spune că expresia literară se organizează pe linia de demarcaţie a celor două in-

Scanned with OKEN Scanner

tenţii ale limbii. Opera literară reprezintă o grupare de fapte lingvistice reflexive prinse în pasta şi purtate de valul expresiilor tranzitive ale limbii. Desprind la întâmplare, dintr-o povestire a lui Mihail Sadoveanu, următorul pasaj : „Vremea era pe la toacă, dar căldura era încă în toi şi juca rotind ca răsfrângerile unei ape tainice pe deasupra caselor adormite. Uliţa ridica, pustie şi singuratică, spre strălucirea asfinţitului. Clopote începură a bate dulce şi trist, de la bisericile târgului. Fetiţa se opri o vreme în loc, ascultând." Analiza poate distinge destul de limpede, în şirul acestor notaţii, expresiile care au o simplă valoare tranzitivă de cele care adaugă reflexul viziunii şi sentimentului intim al scriitorului. „Vremea era pe la toacă... căldura era în toi... uliţa ridica... clopote începură a bate... fetiţa se opri..." sunt comunicări a căror putere de transmitere este nelimitată, dar care nu ne spun nimic despre cel care le face. Aproape fiecare din aceste notaţii sunt însoţite însă de un adaus de comunicări, prin care pătrundem în straturi mai adânci ale conştiinţei celui care ni le transmite. Peste ştirea nudă se adaugă aureola unei ambianţe subiective. O lectură atentă a pasajului de mai sus ne face să simţim, din moment în moment, cum trecem de la simpla intenţie tranzitivă la intenţia reflexivă. Privită în totalitatea ei, amintita expresie literară este produsul coadaptării celor două intenţii, punerea lor de acord într-un întreg în acelaşi timp comprehensibil şi expresiv. Citească-se oricare alt pasaj împrumutat poeţilor sau prozatorilor artişti : analiza va putea deosebi destul de limpede câmpul de acţiune al celor două intenţii şi limitele lor respective.

Ceea ce vom numi „stilul" unui scriitor va fi ansamblul notaţiilor pe care le adaugă expresiilor sale tranzitive şi prin care comunicarea sa dobândeşte un fel de a fi subiectiv, împreună cu interesul ei propriu-zis artistic. Îmbogăţite cu aceste adausuri, expresiile limbii ne introduc în intimitatea unei individualităţi, într-o sferă proprie de a resimţi lumea şi viaţa. Stilul este, aşadar, expresia unei individualităţi. „Stilul este întrebuinţarea individuală a limbii", spunea odată renumitul lingvist Vossler, variind o formulă mai veche „*Le style c'est l'hômme même*", spusese Buffon. Vestitul naturalist francez recunoştea, prin această sentinţă, caracterul oarecum natural al stilului. Dacă stilul este omul însuşi, nu rezultă, oare, că orice om are un stil al său, un chip de a întrebuinţa instrumentul general al limbii capabil de a-l exprima în diferenţierea lui individuală ? Dacă s-a putut face vreodată această afirmaţie categorică, lucrul se datoreşte unui concept incomplet al individualităţii omeneşti. Contribuţia modernă a ştiinţelor sociale ne mijloceşte astăzi o altă înţelegere a fenomenului individualităţii. Oamenii nu sunt realităţi complete şi închise în mijlocul unei societăţi care rezultă numai din însumarea lor. Buffon, debitorul liberalismului atomist al secolului al XVIII-lea, putuse crede astfel. Astăzi ştim mai bine că aşa-numitele individualităţi omeneşti sunt produsele de interferenţă a mai multor influenţe sociale. Prin poarta individualităţii pătrundem pe căile mai multor feluri generale de a fi. Acestei împrejurări i se datoreşte faptul că nu numai vorbitorii comuni, dar şi scriitorii cei mai de seamă prezintă între ei afinităţi, ca unii care aparţin anumitor cercuri ale societăţii şi

Scanned with OKEN Scanner

ca unii care sunt mișcați de anumite curente intelectuale, morale și estetice. Pentru cercetătorul de azi există nu numai stiliști, dar și stiluri ; nu numai scriitori individuali, dar și grupări care îi conțin, curente care îi poartă. [...]

(*Opere*, 4, București, Editura Minerva, 1975, p. 30—35.)

PERPESSICIUS (1891—1971)

● Perpessicius este pseudonimul lui Dimitrie S. Panaitescu, născut la 21 octombrie 1891, în București. Școala primară, liceul și facultatea, în București. În timpul primului război mondial a fost mobilizat ca ofițer de rezervă. Funcționar la Biblioteca Academiei, profesor la diverse licee din țară, colaborator și redactor la diferite periodice literare, inspector general pentru învățământul secundar. Director general al Bibliotecii Academiei, apoi al Muzeului Literaturii Române, director al revistei *Manuscriptum*. A murit la 29 martie 1971.

●● A debutat cu volumul *Repertoriu critic*, 1925 ; au urmat cinci volume de *Mențiuni critice*, 1928—1946 ; a îngrijit colecția „Critice" a Editurii Fundațiilor Regale; a editat opera lui Mateiu I. Caragiale, 1939, și primele șase volume din ediția critică Eminescu, 1939—1965. Alte cronici grupate în *Dictando divers*, I, II, 1940 ; *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, I—IV, 1957—1966 etc. Două volume de versuri : *Scut și targă*, 1926, și *Itinerar sentimental*, 1932.

●●● *G. Călinescu a observat că, în activitatea critică, Perpessicius scrie cu egal entuziasm despre toate operele, evitând relevarea deficiențelor artistice prin complicate ocoluri, contorsiuni de fraze, înfloriturl literaturizate și digresiuni. E. Lovinescu l-a numit „impresionist cu erudiție". Însă, când era impresionat de o carte, își exprima admirația fără rezerve. Iată, spre exemplificare, cronica la romanul* Maitreyi *de Mircea Eliade.*

MIRCEA ELIADE : „MAITREYI"

●●●● Citesc, pentru a doua oară, după ce, cu două luni în urmă, l-am cunoscut în manuscris, noul roman al d-lui Mircea Eliade. Favoare rară pentru lectorul solicitat de roadele unui an literar, nu numai de excesivă fertilitate, dar și de calitate excepțională. Cu atât mai rar când opera la care revii, într-un așa de scurt răstimp, este unul din acele izvoare de munte, clare și reci, peste care se apleacă, însetate, sufletul și imaginația umanității. Pentru că *Maitreyi* aduce îndeosebi, și peste toate însușirile-i variate, acea candoare ideală, în care s-au păstrat, ca în sovonuri incoruptibile, toale legendele de dragoste, câte s-au născocit de-a lungul veacurilor, în lumea largă.

Și faptul e cu atât mai remarcabil, cu cât d. Mircea Eliade este, prin temperament și formațiune intelectuală, un spirit complex, străbătut de numeroși fluizi contradictorii, de o experiență de viață, în ciuda anilor, enormă, așa cum întâiul d-sale roman *Isabel și apele diavolului*

Scanned with OKEN Scanner

a arătat cu prisosință. *Maitreyi* izvorăște din aceleași ținuturi de feerie și de vecinătăți de junglă din care a coborât și *Isabel...* Aproape același, pentru amândouă romanele, este eroul, aproape aceleași, pozițiile fabulei. Între doctorul din *Isabel...* și Allan, tânărul inginer din *Maitreyi*, este mai mult de-o asemănare. Europenii, și unul și altul, se văd deopotrivă de ispitiți și de implicați în experiențe indice. Și în amândouă romanele iubirea este aceea care alcătuiește textura de aur și de argint pe care se altoiesc flori aprinse sau ucigătoare.

Cu deosebirea, marea deosebire, că *Isabel...* este romnaul unui dialectician al iubirii, pe câte vreme Allan din *Maitreyi* este aproape un amant desăvârșit. Spun aproape — pentru că, oricât de acaparat de pasiune ar fi acest erou, tot mai stăruie în ființa-i ceva din propriul eroilor d-lui Mircea Eliade : luciditatea, predilecția pentru jurnal, demonul renegărilor. Cât este de reală sau numai simplă părere, această obiecțiune, nu știu. Dar ca și la întâia lectură, fascinația în care ne afundă, ca într-o fântână de vis, povestea Maitreyiei este așa de obsesivă, așa de magică, încât revenirea la realitatea brutală frânge, într-o oarecare măsură, mirajul. De unde să vie însă impresia aceasta și care să fie interpretarea ei cea adevărată ? Să nu fie oare decât regretul ce cuprinde pe lector — inimă simțitoare — când vede cum se irosesc și cele mai frumoase vise de iubire ? Să fie, dimpotrivă, convingerea că toate poveștile legendare, în rândul cărora *Maitreyi* va figura de azi înainte, se sfârșesc cu o moarte sau alta, dar fără să rupă lanțul sufletesc al logodnicilor ?

Reală sau numai subiectivă, această obiecțiune cu care intenționat am început, pentru ca să plivim entuziasmului de la început orice impediment este, totuși, una secundară. Fără să mai spunem că se vor găsi și cetitori cari să subscrie la finalul acesta, creștin oarecum, și să vadă în chiar prăvălirea în noroi a Edenului din Bowhanipore un tâlc al celor pieritoare, o filosofie. Indiferent. Când Allan începe să se îndoiască de iubirea Maitreyiei, romanul a operat întreg farmecul său asupra cetitorului. Pentru că romanul e înainte de toate iubirea de basm oriental, neverosimilă, dar nu mai puțin pământeană, a Maitreyiei.

Și iubirea aceasta ține de miracol, cum de miracol țin și începuturile ei, acel joc de coincidențe și complicități, dictate de legi mai presus de fire, cum de miracol ține și revelația acestei Sulamite, ce crește și se înfrumusețează, ca floarea pe care o învoaltă razele soarelui. Slujind de mentor în Calcutta unui ziarist francez în anchetă indiană, Allan îl conduce și în casa superiorului său Narendra Sen, un brahman mai puțin ortodox, unde ziaristul are prilejul să se informeze la sursă, asupra moravurilor bengaleze, iar Allan să cunoască vechiul „coup de foudre" al preromanticilor, acel farmec optic care l-a fascinat pe Des Grieux și toți ceilalți eroi, de o fire cu dânsul :

„Maitreyi mi s-a părut atunci mult mai frumoasă, în *sari* de culoarea ceaiului palid, cu papuci albi cusuți cu argint, cu șalul asemenea cireșelor galbene — și buclele ei prea negre, ochii ei prea mari, buzele ei prea roșii, creau parcă o notă și mai puțin umană în acest trup înfășurat și totuși transparent, care trăia, s-ar fi spus, din miracol, nu prin biologie. O priveam cu oarecare curiozitate, căci nu izbuteam să înțeleg ce taină ascunde făptura aceasta în mișcările ei moi de mătase, cu zâmbetul timid, preliminar de panică, și mai ales în glasul ei atât de schim-

bat de fiecare clipă, un glas care parcă ar fi descoperit atunci anumite sunete."

O împrejurare, înscrisă, desigur, şi ea în cartea celor fatale, va apropia pe Allan de Maitreyi. Trimis de Narendra Sen, al cărui simpatie o câştigase prin meritele sale inginereşti, să supravegheze o lucrare în Tamluk şi după aceea în Assam, în junglă, Allan se îmbolnăveşte de friguri, este adus în Calcutta şi după o scurtă convalescenţă primeşte propunerea şi se mută în casa lui Narendra Sen. Ceea ce, un timp după aceea, i s-a părut lui Allan un complot matrimonial, din partea inginerului şi familiei sale, nu era decât afecţiunea pentru un copil pe care Narendra Sen l-ar fi vrut frate pentru Maitreyi. Dar iubirea nu cunoaşte limitaţiuni artificiale, ea care nu se dă înapoi nici dinaintea incestului. Şi Paul şi Virginia îşi ziceau frate şi soră, şi iubirea lor n-a fost mai puţin devastatoare. Şi lucrul acesta îl presimte cu aceeaşi putere, o dată cu Allan şi Maitreyi. Zadarnic se va împotrivi iubirei, cu cântece, cu poeme şi flori. Toate sunt ispite, cum au fost şi Evei, străbuna. Dar iniţierea aceasta a dragostei şi prezenţa acestui filtru isoldian, în care Maitreyi dovedeşte rafinament, inocenţă, humor, forme ale aceleiaşi suverane şi perpetui feminităţi, dau prilej d-lui Mircea Eliade să scrie unele din cele mai ingenue pagini din literatura iubirilor mijinde. După cum, mai târziu, când jocul iniţierilor se completează şi când lecţiile şi biblioteca sunt, ca pentru Abelard şi Heloisa, prilej de noi delicii intelectuale şi erotice, d. Mircea Eliade izbuteşte să scrie psihologia şi ritualul celei mai impudice castităţi. Un amestec tulburător de inocenţă preromantică şi de senzualitate lawrenciană dă acestor pagini captivante o culoare şi un timbru inedit pentru literatura noastră. Aş voi citată, în ordinea aceasta pagina închinată „voluptăţii braţului" (119—120) şi mă voi mulţumi să transcriu puternicul jurământ pe care Maitreyi, logodită, îl şopteşte cu faţa spre lacuri, în una din plimbările cu Allan, în marginea Calcuttei :

„Mă leg de tine, pământule, că eu voi fi a lui Allan, şi a nimeni altuia. Voi creşte din el ca iarba din tine. Şi cum aştepţi tu ploaia, aşa îi voi aştepta eu venirea, şi cum îţi sunt ţie razele, aşa va fi trupul lui mie. Mă leg în faţa ta că unirea noastră va rodi, căci mi-e drag cu voia mea, şi tot răul, dacă va fi, să nu cadă asupra lui, ci asupră-mi, căci eu l-am ales. Tu mă auzi, mamă-pământ, tu nu mă minţi, maica mea. Dacă mă simţi aproape, cum te simt eu acum, şi cu mâna şi cu inelul, întăreşte-mă să-l iubesc totdeauna, bucurie necunoscută lui să-i aduci, viaţă de rod şi de joc să-i dau. Să fie viaţa noastră ca bucuria ierburilor ce cresc din tine. Să fie îmbrăţişarea noastră ca cea dintâi zi a Monsoonului. Ploaie să fie sărutul nostru. Şi cum tu niciodată nu oboseşti, maica mea, tot astfel să nu obosească inima mea în dragostea pentru Allan, pe care cerul l-a născut departe, şi tu maică mi l-ai adus aproape."

Cu astfel de cuvinte, în care răzbat toată poezia şi toată înţelepciunea religiilor asiatice, Maitreyi este aproape o eroină predestinată imolaţiunii. Pasiunea dezlănţuită, care nu cunoaşte margini, a eroilor şi care ilustrează acel „drept divin" al dragostei despre care vorbea în maximele sale Chamfort, acel „contract al inimilor" despre care scria Delisle de Sales şi care ar valora mai mult decât jurămintele în faţa altarelor oficiale, trebuia să ajungă la singurul deznodământ tragic, cu putinţă, acela al despărţirii eroilor noştri. Descoperiţi printr-o nevino-

Scanned with OKEN Scanner

vată indiscreție a lui Chabù, sora mai mică a Maitreyiei, Allan este izgonit de către Narendra Sen, care se dovedește, pe cât de amical fusese, pe atât de sever în păstrarea legilor casei. Chinurile la care e supusă Maitreyi și tot declinul, decapitat, al acestei mari pasiuni raciniene, pun eroinei d-lui Mircea Eliade un nimb de mucenică a dragostei și o așează în firidele marilor pasionate ale literaturii universale.

Iată pentru ce spuneam că sfârșitul romanului destramă, pare-se, întrucâtva din mirajul în care tot timpul plutisem. În timp ce, ca o altă Didonă, — *caeco carpitur igni* —, Maitreyi pătimește și va muri, desigur, de dragoste, Allan, ca un alt Aeneas, pornește în munte, scrie pagini de jurnal și aproape se eliberează.

Dar și dacă pasiunea aceasta nu consumă deopotrivă pe amândoi eroii, rugul pe care arde această Phedră bengaleză dogorește și luminează așa de puternic, încât reflexele flăcărilor răscumpără și ceea ce ni se părea nouă că este rigid în caracterul lui Allan. *Maitreyi* va rămâne cartea de căpătâi a îndrăgostiților de dragoste, poemul adolescenții, în primul rând al acelei adolescențe specifice veacului nostru, incitat de evadare și exotism. *Maitreyi* realizează în literatura noastră o eroină comparabilă eroinelor tragice, universale. Izbutind, cu diversele sale însușiri și în somptuoasa geografie a Indiei, această carte de mare simplicitate, d. Mircea Eliade a sporit cu unul seria miturilor erotice ale umanității. „Cine face binele, ajunge la poarta templului, cine iubește pătrunde în sanctuar", scrie Rabindranath Tagore în unul din distihurile *Licuricilor* săi. Și *Maitreyi*, ca un idol, s-a statornicit de azi înainte în sanctuarul dragostei.

(*Opere*, 6, București, Editura Minerva, 1973, p. 177—181.)

POMPILIU CONSTANTINESCU (1901—1946)

● S-a născut la 19 mai 1901, în București. Tatăl său a fost funcționar vamal. A frecventat, în capitală, școala primară, liceele „Gh. Lazăr" și „Mihai Viteazul", Seminarul Pedagogic „Titu Maiorescu" și a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. A funcționat inițial ca profesor de literatura română la Liceul „D.B. Știrbey" din Câmpina, apoi s-a transferat la București. A semnat cronica literară în paginile revistelor *Mișcarea literară*, 1925, *Sburătorul*, 1926—1927, *Viața literară*, 1926—1928, și *Vremea*, 1928—1944. S-a stins din viață, prematur, la 19 mai 1946.

●● O parte din cronicile sale le-a republicat în volumele: *Mișcarea literară*, 1927; *Opere și autori*, 1928; *Critice*, 1933; *Figuri literare*, 1938. În anul 1940, a tipărit monografia *Tudor Arghezi*, în care, sub influența filosofiei lui Lucian Blaga, a structurat creația lirică a lui Arghezi într-o serie de „cicluri poetice", căutând „sâmburele de foc al conștiinței lirice" argheziene. În 1947, a apărut volumul *Eseuri critice*. Din anul 1967, sub îngrijirea soției sale, Constanța Constantinescu, au apărut la Editura Minerva șase volume de *Scrieri*, grupând, în ordine alfabetică, majoritatea cronicilor sale apărute în periodice.

●●● *Strălucit profesor de literatură română, Pompiliu Constantinescu s-a format în ambianța novatoare a cenaclului și a revistei*

Sburătorul, *sub înrâurirea lui E. Lovinescu, dar și a școlii franceze reprezentată de Saine-Beuve și Albert Thibaudet. Cu toate acestea, gest rar, și-a refuzat orice atitudine partizană. Criticul a fost un rațional cu preferințe clasice, considerat de E. Lovinescu criticul noii generații pentru „seriozitatea profesională, izvorâtă dintr-o mare conștiință a rolului împlinit ca un sacerdoțiu laic". A avut o infailibilă siguranță a gustului și a judecăților sale valorice, cele mai multe fiind exacte. G. Călinescu i-a reproșat, pe nedrept, lipsa „expresiei literare".*

●●●● *Reproducem, spre a exemplifica vibrația criticului în fața poeziei moderne, cronica la volumul de versuri* Cuvinte potrivite, *în care analizează, singular în epocă, tema dragostei în lirica argheziană. Cronica a apărut în* Viața literară, *II, nr. 53, 28 mai 1927, p. 3, la rubrica „Opere și autori".*

UN MARE POET ROMANTIC *

În sfârșit, mitul a coborât între filele volumului : d. Arghezi ne oferă astăzi imaginea determinată a talentului său poetic. Exaltarea închinătorilor la cultul arghezian, ca și rezerva celor lipsiți de înclinări de devoțiune, se zdruncină și-și caută echilibrul într-o prețuire reală a poetului. De mult, sau încă recent, numele d-lui Arghezi a fost asociat de al lui Eminescu, pus în emulație și ridicat pe scutul admirației până la tronul izolat al marelui cântăreț al nefericirii : anticipare dârză a destinului literar arghezian. Dar dacă echivalențele de valori sunt totdeauna puse sub cumpăna viitorului, rămâne stabilit că d. Arghezi e fermecătorul posesor al unui mare temperament poetic, divers prin fețele lui răsfrânte-n rezonanțe de variate trepte interne, original în factura expresivă, artist bogat în resurse verbale, creator ce a mlădiat limba poetică în aliaje de oțel și aur ; lirica noastră își sporește prin *Cuvinte potrivite* geografia interioară cu o sensibilitate specifică și o atitudine nouă.

Cât timp producția poetică a d-lui Arghezi a stat risipită în periodicele vremii, controversa de a-i determina un caracter distinct a oscilat în rețeaua nesigură a conjecturilor sau a fost înlăturată prin simplificare, pe baza câtorva opere mai cunoscute. Astfel, a fost considerat când simbolist, când „sporitor al sensibilității sămănătoriste și factor hotărâtor în trecerea acestei sensibilități de partea cealaltă a baricadei" — cum credea d. N. Davidescu. [1]

Novator prin material și expresie, d. Arghezi a fost adoptat de toate frământatele încercări de diferențiere ale poeziei post-sămănătoriste ; modernismul său constă însă în coeficientul mare al personalității ; prin teme și atitudinea sentimentală, structura poeziei argheziene e romantică. Muzical în măsura în care orice liric implică această calitate, expre-

---

* *Tudor Arghezi : „Cuvinte potrivite".*

[1] *T. Arghezi. Un moment literar, în Aspecte și direcții literare,* II.

Scanned with OKEN Scanner

sia argheziană se folosește nu de sugestie, ci de imagina masivă, de o plastică dură sau suavă, fuziune din care naște armonia sa particulară.

Temperamentul său poetic e construit pe contrast : nota gravă, severă, își îmbină reflexele de plumb cu nota grațioasă, de o linie suplă și simplă în puritatea ei : o ciudată îmbinare de virilitate și grație feminină, de dur și melodios fuzionează într-o singură tonalitate.

Estetica sa e născută din sfâșierea lăuntrică a tendințelor contradictorii : luptă între noroiul realității și aspirația spre piscul idealismului ; astfel, în poezia de iubire, deși zugrăvește un idealism înșelat, lasă o impresie de amărăciune robustă, susținută și prin vigoarea expresiei, dar și prin atitudinea sentimentală dârză, spre deosebire de frângerea total elegiacă, deprimantă a eroticei eminesciene :

M-am apărat zadarnic și mă strecor din luptă,
În umbra lunii albe, cu lancea naltă ruptă.
Pusei pământ și ape, zăgaze între noi,
Și suntem, pretutindeni, alături, amândoi.
Te întâlnesc pe toată poteca-n așteptare,
Necontenită mută a mea însoțitoare.
Pe la fântâni iei unda pe palme și mi-o dai,
Iscată dintre pietre și timpuri, fără grai.
Ți-ai desfăcut cămașa și-ntrebi cu sânii-n mână
De vreau s-astâmpăr setea din ei sau din fântână.
Ai dus la turtur gura, cu gura mea plecată,
Voind să bei cu mine scânteia lui deodată.
Amestecată-n totul, ca umbra și ca gândul,
Te poartă-n ea lumina și-te-a crescut pământul.
În fiecare sunet, tăcerea ta se-aude,
În vijelii, în rugă, în pas și-n alăute.
Ce sufăr mi se pare că-ți este de durere.
De față-n tot ce naște, de față-n tot ce piere,
Apropiată mie și totuși depărtată.
Logodnică de-a pururi, soție niciodată...

(Cântare)

în care contrastul e paralel susținut, atât în atitudine, cât și în imagine și epitet.

În jurul aceluiași păienjeniș de lumină și umbră, cu îngemănare statornică de aspru și suav, poezia de iubire argheziană înstrunează un acord larg, în care se zbat, deopotrivă, mândria și supunerea :

Tu te-ai dumicat cu mine vaporos —
Nedespărțit — în bolți.
Eu veneam de sus, tu veneai de jos,
Tu soseai din vieți, eu veneam din morți...

(Morgenstimmung)

sau revolta aruncată în faţa aceleia care a distrus imaginea fermecată întruchipată de poet :

Femeie scumpă şi ispită moale !
Povară-acum, când, vie, te-am pierdut,
De ce te zămislii atunci din lut
Şi nu-ţi lăsai pământul pentru oale ?

(Jignire)

unde dezamăgirea corespunde unui ideal transcendent mutilat de realitate.

Această dispoziţie sufletească, de umilire şi altitudine, de răzvrătire muiată-n durere, formează atitudinea unitară, ridicată la o înaltă şi personală expresie, în admirabila *Inscripţie pe un portret*, una din cele mai bune poezii ale d-lui Arghezi :

Făptură vrăjitoare şi duioasă !
Nu te-am oprit s-aştepţi şi să suspini,
Ci te-am lăsat să-l încâlceşti în spini
Fuiorul vieţii tale de mătasă.

Mi-am stăpânit pornirea idolatră
Cu o voinţă crâncenă şi rece ;
Căci somnul tău nu trebuia să-nece
Sufletul meu de piscuri-mari de piatră.

Ton ferm, de o lapidaritate colţuroasă şi o vigoare plastică, esenţială pentru fizionomia sensibilităţii pur argheziene.

Prin valoarea artistică, deşi cu armonie eminesciană, dar cu imagina viguros originală, alăturăm încă *Toamna* şi *Oseminte pierdute*, a căror adâncime de sugestie poate sta alături de profunzimea lui Eminescu :

Iubirea noastră a murit aici.
Tu frunză cazi, tu creangă te ridici.

Atât amar de ani e de atunci !
Glicină tu, tu florile-ţi arunci.

A mai venit de-atuncea să v-asculte,
Voi, plopi adânci, cu voci şi şoapte multe ?

Voi aţi rămas întorşi tot spre apus,
Voi creşteţi toţi de-a pururea în sus.

N-o mai zăriţi, din vârfuri, nicăieri ?
Ştiţi voi ce vorbă este vorba „ieri" ?

La poartă, umbr-aceluiaşi stejar.
Mă rog, intrând, de domnul grădinar.

Fântâna curge, ca şi-atunci, mereu.
Tu curgi, fântână, pe trecutul meu.

Scanned with OKEN Scanner

Şi toate sunt precum le-am cunoscut,
Rămase-aşa, ca dintru început...

(Oseminte pierdute)

din care am eliminat finalul explicativ şi fără rezonanţă puternică ; deşi cu un material simplu, prin muzicalitatea interioară, poezia e o pildă turburătoare de ceea ce poate d. Arghezi realiza.

Am schiţat numai o latură a poeziei argheziene, dar, credem, cea mai caracteristică, fiindcă se poate-ngloba într-o atitudine de idealism sever şi bărbătească mândrie, aşa cum se străvede şi-n bogatele imagini din *Stihuri*, în care tendenţa spre filozofare vădeşte însă o scădere de temperatură poetică.

Dar lira argheziană posedă mai multe coarde ; alături de vulgaritatea expresivă a *Blestemului*, fragment de viziune dantescă, alături de mândria unei iubiri, în care bărbatul e un Pan stăpânitor, iar femeia o nimfă dominată prin vigoare şi primejdioasă prin farmec, întâlnim efecte de ritmică şi ton popular, ca în *Incertitudine* şi *Lingoare*, unde, totuşi, predomină imagina personală :

Fata zace-n pat bolnavă,
Gingaşe şi somnoroasă,
Ca pe-o tavă
De argint, o chiparoasă.

Întâlnim, apoi, durerea spontană, înclinată spre spovedanie, a *Psalmilor* şi din *Duhovnicească*, în care superstiţia şi naivitatea credinţii e redată cu o prospeţime de simţire nealterată, cu inflexiuni şi mireasmă de stil biblic, fără misticism cărturăresc sau retorică.

Şi dacă, în actualul volum, ordinea poeziilor nu e cea cronologică, se observă însă o simţitoare reducere a versurilor de început, cu material pur baudelairian; ca o compensaţie însă, găsim o serie de mici giuvaeruri, în care se răsfaţă graţia şi pitorescul arghezian, sobru şi cu înfloriri meşşugite de minuţios desenator pe evantaliu :

Trei sau patru,-n mal, pescari
Stau de ceasuri fără număr,
Muţi, ca nişte cărturari,
Subt umbrele pân'la umăr

(Marină)

sau desenul migălos al unui fir de iarbă, care

Se bucură când vrun ţânţar
De moţu-i aurit se prinde...

(Chemare)

şi nenumăratele poezii scurte, intitulate *Creion*.

Artist cu variate mijloace de expresie, cu o sensibilitate alcătuită din rezonanţe de orgă şi suavităţi de cor de îngeri, d. Arghezi şi-a creat o

limbă poetică, scăpărând aşchii învăluite în pulbere fină ; în cartea liricei noastre, începută de Eminescu, poetul *Cuvintelor potrivite* se aşează imediat în primul rang.

1927

(Scrieri, 1, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 56—61.)

ŞERBAN CIOCULESCU (1902—1988)

● S-a născut în Bucureşti, la 7 septembrie 1902. Studiile liceale la Turnu-Severin. Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti. Specializare la Paris, între 1926—1928. Profesor la liceele din Găeşti şi Bucureşti. A semnat cronica literară în ziarul *Adevărul* şi rubricile „Aspecte lirice contemporane" şi „Aspecte epice contemporane" în *Revista Fundaţiilor Regale*. În 1946, a fost numit prin concurs profesor la Facultatea de Filologie a Universităţii din Iaşi, de unde a fost destituit de comunişti, în 1948. Mai bine de un deceniu şi jumătate i se interzice să semneze în presa literară. Între anii 1967—1974, a funcţionat ca profesor la Universitatea din Bucureşti ; în aceeaşi perioadă a fost redactor-şef al revistei *Viaţa românească* şi director al Bibliotecii Academiei Române.

●● A debutat cu volumul *Corespondenţa dintre I.L. Caragiale şi Paul Zarifopol (1905—1912)*, 1935, a editat volumele IV—VII din *Opere* de Caragiale, ediţie începută de Paul Zarifopol ; în 1940, a publicat monografia *Viaţa lui I.L. Caragiale* ; în 1945, monografia *D. Anghel* şi în 1946, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*. Cronicile literare, studiile şi articolele diverse au fost antologate în volumele : *Aspecte lirice contemporane*, 1942 ; *Varietăţi critice*. 1966 ; *Aspecte literare contemporane*. 1932—1947, 1972 ; *Itinerar critic*, 5 volume, 1973—1987 ; *Amintiri*, 1974 ; *Caragialiana*, 1977 ; *Eminesciana*, 1985 ; *Argheziana*, 1985.

●●● *Şerban Cioculescu reconstituie cu un gust sigur universul operelor analizate, adesea cu accente ironice şi polemice. A contribuit într-un mod esenţial la popularizarea poeziei moderne, pornind de la ideea că „neînţelegerea" liricii argheziene, de pildă, îşi are punctul de incongruenţă „în dorinţa publicului şi a exponenţilor săi teoreticieni de a subsuma poezia vorbirii directe, [...] în timp ce poeţii şi iubitorii poeziei revendică pentru poet dreptul interiorizării absolute". A manifestat o pasiune statornică pentru istoria literară şi a dezaprobat „critica creatoare". Din această perspectivă s-a arătat reticent faţă de* Istoria... *călinesciană, „carte fermecătoare pentru lectorii avizaţi şi inutilă, prin definiţie, ca orice operă artistică". A preferat monografia construită pe o riguroasă substructură documentară, dezvăluind dinamismul interior al operei cu obiectivitate şi luciditate, atent mereu la nuanţe şi filiaţii.*

●●●● *Selectăm din creaţia sa, pentru amănuntele biografice, articolul dedicat lui Arghezi.*

TUDOR ARGHEZI

In anii vieţii mele universitare (1920—1923), numele lui Tudor Arghezi echivala cu acela al unui poet „blestemat", după epitetul ce se acorda în Franţa, pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, simboliştilor şi

Scanned with OKEN Scanner

așa-zișilor „decadenți". Într-un articol care făcuse vâlvă, E. Lovinescu îl prezentase ca pe un pamfletar de persoane, față-n față cu N. Iorga, pamfletar de idei. În ochii lui,ca și ai multora, în acel moment, și pamfletul era un fel de gen blestemat, la intersecția gazetăriei cu literatura. Tot E. Lovinescu, în volumul IX de *Critice*, în care vorbea despre *Poezia nouă*, îl relega pe Tudor Arghezi printre falșii simboliști ; deoarece nu descoperise încă în poezia lui muzica interioară. Tot el făcea observația că faima pamfletarului arunca pe poet în conul de umbră al actualității literare. S-a produs însă un fenomen binevenit. Revista literară săptămânală *Lumea* de la Iași, obținând colaborarea regulată a lui Tudor Arghezi, ne-a oferit spectacolul desfășurării mărețe atât a unui prozator, cât și a unui poet de foarte întins registru tematic și expresiv. Cu câțiva ani înainte, de altfel, luând conducerea literară a revistei lunare *Cugetul românesc*, Arghezi își expusese în câteva articole remarcabile crezul artistic, iar poetul Ion Pillat îl convinsese să deshumeze câteva poezii din ciclul *Agate negre* din care tineretul reținuse cu deosebire acele *Litanii*, ce e drept, de prea pronunțată pecete baudelairiană, dar nu mai puțin seducătoare, prin amestecul neobișnuit de macabru și suavitate. S-a mai întâmplat că bunul meu coleg de an Vladimir Streinu, care se alipise cercului *Sburătorul*, funcționase la *Cugetul românesc* în calitate de secretar de redacție, după plecarea lui Bazil Munteanu. Și el, deși avusese un incident cu Arghezi, de pe urma căruia părăsise redacția, urmărea ca și mine, cu viu interes, tot ce publica acum Arghezi în *Lumea* de la Iași și în *Adevărul literar* și *Dimineața* din București.

Arghezi lansase și o subscripție publică pentru tipărirea simultană a cinci cărți, dar subscripția nu a dat rezultatele scontate. La vârsta de 46 de ani nu-și strânsese în volum nici poeziile, nici prozele literare, foarte gustate, prin neprevăzutul și concentrația expresiei, de către scriitorii de avangardă. Unul dintre aceștia, cu câțiva ani în urmă, înainte de a se expatria, — l-am numit pe B. Fundoianu —, îl pusese în paralelă cu Eminescu, unul unanim recunoscut, celălalt aproape obștește contestat, în revista *Contimporanul* a lui Ion Vinea, revistă care cocheta cu suprarealismul și cu expresionismul și care organizase la noi prima expoziție a plasticei moderne internaționale.

În primăvara anului 1926, scriam și eu, și Streinu la revista *Viața literară*, condusă de poetul Valerian, deși pe frontispiciu figura ca director G. Murnu, traducătorul poemelor homerice. În paginile acestei reviste am publicat câte două articole de fond entuziaste despre poezia lui Arghezi, F. Aderca și cu mine. Aderca a reluat intuiția critică a lui Fundoianu, proclamându-l pe Arghezi „un nou Eminescu".

La scurt interval, am avut ocazia să-i fiu prezentat. Arghezi mai frecventa cafeneaua, venea din când în când la „Capșa", unde se întruneau mulți scriitori și artiști, să-și ia „caputinerul" (un fel de cafea cu lapte). Eram cu Streinu, într-o dimineață, la masă, când un nou venit i-a întins mâna și s-a oprit pentru câteva minute. Atunci, Streinu a făcut prezentările și l-a invitat pe Arghezi să ia loc. M-a impresionat întâi, cum îl impresionase și pe N. Iorga, când l-a văzut în închisoarea de la Văcărești, ca deținut politic, statura lui, aproape scundă, corectată, ce e drept, de spetele oarecum atletice ale voiniciei, în contrast cu timbrul înalt, de sopran sau de tânăr, în schimbare de voce. Mai ales m-a uimit politețea sa

Scanned with OKEN Scanner

neobișnuită. Se descoperise și a stat câteva minute mână în mână cu mine, exprimându-și plăcerea de a mă cunoaște și luându-mă mereu, cu apelativul „domnia-ta", iar pe ambii, în aceeași acoladă verbală, cu „domniile-voastre". Altul era stilul confraternității literare de la „Capșa", unde mulți dintre scriitori se tutuiau uneori de la prima vedere.

Evident, prin această politețe protocolară de stil britanic, Arghezi punea oarecare distanță, dar și copleșea, arătându-se căzut parcă dintr-un alt climat al sociabilității. Așa a rămas față de mine și de cei din generația mea, care l-au ridicat, dar nu în unanimitate, pe scut.

În primăvara anului următor, Arghezi a scos în sfârșit întâiul său volum de poezii, *Cuvinte potrivite*. Eram în acel moment la Paris, pentru studii. Critica universitară, în frunte cu G. Bogdan-Duică, de la Cluj, i s-a arătat ostilă. La *Viața românească*, nu G. Ibrăileanu, care-l prețuia mai de mult, ci pe atunci tânărul M. D. Ralea a scris un articol entuziast și definitoriu. Mai tânărul Mircea Eliade însă, într-o serie de foiletoane, a proclamat falimentul idolului, chipurile, rău servit de apariția volumului, care ar fi o mare decepție. La întoacerea mea în țară, preluând foiletonul critic la ziarul *Adevărul*, m-am făcut campionul literaturii lui Arghezi împotriva tuturor detractorilor săi și nu m-am sfiit, așa cum obișnuiau oamenii Renașterii, să-l numesc „divinul Arghezi". Era, într-adevăr, un demiurg al cuvântului românesc, de o bogăție verbală atât de uluitoare, încât însuși sagacele Vladimir Streinu a putut, într-un lung studiu din anul 1929, să-l reducă pe marele poet la această singură calitate.

(*Argheziana*, București, Editura Eminescu, 1985, p. 419—420.)

VLADIMIR STREINU (1902—1970)

● **Vladimir Streinu este pseudonimul lui Nicolae Iordache, născut la 23 ianuarie 1902, în Teiu, Argeș. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Studii de specializare în Franța, doctor în filosofie. Profesor de literatură la licee din Găești, Pitești și București. Stagiu de deținut politic în închisorile comuniste. În ultimii doi ani de viață, a fost numit director al Editurii Univers, iar în 1969, profesor de estetica poeziei la Facultatea de Filologie a Universității din București.**

●● Volumul de debut : *Pagini de critică literară*, 1938 ; au urmat *Clasicii noștri*, 1943 ; *Calistrat Hogaș*, 1969 ; *Ion Creangă*, 1971 ; un studiu singular în critica noastră este *Versificația modernă*, 1966, în care autorul urmărește istoria versului liber în literatura autohtonă și străină. Împreună cu Tudor Vianu și Șerban Cioculescu a elaborat *Istoria literaturii române moderne* (1944).

●●● *În cronici, studii și articole, Vladimir Streinu încearcă și reușește să surprindă unicitatea scrierii prin metoda estetică, singura modalitate adecvată de lucru fiind opera „în sine, nici studii istorice, nici vederi rasiste, nici contribuții sociologice, nimic din ceea ce s-ar întemeia pe una din stările cauzale ale literaturii".*

●●●● *Reproducem spre exemplificare cronica la volumul de versuri* Plumb *al lui G. Bacovia.*

Scanned with OKEN Scanner

G. BACOVIA : „PLUMB"
(Fragmente)

Bacovia pare a purta blestemul unei sensibilități ulcerate de civilizat, căzut, spre deosebire de Baudelaire, într-un mediu provincial. O tensiune anterioară se arată a-i fi încordat echilibrul interior până la rupere, din care nemairămânând decât jocuri psihologice necontrolate, viziunea, în scene variate, a demenței îl stăpânește. Numai o stare de dezordine febrilă îl poate face să înșire incoherențe pe care să le stăvilească în exclamația : „Dar cine poate să explice această tristă poveste !" [...] Nuanța și subtilitatea nu trezesc reacțiuni în simțurile tocite, cărora numai violențele din *Plumb de toamnă* le mai amintesc de ceea ce trăiește și dincolo de ele. Stratul impermeabil al uzurii va interzice unei retine îngroșate să se mai impresioneze de alte colori decât de acelea fundamentale cromaticii (v. *Alb și negru),* care, înfățișându-se simultan, când se împletesc distinct *(Copacii albi, copacii negri, Decor),* când fuzionând ascuns, se disimulează fiecare sub același aspect acromatopsic : cenușiul bacovian (v. *Gris).* Volumul *Plumb,* esențial carierei poetice a lui Bacovia, mai conține incontestabil numirea și a altor colori ; observația cade însă aci pe combinația stridentă de caleidoscop, în care se dau, pentru a exista.

Elementele de bază coloristice nu întârzie să se interiorizeze și, în cufundarea lor ascunsă, se preschimbă în două nuclee ce coagulează întreaga existență a sufletului uman : albul devine principiul vieții — Iubirea, iar negrul, principiul negativ — Moartea. Și stările sufletești provocate, după aceleași legi ca și corespondențele lor senzoriale, fie că se încheagă izolate în unități confuze (fără pejorație), fie că își îmbină contrastul lor permanent :

Toarnă pe covoare parfume tari,
Adă roze pe fine să le pun,
Sunt câțiva morți în oraș, iubito,
Și-ncet cadavrele se descompun.
(Cuptor)

Bacovia nu este, fără îndoială, străin de acela care în literatura franceză, contemplând ca hotar al salacității sale, un cadavru, a scris *Une Charogne :*

Les formes s'effaçaient et n'étaient plus qu'un rêve
Une ébauche lente à venir,
Sur la toile oubliée, et que l'artiste achève
Seulement par le souvenir.

Deși atmosfera este aceeași, totuși împletirea de viață și moarte, de alb și negru, cât și simplificarea sufletească decursă din polarizarea conștiinței exclusiv pe aceste două axe îmi ajută să-l privesc pe Bacovia în lumina unei psihologii diferențiale. Dar psihologia lui Bacovia nu se îstovește pe această nuanță de deosebire față de Baudelaire. Sentimentalitatea specific difuză îl coboară în zumzetul obscur al organelor și de aci îl împrăștie sub forma unui plumb universalizat în viața materiei :

Scanned with OKEN Scanner

De-atâtea nopți aud plouând,
Aud materia plângând...

(Lacustră)

Suntem pe punctul în care ne apare însemnătatea tipologică a psihologiei lui Bacovia, punct numai de la care pornind, încercarea de a preciza aspectul moral al oricărui poet se legitimează. Consider, într-adevăr, că Bacovia se rupe, liberat, din robia analogiilor, prin abdicarea de la viața spiritului ce i se ia în schimbul vieții materiei și prin sensul gravitației, ca determinantă a materiei, pe care îl urmează ca o piatră. Umanitatea gânditoare se anulează la acest poet în simple acte de adaptare, ca în ordinea vegetală, sau, cele mai adesea, în fenomene de geotropism ale universului inert. Drumul său lăuntric pleacă din conștiință și, trecând prin organic, pătrunde adânc în anorganic, a cărui viață dreaptă o trăiește. Direcția coborâtoare către primordialitate îl obligă să încalce limita extremă a prăbușirii sufletești :

Și n-am mai murit...

sau

Am uitat dacă merg... încă tot mai iubesc...
Am ajuns la timp, ocup și un loc —
Dar gândul apasă cu greul său bloc...
E numai vedere... nu mai pot să vorbesc.
(Dimineața : Scântei galbene)

Dincolo de ruina sufletului și mai jos de fruntaria a ceea ce este silnic articulabil, începe jelania fiziologiei : foamea, frigul, umezeala, iar apoi inerția materiei primordiale. Iubire, instinct, afinitate : trepte care coboară pe Bacovia din sufletesc-uman în fiziologia animală, iar de aci, în traiul orb al materiei, al primordialității concrete. Iată pentru ce nu socotim că am putea saluta în *Plumb* „cea dintâi licărire de conștiință a materiei care se însuflețește", după cum se exprimă Lovinescu. Mișcarea poeziei bacoviene nu se ridică din amorfism spre organizare, ci, dimpotrivă, se înscrie ca o cădere din uman în mineral. Acestei simplificări sufletești, împinsă până la anularea conștiinței, îi corespunde în poetica lui Bacovia o ocolire din instinct a oricărui artificiu de ajungere artistică. S-ar putea abstrage la rigoare o estetică naivă a simetriei simple și obsesiei lexicale. Obsesia verbală este poate un element de estetică mai remarcabil, ducând în mod necesar la problema atmosferei în poezie, pe care volumele lui Bacovia o urcă în dezbatere.

Anarhismul interior în realitatea lui neputând fi disciplinat, rămâne numai sugerabil. O poezie ce speculează un material sufletesc în dezordine va naște cu necesitate o artă pronunțat de sugestie, care la lectură să pătrundă cititorului prin toți porii, ca în procesele de osmoză. Posibilitățile estetice ale oricărei atmosfere în poezie nu le vom discuta, deoarece nimeni nu mai crede altfel astăzi, totul fiind posibil esteticește. Vom însemna numai procedeul sumar al obsesiei interne și al repetiției

Scanned with OKEN Scanner

verbale. Intr-adevăr, reluarea termenului *plumb* numai în două strofe (v. *Plumb)* de șase ori, în afara titlului, sugeră o încenușare universală și persistente apăsări. Natura poeziei lui Bacovia, prin vibrarea ce stăruie după închiderea volumului, o impune întreagă, nedivizată. A o citi cu intermitențe înseamnă în parte a o distruge. Volumul *Plumb* este, de fapt, o singură poezie (chiar și dimpreună cu *Scântei galbene),* care trebuie străbătut dintr-o dată.

Dar Bacovia nu premerge atât pe confrații de azi prin poezia de atmosferă, cât prin anumite procedee secundare. Găsim în *Plumb* și *Scântei galbene* o poezie lipită pământului, poezie de observație, prozastică și informativă. Influența lui Bacovia s-a manifestat cu deosebire pe această latură a procedeelor secundare. [...]

(Pagini de critică literară, I, București, Editura pentru Literatură, 1963, p. 35—38.)

Scanned with OKEN Scanner

C. ESEIŞTI

EMIL CIORAN (n. 1911)

● S-a născut la 8 aprilie 1911, la Răşinari, satul lui Octavian Goga ; fiu de preot ca şi „poetul pătimirii noastre", Emil Cioran şi-a încheiat studiile liceale la Sibiu şi a absolvit Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti în 1932, luându-şi licenţa cu o teză despre filosoful francez Henri Bergson. După o specializare la Berlin, între anii 1933—1935, a predat filosofia la Liceul „Andrei Şaguna" din Braşov, în anul şcolar 1936—1937. În acelaşi an, a obţinut o bursă de specializare în Franţa, acordată de Institutul Francez din Bucureşti. S-a stabilit la Paris, fiind considerat astăzi unul dintre marii filosofi ai lumii.

●● A debutat cu volumul *Pe culmile disperării*, 1934, premiat de Editura Fundaţiilor Regale ; au urmat : *Cartea amăgirilor*, 1936 ; *Schimbarea la faţă a României*, în acelaşi an ; *Lacrimi şi sfinţi*, 1937 ; *Amurgul gândurilor*, 1940. Un alt volum, redactat în aceeaşi perioadă, va fi publicat de Editura Humanitas abia în 1991. *Précis de décomposition* 1949 ; *Syllogismes de l'amertume*, 1952 ; *La Tentation d'exister*, 1956; *Histoire et utopie*, 1960 ; *La Chute dans le temps*, 1964 ; *Le mauvais Démiurge*, 1969 ; *De l'inconvenient d'être né*, 1973 ; *Ecartèlement*, 1979 ; *Exercices d'admiration*, 1985 ; *Aveux et anathèmes*, 1987, toate apărute la Editura Gallimard ; în traduceri româneşti, au fost tipărite abia după revoluţie, tot de Editura Humanitas.

●●● *Editat la Sibiu, în 1940,* Amurgul gândurilor *rămâne un text esenţial al filosofiei româneşti contemporane. Emil Cioran a fost inclus, alături de Nae Ionescu, Mircea Eliade, Mihail Polihroniade, Mircea Vulcănescu ş.a. în „trăirism", curent ideatic ce aducea în prim-plan fapta spirituală, concretizată în creaţie. Precursor al existenţialismului, „trăirismul" a fost unul dintre curentele filosofice autohtone furibund criticate de comunişti, înspăimântaţi de ideea cristalizării eventuale, în practică, a unei ideologii care cerea omului imperativ afirmarea propriei lui personalităţi.*

Fermecător elogiu adus forţelor creatoare ale omului, meditaţie de limpezime carteziană asupra fiinţei. Amurgul gândurilor *ne dezvăluie un filosof ce se îndreaptă spre întrebările de totdeauna ale umanului. Gânditorul se opreşte asupra situării fiinţei umane în existent, în realitatea concretă a unei perioade istorice distincte, şi analizează obsesiile lui esenţiale : credinţa, antinomiile existenţei, maladiile umanului, suferinţa, deznădejdea, solitudinea, nefericirea ş.a. Expresia lingvistică de un subtil rafinament îşi păstrează peste ani aceeaşi cuceritoare prospeţime. Valoarea expresivă a textului este accentuată şi de alternarea continuă a sensurilor pronumelor personale. Filosoful utilizează frecvent persoana*

Scanned with OKEN Scanner

a II-a singular, ca şi cum s-ar adresa unui receptor anume, dar „tu" aceasta creează sentimentul că autorul se adresează sieşi, ca şi cum s-ar introspecta cu obiectivă detaşare. Întâlnim, apoi, un plural al solidarităţii, marcat gramatical prin pronumele personal „noi".

Procedeul imprimă multor pagini o constantă subiectivitate. Experienţele subiective cele mai adânci sunt şi universale, deoarece, prin ele, se ajunge la fondul originar al existenţei, la matricea sinelui, din care izvorăsc valori absolute, general-valabile. De aici vine suflul liric ce imprimă cadenţa prozodică multor pagini : eul nominal devine un eu universal, ne determină să ne imaginăm pe noi înşine în felurite ipostaze, ne dezvăluie nuanţe necunoscute ale propriilor noastre trăiri sufleteşti.

●●●● *Iată, de pildă, dinamismul interior al meditaţiei, expus în capitolul al XI-lea al eseului.*

AMURGUL GÂNDURILOR

XI

Melancolia : timpul devenit afectivitate.

Aş vrea să trăiesc într-o lume de flori rănite de soare şi care întoarse cu faţa spre pământ şi-ar deschide petalele în direcţia contrară luminii.

Natura-i un mormânt şi razele ne împiedică să ne aşezăm în el. Abătându-ne de la substanţa morţii, ele alcătuiesc o criză gravă de inesenţial. În lumină suntem toţi aparenţa noastră ; în întuneric, suntem maximum de noi înşine şi de aceea nu mai suntem.

Plictiseala : tautologie cosmică.

Cine n-a ascultat niciodată orga nu înţelege cum eternitatea poate *evolua.*

Dacă tot ce-am dat zadarnic oamenilor aş fi cheltuit în Dumnezeu, ce departe eram acum !

Că viaţa are o calitate de existenţă doar prin intensităţile noastre, ce dovedeşte mai sigur decât vidul lumii în absenţa de iubire ? Fără ispitele erotice, nimicul e piedica fiecărei clipe. Doar înfiripările dragostei silesc lumea să *fie,* iar pasiunile ei sunt o surdină pentru neant.

Un minus de iubire este o lipsă de existenţă, iar vidul erotic un univers purificat de fire. Nu-i plictiseala o vacanţă a dragostei, o pauză în demiurgia indispensabilei înşelăciuni ? Şi nu ne plictisim dintr-o insuficienţă de delir ? Acesta introduce o notă de fiinţă în monotonia nimicului. Din vibraţiile ultime ale sufletului irupe universul, zborul gândurilor pătimaşe îl recreează neîncetat.

În mijlocul plictiselii *ştim* că existenţa n-a fost să fie ; în intermitenţele ei, ne uităm de toate şi *suntem.*

Scanned with OKEN Scanner

Purtând cu dureroasă străduință povara propriei ființe, semenii tăi sunt mai obosiți de tine decât tu însuți.

La un anumit grad al dezlipirii de lume, oamenii nu mai există decât prin excesele memoriei, iar tu prin vestigiile unui egoism.

In orice parte ai apuca, nu dai decât de Dumnezeu.

Oare cum pot privi cerul acei ce n-au regrete ?

Pentru a iubi trebuie să uiți că semenii sunt creaturi ; luciditatea nu te apropie decât de Dumnezeu și de neant. Fericiți sunt doar acei cărora dragostea le e un tot, ce nu le dezvăluie nimic ; care iubesc într-un freamăt de neștiință și perfecțiune.

Din zarea lumii, Dumnezeu e tot atât de departe ca și neantul.

Acea năpădire vastă și copleșitoare a anumitor dimineți, când pari a te trezi în știința ultimelor taine, într-o înfrigurare istovitoare de cunoaștere și de vedenie finală, sau acele nopți subțiate într-un violet tremurător, care ni se oferă moleșitoare și perfecte ca niște grădini ale spiritului...

Cine ar avea cuvinte pentru *imposibilitatea de a nu ști totul* ? Și câte clipe numeri în viață de fericire sfâșietoare a cunoștinței ? Nici un văl nu mai ascunde nici un lucru. — Dar să ne întoarcem la taine ca să putem respira...

De ce amiezele au mai multă obiectivitate decât înserările ? De ce amurgul e interior și belșugul de lumină rămâne în afară, în el însuși ?

...Orice-i sugestie de sfârșit reprezintă un plus de subiectivitate. Viața *ca atare* nu se petrece în inimă. Numai moartea. De aceea-i ea fenomenul cel mai subiectiv, deși mai universal decât viața.

De-aș avea mai multă statornicie în Dumnezeu ! Ce rosturi de viețuire mă reține în El ca eu ? Dac-aș putea lipsi *în mijlocul* Lui !

Norii albi și nemișcați ce împânzesc cerul nebuniei... Privind adesea lipsa de nuanțe sumbre, cenușiul deschis al înălțimilor, îți pare că ai proiectat pe bolte umbrele stătute ale creierului și decolorările mute ale minții.

Prăpăstiile omului n-au fund, fiindcă răzbat în Dumnezeu.

Prin orice lacrimă ne privește Dumnezeu.

Doamne ! prin ce-am meritat fericirea supranaturală a acestei clipe de topire în ceruri ? Aruncă pe capul meu dureri și mai mari dacă au răsplată atât de înaltă ! Mi-am pierdut urma printre îngeri ? Fă să nu mă mai întâlnesc nicicând cu mine. Ajută-mă să-mi înec duhul în raiul simțurilor, smintite de cer !

Omul n-are drept să se creadă pierdut atâta vreme cât deznădejdea îi oferă încă distrugerea voluptuoasă în Dumnezeu.

Scanned with OKEN Scanner

O dată ce dorințele devin spumoase, ajungi să trăiești prin consimțirea dată fiecărei clipe. Silit să-ți acorzi ție existența, mărești spațiul dintre tine și lume în repetarea neîncetată a străduinței.

Timpului apucat de streche, veghea spiritului îi pune surdina hotărârii de a fi. Nu ne-ar înghiți gama vremii de n-am domoli-o în efortul de consimțire la fire ?

Celelalte ființe *trăiesc* ; omul se *căznește* să trăiască. Este ca și cum te-ai uita în oglindă înaintea fiecărei acțiuni. Omul e un animal care *se vede* trăind.

Ideea e un fel de melodie ce a prins cheag.

Gândirea proiectează neantul ca o supremă consolare, sub presiunea unui infinit orgoliu rănit. Vrând să fii totul și totul opunându-se, ce-ai face fără dimensiunea absolută a absenței ?

Chinurile mândriei nemăsurate volatilizează firea și poleiesc nimicul cu prestigiile unei măreții, în care se liniștește patima orgoliului. Neființa e o splendoare funebră care ne stinge geloziile divine. Sugestia nimicului ne satură gustul de Absolut subiectiv, precum harul morții de armonie în dezastru.

Când voi ajunge să mă deprind cu mine însumi ? Toate drumurile duc la această Romă interioară și inaccesibilă ; omul este o ruină *invincibilă*. Cine i-o fi turnat atât entuziasm în decepții ?

A trăi *în sens ultim* : a deveni un sfânt al propriei singurătăți.

Vrăjit în izolarea ta, ceasurile s-au oprit și Veșnicia a început să bată. Iar Dumnezeu trage clopotele spre cerul tău...

Singurătatea e un afrodisiac al spiritului, precum conversația al inteligenței.

Sunt atâtea posibilități de a muri în muzica lăuntrică, încât nu-mi voi mai găsi sfârșitul... Nu ești cadavru decât în lipsa de sonorități interne. Dar când simțurile gem de ele, imperiul inimii depășește pe cel al ființei și universul devine funcția unui acord interior, iar Dumnezeu prelungirea infinită a unei tonalități.

Când, în mijlocul unei vechi sonate, cu greu îți stăpânești un „Doamne ! de nu s-ar mai sfârși", undele unei verticale nebunii te-avântă spre dumnezeire.

Acolo să mă exilez cu toată muzica...

Omul e așa de singur, că deznădejdea-i pare un cuib și groaza un adăpost.

În zadar își caută o cărare prin desișul firii, el rămâne mâhnit cu fața spre înfundăturile propriului său duh. Căci, în el, lumina nu s-a despărțit de întuneric. Prin ceea ce încoronează Creația, prin spirit, el aparține începuturilor ei.

Scanned with OKEN Scanner

Nimic nu-i va scutura din conștiință nopțile timpului. Nu-i crește noblețea ursitei în această ereditate nocturnă ?

Omul are de partea lui prea multe nopți...

De câte ori mă cuprind vrăjile plictiselii, de atâtea ori îmi întorc ochii spre cer. Și atunci știu că voi muri cândva de urât, în plină zi, în văzul soarelui sau al norilor...

...„dacă este cu putință, depărtează de la Mine paharul acesta". Paharul plictiselilor...

Aș vrea să strig și eu „Tată !" dar spre cine, când Plictiseala este ea însăși o divinitate ?

De ce a trebuit să-mi deschid ochii asupra lumii ca s-o descopăr un *Gethsimani al Urâtului ?*

Pământul e prea sterp ca să găsesc în el otrăvurile nemiloase și moleșitoare, care să mă sloboadă din îndeletnicirea ființării... Doar destrămări cerești să emane arome de îmbătare în nimic, din înălțimi să cadă fulgi adormitori pe răni ce nu se mai închid... Sau ploi de dincolo de lume, ploi veninoase să se strecoare printr-un azur dement pe întinderea bolnavă a cugetului...

Doamne ! eu nu spun că tu nu ești ; eu spun că nu mai sunt.

Dacă neantul ne-ar da numai un gust pervers de absolut, n-ar fi nimic ; dar el — creându-ți un complex dureros de superioritate — te face să privești în jos spre ființă și să te mângâi de o nostalgie prin dispreț.

Despre „eu" n-ar trebui să vorbească decât Shakespeare sau Dumnezeu.

Între două ființe ce se află la același grad de luciditate, iubirea nu e posibilă. Ca întâlnirea să fie „fericită", trebuie ca una din ele să cunoască mai de aproape deliciile inconștienței. Îndepărtarea egală de natură le face egal de sensibile vicleșugurilor ei ; de aici o jenă de echivocurile erotice și mai cu seamă rezerva în complicitatea inevitabilă. Atunci când înșelăciunile vieții nu mai au nimic impermeabil ochiului său, e bine ca femeia să fie aproape de starea de slujnică. Dragostea nu se poate *consuma* între două absențe de iluzii, unul măcar trebuie să nu *știe*. Celălalt, victimă a nonerorilor spiritului, supraveghează voluptatea vecinului *identic* și se uită pe sine însuși prin molipsire.

Răsturnarea haotică a simțurilor, cu extazul implicit și periferic, seamănă unei concesii penibile, în care bărbatului și femeii secretele vieții le sunt diafane. Ei par a se fi învoit să greșească împotriva veghii duhului, dar nu reușesc decât să-și privească uitarea și să-și diminueze prin gândire farmecul dispariției orizontale. Astfel introduce luciditatea o notă de amurg în suspinele acelui ieftin absolut.

Nu dezamăgirile, nici ura și nici orgoliul ne scutesc de oameni, cât tăriile sufletului, care se înstăpânesc în noi cu forța unei revelații subite. Atunci ce-ai mai putea spune cuiva și de ce i-ai mai spune, când freamătul lăuntric e ca un fluviu ce-ar curge dintr-o dată în sus ?

Scanned with OKEN Scanner

Din sânul semenilor ne aruncă valurile unor fericiri năpraznice, care înmulțindu-ne identitatea, suspendă zâmbetul spre femei și surâsul spre prieteni. Eul se pierde în infinitatea lui, viața s-a exagerat în intensități care o șovăie între lumi. Din tot ce-ai fost nu mai rămâne decât o adiere patetică.

Nesfârșitul nopții pare o margine din priveliștea acestei dilatări și dorești stingerea ca o limită, agonia ca o încadrare. Cine va fi altoit infinitul pe o biată inimă ?

Cum oamenilor le lipsește poezia, în ce să ancorezi dacă nu în moarte ? Cât prestigiu nu aruncă iminența neființei peste peisajul șters și searbăd al ființei ?

Dorința de a te îneca, de a te înălța la ceruri prin spânzurătoare sau de a-ți curma viforos zilele pleacă dintr-un sublim al plictiselii, flaut în fund de iad.

A stoarce din clipe un cântec de pieire, a născoci venituri transcendente în urâtul vremii, a-ți spulbera dracii în sânge și în devenire...

Rostul metafizic al timpului e să ne descurce de povara individuației. *A fi* e o întreprindere atât de grea, fiindcă *urcăm* spre a nu fi ; un vid avântat spre o supremă degradare de existență.

Timpul e un *suiș* spre neființă.

Prin toate simțurile râvnesc după desfătările sfârșirii... Ce dor de tainice împliniri mă înclină spre ele ? Imposibil să nu descoperi măreția morții după ce-ai fost trădat de viață !...

Cine-a văzut prin oameni și prin sine însuși, de scârbă ar trebui să-și zidească o întăritură pe fundul mărilor ?

Nefericirea nu se întâlnește decât la un temperament esențial contradictoriu.

Cel obosit de sine însuși obosește pe semeni și este obosit de ei.

Decepțiile repetate presupun ambiții inumane. Oamenii cu adevărat triști sunt acei care neputând răsturna totul s-au acceptat ca ruină a idealului lor.

Timpul este crucea pe care ne răstignește plictiseala.

În năpădirea de farmece și-n suflul de extaz ce-mi risipește rosturile pe latura nemărginirii, scârba de mine e singurul meu stăvilar.

Ce să mai fac cu *atât eu* ?

Bach e un decadent *în sens ceresc*. Numai așa se explică descompunerea solemnă de care nu te poți feri de câte ori te întâlnești cu lumea creată de el.

Pe măsură ce plictiseala îngroașă timpul, ea subțiază lucrurile în calități străvezii. Materia nu rezistă desfigurării ei necruțătoare.

A-ți fi urât înseamnă a vedea prin obiecte, a volatiliza firea. Până și stâncile se dizolvă în fum când răul lucid se deschide spre ele.

Scanned with OKEN Scanner

Nu-mi știu vreo senzație pe care să n-o fi îngropat în gând. (Spiritul e un mormânt al naturii.)

Sinuciderea — ca orice încercare de mântuire — e un act religios.

Sinceritatea, fiind o expresie a inadaptabilității la echivocurile esențiale ale vieții, derivă dintr-o vitalitate șovăitoare. Acel ce o practică nu se expune primejdiei, cum se crede îndeobște, ci este deja primejduit, ca orice om ce desparte adevărul de minciună.

Aplecarea spre sinceritate e un simptom maladiv prin excelență, o *critică* a vieții. Cine n-a omorât în el îngerul e menit pieirii. Fără erori, nu se poate respira nici măcar o clipă.

Ochii stinși nu se aprind decât de dorul morții ; sângele nu se-nflăcărează decât într-un imn de agonie.

Scobor sau urc spre povârnișurile firii ?

Un animal care a *văzut* viața și care vrea încă să trăiască : omul. Drama lui se epuizează în această îndârjire.

Intr-o inimă în care s-a așezat nimicul, irupția dragostei e atât de nespus de sfâșietoare, fiindcă ea nu găsește nici un teren de înflorire. De ar fi să cucerești numai femeia, ce ușor ar fi ! Dar să desțelenești propriul neant, să te înstăpânești cu greu în vrăjmășia sufletului tău, să faci drum iubirii tale spre tine însuți ! Războirea aceasta — care te azvârle cu dușmănie împotriva ta — explică de ce nicicând n-ai vrea să te omori mai crunt ca în fiorurile dragostei.

În Beethoven nu e destul farmec moleșitor și nici destulă oboseală...

Ultima subtilitate a diavolului e diferența între iad și inimă.

Numai în marile suferințe, în care ești *prea aproape* de Dumnezeu, îți dai seama ce zadarnic e rolul de Mijlocitor al Fiului său și ce destin minor ascunde simbolul acelei Cruci.

Spiritul datorește aproape totul chinurilor fizice. Fără ele, viața n-ar fi mai mult de viață.

Doar boala aduce ceva *nou*. Nu-i ea al cincilea anotimp ?

Nirvanizarea zilnică prin gând și prin durere...

Când porți atâta muzică într-o lume fără melodie...

Omul nu e un animal făcut pentru viață. De aceea cheltuiește el atâta vitalitate în dorința de a muri.

Irealitatea vieții nicăieri nu e mai tulburătoare ca în deznădejdile fericirii. De aici, *nespusul* dureros al dragostei.

Scanned with OKEN Scanner

Întreaga poezie a vocilor lăuntrice se reduce la imposibilitatea de-a separa dorul de viață de dorul de moarte.

Speranțele sunt cuiburi fragede de sfârșituri. A trăi și a muri : două semne pentru aceeași închipuire.

Toate lacrimile neplânse mi s-au vărsat în sânge. Și eu nu m-am născut pentru atâtea mări și nici pentru atât amar.

(*Amurgul gândurilor*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 162—172.)

CONSTANTIN NOICA (1909—1987)

● S-a născut la 25 iulie 1909 la Vitănești, județul Teleorman. Și-a făcut studiile liceale la liceele „D. Cantemir" și „Spiru Haret" din București ; student la Facultatea de Litere și Filologie a Universității din București. În anul 1940, și-a trecut doctoratul în filosofie cu teza *Schiță despre istoria lui „Cum e cu putință ceva nou ?"* Din anul 1949, autoritățile comuniste i-au impus domiciliu obligatoriu la Câmpulung-Muscel. În anul 1957, i-a trimis lui Emil Cioran, la Paris, o scrisoare, cu rugămintea de a o publica în *Revue française*, prin care se adresa intelectualilor români aflați în exil, îndemnându-i să opună „utopiei comunismului" valorile perene ale civilizației europene. Cioran nu a publicat scrisoarea, temându-se de consecințele la care va fi expus expeditorul. Ea a fost totuși multiplicată și a circulat printre prietenii și cunoscuții bucureșteni. Pentru acest motiv, Constantin Noica a fost arestat în decembrie 1958 (împreună cu „grupul" : Al. Paleologu, Sergiu Al-George, N. Steinhardt, Al. O. Teodoreanu-Păstorel ș.a.). Eliberat în 1964, a fost numit cercetător la Centrul de Logică al Academiei. Din anul 1975, s-a stabilit la Păltiniș. A editat opera lui Platon, împreună cu un colectiv de specialiști, și a pledat pentru editarea integrală a caietelor-manuscrise ale lui Eminescu. A murit la 4 decembrie 1987.

●● A debutat cu volumul *Mathesis sau bucuriile simple*, 1934, operă premiată de Editura Fundațiilor Regale. Urmează *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz, Kant*, 1936 ; *Viața și filosofia lui René Descartes*, 1937 ; *De caelo*, 1937 ; *Jurnal filosofic*, 1944 ; după ieșirea din închisoare, publică volumele : *Douăzeci și șapte de trepte ale realului*, 1968 ; *Lysis sau despre înțelesul grec al dragostei de oameni și lucruri*, 1969 ; *Rostirea filosofică românească*, 1970 ; *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, 1975 ; *Despărțirea de Goethe*, 1976 ; *Povestiri despre om*, 1980 ; *Devenirea întru ființă*, I, II, 1981 ; *Scrisori despre logica lui Hermes*, 1986.

●●● Creație și frumos în rostirea românească, *publicată în 1973, constituie o meditație asupra semnificației cuvintelor limbii române. Punctul de plecare l-a constituit o însemnare manuscrisă a lui Eminescu: „...această parte netraductibilă a unei limbi formează adevărata ei zestre de la moși-strămoși, pe când partea traductibilă este comoara gândirii omenești în genere". Constantin Noica ne conduce prin universul substantivelor și verbelor, vorbindu-ne despre „ispitire, iscodire, iscusire", despre „trei cuvinte reținute de U.N.E.S.C.O.", despre „a săvârși, sfârși", desăvârși" ș.a., relevându-ne înțelesuri neștiute, deschideri nebănuite spre*

Scanned with OKEN Scanner

profunzimi ameţitoare şi mai cu seamă rosturile şi funcţiile felurite ale cuvintelor dincolo de simpla funcţie a comunicării...

Reproducem cap. 16 din volumul Creaţie şi frumos în ros-

ALE LUMII DOUĂ FEŢE ŞI VERBELE AUXILIARE

Feţele sunt trecutul şi viitorul, firește ; sunt cele două feţe ale unei aceleiaşi file („Viitorul şi trecutul / Sunt a filei două feţe, / Cine ştie să le-nveţe / Vede-n capăt începutul", ms. 2289, fila 43), iar pentru a vorbi despre ele în chip potrivit trebuie să ai la îndemână, cu verbul, timpuri subtil şi adânc iscoditoare, într-o parte şi alta a prezentului. Dar în limbile moderne există tendinţa de-a face timpurile trecute ori viitoare ale verbului, nu cu simple terminaţii speciale, ci prin compunere cu alte verbe, auxiliare. Şi iată dintr-o dată câteva verbe simple şi curente, încărcate acum cu toate răspunderile lumii celei cu două feţe.

Verbele auxiliare — ce strivitoare problemă, şi aceasta, pentru sărmana gramatică. „Spune-mi ce verbe auxiliare foloseşti în limba ta, ca să-ţi spun ce tip de cultură ai." S-a putut afirma că toată problematica europeană a fiinţei ţine de faptul că folosim particula „este" şi verbul auxiliar a fi. Bineînţeles că Hegel, care a proclamat cele mai mari extravaganţe, dar şi adevăruri, trebuia să cadă şi peste tema aceasta. Arătând că filosofia este de întreprins asupra termenilor obişnuiţi, el declara : „Când spunem «arborele este verde», ne gândim la arbore şi verde, nu la particula «este» ; dar ce anume înseamnă «este», fiinţa pură, iată ce ne dă filosofia".

Lucrul e cât se poate de interesant şi sugestiv, bineînţeles ; dar ce se întâmplă atunci într-o limbă în care nu există „este", cu folosinţa aceasta, nu mai departe decât limba rusă, spre a nu mai vorbi de cine ştie ce limbi orientale ? Cum să crezi că singura filosofie e cea a lui „este", când limbile acelea obţin lucruri atât de adânci pentru gândire ? Rămâne faptul că prezenţa şi chiar absenţa verbelor auxiliare ar putea reprezenta o cale de înţelegere a spiritului unei limbi. Omul, ca şi cultura pot fi privite drept teatrul de bătălie al câtorva verbe auxiliare.

Ce zbucium, de pildă, pentru o seminţie în care „a deveni" este verb auxiliar. În alte limbi, „a ţine" sau „a merge" sunt verbe auxiliare ; la noi, a avea, a fi, a voi.

Dar cum sfârşesc verbele prin a deveni auxiliare ? Şi care verbe devin — nu cumva cele mai tari ? Dacă e aşa, paradoxul ar fi că, fiind cele mai tari într-o limbă, unele verbe devin auxiliare, adică slabe. Şi într-adevăr, aşa s-ar putea să fie, căci tăria şi slăbiciunea sunt una. Verbele auxiliare sunt ca *timpul*, în slujba căruia ele stau şi despre care acelaşi Hegel spunea lucrul acesta adânc : timpul e tot ce e mai slab şi tot ce e mai puternic în lume. El nu e nimic, n-are nici o consecinţă, dar aşa fiind, e stăpânul tuturor lucrurilor. Îţi baţi joc de timp cum vrei, — în viaţa de toate zilele, ca şi în absolut —, dar până la urmă îşi bate el joc de tine.

Scanned with OKEN Scanner

La fel facem și cu verbele auxiliare, pe care le lăsăm să cadă așa, la răspântiile gândului, în țara nimănui. Și poate tocmai de aceea s-a spus că Diavolul lucrează asupra verbelor auxiliare : el, care nu are, nu este, nu devine nimic, manevrează pe om cu verbele auxiliare. Căci este și el tăria și slăbiciunea însăși. „Sfios ca dracul", zice o vorbă românească. Sfios că verbul auxiliar, ai putea spune.

Dar, sfios cum este, verbul auxiliar face multă treabă. Vom arăta îndată treaba pe care o face în limba română verbul *a voi*, care deschide către viitor, ca în alte câteva limbi, dar duce, mai mult ca în alte limbi, către nedeterminarea bună ori rea. Să mai amintim o clipă de auxiliarul *a avea*, care în multe limbi contribuie să facă trecutul (nu ai nimic, ai numai ce *ai avut* — pare a fi ironia verbului acestuia), iar în unele face și viitorul, în franceză viitorul obișnuit, la noi forme speciale de viitor, ca „am a cânta" sau „am să cânt". În auxiliarul acesta — cu folosințele lui atât de variate ca și „este", folosințele pe care le-a enumerat Aristotel, într-o pagină de la sfârșitul *Categoriilor*, penibilă astăzi la vedere, adânc semnificativă însă, în fond — omul european s-a încurcat de-a binelea. Căci sensul de a poseda din a avea s-a păstrat uneori în cele mai stinse folosințe ale verbului („am mâncat"), așa încât, dacă nu vrei să mai explici omului modern, căci îi e evident, tot ce a însemnat lupta de azi cu verbul a avea conjugat la toate timpurile și modurile, îți rămâne să te întorci spre Evul Mediu, unde călugării aceia ai timpului erau puși să înfrunte și ei verbul a avea și sfârșeau prin a alege drept lozincă : *multa habentes, nihil possidentes.*

Să lăsăm însă trecutul și să vedem fața viitorului, în versiunea viitorului românesc. Viitorul nostru se face în principal cu auxiliarul a vrea, a voi. Avem, așa cum ne indică lingviștii, cinci timpuri de viitor : voi (oi) cânta ; voi să cânt ; va (a, o) să cânt ; am a cânta ; am să cânt. Una din formele cele mai curioase de viitor este cu un *o* invariabil — o să cânt, o să cânți — despre care un străin, Alf. Lombard, a scris un interesant studiu, în *Buletinul linguistique* din 1939 al prof. Al. Rosetti. Dacă lăsăm deoparte viitorul cu a avea, atunci viitorul obișnuit cu a voi se explică lesne — ca în alte limbi balcanice sau în engleză — în măsura în care ideea de voință deschide efectiv către viitor. Pentru a explica forma „o să cânt, o să cântați", lingviștii recurg tot la latinescul *volet*, dar acum spun că subiectul e nedeterminat și de aceea rămâne invariabil („cineva vrea ca eu să cânt, ca tu să cânți ; trebuie să cânt, trebuie să cânți"). Și confirmarea că verbul a voi poate fi folosit în sens nedeterminat o dă faptul că în alte limbi el a și fost folosit așa (*quivis, quamvis* în latină), cu atât mai mult în limba română, care — spune Lombard în studiul citat — pare să aibă o mai frecventă folosință nedeterminată a verbelor decât în alte limbi romanice.

Într-adevăr, la noi, din același vreau, cu pers. III „va", naște elementul de compunere *va*, ce dă pronume și adverbe nehotărâte ca : ceva, cineva, careva, undeva, cândva, cumva. De altfel, tot a voi dă pe „oare", care la fel va face forme de nedeterminare, ca : oarecare, oarecine.

Să lăsăm viitorul nostru așa cum este, cu extincțiunea lui *voi* în el. Dar în „ceva", „cineva" și „undeva", nedeterminarea este *sau* a viitoru-

lui (ce va fi, cine va veni, unde va merge), și atunci e bine să ne reamintim de deschiderea către viitor a acestor forme nehotărâte, *sau* este a primei părți a lui *ce*, *cine* și *unde*, mai degrabă decât a lui va. Când îți amintești de originea lui „va" final, simți nu nedeterminarea, în el, ci mai degrabă începutul de determinare. La câteva întrebări, care ele deschid un orizont nedeterminat (cine, ce, unde, când ?), „va" vine să aducă o determinare („e cineva"), un început de contur în sânul realității. Pentru limba noastră, a voi și elementul de compunere „va" duce la un fel de determinare. („Și de s-ar putea pe dânsa / *Cineva* ca să o prindă, / Când cu ochii mari, sălbatici / Se privește în oglindă..."). *Cine va* prinde-o ? Dar a și prins-o cineva, poetul. Degeaba crede mica Diană că n-o vede nimeni. A văzut-o „cineva", care nu e chiar nimeni, așa cum „ceva" nu e chiar nimic, ci este puțin lucru, dar poate fi și mult, sau așa cum „undeva" și „cândva" pot spune unde și când anume, iar „cumva" spune, sub semnul îndoielii, mari certitudini totuși.

Auxiliarul a voi nu e constant hotărâtor, la noi. Dar cu „va" din el noi aruncăm antene în lume, întrebăm și dăm câte un răspuns la întrebări. Suntem, cu limba noastră, într-o lume a căutărilor și iscodirilor. L-am atenuat pe „a voi", făcându-l auxiliar, dar nu lăsăm să se stingă în el setea de lămurire. Căci din toate nelămuririle verbului ce ne-au apărut înainte, gândul iese purificat, fapta și creația devin cu putință — și noi înșine tindem către o lămurire mai deplină, către lamura gândului nostru.

(*Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, Editura Eminescu, 1987, p. 253—256.)

PAUL ZARIFOPOL (1874—1934)

● S-a născut la 30 noiembrie 1874, la Iași ; tatăl său era proprietar de moșii, iar mama descindea dintr-o bogată familie de negustori. Studiile liceale la „Institutele Unite" din Iași, a urmat apoi cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității ieșene. După ce a obținut, în 1898, licența, a plecat la specializare în Germania, la Universitatea din Halle. În 1904, și-a susținut examenul de doctorat cu teza *Textul critic al cântecelor lui Richards de Fournival*. S-a stabilit la Leipzig, unde s-a împrietenit cu I.L. Caragiale, aflat și el în Germania. A revenit în țară în anul 1915. După război, a colaborat la *Viața românească*, iar la 15 august 1933, a primit conducerea *Revistei Fundațiilor Regale*. A murit la 1 mai 1934.

●● A debutat cu volumul *Din registrul ideilor gingașe. Pagini alese pentru a ține la curent pe tinerii cultivați și serioși*, 1926; volumele următoare : *Despre stil*, 1928 ; *Artiști și idei literare române*, 1930 ; *Încercări de precizie literară*, 1931 ; *Pentru arta literară*, 1934, conturează cu exactitate aria de preocupări a scriitorului. A pregătit pentru tipar ediția critică a operei lui Caragiale, din care au apărut trei volume între anii 1930—1932. După moartea lui Zarifopol, ediția a fost continuată de Șerban Cioculescu.

●●● *Paul Zarifopol a fost — după cum îl caracterizează Pompiliu Constantinescu — un „cititor luminat, cu un gust diavolesc pentru tot ce este subtilitatea expresiei și luciditate a muncii", un spirit voltairian, care „n-a văzut în clasicism decât o disciplină a minții, o măsură a bunului-gust".*

Scanned with OKEN Scanner

Cultura sa adâncă, gustul rafinat, lecturile diversificate l-au determinat să se îndrepte, polemic, spre apărarea purității esteticului : opera literară trebuie judecată din perspectivă estetică. Până acum, subliniază eseistul, „metoda psihologic-biografică și cea istorică, numită mai târziu (și cu deosebire în țările latine) sociologică, au exercitat o autoritate glorioasă și absolută. S-a hotărât, ca de la sine înțeles, că opera de artă în ea însăși e fenomen secundar și nu importă decât ca document biografic sau de istorie literară. S-a suprimat analiza stilului artistic." De aceea, este necesar să repunem în drepturile sale legitime judecata estetică : „...n-ar fi rău, desigur, să arătăm ce e acea operă, cum e făcută, din ce intenții artistice e născută, cu ce mijloace artistice e realizată, ce e în ea ca artă". Iar în Pentru arta literară *adaugă : „E normal și oarecum obligator să interpretezi arta mai întâi estetic".*

●●●● *Iată demonstrația eseistului :*

MAHALAGISM ȘI CRITICĂ DE ARTĂ

Librăria parizіană, deci numaidecât și cea bucureșteană, oferă de câteva luni maldăre de biografii. Cu deosebire ispititoare este acum istorisirea întâmplărilor amoroase ale răposaților sau răposatelor ilustre : *la vie amoureuse de...* este titlul unei delicioase serii care lasă gura apă cetitorilor și cetitoarelor foarte tinere și, se înțelege, celor *sur le retour*.

De vreo douăzeci de ani, câțiva literați curioși, dar serioși s-au înverșunat asupra vieții lui Sainte-Beuve, cu nemiloasă atenție pentru capitolul erotic al existenței criticului. Era de prevăzut. Maistrul care consacrase în chip exemplar indiscreția biografică trebuia să plătească o dată posterității cu propria lui biografie inaugurarea metodei. Pe cât știu, familia Sainte-Beuve e astăzi stinsă ; despre partea aceasta, scrutatorii aveau dar libertatea fără margini. Nu tot așa stă lucrul cu familia Hugo, așa încât de partea aceasta cercetările au trebuit înfrânte. Totuși, s-a aflat destul pentru ca să fie mulțumiți și cei mai lacomi de „psihologia" iatacului. Încă de mult, de la publicarea corespondenței lui Flaubert, mai ales din scrisorile lui către și de la George Sand, se aflase că Sainte-Beuve fusese un vajnic vânător de fuste, până la dizgrațiozitățile senile care încoronează clasic asemenea cariere. Frumoasă nu e biografia lui amoroasă ; divulgarea ei dă însă, mi se pare, o satisfacție logică celor care găsesc oarecare cusururi metodei sale de studii literare.

*

Renașterea adusese o viață literară de o vigoare nepomenită în cetățile europene medievale. Concurența literară se făcea, pe atunci, lesne violentă ; rivalitatea era adesea brutală, și eruditul Charles Nisard a strâns în două considerabile volume bucăți alese din injuriile pe care și le aruncau umaniștii când se certau de la explicarea unui vers latin sau pentru fixarea unei date istorice. Și, fără îndoială, batjocurile loveau, fără omenie sau scrupul logic, viața privată a adversarului. Sub

influența curților și saloanelor, tonul polemicii, ca și al întregii producții literare s-a temperat și subțiat. Dar trebuie ținut minte că, din invectiva grosolan personală în maniera vechilor umaniști se văd încă urme destule la Boileau și la Voltaire ; și până la sfârșitul epocii clasice certurile literare nu uită de tot violențele barbare de la origini.

Alături și, oricum, deasupra injuriei și a mahalagismului necumpănit se născuse din doctrina umanistă o critică estetică, pueril pedantă la început, mai pe urmă inteligentă, deși tot școlărește strimtă, așa cum o vedem la Boileau, la continuatorii lui francezi și la imitatorii din celelalte țări europene. Însă, naiv dogmatică cum era și cu înguste idei estetice, critica aceasta avea totuși justificarea inteligentă și onestă că trata opera de artă ca operă de artă ori cel puțin cuprindea în ea statornica indicație că arta trebuie să fie întâi de toate considerată ca artă. Acestui dogmatism estetic i-au pus capăt romanticii, sub steagul și în interesul cărora s-a popularizat așa-numita metodă istorică. Formele de artă aveau de acum încolo să fie tratate relativist și explicate prin caracterul etnic sau istoric al națiunilor și societăților respective. Cât n-a dărâmat istorismul romantic din vechea teorie și critică estetică a isprăvit să ruineze naturalismul. Înțeleg : spiritul și metoda științelor naturale. Astfel s-au născut „fiziologiile" în disciplinele morale : fiziologia artei, a literaturii, a geniului, a liricii... Se înțelege că biografia artiștilor capătă atunci o însemnătoate exagerată : viața ajunge să mascheze opera. Opera, s-a zis, e totdeauna o confesiune deghizată pe care criticul are s-o descifreze raportând-o cât mai amănunțit la viața particulară a scriitorului.

Sainte-Beuve s-a făcut maistrul biografiei psihologice, al „fiziologiei spiritelor". Taine, inspirat de glorioșii Hegel și Stendhal, pe care cu venerație îi mărturisește ca învățători, dar și de obscurul și romanticul istoric al picturii olandeze și flamande, Alfred Michiels, pe care nu-l mărturisește, ajunge reprezentantul ilustru și popular al explicării operei de artă prin „mediul" etnic și istoric în care a luat naștere. Aceste noutăți, prin excelență „științifice", înfloriră neapărat în dauna oricărei încercări de analiză, clasificare și teorie specific estetică. „Estetica" ajunge un cuvânt și o idee compromisă și compromițătoare.

Sainte-Beuve invocă pentru critic dreptul „de a introduce îndrăzneț, deși cu discreție, scalpelul" pentru a cerceta persoana artiștilor și ai da pe față slăbiciunile. „Va pierde oare literatura, se întreabă maistrul, prin această procedare ? Se poate ; dar *știința morală* va câștiga. Într-acolo mergem fatal. Chestiunea de gust nu se mai poate pune izolat." „Dacă aș avea vreo deviză, apoi n-ar putea fi decât *adevărul*, singur adevărul. *Frumosul* și *binele* să iasă la capăt cum vor putea." Nu cred că este exagerat să zicem că, adeseori, sub cuvânt de „istorie naturală" și „fiziologie" a spiritelor și talentelor, neobositul iscoditor de vieți (și cu atât mai mult nenumăratele și măruntele sale maimuțe) a făcut mahalagism distractiv, câteodată poate instructiv, nu totdeauna discret pe socoteala scriitorilor, și cu lăcomie manifestă pentru viața sexuală a celor pe care binevoia să-i disece... Avea slăbiciune mare pentru acest paragraf, în toate direcțiile. Nu rareori biograful fiziolog *diseca* viața oamenilor pe care-i frecventase intim : cartea lui despre Chateaubriand și grupul său

Scanned with OKEN Scanner

literar fusese un început caracteristic și spinos. E meritul, ca și păcatul „psihologilor" să comită nedelicatețe cu mai multă sau mai puțină grație științifică ; și, romancier, critic ori poet, psihologul operează bucuros prin aluzie și e totdeauna un risc să scrie cărți cu cheie, adică mahalagism cu tâlc, agrementat prestigios cu generalități „științifice". În zilele noastre, Sainte-Beuve a fost și continuă a fi trăit după metoda ilustrată de dânsul, și urmașii dovedesc că au învățat-o serios... E ciudat și hazliu de văzut că, acum șaizeci de ani, Taine, admirator respectuos al lui Sainte-Beuve și al științificelor și necruțătoarelor metode, s-a supărat ca o cucoană nervoasă pentru niște inocente indiscreții „științifice" ale fraților Goncourt care aveau numai neajunsul că îl priveau pe Taine personal.

Metoda psihologic-biografică și cea istorică, numită mai târziu (și cu deosebire în țările latine) sociologică, au exercitat autoritate glorioasă și absolută. Ele au vulgarizat un nou dogmatism : s-a hotărât, ca de la sine înțeles, că opera de artă în ea însăși e fenomen secundar și nu importă decât ca document biografic sau de istorie socială. S-a suprimat analiza structurii artistice ; sau asemenea analiză a fost categoric condamnată ca procedare învechită, neștiințifică, inutilă, frivolă. Serios și științific e să afli bine-bine câte amante a avut omul-poet, și care, și cum, și când, și unde, și de câte ori, și cât timp... Sau să vezi cum se potrivesc sau nu se potrivesc figurile închipuite de literat cu oamenii și cu regimul societății respective, să găsești oarecum cheia istorică a operei. În chipul acesta s-a întronat o grosolană confuzie în privința obiectului specific, al teoriei și istoriei artei, și s-a ajuns a nu se mai întreba ce e opera de artă, a nu se mai simți structura ei distinctivă : a fost o vreme de obtuzitate estetică remarcabilă și un paradis fără gard, nici paznici pentru diletanții cari își închipuiau că au viață și mai ales amoruri interesante.

Curentul istoric și psihologic a fost atât de uluitor, încât lungă vreme a uitat lumea să întrebe : de ce adică ar fi numaidecât frivol și inutil să cauți a înțelege cum e făcută o lucrare de artă în ea însăși, s-o clasezi și s-o judeci în legătură cu instinctele propriu artistice, cu mijloacele pe care le-a lăsat tradiția genului și cu particularitățile talentului pe care-l avem în vedere ?... Și de unde urmează că evaluarea estetică e o procedare definitiv învechită sau poate chiar inferioară ? E cumva absolut mai ușor, și deci frivol, să analizezi o procedare artistică a lui Eminescu decât să aduni citate pentru a arăta — ce vede orice prost — că Eminescu e pesimist și a combina explicații din mahalagisme biografice și banalități istorice ?

Inainte de a căuta explicări unei opere de artă, n-ar fi rău, desigur, să arătăm ce e acea operă, cum e făcută, din ce intenții *artistice* e născută, cu ce mijloace *artistice* e realizată, ce e în ea, *ca artă*, individual și ce e tradițional. Căci nu melancolia, nu „ideile reacționare", nu femeia „cu brațe subțiri și reci", nici budismul, nici dragostea de trecutul național sunt arta lui Eminescu. Domnișoara Mița și domnul Mitică sunt singurele tipuri de cetitori cărora li se poate ierta asemănea confuzie din topor ; totuși, prestigiul metodelor științifice ori istorice, ori psihologice a

Scanned with OKEN Scanner

fost atât de orbitor, încât au făcut-o posibilă la cetitori cari nu erau nici domnişoara Miţa, nici domnul Mitică. Şi atât de puţin sensibilă e încă lumea la tot ce e intenţie şi procedare specific artistică, încât s-au întrebat oamenii dacă *Roşu, galben şi albastru* sau *Manechinul sentimental* sunt ori nu izvoare utilizabile pentru istoria societăţii româneşti, şi s-au supărat chiar, mi se pare, că operele acele nu tratează serios realitatea istorică sufletească, umană, naţională etc.

Câtă vreme opera de artă nu e lămurită în structura ei specifică, „explicaţiile" cari se vor da nu explică o operă de artă, ci un cuprins ideologic şi sentimental. E simplist şi e din topor să iai întâmplătorul cuprins — pesimism, erotică bolnavă, idei conservatoare... sau orice alte necazuri sau bucurii ale unui cetăţean oricare ar fi el, şi oricum vei fi aflat d-ta de ele — drept operă de artă. E în adevăr un minimum de înţelegere care se cere aici : să deosebeşti instinct, intenţii şi structură artistică în mijlocul unor complexe intelectuale, să le deosebeşti prin natura şi dispunerea simboalelor în care ţi se prezintă acele complexe ; să prinzi de veste, în sfârşit, că un rând, o strofă de Eminescu se deosebeşte doar (şi d-ta, dacă îţi baţi puţin capul, trebuie să simţi că se deosebeşte) de o piftie oarecare de idei pesimiste, chiar dacă cel ce ţi-o oferă cunoaşte înţelepciunea lui Buda înzecit mai complet decât Eminescu. Altfel rămâne numai atât : fiindcă, din întâmplare, unul Eminescu *a scris* pe româneşte idei pesimiste, conservatoare şi aşa mai departe, atunci ai d-ta document scris despre pesimismul românesc, şi exploatezi documentul cum îţi convine. Dar aceasta înseamnă, mi se pare, c-ai trecut mult prea distrat pe lângă poezia lui Eminescu, că mintea d-tale prea se risipeşte lacom după idei şi deosebeşte foarte slab lucrurile unele de altele.

Fără îndoială, metoda istorică şi psihologică sunt abuzive, probabil prin exces de popularizare. Aplicările acestei metode au ajuns să escamoteze şi arta, şi teoria artei. Şi, după cum era logic, artiştii au refuzat să accepte atotputernicia acelor procedări, au denunţat aplicaţiile lor deplasate şi obtuze, au dat chiar exemplu de analiză specific estetică. Flaubert şi aşa-numiţii „artişti literari", Fromentin şi câţiva pictori impresionişti, dramaturgul Otto Ludwig, pictorul Whistler şi sculptorul Hildebrand, arhitectul Godfried Semper, muzicantul Hanslick au clarificat energic specificitatea artei, arătând că ea trebuie înţeleasă şi judecată în mod propriu, hotărât de propria ei natură. Şi istoricii, şi criticii de artă au sfârşit prin a înţelege.

Publicul încă n-a început să ia bine seama. E adevărat că analiza estetică poate fi o lucrare subtilă şi aducătoare de idei ingenioase, dar greu poate fi amuzantă. E deci nepopulară prin natură. Analiza estetică este meşteşug ingrat. Multor artişti le e foarte antipatic, din motive diverse, să li se cerceteze marfa la laborator ; ar vrea, poate, oamenii să o strecoare fără vamă. Iar publicul se amuză numai dacă-ţi baţi joc cu haz de persoana artistului şi nu vrea să fie încurcat şi obosit cu vreo cercetare atentă a operei, adică a tehnicii sale. Din contră, dacă lungeşti vorba despre cerul Greciei, despre Versailles şi viaţa de curte, despre ţă-

Scanned with OKEN Scanner

ranii, boierii, arendașii și micii burghezi români, despre amantele lui Goethe, despre „les petites femmes" ale lui Sainte-Beuve, despre ce se întâmpla între neistovita idealistă George Sand și solidul doctor Pagello în cămăruța de lângă odaia bolnavului Musset — poți fi sigur că cetitorul, oricare și cât mai oricare, te va binecuvânta că-i dai informații profitabile culturii sale personale și că ai făcut să-i sticlească ochii de omenesc apetit pentru cele omenești.

(*Pentru arta literară*, I, București, Editura pentru Literatură, 1971, p. 236—241.)

MIHAI RALEA (1896—1964)

S-a născut la 1 mai 1896, în București. A urmat Liceul Internat din Iași și Facultatea de Drept a Universității din același oraș ; studii de specializare în Franța, între anii 1919—1923 ; doctorat în filosofie și în drept la Sorbona. Reîntors în țară, a fost, succesiv, asistent, conferențiar și profesor la catedra de psihologie și estetică a Universității din Iași. A fost ministru al artelor în primul guvern comunist, vicepreședinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, membru în Consiliul de Stat etc. A murit la 17 august 1964.

Scrieri filosofice : *Problema inconștientului*, 1925 ; *Democrație și creație*, 1926 ; *Contribuții la știința societății*, 1927 ; *Istoria ideilor sociale*, 1930 ; *Explicarea omului*, 1946 ; Eseuri : *Interpretări*, 1927 ; *Comentarii și sugestii*, 1928 ; *Perspective*, 1928 ; *Atitudini*, 1931 ; *Valori*, 1935 ; *Între două lumi*, 1943 ; *Înțelesuri*, 1943 ; *Nord-Sud*, 1945 ; *În Extremul Occident*, 1955 ; *Scrieri din trecut*, I—III, 1957—1958.

În articolul Despre critica literară, *Mihai Ralea a definit rolul criticului ca „un creator de puncte de vedere noi în raport cu o operă", ce descoperă „panorama neobișnuită" a universului artistic, specific unui anume scriitor, generalizându-l în fața opiniei publice. Cu toate acestea, critica literară nu a constituit activitatea principală a lui Mihai Ralea, ci filosofia, psihologia și sociologia. Gândirea sa estetică este, în bună măsură, tributară sociologismului, considerând, în Arta ca mentalitate de clasă, „că noțiunea modernă de artă, aceea de care ne servim, e în bună parte un expedient al luptei sau cel puțin al singularității de clasă".*

A admirat fără rezerve scriitorii moldoveni, poeți, prozatori, critici, mari sau mediocri deopotrivă. Însă în fața operei multor personalități interbelice : Lucian Blaga, Hortensia Papadat-Bengescu, Liviu Rebreanu, a șovăit totdeauna. Exemplificativ în acest sens este chiar eseul despre Tudor Arghezi, în care se străduiește să demonstreze că marelui poet îi lipsește aptitudinea de exprimare lingvistică adecvată a ideilor și a sentimentelor, contestând tocmai ceea ce timpul a reliefat mai profund : revoluția săvârșită de Tudor Arghezi în limbajul poetic, explorarea limbii naționale în totalitatea stilurilor ei funcționale, așa cum, dintre predecesori, doar Eminescu mai procedase identic. Eseul a fost

publicat inițial în Viața românească, *nr. 6—7, iunie-iulie 1927, și a fost reprodus cu minime modificări în volumele* Perspective, *1928,* Înțelesuri, *1943 și în* Scrieri din trecut, *1957.*

T. ARGHEZI
(Fragment)

După ce ai lăsat din mână volumul de versuri al d-lui T. Arghezi, *Cuvinte potrivite,* o impresie se ridică deasupra tuturor celorlalte : amestecul de sublim și stângăcie, de măreț și mizerabil, de perfecție și ratare. Imaginație aci grandioasă, atingând simbolul sau mirajul, aci delicată și miniaturistă, nuanțată până la vecinătatea subtilității, epitete viguroase, adânc caracteristice, imagini pline de gândire prescurtată, sugestii insinuante care se strecoară pe furiș în suflet și în tot corpul, transformă tot ritmul visurilor și-l umple cu muzică de atmosferă, potrivită exact sensului, fără să-l clarifice complet, căci i-ar împrăștia farmecul. Și pe urmă, numaidecât, un fel de silnicie a versului, căutări îndelungate și nimerite alături, accepție greșită a sensului unui cuvânt, ritmuri chinuite, forțate, cuvinte schimbate, fără abilitate, ca să iasă o rimă (între altele, de pildă, *deștі în loc de degete).* Câteodată lipsa de îndemânare expresivă se transformă în neglijență sau licență intenționată, voită. Se teoretizează astfel într-o voință preconceputâ ca să se justifice o insuficiență. Totuși, efectul final ne apare puternic, în afară și pe deasupra acestor stângăcii și parcă tocmai din cauza lor. Din toată producția literară a d-lui Arghezi reiese aceeași impresie : *o mare energie sufletească lipsită de facilitatea de exprimare.* Un formidabil elan oprit un moment în desfășurarea lui de o neputință de realizare.

Acest detaliu funcțional când e înscris într-o organizație sufletească puternică produce anumite tulburări. Structura unui om normal, voiesc să spun banal, e făcută dintr-o anumită echivalență între forța disponibilă și expresia treptată a acesteia. Pe măsură ce se adună, energia mintală se și cheltuiește. Nu rămân resturi, amânări, nu rămân depozite. E ca un nor care, de îndată ce se înfiripă din evaporațiuni, cade imediat în ploaie. Aceasta e facilitatea supremă : lipsă de inhibiție, de economie, de agonisire. Curgerea continuă fără răgaz. Cum ritmul cheltuielii e imediat, el întrece câteodată în viteză pe acelá al strângerii de energie. Lipsită de sfincter sufletesc, — dacă se poate spune — limbuția se epuizează în tot momentul. Se știe că facilitatea excesivă e semnul deșertăciunii, dacă nu al nulității. Cel ce cheltuiește mereu e destul de des cu buzunarele goale.

Se întâmplă însă altfel cu spiritele celelalte, care strâng și cărora nu le e dată această ușurință de cheltuire. Când e vorba însă și de temperamente bogate, adânci ori viguroase, pline de energie, de neastâmpăr sufletesc, atunci imposibilitatea exprimării duce la comprimare. Dar expresia comprimării excesive e explozia. Efectul produs la temperamentele normale care au supapa regulativă a facilității e o expresie curentă,

banală, incoloră. Ea aduce acel stil „agreabil", „simpatic", clar, fără surpriză, fără virtualităţi intrinsece de putere conţinută.

D-l Tudor Arghezi nu e din aceste din urmă temperamente. Lipsa sa de facilitate îi încarcă sufletul până la o tensiune neobişnuită. Când i se întâmplă câteodată să izbucnească, întrece chiar efectul dorit. Expresia e grea de toată apăsarea sufletului reţinut atâta vreme. Atunci, cuvintele poetului sunt neîntâlnite, formulele sale sunt excesive, epitetele sunt rare, pline de sensuri neîntrebuinţate încă. Săgeata e trimisă mai departe de spaţiile bătute, fiindcă coarda arcului e prea mult întinsă. Izbucnirea atinge terenuri virgine neexplorate încă, trece dincolo de ceea ce poetul vrea să spună, cuvântul merge fatal, dus de o mişcare oarbă şi lepădat dincolo de unde ne e obiceiul să mergem toţi ceilalţi. O scânteie care atinge vârfuşorul de fosfor al unui chibrit produce o slabă licărire, dar lipită de grămada unui praf de puşcă azvârle în aer oraşe întregi ori stânci nedezlipite.

Încurcat şi enervat mereu de rezistenţa pe care i-o opune expresia, d-l T. Arghezi se opinteşte odată brusc, sfarmă toate lanţurile şi spune mai tare şi mai minunat decât oricine ceea ce are de spus. Să citească oricine un rând de d-l. T. Arghezi. Va simţi atunci din ce rezervă iniţială de forţă pleacă cuvântul totdeauna încordat, încărcat cu toată comprimarea care l-a apăsat. Coarda care-l trimite nu e niciodată flască. El pleacă rar, dar totdeauna porneşte încărcat ca un cocoş de puşcă. Iată cum lipsa de facilitate, care poate să apară ca un neajuns, aduce tocmai acea teribilă, energie a stilului d-lui Arghezi.

Că aceasta e construcţia sufletească a d-lui T. Arghezi putem s-o vedem şi din alte consideraţii decât cele pur estetice.

În unele din articolele sale, mai ales din polemicile sale, d-sa ne apare ca un spirit revoltat. Dar revoltat contra cui ? N-am putea preciza. Mai degrabă contra tuturor şi contra toate. Revolta sa nu e limitată la un domeniu social ori moral precis, ea n-are obiect. După momente, el se indignează pentru lucruri care i-au plăcut ieri. Totul depinde de moment. Revolta sa nu stă în calitatea sau defectul obiectului, nu e canalizată, captată regulat, cu predilecţii şi preferinţi. Ea stă în firea, în mecanismul sufletesc al d-lui Arghezi : e funcţională. Această stare de predispoziţie — dacă se poate spune „în alb" — pentru orice revoltă se cheamă anarhism. D-l Arghezi e un anarhist. Oamenii cu exprimarea facilă pot fi şi ei revoltaţi. Dar ei îşi aleg un singur gen de revoltă, se adaptează la o singură negaţie.

Temperamentele puternice, când nu se pot uşura zilnic, duc la revolte continue şi disproporţionate.

Fără îndoială, totul nu trebuie pus numai pe organizaţia psihică care nu permite supape rezonabile. Nu trebuie uitat că d-l Arghezi a fost monah. Viaţa bisericească nu se poate acomoda cu temperamentele puternice fără răzbunări derivate ori întârziate. Nu se poate interzice viaţa într-un organism viguros, fără ca ea să ţâşnească plină de indignare. Şi nu trebuie uitat însă că d-l Arghezi era tânăr, adică influenţabil, atunci când anarhismul era puternic în Europa, pe timpul lui Caserio, al nihilis-

mului rusesc (așa de frecvent în Elveția, unde d-sa a stat, mi se pare, multă vreme) și al ecourilor sale literare ca Laurent Tailhade, Octave Mirbeau etc.

Polemismul său excesiv, crud, exasperat, dovedește toate acestea. Alții atacă ca să pună pe cineva la locul său, adică să-l diminueze relativ. D-l Arghezi nu atacă decât ca să desființeze. Pentru d-sa nu există puncte vulnerabile de care morala și cavalerismul fad și mediocru interzic să te atingi. El atacă pe adversar în orice punct debil, oricare ar fi el : insuficiențele, descompunerile (câteodată mai ales acestea) ori monstruozitățile fizice, slăbiciuni ori nenorociri familiale. Nu găsesc în această privință decât un singur scriitor care-i seamănă. E Octave Mirbeau. Aceeași greață decisivă, metafizică pentru animalul-om, aceeași radicală mizantropie pentru descompunerea putredă a mașinii omenești, de la scatologie la aspectul cadavrului și la infecția secrețiunilor. Obiecțiunile mari ale d-lui Arghezi par a fi îndreptate mai ales contra fiziologiei omenești. E în aceasta un accent de purist, aproape de spiritualist profund ofensat. Nimeni n-are în țara noastră, nici măcar dl. Cocea, geniul batjocurii ridicat până la înălțimi metafizice ca d-l Arghezi. Poezia sa *Blestemul* e unică în literatura noastră. Poate puțin cam intenționat senzațională, ea e totuși semnificativă.

Iată câteva din aceste accente ale unui suflet comprimat, demne de Byron :

Pe tine, cadavru spoit cu unsoare,
Te blestem să te-mputi pe picioare,
Să-ți crească măduva, bogată și largă,
Umflată-n sofale, mutată pe targă.
Să nu se cunoască de frunte piciorul,
Rotund ca dovleacul, gingaș ca urciorul.
Oriunde cu zgârciuri ghicești mădulare,
Să simți că te arde puțin fiecare.
Un ochi să se strângă și să se sugrume,
Clipind de-amăruntul întors către lume.
Celalt să-ți rămâie holbat și deschis,
Și rece — împietrit ca-ntr-un vis.

. . . . . .

Necazul tău mare să-ți dea voce mică,
Să urli, să n-auzi, să vezi că ți-e frică.

. . . . . .

De glezne târâș să-ți atârne
Ghiulele de capete cârne,
Rânjite, scrâșnite, nerăzbunate :
Măceluri, osânde, păcate...

Am citat numai câteva din aceste blesteme. De altfel, d-l Arghezi ne anunță că ele nu reprezintă decât un „fragment" și că va reveni. Înțeleg că o asemenea temă poate fi tratată numai din plăcerea tehnică a

virtuozității. Dar ea presupune, totuși, și un fond sufletesc „nerăzbunat". Nu-i vine nici măcar prin minte să blesteme decât aceluia care a suferit mult fără să poată spune.

Și cinismul d-lui Arghezi trebuie înțeles la fel. Are nevoie să denunțe aspectele gingașe, delicate, elanurile idealiste, sublime, înalte, ca pornind din aceeași murdărie. Simte o plăcere să înjosească, să deziluzioneze, să ofere viziuni de degustătoare descompunere. Iată câteva rânduri din una din acele viziuni :

Chiar stelele sfințite
și pure la-nceput
Au putrezit în bolta
visărilor străbune
Și zările, mâncate
de mucegaiuri, put.
A năzuit un clopot
să sune liturghia
Și bronzul lui, ca scrumul,
din turn s-a risipit.

Iată cum aceleiași neputinți de exprimare și cheltuială facilă se datoresc în același timp și necazurile, rancunele, nevoia de pângărire, dar și cele mai înalte valori artistice din opera d-lui Arghezi.

Și când încetează ura și polemismul, când poetul rămâne pur contemplativ, atmosfera nu e mai înviorătoare : în general, o viziune tristă, decadentă, o viziune de toamnă, de furtună, de sterilitate, de groază, de ciocnire apocaliptică, de frământare și neputință.

După cum ne spune undeva poetul, sufletul său e o criptă în care n-a mai rămas decât scrum.

În adevăr, energia înăbușită arde, usucă pe dinăuntru. După ce a zvârlit lava, vulcanul stins nu mai are decât cenușă. Sentimentul, iubirea, înduioșarea s-au consumat, s-au topit de arșița internă. Sufletul e secătuit de forțele vii ale dragostei. Emoția proaspătă a murit. Nu mai rămâne decât inteligența. Omul înregistrează, dar nu mai iubește ceea ce înregistrează. [...]

Imaginația d-lui T. Arghezi, când reconstituie universul, îl prezintă condus de semne misterioase, de puteri nevăzute. El are senzația directă a haosului universal, a devenirii eterne, a descompunerii, a destinului misterios, a forțelor oarbe sau perfide care ne veghează ori ne pândesc. Marea, norii devin forțe înfricoșătoare. Are viziunea religioasă sau, mai degrabă, — cum spuneam mai sus — pe aceea magică, fiindcă religia presupune nu numai o anumită explicație a firii și o intuiție a infinității și enigmei sale, dar și sentimentul pietății, al adorării, al venerației, care mi se pare că lipsesc d-lui Arghezi. Imaginea sa despre lume e a unui păgân înfricoșat. *Psalmii* săi sunt dezolați, dar reci. Sufletul lor caută mântuirea, dar e uscat, nu mai iubește. Strigătul lor e tocmai neputința credinței. Magia, însă, oferă intuiția tuturor disponibilităților care se găsesc peste granițele pipăitului și ale măsurabilului.

Scanned with OKEN Scanner

Bănuiala acestei întocmiri, capricioase și enigmatice, ca soarta și ca moartea, o are și d-l Arghezi. Dar o are oarecum intelectual. Imaginația sa se aprinde ca o flacără orbitoare de lumină, dar fără căldură. E din familia vracilor, a căutătorilor de esențe ultime, de elixiruri și filtre, dar nu din aceea a preoților, a sfinților și a apostolilor. În evul mediu, d-l T. Arghezi ar fi fost ars de viu. El e mai aproape de doctorul Faust decât de Saint-François d'Assise :

Eu mă fălesc că nu vând ca atâția
Tezaurele mele : nici nu știu
Dacă pe piață Dumnezeu cel viu
S-a ieftenit mai mult decât tărâțea.

Mormânt închis la zgomotul de-afară,
Contemplu-a cărților bucurie,
Lingându-și puii cu idolatrie,
Băloși, subt steaua mea polară.

(Vraciul)

În toate acestea are un rol însemnat, desigur, și momentul literar în care s-a format poetul. D-l Arghezi ține, printr-un aspect al poeziilor sale, de simbolism. Către sfârșitul secolului trecut, și-a compus primele poezii. Plutea atunci în atmosfera Europei moderniste o reacție antiștiințifică și o revenire la magie, cu mult credit mai ales printre simboliști. „Sufletul lucrurilor", „Misterul", eficacitatea misterioasă a unor forțe și elemente desconsiderate de știință erau la ordinea zilei. Villiers de l'Isle Adam, așa de respectat atunci, amesteca în toate nuvelele și romanele sale aceste virtuți ascunse ale unor fenomene misterioase. *Tribulat Bonhomet, Eve future, Contes cruels* înfățișează mereu probleme de acestea între știință și religie. El pleca de la Edgar Poe. Alții, ca Maeterlinck, și el așa de încrezător în forțe obscure, de la Novalis. Sâr Peladan luase de-a dreptul costumul și moravurile de mag. Știința excitase, dar nu mulțumise.

Deasupra ei mai era loc pentru închipuire. Se credea în puterea secretă a pietrelor prețioase (în care credea și Macedonski), în telepatie, în spiritism, în influența metalelor asupra caracterului etc. Villiers voia o femeie vie creată în laborator, și l-a pus pe Edison s-o confecționeze. Altădată a voit să experimenteze dacă căpățâna decapitaților mai păstrează câteva secunde în ea conștiința. Poate ceva din atmosfera acestor credințe și preocupări s-a strecurat și în d-l T. Arghezi.

În discuțiile purtate între apărătorii specificului național în artă și moderniștii esteticismului pur, aceștia din urmă au invocat de multe ori, ca o ilustrație a teoriei lor, opera d-lui Arghezi. La prima vedere, afirmația pare legitimă cu totul. Fără îndoială, există prea puține elemente de altă natură decât cele curat artistice în opera autorului *Cuvintelor potrivite*. Cum am văzut, o parte a operei sale se leagă direct de curentul simbolist de acum douăzeci de ani. Toamnă, mobile vechi, crepuscule, cadavre descompuse, toate acestea sunt temele pe care

Scanned with OKEN Scanner

simboliștii le-au dezvoltat după Baudelaire. Poezia *Poarta cernită* amintește direct de Maeterlinck. Simbolismul a fost însă o școală literară exclusiv preocupată de tehnică. André Gide a observat foarte bine că ceea ce îi lipsește mai ales e etica.

Preocuparea estetică a d-lui Arghezi se mai vede și din altceva. Îi lipsește sentimentul spontan, direct idilic al naturii. Peisajele sale sunt totdeauna alcătuite cu ajutorul unor comparații stabilite în legătură cu un element artificial : mătase, catifea, atlas, brocart, aur, fildeș etc. Pietrele prețioase : topaz, safir, smarald, perle, agate revin mereu. Natura e văzută prin artă, și nu invers. Cutare lucru seamănă cu o gravură veche, cu o icoană bizantină, cu o orgă, cu o liră. Natura, ca să existe, se sprijină pe elemente plastice. Unele poezii împrumută chiar titluri de la pictură : *Gravură*, *Creion* etc.

Dar toate aceste preocupări nu exclud deloc influența mediului românesc asupra artei d-lui Arghezi. Nu mai vorbim de unele poezii vechi, care suportă de aproape puterea curentului eminescian :

Mai mult tu nu vei mai vedea
Nimic, nici cer, nici flori,
S-au prăfuit din zarea ta
Ca niște nori,
Nici zarea nu vei mai avea,
Nici mâni cu care s-o măsori
În geamuri, prin perdea.
. . . . . .

Orbit-a viața, și cu ea
Și cântecul, și luna.
Și unda-n care strălucea
S-a stins pe totdeauna.

O ! pentru veci tu n-ei mai fi,
Și-ai fost, mă-ntreb, vreodată ?
Atât pustiu mă-nvălui
Când subt un plop mi se trezi
Tot dorul de-altă dată !

În alte poezii, limba e inspirată din cronici. Arhaismele vin la locul lor ca să dea atmosfera de veche realitate românească bucății. Unele poezii sunt turnate în metrul popular :

Fata noastră e bolnavă,
Fata mea și-a dorului,
În vârful piciorului,
A înțepat-o cu otravă
Spinul prins de crin și laur.
(Lingoare)

sau :

Dragă mamă, dragă mamă,
Pânza iar mi se distramă.
Sufletul și-acum mă doare,
Trupul iar, subt cingătoare
Brațul mi se lenevește...

Dar influența națională cea mai puternică în opera d-lui Arghezi o constituie monahismul său așa de autohton. Viața tihnită de mânăstire, liturghia noastră orientală, bisericile mici și umile, schiturile mărunte pierdute în gropi cu solitudinea și poezia lor, deniile cu clopotele stranii și calme în același timp, toate acestea învăluite în parfumul lor național de tămâie și-au găsit în d-l Arghezi poetul lor cel mare.

Pe această cale, el ia contact cu pământul acesta lucrat de istoria noastră. Nu există poet mare neîncadrat. D-l T. Arghezi e cel mai mare poet al nostru de la Eminescu încoace. Valori prea mari nu se pot clădi în aer ori pe postamente de nisip.

(*Scrieri*, II, București, Editura Mineva, 1977, p. 177—189.)

Scanned with OKEN Scanner

II. LITERATURA ROMÂNĂ DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

A. PROZA. EVOLUȚIE. REPREZENTANȚI

MARIN PREDA (1922—1980)

● S-a născut la 5 august 1922 în comuna Siliștea-Gumești, județul Teleorman. A urmat cursurile Școlii Normale din Cristur-Odorhei și București, fără a le încheia. A lucrat în redacția ziarului *Timpul* în paginile căruia debutează, în februarie 1941, cu schița *Pârlitu'* ; a fost secretar de redacție la cotidianul *Evenimentul zilei*. A lucrat apoi, în redacția revistei *Viața românească*. A fost directorul editurii Cartea Românească, de la înființare, până în ultimul an de viață. A murit la 16 mai 1980.

●● A debutat cu volumul *Întâlnirea din Pământuri*, 1948. Au urmat după aceea, *Ana Roșculeț*, 1949 ; *Desfășurarea*, 1952 ; cartea care l-a consacrat a fost primul volum din *Morometii*, 1955 ; celelalte volume : *Risipitorii*, 1962 ; *Morometii, II*, și *Intrusul*, amândouă apărute în anul 1967 ; *Marele singuratic*, 1972 ; *Delirul*, 1975 ; *Viața ca o pradă*, 1977 și *Cel mai iubit dintre pământeni*, 1980, i-au creat statutul unui scriitor cu un mare succes de public.

●●● *În literatura română de azi*, Morometii *reprezintă o carte fundamentală. De la* Ion *al lui Liviu Rebreanu, nu s-a mai scris un roman atât de puternic despre lumea rurală. Valoarea de excepție a* Morometilor *constă în densitatea epică, în adâncimea psihologică și în problematica inedită, ce trasformă romanul într-o monografie artistică a satului românesc, surprins la confluența a două orânduiri sociale antagonice.*

Marin Preda a pornit de acolo de unde Liviu Rebreanu și Mihail Sadoveanu s-au oprit, cu încredințarea că au exprimat tot ce aveau de spus, și ne înfățișează o țărănime esențial schimbată, în raport direct cu evoluția generală a societății românești. Romancierul abordează dintr-o perspectivă inedită problema pământului. Ca și în Ion, pământul semnifică abundența materială. Însă este pentru prima dată în literatura română când țăranul nu mai este stăpânit de ideea de a acapara pământul, ca șansă a fericirii sale, ci de a și-l păstra. Un alt Ion nu mai poate fi gândit pe coordonatele satului morometian. Din planurile de viitor ale lui Achim, Nilă și Paraschiv, pământul este exclus : mai presus de pământ, Botoghină pune propria lui viață pândită de ftizie, iar Nicolae Moromete așază „studiul". Renunțarea la pământ pentru un ideal concret sau o pasiune abstractă reprezintă noutatea esențială adusă de Marin Preda în literatura contemporană. Ancestrala înțelepciune a eroilor lui Sadoveanu se transformă la Marin Preda într-o complexă beatitudine intelectuală. Țărani fascinați de lectură, ori abonați la ziare nu întâlnim la Rebreanu ori Sadoveanu, iar dezbaterile din

Scanned with OKEN Scanner

poiana fierăriei lui Iocan sunt inimaginabile în universul predecesorilor.

Acțiunea primului volum se desfășoară în anul 1937, de la începutul verii până spre sfârșitul aceluiași anotimp. Tot acest spațiu temporal este absorbit de trei mari secvențe epice. Cea dintâi, ce cuprinde aproximativ jumătate din epica volumului, începe într-o sâmbătă seara, continuă în noaptea de sâmbătă spre duminică și duminică până după-amiază. După lunga prezentare a întoarcerii Moromeților de la câmp, atenția prozatorului se îndreaptă spre viața comunității rurale. Umanitatea comunei Siliștea-Gumești este pusă în mișcare pe laturile ei esențiale : dragostea neumbrită de considerente străine de ea însăși este întruchipată de cuplul Polina-Birică ; răzvrătirea este simbolizată de Țugurlan, foamea achizitivă este reprezentată de Tudor Bălosu, spiritul destructiv, de Guica, sora lui Moromete ș.a. Duminică dimineața predomină manifestările colective : participarea tineretului la premilitară, adunarea din poiana fierăriei lui Iocan, acțiunea de strângere a impozitelor etc. A doua mare secvență surprinde satul în febra secerișului, iar ultima înfățișează conflictul dintre Ilie Moromete și fiii săi.

Toate secvențele epice sunt străbătute de ideea filosofică a ireversibilității temporale. Inițial, timpul pare îngăduitor cu oamenii, primejdiile mari se fărâmițează într-o mulțime de amenințări mărunte și viața se derulează fără conflicte majore. Însă de la sfârșitul întâiei secvențe epice, timpul își accelerează mișcarea. Moromete percepe neliniștit semnele lui prevestitoare : prețul grâului scade, impozitele nu mai pot fi amânate, Nicolae trebuie înscris la școală. Primul volum se încheie prin schimbarea unghiului de referință asupra timpului. Departe de a fi răbdător și tolerant, timpul își exercită inexorabila eroziune. Întâia parte a romanului este construită în concordanță cu timpul sugerat. Prozatorul narează lent, stăruind asupra fiecărui amănunt, gest sau replică. El ne înfățișează scene de o mare simplitate din viața rurală : cina Moromeților, tăierea unui salcâm, un drum spre fierărie, o adunare în poiană, plata impozitelor ș.a. Însă forța cărții constă în adâncimea ei psihologică. Marin Preda sesizează amănuntul revelator, intuiește reacțiile sufletești, știe să sugereze culoarea locală și atmosfera specifică.

Epica romanului este dominată de o puternică dramă familială. Un triplu conflict sfâșie familia lui Ilie Moromete. Mai întâi, dezacordul dintre tată și cei trei fii din prima căsătorie : Achim, Nilă și Paraschiv. Ei refuză modul de viață oferit de Moromete. Ilie Moromete are două loturi de pământ, al lui și al Catrinei. Grija lui a fost de a nu înstrăina nici o palmă de pământ. Dar copiii își disprețuiesc tatăl pentru că nu transformă în marfă produsele economiei patriarhale, nu știe „să facă bani". Ei au alte idealuri și alte planuri le mobilizează energia. Vor fugi la București cu vitele familiei, încercând să-și construiască o altă existență. Un alt conflict izbucnește între Moromete și Catrina, soția sa. Moromete vânduse un pogon de pământ din lotul soției, promițând, în schimb, trecerea casei pe numele ei, dar nu se ținuse de cuvânt și Catrina se temea că cei trei fii vitregi o vor alunga din locuință. Ultimul conflict, mai ascuns, mai puternic, se desfășoară între Moromete și sora lui, Guica. În primele capitole ale cărții, aceste lucruri ră-

Scanned with OKEN Scanner

mân necunoscute. Personajele intră în acțiune fără nici o pregătire prealabilă și se comportă conform firii lor. Dar curând, conflictul capătă o adâncime tulburătoare și toate secvențele converg spre conturarea unei drame familiale. Mica proprietate a lui Ilie Moromete intră în declin, pentru că Moromete nu prevăzuse disensiunile interioare ale familiei și nu sesizase pericolul real al veșnicelor datorii amânate.

Destrămarea familiei lui Ilie Moromete anticipează distrugerea vechii structuri a satului românesc, cu relațiile lui specifice, cu o anumită structură spirituală și cu un anumit cod etic, statornicit de-a lungul istoriei. Dar, în același timp, reliefează și drama omenească trăită de Ilie Moromete, personajul principal al romanului și unul dintre cele mai originale tipuri ale literaturii noastre contemporane.

Pentru Moromete, pământul înseamnă demnitate socială și umană, bucuria de a fi liber. Pământul îi dă posibilitatea de a se gândi și la altceva decât la ziua de mâine. El nu disprețuiește munca, dar nu vrea să devină robul muncii. Această atitudine față de existență dezvăluie câteva trăsături distincte de caracter. Ilie Moromete este un contemplativ, un om căruia îi place să-și analizeze semenii și să mediteze ; sociabil din fire, el simte dorința de a se apropia de oameni și o mare plăcere de a comunica, prin intermediul cuvântului, observațiile lui asupra lumii.

Trăsătura dominantă de caracter a personajului este disimularea, abilitatea cu care își ascunde adevăratele gânduri și sentimente în feluri te împrejurări. El formulează opinii false pentru a constata intențiile partenerului și, în acest sens, semnificative sunt discuția cu Tudor Bălosu referitoare la vânzarea salcâmului, comedia jucată în fața agentului fiscal ș.a. Disimularea nu este numai o reacție defensivă, ea devine o a doua natură. De aceea, comportamentul său apare celor din jur bizar și contradictoriu. El își iubește, de pildă, copiii, dar își reprimă orice gest de duioșie față de ei. Serbarea școlară la care Niculaie primește premiul întâi îl determină pentru prima oară să-și exprime afecțiunea în mod direct, dar atunci nu găsește cuvintele adecvate. În același timp, Moromete manifestă o reală disponibilitate spre ironie și umor ; el sancționează adesea prostia semenilor prin aluzie sau glumă caustică. Destrămarea familiei sale îi modifică psihologia. Sociabilitatea și plăcerea comunicării se transformă în izolare și tăcere, pe măsură ce timpul prevestitor de prefaceri revoluționare îl transformă în victimă.

În cel de al doilea volum, Marin Preda a reluat principalele personaje, adăugându-le altele noi și le-a urmărit evoluția până la sfârșitul deceniului al șaselea. În centrul romanului nu se mai află acum satul tradițional și nici Ilie Moromete. Scena este ocupată de o istorie nouă, violentă, prin care se modifică radical viața și mentalitatea rurală.

Acțiunea este dominată de trei mari secvențe epice, desfășurate în vara anului 1950 ; treierișul, ședința organizației de partid a satului și acțiunea de strângere a cotelor obligatorii. Aceste segmente sunt precedate și urmate de mai multe scene ce înfățișează principalele evenimente ale epocii : reforma agrară și acțiunea agresivă a comuniștilor declanșată împotriva proprietății particulare în agricultură.

Conflictul principal al romanului se desfășoară acum între țărănimea care își apără formele tradiționale de existență și ideologia comu-

Scanned with OKEN Scanner

nistă ce urmărește colectivizarea satului românesc, modificarea structurilor lui și distrugerea vechilor instituții rurale și a culturii spirituale. Procesul colectivizării are consecințe dramatice, fiindcă cei care nu vor voi sau nu pot să se adapteze la noile condiții de existență vor fi înlăturați. Oamenii nu se despart ușor de trecut și puțini sunt aceia — cei mai mulți elemente declasate, pleava satului : leneșii, demagogii, arivistii — ce vor colabora cu comuniștii. În acest context existențial, Ilie Moromete intră într-o zonă de umbră, autoritatea lui se diminuează, familia nu-l mai ascultă, prietenii l-au părăsit sau au murit, noii cunoscuți i se par mediocri și el însuși are convingerea că nu mai găsește nici un om capabil să glumească inteligent.

În schimb, pe primul plan apare Niculae Moromete. El se întoarce în sat ca activist al comitetului județean de partid, pentru a sprijini desfășurarea campaniei agricole de vară. Discuțiile dintre tată și fiu au semnificația unei confruntări între două concepții de viață. Niculae crede într-o nouă „religie" a binelui și a răului, el devine „apostolul" ideologiei comuniste, agentul ce va contribui la sfărâmarea lumii în mijlocul căreia a trăit. Ilie Moromete nu poate suporta gândul că țăranul trebuie să dispară. Perspectiva aceasta declanșează în sufletul său o disperare fără margini, deși își dă seama că, în comunism, proprietatea agrară nu mai are nici un viitor. Puținii ani care i-au mai rămas îi trăiește în tăcere și în singurătate, o formă de protest împotriva unui model existențial pe care nu-l acceptă. El rămâne unul dintre puținii săteni ai comunei care nu acceptă să intre în colectivă și, înaintea morții, exclamă cu nedisimulată trufie : „Domnule, eu totdeauna am dus o viață independentă".

Marin Preda realizează în Morometii *una din cele mai verosimile imagini literare ale satului românesc. Asemenea lui Liviu Rebreanu, el tinde să înfățișeze viața rurală în elementele ei calendaristice, universale. Muncile agricole sunt înfățișate în pagini de mare autenticitate și poezie. În același timp, privirea romancierului se îndreaptă spre obiceiurile și tradițiile populare ce dezvăluie o realitate spirituală mai adâncă, arhaică : priveghiul, înmormântarea, parastasul, formele vechi de ritual, obiceiurile de Rusalii, călușul ș.a. Multe secvențe epice sunt investite cu valoare simbolică, așa cum sunt scena cinei din casa Morometilor, tăierea salcâmului, adunarei din poiana fierăriei lui Iocan, cea dintâi pâine coaptă din grâul nou etc.*

Romanul Morometii *este reprezentativ pentru realismul social și psihologic al epicii contemporane, în care se îmbină observația realistă cu dimensiunea psihologică a fenomenelor. Această modalitate narativă își găsește expresia într-un limbaj artistic sugestiv, în cadrul căruia vorbirea personajelor rămâne modalitatea principală de individualizare. Singura preocupare a romancierului este să fie exact. Primul volum se caracterizează printr-o folosire mai accentuată a stilului indirect liber ; în al doilea, predomină stilul direct și monologul interior. Marin Preda are o știință deosebită a organizării epice. Principalele sale procedee artistice : viziunea scenică, dialogul, aluziile, textul și subtextul ironic, elementele comice și tragice, exprimarea directă și indirectă, subtilul dans al timpurilor verbale sunt subordonate unei programatice transparențe : limpezimea, sobrietatea și claritatea rămân atributele stilistice dominante.*

Scanned with OKEN Scanner

Marin Preda a realizat o tipologie inedependentă, de o viabilitate egală cu a marilor săi predecesori. El a redescoperit țăranul ca individualitate distinctă, posesor al unui univers ideatic, incomplet reliefat anterior în semnificațiile lui esențiale, țăranul mistuit de mișcări sufletești inedite, de drame de esență intelectuală. Atitudinea polemică este inclusă : nici o latură a sensibilității umane nu lipsește sufletului rural !

●●●● *Am reținut capitolul al III-lea, din partea a IV-a a celui de al doilea volum, reprezentativ prin valoarea lui simbolică : ca entitate biologică, el, țăranul, va coexista alături de elementele naturii.*

MOROMEȚII, vol. II

III

— N-am venit pentru tine, zise mama după ce îl ascultă uitându-se la un perete. E fetele mele, eu le-am făcut și n-o să-ți cer ție voie dacă am ceva de vorbit cu ele.

— Ai terminat de vorbit ? zise Moromete.

— Am terminat.

— Ei, atunci...

Dar Ilinca nu-l lăsă să mai spună și restul, adică să plece, îi făcu un semn cu mâna spre ușă :

— Hai, tată, iar începi și tu, ajunge o măciucă la un car cu oale. las-o că se duce, că nu vrea să vie la nunta mea, i-e necaz că mă mărit !

— Mie mi-e necaz ? zise mama. Puțin îmi pasă.

Moromete le lăsă înăuntru și ieși pe prispă. Ploua acum cu clăbuci, curtea se umpluse cu apă și pâraiele începură să curgă pe sub uluci și să se verse în șanțurile drumurilor. Bărbați sau femei cu câte un sac în cap alergau pe șosea, prinși cine știe pe unde, pe la arie unde după plecarea batozelor mai rămâneau o zi sau două paiele câtorva, sau pe câmp cu căruțele, trecând în goană cu caii abia zărindu-se prin pânza văzduhului. Intrau apoi prin curți cu zbierete să deschidă cineva dinăuntru mai repede poarta, deshămau și băgau căruța sub șopron, fugind apoi în casă să se dezbrace și să-și schimbe cămășile. Totul se ascundea sau se pitea, în afară de rațe ; fremătau sub trâmbele de apă, țâșnind după râme, pe care le smulgeau din pământul moale cu orăcăituri care aminteau că odată fuseseră și ele sălbatice. Pământul se umplea de omizi trântite de prin crăcile pomilor, de frunze și ramuri subțiri de salcâm, ca și când pământul trebuia astfel să fie sărbătorit pentru ploaia care îi lipea la loc țărâna și îi reumplea izvoarele secătuite.

Atras în mod ciudat de ploaie, îi era sete, sau poate îl excita aerul încărcat de electricitate de afară și îl îndemna să iasă și să facă nici el nu știa ce, un cal scăpase din grajd și se plimba sforăind prin curte, amenințând să dărâme una din porți, când pe cea de la drum, când de la grădină, oprindu-se și frecându-se cu spinarea de stâlpii gardurilor. Le priise cailor în timpul verii, se făcuseră mai mari, celui care alerga acum prin bătătură îi lucea pielea și parcă îl înțelegeai că nu putea să stea mult timp închis în grajd cu atâta putere în el.

Scanned with OKEN Scanner

— Ce e, mă Isosică, zise Moromete, cu un glas numai pentru el, când îl văzu, vezi să nu strici vreo ulucă, fiindcă să știi că atunci e vai de pielea ta.

Și plecându-și fruntea, Moromete începu să coboare scările, dar fără să-și ia nimic în cap, numai cu pălăria și arăta atât de absorbit încât intrând sub potopul de ploaie el nu grăbi pașii și nu făcu nici una din acele mișcări pe care le face un om muiat într-o clipă din cap până în picioare, să-și ferească adică fața sau să-și schimbe în vreun fel mersul. E drept că se ducea direct spre cal, dar cu mâinile în buzunare și cu pasul neturburat pe care îl are orice om sub un cer senin de vară.

— Tu de ce ziseși că ieșiți, numai așa ca să te prostești, zise Moromete iar, și calul, auzindu-i glasul, necheză și se opri.

Omul îl luă de coamă și porniră amândoi spre grajd, dar tot la pas, și în mijlocul bătăturii Moromete îi dădu drumul și calul se duse direct spre ușa neagră de unde ieșise. „Adică se poate ca ele să nu știe ?! se miră Moromete cu bărbia plecată. Ilinca e mai deșteaptă și e mai tânără, ea a auzit ce vorbesc eu mereu cu Niculae, ce-o să se întâmple cu pământul... Sau te pomenești că au și ele dreptate... Până în clipa din urmă omul e dator să țină la rostul lui, chit că rostul ăsta cine știe ce s-o alege de el !...“

Începuse să tune și să fulgere, semn că abia acum se pregătea o ploaie mare, putea să țină și până mâine, astfel de amesticătură de nori se învălmășeau în straturile înalte ale văzduhului. Trosnete și bubuituri cutreierau și sfâșiau cerul de-o parte și de alta, ai fi zis că e o activitate plănuită acolo sus de niște inși, așa de mult semăna acum a minte de om felul cum tuna ici și răspundea dincolo... Sub apa care cădea, grumazul lui Moromete arăta roșu ca arama în care însă timpul săpase ciudate semne, asemănătoare și ele cu pământul, când e crăpat de o prea îndelungată secetă.

Între timp ploaia se înteți așa de tare că picăturile nu mai puteau sta nici unele lângă altele, nici curge ca picături, ci se uneau și formau mari grămezi de lichid care înecau totul, nu se mai vedea nimic. Moromete se mișcă din loc și își scoase pălăria din cap, pe care în mod bizar o scutură de apă ca și când nu și-ar fi dat seama ce cădea de sus. Și-o puse în cele din urmă la loc, dar nu s-ar fi putut spune că din pricină că îl supăra ceva, ci pentru că o pălărie trebuie să stea pe cap și nu în mână. „Uită-te la mine, continuă Moromete luând-o fără grabă spre grădină, am peste șaizeci de ani și în mintea mea e că o să trăiesc o sută. De ce să nu trăiesc ? Ce, nu e bine de trăit ? Și atunci de ce să mă mai mir eu că fetele astea se ceartă pentru pământ crezându-l al lor deși nu se poate să nu fi auzit și ele ce-o să fie în viitor ?“

Ocoli cu grijă mare șura de paie și se uită în sus cercetând-o atent. Era bine făcută, ploaia aluneca peste creasta ei ca și când ar fi fost acoperită. Moromete nu se arătă însă mulțumit, puse mâna pe o furcă de lemn pe care o trase chiar din paie și cu coarnele ei lucioase izbi zdravăn de mai multe ori într-un anume loc. Avea o înverșunare puțin cam sâcâită, doar el făcuse șira, cum de-i scăpaseră astfel de burți și goluri prin care apa putea pătrunde și mucegăi paiele, și îi dădea înainte cu lovituri rare, dar foarte îndesate, uitându-se mereu în sus în timp ce ploaia îi spăla din belșug chipul osos, cu fruntea lui bombată și cu ochii

feriți sub arcade puternice și drepte. Cu anii, adăpostindu-se parcă de soare și de ploi, ochii lui i se trăseseră mult în orbite și de-acolo când stătea liniștit și se uita înainte, vedea parcă mereu zarea câmpiei și îi trebuia totdeauna și lui și altora de-o vârstă cu el cel puțin o secundă în plus ca să vie aproape și să înțeleagă ce-i spuneai : „Ce ziseși tu, Gheorghe ? A, da, așa e !“

Dând lovituri cu furca, Moromete nu înceta să vorbească. Dar nu avea ceva anume de soluționat, în ultimii ani apăruse la el acest fel puțin diferit de a vorbi singur, prin grădină sau pe la loturi, care nu avea un obiect precis și nu se ferea dacă cineva din familie era pe-aproape și îl auzea, semn sigur acum de bătrânețe, cu deosebirea că expresia chipului și privirea lui rămâneau foarte vii și te fulgera din ochi reproșându-ți cu mișcări din cap și din umeri că ești complice într-o istorie care să crezi tu că n-a aflat-o lumea și nu vorbește... „Da' ce-am făcut, tată ?“ îl întrebase Ilinca într-o zi. „Ce-ai făcut, mai și întrebi, parcă tu nu știi că asta nu e o faptă...“ Era însă în același timp și un semn că era mulțumit și că se simțea bine în asemenea clipe...

Moromete lăsă furca, își plecă sub ploaie grumazul și tăcu. Terminase să-și spună ce avusese de spus și nu arăta deloc mulțumit. Era însă parcă o nemulțumire mulțumită, nu vroia să plece, îi era bine acolo. „...Și socoteala ciobanului ?!“ se întrebă el deodată nedumerit și parcă indignat. Avea aerul că tot ceea ce gândise el în acest timp mai era cum mai era, dar cum de uitase un lucru atât de important, dacă nu chiar cel mai important ? Tot atunci cedând presiunii apei care pesemne la mărimea ei era cu atât mai mare, o cracă uriașă de salcâm pârâi și se lăsă apoi în jos, dezvelind trupul copacului și lăsând pe tulpina lui groasă o rană albă din care brațul rupt încă nu căzuse de tot. Moromete se uită într-acolo pe sub pălăria lui ale cărei boruri nu se fleșcăiseră de atâta ploaie, dar pe care se făceau bășici ca pe jos, și începu să pășească în direcția aceea să vadă ce s-a întâmplat. Pesemne craca era ea de mult bătrână de se rupsese din senin, nici măcar n-o trăsnise, o apucă de vârf și trase de ea s-o dea jos. Craca se întinse, dar nu vru să se desprindă din locul ei și atunci Moromete se uită în sus mirat și o lăsă. Dacă mai avea în felul ăsta legătură cu seva trunchiului, se putea drege și rămâne verde mai departe. „Socoteala ciobanului e achitată“, zise Moromete acum cu un glas pe deplin tare, care dacă n-ar fi fost ploaia ar fi putut fi auzit și din curte. „Ce s-o mai încurcăm c-o fi, c-o păți, asta e, dacă îți place. Dacă nu, fă și tu ce-oi ști, pe mine nu mă privește ! ...Nu te-o fi privind pe tine, dar pe mine mă cam, fiindcă, hm, unde vreai să mă duc ?!!“

S-ar fi zis că vorbea mai departe feciorilor, lui Nilă care nu mai era, sau lui Achim înainte de a se hotărî dacă să-l trimită sau nu la București cu oile. Dar cui se adresa el acum ? Nu o dată era auzit răspunzând cu această referire la socoteala ciobanului a cărei sursă cei mai tineri n-o cunoșteau, și nici el nu le spunea când îl întrebau ce însemna, uitase ori nu-i stătea în obicei să explice lucruri care, dacă n-au fost trăite, nu pot fi înțelese. Nu știa niciodată cine era cel care punea atunci de demult o asemenea întrebare, dar vocea se auzea foarte limpede fiindcă se auzea la urmă, după ce împăratul neliniștit de apariția acestor magi care urmăreau o stea îi chema la el și vroia să le smulgă secretul ;

Scanned with OKEN Scanner

cei trei crai după ce își izbeau săbiile lor cu a lui Irod ori de câte ori răspundeau, dădeau apoi să plece,când se auzea vocea : „Și socoteala ciobanului ?“ Dar ce căuta el acolo în spatele lor, îmbrăcat în pielea lui de oaie întoarsă pe dos pe urma unor crai care, ei, porniseră în căutarea unui nou Mesia ? Flăcăii magi cu hlamide strălucitoare de hârtie colorată peste tunici îi acordau ciobanului un rol mut, care nu atrăgea însă mai puțin atenția : se culca pe jos în zăpadă, se prefăcea că doarme, sforăia... Lumea râdea. La auzul întrebării se ridica în picioare, se proptea în ciomag și aștepta. Se producea o nedumerire, dar apoi unul din magi răspundea cam în grabă și cam de formă (era limpede că nu se puteau sustrage și nu puteau trece peste asta fără un răspuns) : „Socoteala ciobanului e achitată“, dar spus cu un astfel de glas că reieșea că dimpotrivă, nu era achitată deloc, și lumea iar râdea. Moromete ridica uneori fruntea și îi spunea câte unui om, pe neașteptate : socoteala ciobanului e achitată !, și din glasul lui se înțelegea cum : Ca vai de lume ! Sau, în alte dăți : era prea târziu să se mai poată face ceva, socoteala ciobanului era achitată, gata, s-a terminat, ce să mai stăm s-o mai sucim și s-o răsucim... Alteori însă nu trebuiau ei să-i ducă grija ciobanului, socoteala lui era achitată, mai rău era de ei ăștialalți, cum aveau să iasă din situația aceea...

Moromete se apropiase de gard și luă de lângă el o sapă răzimată cu tăiușul înăuntru. Începu să facă în pământul moale al grădinii un mic șanț spre viroagă. Nu mai zise nimic și părea că nici nu se mai gândea la nimic. Avea aerul să spună că din moment ce totul era în regulă, n-avea la ce se mai gândi. Sau în orice caz, dacă mai era ceva, să se gândească ăia care i-au achitat-o, el avea acuma treabă. „Uite, dacă nu făceam eu șănțulețul ăsta, o nimica toată, apa asta care s-a făcut baltă în grădină ar fi intrat sub paie și mi le-ar fi putrezit. Ori, mie paiele îmi trebuiesc, ce aștern iarbă la cai în grajd și cu ce fac focul să încălzesc soba în casă ? Fiindcă orice-ai spune tu, bolborosi Moromete mai departe, în timp ce mâinile lui spălate de izbiturile ploii mânuiau cu atâta pricepere sapa încât ai fi putut crede, uitându-te la el, că braț, trup, sapă și pământ se înțeleseseră să se miște în așa fel încât toată apa din jur să alerge spre locul acela și s-o ia apoi veselă la vale, într-o casă tot trebuie să stai și focul în ea tot trebuie să-l faci, indiferent că tu vii și strici rostul... Fiindcă dacă o să ajungi să nu mai ai nici casa ta, o să fie vai de capul tău, și dacă nici cu ce să faci focul în ea n-o să ai, o să fie vai de copiii ăia ai tăi pe care o să ți-i nască muierea, fiindcă tu aci mai bine ca nimeni altul poți să te arănești și să ai grijă de vită și de casă, în timp ce pe mâinile altuia o să alergi ca un nenorocit cu căciula în mână pentru orice fleac... Și o să ajungi să fii și mulțumit după una și alta, nici n-o să-ți mai dai seama ce rău ai ajuns și o să ți se pară că ți se face a mare cinste dacă o să primești cu chiu, cu vai, ceea ce ți se cuvine de drept, adică rodul muncii tale... Fiindcă mă uitam la unii când veni Plotoagă și alde fi-meu pe arie, să le spună că chestia cu neghina s-a aranjat, că tovarăși cu munci de răspundere au înțeles situația și că nu se mai ține seama de corpurile străine. Și mă uitam la unii că le luceau ochii că au scăpat și că n-or să dea, uitaseră că asta era un drept al muncii lor și că n-aveau ei nevoie să-i înțeleagă nimeni... Ei, uite așa o să vă zbateți pentru cel mai mic drept și o să vă lungiți gura până la

Scanned with OKEN Scanner

urechi de bucurie când o să vie unul să vă anunțe că s-a aranjat... Fiindcă să nu-mi spui tu mie cum e omul, eu îl cunosc cum e făcut, și de câte ori trebuie să se lovească cu capul de pragul de sus ca să-l vadă pe ăla de jos ! De-atâtea ori că în timpul ăsta neomul încalică pe umerii lui și el îl duce și până își dă seama că la urma urmei cu ce drept stă ăla pe umerii lui, îi trece și viața și abia de mai apucă să le spună și el copiilor lui că așa n-a fost bine, și moare. Iar copiii, care își mai aduce aminte, bă, tata a zis așa, bine, care nu, care pe unde apucă o ia de la cap sau învață de la altul cum nu e bine, că de la ta-său nu s-a priceput... Că tu vii și-mi spui că noi suntem ultimii țărani de pe lume și că trebuie să dispărem... Și de ce crezi că n-ai fi tu ultimul prost de pe lume și că mai degrabă tu ar trebui să dispari, nu eu ?... Eu nu zic asta, fiindcă prostul e dat și el de Dumnezeu și trebuie să trăiască și el, dar nu sub denumirea de deștept, să nu se mai înțeleagă cine e, ci sub denumirea lui de prost, așa cum l-a știut dintotdeauna lumea și nu l-a pus niciodată în vârf... A, ca totdeauna el a încercat să arate că nu e așa cum e, și a ajuns nu o dată să-i dea jos pe ăi cu minte, nimic de zis, dar a ajuns singur prin puterile lui, a dat din coate și a asudat, ce să-i faci, pe lume sunt și puturoși și pe spinarea lor se urcă proștii deștepți... Dar n-a venit nimeni să-l caute la el acasă și în văzul lumii să-i spună : vino, bă, încoace, tu ăl prost, că tu ești bun, treci aici și fii mare și tare, le muma în... la ăilalți, lasă că le arătăm noi lor ! De ce ?“

Și aici Moromete se opri din vorbit, dar altfel ca până acum, liniștit, cu întrebarea parcă în mâini amestecând-o cu apa și pământul pe care îl săpa cu mișcări fără greș. „Așa că vezi, reluă apoi Moromete în glas cu o admirație de sine neacoperită față de generozitatea lui, eu te las pe tine să trăiești !... Dar rău fac, că tu vii pe urmă și-mi spui mie că nu mai am nici un rost pe lumea asta... Și ce-o să mănânci, mă Bâznae ? Ce-o să mănânci, mă, tâmpitule“, exclamă Moromete apăsând cu un fel de milă nesfârșită, aproape părintească, pe ultimul cuvânt, contemplând parcă cu jale mizeria mintală a acelui Bâznae care îi spusese lui asemenea lucruri despre soarta care le era rezervată în viitor țăranilor. (Nu-i spusese lui, ci lui Niculae, și de la Niculae știa și Moromete.) „Măcar, zise Moromete mai departe, eu tot am făcut ceva, am crescut șase copii și le-am ținut pământul până în momentul de față — că n-au vrut să-l muncească, ce să le fac eu, toată viața le-am spus și i-am învățat — dar pe tine să te vedem dacă ești în stare cel puțin de-atât ! O să fii în stare ? Nu să-i îmbraci și să le dai să mănânce, că asta e lesne, de mâncare îi dai și unei vite în grajd, dar ce le spui !? Ce-i înveți, fiindcă un copil chiar dacă nu-i intră lui în cap cât e mic, când se face mare își aduce aminte. Bietul Paraschiv, când fusei pe la el anul trecut, zice, mă tată, ce bine ași fi trăit eu acuma dacă n-ași fi fost bolnav. Dacă nu fugeam de-acasă și plecam și eu în mod normal, cum au încercat mulți să-și facă alte rosturi și la momentul greu când am avut nevoie de bani pentru casă să nu fi răbdat de foame din ambiție și să-mi fi trimes banii măcar de pe-un pogon de pământ, nu ajungeam aici ? Ori, noi te-am refuzat când ai venit la noi, să fie zece, cincisprezece ani de-atunci, cu chimirul plin de bani... Nu ne-am dat seama că muncisei pentru noi trei ani de zile și că ne vroiai binele, nu răul... De, mă Paraschive... Dacă mor, zice, măcar n-o să-l înjur pe tata cum fac unii... Poți să mă și înjuri, zic,

Scanned with OKEN Scanner

prăpăditule, numai să te faci bine, că dacă v-am spus și v-am învățat, vedeam eu că nu e lesne, dar zic lasă, când s-or face ei mari or să-și aducă aminte... Acuma, că n-ai avut nici tu noroc, și asta e adevărat, dar se cheamă că și-a făcut fiecare datoria și dacă ar fi fost și vremurile mai bune, izbuteai. Nici copii nu făcuși ! Dar tu, ăsta de-acum, care nu vreai să mai știi de nimic, ce-o să le spui la ai tăi ? Fiindcă degeaba o să le spui tu din vorbe, c-o fi și c-o păți, că mai deștept ca tine nu mai e nimeni, din fapte ei o să vază că nu ești nici deștept și nici n-ai ce să le spui și or să ajungă de capul lor și-or să te învețe ei pe urmă minte când oi îmbătrâni... O să-și șteargă picioarele pe tine, că n-ai știut să faci din ei oameni..."

Moromete se apropia încet cu șanțul său de viroagă, îl termină și se întoarse apoi și îl luă de la cap să-l adâncească. Apa se scurgea la vale cântând și de sus continua să toarne fără oprire. Moromete ridică fruntea și se uită și ceea ce văzu îl făcu să-și dea pălăria pe ceafă de admirație. Șanțul cel mare, comun tuturor grădinilor de pe-acolo, dădea peste mal de-atâta apă și dacă n-ar fi curs cu repeziciune spre o direcție a ei care ducea spre râu, te-ai fi putut teme că dacă ploaia nu se va opri curând, va îneca satul.

Lipsind atâta vreme din pridvor Ilinca se neliniști cea dintâi de tatăl ei și ieși după el cu un sac în cap. Când îl văzu cu sapa în mână și ud de sus până jos începu să strige la el să se întoarcă numaidecât în casă, nu-și dădea seama că putea să răcească și să moară ? Dar Moromete parcă nici nu auzea și zadarnic fata se apropie și îl trase de mână, fugi de-aici, o goni el, nu vezi că e ploaie caldă ? Dar așa caldă cum era, fata și începuse să clănțăne din dinți. Se întoarse în casă și curând ieșiră și celelalte surori și începură și ele să strige spre grădină, tată, vin încoace, însă fără ca el să le asculte, conducând mai departe torentele de apă, făcându-le loc cu sapa și continuând liniștit și netulburat să vorbească, prizonier parcă fără scăpare al elementelor și al lui însuși...

(*Morometii*, II, București, Editura Cartea Românească, 1975, p. 412—421.)

●●● *Trilogia* Cel mai iubit dintre pământeni *este un roman construit la persoana I, în care naratorul este și personajul principal. Victor Petrini, asistent la Facultatea de Filosofie, se îndrăgostește de Matilda, soția poetului Petrică Nicolau, o femeie imprevizibilă, cu un puternic temperament agresiv, ce trăiește permanent în registre comportamentale antitetice.*

Suspectat de a fi ajutat acțiunile partizanilor anticomuniști, Petrini este arestat și condamnat la muncă silnică. Eliberat după trei ani, practică meserii aflate la periferia societății. Între timp, Matilda l-a părăsit pentru un personaj influent al vieții politice contemporane. Ajuns contabil la o cooperativă, Petrini se îndrăgostește de o casieră, fiica unui fost industriaș. Dar destinul nu-i acordă nici o șansă. Tânăra femeie era în realitate căsătorită și soțul, furios, încearcă să-l ucidă, în cabina teleféricului. Petrini se apără și-l aruncă în prăpastie. Scapă cu viață, dar

Scanned with OKEN Scanner

va intra din nou în închisoare. Ideea subtextuală a cărții este următoarea : omul care trăiește într-o societate totalitară este nevoit să lupte continuu pentru a supraviețui.

●●●● *Fragmentul reținut face parte din primul volum al trilogiei.*

CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI

I

Era într-o duminică, în ajunul zilei de 7 noiembrie. Puținele mele lucruri și cărțile încăpură toate într-o camionetă, fiindcă după despărțirea mea de părinți nu mai cumpărasem nimic, inflația, care fusese curmată abia în 47, redusese atât de mult valoarea salariilor noastre, încât abia îmi ajungeau banii pentru mâncare și pentru unele cărți strict necesare pregătirii doctoratului meu. Cu un an în urmă fusesem numit asistent la catedra de litere și filozofie, întâi la catedra marelui poet și filozof... *, de filozofia culturii, creată mai demult special pentru el (el mă numi), apoi la istoria filozofiei, fiindcă adepții marelui poet și filozof mă izolară curând de el și înțelesei fără să mi se spună că era mai bine să trec la altă catedră. La istoria filozofiei era titular N.B., care mă cunoștea din studenție și mă aprecia, el fusese acela care mă numise „tinere savant"... Cât despre haine, universitatea avea un așa-zis *economat*, un magazin în care găseai stofă pe care o puteai cumpăra la prețuri mult reduse față de cele din comerțul încă necontrolat de stat, pe baza unei cartele cu puncte ; atâtea puncte, atâția metri, trebuia să calculezi bine ce iei cu ele, un costum sau un palton, nu-ți ajungeau și pentru unul și pentru altul. Aceste puncte aveau să dăinuie mulți ani în amintirea contemporanilor, cu extensie de sens și asupra altor activități. Cutare inginer, avea să se spună (sau arhitect, sau profesor), e un inginer pe puncte, adică făcut prea repede și cu rabat asupra inteligenței și valorii lui profesionale, în raport cu un inginer cu studii anterioare regimului.

Aranjatul lucrurilor mele în apartamentul Matildei (care spre bucuria ei nu fusese naționalizat în 11 iunie, deși alții o pățiseră, se considerase, se pare, că parterul în care stătea familia Cheresteșiu nu era de fapt un parter, ci un demisol) nu dură mai mult de câteva ore, fiindcă rafturile mele sărace, divanul-studio și măsuța zisă birou le trimisesem părinților, să le vândă sau să le păstreze, nu mai aveam acum nevoie de ele : minunatul birou la care scrisese Petrică poezii (de fapt nu scrisese !), biblioteca, pe care o umplui cu cărțile mele, erau ale Matildei. „Sper, îi spusei eu vesel în timp ce goleam sacii cu cărți în fața bibliotecii deschise, ajutat de ea, că nu vei găsi nici un fel de amatori pentru tratatele mele de filozofie. Ar fi mare minune !" „Cine știe, râse ea, poate mai târziu !" „De ce mai târziu ?" „Până se termină epurarea bibliotecilor în oraș și a anticariatelor. N-ai auzit ?"

Auzisem. Funcționa o comisie de epurare în oraș, dar nu mă gândisem și nu știam până la ce limite se epura, credeam că erau epurate

doar cărţile naziste şi rasiste, ceea ce mi se păruse firesc. „Vrei să spui, o întrebai pe Matilda, că se epurează şi cărţile de filozofie ?“ „Bineînţeles ! Şi cele pornografice, mai adăugă ea, chiar şi cele de valoare, adică ilustrate de pictori şi gravori celebri, ne-a arătat zilele astea o colegă a cărei soră lucrează în această comisie un astfel de exemplar. Distraţi-vă, zice că mâine o dau îndărăt la ars.“ „Era interesant acel exemplar ?“ „Foarte ! Era comic ! Ca în Boccacio. Se epurează şi clădirile“, continuă Matilda. „Cum clădirile ? !“ făcui eu mirat. „Da, clădirile. Cunoşti blocul din centru, vizavi de Hotel Royal, construit de marele Gociman, cu splendide cariatide... Ei, cariatidele acestea, din pricina sânilor, vor fi dărâmate zilele astea. Tovarăşul Calcan, preşedintele comitetului provizoriu al sfatului popular, ne-a dat, foarte indignat, ordin să terminăm cu «porcăriile» astea...“ „Nu i-a explicat nimeni ?“ „ Ce să-i explice ?“ „Să i se arate albume de oraşe, clădiri antice, temple...“ Matilda drept răspuns îşi dădu capul pe spate şi râse, semn că ori îl cunoştea bine pe acest Calcan şi ar fi fost comic să încerce cineva să-i explice, ori chiar i se explicase şi Calcan dăduse un răspuns într-adevăr comic. „Mie, continuă Matilda, mi-a dat Calcan acest ordin, nu ştiu de ce a căşunat pe mine, te pomeneşti că i-oi fi plăcut, m-am gândit, şi i-am spus că o operă de artă ete-tera nu se dărâmă, e ceva frumos... Aiurea ! Cum frumos, tovarăşă, zice, dacă dumneata ai umbla cu curul gol pe stradă, asta ar fi ceva frumos ? ! (de unde am dedus că între sâni şi ... rest el nu face nici o deosebire, ca şi când nu din sâni ar fi supt laptele cu care l-a hrănit mă-sa când era în faşă). Executaţi ordinul, zice, şi în trei zile să nu mai văd chestiile astea în plin centrul oraşului.“ „Şi le-aţi dărâmat ?“ „Încă nu ! Mai încercăm să intervenim, dar nu cred că vom reuşi...“

Matilda făcea parte dintr-o comisie pentru arhitectură, se înscrisese în partid cu un an în urmă şi i se dădeau tot felul de sarcini. Îi plăceau, aşi putea spune chiar că o înveseleau, ca şi când ar fi fost vorba de o comedie. Îmi povestea tot felul de lucruri de acest gen, în care eroii semănau cu acest Calcan. Nu ştiu de ce era ea veselă, fiindcă eu mă indignam. Auzisem îndată după naţionalizare că nişte comisii de inventariere a bunurilor moşierilor de prin conace socotiseră de pildă cărţile acestora drept ceva dăunător, din moment ce le găsiseră într-un conac moşieresc, le aruncaseră în curte şi seara ţăranii făceau cu ele un foc paşnic, tăifăsuind la lumina lor fizică, în timp ce strămoşii lor culturali li scriseseră pentru lumina lor spirituală. Desigur, imaginaţia mea mergea departe, exagera. Cine ştie ce ediţii de valoare pieriseră, poate chiar cărţi foarte vechi, îmi spuneam, hârtii, documente de preţ... Poate că nu, dar era exclus să-ţi imaginezi că atâtea generaţii care trecuseră prin aceste conace să nu fi moştenit asemenea valori ? Locul lor era în bibliotecile publice, nu să le arunci pe foc. Auzisem de însuşiri de covoare, mobilier, tablouri, dar şi de arestări în legătură cu aceste însuşiri... Matilda, „analfabetă“, cum îi spusese Petrică, ai fi zis că se distra povestind. „S-a dat ordin să vopsim zidurile oraşului, continuă ea, zidurile vechii cetăţi. Nu i-au plăcut tovarăşului Calcan, a spus că sunt «urâte», să le vopsim în roşu. Cred că s-au şi apucat de treaba asta, exclamă ea în hohote. Aşa că păstrează-ţi bine cărţile, şi te sfătuiesc să nu vorbeşti despre ele.“

Scanned with OKEN Scanner

Nu știa ce spune, n-avea să treacă mult și... dar mai bine să nu anticipez, fiindcă nu trăgeam atunci nici o concluzie din aceste semne, tocmai începusem să-l citesc pe Marx, pe Engles, pe Lenin și mai ales pe Stalin, a cărui figură mă fascina, citeam despre el alte cărți decât cele oficiale, decât *scurta lui biografie* nesărată și plicticoasă, departe de adevărul vieții lui atât de spectaculoase și teribile, și deși nu mă distrau aceste semne ca pe Matilda, gândeam că n-aveau nici o semnificație neobișnuită, într-o revoluție se întâmplă multe, revoluția și le asuma, erau inevitabile, când pe scena istoriei apăreau masele... da, puteau călca în picioare câteva cărți, se dărâma o cariatidă, ei și ? Aveam să le retipărim acele ediții, ceva mai târziu, desigur și construi alte cariatide, când tipi așa de proaspeți și idioți ca de-alde Calcan vor fi înlăturați... Puțin pot totuși să anticipez. Nu numai Matilda râdea și nu numai de Calcan, ci și de miniștri, cum era celebrul Zăroni, asupra căruia circulau un număr incredibil de anecdote, reînnoite aproape zilnic : revoluția părea să aibă un caracter pașnic ; părea, dar curând râsul avea să le înghețe multora pe buze...

Prin anii 58, adică la cinci ani după moartea lui Stalin, sau mai precis după ce Hrușciov își dădu acordul ca trupele sovietice să se retragă de pe teritoriul nostru (detaliile acestui fapt senzațional cu importante consecințe pentru noi nu se cunosc încă). Gheorghiu-Dej invită într-o zi la el un scriitor notoriu și stătu cu el de vorbă îndelung la o cafea, nu despre literatură, bineînțeles, în care nu se amesteca direct, ci despre politică și anume despre politica sa, politica începutului, adică tocmai a acestor ani, 48—52, a primelor planuri economice după naționalizare. Scriitorul povesti întâmplarea, cu amănunte care nu puteau fi născocite, extraordinară istorie, depășind cu mult talentul său care excela în pitorescul murdar, nu avea adică acces imaginativ spre astfel de sfere politice amețitoare ca s-o poate inventa, cu toate că pasiunea politică și însușirile de a o face le avea ; era membru în Comitetul Central al Partidului și de mulți ani deputat în Marea Adunare Națională, dar nu mai mult, cu toate că aspira să conducă Ministerul Culturii.

„Mulți nu știu, mă, cât, de greu ne-a fost nouă să punem țara asta pe picioare după război, își începuse Gheorghiu-Dej destăinuirea. Poporul a simțit-o, a strâns cureaua, a înțeles idealurile noastre, adică au înțeles muncitorii, intelectualii cinstiți, țăranii mai puțin, și burghezia doborâtă, cum era și firesc, n-a înțeles deloc, mai exact se bucura de dificultățile noastre. Dar eu nu te-am invitat la mine să-ți spun lozinci. Burghezia a fost destul de cuminte și dacă am fi fost mai puternici și dacă Stalin ar fi murit mai curând, o colaborare mai largă și mai îndelungată cu cadrele burgheze specializate ne-ar fi scutit de unele excese care n-au folosit nimănui. Așteptăm un moment favorabil ca să dăm drumul din închisori tuturor condamnaților politici și să nu mai băgăm pe nimeni în ele pentru ideile lui. Putem s-o facem, dă-o dracului, nu vrem ca în conștiința generațiilor tinere ideea de socialism să fie asociată cu aceea de dictatură. Vom fi condamnați de istorie dacă nu urmăm și practic, nu numai prin lozinci, ideile generoase ale socialismului și comunismului. Acest lucru îl putem gândi acuma în liniște și cu calm, fără isteria de atunci a Anei Pauker, care ne întreba în plină se-

Scanned with OKEN Scanner

dinţă a Biroului politic cum se explică faptul că în conducerea partidului nostru n-am descoperit nici un duşman, nici un trădător. Bulgarii l-au descoperit şi împuşcat pe Traicio Kostov, ungurii pe Laszlo Rayk, cehii l-au spânzurat pe Rudolph Slansky şi o dată cu el pe nenumăraţi alţii. Ana Pauker şi Vasile Luca vroiau să mă descopere pe mine şi tovarăşi de-ai mei de închisoare şi de luptă. Era primejdie mare. Să vezi, m-am hotărât atunci să mă duc la Stalin... M-am urcat în avion, am ajuns la Moscova şi am fost cazat într-un hotel, fără protocol special şi fără comunicate în presă. Acolo în hotel am stat nemişcat lângă telefon trei zile. Mi s-a spus că tovarăşul Stalin mă va primi îndată ce o să aibă timpul necesar ca să mă primească, să am răbdare şi să nu mă neliniştesc, fiindcă e foarte ocupat cu pregătirea plenarei C.C. al P.C.U.S., care va avea loc curând. Ce puteam să fac, mă ? Asta e soarta unei ţări învinse în război, în ciuda prieteniei pe care popoarele o doresc între ele. O doresc, dar conducătorii puternici, când simt că eşti la cheremul lor, au grijă să nu te scutească să simţi tocmai acest lucru. N-aveam voie să părăsesc odaia, să ies şi eu să mă plimb, un şef de stat poate fi expus surprizelor, am aşteptat şi, în sfârşit, în a patra zi sunt anunţat să mă pregătesc, tovarăşul Stalin mă aşteaptă. M-a primit singur în biroul lui din Kremlin şi m-a întrebat cu un glas afectuos ca de frate mai mare : «Ce e, mă Gheorghe ?». Adică ce s-a întîmplat, de ce ai venit? Aşa ne spun ei nouă, pe numele cel mic, Gheorghe, Niculae, Vasile... «Tovarăşe Stalin», i-am răspuns, şi am început să-i spun tot, pe şleau, fiindcă nu se putea face cu el diplomaţie abilă, sunt sigur că agenţii lui, dintre care unul e şi acum adjunct la Interne şi ne urmăreşte pe toţi şi raportează tot, îi şi raportase de conflictul dintre liderii partidului nostru pe de o parte, şi grupul Anei Pauker, Vasile Luca şi cei pe care se bizuiau în sânul C.C. Dar n-am început cu acest conflict, dimpotrivă, l-am lăsat la urmă, ca pe un lucru nu prea important, deşi era important... Am început cu chestiunea economică : ţara n-are mijloace pentru o creştere economică, pentru subvenţionarea primului nostru plan cincinal. N-avem bani. Muncitorii o duc greu, strâng cureau, ţăranii stăpânesc piaţa alimentară, urcă preţurile, în timp ce noi le vindem produse industriale ieftine, altfel am fi siliţi să mărim salariile, să recurgem din ce în ce mai mult la fabrica de bani, fiindcă n-aveam de unde să le mărim. Am şi recurs şi ţăranii au şi pus mâna pe ei, inflaţia, curmată acum doi ani, a reapărut... Numai un împrumut extern ne-ar putea ajuta. Asta ar fi prima noastră rugăminte, fiindcă la capitalişti nu putem recurge...A doua chestiune, politică. Am luat noi puterea politică, am naţionalizat industriile, uzinele şi fabricile, am pus directori noi, am alungat ultimii miniştri burghezi, l-am alungat pe rege, dar burghezia, cu toate cadrele ei se uită la noi şi ne pândeşte, râde de noi, lansează anecdote... Foştii ei miniştri, fostele cadre politice şi militare, foştii demnitari intelectuali, foştii poliţişti sunt în picioare şi îi aşteaptă pe americani. Au din ce trăi, din ce-au acumulat, tablouri de mare valoare, lucruri fine, covoare, argintării, bijuterii. Nu-i nimic, zic ei, vindem noi acuma, dar o să facem altele, când o să revenim la putere. Americanii au bomba, ruşii n-o au, la toamnă începe războiul, la toamnă, la primăvară, la vară, dracu să-i ia, agită chestia asta. În marea Uniune Sovietică toţi ăştia au pierit în războiul civil o dată cu Denikin, cu Vranghel, cu Kolceak. La noi doar

Scanned with OKEN Scanner

câțiva legionari fanatici s-au refugiat prin munți, câțiva ofițeri căutați pentru crime de război, dar n-au pe nimeni în spate, sunt în curs de lichidare, nu ăștia sunt problema, ci cei pașnici, care tot mai au influență asupra mici burghezii ezitante, asupra unei părți din țărănime. Ce să facem ? Cum să procedăm, tovarășe Stalin ?... Și a treia chestiune și ultima, problema devierii de dreapta, care a apărut în sânul conducerii partidului nostru. Aici Stalin s-a oprit din plimbarea lui domoală prin birou, și-a scos pipa din gură și m-a întrebat : «Cacaia deviația ?» Ce deviere ? ! Nu prea mirat, dar știam că era mai mult decât mirat. Știam că la auzul cuvântului deviere amintirea vechilor lui lupte contra deviaționiștilor din partid de dreapta sau de stânga și pe care îi zdrobise pe toți prin anii 26 și 30 îi împrospăta sufletul lui împietrit și că acela care câștiga în fața lui, cu asemenea problemă, câștiga totul. Și i-am spus : Grupul Ana Pauker și Vasile Luca au deviat spre dreapta în chestiunea țărănească și în chestiunea finanțării primului nostru plan cincinal. Ei susțin că nu e momentul să începem colectivizarea agriculturii și nici industrializarea. Teză buharinistă sadea. Stalin s-a oprit iar și a clătinat din cap, parcă s-ar fi întristat : da, da, da, da, Ana Pauker, da, da, da... ...Și a rămas mult timp pe gânduri. Pe urmă a ridicat o sprânceană, și-a pus pipa la loc și mi-a spus tot așa ca la început, ca unui frate : «Bine, Gheorghe, o să mă gândesc la problemele voastre, întoarce-te la hotel și îți dau eu de veste când ne revedem...» M-am întors în odaia mea și am mai așteptat vreo trei zile. Mi-a trecut prin cap că s-ar putea foarte bine să nu-l mai văd niciodată pe Stalin și să nu mă întorc în țară decât ca să împărtășesc și eu, după un proces răsunător, soarta lui Kostov, a lui Rayk și a lui Slanski. M-am gândit eu chiar de la plecare, dar asta e politica, mă, trebuie să riști când interesele maselor o cer... Nu știu ce a cântărit la Stalin, în orice caz simpatia lui pentru moscoviții Ana Pauker și Vasile Luca se pare că n-a contat în fața devierii lor. În asta a stat, mă, înțelepciunea lui, știa să se orienteze rapid și să nu ezite să sesizeze ceea ce e nou într-o situație dată. M-a primit iar. Am înțeles că partida era câștigată. «Uite, Gheorghe, mi-a spus, ce-ți sugerez eu să faceți voi. Întâi : chestiunea cu țăranii care urcă prețurile : fă o nouă reformă monetară și luați-le banii îndărăt. Schimbi banii la nivelul unui salariu puțin peste mediu restul e zero, sau ceva simbolic, 1 la 100 000. Și mai respiri, până te întărești. Bani să vă dau n-am nici eu. Doi : în chestiunea cadrelor burgheze care râd de voi și lansează anecdote reușite (și aici Stalin avu un gest, își netezi râzând mustața, ca și când le-ar fi auzit și el acele anecdote, despre care eu nu-i spusesem dacă sunt reușite sau nu și i-ar fi plăcut și lui), și mă luă de braț și mă duse în fața unei mese cu harta Romăniei în relief, executată special pentru această întâlnire. El luă în mână un băț, îl puse pe undeva pe lângă Cernavodă și apoi de-acolo făcu harști cu el până pe lângă Constanța. Pe-aici, zise, faci un canal care să lege Dunărea de Marea Neagră, și îi trimiți acolo să-l sape pe toți ăștia care râd de voi. Să lanseze de-acolo anecdotele dacă or să mai aibă chef, și dai două lovituri deodată, fertilizezi Dobrogea, despre care mi s-a spus că suferă de lipsă de apă și deschizi o cale spre mare și scapi și de acești inși glumeți... O să-ți dau și unele excavatoare și echipament electric, să ridici ici, colo uzine electrice, și o să-ți dau ceva cadre de-ale noastre care au mai făcut canale. Trei : în chestiunea devierii : cunoști pericolele unei

Scanned with OKEN Scanner

devieri. Lenin a fost împotriva lor, îmi spuse Stalin cu modestie, ca și când el ar fi fost ceva mai indulgent decât Lenin și nu făcuse bine că nu-i urmase învățătura : era în măsură să mă sfătuiască să nu fiu indulgent. Lichidați, zise printr-o discuție în Comitetul Central și apoi în adunări de partid lărgite acest grup de deviaționiști. Ești mulțumit, Gheorghe ?» «Sunt mulțumit, tovarășe Stalin.» După cum știi, mai spusese Gheorghiu-Dej adresându-se scriitorului, partidul a acționat unit în toate aceste trei chestiuni și a învins. Numai canalul după câțiva ani a trebuit să-l abandonăm : mergea greu, costa scump și ar fi durat cine știe cât și devenise și impopular... Dar cândva tot va trebui făcut... când ne va costa, datorită desvoltării noastre, de cinci sau chiar de zece ori mai ieftin... Asta e, mă ! Așa se face istoria. Voi, scriitorii, sunteți neinformați, de-aia cărțile voastre nu sunt bune, dar din păcate nici noi nu vă putem încă pune la dispoziție unele documente și materiale care v-ar inspira. Ce să facem ? Nu putem ! Istoria e încă prea crudă și lucrurile ar putea fi înțelese greșit. Dar într-o zi se vor deschide multe arhive și nu cred că ziua asta o să fie chiar așa de îndepărtată...“

Astfel se încheiase acea destăinuire al cărei conținut mie mi s-a părut de îndată senzațional. În orice caz, acoperea cu o viziune *de sus,* în linii foarte mari desigur, evenimentele din acei ani. Detaliile, ei da, detaliile, adică punerea în practică a marilor decizii implacabile, astea le-am trăit noi, dar despre ele mai târziu...

(Cel mai iubit dintre pământeni, I, București, Editura Cartea Românească, 1980, p. 187—197.)

PETRU DUMITRIU (n. 1924)

● Înzestrat cu o creativitate de excepție și o cultură căreia nu i se poate găsi termen de comparație printre puzderia de mărunți „tineri scriitori“ scoși la iveală de „revoluția culturală“ comunistă, Petre Dumitriu, născut la 8 mai 1924 în Buziaș, rămâne cel mai de seamă prozator al deceniului al VI-lea românesc. Părinții : tatăl ofițer, arestat după 1950, tocmai pentru că fusese ofițer în armata română, mama, o ființă cultivată, de mare sensibilitate, vor fi portretizați în nuvela *Salata.* La 16 ani a absolvit liceul, promovând câte două clase într-un singur an școlar ; studii de filosofie și literatură la București și la München. Între anii 1943—1946, a colaborat la *Revista Fundațiilor Regale.* Debutul, în 1947, cu volumul de nuvele *Euridice* a constituit un triumf. A fost redactor la *Flacăra,* redactor-șef la *Viața Românească,* director al Editurii de Stat pentru Literatură și Artă (E.S.P.L.A.). La 7 februarie 1960, pornește într-o călătorie, prin Cehoslovacia, spre Germania. În aprilie, trece în Berlinul de Vest. După ce a trăit un timp la Paris, s-a stabilit la Bonn și la Metz, în Franța ; între anii 1960—1969, a publicat în diferite edituri pariziene romane și eseuri. A urmat un deceniu de tăcere absolută, în care scriitorul străbate o criză sufletească adâncă. Revine în actualitate cu eseuri morale și religioase, dedicate *Dumnezeului necunoscut,* 1979. În 1990, după trei decenii de la interzicerea sa în România, revistele *Apostrof, Steaua* și *România literară* îi dedică numere omagiale.

●● Opera în limba română : *Euridice, 8 proze,* 1947 ; *Bijuterii de familie,* 1949 ; *Nopțile din iunie,* 1950 ; *Drum fără pulbere,* 1951 ; *Pasărea furtunii,* 1954 ; *Cro-*

Scanned with OKEN Scanner

nică de la câmpie, 1955 ; *Cronică de familie*, 1955 ; *Aquarium*, 1956 ; *Cronică de familie*, I—III, 1957 ; studii și eseuri : *Despre viață și cărți*, 1954 ; *Noi și neobarbarii* 1957. Opera în limba franceză : *Rendez-vous au Jugement dernier*, 1961 ; *Incognito*, 1962 ; *L'extrême-Occident*, 1964 ; *Les Initiés*, 1966 ; *Le sourire sarde*, 1967 ; *L'Homme aux yeux gris*, I—III, 1968—1969 ; *Zéro ou le point de départ*, 1982 ; *La Liberté*, 1983 ; *Je n'ai d'autre bonheur que Toi*, 1983 ; *La Femme au mirroir*, 1988 ; *Les Amours difficiles*, 1989 ; *La Moisson*, 1989. Prima carte apărută în limba română după revoluție : *Proprietate și posesiune*, 1991.

●●● Cronică de familie *este un roman fără echivalență artistică în literatura română de ieri și de azi, o construcție maiestuoasă ca o epopee homerică. Complexitatea problematicii, diversitatea caracterologică, modalitățile narative, expresivitatea limbajului, viziunea modernă asupra lumii conferă cărții lui Petru Dumitriu o superioritate valorică incontestabilă, apropiind-o, în literatura europeană, de* Forsyte Saga, *de John Galsworthy, a cărui „cronică de familie" se desfășoară între anii 1866—1920, pe un spațiu temporal parțial similar cu al romancierului român.*

Romanul este, mai întâi, cronica familiei Cozianu, începând cu un moment tensional din istoria ei, desfășurat în vara anului 1862, a cărui eroină este Davida Cozianu, și se încheie, provizoriu, în octombrie 1954, într-un moment foarte apropiat de apariția editorială a cronicii, în februarie 1957, cu aducerea în prim-plan a sculptorului Pius Dabija, strănepotul fermecătoarei Davida. Această vastă narațiune constituie, în ciuda monumentalității ei, doar „începutul", unei colecții de „Biografii contemporane", al cărui întâi volum, în manuscris, predat editurii, a fost confiscat de securitate, îndată după stabilirea scriitorului în Occident. Primul volum al Cronicii *recreează existența primelor două generații descendente din cuplul Alexandru și Sofia Cozianu ; cel de al doilea, surprinde destinele strănepoților Sofiei : Dimitrie Cozianu, Ghighi Duca, Elvira Vorvoreanu, Șerban Roman ș.a., iar ultimul, consemnează reacția defensivă a tuturor generațiilor în confruntarea cu totalitarismul comunist.*

Tema romanului o constituie decăderea boierimii românești, pierderea puterii economice și politice. Tema nu era nouă. Însă în antiteză cu boierii evocați nostalgic de Duiliu Zamfirescu, Emil Gârleanu sau Cezar Petrescu, boierimea lui Petru Dumitriu este înlăturată prin violența luptei de clasă. Pentru comuniști, cauza răului în societatea românească era determinată de prezența proprietarilor de pământ, a industriașilor „explotatori", dar și de existența unei alte gândiri, a unei alte spiritualități, decât ideologia comunistă. În consecință toate resentimentele și nemulțumirile mai mult sau mai puțin conștiente ale „maselor" sunt canalizate împotriva acestor grupuri de oameni, declarate cauza răului și „dușmane" ale societății ; ele sunt deposedate prin violență de bunurile lor, marginalizate, pentru a fi după aceea exterminate fizic.

În al doilea rând, romanul oferă o grandioasă viziune artistică asupra istoriei moderne a României, surprinsă pe un spațiu temporal de nouăzeci de ani : alcătuită din marile evenimente ale epocii, ea constituie fondul acțiunii : reformele lui Cuza, Războiul de Independență, primul și al doilea război mondial, răscoalele țărănești din 1907, instaurarea dic-

Scanned with OKEN Scanner

taturii comuniste. Prozatorul aduce apoi în avanscenă personajele reprezentative pentru fiecare moment istoric de excepție. De obicei, pornește de la o personalitate atestată documentar, cu o stare civilă distinctă : regele Ferdinand, regele Carol al II-lea, Nae Ionescu, ori de la mai multe personaje reale, sintetizate într-un singur personaj ficțional : Șerban Vogoride, Bonifaciu Cozianu, Șerban Romano.

Peste această lume se revarsă o dublă perspectivă : romancierul adoptă firesc perspectiva cronicarului, a istoricului, ce fixează narațiunea în epocă, reconstituind pe plan ficțional marile și micile evenimente social-politice. Toate se răsfrâng, sub felurite modalități, asupra individualităților ; determină disoluția familiei, modifică insesizabil sau brutal destinele, contribuie la inserția biografiilor individuale în existența colectivă a societății, sau, dimpotrivă la marginalizarea ori înlăturarea lor din viața socială.

Pe măsura conținutului de excepție, Petru Dumitriu își creează propria lui structură stilistică, alcătuită dintr-o sinteză a modalităților narative întâlnite în proza europeană și nord-americană la mijlocul acestui veac. Întâlnim o situare temporală specific balzaciană, menită să sugereze o epocă, să schițeze o fizionomie, să anunțe o anume structură tipologică. Balzacianismul este dublat de o viziune proustiană asupra realității, vizibilă în înfățișarea aristocrației autohtone, a surprinderii sufletului infantil și mai cu seamă în pictarea peisajelor interioare. Peste toate se așterne un comportamentism de tip hemingway-an, evident în notarea comportamentelor, în curgerea fluentă a dialogurilor, în notarea gândurilor. Se adaugă o uluitoare stăpânire a registrelor funcționale ale limbii literare și populare, cum, în epocă, o întâlnim numai la Arghezi, Lucian Blaga și Camil Petrescu. Fiecare procedeu în parte și toate la un loc contribuie în varii nuanțe la conturarea unui prozator și a unei opere de excepție.

●●●● *Am ales, ca reprezentativ, un fragment din primul capitol al romanului, ce fixează începutul „cronicii".*

CRONICĂ DE FAMILIE

DAVIDA

I

În hârtii de vânzare și cumpărare de moșii din vremea principelui Constantin Brâncoveanu se ivește întâia oară neamul unor Cozieni, numiți așa nu după Cozia de sub munte, unde e mănăstirea de pe malul Oltului, ci după o Cozie din ținutul dealurilor dintre București și Târgoviște. Cozia era moșia lor atunci ; în hrisoave e vorba de o jupâniță Davida, de un Mihail, de un Grecea Cozianul și apoi de alții, urmași ai lor, care au stăpânit Cozia, adăugându-i moșia Gârla, moșia Slobozia Veche, moșia Dârdori și altele ; nepoții și strănepoții acestora au cumpărat pământuri în câmpie, la Tătaru și alte sate pe care le-au umplut cu țărani bulgari. Asta s-a petrecut mai târziu când pe poruncile domnilor Mavrocordați și Callimachi, după formula *Io... Voevod, Bojiiu milostei gospodar*

Scanned with OKEN Scanner

zemli Vlahiskoe, și sfârșitul *toliko pisal Gospod*, „atâta a scris stăpânul", se lipea *pecetia Gospod*, cu corbul heraldic, și dedesubt iscăleau înșirați toți marii dregători. Printre numele lor zgâriate cu litere colțuroase, se scriu în multe documente Șerban Cozianu serdar, Alexandru Cozianu logofăt. Lascarache Cozianu iarăși logofăt ; încă de tineri copiii lor erau mumbașiri domnești ; unul s-a călugărit și a fost episcopul Neofit al Râmnicului-Noul-Severin ; fetele Cozienilor au fost măritate după nepoții lui vodă, după feciorii lui Villară, după frații mai mici din neamul Pârșcovenilor și al Văcărești lor, iar pe vremea prncipelui Șuțu, Cozienii erau veri de-al doilea și de-al treilea cu Grădiștenii, Grecenii și Floreștii.

La 1848, paharnicul Manolache Cozianu a fugit la Brașov din fața revoluției, împreună cu fiul cel mai mare, Alexandru, noră-sa, Sofia, și cu copiii lor, care erau mici de tot ; apoi s-a întors și-a văzut mai departe de avere, dar cu frica de revoluție și de împărțire a moșiilor intrată în oase. Manolache Cozianu a murit lăsând o faimă de nemaipomenită zgârcenie, dar și cinci mii de pogoane la Cozia, trei mii la Gârla, opt mii la Dârdori și așa mai departe, încât pe la 1850, fiu-său Alexandru a dărâmat casele din ulița Culmea Veche, a tăiat castanii bătrâni din curte și a zidit o casă potrivită cu marea lui avere, bine cunoscută de importatorii de grâne englezi cu agenții în porturile dunărene.

Casa aceasta, care există și azi, era în fundul unei curți pietruite, cu zăbrele înalte de tuci încoronate cu vârfuri aurite în chip de suliță. De o parte și de alta a fiecăreia din cele două porți cu grilaj de fier forjat erau felinare mari, împodobite cu frunze și flori, de asemenea de fier. Trăsurile intrau pe o poartă și ieșeau pe cealaltă ; se opreau la peron la piciorul scării ovale cu multe trepte, care ducea sus, la unicul etaj al clădirii. Înăuntru era o anticameră, iarăși trepte și un salon mare cu ferestrele de la podea până la tavan, împărțite în multe ochiuri pătrate și încoronate cu arcade *à la française ;* într-o latură, două saloane mai mici, o sufragerie și o bibliotecă în cealaltă, căci Alexandru Cozianu era un om citit, care învățase la Paris și supsese din cărți o trufie la fel de mare ca zgârcenia lui taică-său. Această trufie înșirase pe pereți portrete apocrife ale serdarilor, logofeților și episcopilor din neamul lui, pictate de Theodor Aman ; această trufie înșirase în salon canapele și fotolii din tapiserie de Aubusson, cu picioarele răsucite, acoperite cu trandafiri și ghirlande cioplite în lemnul suflat apoi cu aur din ducați și ludovici. Aceeași trufie lipise de pereți scrinuri pântecoase din lemn de trandafir, încrustate cu flori și figuri din alte esențe scumpe, atârnase trei policandre uriașe de cristal în salonul mare și pusese într-un colț o harfă și un pian dreptunghiular ca o ladă pe două picioare în chip de X, un pian de o formă ciudată, care apoi n-a mai fost repetată de fabricantul cu numele gravat sub capac : *Gaveau, fournisseur de S.M. l'Empereur* [1]. Pereții erau căptușiți cu mătase cu flori în salonul cel mare, cu catifele în cele mici, cu cărți în bibliotecă și cu stejar în sufragerie, unde mâncarea venea pe tăvi din bucătăria aflată jos, în curte, în casele slugilor, alături de grajduri și de remiza trăsurilor, clădiri văruite și cu acoperișuri strâmbe din șindrilă, rămase încă de la casele vechi.

Într-o seară de la începutul primăverii lui 1862, câteva echipaje, dintre care două aveau steme pictate pe lacul negru al ușilor, așteptau pe

[1] Gaveau, furnizor al M.S. Împăratului (fr.).

partea cealaltă a străzii Culmea Veche. Caii ciocăneau cu copitele calda-rîmul ; vizitii beau vin fiert la bucătărie : ferestrele cele înalte străluceau ; se întrevedeau prin perdele roiurile de lumini ale candelabrelor. Afară cerul era roșu la orizont, iar la zenit albastru închis, cu câteva stele. Bătea un vânt subțire și rece prin crengile seci ale copacilor din stradă. Înăuntru însă era cald ; sobele dogoreau, și cucoanele erau în rochii decoltate — din întâmplare nu erau decât aproape numai cucoane, care veniseră în vizită în seara aceea la Sofia Cozianu.

Domnul Cozianu stătu un sfert de oră cu cucoanele, apoi îl luă de braț pe singurul bărbat care sosise până la ceasul acela, domnul Lascăr Lascari, deputat al unui județ de la câmpie, și fără un cuvânt îl duse afară din salonul cel mare și luminat în care scânteiau în aer, deasupra capetelor, girandolele de cristal ale candelabrelor. Cei doi bărbați trecură printr-un salonaș unde nu ardea decât o candelă și intrară într-un al doilea, cel din urmă din partea aceea a casei și cu desăvârșire în întuneric, afară de dreptunghiul galben pe care-l arunca pe jos și pe un perete ușa ce răspundea alteia, din cellalt salon, și prin care venea lumina din salonul cel mare. În dreptunghiul acela se vedea un fotoliu mare, verde întunecat și alături o masă de lemn lucios cu trandafiri, ghirlande și copii goi de bronz aurit la colțuri, sub tăblie. În umbră se ghiceau alte mobile ; lucea stins, abia bănuită, lemnăria aurită a fotoliilor din vremea lui Ludovic al XVI-lea. La intrarea celor doi domni, ceva se mișcă în întuneric. Domnul Cozianu întrebă :

— Care ești acolo ?

— Eu sunt, măria ta, sărumâna : Florica, răspunse repede un glas de femeie cam răgușit — poate de somn.

— Ai dormit aici, constată rece domnul Cozianu. Aprinde lampa.

Rămase în ușă, ținându-l mereu de braț pe Lascăr Lascari, și așteptă. O femeie scundă ieși din întuneric și trecu pe lângă ei, iute-iute, cu pași mici și repezi, cu capul plecat și cu mâinile pe piept ; era legată la cap cu negru, și cu fustă creață de un albastru întunecat și lucios. Lascăr Lascari încercă să-i vadă fața, dar nu izbuti. Peste câteva clipe femeia se întoarse cu o lumânare, îngenunche și vârî flacăra sub abajurul lămpii de pe măsuța de lemn scump, cu copilași goi de bronz aurit. Obrazul femeii ieși deodată din întuneric. Se uita de aproape la fitilul ce ardea. Era încă tânără. Pleoapele îi cădeau peste ochii întredeschiși, de un verde tulbure. Obrajii îi erau netezi, măslinii. Gura zâmbea, arătându-și doi-trei dinți cu goluri între ei. Cu zâmbetul acela și ochii întredeschiși și verzi ca o baltă stătută vara și cu dinții ei putrezi, avea un aer de viclenie bestială.

Lampa se aprinse și țiganca se ridică în picioare dintr-o singură mișcare sprintenă și mlădioasă. Se depărtă cu capul plecat și obrazul ferit de privirile celor doi bărbați. Domnul Lascari întinse mâna și o ciupi nemilos de șold, cam jos și înspre spate ; femeia însă se depărtă iute, fără să pară că simțise ceva și fără să-și părăsească încovoierea umilită, deși de bună seamă o duruse ciupitura.

— Cum zici c-o cheamă ? întrebă domnul Lascari.

— Florica.

— *Elle n'est pas mal.* [1]

[1] Nu-i urâtă (fr.).

Scanned with OKEN Scanner

Domnul Cozianu nu răspunse. Deschidea masa cu amoraşi, care-şi arătă căptuşeala de postav verde. Dintr-un sertar scoase o pereche de cărţi. Lascăr Lascari îl cuprinse cu braţul de după umăr. Era mai scund decât stăpânul casei şi familiar, unsuros, cleios ; se lipea de om, mâna îi era umedă şi lipicioasă, felul de-a vorbi, prietenos, binevoitor, aproape galeş, zâmbetul ce dovedea dinţi nespălaţi, obrazul alb cu barbete dese castanii, părul rar, răvăşit, şi cu un început de chelie, totul semăna cu o bucată de caş care a făcut păr şi-ţi vorbeşte cu o intimitate şi o indiscreţie insuportabile ; te aşteptai ca domnul Lascari să miroasă a brânză ; dar redingota-i mototolită, cravata înaltă de mătase prost înnodată, cămaşa murdară, umerii hainei plini de mătreaţă miroseau tare a tutun bun, turcesc, şi a cafea. Domnul Lascari era foarte bogat ; aşa soios cum era, îşi juca mereu în buzunar cu sunet unificat câţiva napoleoni din care nu scotea niciodată vreunul. Îl ţinea de gât pe domnul Cozianu şi-i zâmbea cu dinţii murdari.

— Coane Sandule, de ce nu mi te mărturiseşti ca unui frate ?

Apoi, cu ochii în pământ, cu aerul de-a nu spune nimic, adăugă :

— Lumea vorbeşte că la dumneata la Cozia le topeşti pe ţărănci...

Domnul Cozianu dădu din umeri. Era un om voinic, greoi şi adus din umeri, cu o faţă plumburie, ochii stinşi, gura amară ; la Paris, în tinereţe, un astrolog îi spusese că e născut sub influenţa nefastă a lui Saturn. Domnul Cozianu suferea de ficat şi era mâncăcios şi băutor ; era mereu posomorât, nemulţumit de oameni, de lume şi de sine însuşi ; tăcea şi clocea în sine o veşnică furie stăpânită. Doar la ţară, alergând toată ziua peste câmp cu câinele şi puşca, putea să-şi mai domolească neagra melancolie. Dar acuma nu era la vânătoare. Se-ntoarse brusc spre Lascari şi întrebă :

— Ei, şi ce ? Ce-are a face una cu alta ?

— N-ai de ce să te superi, murmură Lascari ridicându-şi pulpanele redingotei ca să nu se aşeze pe ele. Ca un adevărat prieten, ţi-am spus ce se vorbeşte ; te-am prevenit.

Domnul Cozianu se aşeză şi el la masa de joc şi începu să amestece cărţile.

— Florica e o bestie, zise el. Curvă şi otrăvitoare... Trage o carte, Lăscăruş.

— Pe cine a otrăvit ? Am tras o damă.

— Era un vizitiu la mine la ţară, cu care se avea ea bine... Zece. Fă cărţile, Lăscăruş. A-nşelat-o cu altă ţigancă şi într-o zi a murit cu nişte dureri de mate şi urlete cumplite. A mers vorba că l-a otrăvit Florica. Când te uiţi la ea, ai crede. Dar cum să ştii ? Sofia o protege ; a luat-o de la ţară, să n-o omoare ailaltă rivală. E prea bună Sofia cu ele.

Apoi tăcu şi nu mai fu atent decât la partida de cărţi pe care o jucau. Din salonul cel mare se auzeau râsete ; un glas bărbătesc, metalic, răsunător, se înălţa câteodată deasupra celorlalte.

— Auzi-l pe oratorul nostru... râse Lăscăruş Lascari şi puse pe masă un şapte. Domnul Cozianu nu zâmbi ; amar şi pătruns de fiere, îl tăie cu un opt. Avea să câştige partida. Lăscăruş regreta polul pe care stătea să-l piardă. Se uită la Alexandru Cozianu, la faţa lui frământată şi suferindă, convulsată de veşnica furie şi indignare a bolnavului de ficat. Ştia că-l poate lovi în măduvă, să-l doară cumplit ; dar nu-i ajungea să ştie

Scanned with OKEN Scanner

că poate ; simțea nevoia să-și răzbune polul pierdut. Când se mai auzi o dată glasul metalic din salon, Lăscăruș Lascari murmură ca la un gând al lui :

— E adevărat că e bună coana Sofia...

Apoi, fără legătură, zise pe un ton neutru :

— Sunteți prieteni buni cu Șerban. Mi se pare că-l aud vorbind. El e ?

— El e, murmură Cozianu fără să ridice ochii de pe cărți.

— Sunteți de mult prieteni ? întrebă Lăscăruș, părând că nu dă nici o importanță întrebării, că a pus-o într-o doară. Puse o carte jos : un șapte. Domnul Cozianu i-o tăie și pe asta, cu un zece.

— E văr de-al doilea cu Sofia.

— A, asta da, râse Lăscăruș. Mai mult cu dumneaei e rudă.

Și puse o carte pe masă. Vorbise prostește, anume. Ce putea să însemne „a, asta da" și „mai mult cu dumneaei e rudă" ? Orice — sau nimic. Dar Cozianu stătu câteva clipe nemișcat, cu cărțile în mână. Apoi tăie cu o carte greșită. Lăscăruș puse repede un zece peste șaptele lui Cozianu, care de-aici înainte jucă prost. Mai încolo Lăscăruș îi mai spuse :

— Vine des pe la voi Șerban, în vremea din urmă ?

— Da, zise scurt și rece Cozianu, și puse încă o carte greșită. Peste câteva minute, Lăscăruș câștigase partida și pusese în buzunar, cu o satisfacție liniștită, napoleonul pe care Cozianu îl aruncase pe postavul verde. Cozianu stătu o clipă, ținându-se de masă cu amândouă mâinile, încruntat și concentrat ca un om care simte o durere neașteptată în trup. Lăscăruș întrebă :

— Mai facem una ?

— Nu.

— Revanșa dumitale, monșer. (Putea să-i mai ia un pol sau doi lui Cozianu.)

— Nu, răspunse Cozianu. Renunț. Nu mă simt bine. O să mă duc să mă întind puțin.

— Ți-e rău ? întrebă Lăscăruș cu o grijă și o solicitudine nemaipomenită. Voi să se apropie de Cozianu, să puie mâna pe el, dar Cozianu îl respinse.

— Nu-i nimic ! O să mă întind aici ; du-te și stai cu cucoanele, Lăscăruș.

— Stau cu dumneata, Sandule dragă, îți țin de urât, zise Lăscăruș, aproape cu gingășie.

— Du-te, omule, și lasă-mă ! exclamă Cozianu scos din fire de durere.

— Bine, mă duc, mă duc, te las ; să-ți trimit pe cineva ? Ai nevoie de ceva ?

— Nimic ! N-am nevoie de nimic și de nimeni ! spuse Cozianu și suflă în lampă. Se duse pe întuneric spre un colț unde nu mai erau fotolii franțuzești, de catifea, cu lemnul aurit și cu trandafiri ciopliți mărunt în el, ci un divan acoperit cu o blană de urs și scoarțe turcești pe pereți. Domnul Cozianu se întinse pe divan, își lărgi cravata trăgând de ea cu furie și stătu în întuneric, asudând de indignare. Iar Lăscăruș Lascari ieși din salonașul întunecat, trecu liniștit, agale, printr-al doilea, sunându-și

în buzunar polii de aur ce se înmulțiseră cu unul, și intră în salonul cel mare, cu un aer de curiozitate aţâţată. Încă puțin și s-ar fi putut aștepta cineva să-l vază că adulmecă fremătând din nări ca un iepure. Prima lui privire merse de-a dreptul la doamna Cozianu care ședea într-un fotoliu lângă sobă ; și cu aceeași privire Lăscăruș îl cuprinse și pe Șerban Vogoride, care stătea în picioare lângă Sofia Cozianu, rezemat cu spinarea de soba de teracotă împodobită cu floricele în gustul vienez de la 1830. Vogoride vorbea tare, cu siguranța de sine și aerul stăpânitor care-l făcea atât de temut în adunări. Iar Sofia Cozianu, așezată într-un fotoliu, îl asculta și-l privea de jos în sus, cu o liniște satisfăcută, în care Lăscăruș Lascari știa să citească mai mult decât mulțumirea unei prietene și a unei cucoane care primește vizita unui musafir plăcut. Sofia Cozianu trecuse bine de treizeci de ani, și se îngrășa. Dar era albă, sprâncenată, cu ochi negri și blânzi, și trandafirie în obraji. Rochia de tafta roz cu dantele la mânecile scurte până la cot și cu alt rând de dantele în jurul umerilor, strânsă pe talie și înfoiată pe șolduri după moda lansată în Europa de împărăteasa Eugenia, umplea fotoliul cu faldurile lucioase ale crinolinei ; corsetul făcea să-i iasă brațele fine, umerii rotunzi, cărnoși, și gâtul rotund de statuie, ca dintr-un potir de preț. Își purta părul negru în zulufi ușori peste urechi și pe ceafă, tot ca Eugenia de Montijo, și se mișca puțin, leneșă și moale, cu unduiri rotunde ale ființei ei pline de o dulceață matură.

Șerban Vogoride se prefăcea nesimțitor la această necontenită îmbiere mută, dar Lăscăruș Lascari îl știa și bănuia tocmai din indiferența asta că treaba se făptuise. Căci Șerban era un om lacom și nedomolit în poftele lui, pe care și le ascundea cu o voință necruțătoare, dar numai ca să și le sature mai sigur.

Șerban era nepotul lui Nicolae Vogoride, caimacamul, și cel din urmă Vogoride care mai rămăsese în țară. Căci nevasta caimacamului, Coca Conachi, fata logofătului Conachi, poetul, plecase în străinătate curând după moartea caimacamului. Cei doi băieți făcuți cu el au luat unul o Ruspoli, la Roma, altul o Puységur, la Paris, și au murit fără urmași. Din fete, Maria s-a măritat cu un conte di Roma și n-a avut copii, iar pe Lucia a luat-o Rosetti Roznovanu, și a doua oară Dimitrie Greceanu, ministru, mort în atentatul cu bomba de la Senat. Urmașii Luciei trăiesc și azi. Coca Vogoride, frumoasă și elegantă, s-a măritat la Roma cu prințul Ruspoli, primar al Romei, mai târziu principe de Poggio Suasa, care avea demnitatea de paznic al podurilor Tibrului în vremea conclaviilor ; și i-a născut pe Constantino Ruspoli, căsătorit cu o Talleyrand-Périgord, apoi o fată care s-a măritat cu un conte de la Forest-Divonne și i-a făcut o fată, Claire, căsătorită cu Vladimir Mavrocordat ; fiul lor, Alexandru Mavrocordat, trăia prin 1950 la Paris ; iar ultimul copil al Cocăi Vogoride, Margherita, mai apoi contesă della Gherardesca, trăiește și azi, trecută de șaptezeci de ani ; dar astea sunt lucruri târzii.

Prin 1860, ultimul Vogoride aflat în țară era Șerban. Rămăsese aici cu moșiile moștenite de la taică-său, fratelē caimacamului. Avea acuma vreo patruzeci și cinci de ani, era mare, pieptos, spătos, și începea să se

îngroașe în pântec. Dar se ținea drept, în redingota neagră și vesta albă strânsă pe talie și care ascundea un corset. Jobenul de mătase și-l pusese pe jos și aruncase în el cu nepăsare mănușile *grisperle*. Stătea încordat, cu capul sus, ținut de gulerul scrobit și de cravata înaltă, neagră. Purta părul scurt, adus pe frunte în șuvițe, așa cum îl văzuse în tinerețe la Paris pe Chateaubriand. Dar nu semăna cu melancolicul ministru și poet ; fața îi era cărnoasă și mare, nasul gros, sprâncenele stufoase, gura roșie, ochii, de un albastru palid, fulgerători. Se juca mereu cu monoclul care-i atârna de o panglică prinsă în butonieră, și pe care-l punea uneori sub sprânceană, ca să țintuiască prin el pe un om care-i displăcea și pe care-l zdrobea cu privirea-i decolorată și disprețuitoare.

— Și ce le-ai spus, Șerbane ? întrebă Sofia Cozianu. El dădu din umeri râzând.

— N-are nici un rost să repet... Sunt orator doar când mă mânie mișăii. Da' mă mâniasem !

Cucoanele râdeau.

— Hai, spune-ne, se rugă de el bătrâna vornicească Sturza, sprijinită cu amândouă mâinile în bastonul cu cap de fildeș. Nu cocheta, Șerbane. Cum a fost ? Că tot târgul numai de asta vorbește.

Vogoride se mai lăsă rugat ; se apăra, râzând fără ipocrizie, căci era prea mândru ca să aibă vanitate. Lăscărus Lascari se lipi de el, intim, familiar, mic, și alb și gras.

— Spune, cucoane Șerbane, că de nu, povestesc eu și stric hazul...

— Fie ! Când i-am văzut cum tabără pe boierime ca o haită, a început să fiarbă sângele în mine. Am sărit în picioare și nu m-am mai suit la tribună. De-acolo, de pe banca ministerială, m-am întors spre ei, spre stânga, și am răcnit : „Domnilor! Dumnezeu i-a spus profetului Iona, că, dacă află măcar un om drept în cetate, îl va ierta de pedeapsă. Dar dumneavoastră, nici de veți afla un singur boier de treabă, nu veți ierta boierimea. E adevărat că nu sunteți dumnezei, ci oameni. Și încă ce soi de oameni !"

Vorbise cu glasul lui mare și metalic ale cărui vibrații umpleau incinta Camerei, iar ultimele cuvinte, „și încă ce soi de oameni !" le rostise cu un asemenea dispreț, cu o asemenea veselă, neiertătoare și nimicitoare obrăznicie, cu monoclul sub sprânceană și cu ochii scânteietori de insolență și sfidare, încât cucoanele din salon începură să bată din palme și să țipe de încântare, așa cum izbucniseră deputații conservatori în ședința din acea după-amiază, când ceilalți tăcuseră, mârâind de ură sub șfichiul insultei.

Lăscăruș Lascari exclamă :

— Și n-aveau de ce să se plângă ! Apostrofa era cu totul parlamentară ! Numai tonul nu era !

Și, vorbind, se uita împrejur, iscodind fețele aprinse de plăcere, privirea adâncă și pierdută, și zâmbetul moale al Sofiei Cozianu, și râsul gros și hohotitor al lui Șerban Vogoride, jovial și *bon enfant*, care făcea haz de glumă ca de a altuia. Într-un colț, sprijinită de pian, fiica Sofiei Cozianu, Davida, o fată de șaptesprezece ani, subțire, slabă, neagră, cu părul ca noaptea, îl privea fix pe Șerban Vogoride cu o atenție nemaipomenită, ciudată, ca pe o ființă necunoscută sau un obiect uimitor și de

Scanned with OKEN Scanner

neînțeles. Lăscăruș Lascari se apropie de Davida, pe când în cercul de fotolii dimprejurul sobei se stârnea iarăși conversația din care se deosebeau râsul lui Vogoride și glasul bărbătesc al vornicesei bătrâne :

— Aferim, Șerbane, evghenitul mamei ! Oameni ca tine de-am avea mai mulți ! Aferim : vino să te sărut !

Lăscăruș Lascari se uită prin caietele de note de pe pian, trăgând cu coada ochiului spre fata de lângă el, care nici nu-l observase, atât de pierdută era în contemplarea lui Vogoride. Era zveltă, într-o rochie de tafta de culoarea pieptului de porumbel, cu ape liliachii, cenușii, roz. Avea nasul fin, înconvoiat, gura cărnoasă dar palidă, ochii negri, arzători, adânci, cu genele lungi și fine, îndoite în sus ; părul îi era strâns fără grijă, negru ca întunericul, cu luciri albăstrii, creț și bogat. Și pielea fragedă și străvezie avea în ea o umbră albăstrie. Fata era necoaptă, sălbatică, tăcută. Stătea acolo, departe de cercul de musafiri, închisă în sine și privindu-l țintă pe Șerban Vogoride. Lăscăruș Lascari o apucă de braț cu obișnuita lui familiaritate, care-i îngădui să-i pipăie brațul încă prea slab, copilăresc, și o strânse tare, fără să vrea : îi făcuse poftă să strângă în pumn brațul acela de copil. Davida nici nu băgă de seamă. El o întrebă :

— Ei, ce zici ?

Fata tresări și-l privi cu aerul ei sălbatic, închis, aproape dușmănos.

— Despre ce ?

— Despre Șerban al nostru... râse diplomatic Lăscăruș și-și arătă dinții verzui. Fata întoarse capul și răspunse, mereu cu ochii la cercul de musafiri :

— E cel mai mare om de stat al nostru.

Vorbise cu o asemenea tărie și convingere, de parcă ar fi rostit adevărul suprem al vieții. Lăscăruș Lascari strâmbă din nas, glumeț.

— Imi place că te interesează politica...

Fata înălță capul cu o mândrie împărătească.

— Tata spune că asta e datoria unei fete de neam.

Lăscăruș Lascari începu să râdă și voi s-o apuce iar de braț.

— Trebuie să stăm de vorbă atunci, să ne sfătuim...

Ea își trase brațul cu vioiciune și zise foarte serios :

— Dacă dorești, poți vorbi cu mine cum vorbești cu un bărbat.

Lăscăruș Lascari râse și mai tare ; îi făcea poftă această naivitate și această sălbăticie de adolescentă. O luă de umeri părintește și o trase spre el.

— Trebuie să fii nevastă de om politic, zise el.

Fata se făcu palidă și murmură cu buzele uscate :

— Am să fiu.

Lăscăruș se tulbură și zise numai pe jumătate în glumă, zornăindu-și nervos napoleonii în buzunar :

— Apăi să nu ne spui asta nouă, oamenilor politici, că te cere careva din noi...

Și o apucă de mână, dar în clipa aceea Șerban Vogoride îl chemă cu glas mare :

— Lăscăruș, vino încoace și spune-le cucoanelor ce vor mișăii. Vino, vino încoace.

Și-l trase în mijlocul cercului de cucoane, ca să-l ia de martor.

— Vor să ne fure moșiile, fără să dea nimic în schimb. Ne despoaie pe noi, le dau țăranilor, și-apoi, când vor avea aceia nevoie de credite,

pun mâna dumnealor pe pământ, cu băncile dumnealor, cu negustoria dumnealor ! Asta vor ! Şi cred c-o să ne lăsăm despuiaţi !

— Dacă n-ai fi dumneata — zise Lăscăruş Lascari — nici n-am avea un om care să se poată împotrivi. Vodă vrea reforma, Kogălniceanu o vrea ; Rosetti, Ionescu, Brătianu, toată caracuda, şi-au pus în minte să ne jupoaie...

Vorbea maşinal ; lucrurile astea le spusese de mii de ori, în cercuri, în saloane, în redacţii, la Cameră. Cu ochii trăgea spre Davida, care stătea în capătul cellalt, lângă pian, şi se uita spre ei. Se uită la Vogoride, nu la el, se gândi Lăscăruş Lascari cu o înţepătură de ciudă în inimă. În clipa asta, ar fi vrut să-l ştie plecat, sau mort, pe taurul acesta care vorbea prea tare, care era prea sigur de sine şi, oriunde se afla, era *el* în mijloc, înconjurat de bărbaţi şi de femei, ascultat, întrebat, admirat. „Dracul să-l ia“, se gândi Lăscăruş Lascari, care n-avea patruzeci de ani, dar era urât şi fără haz şi nevoit să se mulţumească cu muieri ieftine, actriţe de la Union, care-l costau câţiva (dureros de mulţi, după părerea lui) din napoleonii pe care-i suna în buzunar. Dracul să-l ia pe Şerban Vogoride, nesuferit de mare şi de sigur de el ! Ce găseau la vita asta cu monoclu şi cu glas ca de clopot ? Tremurau pentru moşii. Se ştiau slabi, n-aveau oameni tari, oratori ca duşmanii lor ; luminăţia sa beizadea Mitică Ghica asculta de ce spunea Vogoride ca de evanghelie, şi chiar ceva mai mult ; toţi erau în genunchi în faţa lui, în faţa „omului providenţial“. Iar târgoveţii, gazetarii, negustorii, Kogălniceanu şi Rosetti şi însuşi vodă ştiau că numai de el au a se teme, dar că de el, într-adevăr *au* de ce să se teamă.

Cufundat în aceste cugetări morocănoase, Lăscăruş Lascari încetă de-a mai fi vorbăreţ în seara aceea şi se mulţumi să tragă cu coada ochiului la fata Cozienilor, nemişcată şi tainică în colţul ei — şi care se uita fix la Vogoride. Lăscăruş era amar, furios şi scormonit de o ciudă mult mai dureroasă decât adineauri, când fusese cât pe ce să piardă nişte bani la cărţi. N-are să mai joace cărţi. De ce să fie prost şi să piardă bani ? N-are să-i mai pese nici de femei : mamsell' Fanny de la teatru era de ajuns pentru un om ca el. *Un om ca el* ? Era mai deştept decât Vogoride ; mai tânăr ; mai înfometat de plăceri, nu ieftine şi uşoare (de-acelea se scârbise). De ce *un om ca el* ? Nu era tot aşa de bărbat ca Vogoride ? se întreba Lăscăruş umilit şi mestecându-şi ura şi amărăciunea care-l rodeau de când era în umbra lui Şerban Vogoride. Ştia că Şerban era aici ca la el acasă. Nu mai putea suporta în astă-seară să-l vază unic centru al interesului oamenilor acestora. Trebuia să plece cât mai curând, să-i lase singuri ; îl mai mângâia oarecum ideea că Şerban şi Sofia vor rămâne cu Cozianul, care înţelesese aluzia adineaori, la *écarté*. „Nici ei n-o să fie liniştiţi astă-seară“, se gândi cu o oarecare satisfacţie Lăscăruş Lascari.

Când o văzu pe vorniceasa Sturza că se ridică, gemând şi proptindu-se în baston, şi că se pregătesc de plecare şi celelalte cucoane, se grăbi să-i ofere braţul bătrânei şi să se încline în faţa Sofiei Cozianu. Lui Vogoride îi strânse mâna şi-l sărută pe amândoi obrajii.

— Ne vedem mâine la Cameră.

Vogoride îşi trase capul înapoi, dar nu izbuti să scape de pupătura cleioasă şi de barbetele mătăsoase ale lui Lăscăruş. Nu-i plăcea să se apropie de el un bărbat, şi mai ales lividul, grasul şi părosul Lăscăruş Lascari. Rămase singur în salon cu Sofia Cozianu şi suflă pe nări, dezgustat şi

Scanned with OKEN Scanner

jucându-şi monoclul pe deget. Afară se auzea trapul cailor pe caldarâm şi huruitul trăsurilor care plecau. Davida nu se mişcase de lângă pian. Şerban Vogoride se aplecă uşor spre mama Davidei şi spuse, surâzând :

— *Vous êtes belle comme le jour* [1]...

Sofia Cozianu voi să-i răspundă, dar deodată simţi că n-au rămas singuri ; se-ntoarse şi o zări pe Davida.

— Aicea eşti ? Ce faci acolo, huhurezule ?

Şerban Vogoride se îndreptă şi exclamă pe un ton prea firesc :

— Sigur că-i aici ; n-o văzuseşi ? A stat şi-a tăcut toată seara. Nici nu te-am văzut bine, Davida.

— Vino-ncoace, să stai de vorbă cu noi, zise Sofia Cozianu stăpânindu-şi cu greu plictiseala. Avea şi ea o clipă liberă, şi proasta asta mică venea să i-o strice. Ce căuta aici ?

Davida însă se apropie, fără să ştie că dorinţa maică-si era s-o vadă plecată cât mai curând. Şerban Vogoride o privi cu plăcere. Îi puse mâna pe cap ca unui copil.

— Ce mare se face fata asta ! Mâine-poimâine o măritâm...

— Nu vorbi aşa, Şerbane, că mă faci să mă simt bătrână...

— Dumneata, cucoană, ai să fii fermecătoare până la optzeci de ani... şi cine te-a iubit tânără are să te iubească şi atunci, spuse Şerban Vogoride înclinându-se politicos, ca şi cum ar fi făcut un compliment ; dar se uită ţintă la Sofia, care înţelese că i-a vorbit cu tot dinadinsul, şi se roşi, abia văzut, de plăcere. Vogoride nu-şi luase mâna de pe capul Davidei, care închise o clipă ochii. O mângâie uşor pe obraz şi-i spuse :

— Să te gândeşti mâine la mine ; o să am o bătălie grea la Cameră.

— O să câştigi ! zise Davida cu o aprindere întunecată şi pătimaşă, care-i făcu pe cei doi să izbucnească în râs.

— Crede în dumneata mai mult ca mine, zise Sofia Cozianu. În casa asta nu se poate spune o vorbă despre dumneata, că sare ca o tigroaică !

Davida zâmbi silit.

— De ce nu sunt onorabilii membri ai partidului conservator la fel de porniţi ca fetiţa asta ! spuse Vogoride. Nu şi-ar mai face vodă şi Kogălniceanu mendrele în ţara asta, cu negustoraşii şi cu ţăranii dumnealor...

Din fundul salonului se ivi o femeie în rochie neagră. Abia când intră sub cel dintâi din cele trei candelabre de cristal atârnate de tavan, se văzu că era de aproape patruzeci de ani, blondă, cu sprâncenele bălane şi ochii verzi ca gheaţa ; gura îi era strânsă şi faţa rece şi severă. Rochia simplă de mătase neagră n-avea decât un guleraş alb şi manşete albe. Făcu o plecăciune uşoară din cap lui Şerban Vogoride ; el se înclină foarte rezervat, ca în faţa unei persoane pe care n-o cunoaşte, îşi puse monoclul şi-o cercetă distant.

— *Je cherchais justement Davida*, zise străina. *Venez, mademoiselle, il est temps de vous coucher* [2], adăugă ea către Davida.

— *Mais pas du tout, je ne veux pas* [3], răspunse Davida furioasă.

---

[1] Eşti frumoasă ca lumina zilei... (fr.).

[2] Tocmai o căutam pe Davida. Haideţi, domnişoară, e timpul să mergeţi la culcare (fr.).

[3] Nicidecum, nu vreau (fr.).

— Ba da, du-te și te culcă ; are dreptate mademoiselle Marchand, spuse mama Davidei, care era atât de mulțumită să scape de Davida, încât, într-un elan de bunăvoință pentru providențiala mademoiselle Marchand, se-ntoarse spre Șerban Vogoride și-l întrebă :

— N-o cunoști încă pe mademoiselle Marchand ? Ea se ocupă de educația copilei ăsteia. *Mademoiselle* — adăugă ea pe franțuzește — vino să-ți prezint pe excelența sa domnul Șerban Vogoride.

Franțuzoiaca se apropie cu un zâmbet pal, amabil, gata să încline capul și să întindă mâna. Deodată se opri. Zâmbetul îi înlemni pe față, apoi se șterse treptat. Șerban Vogoride își vârâse mâinile în buzunare și se uita peste ea, în gol, ca și cum ea n-ar fi existat, ca și cum unde se afla ea n-ar fi fost decât aer.

Nu păru că aude nici ce-i spunea Sofia Cozianu :

— Șerbane, mademoiselle Marchand, *l'institutrice de Davida* [1].

Sofia Cozianu rămase și ea o clipă înmărmurită. În întregul salon imens și gol afară de colțul unde se aflau ei, domni un moment de tăcere apăsătoare, încordată, penibilă. Sofia Cozianu se roși și-i spuse pe franțuzește guvernantei :

— Mulțumesc, domnișoară ; du-o pe Davida să se culce. Du-te, Davida.

Mademoiselle Marchand se înclină, cu ochii în pământ.

— *Bonsoir, madame. Bonsoir, monsieur.* Și ieși ducând-o după ea pe Davida pe care Vogoride o mângâie binevoitor pe cap când trecea pe lângă el. Cum ieșiră ele, Sofia Cozianu se întoarse spre Vogoride :

— Bine, Șerbane, ce-ți veni să-i faci afrontul ăsta bietei femei ?

El râse dur.

— Draga mea, ești prea bună la suflet ; mâine ai să mă prezinți sufragioaicelor și țigăncușelor dumitale de prin casă ! Să te întreb eu ce ți-a venit să mă prezinți unei persoane pe care-o plătești și o hrănești ? Cine e mademoiselle Marchand ? N-o cunosc ! Nu mă interesează, și prin urmare nu există. Cu moliciune și cu bunătate ca a dumitale, începe să uite prostimea ce se cuvine și ce nu : de-aceea trebuie să răcnesc eu în Cameră împotriva răzvrătiților și a demagogilor !

— Bine, dar e franțuzoaică, n-are nimic a face cu... încercă să spună Sofia Cozianu, dar el râse sec.

— Mârlan franțuz, mârlan român, totuna mi-e ! De la ei vin toate ideile revoluționare, draga mea ; acolo le-au intrat prostii în cap teoreticienilor noștri, cum era Bălcescu mai ieri și cum sunt azi amicii lui, Ion Ionescu, și Rosetti, și toată haita ! Hai să-i lăsăm în plata Domnului, că mă faci să-ți țin un discurs și — adăugă el cu glas scăzut și surâzând — avem altele de vorbit.

Sofia Cozianu zâmbi fericită.

— Așa, îmi închizi gura ; dar tot îmi pare rău pentru biata Herminie... E o femeie cumsecade, Șerbane, nici nu-ți închipui ce virtuoasă e, urmă doamna Cozianu râzând dintr-o dată. Acuma, în iarna asta care a trecut, s-a îmbolnăvit, săraca, a avut friguri mari, și a început să aiureze. Știi ce tot spunea în delir ? Nu-ți poți închipui.

— Măscări, zise Șerban Vogoride, și râse gros.

---

[1] Preceptoarea Davidei (fr.).

Scanned with OKEN Scanner

— Numai la prostii te gândești. Nu, dragul meu, ci tocmai dimpotrivă. Țipa : „*Qu'on amène un médecin pour qu'il puisse témoigner que je suis vierge !*“ [1]

— Săraca de ea — exclamă Șerban Vogoride, râzând cu lacrimi — vai, sărăcuța, îmi pare rău de ea ; și cum, *chère amie* [2], nu s-a aflat un românaș de-ai noștri să se milostivească de ea și s-o scape de pacostea asta ?

Râdeau amândoi, când domnul Cozianu apăru în ușa ce dădea spre cele două saloane din dreapta. Era galben la față, cu cravata dezlegată și cu hainele mototolite.

(*Cronică de familie, I*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993, p. 7—25.)

EUGEN BARBU (1924—1993)

● S-a născut la 22 februarie 1924 la București, dintr-o familie de muncitori. A frecventat cursurile mai multor licee din Capitală. A absolvit școala de ofițeri de jandarmi, s-a înscris la Facultatea de Drept și la Facultatea de Filologie a Universității din București, dar le-a abandonat pe amândouă de la începutul primului trimestru de studii. O vreme, se ocupă de fotbal (jucător și antrenor), lucrează ca tipograf. A condus revista *Luceafărul* între anii 1962—1968. A fost numit membru al C.C. al P.C.R. în 1969, iar în 1970, director al revistei *Săptămâna*, în ale cărei pagini au fost criticate constant textele ce conțineau aluzii negative la adresa regimului comunist. În 1974, a fost ales academician. După revoluția din 1989, a revenit curând în publicistică, editând revista *România Mare*. A murit la 7 septembrie 1993.

●● A debutat în anul 1955 cu nuvela *Munca de jos*, publicată în *Viața românească*. Au urmat trei volume cu temă sportivă, *Unsprezece, Balonul e rotund, Tripleta de aur*, toate apărute în 1956 ; *Groapa*, 1957 ; *Șoseaua Nordului*, 1959 ; *Prânzul de duminică*, 1962 ; *Facerea lumii*, 1964 ; *Caietele Principelui*, I—IV, 1972—1977 ; *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent*, 1975 etc. ; piese de teatru, reportaje diverse, însemnări de călătorie, versuri, toate banale. Critica a demonstrat că romanele *Principele*, 1969, și *Incognito*, I—IV, 1975—1982, sunt parțial plagiate, primul după cronicarii români din secolul al XVIII-lea, cel de al doilea după scriitori din literatura europeană și americană.

●●● *Umanitatea „groapei“ nu era inedită. Sărmanul Klopștock, în* Feciorul lui Nenea Tache Vameșul *explorase mahalaua „Flămânda“ ; cartierul „Basarab“ fusese evocat de G.M. Zamfirescu în* Maidanul cu dragoste *și* Sfânta Mare Nerușinare *și în „comedia tragică“* Domnișoara Nastasia. *Între rememorarea nostalgică a celui dintâi și lirismul celuilalt, Eugen Barbu așază vitalitatea conștiințelor elementare, ce nu au încă distinctă știința culpei.*

Monografie a cartierului „Cuțarida“, Groapa *are o acțiune sincopată, extinsă pe orizontală, prin intermediul a numeroase episoade aparent autonome. Segmentarea epicului și discontinuitatea acțiunii apro-*

[1] Aduceți un medic să poată atesta că sunt fecioară ! (fr.).
[2] Draga mea (fr.).

pie cartea de structura romanului modern. Pretutindeni, Eugen Barbu intuieşte elementul tensional definitoriu, izbutind să creeze secvenţe de un zguduitor realism : furtul cailor, nunta lui Stere, balul mesteriaşilor, incendiul, degustarea ritualică a morcovilor, spectacolul feeric al primăverii ş.a. Fiecare nouă scenă constituie pretextul cristalizării unei inedite imagini a periferiei, fiecare nouă atitudine, motivul reliefării unei alte fibre a sufletului omenesc.

Inexistenţei unui personaj central îi corespunde o tipologie de grup, în interiorul căreia se conturează distincte individualităţi episodice şi secundare. Înregistrăm iniţial brutala ascensiune pe scara valorilor materiale a cârciumarului Stere, mişcarea subterană din ceata hoţilor, declanşată de conflictul dintre mentalităţi : o fază patriarhală, reprezentată de Treanţă, un stadiu modern, întruchipat de Bozoncea, „stăpânul" ce introduce inegalitatea în împărţirea prăzii, şi etapa incipientă a crimei organizate, personificată de Paraschiv. Între aceste extreme, trăiesc mizer, pătimaş ori violent şi se sting neştiuţi gunoieri, zidari, muncitori la tramvaie, „zulitori", cărturărese, sifonari, lucrători la abator sau la morgă, mici negustori, o complexă umanitate de sub crusta căreia Eugen Barbu scoate suavităţi ale inimii, ingenuităţi ale spiritului, frumuseţi ale trupului. Dincolo de viciul social şi degradarea morală, prozatorul descoperă un fond protestatar anarhic, izvorât din mintea primitivă a lui Paraschiv ce vizează egalizarea tuturor oamenilor : „Oamenii-s urâţi, tu-le mama lor ! Ca câinii ! Mârâie dacă te-apropii de cei al lor. Cine-a făcut împărţeala asta ? Cine ţine legile în palma lui ? Păi să-l judec eu, să-l întreb pe fiecare : Tu ce ai, mă, mai mult decât cutare ? Da' cutare de ce are, mă, mai mult decât tine ? Ia să netezesc eu..."

Repetata reelaborare, de-a lungul unui deceniu, a imprimat cărţii un limbaj conotativ, în care constanta acordare a notaţiei nervoase cu o neuzitată, în epocă, asociere a cuvintelor plastice şi argotice se dovedea aptă să augmenteze eficienţa reflectorie. Ulterior, „exerciţiile zilnice", mărturisea prozatorul, „care constau din copierea unor capitole întregi din clasici sau autori mai moderni" vor imprima lexicului o coloratură barocă şi vor lăsa indelebile amprente în epică.

●●●● *Reproducem primul capitol al cărţii, ce constituie o „introducere generală în atmosfera sordid-romantică a „groapei".*

GROAPA

(Fragment)

Peste rufe fâlfâia seara. Omul se opri. Gunoierii se întorceau grămadă.

Trecură mai departe,

— Noroc, şefule ! aruncă unul.

— Noroc !

Grigore era îndesat, vânjos, îmbrăcat cu o haină groasă și pantaloni strânși pe pulpe. Mijlocul și-l sugrumase într-o curea lată de piele, bătută în ținte.

Ședea și privea locul cu palmele la spate. Cerul se întuneca. Orașul scânteia îndepărtat. În iarba fierbinte mișuna vântul de vară. Gunoierii aprinseseră focul. Fumul înecăcios acoperi pământul tare.

Se descălțară. Aveau tălpile negre, tăiate și pline de răni. Le perpeleau la căldură. O ceată de câini îi înconjură. Erau mari cât niște viței, flocoși și răi. Lătrară spre groapă și se repeziră către marginile ei înalte.

Grigore nu se întoarse. Haita se opri mârâind. O femeie trecută și osoasă, aplecată de șale, îi alungă din preajma lui și se depărtă. Dulăii își scuturau lațele, mușcându-și purici din blănile vechi.

— Huo ! Na ! strigă nevasta și aruncă bolovani după ei.

Ceata se împrăștie. Se strânse apoi mai departe.

Gunoierii beau țuică, plescăind din buzele arse de tutun. Sticla trecu din mână în mână. În jur se răspândi mireasma de prună veche, dulce-amăruie. Cel mai bătrân sorbi de-a-npicioarele, ștergându-și barba cu mâna lată și păroasă. Muierea se uită la el, așteptându-și rândul. Le puse dinainte blide de tablă în care aburea o fiertură.

Nu mai vorbi niciunul. Mestecau repede, cu poftă. Se auzeau lingurile izbite.

Griogre îi privi cu coada ochiului. Ceilalți ședeau pe vine în jurul mesei cu trei picioare, luminați de flăcările focului. Aveau fețe ascuțite, prelungi. De sub șepcile murdare le ieșea părul întunecat pe frunțile înguste și sub cozoroace, privirile lacome nu slăbeau zeama din talere. Ciofăiau neîntrerupt, urmăriți de câini. Mâinile murdare apucau cu îndemânare. Dulăii se apropiară, încăierându-se. Femeia le aruncă o bucată tare de pâine. Se iscă o bătălie înfricoșătoare. Trupurile animalelor se încordară, ochii lor galbeni sclipeau, se sfâșiară urlând, își apucară beregățile, căzură unul peste altul și căutară zadarnic. Oamenii râdeau, asmuțindu-i cu alte bucăți pe care le zvârleau din ce în ce mai departe.

Se lăsase răcoarea. La picioarele lor rămăsese doar o spuză roșie, pieritã. Fumau sprijiniți în cozile lopeților. Erau osteniți și strânseră paiele rare din jur. Se lungiră unul câte unul pe pământ. Împrejur mirosea a bălegar încins.

Începea o noapte liniștită. Câinii se ogorâră lângă gunoieri. Îngenunchiară pe labele dinainte, mișcară cozile groase și hămăiră scurt, stins. Încet, își lăsară capetele lungi și mândre pe ghiare și moțăiră cu ochii deschiși.

Femeia îmbuca deoparte. Se uita rar spre Grigore și întingea miezul de pâine în resturile răcite.

Se auziră cocoșii din mahalalele vecine. Dinspre câmpul întins și pustiu al Cuțaridei, mai răzbeau înjurăturile căruțașilor. Golul răsuna sub copitele cailor. Într-o parte se deslușeau câteva străzi înguste cu case joase.

Scanned with OKEN Scanner

Când își adusese Grigore nevasta și lopata să-și sape bordeiul, împrejur nu era țipenie de om. Un an de zile păzise singur tinichelele gropii și gura ei adâncă. De primăvara până dădea viscolul, mai schimba o vorbă-două cu gunoierii. Ăști erau niște drăngălăi de la țară, cam leneși și hoți, slugărind Bucureștiul, cărând tot ce lepăda orașul. Mureau de tineri, loviți de oftică. N-aveau Dumnezeu, nici prieten, nici neamuri. Trăiau cu muieri fără căpătâi ca și ei. Acestea le lepădau copiii prin șanțurile Cuțaridei. Altfel, băieți veseli. Soseau dimineața la rampă, fluierând și înghiontindu-se, împingând tumbăraiele grele, pline de gunoaie. Pe umeri, purtau mături lungi de nuiele. Desculți și flămânzi, bețivi și răi, trebuia să țipi la ei ca să te asculte, că și el avea o socoteală aici, lua leafă de la Stat, păzea lucruri.

Când se mai îmbătau, haidamacii îi spuneau printre dinți :

— Vătaf puturos, de ne mănânci pâinea și sudoarea, o să te tăiem, o să-ți scoatem mațele afară !

Dumnezeu îl știa câte făcuse pentru ei. Aglaia, nevastă-sa, le mai dădea câte ceva de mâncare, își rupea de la gură, că-i știa amărâți.

— Să fie de sufletu' mamii, zicea și bătea o cruce mare, aplecându-se de șale până în pământ.

Gunoierii mâncau cu lăcomie, își ștergeau gurile sălbatice și mormăiau câte o înjurătură. Unii îl bănuiau că are bani ascunși și i-o spuneau, privindu-l cu ochii lor răi. Bătrânul nu le răspundea. Era tăcut și mâhnit. N-avea nici el prea multe : un bordei c-un pat în care împletea iarna mături, și afară, câmp cât vrei. Primăvara semăna roșii și pe la mijlocul verii le păzea să nu le mănânce câinii, flămânzi și ăștia, gata să apuce ce le cădea sub fălci. Ținea o condică. În ea scria câte camioane de gunoi soseau la rampă, făcea socoteala chivuțelor care adunau trențe pentru o fabrică de textile și strângea sticle sparte împreună cu muierea. Punea ban pe ban să-și cumpere un loc la față spre Grivița, să-și ridice o casă când n-o mai putea să muncească. Om strângător, de credință, nu spunea un lucru de două ori. Văzuse lume cât nisipul mării, era mâncat și de bine și de rău. Până la urmă îi îmblânzise. Adunase vreo trei pe lângă el, le ajutase să-și sape câte un bordei și le botezase copiii.

Cât șezuse singur îi fusese mai greu. Ținea și o nevastă slută, de vorbea și nu mai isprăvea. El, mut. Când ieșea o vorbă din gura lui, răsărea soarele. Înmormântase mulți, era singur, sărac și silnic. Între sprâncenele negre i se săpase semnul posomorârii. Avea ochii duși în fundul capului. În ei mocnea mereu un foc neostenit. Iute și mânios, nu se lăsa înșelat la socoteli. Când se mai întindea câte unul la vorbă, ridica o palmă grea. Era de ajuns.

Pe urmă mai veniseră oameni. Mahalaua se lărgise spre marginea gropii, de-a lungul drumului Cuțaridei. Lume nevoiașă, ceferiști de lucrau la Stat, meseriași pe banii lor, niște zidari, plini de copii, cu muieri frumoase și parșive, un negustor care ridicase odăi de zid și deschisese cârciumă la rampă, un frizer, un croitor cu atelier și ucenic : semăna a așezare, nu-i mai era frică iarna când cădeau viscolele.

Spre malurile de lut ale gropii, nu se îndesa nimeni. Anii treceau pe neștiute. Încet, încet, maidanul se umpluse într-o parte. Nu mai cu-

Scanned with OKEN Scanner

nosteai. Se ridicau case de lut, se croiau străzi noi și soseau alți vecini. Se numea că nu mai e singur. Începuse să-i cunoască pe fiecare după nume, bea cu ei la cârciumă, se împrieteniseră, se ajutau unul pe altul, că așa-s oamenii săraci : își cred unul altuia mai repede. Cei mai mulți lucrau la Căile ferate, Grigore îi vedea când plecau la treabă. Își dădeau bună dimineața, și seara se întâlneau în prăvălia negustorului, ciocnind câte un ciocan de rachiu. Necăjiți și ăștia, aveau copii mulți, nu se ajungeau cu banii, nu le era ușor să trăiască. Puneau țara la cale, se mai certau, oricum erau săritori, nu te lăsau la vreun necaz.

Când se strica timpul, se culcau devreme, osteniți. Rămânea singur cu baba lui. Plecau și gunoierii în județ la ei, să se pună pe trai. Până primăvara nu-i mai vedeai. Aglaia strângea ce mai aveau pe afară, cumpărau de la Obor un sac de făină și unul de mălai, două sute de kile de cartofi, așezau murături la butoi și așteptau amândoi iarna. Salcâmii rari ai Cuțaridei îngălbeneau. Frunza lor rotundă suna trist seara. Câmpul învinețea. Ierburile opărite în vipiile verii se măcinau. Din cerul leșiatic cădea câte un stol de brabeți, împrăștiindu-se pe pământul tare. Nu mai soseau nici căruțele. În noiembrie, toată frumusețea aceea pălită se despuia. Maidanul își schimba culoarea. Scoarța roșcovană căpăta o dungă cum e fierul care străbătea burta de buruieni uscate. Lumina albicioasă a soarelui abia sticlea.

— Vine *bălana*... îi spunea nevestii.

Îl dureau genunchii și ăsta era semnul lui. Privea norii. Șeile lor albe se târau spre apus. Pielea întinsă pe ciolanele-i lungi se încrețea de frig. Grigore își chema găinile :

— Hai la tata, domnișoarelor, hai la tata...

Le număra și le închidea într-o magazie.

În câteva zile frigul se înteța. Cerul cădea peste malurile sălbatice. Pustiu loc ! Își mai găsea de lucru pe afară, asculta ropotul mărunt al ploilor nesfârșite și i se făcea somn. Pământul dimprejur lucea stins în lumina sfârșitului de noiembrie. Cuțarida încremenea într-o tăcere de moarte. Ziua tulbure ca rachiul, pierea pe la cinci. Soarele nu mai încălzea. Rămânea mai mult o lumină gălbuie. Cădeau brumele. Ploile conteneau. Buruianul se înnegrea.

Apoi nopțile se limpezeau. Cerul avea o șiră verde de stele. Dinspre răsărit, peste malul stingher se pornea un crivăț furiș, scormonind tulpinele mătrăgunei. Vântul culca scaieții, urca râpile tunse și mătura praful cărămiziu al maidanului. Salcâmii uscați răsunau. Gerul apăsa. Aglaia aprindea focul într-o sobă de tuci, înnegrită de funingine, și bordeiul lor se încălzea. Atunci îi plăcea bărbatului să-și aprindă o lulea îndesată cu tutun negru, iute și să deschidă gura.

După aceea, cădea zăpada. Întâi, vremea bolea, umed. Frigul scădea. Începea să ningă mărunt. Peste Cuțarida se așternea o pulbere albă. După o zi, nămeții acopereau groapa și câmpul. Mahalalele vecine se mistuiau. Auzeau numai câinii, afară, scuturându-și blănile de ușa bordeiului. Noaptea, urlau spre funduri, înspăimântător.

Nu mai ieșeau. Grigore se apuca să împletească mături. Avea strânse de cu vară grămezi de nuiele de vișin. Aglaia uda într-o oală

Scanned with OKEN Scanner

rafie și-i ajuta. Bătrânul se înfofolea într-o flanelă mițoasă de lână țigănească și înțepenea ceasuri întregi pe scaunul său. Nevasta îi fierbea ceai, timpul trecea repede. Veneau nopți lungi, nesfârșite.

Asta până sosea primăvara.

Într-o noapte, Grigore auzea lunecarea tăcută a gunoaielor. Pe acoperișul bordeiului se topea zăpada, bătrânul simțea cum tot pământul acela sterp se trăgea mai spre fund, așezându-se strat peste strat. Ieșea afară și chema câinii. Ceața se aduna împrejur. Privea mahalaua adormită și cerul limpezit. Stelele călătoreau peste Cuțarida. Dinspre groapă adia vântul de martie. Își aprindea luleaua și aștepta ivirea zorilor.

Dulăii se așezau pe labe și moțăiau.

Spre dimineață răsunau strigătele ascuțite ale cocoșilor. Se chemau de departe peste câmpul sur. Urechile lui bătrâne auzeau umbletul furiș al unor oameni. Către fundul gropii se mișcau umbre aplecate. Câinii tresăreau în somn, ridicau capetele, dar nu lătrau.

Se întorceau hoții.

Grigore punea mâna pâlnie la gură și striga :

— Care ești, mă, acolo, măăă ?

Nu răspundea nimeni.

Trecuseră zile după zile, unii muriseră, el văzuse nunți, și petreceri, copiii mahalagiilor crescuseră sub ochii săi bătrâni, își aducea aminte de un foc ce mistuise casele, de niște întâmplări de care mai râdea și acum, că așa e viața, ca o panoramă...

(*Groapa*, București, E.S.P.L.A., 1957, p. 6—13.)

ȘTEFAN BĂNULESCU (n. 1929)

● S-a născut la 8 septembrie 1929, în comuna Făcăieni, din județul Ialomița. A urmat liceul la Călărași și a absolvit Facultatea de Filologie a Universității din București. A lucrat în redacția revistelor *Gazeta literară*, 1954—1960, și *Luceafărul*, 1962—1964, al cărui redactor-șef va fi numit în 1968. Între 1971—1973 a făcut un stagiu de documentare în S.U.A.

●● A debutat cu volumul de reportaje *Drum în câmpie*, 1960. *Iarna bărbaților*, 1965, a constituit un eveniment în peisajul nuvelistic al epocii ; alte volume : *Cântece de câmpie*, 1968 ; *Dunărea*, 1969 ; *Scrisori provinciale*, 1976 ; *Cartea milionarului*, 1977.

●●● *Ștefan Bănulescu redescoperă în lumea rurală o vitalitate nebănuită anterior și eroii săi sunt așezați în momentele cruciale ale înfruntării cu forțele naturii. Privită sub acest unghi, nuvela* Mistreții erau blânzi *este o proiectare contemporană, cu alte implicații filosofice a mitului biblic despre Arca lui Noe. Prin pădurea înecată de apele răscolite de furtună, lovită de bucăți de gheață și de crengile copacilor, clătinată de crivăț, rătăcește o lotcă pescărească. În picioare, Condrat îm-*

pinge barca printre stejarii bătrâni, proptindu-şi vâsla cu deznădejde în trunchiurile lor ; la celălalt capăt, preotul vorbeşte răcnind în vânt ; în apa din mijlocul bărcii, pluteşte un sicriu ; alături, o femeie monologhează într-o stare de semi-inconştienţă. Deodată, pădurea rămâne în urmă şi-n faţă se ivesc apele fără sfârşit ale Dunării revărsate. O spaimă, ai cărei fiori îi vor fi simţit vechii greci când îşi imaginau marginea pământului, sfâşie sufletele şi, îngroziţi, oamenii întorc barca spre fantastica pădure înecată, căutând... pământ. Pământ unde să îngroape cadavrul mort al Fanei şi al lui Condrat. Din solilocul Fanei, din notarea nervoasă, sacadată, cu un mare grad de impersonalizare a detaliilor, Ştefan Bănulescu recreează imaginea de o monumentalitate tragică a unei lumi aflată pe treapta de jos a umanităţii în luptă cu stihiile dezlănţuite ale naturii.

MISTREŢII ERAU BLÂNZI

(Fragment)

Condrat stă în picioare, propteşte vâsla de trunchiurile groase ale stejarilor şi împinge barca prin pădure. De coastele bărcii se lovesc bucăţi de gheaţă şi crengi rupte, amestecate cu plavie, cu frunze vechi şi cu pene de cormorani şi de stânci. Furtuna târăşte apa în vârtejuri printre copaci şi hăţişuri. Apa nu e prea adâncă, dar pe sub scoarţa copacilor mai bătrâni a urcat până sus spre coroane — şi peste zgomotul furtunii şi al bucăţilor de gheaţă, izbite sec de stejari, se aude forfota apei de sub coaja trunchiurilor. Ierbile uscate, rămase de anul trecut, sunt dezvelite de sub apă la bătaia furtunii şi la trecerea bărcii.

Toată greutatea pe care o pune ca să împingă barca şi să o ţină în echilibru prin pădure aproape că nu se observă în mişcările liniştite ale lui Condrat. Îşi ţine ochii albaştri, spălăciţi, pironiţi undeva înainte.

— Ai zărit ceva, Condrate ? — strigă omul gras, burduhănos, din celălalt colţ al bărcii, răcnind cuvintele, ca să fie auzit prin zgomotul furtunii şi al crengilor.

Condrat nu răspunde, vâsleşte mai departe. Fără să privească spre celălalt, mânuieşte vâsla şi ocoleşte un stejar bătrân şi uscat, prăbuşit în apă cu rădăcinile smulse şi căscate. Crivăţul tăvălugeşte apa, împinge vinele groase şi lungi ale rădăcinilor peste trunchiul culcat, făcându-le să se întâlnească şi să se amestece cu crengile din vârful coroanei.

— Bine că s-a frânt, hodorogul ! Uite cum îşi pupă rădăcinile ! — urlă din nou pântecosul din celălalt capăt al bărcii, căutând cu gura ştirbă, în bătaia vântului, locul cel mai potrivit pentru ca vorbele urlate să zboare direct spre Condrat. Bine că s-a rupt stejarul ăsta bătrân !

Condrat nu-l ascultă pe gras, sau nu-l aude, împinge mai departe barca cu vâsla.

Pântecosul tace un timp, să se odihnească. Suflă greu şi-şi şterge cu mâneca şubei îmblănite sudoarea amestecată cu ploaie şi noroi de pe fruntea îngustă şi de pe obrajii roşii, rotunzi. Îşi prinde cu mâinile piciorul drept de lemn şi-l aşază pe marginea bărcii, ca să ţină mai bine echilibrul lotcii bătute de furtună. Apoi trage adânc aer în piept şi începe din nou să urle :

Scanned with OKEN Scanner

— Era tot uscat și acum treizeci de ani. Și tot drept ca lumânarea. Oamenii nu-l tăiau. Îl ocoleau, ziceau că nu-i uscat, că e viu, că — dracu să-i ia de proști — or fi crezut că a strâns atâta vlagă în el, încât poate trăi și fără frunze. Când colo, poftim, el a fost putred ca un oțetar puturos. Ptiu !

Burduhănosul scuipă — și scuipatul i se întoarce în față.

Condrat, cu mișcări repetate de vâslă într-o parte și alta a bărcii, caută să iasă din curenții de apă din jurul stejarului doborât, care se află în plină bătaie a furtunii, într-un luminiș larg ; nici un copac nu se mai zărește în jurul lui pe o distanță de vreo sută de metri.

— Uită-te, Condrate, cum a supt lutul hodorogul ăsta de stejar. Amintește-ți când era pământ. Stejarul ăsta secase totul în jurul lui. Nici iarbă nu mai creștea pe lângă el. Și oamenii ziceau : ăsta e cel mai frumos și mai voinic copac. E mândria pădurii noastre. Tăiau din copacii tineri, dar de ăsta nu se atingeau. Uite-l acum ce gol e, poți privi prin trunchiul lui ca prin ochean, ca să vezi mai bine sfârșitul !

Condrat scoate barca din curenți și o împinge cu putere spre desișul copacilor înalți din față.

— Poate n-ar trebui să mai vorbesc, Condrate. Nu mai am ce măsura cu vorbele. Ziua și noaptea vin una după alta și trecem prin ele ca prin niște amintiri. Unde mai e pământ nu se poate trece. În iarna asta păsările polare n-au mai venit în Delta noastră, cum obișnuiau să vină în vreme de pace să-și petreacă vacanța mare. Nu mai au pe unde zbura de la Pol până aici. Cerul e ocupat. Bătaia ghiulelelor e lungă. E aproape început de martie — și ai să vezi, cocorii n-au să mai vină de la sud în primăvara asta. Peste Grecia și Italia câte păsări au să poată trece ? Rommel e încă în Africa. O să rămânem numai cu vrăbiile, iubitule.

Pântecosul se mai odihnește puțin, trage iar aer în piept, își potrivește gura în bătaia vântului și răcnește din nou :

— Am poftă să vorbesc, Condrate. Eu am fost cineva, Condrate, un spirit înalt, și m-am pierdut pe aici printre voi. Cât am trăit — cum am trăit — n-am avut cu cine vorbi în satul ăsta. Izolat cum eram, începusem să vorbesc noaptea în vis. Mă culcam, adormeam adânc, și pe la miezul nopții visam cu glas tare. Se vede că vorbeam frumos, soția mea luase într-un timp obiceiul că se scula noaptea, se da jos din pat, își lua lucrul de mână, se așeza pe scaun, rezemată de sobă și mă asculta. Într-o dimineață mi-a zis : „Ai vorbit az-noapte mai frumos decât alaltăieri noapte. Ai spus despre o pasăre albă, care stătea într-un picior în Deltă printre trestii și bea din stele lapte. A băut lapte din stele, s-a săturat și și-a tras ciocul înapoi, să se culce. Dar stelele au rămas sparte. Și a curs atâta lapte din stele peste apa de jos, că s-a îngroșat așa de tare apa, până s-a făcut un fel de pământ pietros din lapte. Și mi-ai zis, bărbate : «Gata, ne mutăm, scăpăm de satul ăsta amărât, pregătește-te, ne mutăm. Pune mâna să luăm casa, prinde-o bine de streșini, ai grijă, streșinile sunt cam putrede, să nu se rupă. Ia-ți și andrelele, lucrul, scaunul și soba — mergem la grindul de lapte tare. Acolo n-o să ne mai înece apa în fiecare an. Pune mâna, să ridicăm și să luăm și biserica, sunt sfinții uzi, s-o punem să se usuce acolo pe grindul de lapte împietrit».“

Scanned with OKEN Scanner

Și câte minunății nu vorbeam eu. Dar dimineața, când să mă bucur și eu de ele, nu le mai știam, ascultam pe furiș cum le povestea soția mea la vecine. Mă fura, Condrate, și, ce-i mai rău, mi se pare că nu mă fura cum trebuie. Soția mea nu-i prea ageră la minte. Și-mi dam seama că nu fura tot ce-am spus eu noaptea — și multe lucruri s-au pierdut, fără să știe nimeni cât au fost ele de întregi și de frumoase. Și se făcea iarăși ziuă și n-aveam cu cine vorbi, voi toți erați prinși de grijile zilei, de copii și de vite, de apa care v-a înecat și vă îneacă mereu și n-aveți unde fugi, că nimănui nu-i pasă de voi. Nu m-ați luat niciodată în seamă cum trebuie, Condrate — ba unii și râdeau de mine, de pildă Vlase. N-am avut cu cine vorbi, asta e. Cu domnișoara Maria — pff ! — e o fecioară mută. E mai mult moașă și felcer decât învățătoare, ține loc și de primărie în satul ăsta părăsit, unde nașterile și morțile n-ar fi fost altfel notate de nimeni. Lasă-mă să vorbesc, Condrate. (Condrat vâslește absent, își vede de treabă.) Ascultă-mă acum, cine știe după aceea... Crezi tu că n-am vrut eu să țin loc de primărie, sau măcar de felcer ? Dar scleroza m-a atins, voi nu vedeți decât că mi-am pierdut piciorul, dar mi-a atins și vinele de la mâini și nu pot apuca nici măcar tocul să notez anul, ziua, luna, ora. M-au îmbolnăvit apele și iernile voastre păcătoase, care l-au făcut să țipe gros și pe un poet al dragostelor delicate, cum a fost Ovidiu.

Pântecosul a rugășit, nu mai poate striga tare. Nu mai găsește în vânt locul cel mai potrivit unde să urle cuvintele spre Condrat. Vântul se amestecă și se încurcă în el însuși, se încolăcește cu ploaia. Vorbele grasului se risipesc, își amestecă silabele între ele, se desfac și zboară care-ncotro. Grasul caută să le prindă cu auzul. I se par, așa amestecate, cu silabele întoarse și împerecheate altfel, niște lucruri grozave — și încearcă să le prindă și să le memoreze, având speranța că va supraviețui și că o să le povestească ca pe niște amintiri rare. Dar nu mai poate prinde cuvintele acelea întoarse, îi sunt furate și acestea și nu mai aude — în răgazul dintre bătăile repetate și scurte ale vântului — decât croncănitul corbilor, trosniturile crengilor și sunetul de sticlă al bucăților de gheață din apă. Își simte gura goală și uscată și-și trece limba peste buzele groase, umede de ploaie. Atinge cu limba ceva rece și pufos, în colțul gurii. Își ridică ochii mici, înfundați în cap — spre cer — și zice, de data asta încet, ținându-și strâns buzele una de alta, pentru a nu-i fugi cuvintele și pentru a le simți mai bine :

— Fulgi de zăpadă. S-a întors iarna. O să viscolească iar.

Condrat conduce mai departe barca printr-un desiș de copaci. Stejarii cresc aici unii lângă alții. Își ating trunchiurile, crengile izbite de vânt intră unele într-altele, zdrelindu-se, sevele curg groase și verzi, amestecându-se cu gheața,cu ploaia și cu fulgii de zăpadă, care se întețesc, și cu noroiul ce prinde crustă deasupra valurilor.

Apoi, dintr-o dată, barca dă într-o apă fără sfârșit, fără un singur copac măcar. Pădurea s-a terminat brusc. Apa Deltei se întinde pretutindeni, tulbure și goală. Insulele de stuf uscat, de un cenușiu-întunecat, risipite peste apă din loc în loc, nu pot înșela ochiul, la ele nu e pământ. Plutesc, târâte de vârtejuri.

Scanned with OKEN Scanner

— Întoarce barca ! — urlă din răsputeri pântecosul. Înapoi, Condrate ! Asta-i tot. Nu-i pământ. N-are rost să mergem mai departe. Întoarce, dracu să ne ia pe toți ! Nu-i pământ în pădure — nu-i nicăieri ! E înecat peste tot, în sat, în pădure, în stuf. Înapoi ! N-avem unde-ți înmormânta copilul ! Nu-i pământ pentru groapă. N-a mai rămas pământ măcar pentru o groapă. Înapoi în sat ! Poate găsim o tindă, o odaie neînecată la vreun om, ne învoim și-l îngropăm acolo.

Condrat stă cu vâsla atârnată în apă. Clipește des. Pe sub barba nerasă i se înnoadă stropi de ploaie și de sudoare. Ploaia măruntă și deasă înăbușă aerul. Prin ea se scurg, vânzolindu-se, pete albe și țepi de zăpadă. Viscolește.

Condrat vrea să se așeze, să se ghemuiască. Îi e frig. Dârdâie. Se uită spre fundul bărcii și cască ochii mari, vede apa trecută de crivace. Sicriul copilului plutește în apa din barcă. Ploaia și zăpada cad ca o pâclă sunătoare pe capacul coșciugului.

Condrat se îndreaptă brusc din spate, prinde vâsla cu amândouă mâinile, întoarce violent barca spre pădure, împingând-o cu furie, opintindu-se, strângând din maxilarele supte și țepoase, lovind apa în dreapta și-n stânga cu vâsla. Se agață cu mâinile de crengi, trage de ele ca să facă vânt bărcii. Barca sună înfundat prin apa cu gheață, trecând iute peste păpuriș și peste crengile rupte.

— La dune, Condrate ! — urlă glasul. Nu spre sat, spre dune ! Mână spre dunele de nisip dinapoia satului. Dunele sunt înalte, apa nu le-a atins crestele încă. Să încercăm mai întâi acolo. Îl înmormântăm în dune. Îi împletim un pat din crengi ca să nu se scufunde în nisip. Tu ce zici femeie ! — urlă cu ultimele puteri grasul spre fundul bărcii, unde o femeie stătea chircită lângă coșciug. Femeia se strânsese și se zgribulise într-atâta sub ploaie, în fundul bărcii — se îndoise și se încovrigase —, încât abia se zărea. Din afara bărcii nici nu putea fi observată. Părea că doarme. Își vârâse mâinile sub pânza groasă de cânepă care acoperea capacul sicriului pentru a le feri de ploaie și zăpadă — și pentru a le încălzi. Iar capul, cu fața în jos, îl ținea înfundat în pânză. Basmaua neagră i se îmbibase de apă, lucea, prin cute se strânsese apă ca în niște jgheaburi mici cu margini albe de zăpadă.

Vârful vâslei lui Condrat se proptește cu iuțeală dintr-un copac într-altul. Barca taie cu trosnete lungi pâcla de gheață din apă și crengile încurcate, se învârtește printre copaci în zigzaguri repezi.

Femeia stă mai departe făcută ghem, cu mâinile sub pânză, cu fața înfundată în cânepa groasă. Obosit să mai urmărească fuga bărcii, mișcările sălbatice ale lui Condrat, căruia nu i se mai văd umerii și capul dintre copaci — pântecosul adoarme cu nasul vârât în gulerul șubei îmblănite și începe să sforăie și să vorbească în somn — printre sforăituri — cu glas tare, strigat.

Femeia se răsucește pe fundul bărcii, își saltă capul spre pântecos. Îi rămăsese înfiptă în minte întrebarea acestuia : „Tu ce zici, femeie ?“ — îl auzea vorbind mai departe, nu știa că vorbește în somn și ce spune el, nu pricepea ce spune, dar îi răsuna mereu în urechi : „Tu ce zici, femeie ?“ Când își saltă capul, fără să-l ridice însă prea mult de pe capacul acoperit cu pânză, ci numai culcându-l pe un obraz, jgheaburile mici cu

Scanned with OKEN Scanner

apă din cutele basmalei se deșertară topind marginile de zăpadă. Femeia simți apa rece prelingându-i-se pe gât, pe piept, pe spinare. Se chirci și mai mult de frig, dar se bucură că apa rece ca gheața ce-i pătrunsese la piele o trezise, și o făcuse să-și dea seama că trăiește. Voi să-și așeze iar capul cum stătuse până atunci, dar îi stăruiau în minte vorbele de adineauri ale grasului : „Tu ce zici, femeie !“ — și se bucură iar, râse chiar încet, crezu cu adevărat că e luată în seamă și că i se așteaptă părerea. Și începu să răspundă, dând drumul la cuvinte fără șir :

— Eu, ce să zic, părinte Ichim, că mă întrebași. Ce să zic. Că am zis în toate felurile, că e copilul meu și al lui Condrat, trebuie să-l îngropăm undeva, trebuie, sigur.

Vorbele ei nu le aude nimeni. De fapt nici ea nu vorbește cu gândul s-o audă cineva. Nici ea nu se auzea limpede și nu se căznea ca vorbele ei să aibă vreo legătură. Diaconul Ichim doarme dus și spune vorbe agitate în somn. În celălalt colț al bărcii, Condrat, aplecat una cu vâsla, zvârle barca înainte printre copaci. Femeia vorbește mai departe — așa, pentru plăcerea ei. Simte cum îi răsună în piept cuvintele, cum i se rotunjesc, calde, pe buze — și se strânge și mai mult și mai bine în ea, în hainele ei tocite de abă, și-și găsește acolo trupul mic și slab, pe care nu-l mai știa de mult. Și râde mărunt, ca de o minune frumoasă. Apa cu gheață aleargă sunând pe lângă barcă. Femeia vorbește și mai tare, se strânge mai mult în haine, lipindu-și strâns obrazul de pânza de cânepă de pe capacul sicriului.

— Cum zîceam, părinte Ichim, eu ce să zic. Am zis în fel și fel, cum să nu zic, că e copilul meu. Unde zici matale, părinte, și unde zice Condrat, acolo-l îngropăm. Altfel cum ? Dar unde, dacă nu găsim pământ ? La cumnatul Vlase, are curte înaltă, nu i-a înecat-o toată, în curte la el s-ar putea. De casa lui nu mai vorbesc, apa n-a ajuns nici la buza prispei, cum n-a ajuns nici la școală. Se ține bine casa lui Vlase, n-a reparat-o de trei-patru ani nici c-un cui. Meșteri buni, de la Sulina, stâlpii i-a cioplit un tătar de la Câșla. Dar Vlase nu poate, așa mi-a zis : „Nu pot, cumnată Fenia“. Are în curte nutreț pentru vite. Să dea foc la nutreț ? „Crede-mă, cumnată Fenia, uite, cu un ban, doi te ajut, nu-s păgân, am și eu copii.“ Are doi, mărișori, doar îi știți. „Nu-s păgân, ți-l duc și cu barca la Tulcea, șaizeci de kilometri, dacă vrei să-l îngropi acolo, ca oamenii, într-un cimitir. Dar nu ți-l pot duce. Dunărea nu s-a dezghețat bine, iarnă târzie, nu s-a topit, ca pe lacurile de aici, și nu se poate, ne prinde zăporul pe drum, și știi că Dunărea are trei brațe, nu unul, și toate or să se repeadă cu sloiurile peste noi. Dar de nutreț e nevoie, cumnată. Să prăpădim vitele, după ce — nu vezi ? — umblă prin apă până la genunchi ? Uită-te la ele, cumnată Fenia, să nu care cumva să zici în contra : vaca țintată s-a betegit. Bună de lapte a fost, o țineam de prăsilă, e de la Chilia-Veche. Ce mai știi, cumnată Fenia, de frate-tău Vangu, că parcă-i pescar la Chilia ?“ „Ce să știu, cumnate Vlase, bine, n-am mai auzit de el.“ „Așa-i lumea, cumnată, te pierzi unul de altul. Dacă vrei nutreț, ți-oi da acolo ceva, din cât am și eu, mult nu-i, și până s-o trage apa, cine știe. Dar voi, cumnată Fenia, n-aveți nevoie de nutreț, că vite nu creșteți, bine de voi, mai bine cu nimic, când e să pierzi tot. Eu le țin aici în curte, ce să fac, șase am, șase sunt. A pus

ochii pe ele hoțul ăla de baltă, Gură Spovidău. Încă de astă-iarnă. Și-a prins oase de cal sub opinci și a venit pe gheață, pe Dunăre, tocmai din pădurea Letei, unde stă ascuns, să vadă ce mai poate fura de pe aici. Dacă nu se încurca în noaptea Bobotezei cu fata dințoasă a lui Căpuci, că s-a iubit cu ea pe cuptor toată iarna, îmi fura vacile de atunci. Lumea zice că și Andrei Mortu, tată al hoților, s-a ivit, degeaba se spunea că Andrei ar fi murit din nou și de tot, a cincea oară. De unde ! L-a văzut cineva ieri, în pădurea de lângă dunele noastre, își cârpea cămașa într-un copac. Nu se potolește nici acum, când e înecat peste tot. L-a înviat apa asta blestemată ca să ne prade și el. Ne pândește din pădure, cu corbii la un loc. Crezi tu, cumnată Fenia, că iepșotina asta de Vica, care e fata lui Andrei Mortu și care s-a aciuat, stricata, în satul nostru, crezi tu că nu e ea în legătură cu hoțul de Andrei, cu ta-su ? Ferește-l, Fenio, pe Condrat de Vica, numai la oameni buni a sucit capul cu dragostea ei păcătoasă : lui Petre Litră, lui Stavre Pălici, lui Chizlinski, lui Luca Horobeț, oameni așezați, cu o casă de copii. Are gust de oameni blânzi, șerpoaica, să se încolăcească mai bine, după pofte. Degeaba crezi că a luat-o Condrat în ceata lui la pescuit astă-toamnă, la opușină ? Ferește-l, Fenio, aveți și așa numai necazuri, și apoi Vica ce zice, acum pun mai bine mâna pe Condrat, că tot trebuie să plece pe front.“

Fenia, cu capul plecat pe pânză, izbucni într-un fel de plâns. Și din plânsul acela uscat, fără modulații, începu să cânte, la fel de uscat, cântecul Vicăi. Îl spunea ca pe-un bocet și în același timp ca pe-un blestem. Își plângea copilul mort, dar și cânta cu ură vorbele din cântecul Vicăi :

Vică, fată de brezoi,
Din ce neam ești, din ce soi ?
Te-a născut mă-ta în lotcă,
Dunărea îți fuse doică,
Albie ți-a dat — și lapte
Din lună, țâță de noapte...

Fenia își mișcă capul în dreapta și-n stânga deasupra pânzei, pentru a-și șterge ochii și nasul — și apoi ia din nou șirul dezlânat al vorbelor ei despre întâlnirea cu cumnatul Vlase :

— „De, cumnată Fenia, asta e, ferește-l pe Condrat. Vica asta răsare ca ta-su Andrei, unde nici nu gândești. După ce-a arat-o prima oară Gură Spovidău, nebuna a fugit prin apă patru zile, până la ghiolul Bogdaproste. Cât a stat acolo ascunsă în stuf, tot să fi stat vreun an, putrezise și rochia pe ea, umbla înfășurată pe mijloc și pe piept cu frunze de papură, ca paparudele, și se hrănea prinzând peștele de sub apă cu botul, ca vidrele. Și de la Bogdaproste, unde crezi că a răsărit Vica ! La Babadag ! Oraș mare, cu cale ferată, și cu geamie. Și cum crezi c-a răsărit Vica-n Babadag ? În stambă înflorată, roșu și galben, până la călcâie, și în cap cu piepteni albaștri. În picioare — ți-ai găsit să mai umble cu tălpile goale ! — umbla-n sandale de catifea albă cu cătărămi rotunde. Și cui crezi că i-a sucit capul în Babadag ? Lui Hogea, popa al tătarilor și al turcilor. L-a scos din geamie. Hogea, tinerel, de 73 ani, curat ca pereții de Paști. Oamenii de la Babadag — oameni subțiri, de oraș — s-au făcut n-aude, n-a vede — de obrazul Hogii. Și pe urmă Vica a venit iar aici în sat. Cum îți spuneam, cum-

Scanned with OKEN Scanner

nată Fenia, e păcat să-ţi îngropi copilul în curte de om şi să dea vitele aşa, peste el. Am barcă la două rame, de n-ar fi Dunărea îngheţată, şi dacă s-o dezgheţa mai trece timp până să piară sloiurile, ţi l-aş fi dus, cumnată, la Tulcea." Cum să-mi las eu băiatul la Tulcea printre străini, părinte Ichim ? Cât de Carpena, părinte, ce să zic, n-am ce zice, femeie săritoare, mi-a ţinut partea : „Las-o, Vlase, să-l aducă şi să-l îngroape la noi în curte, că e înaltă şi pietruită". „Nu se poate, Carpeno, bagă tu un lat de cazma în pământul din curte, şi dai de apă. E apă dedesubt până la osia pământului". Aşa e cumnatul Vlase, frumos vorbeşte, tot să stai să-l asculţi. Şi a luat cumnatul Vlase atunci o cazma şi a înfipt-o lângă o căpiţă de nutreţ. Şi a început să sape. A săpat, a săpat, săpa şi înjura, până când a început să bolborosească apa şi să arunce stropi în sus. O apă limpede, de-ţi era mai mare dragul. Cum a văzut Carpena apa din groapă, şi-a ridicat poalele, s-a lăsat în genunchi, s-a lungit pe burtă şi a început să bea cu poftă : „Bună apă, bărbate Vlase, s-o sleim şi s-o facem fântână. Nu mai spurcăm locul, e păcat să facem cimitir. Bine, Fenio, că ţi-a dat prin gând să treci pe la noi, ne pricopsişi cu o fântână ca lumea. Să fie de pomana copilului. Hai, Vlase, în casă, să ne închinăm la icoană, că ăsta-i semn sfânt." Şi au intrat amândoi în casă, şi eu am plecat cu barca pe uliţă să mai caut la altcineva. Degeaba zice unul şi altul de Carpena — eu n-am de ce s-o vorbesc. Nu că mi-e soră. Nu-i modoasă, umblă tot c-o rochie. Eu ştiu că mai are două rochii bune, afară de cea pe care o poartă, dar nu le pune niciodată să se arate. Rochiile bune le-a umplut cu iarbă, iarbă bună, cosită acum un an la Periprava. Şi pernele înflorate, de mătase, din cufăr, le-a umplut cu iarbă, le-a cusut la gură şi le-a suit deasupra dulapului, în pod. Aşa a făcut Carpena, şi bine a făcut ! O să mai fie iarbă vreodată, sau n-o să mai fie, pe lume ? Nimeni nu poate să zică.

Fenia vorbea din ce în ce mai rar şi mai încet, poveştile ei dezlânate şi le mai spunea doar cu mişcarea buzelor, fără cuvinte. Încetă să mai mişte buzele. Şi le simţise prinse de ger. Îşi aduse aminte de mâini într-un fel ciudat : nu mai ştia unde le are şi începu să le caute, mişcând bărbia din loc în loc peste pânza de cânepă îngheţată scoarţă. Simţi dedesubtul pânzei ceva tare, cam de mărimea unor palme. În loc să se bucure că-şi găsise palmele, îi fu silă că le-a găsit şi că trebuie să stea de grija lor, să le mişte, să le dezmorţească, să le caute adăpost, când ea era doborâtă de oboseală şi îngheţată toată. Simţi că i se lipise de degete capacul sicriului. Gheaţa de sub pânză era lucie. Bătea crivăţul şi aducea mereu zăpadă şi apă. Hainele de abă atârnau pe ea grele de umezeală, trosneau la cea mai mică mişcare, prinseseră cruste de gheaţă. Nu numai mâinile, dar acum nici trupul nu şi-l mai ştia. Încerca să şi-l caute trecându-şi umărul osos pe dinăuntrul hainei de abă, acolo unde bănuia că erau cusăturile mai groase. Era umărul ei, sau se înşela, pentru că şi-l simţi ca pe o scândură udă. „M-oi fi înecat." Voi să-şi desprindă pleoapele din apa şi gheaţa care-l curgea întruna pe faţă şi-i apăsau genele. Pe Condrat şi pe diacon îi zări tremuraţi prin ceaţa ploii şi prin albeaţa zăpezii, undeva între pădure şi cer. Barca nu mai era, se vedeau numai şuvoaiele cum şterg conturul copacilor, al crengilor, până nu mai rămânea nimic, decât o pată alburie fără sfârşit şi ciorile zburând zăpăcite.

(*Iarna bărbaţilor*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1971, p. 5—21.)

Scanned with OKEN Scanner

FĂNUȘ NEAGU (n. 1932)

● S-a născut la 5 aprilie 1932 în comuna Grădiștea de Sus, din județul Brăila. A urmat Liceul Militar, Școala Pedagogică și Școala de Literatură „M. Eminescu". Apoi, Facultatea de Filologie, fără să o termine. În 1951, a fost numit profesor suplinitor la o școală din Bărăgan. A lucrat, apoi, în redacțiile ziarului *Scânteia tineretului*, 1954—1956 și a revistelor *Luceafărul* și *Amfiteatru*, 1959—1968. După revoluție, editează ziarul *Țara*.

●● A debutat cu volumul *Nins în Bărăgan*, 1959; alte titluri: *Somnul de amiază*, 1960; *Dincolo de nisipuri*, 1962; *Cantonul părăsit*; 1964; *Vară buimacă*, 1967; *Casa care se leagănă*, 1971; *În văpaia Lunii* 1971; romane: *Îngerul a strigat*, 1968; *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*, 1976; *Scaunul singurătății*, 1987; piese de teatru, fără valoare deosebită: *Echipa de zgomote*, 1970; *Scoica de lemn*, 1977; evocări: *Cartea cu prieteni*, 1979; *Insomnii de mătase*, 1981; *A doua carte cu prieteni*.

●●● *Nuvela* Acasă *dezvăluie unul din aspectele tragice ale orânduirii comuniste: drama oamenilor strămutați din locurile natale, între anii 1949—1952, pentru că aveau „ceva avere" și nu voiau să intre în gospodăriile colective. Bătrâna Gherghina, însoțită de nepotul său, revine din Maramureș, unde fusese deportată, în satul său natal, Grădiștea, din Valea Buzăului. Bătrâna își presimte sfârșitul și vrea să moară în casa ei, care devenise sediul Sfatului popular. Evident, toate aceste evenimente sunt prezentate aluziv și nuvela a putut apărea în 1967, fiindcă toate piesele volumului* Vară buimacă, *în care fusese inclusă inițial, sunt axate pe tema morții.*

ACASĂ

●●●● Sosiseră cu trenul de 10,28, bătrâna, înaltă și osoasă, cu fustă neagră până-n călcâie și șal fumuriu, adunat peste obraji se oprise între linii să răsufle, iar băiatul își răzuia tălpile cizmelor de marginea peronului. Trenul plecase. Se depărta printre malurile căzute și acoperite de salcâmi pitici, ei întârziau, parcă uitaseră că trebuie să se înfunde pe drumul de câmpie care duce la Grădiștea.

— Ce dracu fac ăia acolo? îl auzi băiatul pe șeful gării, și ridică ochii.

„Acum patru zile mai eram încă soldat, aveam armă — se gândi el — și ăsta mă ia drept mortăciune, tâmpitu!"

Avea cap frumos, de lup tânăr, frumos dar nu și puternic, puțin prea fraged în frumusețea lui sălbatică — locotenentul Alexandrescu, el sau cineva din preajma lui, spusese că, după ce îl privești o clipă, primul gând care îți vine în minte e că poți să-l spargi ușor cu pumnul, și chiar îți vine să-l spargi, ca să vezi sângele țâșnind prin părul încâlcit și revârsându-se curat pe botul ăla ca de puiandru de lup ieșit să adulmece vântul între buruienile de pe buza unei râpe — un cap foarte frumos, pus pe un trunchi încordat, cu mișcări zvâcnite, șlefuite în antrenamentele care preced parăzile.

— Ce facem? râse el. Păi ne facem curaj s-o luăm din loc.

— E băiatul lui Oprișan Roșioru... Eremia, spuse nevasta șefului de gară.

Șeful ridică din umeri.

— Oprișan... Roșioru — insistă femeia — care a plecat din sat...

— Săru' mâna, doamnă, sunteți bună, că m-ați recunoscut. Am venit cu bunica, avem puțină treabă la Grădiștea. Fratele Neculai, ăl mai mare dintre noi, vă spărgea lemne iarna. Tropăiam aci pentru că miroase a pâine coaptă, ăsta e adevărul.

— Să vă dau câte-o bucată.

— Nu, mulțumesc, am mâncat, dar îmi place mirosul.

— Ta, ta, ta, tam... ta, tam ! făcu bătrâna lungind gâtul.

— E marșul morților, explică Eremia. Le-am povestit acasă cum l-am înmormântat pe generalul Florescu, și bătrâna a învățat cadența. N-are voie să vorbească mai deloc, e bolnavă. De ce te ostenești ? se întoarse el mustrător spre bunică-sa.

— Vine o mașină cu sfeclă de la Grădiștea, zise femeia. Puteți s-o așteptați la noi. Luați-o pe din dos, pe-acolo e intrarea.

— Cunosc, zise Eremia, aveți cocoși de lut în fereastra bucătăriei.

În curte, bătrâna se așează lângă perete, și Eremia pe un scaun, alături de un morman de foi de varză, și nevasta șefului de gară le puse în mână câte-o felie de pâine caldă. Bătrâna ascunse pâinea sub șal. Eremia mușcă încet coaja unsă cu gălbenuș de ou, și femeia văzu că are dinți albi ca zăpada. Își adună poalele rochei pe pulpe, se lăsă încet pe pragul înzăpezit cu un ștergător făcut din papură și-l privi încă o dată cu ochii ei verzi-cenușii și-l întrebă ce e nou în lume.

— Noi suntem acum în Maramureș. E mult până acolo, și cu trenul am venit numai noaptea. La Sinaia, în zori, m-am dat jos să umplu sticla cu apă și am văzut că ninsese. Era tare frig. În rest, cred că e bine. Eu de-abia am terminat armata, în armată am fost trompet, m-am învârtit mult pe lângă postul de comandă, cunosc, vreau să zic, multe, și e bine, să știți.

— Dar peste hotare ?...

— Peste hotare, popoarele din Africa se mișcă.

Femeia nu înțelesese și schimbă cursul discuției :

— Am auzit că voi, trompeții, cântați foarte frumos, seara, când se sună stingerea.

— Așa este. Cântarea asta îmi place și mie foarte mult. E tristă, și ți se face dor de casă. Cică și civilii ies să asculte, dar n-am verificat, n-aveam cum. Vreți să v-o cânt ? întrebă el, ducând palmele la gură, gata să-i împlinească voia. Pot și fără trompetă, numai din gât, ca bunica.

— Nu, zise femeia. Și așa mă înjunghie tristețea.

— Ați pierdut pe cineva ? se interesă Eremia.

— Ce știi tu ? ! oftă femeia. Acum o să înceapă ploile, și ce e viața noastră aici ?

— E bună, mult mai bună ca a noastră, vorbi bâtrâna.

Vorbea gâfâit, dușmănos.

— Noi am plecat de-aci fiindcă aveam ceva avere și acum nu mai suntem nicăieri. Suntem departe, maică, nu poți să înțelegi, suntem între străini, și între străini nu ești nicăieri.

— Lasă-lasă, făcu băiatul. Ajunge ! Ți-am spus să nu trăncănești.

Se întoarse spre nevasta șefului de gară.

— Și eu cred că e greu să trăiești prin gări. Toți vin și pleacă și nici unul nu stă.

— Da, da, zise ea, zile întregi stai la geam și te uiți spre munții Râmnicului, de unde aștepți să vină viforele. Toate gândurile ți se fac negre aici. Câteodată îmi vine să urlu. „Zburați, gândurile mele, le zic, prindeți trup viu și aripi, suiți în văzduh și luați-mă cu voi". Mi-am uscat tinerețea prin gări, îmi vine să plâng întruna, și m-am înrăit în câmpia asta blestemată. Tu știi ce spune lumea despre fluturii galbeni ?

Eremia scutură din cap și aruncă un miez de pâine câinelui care lingea un os în fața cuștii.

— Fluturii galbeni prevestesc moarte, nenorocire, nu e așa, mătușă ?

— Ta, ta, ta, tam... Ta, tam.

— Ei, drace ! făcu băiatul. Te-ntreci cu gluma ! Astâmpără-te !

Și către nevasta șefului de gară :

— Eu sunt prost, că eu am învățat-o.

— Nu-i nici un deranj, zise femeia. Chiar se potrivește. Și mie mi-e frică de fluturii galbeni. În mai, veneam de la Regională, de la Urziceni, unde m-am dus să cumpăr un trenci, și-n compartimentul de-a doua, între mine și un popă care mânca pește uscat la vânt, ședea un băiat, cu un avion de lemn pe genunchi. Mergea cu taică-su să-și vadă un văr din Tecuci și-și gătise avionul cu fluturi galbeni, prinși cu șapca în livadă. Cincizeci de fluturi fixați cu ace. „De ce i-ai omorât, l-am întrebat, nu ți-a fost milă ?" „I-am prins seara, zise, nu-mi pare rău, peste o oră sau două tot ar fi murit, pentru că fluturele nu trăiește mai mult de-o zi." Ne apropiam de gara de-aici, am luat geamantanul din plasă și i-am zis copilului : „Fluturaș, ajută-mă, ia tu umbrela asta și dă-mi-o la scară." Trenul șade la noi un minut, am coborât, băiatul s-a aplecat să-mi întindă umbrela, și-atunci i-am ars două palme de i-a scăpărat fața. N-a avut timp să țipe, s-a smucit îndărăt, și-n cădere a scăpat avionul, de care nu se despărțise, și roiul ăla de fluturi morți i-a acoperit fața. Ce zici de asta ? Zici că sunt o lupoaică, nu ?

— De ce ? Când o să mă însor, o să iau și eu o nevastă tristă — și-i întinse bătrânei dumicatul de pâine care-i rămăsese.

Ea îl făcu cocoloș, și-l vârî în sân, lângă felia de care nu se atinsese.

— Tu, Eremia, zise femeia, poate că râzi de mine, dar mie o să-mi fie dor de tine. Uite, a venit mașina de la Grădiștea, e la rampa de descărcare, să dați pe-aici la întoarcere să te mai privesc o dată în ochi. Numai să nu te înghită câmpia, să nu mă uiți. Aici, la noi, e pământul uitării, calci pe el, și nădejdea se usucă, te înecă fumul, te acoperă noaptea. Pe întuneric auzi numai scârțâit de căruțe neunse. De unde dracu sunt atâtea căruțe aici ? Azi-noapte mă gândeam că am în creier numai valuri de ceață prin care umblă, păcănind din capacele lor de tinichea, căruțele astea greoaie care dau ocol stației. Plecați, și să mă strigi când vii iar, auzi ?

Eremia și bătrâna ieșiră, lăsând poarta deschisă.

Dincolo de gard, băiatul se opri, dezbrăcă scurta, o făcu sul și porni spre mașină la doi pași în urma bătrânei, care călca drept pe cărarea acoperită cu zgură de cărbune. „Acum — își zise Eremia — dacă ea mă privește, eu semăn cu un soldat din filme care pleacă la război."

Scanned with OKEN Scanner

Şoferul se numea Geană Aurel. Era un tip scund şi şchiop, din care pricină toată lumea îi zicea Şontorogul. Acest Geană Aurel, zis Şontorogul, sărută dreapta descărnată a bătrânei.

„O fi venit să desfacă şi să vândă ce a mai rămas pe la Grădiştea, nu strică să-i pup laba" — pe Eremia îl plesni prietenos peste şale şi le făcu loc în cabină la amândoi. Şontorogul mesteca tutun — „Metodă americană, îl lămuri pe Eremia, desfaci ţigara şi molfăi tutunul în gingii !" —şi pe buza de jos, crăpată, i se prelingea un fir de scuipat galben-murdar.

„Ce puturos !" se strâmbă Eremia, dar se feri să zică ceva. Firul acela de salivă îi amintea de zeama scursă din ficatul vacii lor pe care o găsiseră moartă în lanul cu lucernă, şi taică-su, într-o pornire disperată, îi despicase burta cu toporul. „Na, fie-ai a dracului de haită, că ne-ai lăsat fără lapte în casă !"

În cele din urmă, nu se putu stăpâni şi îl rugă :

— Şterge-te la gură.

— Am dinţii rari, băiete, se scuză Şontorogul trecându-şi mâneca peste buză. Dar tu de ce ai slăbit aşa ?

— A fost în armată, lămuri bătrâna.

— Aha, te-au târât gradaţii pe burtă. Eu le-am scăpat printre deşte.

— Eşti şchiop, zise Eremia, altfel, de armată şi de moarte nu scapă nimenea.

— Am suferit pentru voi, băiete, zise Şontorogul, trebuie să-mi recunoşti meritul ăsta. Dar mi se îndreaptă piciorul, să ştii. M-a învăţat cineva să bag foi de plumb în talpa bocancului de la piciorul mai scurt, şi greutatea asta atârnată de el mi-l aduce la loc. Să fiu al dracului, când oi ajunge cu amândouă la un nivel, mă duc şi mă prezint la comisariatul militar şi cer să mă ia pe viaţă în armată.

Îl schilodise un cal de care se apropiase târâş, în copilărie, ca să-i fure piedica, dar nimeni nu ştia asta, pentru că el spusese în sat că l-au călcat cu docarul patru nemţi care fugeau spre munţi.

— Nenică, era după-prânz, mă furişam cu cârdul de oi spre sat, pe sub malul bălţii, când deodată, în gura vadului, apare un docar cu patru nemţi, verzi, verzi de sus până jos, ca omizile de pruni şi cu castroane de tablă pe cap. Mâncau porumb crud, numai lapte de porumb la gura lor, şi când îi văd, fluier câinele. „Anghele, zic, i-a bătut ceasul berbecului." Nemţii vin în trapul cailor, opresc scurt şi sar între oi. Umflă una şi-o aruncă în docar. Dar nu le ajunge, se reped şi la berbec. Asta era prea de tot. Am rotit ciomagul, mi-am făcut vânt şi l-am azvârlit. Şi, notează, nici berbecul, nici oaia nu erau ale mele, erau din sat. Ăla pe care l-am izbit s-a apucat cu mâinile de cap, ameţit. Cel de lângă el s-a năpustit şi mi-a pus mâna în beregată.

— Mă, zicea Cutare, care îl asculta, mare noroc ai avut că nu te-au împuşcat ! La chestii de-astea de război, nimeni nu dă o para chioară pe o viaţă de om.

— M-a trântit în ţărână şi i-a strigat ceva ăluia de pe capră... nu ştiu ce i-a strigat, ştiu numai că am văzut copitele cailor sărind peste mine — caii niciodată nu calcă pe trupul omului, îl feresc — şi am sim-

Scanned with OKEN Scanner

țit roțile docarului trecând peste mine, în sus, pe urmă în jos. Când m-am trezit, piciorul stâng mi se ținea numai în două fâșii de piele, și sub mine — un lac de sânge...

— Hai să ne mișcăm, zise Șontorogul, că ne prinde iarna aici. Țineți-vă bine.

Zicând, răsuci volanul — roțile din spate scăpătară într-o viroagă, dar prinseră imediat pământ tare — și scoase mașina la drumul de piatră. Bătea vânt aspru din pustiul zării și rostogolea ciulini smulși de pe arăturile negre. Două ciori croncăneau pe o creangă de salcâm, de care atârna o petecă murdară.

— E o mânecă din cămașa mea, spuse Șontorogul, arătând cu degetul, pe urmă scuipă tutunul și-și frecă spinarea de peretele cabinei.

În stânga, pe sub șirul de movile cenușii, cu ierburi uscate, treceau spre munte, zdroncănind, niște căruțe cu coviltir. În fruntea convoiului călca un om înalt, înfășurat într-o pelerină de ploaie, șoioasă, tărând de un lanț un câine cu picioarele lungi, care privea resemnat norii ca niște îngrămădiri de cărbuni vechi ce curgeau dinspre apus peste acoperișul de țiglă al gării.

— Auzi, Eremia, spuse Șontorogul, astă-iarnă mi-a fost dor de tine. În ajunul Crăciunului am tăiat un salcâm, să fiarbă mama sarmalele, și m-am gândit la noi doi cum mergeam cu colindul și ridicam cu ciomagul din balamale toate porțile pe care le găseam încuiate.

Eremia îl privi dintr-o parte, râse în colțul gurii și începu să cânte :

Oi, leru-i ler,
Sfântul Petru-n leagăn sta
Și pe Domnu-l întreba :
— Aș vrea, Doamne, ca să știu :
Când e capul veacului,
Sfârșitul pământului ?
Oi, leru-i ler,
Sfârșitul pământului.
— Când va-njura fiu pe tată,
Fiică-sa pe mamă-sa...

Cânta ținând ochii închiși, și lângă el Geană Aurel bâtâia din cap, pătruns de evlavie, parcă ar fi vrut să spună : „Să mă ia dracu, da' asta amintește de vremea când nu eram șontorog și-mi vine să urlu în mine".

Și deodată vocea lui Eremia se înmuie, afară parcă trecuse toamna aceea lungă și era iarnă, era seara târziu și ningea. Uite, e în seara de Ajun, moșul a pornit cu sania, urșii înhămați la ea gonesc cu labe de foc, mama Tudora a pus la fiert grâu pentru colivă și-l păzește, stând cu tâmpla rezemată de muchia sobei și cu mâinile adunate în poală. Oprișan tatăl, care s-a îmbătat cui la pomana porcului lui Ion Botică, sforăie în fundul patului — n-au putut să-i scoată bocancii și l-au așezat cu picioarele pe un scaun, și o dâră de noroi se scurge de pe tălpile lui — bunica Gherghina, rămasă văduvă de patruzeci de ani privește spicele împletite în jurul icoanelor, sub care pâlpâie o candelă verde, și se gândește la morții pentru care va da mâine de pomană o plapumă în care a băgat lâna adunată de pe patru oi, Valerica, fata cea mică, de un an și nouă luni, gângură în leagăn, iar Eremia cu cei trei frați mai mari și cu

Scanned with OKEN Scanner

Aurel Geană, întinși pe rogojină, cu traistele sub cap, așteaptă să bată miezul nopții, ora când pornesc cetele de colindători. E liniște. Lampa arde cu fitilul tras, de sub ușă se furișează înăuntru ceva din șuierul vântului, din lemnele ude picura pe vatră must sălciu, boabele de grâu din ceaun spun despre tainele pământului... și în tăcerea adâncă se aude și pocnetul înghețat al scutecelor atârnate pe sârma întinsă între porumbar și colțul casei. În noaptea asta se naște pruncul Iisus, trei magi merg prin vifor să i se închine, ducând sub căptușeala hainelor ramuri verzi, deasupra lor, luminându-le calea, umblă o cruce aprinsă care s-a smuls singură de pe turla bisericii din Brăila, alături de care se află o prăvălie de pește — totdeauna, în prăvălia aceea un lipovean aiurit izbește cu toporul ca într-o buturugă într-un somn lung de trei metri, și din când în când se oprește să-și vâre botul în hârdăul cu vin, așezat pe tejghea — și prin văzduh se leagănă sute de îngeri atârnați pe funii de cânepă. Sunt veseli și neastâmpărați, în joacă își trec unul altuia aripile de sub nas și toți strănută. Vine de vifor greu, dar asta nu poate să fie adevărat, adică este adevărat, dar numai pe pământ și pentru Irod, fiindcă dincolo de valul gros al viforului, luna s-a împodobit cu lumânări de ceară albă. Patru brazi înalți stau de strajă — doi la stânga, doi la dreapta — fumul lumânărilor, negru și urât, trece peste ei fără să-i atingă. Ningea și în cer, bineînțeles că da, însă ninge altfel, o zăpadă care nu se lipește pe nimic decât pe sorcove și prin care foiesc, cu bucile lor dolofane, îngerii. Eremia știe că toți îngerii sunt copii și au buci ca ale Valericăi și îți vine să le săruți și să le muști fără să apeși cu dinții, numai așa, ca să-i gâdili și să-i auzi râzând.

Deodată, în noaptea satului, se sparge clopotul cel mare și răsună încordat glasul sfântului Petru :

Aș vrea, Doamne, ca să știu...

— Ajunge, îl întrerupse Șontorogul, cânți ca un fund de farfurie.

— Am fost trompet în armată, m-am umflat mult în trompetă și mi-am stricat corzile vocale.

— Nu, nu e asta, zise Șontorogul convins, cel mai mult strică corzile vocale fumul de praf de pușcă. Trebuia, la trageri, să bagi batista în gură.

— Mă cuprinde mirarea cât poți să fii de prost.

— Zău ? ! Și tu cum ești ? Ai fost ostaș, toată stima pentru haina militară, dar ești dobitoc. Te pomenești că și crezi în vorbele cântecului ăla al tău ! Știi ceva ? Mi-e silă când văd un ins tâmpit și pe urmă îl văd după cinci ani și e tot tâmpit și tot așa mai departe. Află de la mine că toți îi înjurăm pe ăi bătrâni — și, uite, pământul nu se despică sub noi.

— Eu nu înjur niciodată.

— Sigur, tu ești cu stea în frunte, ca viteii. Tu poate n-ai de ce să-i înjuri, dar eu ?... Pune-te o clipă în locul meu. De când mă știu sunt plin de negi pe spinare ca un broscoi de Tulcea. Pot să nu înjur ? Am dat douăzeci și cinci de lei unui mucos de copil ca să-mi numere negii. Știi câți a găsit ? O sută paisprezece. Și bănuiesc că a sărit vreo câțiva la numărătoare. L-am pus pe urmă să mi-i lege cu fir de păr din coada calului. Numai șase s-au uscat. Mama are bătaie de ochi, adică i se bate

Scanned with OKEN Scanner

ochiul stâng întruna, are o vână mai scurtă sub pleoapă, putea să-mi treacă moștenire chestia asta, chiar mi-ar fi prins bine la muieri, dar mi-a lăsat boturile aiea de carne, ca să mă scarpin mereu ca porcul de rapăn. Acasă am un loc special pentru scărpinat, în lume, însă, trebuie să scot ghearele, laca de aia am unghiile mari.

— Ia spune, îl întrerupse Eremia, noi mai suntem dușmani de clasă ? Cum contăm la Grădiștea ?

— Precis nu știu să spun. În casa voastră e acum Sfatul popular. Știți că Zaharia Prodan a murit, gata. Auzi, mătușă, strigă el, Zaharia Prodan s-a dus, pune-i cruce !

Bătrâna, în colțul ei, privea cu ochi spălăciți, străbătuți de vine de albeață, câmpia neagră și băltoacele de noroi din marginea șoselei. Primind vorbele Șontorogului, strâmbă gura, arătându-și gingiile cu colți rupți, desperecheați, și, la sfârșit gemu uscat, numai din gât :

— Ta... ta... tam... ta, tam.

— Ce e asta ? făcu Șontorogul.

— Marșul morților, răspunse Eremia.

— A, îl plânge, râse Șontorogul. Dumnezeu cu mila, vorba proverbului. El dă, el ia. Are un par pregătit pentru fiecare. Și când dă, dă de usucă, rupe carnea de pe tine. Lu' nea Zaharia, bunico, i-a murit întâia nevasta. Acum doi ani s-a umflat Buzăul și le-a smuls casa, cu malul de sub ea cu tot. În casă — dada Leanca. Cică număra bani pentru impozit. Am dezlegat bacul și ne-am dat drumul la vale s-o pescuim Noi patru inși, ne chinuiam să aruncăm harponul, și ea, pe prispă, își spăla picoarele în lighean și făcea : „Bau !". În jur, senin de apă, și ea se spăla în lighean. Ca să vezi ce idioată ! Ei, dacă-i așa, vorba aia : Câte fire de nisip pe Oceanul Pacific, tot atâtea viorele, te salut, la revedere...

După un timp, către Eremia :

— Baba Gherghina s-a avut bine cu Zaharia Prodan. Așa zice lumea, că după ce i-a murit omu, s-a încurcat cu Zaharia. Iarna, cică, plecau cu sania la Râmnic să se plimbe sau să cumpere, era ger, ei îi înghețau picioarele, și Zaharia îi punea câte-un curcan pe genunchi. Curcanii au burta caldă și...

— Taci din gură ! se întunecă Eremia. Nu-ți dau voie să râzi de bătrână.

— Ce vrei să fac ? spuse Șontorogul. Am o slujbă împuțită, mă distrez rar și pe apucate.

— Ești măgar și dai cu copita.

— Da, nu era cazul, recunoscu Șontorogul, da' ce vrei să fac ? Nu cunoști ce e cu mine și de-aia mă iei așa. Eu car cereale, dar car și morții, pot să zic că-n primul rând car morți și pe urmă cereale. Se primenește lumea, băiete, și ce e uscat piere. Mor bătrânii, și-auzi la ei, majoritatea mor în somn. Toamna în special, când se schimbă sângele, când trec de la verdețuri la mâncare grasă, își iau valea unu câte unu, și eu îi car pe toți la groapă, fiindcă nimeni nu mai vrea să-și ducă morții la cimtir cu căruța. Oricine are un mort în familie, vine și mă cere pe mine la birouri : „Dă-mi-l pe Șontorogul". E o chestie puturoasă, fiindcă după fiecare înmormântare trebuie să curăț bine podelele și n-am om de ajutor, frec cu apă fiartă până mi se înroșesc mâinile.

— Dacă ți-e scârbă, de ce nu refuzi ? Doar nu te poate obliga nimeni.

Scanned with OKEN Scanner

— M-aș pune rău cu satul. Și pe urmă, oamenii sunt recunoscători, fiecare îmi trimite acasă doi-trei pumni de colivă și două-trei porții de mâncare de la pomană, și cu asta cresc și îngraș, anual, patru-cinci porci...

— Uite, zise bătrâna, și-și înfipse mâna în umărul lui Eremia.

El se întoarse și șterse geamul cu palma. În dreapta șoselei, pe o căpiță de deal, se vedeau primele case ale satului. Le privi în tăcere, înduioșat, și-n gând le chema pe nume. „Au îmbătrânit, se duc în pământ." Mici, înghesuite între salcâmi rămuroși, casele de pe deal așteptau răbdătoare să vină iarna și să le jupoaie pereții, pe lângă care vântul purta acum în zbor smocuri de paie și șuvițe de fum lipicios. Pruni cenușii tremurau în pieptul malului, iar la doi stânjeni de ei se căscau gropile din care se scoate lut. O femeie cu basma albă, ieșită să arunce gunoiul, pendula pe un cap de grind, căznindu-se să arunce cât mai departe resturile din găleata pe care o ținea în mâini.

— Gata, zise Șontorogul, am ajuns în sătucul natal... și frână lângă o cărare ce ieșea din miriști. Aici trebuie să ne despărțim. Nu știu dacă aveam dreptul să vă iau. V-o spun pe șleau, să nu vă fie cu supărare, am un trecut nepătat și nu-mi convine să mi se pună în spinare că v-am cărat atâția kilometri cu mașina gospodăriei colective.

Îi aștepță să coboare, și când porni din nou motorul le făcu semn să intre mai repede pe cărare. Pe vad coborau spre șosea două căruțe pline cu cartofi și...

În curtea casei pe care o părăsiseră cu cinci ani în urmă — în 1949 — un om cu căciulă neagră, roasă pe margini, cu o flanea de lână nevopsită, cu mânecile suflecate, rotea prin aer, ținându-l strâns de urechi, un iepure de câmp, și cu muchia palmei libere îi aplica lovituri scurte după ceafă. Îl împușcase în vărsătura Buzăului, care începea mai jos de casă, în capătul ulicioarei pe care zăceau bărci răsturnate, pline de noroi, alicele însă nu-i atinseră inima, și vânătorul îi scurta chinurile asistat de o ceată de copii.

— Să-l întreb cine-i președinte, zise Eremia, dar bătrâna îl opri.

— Intrăm așa, porunci ea. E casa noastră.

Puse piciorul pe prag și se opri. Treptele de la intrare, din stejar, se tociseră, potcoava fixată la mijloc, ca să cheme norocul asupra celor ce înălțaseră casa, fusese smulsă, se vedea forma ei imprimată în lemn. Bătrâna îndoi șalele și mângâie locul cu podul palmei.

Eremia, cu obrajii încinși de vânt, măsură turla bisericii din apropiere. Auzind în spate, printre plopi, vuietul Buzăului, se aplecă, o ridică pe bătrână, strângând-o de cot, și pătrunseră înăuntru. Mirosul casei lor se pierduse, acum mirosea putenic a motorină, iar cele patru uși, date în albastru, aveau numere.

Bătrâna își aranjă șalul, apăsă clanța și intrară în prima încăpere din stânga. Era camera din austru, aici locuise ea totdeauna. Sus, pe perete, un trofeu de căprioară ciuruit de vreme, iar sub el, la masa acoperită cu o mușama în pătrățele, Eremia îl văzu pe Pavel Odangiu, vecinul lor, care scria ceva într-un registru, muind creionul chimic în gură. Buzele — învinețite — i se mișcau singure, fără să articuleze cuvinte. În dreapta lui, o casă de bani — legătura de chei atârna pe ușă — iar lângă fereastră, un barometru cu acele căzute. De pedalele lui ieșite în afară ca două capete

de vâslă, atârnau verigi de fier — fierarul satului încercase să-l transforme în cântar, dar nu izbutise.

Odangiu rotunji o cifră și ridică fața cărnoasă, roșie, străpunsă de fire de păr albe. Recunoscându-i pe cei doi, ochii lui mici, cenușii se zbăturără mărunt.

— Ce-i cu voi ? De ce nu bateți la ușă ?

— Am venit cu bunica, răspunse Eremia.

— Vi s-a făcut dor de albia veche ! zise Odangiu, sculându-se și împingând scaunul la perete cu piciorul. Zi, babă Gherghino !

Bătrâna adună șalul pe umeri și vorbi încet :

— Am venit să mor, Pavele. Tu ești primarul, du-te și lasă-mă cu Eremia, vreau să mor în odaia mea. Ăla e scaunul meu, l-am învelit cu material de la Brăila. Cumpăra un turc să-și facă fes și-am luat și eu patru coți. Era înflorat.

— Ce-mi pasă mie de poveștile voastre ? ! Aici e Sfatul popular, discutăm treburile comunei.

— Trebuie să mă lași, ceru bătrâna. Un sfert de ceas și gata. În odaia asta, tu știi bine, am născut nouă copii. Unde-i lada aia de fier era patul. Acolo au zăcut și mi s-au stins patru băieți. Tot acolo mi-a murit și omu. Îți împrumuta plugul, primăvara.

— Ascultă, strigă Odangiu la Eremia, scoate-o de-aici.

— Nu, zise bătrâna, nu mai e timp.

Și, ocolind masa, se așeză în scaunul vechi, și Odangiu, năucit, îi făcu loc.

— Cântă-mi, Eremia, zise bătrâna, cântecul ăla al meu.

Eremia împleti palmele în formă de corn, și sunetele se înlănțuiră lungi și aspre :

— Ta... ta... tam... ta.. tam.

— Nu, zise bătrâna, vreau cântecul ălălalt — și începu să îngâne: „Hai, Buzău, Buzău".

Eremia, lăsând să-i cadă brațele, o privea îngrozit. Vocea scârțâită, a bătrânei pătrundea în el, parcă venind de pe vârsătură, din noroaie, din ascunzișuri de fiare. Și atunci, înfiorat de cântecul ei căznit, începu el să cânte, și ea îl învălui într-un zâmbet dureros. Eremia cânta lung și trist, și când termină, bătrâna se lăsă pe spate, își făcu cruce și spuse șoptit :

— Doamne-Dumnezeule, mărire ție !

Lărgi ochii, și capul i se frânse pe umăr, și un fir de spumă albă i se prelinse la colțul gurii.

În clipa aceea, bucata de pâine pe care i-o dăduse nevasta șefului de gară îi alunecă din sân și căzu pe podele. Dumicatul dat de Eremia se opri în bocancii scorțoși.

— Ce e asta, mă, întrebă Odangiu, ați înnebunit ?

— Acuma, ea nu mai poate, răspunse Eremia, a murit — și vru să se apropie de scaun.

Dar nu mai ajunse, Odangiu îl înșfăcă de piept și-l izbi cu pumnul în gură. Eremia se clătină și căzu într-un genunchi. Odangiu, în picioare, își freca degetele pumnului cu care lovise. Părul, răvășit, îi cădea pe jumătate de frunte.

— N-am vrut să dau, nu trebuia, mi-am ieșit din minți. Hai, se rugă el gâfâit, ia-o și du-te.

— Eu n-am știut, se scuză Eremia. M-a luat încoace, fără să spună ce vrea.

— Minți, viperă ! se-nfurie Odangiu. De ce minți, mă ? !

Eremia nu se feri. Un gând prostesc îi înlănțuia mintea : „Lângă peretele ăsta am învățat să merg. mă izbeam de el și mă durea capul... ai, cum mă durea !" Își șterse gura cu mâneca, scuipă, ridică trupul bătrânei, ferindu-se să-i privească ochii sticloși, și ieși greoi în curte. Vânătorul cu iepurele plecase, copiii se vedeau spre fundul uliței trăgând de un uluc înecat în vărsătură.

Amețit, Eremia rămase în loc, neștiind ce trebuia să facă, apoi, cu pași împleticiți, se îndreptă spre șirul de bărci răsturnate sub gard. O durere ascuțită îi frigea buzele. Scoase batista și apăsă cu grijă, să oprească sângele ce-i curgea în barbă. Vântul, răbufnind din câmpie, îl plesni cu picături de ploaie, și el lungi gâtul, pentru ca ploaia să-i spele capul acela frumos, de lup tânăr, frumos dar nu și puternic, puțin prea fraged în frumusețea lui sălbatică.

(În văpaia Lunii, București, Editura Eminescu, 1979, p. 249—264.)

DUMITRU RADU POPESCU (n. 1935)

● S-a născut la 19 august 1935 în comuna Păușa, din județul Bihor, într-o familie de învățători. A urmat liceul la Oradea și Facultatea de Filologie la Cluj. A lucrat în redacția revistei *Steaua*, a fost numit membru supleant al C.C. al P.C.R. în 1968, a condus revista *Tribuna*, între anii 1969—1981 și a fost președintele Uniunii Scriitorilor, din 1981 până în decembrie 1989.

●● A debutat cu volumul de schițe și nuvele *Fuga*, 1958 ; în anul următor, a publicat romanul *Zilele săptămânii;* alte volume : *Umbrela de soare*, 1962 ; *Vara oltenilor*, 1964 ; *Somnul pământului*, 1965 ; *Dor*, 1966 ; *Duios, Anastasia trecea*, 1967 ; *F*, 1969 ; *Împăratul norilor*, 1976, *Ploile de dincolo de vreme*, 1976; *Viața și opera lui Tiron B.*, I, 1980, II, 1982 ; *Orașul îngerilor*, 1985 ; numeroase piese de teatru : *Vara imposibilei iubiri*, 1966 ; *Cezar, măscăriciul piraților*, 1968 ; *Acești îngeri triști*, 1969 ; *Pisica în noaptea Anului Nou*, 1970, ș.a.

●●● *Cele șapte capitole ale romanului* Vânătoarea regală : Moartea e un armăsar care nu se mai întoarce, Marea Roșie, Frumoasele broaște țestoase, Linii colorate, Vânătoare regală, Orizontul ni se pare totdeauna mai departe decât zenitul și Două sute de ardei, *au structura unor anchete penale. Ele cuprind aprecieri severe asupra activității și a comportamentului unor oameni ce acționează în numele „revoluției". Indiferent de modalitatea motivării, demonstrează prozatorul, abuzurile, violența, agresarea și crima mutilează conștiințele și distrug echilibrul fragilei ființe umane. Prin toate capitolele trece procurorul Tică Dunărințu, ce se străduiește să elucideze împrejurările morții tatălui său : „Eu vreau să aflu adevărul : căci e un alt adevăr care zice că cei care nu învață din experiența trecutului pot ajunge acolo încât să trebuiască să repete această experiență". Motivarea este implicită : nimic din ceea ce s-a petrecut nu poate fi uitat ! Memoria colectivă reține*

faptele abominabile tocmai pentru ca ele să nu se mai repete, ca întreaga națiune să nu mai permită apariția spiritului primar agresiv.

Evocarea trecutului se sprijină pe două repere esențiale, distinct marcate de curgerea vremii. Mai întâi, scena brută, așa cum a rămas întipărită în memoria de atunci a adolescentului. În jurul secvențelor rememorate se adaugă concentric judecata omului matur de azi, care caută înțelesul faptelor de ieri, modalitățile predilecte de expunere fiind monologul interior și stilul indirect liber. Percepția cu un anume coeficient de individualizare a aceluiași eveniment determină, firesc, versiuni felurite. Pluralitatea punctelor de vedere corespunde perspectivei multiple a romancierului, procedeul coborând în timp până la Les Faux-Monnayeurs, *de André Gide. Critica a reproșat romanelor lui D. R. Popescu prezența unui adevăr „fragmentar, relativ", care ascunde realitatea obiectivă, deformând-o. Însă în condițiile exercitării cenzurii de către comuniști, prozatorul nu putea proceda altfel.*

●●●● *Reținem, spre exemplificare întâiul segment, din capitolul* Vânătoarea regală.

VÂNĂTOAREA REGALĂ

I

Care mărire stă pe pământ neschimbată, care suflare, care înălțare ? Și care desfătare lumească este lipsită de întristare ? Toate sunt mai neputincioase decât umbra, toate mai înșelătoare decât visurile... O clipă numai, o clipă, și pe toate acestea moartea le apucă...

Pe geam, de-afară, pe masa pusă în mijlocul camerei, stătea Crăișoru cel mare cu mâinile pe piept și cu lumânare între degete și cu lumânare la cap, două, și cu lumânări la picioare, două. Gura i se tot deschidea și frate-său, Crăișoru cel mic, i-o tot închidea și fiindcă nu reușea, se mulțumea o vreme să-i șteargă balele ce i se prelingeau pe la colțurile gurii ; apoi reîncepea să-i apese falca de jos pe falca de sus, doar doar printr-o minune vor rămâne lipite — ceea ce, evident, nu se întâmpla. Afară venise seara și eu stăteam învelit în întuneric și ei n-aveau cum să mă vadă. Pentru ei, înăuntru, era tot ziuă, lumânările, vreo douăzeci, aprinse prin toate colțurile camerei de cu ziuă, ardeau la fel, egal, și ceea ce-i interesa, lumina lor, nu a orei, era aceeași. Sau poate nu-i interesa decât Crăișoru și eu îmi făceam de pomană gânduri negre c-ar putea să mă zărească prin geam, urmărindu-i. Știam că spre seară dinăuntru dacă priveai cerul ți se părea albastru și era de fapt albastru, cum albastră era și zăpada înghețată și grea. Stam rezemat de peretele casei și de dudul în care vara se culcau găinile și curcile lui Țeavălungă și ce mă adusese aici peste gard și peste câini fusese slujba de moarte ce se auzea până în drum și jalea grozavă din glasuri de bărbați ce era mai îngrozitoare când cineva deschidea ușa casei și se putea să răzbată aproape întreagă afară. La Țeavălungă n-avea cine să moară, decât el, și nu mi-ar fi plăcut să-l văd mort pe omul acesta fără barbă despre care muierile spuneau că e mai mic decât ce are el mai mare, lucru pe care n-aveam cum să-l înțeleg atâta vreme cât el de-abia ajungea la înălțimea copiilor din clasa a patra. Nu murise el : l-am văzut de cum m-am

Scanned with OKEN Scanner

apropiat de fereastră : stătea pe un scăunel cu trei picioare lângă mașina de gătit și mesteca în căldarea de mămăligă pusă pe foc cu o baionetă. El veni lângă Crăișoru cel mare și văzând că frate-său nu poate să-i închidă gura se duse și înfipse vârful baionetei într-un măr roșu ce se afla deasupra dulapului, printre gutui, și se înapoie fără o vorbă și vru să bage mărul în gura mortului, fără să-l ia din baionetă, și Crăișoru cel mic, se sperie și puse dreapta pe măr și rămase cu el în mână, râzând ca un tâmpit. Țeavălungă îi luă mărul din mână cu mâna și i-l puse mortului în gură și o clipă toată lumea râse, gândindu-se poate la purceii aduși la mese pe tavă rumeniți și cu mărul în gură. Apoi nu mai râse nimeni și glasul Biței continuă să slujească, răgușit și cam pe nas, citind din palmele ei lipite în partea degetelor mici și deschise în fața ochilor ei ca o carte. Toți bărbații ziseră doamne miluiește și Bița privi când o palmă, pe cea din stânga, când alta, pe cea din dreapta, cum ar fi privit două pagini scrise și zise : „Dumnezeule mare, tu care ai călcat moartea și pe diavol ai surpat, odihnește sufletul răposatului robului tău Crăișoru Ion în loc luminat, în loc străluminat, în loc tihnit și îndulcit, în loc cu verdeață de unde au fugit durerea, de unde au fugit întristarea și suspinarea..." Toți bărbații ziseră atunci : „Doamne miluiește, doamne miluiește, popa prinde pește" — și eu tresării fiindcă ei nu puteau să zică popa prinde pește, ei ziseseră... doar până la aceste vorbe cu care eu, desigur că numai eu le-am putut spune : în mine. Dar le-am gândit atât de tare încât le-am și auzit. Toți copiii îngânau prostește aceste cuvinte și le îngânasem și eu altă dată, însă acum fusese de-a dreptul rușinos să le repet. Ce mă îngrozi mai tare decât cuvintele, sau poate din cauza asta mă înspăimântaseră cuvintele, fură ochii mortului : ei se deschiseră și mă priviră exact în clipa când se auzise : „popa prinde pește". Gerul începu să facă zăpada să tremure sclipind amorțit sub lumina bolnavă, aproape moartă a lumânărilor ce răzbătea prin geam și prin perdele. Zăpada se-ncreța ca pielea de găină de gerul ce-mi lingea și mie urechile și nasul ca o cățea turbată, făcându-mi dinții să clănțăne în neștire. Țeavălungă luă cu baioneta din căldare un trandafir de porc încolăcit și-l puse pe masă lângă urechea stângă a lui Crăișoru (chiar îi împinse ușor mai spre dreapta capul cu cotul, să nu se murdărească pe mână) și-l tăie în bucăți și toți cei de față luară câte o bucată din cârnatul ce încă mai sfârâia arzându-le degetele și începură să mănânce... Atunci observai că între picioarele mortului, răscrăcănate, se aflau niște pahare. Ei le umplură cu vin fiert dintr-o oală de plită, albastră, pusă lângă căldarea de mămăligă și închinară între ei și băură învârtindu-se în jurul mortului și cântând. De data aceasta însă nu mă înșelai : ei ziceau „popa prinde pește"! Ciocănelea ieși în tindă și se înapoie cu doi iepuri morți în mâini și cu unul pus în jurul gâtului ca o blană. Cu cei din mâini, pe care-i ținea de cozi, începu să cădelnițeze pe la capătâiul mortului. Mi s-a părut că visez și mi-am frecat mâinile și m-am bătut cu ele peste piept : nu visam, eram treaz. Mă zăpăcise însă gerul și vedeam vedenii și ca să nu mai văd și să nu mă facă sloi plecai spre casă. Eram, ca de obicei, pe picioroange. Pe lângă casă zăpada se topise cândva, iar prin curtea lui Țeavălungă erau destule poteci bătute de porci și de câini și nu era o problemă să pășesc cu picioarele mele de lemn lungi de peste patru

Scanned with OKEN Scanner

metri. Pe poartă nu încăpeam și nu încercam niciodată să intru sau să ies și acum ajunsei în drum păşind peste gard. Prăjina ce-o ţineam în mâini (să-mi mai ajut echilibrul când era cazul, și să mă apăr și de câini și să am și un semn pentru glumeți — să-i pot atinge de la înălțimea mea să le turtesc pălăriile și căciulile și glumele) albise de promoroacă și cuiul ce i-l bătusem în călcâi să prindă în polei sau în gheţuș intra acum în zăpada bătătorită a drumului parcă scârțâind. Acasă nu mă crezu nimeni când le povestii ce văzusem. Râseră de mine. Și ţiganul Lereu ce venise să bea la noi o jumătate de ţuică fiartă cu piper cânta din vioară pe-o coardă și nici nu mă băga în seamă. Îmi păreu rău că în casă nu putusem intra pe picioroange și eram obligat să-i ascult pe toți privindu-i de jos în sus. Pe picioroange începusem să umblu din cauza noroaielor și fiindcă prin sat trecuseră niște circari pe picioroange și mă uimiseră că puteau fi atât de departe de pământ și atât de sus deasupra noastră a tuturor ce căscam gura la panglicile ce le scoteau pe nas și pe urechi. Întâi pornisem pe două crăcane lungi ca niște ciomege și cu timpul ajunsesem unde mă aflam și unde-mi plăcea : la patru metri deasupra pământului. Camera mă înăbuşea, le simţeam la toți mirosul de obiele ude și de tutun puturos. Iar lui Lereu îi puţea gura și mă tot miram cum nu se îneca de-atâta duhoare ce venea din el. Lereu tăia lemne pe la oameni și ne spărsese și nouă niște butuci de prun. Zise, presimţind că-l priveam, cântând pentru el mai mult, lângă pahar :

— Au fost la vânătoare.

— Cine ? întrebai eu.

— Ei, răspunse Lereu. Astăzi e ziua când pe vremuri venea aici regele la vânătoare. Adică regele a venit numai o dată. Și de-atunci în fiecare an oamenii se duc în ziua asta la vânătoare.

— De ce ? nu înţelesei eu.

— Fiindcă în ziua asta vânătoarea e interzisă.

— Și atunci nu era interzisă ?

— Era, dar regele călca legea, și el avea voie că era rege.

— Și ei au voie ?

— N-au, dar calcă legea, să se simtă și ei regi. Și în ziua asta ei sunt regi, zise Lereu. Așa că ei acuma se distrează ca regii și ca împăraţii lumii.

— Dar l-au omorât pe Crăişoru... Sau o fi murit singur, mă corectai eu.

— Se mai întâmplă, răspunse Lereu. Și când a venit regele a murit un om... A fost împuşcat... Era gonaci, sau poate nu era, nu se știe precis... Că nu se știe precis nici dacă ăla a venit la vânătoare și-a zis că e regele a fost rege sau a fost altcineva... Nimeni nu l-a mai văzut pe rege nici înainte, nici după aia... Nici pe ăla, nici pe altul...

Eu știam că Lereu nu e întreg la minte, dar tot atât de bine știam că nu-l întrecea nimeni în scorneli și scorneala cu vânătoarea la care a venit regele îmi plăcu și aşteptai s-o continue, gata fiind să-i îndur toată putoarea dinţilor săi stricaţi pe care de pomană căuta să și-i spele cu ţuică fiartă — îndulcită și piperată. Lereu amuți și-i văzui pe-ai mei cum zâmbeau pe furiș : se gândeau că mă păcălise ţiganul. Dar și eu acceptasem să mă păcălească și voiam să mă păcălească și mai departe — numai să-l aud cum știe să mintă din nimic atât de grozav.

Scanned with OKEN Scanner

— A murit Crăișoru, încercai eu să-i dezleg limba.

— N-a murit, de murea o chema pe aia...

Și el arătă cu bărbia spre fereastra luminată ce se vedea prin fereastra noastră ; acolo, la vecinul din deal, la Ostrogotu, se afla în gazdă, și vedea prin geamul luminat și fără perdele că era acasă, o doctoriță de la Turnuvechi ; ea era aia. O chema domnișoara Florentina Firulescu. Seara înainte de a se culca, punea între geamuri ziare să n-o vadă cineva când intră în pat. De la noi fereastra camerei ei se vedea întreagă și eu tot timpul mă miram de ce strică ea ziarele seara, doar n-avea cine s-o vadă decât noi, care-i eram vecini, și cei care se aflau pe la noi în treacăt ori la curățat de porumbi : din drum n-avea cum s-o vadă cineva, nu se putea, fereastra casei lui Ostrogotu da aproape nas în nas cu fereastra noastră dinspre el. Ne despărțea doar gardul de lemn și un loc de pământ doar atât de mare cât să aibă unde să picure apa de pe streșini și să limpezească putoarea celor ce se ciuceau noaptea acolo ca să nu mai degere până în fundul grădinii ori până după grajd.

— Dacă spun eu c-a murit Crăișoru, a murit, reîncepui să-l întărât pe Lereu.

— N-a murit, poate s-a îmbătat... ori poate face pe mortu...

Lereu se îmbătase el, nu mai putea să mintă cum mi-ar fi făcut plăcere. Crăișoru n-avea cum să facă pe mortul s-ar fi trezit când i-au pus mărul în gură ori i s-ar fi urât tot să stea întins pe masă între lumânări și alții să cânte în jurul lui. Și dacă el se prefăcea și ei trebuiau să se prefacă, însă ei nu râdeau, plângeau. Crăișoru cel mic de bună seamă știa cine-l omorâse pe frate-său, dacă-l omorâse cineva și nu-și sfârșise zilele singur, de boală sau de cartuș.

— Uitați-vă, uitați-vă, sării eu pe pat și-i îndemnai să privească în casă la Ostrogotu.

Ușa se deschisese acolo și domnișoara Florentina Firulescu se ridicase în picioare și lăsase pe pat cartea ce-o ținea pe genunchi și vorbea cu un ins care nu se vedea. Vorbea insul prin ușa întredeschisă ? Nimeni nu mă lua în seamă și eu nu mă lăsai impresionat de nepăsarea alor mei : îi știam că nici ei, cum nici eu nu-l credeam în toate doagele pe Lereu, nu mă mai credeau întreg de când umblam pe picioroange — și mai ales de când începuseră să mă bată ca să nu mai merg prin sat ca un bărzoi și constataseră că mă bat de pomană. Ușa se închisese, dar domnișoara rămăsese în picioare și continua să vorbească. Vorbea cu cineva ce se afla dincolo de ușă ? Ori vorbea singură. Vorbea singură fiindcă începu să se plimbe prin cameră și se afla cu fața când spre un perete, când spre altul, și tot nu tăcea. Spunea vreo poezie ? Mă gândii să ies afară și să-mi pun picioroangele în picioare și să văd mai bine de lângă geamul ei, când, ridicându-mă pe degete, văzui pe lângă patul ei o pălărie care mergea, care plutea parcă. Și începui să râd. Pălărie verde de vânător nu pur și simplu decât Țeavălungă. El era, piticul dracului. Domnișoara își luă paltonul pe umeri, stinse lampa și ieși pe ușă luminând cu lanterna în fața ei, să vadă Țeavălungă drumul și să nu se împiedice pe scări. Deci Crăișoru murise. Se împlinise și condiția cerută de Lereu ca să moară : să fie chemată aia. O chemase Țeavălungă. (Nu înțelegeam de ce-i ziceau Țeavălungă când pe el îl chema Țarălungă. Așa scria și pe căruța lui : Țarălungă Ionel, comuna Pătârlagele, satul Branițte). Îi privii pe-ai mei și

pe Lereu cu o mândrie grozavă : avusesem dreptate. Crăișoru murise ! N-avea rost să mai discut cu ei : ieșii afară, îmi pusei picioroangele pe care le lăsasem înfipte în paiele din șopru și plecai prin întuneric spre casa lui Țeavălungă. O luai prin grădini, peste garduri și ajunsei la fereastra unde mai stătusem înainte ca să intre pe poartă stăpânul și cu doctorița. Țeavălungă avea picioare scurte și pașii mărunți — așa că până sosi el o mai auzi pe Bița cântând la căpătâiul mortului pe nas : „Căci tu... tu ai zidit pe Crăișoru din țarână și din lumină... Și l-ai tocmit și nume i-ai dat și glas i-ai dat și putere... Ș-acuma ai desfăcut legătura aceasta negrăită și omul tocmit de tine din pământ și din lumină se va risipi în pământ și în lumină, întru cele dintru care l-ai alcătuit..." Nu-mi mai era frig, luasem și cojocul lui Lereu, uitat pe prispă. Nu mai era vorba să văd vedenii din cauza frigului : cu toate astea nimic nu se schimbase în casă : toți bărbații beau vin fiert și Ciocănelea adusese între timp și o oală cu varză murată și cu moare din care, ce să mai spun, nu era unul să nu se bucure... Numai Crăișoru nu se mișca de pe masă, cu mărul roșu în gură... Când a sosit Țeavălungă (Țarălungă) cu domnișoara a fost o clipă de tăcere : credința mea că toate se vor limpezi m-a încălzit ca și cum aș fi băut din vinul lor, fiert. Domnișoara Florentina Firulescu s-a apropiat de mort, l-a pipăit la încheietura mâinii stângi și apoi i-a șoptit ceva lui Țeavălungă și i-a făcut un semn cu capul. Acesta a luat pătura de pe pat și-a acoperit fereastra ce dădea spre drum. Ceva nemaivăzut se pregătea sub ochii mei dacă nu trebuia să fie văzut de nimeni. Bucuria mea s-a stins repede : Țeavălungă a pus o pătură și la fereastra lângă care mă aflam eu. N-am mai văzut decât lumina lumânărilor trecând înăbușită prin țesătură de lână groasă. Nici o gaură, nici o ruptură nu era în pătură. Speranța care pentru câteva clipe luase în închipuirea mea forma unei rupturi, și se putea numai astfel muri. Îmi mai rămăsese doar auzul. Însă într-o casă unde fierbe vinul pe sobă și mortul zace pe masă nu poți să-ți dai seama, dacă nu vezi, care este adevărul adevărat. După vorbele lor nu mă luasem exact nici înainte, când le văzusem și fața. Îi auzii repede râzând în hohote. Sau plângând în hohote, nu știu. Plecasem de lângă fereastră și câinii lătrau prin vecini privindu-mă cum trec peste garduri ca o umbră. Amestecul acesta de râs și de plâns îl mai auzisem cu câtva timp înainte, într-o vară, și Lereu, auzindu-l și el zisese : „se distrează". Ceea ce mi se păruse o prostie. Eram cu Gicu, văru-meu, el pe jos și eu pe picioroange. Tot satul venea de la muncă, în căruțe și în care. Praful le făcuse fețele mai palide. Nisipul bătut de vântul dinspre Serbia le intrase în cămăși și în piele. Nemișcați, legănat de roți, împietriți de oboseala zilei de secerat ce intrase în ei, parcă dormeau. Și dacă n-ar fi fost ochii rotunzi și vii ai fi crezut că boii și caii își cară în sat stăpâni omorâți de soarele sub care de dimineață aplecați tăiaseră grâul și-i legaseră în snopi. Un lung convoi mortuar curgea dinspre câmp către sat. Și praful ce-l mai ridicau copitele primilor cai și-l mai târâiau copitele boilor și-l mai călcau roțile din față era apoi parcă din nou aruncat în sus și învălmășit de suflarea și potcoavele animalelor înhămate și înjugate la șirul de căruțe și care și trecând ca un nor când cenușiu când roșiatic peste capetele oamenilor îi făceau să semene cu niște oameni de pământ ce voiau să intre în sat. Și animalele ce trăgeau parcă un nesfârșit monstru așezat pe roate neunse semănau și ele cu niște cai și boi de pământ. Și nu mai știai, ca într-o

Scanned with OKEN Scanner

beție, dacă ei înaintau prin pulberea groasă a drumului zăpăcit de zilele neploioase ale verii, ori un nor sec, înecăcios și orb trecea peste capetele unor vietăți de pământ și cum se îndepărta și nu se îndepărta, le dezgolea și nu prea, arătându-le. Când au ajuns la cotul drumului, lângă Dunăre, la câteva sute de pași de sat, unde peste zi pasc gâștele și copiii joacă purceaua, carele s-au oprit ca la un semn și oamenii au ieșit din praf ca dintr-o manta și s-au dus spre sălciile de lângă apă și-au început, bărbații mai la vale, femeile mai la deal, să-și arunce hainele și să sară în Dunăre cu capul în jos ori să intre în ea încet, cu fiecare pas simțind apa cum le pătrunde cu nebunia ei veche carnea. Copiii deshămau caii și intrau călări cu ei în Dunăre, și mai la vale, acolo unde boii erau și ei duși la adăpat și la scăldat. Și oameni și animale, laolaltă, se spălau de potopul de praf și intrau în sat luminați și proaspeți, și oricum parcă mai tineri. Și într-o seară ca asta, după scaldă, am văzut și eu cum erau soldații. Au apărut vreo zece, venind dinspre Bistreț. Eu i-am văzut întâi dar Gicu mi-a spus : „Aștia sunt soldați". Țineau în mâini vreo douăsprezece gâște împușcate. Exact douăsprezece, le-am numărat de trei ori. Mergeau unul după altul, tăcuți, atât de tăcuți că nimeni din cei care se scăldau în Dunăre nu i-a simțit. Au ținut-o drept spre sat, pe potecă. Am plecat după ei o dată cu toată lumea și nu că mi-ar fi fost frică de pușcile lor sau de căștile și de mutrele lor: îmi era un soi de spaimă de gâștele ținute în mâini de gât sau băgate cu capul sub centură... Seara l-am văzut în curtea lui Ciocănelea fierbând gâștele într-o căldare de făcut săpun. A doua zi au mai venit câțiva și au mâncat și ei din ce mai rămăsese de la cina celorlalți. Au pus căldarea pe foc și au luat-o patru, de toartă, și-au așezat-o pe niște lemne : și ei s-au suit pe acele lemne, în jurul căldării, și-au început să mănânce din ea fiecare cu lingura lui, ca la pomană. Treceau pe Dunăre în sus vapoare, bubuiau focuri de tot felul de arme și tot felul de soldați, de tot felul de limbi și de grade veneau și plecau de la noi. Ce vreau să spun este chestia cu Lereu că : „se distrează". Ei bine, într-o seară niște soldați au mâncat tot în curtea lui Ciocănelea — el avea și căldare de fiert magiun — un fel de ciorbă din boabe de grâu fierte. Habar n-aveam de ce nație sunt, puteau să fie chiar de-ai noștri, nu știam eu ce-s alea nații : vedeam doar că mănâncă și râd cu hohote sau parcă unii plâng în hohote. Mai degrabă râdeau, dacă și Lereu a zis : „se distrează". „Ce fac !" am întrebat eu, de pe picioroange. „Glumesc a zis Lereu. Vorbea prostii țiganul. Mie mi-a fost milă de ei până în ziua când au adus niște prizonieri care de fapt arătau tot ca și ei, numai că aveau alte haine. I-au ținut trei zile și trei nopți în pătul la Gicu, în pielea goală. „Așa trebuie să fie ținuți ?" l-a întrebat Gicu pe Lereu. „Glumesc", a răspuns Lereu și atunci m-am convins de ce el era singurul bărbat în puterea bărbăției ce rămăsese în sat. Un prizonier a zis într-o duminică ceva, bătând cu pumnii în lanteți și un soldat l-a scos din pătul și i-a dat înapoi hainele și a plecat cu el spre Dunăre, către Bistreț. Lângă sălciile unde se dezbracă vara cei ce vin din câmp i-a zis ceva și prizonierul s-a dezbrăcat. „Aha, mi-am zis eu, a cerut să se spele". Prizonierul s-a scăldat, în pielea goală și soldatul i-a ținut în mână hainele și ceasul. Prizonierul nu știa să înoate, tot pe la mal se bălăcea și-l privea pe omul de pe mal cu niște ochi de gheață. Eu, fără picioroange, eram într-un plop aproape, cu Gicu. Și când s-a săturat de apă, a venit spre mal ținându-se cu mâinile de ce are

Scanned with OKEN Scanner

omul al lui, rușinat cumva. Când a ajuns la cinci pași de mal, s-a poticnit cu piciorul în nisip. Așa am crezut. Dar apoi am auzit. El și-a lăsat mâna în jos de pe ale sale parcă zăpăcit, și a căzut în genunchi. Apa îi fusese până peste genunchi și acum îi era până peste gât. A vrut să se târască la mal, dar a tresărit ca mușcat de gât de-un câine turbat și l-am văzut zvârcolindu-se cu capul în jos, de parcă uitase că pământul e în jos și pe el pui picioarele, nu te duci cu fruntea în el... A alunecat pe Dunăre în jos, ca o oaie umflată de apă. Cel de pe mal i-a zvârlit hainele în Dunăre, numai ceasul l-a păstrat. Când a trecut pe sub plopul nostru, îi întorcea arcul. Toată noaptea l-am înjurat pe Lereu, și atunci, și acum. Atunci, când m-am trezit, am văzut pe geam pe nevasta Ostrogotului scuturând în fereastra ei niște pături roșii. Acum, când m-am trezit, la fereastra Ostrogotului, deschisă stătea Crăișoru cel mare și mânca semințe și vorbea ceva cu domnișoara Florentina. Văzusem și om înviat, nu-mi mai rămânea nimic de văzut. „Dacă vezi om murind, și mai vezi și mort, înviind, nu mai ai nimic de văzut pe lume, îmi zisese atunci, vara, Lereu. Alte minuni nu mai sunt".

Nu știa nimic Lereu : chiar din dimineața când îl văzui pe Crăișoru viu, rămăsei la pat până înverzi frunza în salcâmul Ostrogotului unde avea barza cuib. Dormeam învelit în cârpe muiate în țuică și-i vedeam pe cei de la Țeavălungă cântând în jurul mortului aflat între lumânări. Intrase frigul în toate oasele mele. Nu-l scoaseră decât când vru să plece el. Domnișoara Florentina mă ciurui de pomană cu acele ei fierte. „Ce face ?" o auzii pe mama într-o zi întrebându-l pe Lereu ce-și bea porția de țuică. „Se distrează". Mie nu-mi era frică de moarte, mi-era teamă doar de căldurile care mă amețeau noaptea de vedeam numai soldați mâncând gâște și prizonieri ieșind în rânduri din Dunăre ținându-și mâna fiecare pe rușinea lui... Și mă înspăimânta mai ales pătura roșie ce-o vedeam în vis acoperind totul și apropiindu-se până lângă genele mele, să mă orbească, și până lângă buzele mele, să-mi ia tot aerul de la gură și să mă înăbușe. Și-mi ieșeau înainte în somn toți câinii lui Țeavălungă și ai vecinilor săi care mă lătraseră în noaptea când îl văzusem eu pe Crăișoru mort. Înotam printr-o apă murdară și pe malul din dreapta mă așteptau câinii cu dinți de argint și pe cel din stânga cățele fătate, cu dinți de aur. Mi-era seara teamă de somn : teama de câinii din vis. Teamă de pătura roșie. Și mai rău decât de câini, teamă de oamenii din vis : Țeavălungă avea două capete, dinainte avea cap de om și dindărăt avea cap de câine și lătra. Și gâtul lui Ciocănelea ținea două capete. Și Crăișorii amândoi lătrau câinește. Și Biția avea în gura de om dinți de câine și în gura de cățea dinți de om auriți. Cu un cap vorbeau și cu altul mârâiau, cântau și schelălăiau în același timp și se dădeau peste cap, ori jucau capra și când le era foame veneau și mâncau un soldat care ieșea din apă viu și gol. Și se apropiau și de mine să mă roadă între dinți, dar norocul meu era în picioroange : nu ajungeau până la mine. Însă într-o noapte Ciocănelea începu să sape în jurul picioroangelor și cum da pământul la o parte ele se afundau încet ca într-o mlaștină și eu le vedeam căpcăunilor ochii cum se măresc : mă apropiam de ei, apropiindu-mă de pământ. „Mamă !" am urlat și m-am trezit ud în toate felurile și în toate apele mele. Ai mei mă băteau cu palmele peste obraji să deschid ochii și când i-am deschis le-am citit în priviri o mare ușurare : ca și cum m-ar fi trezit din morți. „Ce-ai visat ?" m-au întrebat și eu le-am povestit totul cât timp m-au frecat din călcâie

Scanned with OKEN Scanner

până în creștet cu oțet. Dar când am adormit din nou, visul a continuat de unde-l lăsasem : oameni cu căpățâni de oameni și de câine au mâncat niște soldați goi. Îi vedeam cum pe o gură mănâncă omul și pe alta îi scot afară oasele. Eu tot alunecam în pământ Ciocănelea săpa zorit. Eram în țara căpcăunilor și când am strigat iarăși „mamă" și m-am trezit bătut ușor peste față de ai mei, am răsuflat ușurat, dar nu mă trezisem din moarte, cum credeau ai mei, nu înviasem din morți, nu Căpcăunii nu erau niște morți, eu fusesem parcă în lumea lor, în țara acestor oameni care mănâncă oameni. Nu, nu murisem. Le-am spus și alor mei : „N-am murit deloc, zău. Am căzut într-un vis rău". Și trebuia să fac ceva să nu mai cad din nou, să nu mai văd pe mâncătorii ăia de carne omenească și să nu-i mai aud cum latră. Au chemat-o pe baba Sevastița să-mi descânte să nu-l mai visez pe Ciocănelea cum sapă sub picioroangele mele. Sevastița a adus păr din căpățâna lui Ciocănelea. A făcut scrum firele aduse și m-a descântat cu ele : și nu l-am mai visat pe Ciocănelea. Am mai auzit într-o dimineață o zarvă mare de oameni vorbind și de câini lătrând. M-am trezit, sau poate nici nu dormeam, nu mai știu precis. Frica a fost și mai mare : nu eram plin de ape, nu-mi vâjâiau urechile, nu mă dureau oasele și carnea, vedeam soarele cum intră pe fereastra deschisă cald și moale, deci eram cumva întreg și totuși glasuri de oameni și de javre, amestecate, umpleau toată casa, și parcă toată curtea și tot satul. Mi-am astupat urechile cu degetele, apăsat : și parcă nu le-am auzit mai pierit. Am avut o tresărire : glasurile acestea nu veneau din mine, nu erau ale mele. Mi-am scos degetele din urechi și cum eram singur acasă am încercat să mă ridic din pat și să văd de aiurez sau ba. Picioarele m-au ținut. Eram parcă mai ușor, mă întinerise parcă boala, cu doi ani mă dăduse înapoi. Am ieșit rezemându-mă de casă, până la poartă : era clar : pe drum treceau spre pădure cu câte un câine de zgardă vânătorii. Erau printre ei și Ciocănelea, și Țeavălungă, și Crăișorii. Dar nu mai aveau două capete.

Am fost sigur atunci că boala plecase din mine. Sau murise în mine, singură, cum pălăvrăgea Sevastița, nu știu. Am mâncat la amiază ca un țigan, tot ce mi-au pus ai mei înainte. Va să zică plecaseră oamenii la vânătoare. Ce să vâneze, nu știam și nici nu mă interesa. La o vânătoare, vânătoarea în sine contează, jură vânătorii, și ce cade sub pușcă e mai fără semnificație. Plăcerea de a vâna e totul, am aflat eu mai târziu. Plăcerea lor n-o puteam cunoaște, acolo, pe câmp sau în pădure unde plecaseră să caute lupi sau vulpoi sau Dumnezeu știe ce. Dar eu le văzusem pe față plăcerea cu care își duceau câinii de zgardă. Mai mult decât pușca, moartă, la spinare, ca un par, câinele dolofan ori cu botul lung, ori cu picioare cât rășchitoarele, era mândria stăpânului. Țeavălungă își botezase dulăul : Cezar. Belivacă : Musolini. Ciocănelea și-l botezase Franz Iosif. Mâncând, îmi aminteam toți câinii care ieșiseră din sat : Napoleon, Petru, Filip, Hitler, Vasile, Henric, Rex (al lui Crăișoru cel mare), Leopold, Richard (al Crăișorului cel mic), Iosif, Alexandru... Știam de la Lereu că la noi în sat toți câinii purtau nume de regi sau de împărați. Și îmi venea să râd, mântcând, amintindu-mi cum vânătorii treceau țanțoși ca niște copii, grași că puteau să comande unor javre cu nume de regi. Măcar așa poate ei se simțeau deasupra istoriei, mi-am reamintit eu mai târziu scena, mai grozavă decât niște câini cu nume fudule pe care ei puteau să-i iubească și să le mângâie părul, ori să-i asmută după iepuri sau vulpi, ori pur și

Scanned with OKEN Scanner

simplu să-i poată omorî, la nevoie. N-am să uit că în mijlocul vânătorilor se afla, singurul călare, Gălățioan, cel care se mutase de câțiva ani la câmpuleț. Numai el n-avea câine și tocmai din cauza asta mi s-a părut că el era mai fălos decât toți vânătorii, cel puțin așa avea o lumină în ochi : ca și cum toți vânătorii ar fi fost câinii săi.

Spre seară s-au înapoiat, gălăgioși, plini de praf și cam beți, fără câini. Le dăduseră drumul să vină acasă din clipa când se așezaseră în marginea pădurii la mâncare și la băutură, în jurul lupului împușcat. Câinii nu se rătăciseră. Le ieșeau acum în drum stăpânilor, lingușindu-se. Gălățioan mergea și el pe jos și pe cal, în locul unde stătuse de dimineață, în șa, pus de-a doualea, se bălăbănea lupul, mort, cu limba scoasă și cu picioarele moi, ca din cârpe. Țeavălungă îi dădu lui Cezar un picior scurt în burtă să intre în curte, și Ostrogotu, la fel, cățelei sale Cezara. Și când toți râdeau de schelălăitul unui dulău flocos și uriaș cât un lup cum era Cezar, văzură — și văzui și eu, de la poartă — pe Franz Iosif al lui Ciocănelea venind spre cal ca un orb, gata să-i intre sub picioare. Ciocănelea îi dădu și el un picior între coaste și Franz Iosif căzu pe noadă, dar se ridică imediat, ca și cum nici nu băgase de seamă că îl bătuse stăpânul său și își continuă drumul spre cal, ca beat. Ciocănelea îl izbi din nou și atunci fu clar că Franz Iosif nici nu simțise prima lovitură, deoarece n-o simți nici pe-a doua, ceea ce însemna că era atât de beat încât nu mai putea simți durerea.

— Ce i-ai dat, mă, să bea ?

— Eu, pe dracu... Poate copiii acasă și-au bătut joc de el și i-au băgat țuică pe gât...

— Miroase-l, poate duhnește a vin...

Ciocănelea îl strigă și Franz Iosif nu-i răspunse : își frecă doar botul, din mers, de pământul drumului, prăfuindu-se. Și toți începură să râdă cu hohote, mai ales când animalul, parcă pus să le facă pe plac, își șterse botul cu laba. Vânătorii se strânseră în jurul lui și cum erau beți îl luară în brațe și-l mirosiră pe la bot și toți strigară că pute a butoi. Toți îl împinseră apoi, ca pe o minge, de la unul la altul cu picioarele, fără să-l lovească, murind de râs. Și câinele de atâta tăvăleală prin praf stătea cu coada între picioare și când lătra lătra răgușit de țuică, cu vocea schimbată, și căuta parcă în joacă să muște, și n-avea putere. Lătratul lui îi făcu pe oameni să se țină cu mâinile de burtă de atâta râs. Și atunci îl văzui pe Lereu apropiindu-se de câine și strigând :

— Stați, mă nebunilor, nu vedeți că e turbat ? !

— Cum să fie câinele meu turbat, garoiule, se răsti Ciocăneala la el. E beat, râse el.

— E turbat, nu vedeți că-i curg bale din gură și are ochi roșii ?

Toți îl priviră pe Franz Iosif dându-se un pas înapoi și nu mai râseră. Și se feriră când câinele se ridică din praf ca un bolovan și vru să-și continue drumul — și auzii cum se încarcă armele și parcă deodată răsunară toate puștile și câinele muri fără să audă nimic : căzu cu picioarele în sus, izbit, răsturnat de alice, fără să-l doară.

Picioarele mele prinseseră din nou putere și puteam să umblu pe picioroange în voie, semn sigur că scăpasem de zilele întinse pe pat și de nopțile bolnave în care mâncătorii de oameni treptat semănau din ce în ce mai precis cu vecinii și cunoscuții mei. Stârpitura de Țeavălungă se

făcuse și el căpcăun, un căpcăun pitic : capul dinainte era al lui Țarălungă și capul dinapoi era al lui Cezar. Noaptea prin visele mele fiecare vecin trăia în același trup cu câinele său și era de mirare cum pe Lereu nu-l visam niciodată. Poate pentru că n-avea câine. Toate visele mi-au pierit de când am început să umblu din nou pe picioroange. Seara cădeam lat și dormeam ca un bolovan până dimineața. Veniseră berzele și rândunicile și își întăreau cuiburile vechi și eu eram singurul ins care puteam să mă uit în cuiburile lor când voiam. Eram deasupra cuiburilor lor și asta câteodată îmi întărea convingerea că omul când moare tot pasăre ajunge, rândunică sau barză, și vine apoi să-și facă cuib sub streașina sau pe vârful casei sale de om. În vârful picioarelor mele de lemn, sus, și aerul era mai dulce și praful mai subțire și mai rar, și vocile oamenilor mai scăzute, și privirile lor mai mici. Mă priveau cu fața ridicată spre cer, cum privește norii sau păsările. Mă despărțisem de ei, trăiam cu patru metri deasupra lor, izolat ca într-un alt sat sau într-o altă lume. Până la mine n-ajungeau nici cânii, nici oamenii, nici noroiul, nici turbarea. Fiindcă după ce-l omorâseră pe Franz Iosif, mai loviseră în cap cu parii sau cu securea încă șapte câini cu fălcile căzute, triști și răgușiți și fugiți de-acasă. Căldura verii venise mai devreme, grea, apăsătoare, fără urme de vânt și fără cer de ploaie. Se înmulțiră muștele și începură să pută în curți gunoaiele nearse în toamnă și neduse în primăvară pe loturi. Frunzele de-abia împlinite în verde pe la amiază se blegeau și foile de dovleac sau de dragavei se topeau, de ceară, și se întindeau pe pământ ca și cum ar fi vrut să moară. Câinii ținuți în lanțuri la loc umbrit lipăiau mereu apa pusă în cratițe de băut și lătrau și se repezeau cu gura după muștele ce viermuiau în jurul lor de parcă ar fi fost morți. Sau poate că ei puteau într-adevăr, a mort, lucra în ei nevăzuta, cum zicea Lereu. Apa începuse să sece în fântâni și oamenii, prevăzători, strânseseră paiele și fânul și cocenii și tot nutrețul ce rămăsese din iarnă, gândindu-se la iarna viitoare. Domnișoara Florentina Firulescu umbla în geantă cu o seringă cu otravă și câinii prinși pe drum de grupurile de hingheri voluntari alcătuite de ea erau duși în oborul din spatele dispensarului și fără nici o deosebire, bolnavi sau sănătoși, erau injectați urgent. I-am văzut și eu pe hingherii voluntari, cum le zicea tot Lereu, niciodată treaz, cum se „distrează" : adică cum îi prind. Aveau fiecare câte un lat de sârmă și câinele găsit în drum era așteptat în dreptul porților sau al găurilor din gard și fugărit cu pietre și huiduit dintr-o parte în alta până intra cu gâtul în inelul ce-l sugruma și-l îmblânzea : cu cât se zbătea mai mult, cu cât voia să fie mai liber, cu atât lesina mai repede. Ciocăneala devenise un hingher neîntrecut și în hărnicia lui de a scăpa satul de câini vagabonzi era mai degrabă o dorință de a stârpi și altora câinii din bătătură. Când au prins lângă școală cățeaua lui Bodea, Bodea era în curte și i-a văzut, însă n-a zis nimic : știa că domnișoara Florentina tot i-ar fi dus câinele în obor și pe deasupra l-ar mai fi și amendat. Dar mai ales se temea să nu se fi îmbolnăvit cumva și cățeaua lui, rupând lanțul și ieșind în drum. Era mai bine fără picior de câine pe lângă casă, era mai sigur. Da, da, era mai sigur. Se vedea pe ochii lui Bodea că-i convenea ce vedea : ca și cum odată dusă cățeaua, era dusă și turbarea de care se temea, era înlăturată orice posibilitate de a se mai

îmbolnăvi el sau ai săi. Fugi în pivniță și veni cu o sticlă de țuică. Dar rămase cu ea în mână. Nimeni nu se gândise că el voia să-i răsplătească pentru că-i omorau cățeaua. Voise, și mai voia încă : era mai bine dacă ei o omorau, decât dacă ar fi fost el obligat s-o lovească în cap. O crescuse de mică și avea un fel de milă față de ea. Era, ce mai încoace încolo, era fericit c-o omorau hingherii. Bău singur din sticlă și vărsă câteva picături, pentru sufletul moartei — care însă nu murise încă.

Îi ajunsei pe hingheri lângă dispensar. Și băgai de seamă că așteptau ceva cu nerăbdare. Prinderea câinilor fusese un fel de joacă, un soi de vânătoare glumeață. Nu le dăduse nici o satisfacție, știau că nu sunt loviți de turbare : când îi prindeau în lat, nu se temeau de ei. Și dacă nu se temeau, totul n-avea nici un caz. De aceea așteptau tăcuți clipa când domnișoara Florentina își umplea seringa cu serul acela groaznic. Acolo era moarte sigură, în fiolele aliniate în cutiuțe de carton : și moartea trecea din sticluțele cu gât lunguieț în seringă. Și domnișoara Florentina ținea seringa în mâna dreaptă, cu acul în sus, și se îndrepta spre câinii imobilizați în obor. De data aceasta erau vreo douăzeci, flocoși, ciobănești, cățelandri, doi căței albi și cățeaua lui Bodea. Seringa îi înțepa pe fiecare și efectul se văzu destul de repede. Picioarele unora începură să se înmoaie, ochii să se acopere de ceață și să se stingă. Și abia atunci înțelesei ce așteptaseră hingherii : așteptaseră să vadă cum și cât știe moartea să lucreze de repede și de bine.

Și oricât erau ei de vânători și de nepăsători, când se treziră în fața a douăzeci de leșuri din care viața plecase și căldura continua să rămână și să se zbată, uitară unde se află și își dădură jos de pe cap pălăriile, ca la mort.

Florentina intrase în dispensar și ei erau încă sub vraja care culcase câinii, erau încă uimiți și nițel îngroziți, însă totuși mândri că văzuseră cu ochii lor ce putere distrugătoare încăpuse în niște sticluțe și fusese ținută în mâna dreaptă de domnișoara Firulescu și se desfășurase fără milă și fără alegere... Văzuseră, da, văzuseră chiar moartea cum vine și cum se așază fără întoarcere în camera cuiva. Îi priveau cum rămăseseră nemișcați, tăcuți, și-ar mai fi rămas așa dacă un câine flocos nu i-ar fi lătrat, speriat de ei și speriat de cei ce încă nu începuseră să pută decât pentru nările lui în obor. Belivacă dădu cu pălăria după el și se repezi cu lațul de sârmă să-l prindă, dar Țeavălungă îl prinse de mână și-l opri.

— E câinele lui... zise Crăișoru cel mare.

— Ce frumos e, și tare, îl lăudă Ostrogotu.

— Cuțu, cuțu, îl strigă Ciocănelea și se căută prin buzunare și-i păru rău că nu găsi nimic de mâncare să-i dea.

Flocosul sări peste un gard și își văzu de-ale lui prin grădina lui Apăchioară și ieși apoi iarăși în drum lângă casa lui Bodea. Îl văzui și spre seară intrând prin grădini și plimbându-se liber peste tot. Hingherii nu se atinseră de el nici a doua zi și a treia zi Ciocănelea când îl întâlni scoase din buzunar o bucată mare de pâine și i-o aruncă. De data asta nu uitase să iă pâine. Flocosul o mâncă și Ostrogotu zise cu mare plăcere, tare, să-l audă toți :

Scanned with OKEN Scanner

— Ce frumos mănâncă, fraților, ca un om...

După o săptămână fata lui Apăchioară muri nu se știe de ce și toți crezură că fusese mușcată de vreun câine turbat. Veni un doctor tânăr de la Turnuvechi, Dănilă, și spuse că fata murise de aprindere de plămâni. Dănilă rămase în Branițte, ceea ce însemna că primise post aici și nu făcuse drumul doar ca să vadă moarta lui Apăchioară. Trei văduve voiră să-l ia în gazdă și el neștiind că sunt văduve nu se duce la nici una. Voia să fie aproape de dispensar. Peste câteva zile găsi o cameră la Bodea se-nțeleseră la preț. Bodea îl întrebă, șoptit, deși nu erau decât ei doi în cameră :

— N-a fost turbată ?

— Nu... De ce ? râse Dănilă.

— Că ăștia au omorât o grămadă de câini... c-a intrat turbarea în sat...

Și-i povesti cum hingherii prinseseră și cățeaua sa și-o omorâseră. Și cum nici un animal — bou, oaie, capră sau cal sau altceva — n-avea voie să meargă prin sat fără stăpân, să nu fie mușcat de vreun câine turbat. Și toți câinii erau legați prin curți, să nu cumva să împrăștie boala de-s atinși de ea. Dănilă râdea și privea pe fereastra deschisă.

— Prostii, zise Dănilă. Ăsta ce, nu-i câine ?

Flocanul se oprise în fața dispensarului și se ușura, cu piciorul stâng din spate ridicat și rezemat de un stâlp de telefon.

— Ăsta e... râse Bodea.

— Ce e ?

— E al lui... Adică al părinților lui, că el e la Câmpuleț... Tot al lui e, dacă e al lor...

— Și pe el nu-l ?...

— Păi... știți... El e al lui...

— Dă-l dracu de câine, băga-mi-aș picioarele în el ! se înfurie Dănilă și plecă în sat și când se întâlni cu Florentina și află de la ea și de la inșii care erau pe lângă ea la dispensar că omorâseră mulți câini presupuși turbați, zise :

— Fata lui Apăchioară a fost turbată.

— Știam, zise Ciocănelea.

— Ați vrut să nu se sperie lumea, zise Țeavălungă.

— Să nu-l supărați pe tat-său... Acuma, că e în mormânt...

— Noi n-o să spunem la nimeni...

— Toți câinii vagabonzi... înțelegeți ? îi întrebă Dănilă.

— Fără discuție, răspunse Ciocănelea.

— Fără excepție, continuă Dănilă.

— Desigur, întări Crăișorul cel mare.

— Să mergem, propuse Dănilă și toți îl urmară, gravi. Și trei ceasuri au tot adunat la câini și pe flocan nu l-au întâlnit. Doctorul voise doar pe acesta să-l găsească. Dănilă era singurul care știa adevărul în privința morții fetei lui Apăchioară — de aprindere de plămâni murise, în nici un caz de turbare — dar nu acest adevăr îl interesa pe el, ci altul, care i se părea mai îngrozitor. Spre seară l-au întâlnit pe flocanul

roșcat și când Dănilă le-a spus să-l prindă, ei au zâmbit. Și nu s-au atins de câine. Îi mințise va să zică de pomană, i-a zis el mai târziu lui Lereu, fiindcă n-a putut să-i facă să-l prindă pe roșcovan. Sau poate nu de pomană, deoarece tot aflase ceva : că exista un lucru de care lor le era mai teamă decât de turbare. Exista va să zică o boală mai groaznică decât turbarea.

(*Vânătoarea regală*, București, Editura Eminescu, 1976, p. 166—183.)

AUGUSTIN BUZURA (n. 1938)

● S-a născut la 22 septembrie 1938, în localitatea Bernița, din Maramureș. A urmat liceul la Baia Mare. S-a înscris la Facultatea de Medicină din Cluj, dar a renunțat la profesia de doctor. A lucrat în redacția revistei *Tribuna*. După revoluție, conduce Fundația Culturală Română.

●● A debutat cu volumul de nuvele *Capul Bunei Speranțe*, 1963 ; în 1966, a publicat al doilea volum de nuvele, *Unde zboară vulturul*. Apariția romanului *Absenții*, 1970, l-a impus ca unul dintre cei mai reprezentativi prozatori analiști. Romanele ulterioare : *Fețele tăcerii*, 1974 ; *Orgolii*, 1977 ; *Refugii*, 1984 ; *Drumul cenușii*, 1987, au împins critica totalitarismului comunist până la ultimele limite posibile în condițiile existenței cenzurii.

●●● Vocile nopții, *1980, este cel dintâi roman ce dezvoltă ideea că muncitorimea, „clasa cea mai înaintată a societății noastre" este supusă de comuniști unei morți psihice, transformată într-o umanitate depersonalizată, prin șlefuirea continuă a conștiințelor, înseriată unor reguli de comportament aberante și, prin ideologizarea continuă, redusă la condiția de unealtă de muncă. Personajul principal al narațiunii, Ștefan Pintea, fiu de țăran, renunță la studiile universitare și se angajează muncitor la un mare combinat metalurgic, dintr-un oraș de provincie. El își comentează statutul său de muncitor și, prin evenimentele în care este angrenat sau prin întâmplările tragice prin care a trecut propria sa familie, meditează la destiul întregii clase sociale în care a intrat.*

●●●● *Reproducem un fragment din primul capitol al romanului, în care Ștefan Pintea este convocat la miliție, secvență reprezentativă pentru modalitatea narativă a romancierului.*

VOCILE NOPȚII

I

Ajunsese să-i fie frică de somn, pentru că visele, asemeni zilelor, se repetau penibil, uneori până-n cele mai mici detalii, sporindu-i oboseala și deruta. O roată de moară suspendată deasupra unui pârâu sec, învârtindu-se în gol, continuu, lent ; pârâul îngust nu venea de nicăieri,

Scanned with OKEN Scanner

începea și se sfârșea în pământul sterp, galben, presărat cu pietre de forme bizare, de parcă acolo ar fi existat un câmp cu statui albe, iar vremea, sau poate un nebun le-ar fi distrus cu brutalitate. Imaginea se stingea treptat, galbenul violet al pustiului se pierdea în cenușiu și, mai târziu, în negru, mureau și urmele statuilor, rămânea curios doar roata, mare, din lemn putrezit, mișcându-se absurd, resemnată, într-o liniște atât de profundă, încât întrebările lui Pintea : „Unde sunt ? Ce se întâmplă cu mine ?“ se transformau în țipete și ecoul lor îl rănea fizic, durerea difuză vie, nu înceta o dată cu visul, persista intensă, penetrată, îl urmărea și ziua, deviindu-i sentimentele, obligându-l să caute cu disperare în memorie, printre întâmplările obscure, sau neplăcute, ceva uitat, ascuns involuntar, să se rotească neîntrerupt în jurul unor trăiri palide, nesigure, fără nume, ca lumina unui far inutil peste o mare pustie, neprimitoare. De câteva nopți nu observase nici o culoare sau secvență nouă, imaginile apăreau în aceeași succesiune, încât, ajunsese la convingerea că, pe această cale, cineva îi trimitea cu insistență un mesaj, pe care, încă, spre disperarea lui, nu reușea să-l descifreze, să-i găsească un sens. Ce însemnau ele ? Unde le mai văzuse ? Îi fusese greu să-și dea seama, oricum avea certitudinea că nu-i erau străine nici înfiorarea simțită în prezența lor, pulsația neobișnuită, aparte, ca o amintire gravă, esențială. Mai demult, niște curioase sisteme de alarmă îl avertizaseră din timp asupra unor pericole : o tensiune neașteptată, continuă, o vibrație subconștientă îl obligase să se oprească, să devină mai prudent și, chiar dacă nu le putea evita sau deturna, măcar se simțea ceva mai pregătit, lipsea surpriza, deruta, efectele pericolului erau parcă mai limitate. Din păcate, numărul certitudinilor scăzuse treptat, iar erorile simțurilor deveniră tot mai frecvente, însă acest lucru îl preocupa din ce în ce mai puțin : sentimentele, până atunci puternice, precis conturate, suferiseră o regresiune curioasă, revoltele sale, vehemențele erau tot mai inconsistente, adesea mimate, o dată cu părăsirea facultății trebuise să trăiască și să gândească altfel, să se acomodeze, să se integreze altor ritmuri și, copleșit, nu știa dacă trăiește într-adevăr, renaște sau moare lent, oricum nu-și mai aparținea în aceeași măsură, intrase parcă în sfera de atracție a unei voințe superioare lui, a unei forțe ce nu ținea seama de el, îl domina, îl dirija. Uneori, în lungile clipe de insomnie, când pereții și obiectele din meschina lui cameră i se înghesuiau în jur, încetând să mai fie ceea ce erau, devenind amenințări confuze, imediate, fugea la geam și, contemplând strada pustie, întunecoasă ce se strecura timidă printre arborii eliberați de încătușarea zidurilor de beton și fier, cerul înroșit deasupra uzinelor, se pomenea întrebându-se derutat : „Eu să fiu cel care... ?“ și, după o scurtă zvâcnire, când fiecare cuvânt repetat cu grijă era o tentativă de a se elibera de spaimă, energia îl părăsea iarăși, luneca involuntar în spațiul acela roșu, era aspirat de opacitatea cerului, se contopea cu el ; acolo își regăsea întrebările, nedumeririle golite de sens, sleite, un fel de materie inertă, fără importanță : mai puternică decât ele era numai nostalgia secretă, chemarea tainică a cerului, asemănătoare complicatei senzații pe care trebuie să o aibă un animal domestic în preajma pădurii. Știind că n-are încotoro, că este obligat să doarmă, să se refacă, acoperea geamul și cu capul vârât sub pernă,

Scanned with OKEN Scanner

pentru a nu auzi sforăiturile inginerului Filipaș, gemetele lui prelungi, strigătele surprinzătoare întrerupte de mari pauze, lăsând impresia că a murit, încerca să adoarmă iarăși, să nu prindă ceremonia trezirii acestuia, ora infernală, de altfel singura din zi, când nimic nu-i convenea ; nu nimerea apa potrivită să se spele, cămășile erau prost călcate, cravatele demodate, mototolite, mâncarea, ori prea caldă, ori prea rece, când prin intermediul telefonului zburau spre secția lui de la neferoase o ploaie de ordine amestecate cu înjurături și amenințări la adresa maiștrilor și practicanților, unii leneși și lipsiți de autoritate, alții nepricepuți, de rea-credință etc. : în realitate, o ilariantă demonstrație de forță, un spectacol matinal ieftin, dedicat în special soției sale. Voia să-i dovedească oare că încă mai înseamnă ceva, că n-a căzut prea jos ? Urmărea s-o inhibe, să-i taie pofta unei aventuri în perioada cât el lipsea de acasă ? Sau, cum credea Pintea, prin această zarvă, mult mai vie în ultimele zile, ținea să-și scuze insuccesele casnice, noaptea ce trecuse, dar și să-l anunțe că șederea lui se apropie de sfârșit, că a rămas numai datorită insistențelor Lenei sau ale Ioanei Stoian, vara lui imaginară. Oricum, dimineața devenise numai a lui Filipaș, și nu se gândea la nimeni, trăia intens, era el însuși, nu-i păsa că l-ar putea trezi pe Pintea, dimpotrivă, de-abia aștepta să-și scoată capul pe ușă pentru a ridica tonul ; părea fericit că o exasperează pe Lena cu mofturile lui. cu aceste izbucniri de forță și autoritate, deși, paradoxal, ele se încheiau ridicol, cu un sărut patern, pe frunte, și cu amenințarea discretă cu degetul : „Să fii cuminte !“, la care, invariabil, ea răspundea ofensată : „Dar ce-ți închipui, dragă ? După mine pot să dispară toți bărbabii de pe suprafața pământului, că nu le-aș duce lipsa !“ Și în vreme ce Lena se lipea de el cu dexteritate și șiretenie felină, mimând supunerea, Pintea și-o imagina făcând exact aceleași mișcări peste câteva momente, când se grăbea să urce în camera lui : Ce ne mai rămâne altceva ? îi răspundea ea când el o asigura că-i o nebună, o nesocotită. Cum totul în viața asta nenorocită ni-i drămuit, de ce tocmai noi să ne limităm aceste clipe de plăcere ? Ce ai vrea să facem ? Ce depinde de noi ? Uită-te mai bine-n jur și vei ajunge să-mi dai dreptate ! Dar și această piesă se juca nemodificată, în fiecare zi, poate pentru că nici unul nu credea în asigurările celuilalt, mișcările și vorbele lor erau vegheate de spaimă, de prea puține ori reușiseră să se simtă ei înșiși, însă și atunci graba și deruta le marcaseră cuvintele : ei se simțeau, se ghiceau, ei erau dincolo de cuvinte și reacții.

Când auzise telefonul sunând prelung, cu încăpățânare, trezindu-l la puțină vreme după ce adormise, Pintea nu-și imaginase că ar putea fi vorba de el, se mulțumise să constate că s-a eliberat de teroarea acelui vis și, știind pe de rost conversația ce avea să urmeze, se învelise pe cap : era ora când inginerul Filipaș, sub diverse pretexte, meniu, obiecte uitate intenționat acasă, iminența unor vizite „importante“ etc., obișnuia să-și controleze soția dacă este „cuminte“ și dacă „tânărul de la mansardă“ s-a întors de la uzină. De fapt, când pe ocolite, printre altele, ajungea la această întrebare, obsedantă, Lena ridica intenționat glasul, îl obliga să repete pentru a putea auzi și Pintea că, până una-alta,

Scanned with OKEN Scanner

au scăpat de primul control. „Mai demult se ocupa de soarta industriei județului și atunci puteam și eu respira, se plângea Lena. Avea o mulțime de fabrici care nu se avântau cu prea multă energie în întrecere, tot soiul de tipi ce-i trăgeau clapa cu cifre false, muncitori nemulțumiți, oameni imorali, ședințe, vai câte ședințe și instructaje, vorbe, vorbe, vorbe... Venea sătul, obosit, n-aveam treabă... Acum eu țin locul industriei, reprezint toți cretinii de directori, își face planul de sâcâială cu mine...“ „N-aș spune că-l înșeală instinctele“, recunoștea el, dar Lena refuza să continue dialogul, îl expedia cu un foarte sec : „Nu știi tu câte toate...“, iar dacă nu se oprea, nu schimba subiectul, izbucnea violent : „De ce cauți explicații ce nu-și au rostul ? Nu poți trăi fără să descoperi de ce-l înșel? Nu te mulțumește că-l înșel ? Chiar dacă m-aș culca cu tot orașul, poate că n-am fi chit. Ce zici de asta ?“ Cum telefonul nu încetase să sune, și numai Filipaș avea obiceiul să insiste și să revină cu încăpățânare până reușea să-i audă asigurările că totul e în regulă, Pintea fusese tentat să strige : „Lena, te vrea Puișor !“ dar își aminti că în urmă cu o zi tocmai el fusese cel solicitat. Stelică Goran, fostul său coleg de cameră, enervat de tăcerea și izolarea lui prelungită, se decisese să-l scoată „dintre combineozanele stăpânei“, în care se încurcase „cam prea mult“ : „Mai las-o, frate, și cu soțul ei, să se satură de el, altfel n-o să te știe aprecia la justa ta valoare !“ Deși Pintea îl avertizase că n-are voie să fie chemat la telefon decât, așa cum precizase Filipaș, „în cazuri cu totul excepționale, de forță majoră, și nici atunci întotdeauna“, Goran se descurcase peste orice așteptări. Stelică avea o singură obsesie stabilă : banul, și mii de idei, unele de-a dreptul trăznite, de pe urma cărora se alesese cu diverse scandaluri, dar și cu bani. „Copii, spunea el, leii mai presus de orice. Banul este ochiul dracului, obsesie burgheză, împuțită, de abia aștept să trecem într-un stadiu superior, să scăpăm de ea, să se desființeze banii. Până atunci, însă, e bine să-i ai, pentru orice eventualitate. Chiar și cei cu o cunoștință mai avansată decât a noastră îmi împărtășesc opinia. Deci, pentru ameliorarea nivelului nostru de trai, avem de raschetat un parchet, de vopsit un apartament, de reparat o instalație de apă, de săpat două gropi în cimitir, căci m-am infiltrat până și-n sindicatul groparilor, de construit un gard. Cine vă mai dă astăzi posibilitatea să alegeți dintr-un evantai atât de larg ?“ Pe lângă că semăna cu secretarul Comitetului U.T.C. din uzină, fapt care-i permitea să abordeze de pe poziții de forță diverse tinere cu o conștiință mult prea avansată pentru gustul său — „Să terminăm odată cu puritanele astea ! De ce să lăsăm pe alții să le facă figura ? De ce să nu ne poarte nouă toată viața o amintire de neșters ?“ — Goran mai avea o calitate de pe urma căreia se alegea iarăși cu un spor de simpatie ce se traducea mai ales prin zile libere : reușise, după exerciții chinuitoare, să imite la perfecție vocile și gesturile celor ce conduceau întreprinderea, astfel că, în perioadele când le lipsea materia primă, dădea adevărate recitaluri. Inginerul-șef, Arcadie Gherman, un om robust, cu o față contorsionată, maronie, ca o coajă de nuc bătrân, se exprima frust, și cele maximum o sută de cuvinte — utilizate numai atunci când nu reușea să-și susțină opinia cu calcule sau scheme — erau completate cu gesturi foarte complicate, ca-n

Scanned with OKEN Scanner

dansurile indiene, un balet straniu, grăbit, încheiat cu niște expirații profunde, pe nas, întrerupte periodic de câte un „nu-i așa, frate ?“ spus în silă. Când podul rulant își înceta scârțâitul, iar manipulantul cobora „în popor“, la o țigară, Stelică nu scăpa prilejul să se apropie de grupurile nemulțumite că-i așteaptă orele suplimentare, chemările de acasă, neodihna, și, luându-i prin surprindere cu un : „Ce-i asta ? Grevă ? Aici v-ați găsit să puneți țara la cale ? Nu-i așa, frate, că iar am fost lăsați în plop ?“, se urca pe eternul butoi-masă, tribună, afișier, garderobă — locul îi era cedat chiar și de cei ce jucau zaruri — și, pe nesimțite, enervarea și plictiseala oamenilor se atenuau, lui Arcadie Gherman îi urma Enache Dumitrache, responsabilul cu patriotismul — „Să nu ne risipim, to'arăși, fiecare act al nostru are o rezonanță patriotică, politică, o semnificație largă“ — iar acesta, cel mai adesea, era părăsit pentru directorul general, inginerul Ică Stănculescu, care, deși avea înfățișarea unui om crescut printre maici, blând, elegant, distins, își colora intervențiile din momentele de furie cu cel mai vast repertoriu de înjurături din uzină ; în maximum zece minute nici un sfânt catolic sau ortodox nu rămânea neevocat în situații dintre cele mai lumești cu putință, și vocabularul său, extrem de colorat, îl ajutase să devină foarte popular și îndrăgit. „Eu sunt inginerul Stănculescu, își începuse el discursul în ziua numirii, și cu mine nu vă veți trage de p... în materie de producție. Nu vreau să mă îngrop în sicriul ăsta directorial, nu-mi pasă dacă mă dau afară, dar până atunci ori muncim, ori...“ și, spre uimirea tuturor, viața celor patruzeci de sfinți a fost completată cu numeroase fapte demne de un bordel cu o veche tradiție, cărora, pe parcursul expunerii, li s-au adăugat și alți mucenici și mucenice : Trifon, Perpetua și Felicitas, Acvila și Priscila, Agapie, Plisie și Timolau, Atanasie din Aton și Lampanie, Eutimie și Tațian, Ilarion și Sosana, Agripina și Aristocle, Carp, Papil și Agatodor, Artemie Duscul, Auchidim, Bigasie și Eudoxie, Paramon și Filumen, Patafie și Sofronie, ca, în final, să mai canonizeze pe toți cei Agatodor, Artemie Duxul, Anchidim, Bigasie și Eudoxie, Paramon și Filumen, Patafie și Sofronie, ca, în final, să mai canonizeze pe toți cei ce l-au precedat la conducere. Acest rol, pregătit cu minuțiozitate în ipoteza că-i va răspunde Filipaș, Goran l-a interpretat fără cusur. „Tu ești, mă Filipașule ?“ „Tovarășul Stănculescu ?“ „Păi cine aia a sfintei Filofteia, mama ceferiștilor, să fiu ? N-ai grijă, nu vreau să te-ntreb cum f.... vremea la convertizor ! Și nici cum dai zile libere oamenilor și pe ce. Și nici de ce, Sfânta Genoveva de Brabant și pârlitul de Natan ben Țadoc, tata arhivarilor, să te aibă-n pază. Am să te-ntind eu odată și odată pe sfoară, să ți se evaporeze transpirația de pe buci. Acum însă n-am timp pentru asta, îl vreau pe vagabondul ăla simpatic ce-i în gazdă la tine. Am o treabă cu el !“ „Îl cunoașteți pe tovarășul Pintea ? se miră sincer Filipaș. Știți că stă la mine ?“ „Știu și ce o să-ți spună nevastă-ta la noapte, dacă nu dispari imediat după el !“ plusase cam imprudent Goran, dar inginerul fusese atât de surprins de telefon și de interesul directorului general pentru Pintea, încât nu se mai gândise să-i analizeze cuvintele, să-l verifice : mersese personal să-l anunțe. Era poate prima lui ascensiune la mansardă și se simțea de două ori umilit : mai întâi că a fost obligat să-l cheme tocmai el, iar apoi fiindcă directorul îl expediase prea fără mănuși, ceea ce, într-un limbaj foarte

Scanned with OKEN Scanner

familiar lui, putea să însemne că nu stă grozav la stăpânire, că un inginer mai tânăr se interesează de șefia secției. Pintea fusese prevenit imediat despre ce este vorba, Filipaș nu se îndepărtase, așteptase contrariat lângă telefon, și orice greșeală putea să-i coste, așa că la invitația lui Goran de a rezolva niște gagici, el răspunsese foarte politicos : „Da, tovarășe director general, am înțeles !“ „Știu niște parașute de te doare mintea. Blonde, ambalaj perfect, n-au nevoie de muncă de lămurire ! Le-am ochit încă din momentul când, îndepărtându-se de zonele agricole, au pătruns pe poarta de nord a orașului. Bântuie ca gripa, dintr-o cofetărie în alta, și abia așteaptă să le pui problema pe masă.“ Adevărul era că Stelică nu găsise nimic, nici o femeie, voia doar să-l atragă în oraș, unde descoperise o afacere foarte rentabilă, se angajase să repare o conductă de apă, atâta doar că nu se pricepea și, ca de atâtea ori, se baza pe Pintea, care, deși nu avea nici el habar, era în stare să-și asume riscul. „Am impresia că e vorba de muncă și nu de altceva“, îi răspunsese politicos Pintea, la care Goran se revoltase : „Și dacă ar fi așa ? Dare-ar Sfântu să trăiești numai din salar !“ Împreună măturaseră frunze în parc, săpaseră diverse grădini, făcuseră pe comisionarii, înlocuiseră niște gropari gripați, ba chiar și o formație pop ; Stelică găsea mereu de lucru, cunoștea toată lumea obscură a orașului, știa ce mărfuri au mare trecere: casetofoane, blugi, țigări, discuri, haine de blană, bijuterii etc., însă banii câștigați cu infinită îndemânare îi risipea prostește cu diverse femei în realitate mult mai ieftine, sau se lansa în acte de caritate, îngrijea un copil cretin, ajuta diverși pensionari uitați de toată lumea, care, simțindu-i apropierea, începeau să se văicărească penibil. Firește, el își dădea seama că bătrânii cam îngroașă gluma, însă se justifica în felul lui : „Trebuie să mai aibă și ei din când în când pe cine fraieri, așa cum te fraieresc și eu pe tine ! Tu nu poți simți bucuria din sufletele lor : pentru ei, eu sunt alfa și omega, ziua și noaptea. Ce să fac dacă babacii mei nu se înghesuie să mă caute ? Nu e deci vina mea că sunt cum sunt. Și nu e chiar degeaba, dacă stau să mă gândesc bine. Am adunat de la ei atâta înțelepciune, încât, efectiv, n-am ce face cu ea. A fi înțelept e ca și cum ai avea niște bani, o sumă foarte importantă, depusă la o bancă dintr-o țară în care n-ai cum să mergi. Ești astfel mai sărac decât cel ce n-are un sfanț.“ Pe unii îi cunoscusem și eu. Mama copilului, o brunetă tristă și extrem de susceptibilă, nu-l lăsa până nu-i demonstra ce progrese-i făcuse odrasla : „Oare cum m-aș putea revanșa ?“ îl întreba de fiecare dată, Cornea Săvescu, fost avocat, ajuns, după un stagiu la închisoare, să trăiască din câteva sute de lei, cotiza cu banii lui Goran la Casa pensionarilor — locul de veci, cheltuielile de înmormântare și berea necesară prietenilor supraviețuitori — și pretindea ca în schimbul lor să-i facă educație : limba germană și engleză. Omul îi plăcuse, însă Stelică îl evita tocmai din cauza ideii lui obsedante că nu trebuie să-i rămână dator. „Dintre dușmani mei, spunea avocatul, dintre cei ce m-au denunțat, mai este în viață doar unul și acela-i bolnav, de cancer. Mi s-a acordat favoarea de a nu mă răzbuna. M-a ajutat natura. Măcar de tine să mă achit eu.“

Conversația cu Goran a fost însă o excepție ; de când se mutase la inginerul Filipaș, Ștefan Pintea nu se putuse plânge de telefoane, veștile i se aduceau de obicei prin poștă : *Vino urgent acasă. Tata grav bol-*

Scanned with OKEN Scanner

nav. Mama ; sau : *Ai uitat literele ? Pe la voi nu există concediu sau zile libere* ? Dana. Dar nici o telegramă nu-i mai sosise de mult, tatăl său se obișnuise cu boala, nu-i mai păsa, renunțase treptat la viață, zilele nu-i spuneau nimic, se repetau penibil, egale, fără rost, cenușii, toate parcă le mai văzuse, le mai trăise, nimic nu mai era nou, deosebit, chiar și casa și-o mai reclădise de două ori ; cu fiecare zi se refugia tot mai adânc în liniștea trecutului, vorbea singur, sau cu cei dispăruți, cerceta ore întregi cerul, nu se interesa de mâncare, o refuza uneori, se credea — sau lăsa această impresie — pe nedrept unicul supraviețuitor dintr-o lume stinsă, dispărută demult. De fapt, toți prietenii i-o luaseră înainte : unul fusese prins de o copătură în mină, altul înnebunise, altul, de asemenea, intoxicat cu plumb, înghețase beat într-un șanț, alții se stinseseră pur și simplu. Ultimul dintre ei, Stănilă, înnebunise. Își omorâse toate găinile, aproape o sută, le strânsese într-o piramidă în mijlocul curții, le stropise cu benzină și le dăduse foc. Flăcările, neașteptat de violente, se întinseseră și la casă, astfel că, o dată cu ea, murise și el, lovit în cap de o grindă aprinsă : fugise înăuntru să-și salveze pălăria. Tuturor celor care din milă sau curiozitate, insistau să afle cum se simte, de ce nu mai vrea să-și termine casa, le răspundea invariabil : „M-am născut într-o zi de târg, într-o casă străină, în acompaniamentul fanfarei Societății «Aurum», care însoțea un miner la groapă. Era vineri seara, mama venise la piață, dar nu m-a putut duce până acasă... Ei, acum a sosit vremea să apară și pentru mine fanfara... O viață întinsă între două marșuri funebre nu-i oare de ajuns ? Cine-și poate dori mai mult ?“ Cuvintele nu erau ale unui ramolit, ci ale celui ce renunțase de bunăvoie la viață, îi întorsese cu dispreț spatele, atâta doar că ea se încăpățânase să nu-l abandoneze încă, să-i refuze liniștea. Mai trebuia, oare, să-i spună ceva ? Mai avea vreo datorie neachitată ? Sau făcea parte dintre cei ce plătesc în locul altora ? Poate că tocmai răspunsurile acestea, căutate cu insistență neîntrerupt, probabil că revolta nemărturisită, ascunsă sub perdeaua groasă, impenetrabilă a indiferenței îi prelungeau agonia, oricum lanțul acesta de întâmplări fără cap și coadă trebuia să aibă un scop, un răspuns, dar care ? Și pașii lui mici, nesiguri, ezitanți, măsurau neîntrerupt același teren.

Dana, colega lui de facultate, un punct luminos acum, lumină a unei stele moarte, fusese repartizată la un mic ziar județean, însă, la puțină vreme după angajare, ziarul își schimbase formatul, datele apariției și, o dată cu reducerea schemei — ultimul venit pleacă primul — ea trebuise să-și caute alt loc de muncă ; noul post, recepționeră la un mare hotel, părea să-i convină mai mult ; scăpase de niște oameni suciți, antipatici, incapabili de mari entuziasme, flăcări reci, mărunte, de fosfor, era departe de privirile lor bănuitoare, nemulțumite ce o însoțeau neîntrerupt ; se săturase să asculte versurile și proza din sertarele acestor neînțeleși, care, în redacție, se întreceau în a fi cât mai incolori cu putință. Ca stăpână a cheilor și notelor de plată, se simțea mult mai bine, și ar fi rămas aici dacă din cauza unor calcule greșite la un capitol foarte delicat, valuta, nu s-ar fi pomenit iarăși disponibilă. Când ajunsese bibliotecară la o casă de cultură, unde fusese obligată să se-ntrebe dacă nu greșise respingând avansurile unor influenți din lumea turismului, relațiile lor, mult prea calme încât să poată dura, erau de domeniul tre-

Scanned with OKEN Scanner

cutului. De fapt, din clipa în care acesta părăsise facultatea, distanța dintre ei începuse să sporească teribil de repede ; Pintea îmbătrânise subit, timpul se rostogolise cumva peste el, îl copleșise, devenise altul, încât la scrisorile ei calde, ușor literaturizate, naive, nu mai știuse cum să-i răspundă ; ar fi fost obligat să-i relateze o sumedenie de întâmplări, să i le interpreteze, să caute un limbaj comun, or, nu mai găsise tăria necesară și nici răbdarea. Ea îi pretinsese mereu altceva, și acest altceva erau, credea el, tocmai vorbele frumoase de care se săturase ; dorința ei, mărturisită de atâtea ori, era să trăiască măcar o săptămână într-o lume palidă, edenică, senină, un refugiu numai al lor, copaci verzi, frumos aranjați, râuri cristaline și rochii ușoare, albe, foșnitoare, oameni politicoși, dispuși să le facă semne prietenoase cu mâna, ceva ce aducea a biblie și a secolul trecut văzut de la înălțimea unor castele, or, înainte de a se muta la inginerul Filipaș, Pintea nu descoperise în zona cămin elor muncitorești o singură frunză peste care să nu se fi lăsat zgura și fumul ; până și cerul deasupra orașului era mereu întunecat, pregătit parcă de ploaie, un geam nesters, opac, prin care razele soarelui nu îndrăzneau să intre ; chiar și expresiile cele mai des întâlnite semănau cu frunzele : „Ce te bagi, tovarășe ?“, „De ce pierzi vremea ?“, „Am să-ți pregătesc una, de o să ai ce căra !“ iar el își inaugurase noua etapă prin curățirea noroiului, îndepărtarea straturilor argiloase de pe mașini, iar apoi din curtea uzinelor : mâl, nisip, noroi roșcat, amestecat cu uleiuri, adus de apele revoltate, iarba de pe câmpul din apropiere acoperit de butoaie, uleiuri și zgură. Deși într-un fel tocmai el o obișnuise cu acele cuvinte : pe de o parte pentru că se străduise să-i facă în voie, să se adapteze structurii ei, însă, pe de alta, fiindcă ele îi și conveniseră ; se născuse și trăise printre niște oameni duri, aspri, și se simțea bine într-o lume delicată, desprinsă de cea reală, la opusul ei ; acum însă nu le mai putea rosti, s mțea că îi lipsesc imaginația și răbdarea să confecționeze astfel de universuri puerile. *„Ce ți-aș putea spune altceva ?* o întrebase într-o scrisoare. *Cu cât depășesc planul ? Ce gust au vaporii de plumb ? Ce dansuri populare am învățat până m-au dat afară din echipă ? Despre viața și opera maistrului meu, care mi-e stăpân, părinte și educator ? Câte șprițuri am băut ? Încărcarea unui cuptor, mai ales în schimbul de noapte, nu te împinge spre filosofie. nici curățirea injectoarelor, nici zeama de varză cu urme de vită preistorică. Totul este altceva, dar nu știu cum să-ți spun ce s-a întâmplat cu mine, cine sunt, nu mi-aș fi imaginat că pot fi atât de difetrit, de slab, dacă vrei. de neînțeles. Oricum, cărțile mă sperie, mi-e frică de ele, însă visul meu cotidian nu este să citesc, ci să dorm.“* Între el și Dana se interpusese nu numai Lena Filipaș, atât de surprizător apărută pentru a-i spori și mai mult numărul întrebărilor și nedumeririlor, ci o vârstă, o generație ; imaginea Danei : figurină frumoasă, de porțelan, cu trăsăturile corecte, bine proporționate, însă cam reci, era în flagrant contrast cu felul ei de a fi : o drăgălășenie infantilă, plăcută, calmă, care cerea protecție ; până în clipa când Pintea se hotărâse, mai mult în glumă, să-și încerce norocul, „să străpungă cortina de fier“, Dana păruse inabordabilă : membru a „Clubului tipelor perfecte“, cum erau numite cele patru frumuseți ale anului, ea era în general expediată cu un : „Dă-o dracului de perversă, face pe sfânta, însă nu se poate să nu aibă și ea vreun falit de care nu știm noi !“ O demonstrase alta, cea mai pu-

dică și mai gravă dintre ele : roșise și se înfuriase la cele mai nevinovate glume, până când se pomenise cu un copil făcut cu un ofițer de care se lăsase acostată într-o noapte când, din senin, se hotărâse să iasă în stradă, singură. Până la Pintea nu încercase nimeni să se apropie de ea ; timiditatea o făcea distantă, rece, și apoi colegii ei nu se împiedicau în asta, se bucurau că încă pot să aleagă. „Femei filosoafe nu există, decretaseră ei, iritați de distanța impusă de Dana. Până va apărea o comisie care să ne însărcineze cu una — să căutăm, tovarăși ! Să abuzăm de acest drept!“ Dana era singurul său regret când s-a decis să întrerupă facultatea, și nu pentru că se despărțea de o mare iubire, ci tocmai din cauza fragilității ei ; fusese multă vreme torturat de vina că a lăsat-o fără apărare și, cu toate că-și dădea seama că e caraghios susținând că ea nu-i născută pentru lumea aceasta aspră, lipsită de menajamente, trăia cu sentimentul că i-a făcut o mare nedreptate, părăsind-o, după ce, firesc, îi promisese că, imediat ce va strânge suma, se vor căsători.

După o scurtă pauză, telefonul începu să sune iarăși, exasperant, însă Lena nu-l auzea, sau nu se grăbea să răspundă ; de câteva zile o ținea în vin cu drojdie și băi fierbinți, până către amiază stătea în vană, de unde ieșea aproape beată, și iritată de indiferența lui Pintea, rămânea în hol, unde, pieptănându-se, cânta sau înjura cu relativă furie ; părea o altă femeie, străină, aspră, cu frecvente izbucniri vulgare, făcea totul să-l stârnească, indiferent în ce fel, era în sfârșit dispusă să-i răspundă la întrebări ; el însă se făcea că n-o observă, indiferența lui, bine jucată, avea în subtext disperarea : nu mai putea rămâne acolo, la Filipaș, însă nici nu avea tăria să plece. Din clipa încăierării cu Sobaru și Ulei, Pintea o evitase, nu mai discutase cu ea, de fapt n-ar fi știut ce să-i spună, căutase să stea cât mai rar pe acasă și dacă n-ar fi fost în schimbul de noapte, ar fi rămas să doarmă într-o sală de cinema sau la o ședință, mai ales în partea a doua când din cauza celor ce s-au înscris „dinainte“ la cuvânt n-avea cine să-l deranjeze : venise, în sfârșit, vremea să fie lăsat în pace, trecuse prin focul criticii, lumea se obișnuise cu ciudățeniile lui ; cât nu vorbea, nu era atacat, analizat, „tovarășul Pintea se afla pe un drum bun, ascendent“. Tăcerea avea desigur avantajele ei : mai obținea de la maistru câte o învoire, se putea pierde cu ușurință printre ceilalți, primea sarcini mai puține etc., cu alte cuvinte, ochii aceia vigilenți, exagerat de binevoitori, care-i cercetau evoluția, gesturile etc., îl abandonaseră temporar, erau gata să dea ajutor altor nemulțumiți sau neorientați, ce „nu înțelegeau concret situația“, „nu aveau încă maturitatea necesară“. Firește, schimbarea lui, oarecum bruscă, nu trecuse neobservată, însă la întrebările ce i se puneau, nu puține, răspundea indiferent : „Sunt un revoluționar obosit, matur, aștept cu nerăbdare să-mi dea și mie o individă din astea pierdută s-o reeduc. Am ajuns în faza când îmi pot împărtăși experiența. Cumințenia este mama tuturor avantajelor !“, adevăr de care se convinsese încă din facultate și, după ce fugise, revenise la ea încet, sigur, pe neobservate. În realitate căuta să se liniștească spunându-și că trece printr-un moment de oboseală, de derută, că această stare provizorie accentuase distanța dintre el și femeie, că nu i se întâmplase nimic deosebit : nu era la prima bătaie, nici la prima înfrângere ; mai fugise de sine, de câțiva ani tot asta făcea, atâta doar că până nu demult nu simțise timpul, curgerea lui, într-un fel deosebit, asemeni vântului prin geamurile unei case pă-

Scanned with OKEN Scanner

răsite : parcă-l auzea, și zgomotul acela lăuntric îi sporea neliniștea, senzația de provizorat. Lena, în schimb, își învinsese frica de a fi descoperită de soț în camera de la mansardă, însă eforturile ei de a-și recunoaște vinovăția avuseseră un efect neașteptat : Pintea refuzase să-i vorbească, o privise cu milă, de parcă ar fi vrut să-i reproșeze că și-a pierdut siguranța de altădată, demnitatea, faptul că-i cerșește îngăduință. Și cu toate că practic Dana nu mai exista, era o poveste de mult clasată, în aceste sentimente contradictorii se insinuase și ea, începuse surprinzător, să joace un rol din ce în ce mai sporit ; în noaptea bătăii o visase de câteva ori, de parcă pumnii lui Ulei și Sobaru i-ar fi activat o parte a memoriei, l-ar fi transferat pe alte coordonate ; Dana însă avea contururile estompate, nici un detaliu fizic nu-i mai aparținea, era cu totul alta, o apariție oarecare, atâta doar că în vis îi spusese pe nume, vorbiseră împreună calmi, degajați, apoi, fără nici un motiv, plânsese și se trezise mai ușor, plânsul îi făcuse foarte bine, îl eliberase, iar o dată cu aceste lacrimi interioare, nesuferite, ea devenise și mai prezentă, exista, însă sub o altă înfățișare, ba chiar și cu o identitate nouă. Ea nu reprezenta pentru el femeia, persoana fizică, prietena, ci lumea ei, universul calm, senin pe care-l reprezenta ; ea era visul, lumea negăsită, punctul de întoarcere după ce se convinsese că nu există locuri curate, desprinse de agitație și spaimă, ea era o anume tinerețe părăsită forțat. Ziua, cu furie, căutase să o evoce pe cea reală, să analizeze ceea ce știa despre ea ; îi descoperise astfel o sumedenie de defecte și, treptat, logica lui rece o coborâse necruțător la nivelul unei fâșnețe banale, comune, o adolescentă întârziată, mult prea sentimentală pentru gustul său, însă, curios, în sufletul lui toate aceste invective nu lăsaseră nici o urmă, subconștientul refuzase să o degradeze ori să o readucă la nivelul vorbelor rostite despre ea, dimpotrivă, abia acum înțelesese ceea ce discutaseră atunci în ziua aceea neobișnuită, când se pomenise așteptat la poarta uzinei. Ea străbătuse aproape 400 de kilometri cu gândul să lămurească definitiv povestea lor. Știa că scrisorile nu pot să o suplinească, mai ales că păstrase în ele tonul de atunci, copilăriile și naivitățile lor, voind să-i arate că în ea nu s-a schimbat nimic, deși, în realitate, experiența i-ar fi impus alte gânduri, alte cuvinte. „Știu că nu mai suntem ceea ce am fost, îi spusese ea la hotel, îmi dau seama că povestea noastră e moartă definitiv. Dar n-aș fi fost capabilă să-mi fac un singur proiect fără această certitudine." El se limitase la un : „Nu știu ce să zic..." repetat de mai multe ori ; își dădea seama că în față regăsește o cu totul altă persoană și avea nevoie de timp pentru a se cunoaște și acomoda : o privise uimit, fusese tentat să o compare cu Lena, deși încercarea era absurdă, nepotrivită, însă nu avusese ce face, numai că, o dată cu plecarea Danei, Lena începuse să piardă, deși nu putuse preciza la ce capitol anume. „Simt că nu se mai poate face nimic, din păcate, conchise Dana. Și el, crezând că ea este cea decepționată, cum i se păruse firesc, tăcuse iarăși. Simt, spusese ea, că e mult prea târziu. Dar dacă crezi că-ți pot spune ceva ca femeie..." Mai târziu, după acea lungă și confuză clipă de uitare și bucurie, contrariată de tăcerea lui, ea se simțise obligată să-i explice cum, în orășelul acela prăfos, tulbure, plin de câini și pisici, un târg cu niște nopți și zile de lungimea celor polare, cunoscuse un profesor, un om extrem de blând, inteligent, de o delicatețe feminină, care o ceruse

Scanned with OKEN Scanner

în căsătorie. „Cu gândul la tine îl refuzasem mereu sau, mai exact, îl amânasem. Dar nu putusem să-i promit nimic înainte de a vorbi cu tine... Eram convinsă că numai așa voi fi împăcată. Dacă mi-a plăcut ? Aș fi tentată să spun *da*. Nu știu dacă bărbații au responsabilitatea de a iubi două femei deodată, dar și eu reușisem să mă acomodez cu el, să mi-l cred necesar, să-mi fie chiar necesar. Obișnuința, frica de singurătate, tăcerea ta... Poate că i-am adăugat și eu niște calități, poate că le avea și eu eram cea vinovată că... În sfârșit... Într-o zi însă m-a avertizat că nu mai poate, că mă lasă dacă nu... atunci, noaptea... Ți-am scris iarăși, însă nu mi-ai răspuns. După un timp a revenit și mi-a cerut ultimativ același lucru, iar eu, disperată aproape, mi-am zis : fie. Și în clipa respectivă omul s-a schimbat, s-a dovedit a fi un animal scârbos, greu de povestit, libidinos, când moluscă sau ceva asemănător, când brută... Era altul, în orice caz... Mi s-a făcut rău, am vomat, nu-mi dau seama ce s-a întâmplat cu mine, el însă continuase să profite de inconștiența mea, nu-i păsase că mor, că nu mai știam de mine. A fost groaznic. Am trecut printr-o mare criză, voisem să mă sinucid... Încet, cu greu, am depășit și acest impas... Acum am venit, și mă bucur... Nu-ți cer nimic... Dacă peste o lună, două, mă vei putea ierta, spune-mi... Dacă nu, am învățat să mă regenerez... Sigur, n-aș vrea să înțelegi că nu-mi pasă...“ Momentul acesta i se fixase multă vreme în memorie, însă nu fusese capabil să se hotărască, și tentativele lui de a minimaliza eșuaseră, iar timpul se scursese, trecuse, nu mai avea curajul să-i scrie, și nici n-ar fi știut ce, oricum, victima surprinzătoarei lui înfrângeri devenise Lena : începuse să o învinuiască pe ea pentru amânare, pentru incapacitatea de a lua o hotărâre, iar ea, plictisită să aștepte ziua când Ștefan își va reveni, se hotărâse să schimbe tactica, să renunțe la eleganță și tăcere. Dimineața, în locul zâmbetului obișnuit, când prea complice, când foarte înțelegător, îl întâmpinase cu o ploaie de insulte : „Puțin îți pasă că de o săptămână stau numai în apă clocotită și beau vin cu drojdie până nu mai știu cum mă cheamă ! Iar tu ți-ai găsit motive de supărare când știi foarte bine că vinul ăsta nenorocit îl beau și din cauza ta. Nu înțeleg ce vină am că i-am putut plăcea și dobitocului ăluia ? Că doar îți plac și ție. de asta faci pe nebunul. Te-am întrebat eu vreodată cu câte cretine te-ai culcat înainte de a te cunoaște ? Am eu vreo obligație față de tine ? Atunci ?“ Pornise spre el amenințătoare, și degetele ei, delicate, albe, lacome, strânse exasperat, înțepenise, i se păreau nefirești, n-o mai văzuse cu pumnii ținuți atât de caraghios, pregătiți să-l lovească ; nu mai făcuse asemenea crize, și Ștefan nu știa cum să reacționeze : „De ce mi le spui mie toate astea ? o întrebă el derutat, căutând să urce scara spre camera lui. Consultă-te și tu cu Filipaș, sau, mai bine, cu Sobaru !“ „Nu te-aș sfătui să mai repeți vorbele astea nici măcar în glumă ! strigă ea amenințătoare. Eram gata să o fac și fără sfatul tău !“ „Nu te sfii, o invită el cu un calm destul de precar. Am bănuiala că ți-e frică să nu iasă un cretin ca Nae Sobaru !“ Pintea nu mai avusese curajul să continue discuția, de fapt nici nu credea în cele spuse, își dăduse foarte bine seama că e grosolan, vulgar, i se făcuse scârbă de vorbele lui, voise doar să se răzbune pe el însuși pentru nehotărârea și starea echivocă pe care o întreținea ; fața femeii se contractase într-un spasm dureros ; lăsase capul pe spate, în vreme ce mâinile, scăpate de sub control, pipăiau aerul, căutau un punct de sprijin sau poate un obiect cu care să lovească, însă după o scurtă agitație își pier-

du echilibrul, încât, automat, fără să se gândească, Pintea sări să-i oprească prăbuşirea ; pentru o secundă o şi văzuse desfigurată de frunzele negre, de fier ale balustradei ; grăbit, o luase în braţe şi, indispus de mirosul acru de vin, o aşezase sau, mai exact, o abandonase pe o ladă ţărănească de zestre, achiziţie recentă cu care Filipaş nu contenea să se laude, şi, fără să se uite înapoi, plecă încet spre camera lui, urmărit, la puţină vreme, de pantofii ei de casă şi de un manual de economie politică uitat acolo de foarte grăbitul ei soţ ; ea îi lăsase o senzaţie foarte curioasă ; i se păruse cumva moale, informă, inconsistentă ; halatul îi căzuse şi formele ei pline, altădată atrăgătoare, nu-i mai spuneau nimic ; era prea albă şi prea accesibilă şi nu-i inspira decât milă ; nici chiar înţelegere.

După a treia încercare, femeia auzise, în sfârşit, telefonul, numai că la celălalt capăt al firului nu era inginerul, cum se aşteptase, aşa că, iritată de vocea celui ce i se adresase, rece, impersonală, izbucnise imediat : „Lasă-te, domnule, de bancuri tâmpite ! Care locotenent ? N-ai făcut bine numărul !“ trânti ea receptorul, numai că, după câteva secunde, telefonul începu să sune iarăşi. Atunci, deşi nu se simţise cu nimic vinovat, Pintea avusese certitudinea că despre el este vorba şi, desculţ, se repezise spre uşă.

Firește, n-avea nici un motiv, nu se credea vinovat, nu-şi amintise să fi făcut ceva deosebit, poate doar visele stupide din ultimul timp păreau să-l avertizeze şi senzaţia de disconfort, impresia că va trebui să depăşească un prag. Îşi mai amintise tot atunci şi de vorbele lui Goran, aruncate în glumă : „De când te-am lăsat de sub aripa mea protectoare, te caută poliţia, se interesează de tine. Aş fi în stare să jur că vor să te angajeze. Cu un asemenea cumnat, nu-i de mirare...“ Văzându-l atât de emoţionat, Lena se grăbi să ridice receptorul, cu convingerea că, de astă dată, la celălalt capăt al firului va fi soţul ei, chiar dorindu-şi acest lucru, dar, în locul torentului firesc de drăgălăşenii cu care îl întâmpina de obicei pe Filipaş, o auzi spunând sec un : „Bună ziua“ şi după un timp : „Vă rog să aşteptaţi o clipă, e sus, doarme abia s-a întors din schimb“. Pintea, nerăbdător, se oprise în faţa uşii : în sfârşit, presimţirile nu-l înşelaseră. „Eşti căutat, îl anunţă ea în şoaptă. Pe mine însă nu mă duci, ştiu că ţi-ai aranjat ceva, de aceea aştept cu nerăbdare clipa când un alt şmecher se va da drept secretarul O.N.U-ului.“ Că nu credea în cele spuse, o dovedea şi faptul că-i dispăruse zâmbetul ironic, condescendent, iar în loc să se îndepărteze dispreţuitoare, sigură de dreptatea ei, îşi apropie urechea de receptor, unde auzi aceeaşi voce calmă, plăcută, egală poftindu-l la miliţie pentru „unele precizări“. Câteva momente, Pintea avusese impresia că cei doi, Ulei şi Sobaru, îi rezervaseră o surpriză, voiau să se răzbune nu numai pentru că le-o „suflase“ pe Lena, ci şi, fiindcă le deteriorase figurile, „au ce lucra dentiştii un an“ şi în plus, aşa cum se lăudase lui Stelică, le mai făcuse „zob ereditatea“. „Dacă într-adevăr eşti curcan autentic, trimite-mi o limuzină de-a voastră, cu firma instituţiei scrisă vizibil, altfel n-avem ce discuta !“ răspunse el în glumă. „Atunci peste un sfert de ceas poţi ieşi în stradă. îl asigură locotenentul Veza, şi femeia speriată, începu să lăcrimeze. Firma este scrisă foarte clar, iar la volan vei avea plăcerea să descoperi un curcan autentic. Mai târziu, în măsura posibilităţilor, vom căuta să-ţi satisfacem şi alte dorinţe.“ Acest telefon, chiar dacă nu era de la miliţie, pentru Lena echivala cu o despărţire şi, într-un prim moment, impulsio-

Scanned with OKEN Scanner

nată de alcool și, firește, de mândria ei rănită, voise să strige penibil, să-l insulte : neparticiparea la suferința ei o revoltase ; trecutul lor, riscurile și bucuriie comune fuseseră lăsate deoparte și, cinic, o sfida, o ignora. Se oprise însă la timp : nu asta simțea, cuvintele rostite în gând i se păruseră nedrepte, el fusese cu totul altceva, mai mult decât își închipuise până-n acel moment, și, speriată de perspectiva singurătății, se pomenise plângând de-a binelea, nestăpânită. „Să-mi iau și haine de iarnă ? La câte pachete de țigări îmi dau voie legile patriei ?“ se interesase Pintea ; voise să-l scoată din ritm pe interlocutor, să se convingă că într-adevăr nu e vorba de miliție. „Deocamdată nici o restricție“, îl asigurase cu multă seriozitate locotenentul. „Dar eu nu vorbesc decât în prezența avocatului meu !“ strigă Pintea teatral, hotărât să-l țină cât mai mult de vorbă : tot trebuia să râdă cineva, să se descopere, se iluzionase el, deși siguranța cu care i s-a oferit o mașină nu mai lăsa loc altei interpretări. „Dacă n-ați fi avut, vi s-ar fi putut repartiza unul din oficiu. Să sperăm totuși că nu va fi cazul. Depinde numai și numai de dumneavoastră“, conchise ofițerul, și aceste ultime cuvinte, rostite cu același calm imperturbabil, avură darul să-l înnebunească : „E nemaipomenit : și acest lucru depinde de mine! Ca și nevoia de plumb a țării, recolta ogoarelor, toate ! exclamă el patetic. De multă vreme nu mai depinde nimic de mine. Iar dacă mă gândesc bine, nici de alții ! Ce rost are să ne amăgim ? Dumneavoastră chiar credeți că depinde ceva de mine ? Că eu însumi depind de mine ?“ „Atunci nu văd ce nevoie mai aveți de avocat !“ „Pentru a ne mijloci un vocabular comun, răspunse Pintea înfrânt. S-ar putea să nu-l găsim repede fără un ajutor specializat“. „Vă asigur că nu e greu, spuse mai apăsat locotenentul. Pentru început ne vom referi numai și numai la faptele săvârșite de dumneavoastră. Generalizările vin mai târziu. Și nu le voi face eu, nu țin neapărat...“ „Atunci e simplu, conchise și Pintea. N-am făcut nimic, nici măcar ceea ce ar fi trebuit. Deocamdată știu doar ce trebuie să refuz, ce nu trebuie să fac, ce nu-i firesc și nu-i bine. Din păcate, dincolo de refuz... Și asta nu mă caracterizează numai pe mine.“ „Rămâne să vedem.“ „N-ar fi mai bine s-o lăsăm atunci în seama timpului și a istoriei ? Se zvonește că ei ar fi judecătorii cei mai serioși.“ „Din păcate, și nu din vina mea, nu sunteți o personalitate. Și asta schimbă într-o oarecare măsură lucrurile.“ „Dacă mă gândesc bine, am suferit de când mă știu că nu-s o personalitate. Nimeni nu m-ar fi sculat din somn, de exemplu. La ora asta personalitățile serioase dorm, vegetează, nu-și fac probleme. Pe când eu trebuie, nu-i așa, să dau socoteală, să răspund de ceea ce n-am făcut...“ „Periodic, oamenii mai trebuie treziți ! Vă anunț că mașina a pornit !“ „Voi fi bucuros să cunosc un curcan ceva mai deștept. Asemenea cugetări nu sunt la îndemâna oricui. Ele exprimă un punct de vedere propriu asupra vieții. Cine te mai împinge astăzi din spate să gândești ? Cui îi arde tocmai de gânduri ?“ adăugă Pintea mai mult pentru sine, căci Veza pusese receptorul în furcă. Ar fi trebuit să-l întrebe ce a făcut, ce învinuiri i se aduc, și explicațiile locotenentului, oricât ar fi fost ele de sumare, de incomplete, i-ar fi permis să-și întemeieze o apărare, să formuleze câteva fraze coerente cu care să facă față primului asalt, da' nu-i păsase, dorise să fie chemat și, din moment ce se convinsese că într-adevăr nu-i o glumă, fă-

Scanned with OKEN Scanner

cuse totul să-l irite, conștient că din miile de păcate pe care le avea, nici unul nu era de competența lor, nu putea să-i intereseze. La ce să se fi gândit ? Pentru o clipă avusese ceva din senzația stranie a rotirii roții ; se făcuse o liniște deosebită, de vis, ca, deodată, prin asociație, să-și amintească o frază a coanei Zozo : „Scrisoarea ta m-a pus în toate halurile". Voise de mult să i se întâmple ceva, îl sufocau zilele astea lungi, pline de nervi, când simțurile întinse la paroxism, încordate se revoltau, și fiindcă nu se mai putea suferi, se lăsa antrenat în prima prostie ce i se ivea, mergea înainte căutându-și motive de regret, altele decât cele reale, însă, odată pus receptorul în furcă, întreaga tensiune se descărcă într-un râs nervos, exasperant, un fel de urlet necontrolat : peste bucuria falsă, rea, neînțeleasă că i se va întâmpla totuși ceva, se suprapusese, grăbită și apăsătoare, neliniștea : „Și totuși nu acolo, nu asta trebuia..." Surprins să o descopere alături pe Lena, se uită pe geam, după mașină, și, mecanic, spuse : „Efectiv m-a pus în toate halurile", fără să precizeze ce anume, apoi fugi sus, în cameră, urmat la mică distanță de femeia ce se străduia din răsputeri să pară indiferentă, chiar bucuroasă că s-a găsit cineva să-i pedepsească aroganța și nepăsarea, că într-un fel între ei se trăsese semnul egal. Transformarea lui atât de neașteptată din ultima săptămână, căutarea neîntreruptă a unui pericol, indiferența cu care se lansase în cele mai ridicole gafe, oscilația între a o sfida și a-i vorbi omenește o nedumereau. Îl surprisese nu o dată vorbind singur, văzuse lumnă în camera lui până noaptea târziu, îl observase gesticulând sau privind absent, copleșit parcă de o neînțeleasă vinovăție. Să fi fost numai povestea ei cu Sobaru ? Era adevărat, Pintea se gândise de multe ori la această descoperire ; ea îl duruse mult, însă știa că n-are dreptul să-i reproșeze nimic ; cu toate că n-o ridicase foarte sus în sufletul său, întâlnirea cu ea fusese totuși mai mult decât o aventură fără consecințe, deoarece, dincolo de poza ei de femeie posesivă, capricioasă, îi descoperise, acum când plecarea lui era în afara oricărei discuții, spaima de a rămâne singură, neliniștea aparte, nemotivată, frica ce o obligase să-și caute diverse paliative, să pozeze mereu, să se ascundă în spatele unor cuvinte în total dezacord cu starea ei sufletească. Pintea își dădea seama că acum ar găsi cuvintele căutate atâtea și atâtea luni, fiecare din ei capabili să facă pașii necesari, să treacă peste tot ce-i oprise, dar iată, nu mai aveau timp. Lena ieșise în fugă din baie, n-avusese timp să se șteargă, își luase în grabă un halat pe care-l ținea cu mâna ; părul ud, lung, i se lipise de gât, îi acoperea fața palidă, suptă, dominată de ochii mari, negri, înconjurați de cearcăne vinețiii ; părea mai mică de cum o știuse, mai îmbătrânită, lipsită de apărare, materializarea propriei lui neputințe și derute, încât se gândi că trebuie să-i spună măcar un cuvânt politicos, o asigurare formală, îi era dator cu ceva. Deschisese gura, însă se răzgândi imediat, n-avea de ce să dramatizeze lucrurile, în realitate nu se întâmplase nimic, nu se știa vinovat : se purtase ca un caraghios, deoarece reacționase nu la o întâmplare, nu la simplul fapt că fusese chemat, ci la o stare de lucruri ; nu acum își pierduse controlul și nu acum constatase acest amănunt ; se gândi că, în realitate, ar trebui să fie bucuros că i se mai oferă o șansă pentru a se desprinde de lașitate, de a se regăsi ; o nouă șansă...

Urmărit de privirea nedumerită a femeii, de un „teribil ce-ți place să faci circ, să te dai în spectacol", spus mai mult în șoaptă, încercase să deschidă valiza, însă, după o clipă de hărnicie, trebuise să constate că, de fapt,

nu are ce împacheta : costumul vechi, la două rânduri, cu care dăduse admiterea la facultate, niște blugi „Levy Strauss“ cumpărați cu opt sute de la un negru, singura mare concesie ce și-o făcuse, două salopete murdare, puturoase, azvârlite peste niște cărți, câteva tricouri cu mutrele decolorate ale unor celebrități *pop* care-l scoteau din fire pe maistrul său, și cam atât, în mare. Plus niște caiete, niște gânduri aiurea, chitanțele de la poștă cu ajutorul cărora încercase să țină o evidență a banilor trimiși acasă și, desigur, scrisorile Danei, care mai demult storseseră admirația Elenei Filipaș : „Frumos scria târfa, măcar te-ai culcat cu ea ?“

(*Vocile nopții*, București, Editura Cartea Românească, 1980, p. 7—25.)

SORIN TITEL (1935—1985)

● S-a născut la 7 decembrie 1935, la Marginea, în județul Timiș, într-o familie de intelectuali. Viitorul scriitor a făcut școala primară în satul natal, a început studiile liceale la Liceul „Coriolan Brediceanu“ din Lugoj și le-a continuat la liceul din Caransebeș. În 1954, a fost admis la Institutul de Cinematografie din București. La începutul anului universitar următor, s-a transferat — cu susținerea examenelor de diferență — în anul al II-lea al Facultății de Filologie a Universității București. În martie 1957, a fost exmatriculat, deoarece un coleg l-a denunțat că și-ar fi exprimat nemulțumirea pentru neprimirea bursei la timp. Abia în anul 1961 i s-a admis reînscrierea la secția fără frecvență a aceleiași facultăți, pe care a absolvit-o în 1964. În același an, a intrat în redacția revistei *Orizont* din Timișoara. În 1971, s-a transferat în redacția revistei *România literară*. Numeroase călătorii în străinătate. În 1984, se declanșează o maladie necruțătoare ce îl va răpi dintre cei vii la 17 ianuarie 1985.

●● A debutat cu volumul de schițe *Copacul*, 1963 ; alte volume de nuvele și povestiri : *Reîntoarcerea posibilă*, 1966 ; *Valsuri nobile și sentimentale*, 1967 ; *Noaptea inocenților*, 1970 ; *Mi-am amintit de zăpadă*, 1973. Adevărata sa vocație a fost aceea de romancier ; *Dejunul pe iarbă*, 1968 ; *Lunga călătorie a prizonierului*, 1971 ; *Țară îndepărtată*, 1974 ; *Pasărea și umbra*, 1977 ; *Clipa cea repede*, 1979 ; *Femeie, iată fiul tău !*, 1983. *Postum*, a apărut romanul *Melancolie. Studii* și articole critice : *Herman Melville. Fascinația mării*, 1975 ; *În căutarea lui Cehov și alte eseuri*, 1984.

●●● Femeie, iată fiul tău ! *Caracterizare generală.*

Într-un sat bănățean, la începutul secolului nostru, o mamă își plânge copilul, soldat în armata imperiului austro-ungar. Mama visează mereu aceeași scenă : îl revede pe Marcu însângerat și îl aude vorbindu-i cu nesfârșită tristețe : „...îi tare greu, mamă, așa să știi, nu-i defel ușor să fii ca mine : străin în tot locul și neîmpăcat cu lumea ! Căci om mai singur și mai fără noroc nu cred să fie altul, oricât ai căuta și oricât ai umbla.“

Acestui tragic moment existențial îi ia locul o situație evenimențială asemănătoare : un alt Marcu și o altă mamă, într-un alt spațiu temporal, la o distanță de o jumătate de veac, față de întâmplările desfășurate anterior. Noul Marcu este pictor, aflat la Paris cu o bursă de studii ; fizic și temperamental, el pare fratele geamăn al acelui strămoș îndepărtat, mort pe câmpurile de luptă din Galiția, în primul război mondial. Și el percepe

Scanned with OKEN Scanner

existența ca pe o eternă povară și aceeași iremediabilă singurătate îi caracterizează relațiile interumane.

Amândoi trec printr-o experiență existențială asemănătoare, regizată din perspectiva unei ritualități a dublului romantic. Întâiul Marcu a întâlnit, prin hazard, în ofițerul sârb Ivo Filipovac copia fizică perfectă a propriei sale înfățișări. Marcu, pictorul, tot printr-o întâmplare, se află în fața unui tânăr hippy, Roger la Fontaine, ce pare a fi fratele lui geamăn. Tulburat de asemănarea perfectă, pictorul are impresia că necunoscutul oprit în ușa locuinței sale este imaginea celui dintâi Marcu, pe care îl văzuse într-o fotografie îmbătrânită de vreme.

Luat drept ofițerul Ivo Filipovac, întâiul Marcu este bătut îngrozitor de fratele gelos al frumoasei Anny, de care superiorul său se îndrăgostise. Tânărul soldat a zăcut în spital la limita dintre viață și moarte. Cinci decenii mai târziu, Roger moare într-un accident de mașină, iar tânărul pictor, rănit, ajunge la spital în aceeași stare ca și îndepărtatul lui strămoș. Similitudinea se extinde la comportamentul afectiv al mamelor. Sofia, mama celui dintâi Marcu, presimțind primejdia în care se afla fiul său, a pornit pe jos spre spitalul din Seghedin, și-a găsit copilul, l-a vegheat și l-a redat vieții. După o călătorie identic de lungă, mama celui de al doilea Marcu ajunge de asemenea la spital. Prezența ei neașteptată lângă patul bolnavului declanșează procesul vindecării. Amândouă își salvează copiii de la moarte întâia oară, dar nu o pot face la nesfârșit. Întâiul Marcu moare pe câmpul de luptă ; pe cel de al doilea îl așteaptă inevitabil, o altă moarte, identic de individualizată.

Ce impresionează în acest roman este virtuozitatea tehnică. Textul este construit cu o știință desăvârșită a stăpânirii mijloacelor narative și a topirii lor într-o sinteză proprie de relatare, ceea ce a determinat critica să considere acest roman începutul unei noi etape, calitativ superioare, în evoluția romancierului. Toate procedeele analitice și narative : alternarea planurilor temporale, disecția conștiinței contemplative, prezența dublului, similaritatea secvențelor evenimențiale au o dublă semnificație : ele servesc la ridicarea construcției epice și, în același timp, își trimit dincolo de text reflexele emblematice, întorcând narațiunea într-o meditație asupra ființei umane, a raporturilor ei cu lumea, a înfruntării dintre om și destin și a supunerii în fața inexorabilului.

Tulburător de profundă rămâne, dincolo de timp, dragostea maternă. Prezența celor două personaje feminine readuc în câmpul prozei contemporane arhetipul măicuței bătrâne din balada Mioriței. Textul în întregime este scufundat într-o ambiguitate structurală ce învăluie existența personajelor. Cei doi tineri, bolnavi de singurătate, ca de un alt rău al secolului, poartă povara irepetabilă a vieții, fără a-și găsi împlinirea.

FEMEIE, IATĂ FIUL TĂU !

(Fragment)

●●●● (Oare am fost într-adevăr la el la Seghedin, l-am văzut acolo, pe patul de spital, nu cumva am visat, nu cumva toate s-au petrecut în vis ? ! se va întreba ea mult mai târziu fără să-și poată da un răspuns lămuritor.)

Îi trebui un timp până când să se dezmeticească. „Despre cine vorbește el acuma, se întreba buimăcită. Ce anume îmi spune și eu, în loc să-l ascult, să fiu numai ochi și urechi, îmi zboară gândurile cine știe unde, nu mă pot aduna...“ „A da, nu i-a fost milă“, spuse Marcu și, în sfârșit, înțelese ce zice. „Și aicea, și aicea“, arăta el cu amândouă mâinile locurile unde fusese lovit. Cine anume îl lovise și ce avuseseră cu el ar fi vrut Sofia să afle, dar gura îi rămăsese în continuare mută, nu se simțea în stare să vorbească... „Și avea așa un pumn, că pe unde a dat s-a cunoscut !“ sporovăia el nepăsător de parcă ar fi fost vorba de o altă persoană, dar când a văzut că ea începe să plângă i se făcu milă și se gândi s-o cruțe... „S-a întâmplat, măicuță dragă, să mă potrivesc la chip cu un domn ofițer la care am fost eu ordonanță, după cum ți-am și scris în ultima mea scrisoare pe care ți-am trimis-o...“ Vru să se plângă cum n-a primit nici o scrisoare de la el de multe luni de zile, din care pricină a fost atât de îngrijorată și s-a pornit în căutarea lui, dar nu avu când și cum ; el vorbea tot timpul și cu o așa mare însuflețire, încât vorbele ei nu-și găsiră locul. Sofia era însă speriată din pricina tonului lui jucăuș și copilăros care nu se potrivea cu cele povestite și nici cu chipul lui desfigurat din pricina loviturilor...

Veni vorba despre o fată, o circărească tânără și frumoasă, apoi despre un frate al acesteia. Fratele, povestea Marcu, nu văzuse cu ochi buni dragostea dintre surioara lui și domnul ofițer. Iar pe ofițer îl chema Ivo Filipovac... „Și ce și-a pus în gând fratele acela al fetei : Ia să-i trag eu o bătaie soră cu moartea ofițerului, să-l învăț minte, să-i treacă cheful și pofta de iubit ! Să-și caute de ale lui și să mă lase pe mine și pe surioara mea în pace !“ Și Sofia nu pricepea, nu izbutea să facă nici o legătură între cele ce i se întâmplaseră copilului ei — pe care au vrut să i-l omoare, așa de rău îl bătuseră — și povestea asta pe care i-o spunea cu buzele încă umflate și zdrobite din pricina loviturilor... Vru să-și arate nepriceperea și nedumerirea, el însă n-o lăsa să vorbească, atât era de nerăbdător să spună până la capăt ceea ce avea de spus. „Și așa s-a întâmplat, măicuță, c-am dat peste un om bun la suflet, pita lui Dumnezeu, nu alta. Nu m-a lăsat, a avut grijă de mine... povestea Marcu și înțelesul vorbelor lui Sofia se chinuia să-l prindă cu toate că nu-i era ușor. Așa că atunci când l-am auzit pe fratele acela al domnișoarei zicând : «Lasă, mă, Ivo Filipovac, că te învăț eu minte !» am tăcut mâlc, am lăsat să mă zvânte din bătaie, pentru că așa am crezut eu că-i bine... Trebuie să-i arăt lui domnu ofițer că *mi-i frate bun*, chiar dacă nu suntem ieșiți din aceeași mamă, trebuia să fac ceva pentru el, înțelegi, măicuțo ? Numai că a greșit, îi șopti el și se aplecă spre ea să-l poată auzi ce spune și din nou începu să râdă bucuros, mândru că a izbutit să-l păcălească pe fratele cel rău, ca și când din păcăleala asta i s-ar fi tras lui numai lucruri bune. A greșit, spuse el din nou, și numai pentru că eu și domnul ofițer semănăm foarte tare, dacă ne-ai vedea împreună, măicuțo, ai spune că suntem frați, așa de tare ne potrivim...“ povestea fiul cel mic și după ce ascultă povestea până la capăt, trebui să-și ia rămas-bun de la el și să plece. Și așa zăboviseră prea mult.

Străbătură același coridor cu pereții albi. Soldatul sta în poarta spitalului și îi aștepta. Era întuneric beznă, nu se vedea decât mucul aprins al țigării lui. „De acum putem pleca, le spuse el și i se vedea, la lumina mucului de țigare, gura roșie, cu buzele groase și mustața neagră de dea-

Scanned with OKEN Scanner

supra ei. De-ar ieși odată luna, spuse, să vedem unde călcăm, unde punem piciorul... Nici să plec la cazarmă nu-mi vine (vocea lui venea prin întunericul atât de compact încât puteai să-l tai cu cuțitul) până nu vă duc la o gazdă unde să rămâneți peste noapte, să puneți capul pe o pernă, să aveți unde odihni. Bine că l-am aflat ; bine că am dat de el, bine că n-am umblat degeaba.) „Nu cumva ne-am rătăcit ? întrebă Giorgiuț. Parcă-i alt drum, parcă nu-i tot ăla pe care am venit." „Nu-ți fie frică, mă, copile, când ești cu mine să nu-ți pese de nimic. Câte marșuri am bătut eu pe drumurile astea, nu am timp să-ți povestesc. Am știut eu că i s-a întâmplat ceva, că nu-i bine cu el", spuse Sofia vorbind mai degrabă cu ea însăși, decât cu cei doi, flăcăul în toată firea și flăcăiandrul care mergea în stânga și în dreapta ei. Le auzea pașii, de văzut nu avea cum să-i vadă, atât era întunericul de dens. Așa-i printre străini, îl auzi pe soldat zicând, și se miră omul câte i se mai pot întâmpla.

(*Femeie, iată fiul tău !*, București, Editura Cartea Românească, 1983, p. 88—91.)

ION DRUȚĂ (n. 1928)

● S-a născut la 9 septembrie 1928, în Horodiște, ținutul Soroca, în Basarabia. Tatăl său a fost pictor de biserici. Viitorul scriitor a urmat o școală de silvicultură și cursurile de tractoriști. Curând, și-a descoperit vocația epică și a debutat cu volumul de nuvele *La noi în sat, 1952*. Între anii 1956—1957 a frecventat cursurile Institutului de Literatură din Moscova. Nuvelele și romanele sale au fost criticate de presa de partid, deoarece prozatorul făcea elogiul lumii patriarhale românești, ignorând lupta comuniștilor pentru colectivizarea agriculturii și aspectele diverse ale luptei de clasă. Volumele sale au fost traduse în limbile rusă, lituaniană, poloneză, slovacă, ucraineană, bulgară, cehă. Abia în anul 1988, Editura Cartea Românească a publicat volumul *Clopotnița*. În 1989, Ion Druță a fost ales deputat în Parlamentul Moldovei iar în 1990, a fost primit membru de onoare al Academiei Române.

●● *Poveste de dragoste*, 1954 ; *Frunze de dor*, 1955 ; *Povara bunătății noastre, I*, 1963, *II*, 1968 ; *Clopotnița*, 1972 ; *De la verde la verde*, 1982. Piesele de teatru : *Casa mare*, 1960 ; *Horia*, 1978 ; *Întoarcerea țărănimii în pământ*, 1978 și *Biserica albă*, 1984, s-au bucurat de un mare succes de public.

●●● Povara bunătății noastre *se integrează în universul prozei rurale românești, la confluența dintre lumea sadoveniană, dintre violența trăirilor sufletești ale lui Liviu Rebreanu și miraculosul de origine folclorică, experimentat de V. Voiculescu.*

Romanul este o cronică a satului Ciutura, aflat pe câmpia ce poartă numele cetății Soroca, înființată de Ștefan cel Mare. Satul, ca personaj distinct, se află pe primul plan al narațiunii de-a lungul a șase decenii. Existența așezării rezumă toate marile evenimente ale acestei perioade temporale, dezvăluind, implicit, tragedia istorică și cutremurătoarea dramă a poporului român. În primii ani ai secolului nostru, satul trăiește sub dominația țaristă ; bărbații participă la primul război mondial, are loc realipirea Basarabiei la România ; după două decenii, în

urma pactului Ribbentrop-Molotov, provincia este invadată de armatele ruseşti ; începe al doilea mare război, vin din nou românii, la mijlocul anului 1944 revin iarăşi ruşii ; apoi, Basarabia trece prin calvarul existenţial specific totalitarismului bolşevic : colectivizarea şi consecinţele ei, lupta de clasă, deportările ţăranilor înstăriţi, introducerea cotelor obligatorii ş.a.

Pe acest fundal istoric, Ion Druţă proiectează vârstele biologice ale ţăranului Onache Cărăbuş. Destinul lui simbolizează destinul unui întreg popor, confruntat cu teroarea constantă a comunismului. Amândoi băieţii i-au murit pe front ; soţia a trecut în lumea umbrelor înainte de vreme ; singura fată ce i-a rămas o pierde prin căsătorie. Necazuri multe şi bucurii puţine, deznădejde şi speranţă, teama de a fi arestat pentru o vorbă nechibzuită, rostită cândva, şi mai ales spaima constantă, determinată de prezenţa înfricoşătoare a imperiului rusesc : „E mare lucru să-ţi legi soarta de soarta ei, dar a vieţui împreună cu ea se poate numai atunci când ai putere multă, pentru că şi dreptatea şi nedreptatea ea şi le făureşte cu acelaşi braţ vârtos şi greu".

Deşi cronologic, acţiunea este recreată prin întoarceri iterative în timp, modalitatea tehnică utilizată îi permite prozatorului să introducă în naraţiune alte trei planuri distincte. Romanul este construit şi pe o mişcare psihologică interioară, determinată de structuri sufleteşti deosebite şi de temperamente diferite. Fiica lui Onache s-a căsătorit cu Mircea Moraru. Neamul lui Onache era mai gospodar, mai isteţ la minte şi mai cumsecade decât spiţa Morarilor : „Măritându-şi fata cu unul din Morari, Onache visa să-l treacă cu vremea în zodia neamului său, era firesc ca cel din vale să urce la deal". Dar ginerele s-a întors curând la neamurile lui, cărând cu el „pe Nuţa şi pe copiii ei, singurele nemuşoare ale lui Onache pe această lume !", lăsând un gol în sufletul bătrânului.

Nemulţumirea lui interioară se accentuează din clipa în care Mircea începe să participe la şedinţele sovietului sătesc : „Umbletul prin băltoacele cele mai murdare nu se ştie de ce se numea a face politică". Onache observă cum semenii săi încep să se îndepărteze de tradiţiile şi obiceiurile strămoşeşti şi vede în acest proces începutul decăderii pe ireptele spiritualităţii. Când ajunge la această înţelegere nu-şi mai doreşte decât moartea şi trece din viaţă în nefiinţă, ca într-un vis, în faţa vetrei : „...te aprinzi dintr-o nimica toată, topeşti o lume cu flacăra sufletului tău, dar vine un fluture negru şi te stinge, şi te îngroapă, şi te duci şi nu mai eşti".

Un alt plan narativ recreează datinile şi preceptele străvechi, prezente sub cele mai felurite forme în viaţa cotidiană. Pe această latură, întreg romanul se transformă într-un cântec al pământului românesc, un elogiu adus anotimpurilor, muncilor agricole şi frumuseţilor naturii moldoveneşti. Dimineţile răcoroase, amiezile toride, amurgurile melancolice, nopţile înstelate, zăpezile imense, fiecare în parte şi toate la un loc sugerează permanenţa unui anume mod de a privi, de a percepe şi de a înţelege lumea : „...soarta trebuie s-o ştii s-o preţuieşti, s-o cinsteşti. Bogăţiile vin şi se duc, iar sărăcia ne ţine pe lume şi ne tot poartă din durere în durere, din veac în veac..."

Cu instinctul prozatorului înnăscut, Ion Druţă a refuzat să-şi subordoneze romanul ideologiei comuniste. El a înlăturat şi, unde a fost cu

Scanned with OKEN Scanner

putință, a estompat evenimentele politice, intuindu-le efemeritatea și reținând numai ecoul lor în conștiințe. Nu amintește nimic „de lupta partidului pentru instaurarea noii orânduiri sociale", nici de „rezistența păturii chiaburești", nici de „șovăielile mijlocașilor, într-un cuvânt de lupta de clasă". În schimb, nu a șovăit să înfățișeze în adevărata ei lumină esența antiumană a comunismului și să elogieze unitatea firească a oamenilor dincolo de originea lor socială.

POVARA BUNĂTĂȚII NOASTRE

Capitolul I

MIRUIREA

Ningea. Peste Câmpia Sorocii ningea încet, domol, agale, și venea potopul cela alb de sus nu ca o ninsoare oarecare, ci ca o mare binefacere cerească. Fulgi mișcați și blânzi cădeau nu atât pe pământ, cât pe sireacul suflet omenesc, pentru a-l mai mângâia, pentru a-l mai îmbărbăta oarecum. „Elei, Doamne, d-apoi cine și-o mai fi adus aminte și de noi ? !" — se mirau țăranii, iar în vreme ce stăteau ei de se mirau, de sus cernea cu fulgi pletoși, frumoși și albi. De vânt — nici pomeneală. Iese lumea de se miră și sus în deal, și jos în vale, iar din cer tot coboară, legănându-se a jale, legănându-se a dor, fulgi aleși numai unul și unul. O zi întreagă s-a mirat lumea, o zi întreagă a tot nins, ș-a fost o zi cum alta nu mai poate fi.

— Așa ninsoare mai rar, ziceau bătrânii, așa ninsoare îți vine o dată în viață, atunci când îți vine...

Sufletul tresaltă, sufletul caută în fel și chip să se dumerească — de unde atâta seninătate și voie bună ? Crăciunurile au trecut de mult — și cel după stilul nou, și cel după stilul vechi, dar, pentru că unica și marea minune a iernii rămânea tot ea, sărbătoarea aceea, oamenii și-au zis : „Măi, s-o întors Crăciunul", și întreaga Câmpie a Sorocii, cu văile și dealurile sale, cu satele și cătunele sale, îngâna în sinea ei o colindă pe care cerul i-o tot picura de sus fulg cu fulg, vers cu vers.

Frig — deloc. Era cald, era moloșag [1], așa încât oamenii și-au lăsat vetrele, cuptoarele, mai ieșind pe afară, și vraja acelei ninsori a început a trezi doruri cine știe de pe unde, vise cine știe de pe când.

Și tot ninge, ninge, ninge. Fulgi cuminți, îngânduraţi se lasă peste case, peste garduri, peste câmpuri, peste tot ceea ce putea fi, dar nu a fost și, împreună cu această dumnezeiască ninsoare, oamenii încep a se simți așa, deodată, tam-nisam, fericiți. O mie de ani să fi tot nins, o mie de ani ar fi tot stat ei înmărmuriți acolo unde i-a prins ninsoarea, acolo unde i-a luminat Dumnezeu, dar, de, ce să-i faci ?...

A ținut numai o singură zi. Mai spre sară cerul s-a limpezit, dar pentru că ninsoarea a fost mult prea mare, în lungul văilor ce șerpuiau domol dinspre Nistru spre Prut, prin văgăunile pe unde până mai nu de mult satele se țineau mână în mână, acum zăcea omăt peste omăt.

[1] Moină.

Nici tu vale, nici tu deal, nici tu câmp, nici tu pădure, iar de prin locurile dosnice pe unde de când lumea se cuibăreau satele, acum se înălțau cușme albe, spânzurate de cer cu câte-o ațișoară de fum, prinse de pământ cu câte-o creangă de vișinar, încălzite cu câte-un bob de lumină abia clipocind sub streașină.

— Stai că s-o întors nu numai Crăciunul ; s-o întors și iarna...

S-o fi zis într-un ceas rău, pentru că chiar în noaptea ceea s-a repezit de peste Nistru un pui de frig. Nu era el chiar cine știe ce frigul cela și ba se încruntă, ba se domolește, și iar vine, și iar se trece. A tot ținut-o așa cu amăgeli până a prins omătul pojghiță subțire de gheață, hei și apoi să vezi viscole, să vezi iarnă grea ! Furtuni de zăpadă, îmbrobodite în șaluri albe, veneau peste câmpie schelălăind și dănțuind care mai de care. Ș-au tot suflat pojghița ceea subțire de gheață, ce acoperea întreaga câmpie, ș-au tot șlefuit-o până au făcut-o ca sticla, așa încât, dacă vântul smulgea din gireada cuiva o pănușă, o gonea de la munte până la mare cât ai fuma o țigară, doar-doar s-a anina pănușa ceea de-o tufă de pelin undeva pe-o muchie de hat...

— Sfârșitul lumii, ziceau bătrânii, făcându-și semnul crucii, pentru că, dacă o nevinovată pănușă trece printr-atâtea, ce i-o fi așteptând pe cei mulți și plini de păcate ? !

Și iară s-o fi zis într-un ceas rău, pentru că nu trece multă vreme la mijloc și, într-o noapte, pe când crivățul gemea și-și făcea de cap, urechea țăranului se pomenește culegând din fașa acelor friguri urlet de fiară. Se strecurau urletele celea prin sticla ferestrelor, pe sub căptușeala ușilor, prin mutenia pereților de lut. Au început a bate câinii, vitele se frământă în grajduri înnebunite de groază, s-au trezit sugacii și prind a scânci prin leagănele lor. Haitele însă, cum au luat-o prin câmpuri de la o margine, au călcat sat după sat, așa că nu mai era chip de scăpare. Goniți de foame și frig, lupii clănțăneau pe acoperișurile grajdurilor, se încăierau ei între ei, se hârjoneau prin ogrăzi, pe după case, apoi, parcă împăcându-se, se fac a se duce în drumul lor și, cum inima bietului țăran începe a se întoarce la loc, dihania se apropie pe nesimțite de pragul casei și zgreapțănă cu gheara scândura ușii așijderea unei pisici degerate ce se cere la cald.

— Ia măi nevoie !

Firește, se întâmpla și mai înainte să scoată iarna lupii de prin munți, și ei porneau val-vârtej peste sate, dar oamenii, mai cu o furcă, mai cu o ghioagă, mai cu o sudalmă, de bine, de rău, își apărau avutul. Știau de undeva cam pe când aveau să năvălească haitele, și ba uitau o furcă în tindă, ba o ghioagă în ungher, ba lăsau un început de ciudă să treacă de azi pe mâine. Acum însă au fost luați pe neașteptate și nici tu furcă, nici tu ghioagă, nici tu sudalmă așa ca să te prindă și să te scoată din casă. De vină era ninsoarea ceea nemaipomenită, care a ținut o zi de dimineață până sara și a răscolit-o, bat-o pustia, sufletul oamenilor, făcându-i pe toți poeți, iar poetul, chiar de-ar porni să caute prin gospodărie furca, ghioaga ori bărdița, nu le va da de urmă cât veacul, pentru că, la o adică, ce-i trebuie unui poet furcă, ghioagă ori bărdiță ?

Ajunși stăpâni pe-o lume pașnică, visătoare, lupii nu se mai puteau ogoi. Săreau peste gard dintr-o ogradă în alta, se cățărau pe suluri de zăpadă, smulgeau cu colții paie din streașină, se iteau prin case să vadă

ce mai fac oamenii, iar când începea a se lumina de zi, ei nici gând s-o ia fuguța spre pădure, pentru a aștepta să se lase iară noaptea. Abia după ce începea a se face ziuă de-a binelea și oamenii ieșeau prin ogrăzi să adape vitele, să aducă în casă de foc, porneau și ei câne-cânește a ieși din sat, dar nu se duceau departe. Își alegeau o înălțătură de loc, de unde se vedea satul bine, își făceau culcuș în omăt și din culcușul cela cercetau casă cu casă, ogradă cu ogradă, fluturând din urechi la fiece behăit, muget, covițăit.

Arme de vânătoare satele nu prea aveau, iar cele ce mai erau fuseseră confiscate de ureadnici [1], când începuseră marile frământări țărănești. Rămași față în față cu soarta, bieții oameni căutau și ei să se descurce care cum putea. Unii își luau dobitocul în casă, alții — dimpotrivă, mâneau cu vitele în grajd, iar un biet nuielușean, căruia îi fătase tocmai scroafa în ajunul iernii, s-a văzut nevoit să facă de strajă nopți la rând în bordeiașul unde își ținea porcii. Covițăitul neprihănit al purcelușilor aduna noapte de noapte ograda plină cu musafiri. Săracul om picura acolo într-un ungher, ascultând noaptea întreagă cum turbă dihăniile, căutând să muște din ușa bordeiului.

Nuielușeanul râdea de prostia lupilor, pentru că făcuse singur, cu mâna lui, o ușă trainică, de stejar, dar iată că într-o noapte dihăniile au izbutit să smulgă ușa cu țâțâni cu tot. S-a făcut deodată liniște și omul, nedormit cum era, s-a pomenit furat de-o toropeală dulce pe mănunchiul de paie pe care ședea. Spre marele său noroc, adormind, a zărit ca prin ceață o coadă și două labe coborând în bordei. (După cum se știe, lupul intră la pradă cu coada înainte.)

Buimăcit de somn, omul s-a prins cu amândouă mâinile de coada hoțului și a început a trage lupul în bordei. Văzând așa treabă, lupul s-a răzgândit să mai intre. O vreme a tras fiecare cât a putut — unul la vale, altul la deal. În cele din urmă, lupul s-a rupt din mâinile omului și a fugit, lăsând în bordei coada cu rădăcină cu tot. A fost plătită coada ceea cum nu se mai poate de scump, căci peste câteva rânduri de case lupul a pierit, ș-a tot zăcut acolo, pe-o margine de drum, până l-au cărat câinii pe la case. Asta lupii n-au mai putut-o îndura și-au pornit-o urlând peste sate, că se stingea focul în vatră !

Rămase față în față cu destinul, satele se pierd pe rând în furtunile iernii, și casele se lasă la fundul omăturilor, și oamenii sărăcesc cu duhul, picurând gârboviți, neputincioși pe lângă vetre. Frica îl macină, îl atinge, îl prostește pe om, și cei care până mai nu de mult le înfrunta ușor pe toate, acum, deodată, încep a se lăsa pe tânjală. Că, ziceau cei deștepți : dacă scris îți este s-o tragi, ai s-o tragi până la urmă, n-ai încotro ! Și tot așa, casă cu casă, sat cu sat, fie ce-o fi, și-a zis Câmpia Sorocii. De ne este scris să pierim, vom pieri, dacă, firește, între timp nu se va isca vreo minune ca să ne scape.

Deci, la o mică minune râvneau țăranii și aveau dreptate în felul lor, pentru că, dacă am sta așa, mai pe îndelete, să frunzărim istoria neamului, filă cu filă, veac după veac, am putea ușor observa că în vremurile grele, în vremurile de răscruce, când părea că — gata, ni se stinge făclia și nimic nu se mai poate salva, deodată, nici că mai știi cum și de

[1] Subofițeri, funcționari inferiori în Rusia țaristă.

unde, se iscă o minune și după minunea ceea, încetișor, zi cu zi, farâmă cu fărâmă...

Nu-i vorbă, se abăteau minunile prin părțile noastre rar de tot, și veneau, de obicei, primăvara, vara sau toamna, cât era de cald și drumurile se țineau bine, iar acum, pe frigurile iestea, când peste tot e numai viscol, ger și urlet de fiară, și-or porni minunile la drum, or putea ele găsi Moldova în potopurile iestea de omăt ?! Domnul însă a vrut să se mai abată o minune peste Câmpia Sorocii, și iată că într-o dimineață o bătrânică din Satul Mare se pomenește că nu mai are cu ce face focul în vatră. Și s-a supărat atunci mătușa. De altminteri, s-a observat mai de mult că frica se ține de om atâta vreme cât omul e sătul și soba e caldă, iar cum toate prind a se răci, omului nu-i mai pasă de nimic. Drept care mătușa și-a plesnit palmele deasupra capului, zicând :

— Aracan de mine și de mine, să tremur eu, în casa me din pricina javrelor celea pâclișite ? Da' ce, m-o făcut mama pe furiș ca să mă tem și de umbra me ? !

Hotărâte cum sunt ele, femeile, la bătrânețe, iese mătușica din casă, leagă belciugele la ușă cu o sfoară, ca să știe vecinele că, iaca, nu mai este acasă și, ocărând, rușinând lupii în fel și chip, o ia prin Valea Căinarului spre pădure. Împreună cu pădurea, mătușa și-a revenit. A adunat o legătură de vreascuri — nici prea mare, nici chiar mică, așa ca s-o poată ridica de jos când se va opri să se odihnească. Gârbovită de ani, încovoială de sarcină, mătușa, ca să nu fie nevoită a tot ridica ea capul și să caute pe unde s-o ia, se întorcea pe pârtia pe care o făcuse dimnecioară ducându-se la pădure. Și tot bodogănind de una-alta, ca să-și scurteze din drum, se pomenește deodată cu o dihanie spintecată, zăcând de-a curmezișul pârtiei.

— Aracan de mine și de mine...

Nu departe de locul cela se iteau de sub omăt rămășițele unei colibe. Grăbiți de lumina zilei, lupii, în goana lor spre pădure, o fi dat de urmele babei și, fără a sta mult pe gânduri, s-au pus la pândă în rămășița ceea de colibă. Dar, cum stăteau ei acolo, lingându-se pe bot, un blestem a venit peste dânșii și i-a lovit așa că le-a fost de-a scăpării. Bătălia de lângă rămășița ceea de colibă a fost una dintre cele mai crâncene. Jur-împrejur — omăt rupt cu labele și mestecat de parcă ar fi trecut o herghelie de cai. Sânge în colibă, sânge pe după colibă, sânge picurat, depărtându-se în lungul văii, spre pădure, iar una din dihănii, după cum s-a mai spus, a rămas pe veci să zacă la picioarele prăzii la care râvnise.

— Apoi, Dumnezeu s-o ierte, că eu mai mult așa, cu gura, iar încolo, n-am avut nimica cu dânșii...

Milostive și bune la inimă cum sunt femeile noastre, mătușa a iertat pe loc tot neamul lupilor, dar întâmplarea ca atare trebuia cât mai curând răspândită căci, dacă vom sta să tăinuim și lucrurile nemaipomenite care ni se întâmplă ce rost ar mai avea toate celelalte ?! Poetă fiind și ea, mătușa a aruncat legătura cu vreascuri în tindă, dar n-a mai avut când face focul. Degerată boeră cum era, a cutreierat satul casă cu casă, înștiințând lumea că, iată, dat-a Domnul și li s-a venit de hac lupilor. A fost vai și amar de dânșii, și nu că așa, pe ici, pe dincolo, da' i-au jupuit, zău, de vii ! S-or fi bătut ei cât s-or fi bă-

tut, dacă unul n-a mai putut ține piept și amu zace spintecat, cu ochii sticliți de groază, cu botul plin de floace roșcate.

— Cum, adică, floace roșcate ?!

— Iaca așa cum vă spun. Că lupoaica ceea spintecată, care zace acolo după sat, are botul plin cu păr roșcovan, chiar cărămiziu...

Mițele cele roșcate au pus în mare încurcătură întreaga câmpie. Mă rog, lumea visase la o minune, — cerul minune le-a trimis, dar de când, mă rog, minunile poartă cojocel și încă unul cu mițe roșcate ? ! Iar dacă nu a fost minune cerească la mijloc, atunci cine este el, apărătorul bătrânelor ce se întorc de la pădure cu sarcini de vreascuri în spate ? !

Peste alte câteva zile, nu departe de Satul Mare, a mai fost răpită o lupoaică, iar nu mult după aceea, pe iazul cel mare de lângă Boianca, alte trei fiare zăceau potolite pentru totdeauna.

Venea lume de pe lume să vadă cum zac lupii mestecați în omăt, cu blana zburlită, cu botul plin de mițe roșcate.

— I-o fi ajuns blestemele noastre, ziceau oamenii cu jumătate de gură, pentru că mițele celea roșcate îi puneau în mare încurcătură. Blestemul, mă rog, ca blestemul, dar totuși se băteau lupii ceia cu cineva, mușcau din cineva mițele celea roșcate atunci când le suna ceasul ? !

Orișicum, iară începuse a se însenina peste Câmpia Sorocii și, împreună cu acel albăstrel de primăvară, au început a se însenina și frunțile oamenilor ; las' că nu se mai prăpădește chiar lumea. Printr-atâtea am trecut și ne-am descurcat, da-va Domnul — ne vom descurca și de astă dată. Că lupul cela îi fioros mai mult noaptea, când i se aprind ochii ca două lumânări și el urlă cât se poate, da' când îl vezi ziua-n amiaza mare și te uiți bine la dânsul — ia o javră ca toate javrele... Ridici de jos o vargă, un bulgăraș și să vezi cum prinde a da din coadă.

— Ce bulgăraș, bre, care coadă, când îmblau dihăniile pe la case și rodeau din lemnul ușilor ? !

— Hei, au ros ei cât au ros, dacă mai pe urmă, când li s-a cerut să pună blana la bătaie...

Aici însă marii noștri atotștiutori, marii noștri viteji căutau să schimbe vorba, pentru că, oricum, nu atât ei, cât tainicul cela de apărător al câmpiei le-a venit lupilor de hac, și, deci, să fim atenți, să nu ajungem chiar până la amănunte. Pe de altă parte, a trece peste o asemenea întâmplare nemaipomenită tot nu se putea, pentru că, dacă nu ne vom mai lăuda unii pe alții, de unde alta or afla copiii din ce neam viteaz și destoinic ne tragem cu toții ! Și iară marii noștri făloși pornesc a vâsli printre pilde și tâlcuri, povestind cum s-au tâmplat toate, pe când cei mai tăcuți și mai plini de minte își scarpină cefele și caută să ghicească cam ce-ar putea aduce ziua de mâine.

Datina din bătrâni îi cere omului, atunci când i se face un bine, să-l mulțumească pe binefăcător, dar cum să-l mulțumești tu când el, ia-l de unde nu-i ? A fi cuiva dator cu ceva fără să știi bine cui anume și cu ce îi ești dator, asta e o încercare grea. Țăranii din Câmpia Sorocii știau că orice bine care ți se face trebuie răsplătit cât nu-i târziu, altminteri va mai trece o vreme, vei mai ajunge la o mare strâmtoare și vei tot aștepta să-ți vină de undeva o mână de ajutor, dar, știindu-te gros de obraz, ajutorul cela poate să vină, dar poate să și nu mai vină.

Mai spre primăvară, când grijile pământului au început a-i coborî de pe cuptor pe marii cugetători ai sărăciei, doi nuieluşeni se întorceau într-o noapte de la un iarmaroc. Sau că avuseseră ceva de vândut, sau că cumpăraseră ceva — oricum, a fost acolo ceva la mijloc, pentru care se cuvenea de băut un aldămaş, iar când se ajunge la un pahar de vin, omul nostru uită de toate. Abia când crâşmăriţa a ieşit să toarne gaz în lampă, cei doi nuieluşeni şi-au dat seama că de mult era vremea de întors acasă. Ameţiţi cum erau, ce şi-au zis : s-o luăm, bre, pe de-a dreptul. Omăturile, de cum a întors-o spre primăvară, zăceau grele, îndesate, aşa că piciorul nu se mai prăbuşea la fiece pas. Drumul spre casă e unul din cele mai frumoase drumuri pe lume, şi veneau cei doi cumătri veseli şi binevoitori din cale-afară. Vânt slăbuţ, frig puţin, mai mult răcoare decât frig, şi în tot lungul, în tot largul cerului — o lună plină cât un chip de fată mare.

De lupi uitaseră cu totul cei doi nuieluşeni, şi nu e lucru de mirare, dacă ţinem sama de faptul că vinul din crâşma de la marginea iarmarocului era un vin bun, de la Codru. Se poate însă întâmpla ca ei să nici nu fi uitat de lupi, dar, afumaţi cum erau, ce şi-au zis : mama lor şi răzmamă ! Că, iaca, vremea e spre primăvară, şi lupii ceia, oricât ar fi ei de hapsâni, odată şi odată trebuie să-şi găsească şi ei o tovarăşă de viaţă, s-o tot poarte cu vorba de azi pe mâne, cum se obişnuieşte, mă rog, printre lupi, apoi, când i-o venit rândul să fete, s-o ajute să-şi înjghebe colo un culcuş, că, de, aşa e de când lumea...

Câmpuri albe, nesfârşite, se tot desprind de sub geana zării. Şi încă o vale, şi încă un deal. Cerul ba urcă, ba coboară, luna bate din plin, topind noaptea până hăt-hăt. Un sat adormit se arată în vale şi aşa, adormit, rămâne în urmă, un alt sat cu câteva ferestruici luminate se vede colo sub pădure şi, oricât ar fi de târziu, dar iată că lumina celor două ferestre îi tot petrece şi le clipeşte, şi le clipeşte a drum bun... Ş-au tot mers cei doi nuieluşeni frumos şi bine, pălăvrăgind de una-alta, iar când să iasă din Valea Cuboltei, se pomenesc cu trei perechi de lumânări aprinse pe-o muchie de deal. Peste fiecare pereche de lumânări — câte două urechiuşe aţintite, iar ceva mai jos dihăniile se lingeau pe bot de-un asemenea mare noroc.

— Apu, măi cumătre, din valea asta nu mai ieşim noi, a zis, în cele din urmă, nuieluşeanul care avea o vărguţă subţioară.

— Poate-om scăpa, a spus cel care nici vărguţă n-avea.

Au stat de-au cugetat o vreme, după care nuieluşenii au cercat a se preface că lor în cu totul altă parte le e drumul, dar las' că nici lupii nu erau proşti. A urmat o joacă foarte răspândită printre copii — fac un pas oamenii, mişcă din loc şi lupii, se opresc oamenii, se opresc şi lupii. Nu, şi-au zis, în cele din urmă, cei doi drumeţi : dacă-i luăm aşa, pe faţă, degeaba. Mai bine îi luăm cu viclenie. Şi, tot grozăvindu-se şi făcându-se că vin asupra fiarelor, furau cu spinarea înapoi, cotilindu-se la vale, dar o asemenea şiretenie nu a mai plăcut lupilor. S-au săltat şi au pornit câteşitrei peste bieţii oameni.

„Doamne, scapă-ne, că altul n-are cine ne scăpa..."

Scanned with OKEN Scanner

Nuielușenii își făceau în mare grabă cruce, își luau iertăciune de la rude, de la vecini, de la cei de acasă, căci, pesemne, atâta a fost să fie al lor, dar stai că nu par încă să fie zarurile aruncate. Ceva li s-o fi năzărit lupilor, căci, de unde erau de amu gata să se repeadă, o lasă mai moale, prind a se codi, apoi s-au oprit. Înțepeniți, cu boturile sus, hârâie plini de furie, căci mirosea a luptă grea, a luptă pe viață și pe moarte, mirosea vântulețul ce venea din fundul văii. Lupii urlă, clănțănind a mare disperare, scormonesc omătul cu labele, însemnând locul unde-și vor îngropa dușmanii, dar — geaba !

De sub o poală de pădure, pe Valea Cuboltei, venea încet și ostenit Marele Apărător al câmpiei. De departe părea mai mult o pată, o umbră, și venea umbra ceea oarecum abătută, întristată de marile urâțenii ale acestei lumi. Tot apropiindu-se, pata ceea începe să semene ba cu un lup, ba cu un câine voinic de stână, dar peste toate asemănările dăinuia ceva măreț, nepământesc. Venea cu botul pe jos, citind urme ale cine mai știe cui. Grumaz voinic, călit în lupte, trup lung de vițel. Picioarele însă îi erau lungi și subțiri, ca de ogar, și de la depărtare nici că se vedeau, lăsând o ciudată impresia că javra nu atât merge cât plutește peste câmpurile albe.

— Mare e grădina ta, Doamne...

Atâta vréme cât luna bătea din plin, lighioana din lungul văii era de-un cărămiziu deschis, roșcat, dar cum luna dădea în nori, se întuneca și ea, se făcea chiar neagră și, odată cu culoarea blănii, părea că i se schimbă și năravul. Tot grozăvindu-se și clănțănind, cei trei lupi, când au văzut că toate-s zadarnice, au pornit a da binevoitor din coadă, mă rog, atât cât le permitea demnitatea, dar — ți-ai găsit ! Avea ce avea javra ceea cu neamul lupilor, căci, cum pornea pe urma lor — gata : soarta le și era pecetluită. Văzând cum vine și vine ea peste dânșii, lupii până la urmă au rupt-o fuguța spre pădure, dar, hei, de unde, că javra le-a luat-o înainte. Venea pe de-a dreptul, tăind deal și vale, venea ca o săgeată de foc peste o căpicioară de fân.

Să fi durat întreaga bătălie două-trei minute, nu mai mult. Un ghem de blănuri sure, încinse cu o curea roșcată, schelălăia, clănțănea, horcăia, cotilindu-se pe-o coastă de deal. Cum a ajuns ghemul în vale, totul a și sfârșit. O fiară a rămas să zacă pe omăt nemișcată, alte două, șchiopătând, se duceau ca din pușcă spre pădure. O biruință deplină, totală, dar jivina nu se poate domoli. Stă cu botul aruncat înainte, spre pădure, urmărindu-i pe cei doi nenorociți. Să-i ajungă din urmă, să-i ierte ?

I-a iertat. După care, ostenită, întristată, s-a dat ceva mai la o parte, și-a ales un locușor, s-a ghemuit colac și a prins a-și însăila blana la loc cu vârful limbii, pentru că, oricum, lupta e luptă.

Cutremurați și plini de recunoștință, cei doi nuielușeni au scotocit prin fundul traistelor, adunând câte-un pumn de mălai, și au pornit spre javră cu poclon, dar biruitoarea, dându-și deodată sama că nu era chiar singură în vale, s-a tupilat, s-a zburlit, arătându-le celor doi oameni un bot însângerat, tivit cu două rânduri de colți.

— Ia-te, măi, de scăpat ne-a scăpat, da' de știut nu vrea să ne știe...

Scanned with OKEN Scanner

Treziți cu desăvârșire din amețeala vinului, nuielușenii au ocolit apărătorul de departe și, cum au luat-o spre casă, nu s-au mai uitat în urmă până n-au ajuns în ogrăzile lor.

(*Povara bunătății noastre*, I, „Biblioteca pentru toți", București, Editura Minerva, 1993, p. 1—13.)

NICOLAE BREBAN (n. 1934)

● S-a născut la Baia Mare, la 1 februarie 1934. A fost strungar în fier, conducător auto profesionist, șofer de taxi. Studii de filologie la Univesitatea din București. A fost redactor-șef al revistei *România literară*, între anii 1970—1973, după ce fusese numit membru în C.C. al P.C.R. În semn de protest față de politica culturală a lui Ceaușescu, s-a stabilit în Franța pentru o scurtă perioadă, după care a revenit în țară. După revoluția din decembrie 1989, editează revista *Contemporanul. Ideea europeană.*

●● A debutat cu romanul *Francisca*, în 1965 ; alte volume : *În absența stăpânilor*, 1966 ; *Animale bolnave*, 1968 ; *Îngerul de gips*, 1973 ; *Bunavestire*, 1977 ; *Don Juan*, 1981 ; *Drumul la zid*, 1984 ; *Pândă și seducție*, 1991 ; *Elegii parisiene*, poeme, 1992.

●●● În absența stăpânilor *reprezintă o culegere de episoade legate prin metafora-titlu, ce sugerează atât lipsa bărbatului, „stăpânului", cât și absența legii și a voinței în viața socială și individuală. Secvența* Bătrâni *surprinde o lume aflată în amurgul existenței ;* Femei *aduce în prim-plan imaginea unei tinere voluntare ce își caută soțul, viitorul „stăpân", iar* Copii *înfățișează o incursiune în universul copilăriei.*

●●●● *Fragmentul ales, primul capitol din* Bătrâni, *surprinde o existență larvară ; pentru dl. Constantinescu, încăperea în care zace anticipează mormântul apropiat.*

ÎN ABSENȚA STĂPÂNILOR

BĂTRÂNI

DOMNUL CONSTANTINESCU se trezise de câteva minute și acum stătea nemișcat pe patul lui îngust, tare, privind deznădăjduit geamul mare, unic, al camerei, prin care întunericul cădea cu rapiditate. Alături se auzea muzică, și cineva pe care nu-l văzuse niciodată întoarse butonul aparatului de radio, și în curând, prin glaswandul mascat trecură sunetele unui clavecin — o arie simplă, naivă — și fața celui ce stătea întins în pat se relaxă ușor, dar după nici un minut, aceeași mână, cu brutalitate parcă, mișcă din nou butonul, căutând îndelung, traversând semnalele și vocile a sute de posturi necunoscute, europene, și se fixă, în sfârșit, asupra unuia — îndepărtat, probabil, pentru că fluctua mereu — ce transmitea muzică de jaz. După puțin timp muzica încetă însă, și un crainic vorbi multă vreme — într-o limbă guturală, poate turcă sau araba —, apoi aceeași mână în-

Scanned with OKEN Scanner

cepu din nou să caute, traversând acea infinitate de puncte sonore, trecând în extreme geografice atât de depărtate și de imprevizibile, încât fața celui ce stătea culcat în pat, ca într-o barcă îngustă, așteptând cu teamă să se întunece, se crispa involuntar.

O dată cu întunericul, în cameră se accentuă și frigul, dar domnul Constantinescu se simțea incapabil să se desprindă din inerția acelei apatii înfricoșate — pe care o trăia totdeauna, mai ales iarna și în anotimpurile asemănătoare iernii, la căderea serii. Era un bărbat de aproape optzeci de ani, uimitor de bine păstrat, foarte înalt, cu părul alb și bogat, ce lumina violent în acea semiobscuritate. Pe coridorul îngust se auziră niște pași mărunți și apăsați, energici, și apoi alți pași, tropăind grăbit în urmă, și imediat se auzi vocea cristalină a doamnei Kunst, ce se adresa băiatului ei de cinci ani, Valentin. Apoi câteva uși trântite, din nou voci, nedistincte, din nou pași pe coridor, de astă dată ai unui bărbat, și după o scurtă pauză se auzi soneria. Domnul Constantinescu se concentră cu putere ca să distingă cine va deschide ușa și cine va intra în apartament și trebui să aștepte, să mai audă o dată soneria — pentru că nimeni nu se dusese să deschidă —, și abia după al doilea semnal pașii doamnei Kunst se îndreptară cu aceași energie spre ușa apartamentului. Nu intră însă nimeni, ușa se trânti la loc; poate era factorul, sau copiii numeroși ai tâmplarului de jos ce se jucau în felul acesta, sau cineva care greșise adresa, sau se sunase la ușa din spate, dinspre bucătărie — era aceași unică sonerie —, și atunci fusese Eliza, femeia de serviciu a blocului, sau doamna Bona, de jos, de la celălalt etaj, care venea uneori seara în vizită la prietena ei, doamna Kunst, sau fiica doamnei Bona, venind s-o invite pe doamna Kunst la mama ei, ce era poate gripată. Sau fusese, poate, totuși cineva la ușa din față, căutând un locatar care nu era acasă, și greșise semnalul soneriei — fiecare din cele patru familii ce locuiau apartamentul aveau, firesc, un semnal — și astfel se explica enervarea doamnei Kunst, care trântise ușa, sau nu fusese decât un accident, poate că era din nou deschisă ușa de la balcon și curentul smulsese ușa din mâna doamnei Kunst, făcând să vibreze pereții camerei mari, aproape goală, fără mobilă, tot mai plină de întuneric, ca o apă ce se urcă, în care stătea întins domnul Constantinescu. În cameră se făcu și mai frig ; fără să-și dea seama, domnul Constantinescu aţipi, dar se trezi deodată, simțind că se mai află cineva acolo. Probabil că îl trezise curentul de aer pe care îl făcuse ușa deschizându-se, deoarece ea intra furișându-se, și trupul ei slab și elastic, picioarele ei încălțate în pantofi ieftini, cu talpă de cauciuc, n-o trădau niciodată.

Era într-adevăr Ea, și domnul Constantinescu îi zări umbra mișcându-se prin cameră, apoi aplecându-se lângă soba groasă și turtită de tablă și aprinzând gazele, dar tăcu, aștept id ca ea să spună ceva ; tăcea mereu, nemișcat, cu ochii ațintiți în sus, în acel nor întunecat ce luase locul tavanului, și se gândi că ar fi fost bine ca cineva să aprindă lumina. Acel cineva însă nu putea fi decât ea, și în clipa când el deschisese gura ca s-o roage să aprindă lumina se răzgândi, pentru că ea nu se mai mișca acum. Domnul Constantinescu întoarse încet capul — după acel somn lung și apoi după acea nemișcare își simțea corpul vibrând de energie — și o zări ca o pată, în picioare, lângă fereastră. I se păru ciudat că ea privește afară sau în jos în seara aceea întunecată, dar își dădu repede seama, după mișcările ei crispate, că urmărește pe cineva jos în stradă. Ea se întoarse

Scanned with OKEN Scanner

apoi, căscă lung, și domnul Constantinescu simți — în clipa când ea trecu pe lângă el — mirosul de alcool, și asta îl făcu a doua oară să renunțe de a o ruga să aprindă lumina. De data aceasta auzi ușa deschizându-se și închizându-se și bănui că ea ieșise, și într-adevăr vocea ei și apoi râsul ei ascuțit, melodios, se auziră afară, pe coridor.

În stradă se aprinseră brusc luminile, și în acest fel aproape o treime din cameră fu luminată de felinarul din fața geamului. Focul duduia cu putere în sobă, tabla subțire și veche se și înroșise în multe locuri, și domnul Constantinescu nu mai simți frigul. Chiar și teama de întuneric încetase din pricina faptului că era preocupat acum de întoarcerea ei și încerca din când în când să ghicească ce se întâmplă în bucătărie — de care îl despărțeau doi pereți —, unde se afla ea, doamna Kunst, și probabil Katy, ce se întorsese de la fabrică. Încercând să și-o imagineze pe Katy — pe care o văzuse cu aproape șase luni în urmă pentru ultima oară și despre care știa că e foarte mâncăcioasă — cum stă în fața mașinii de gătit sau cum curăță cartofi sau prăjește carne, simți că trebuie să „meargă afară" și se gândi nemulțumit că ea nu se află în cameră ca să-l servească. Vru s-o strige, dar se gândi că putea s-o strige oricând ar fi vrut, atâta vreme cât ea nu mai ieșea în oraș — și el era convins că în seara aceea ea nu va mai ieși, așa că amână deocamdată, în eventualitatea că ea se va întoarce în cameră nu peste multă vreme. Faptul că putea s-o strige, dar se abținea de la aceasta — că avea dreptul s-o strige și renunța la acest drept al său —, îi făcea plăcere, îi dădea chiar o anumită mândrie, care întrecea neplăcerea permanentei inhibiții fiziologice.

În clipa aceea se auzi din nou soneria, și domnul Constantinescu tresări ; era semnalul pentru familia *lor* — adică trei scurte semnale —, și imediat ea intră grăbită pe ușă, închizând-o cu zgomot — ceea ce ea făcea rar —, și rămânând în dosul ei, așteptând acolo, deoarece el n-o zări mișcându-se prin cameră. Semnalul se auzi a doua oară, distinct, și el spuse încet dar ferm : „E pentru noi !" dar ea nu răspunse, deși el simțea că ea e încă în cameră, în dosul ușii. Apoi, soneria se auzi a treia oară și imediat răsunară pașii energici ai doamnei Kunst — veșnicii ei pași energici ! Ușa fu deschisă, se auzi o scurtă și ininteligibilă conversație acolo, la ușa apartamentului, apoi doamna Kunst se îndepărtă, și după o scurtă pauză cineva ciocăni la ușa camerei lor. Un scurt fulger de bucurie trecu prin trupul întins al domnului Constantinescu, deși bătaia trebui să se repete ca ea, în sfârșit, să se desprindă de lângă ușă, să facă câțiva pași inutili spre geam și să întrebe : „Cine e ?" și imediat, apoi : „Îndată !", să aprindă lumina și să-i deschidă vizitatorului.

Era Pamfil, un anticar ambulant, care venea după banii pe care îi împrumutase cu o lună înainte și probabil că ea intuise că va fi el și de aceea nu voise să răspundă la sonerie. Domnul Constantinescu admiră o clipă intuiția ei sigură, instinctul ei de conservare încă treaz, dar simți din nou, acut, nevoia de a merge „afară", și bucuria pe care i-o prilejuia vizita lui Pamfil, în ciuda precisei lui intenții, se umbri.

Pamfil era un individ comun, în jur de șaizeci de ani, cu o boală neplăcută, cronică, a pielii capului, un fel de ciupercă, ce se întindea până pe frunte, apoape de sprâncenele sale groase și roșii, și pe care el încerca, cu o anumită neglijență, să o mascheze cu firele părului său încă pigmentat. Numai dinții de pe maxilarul inferior erau naturali, prost îngrijiți însă, și

Scanned with OKEN Scanner

sub palton purta câteva rânduri de jiletci, pe care nu le văzuse nimeni niciodată, deoarece el nu se dezbrăca niciodată, deși întârzia uneori ore întregi în camere încălzite. Aparența sa oarecum respingătoare era suplinită din plin de un farmec personal, care odată, probabil, fusese înfloritor și dominant și din care cădeau acum ultimele petale, luminând uneori cu reflexe aproape atrăgătoare, icoana făpturii sale.

Ea nu încercă să-i ascundă vizitatorului nemulțumirea sa, și Pamfil, observând asta, amână formularea cererii sale ; dădu mâna domnului Constantinescu, și îmbrățișarea celor două mâini atât de diferite fu aproape un eveniment ce explodă în durata unei lungi secunde, o mână rotundă, tumefiată, cu unghiile murdare și încheietura sură, nespălată, atingând o manșetă roasă, dintr-un material violent colorat, și cealaltă, a octogonarului, o mână ce curgea parcă, neîntrerupt, din romanele de altădată, cu aristocrați parfumați și calești sclipitoare, o mână albă, cu unghiile palide și lungi, cu încheietura feminină și prelungă, un triunghi subțire și mat-fosforescent ce flutura ușor dintr-o altă jumătate de secol, o mână captivantă și ireală.

— Ce faci, domnu' Constantinescu ? întrebă cu nepăsare Pamfil, tușind ușor, din aroganță. Cum te simți ?

— Bine, spuse cel întrebat, am dormit aproape toată după-amiaza. M-am trezit abia când se înserа.

— Da ? făcu celălalt, și se așeză pe unicul scaun cu spătar al camerei, fără să-l invite nimeni.

— Vă deranjez ? întrebă Pamfil. Și ea răspunse :

— Vai de mine, nu ne deranjați de loc. Tocmai a fost sora mea pe la mine, a plecat adineauri.

Ea se plimba prin fața celor doi, fuma și spusese fraza de mai sus, care era o minciună, cu seninătate veritabilă, ce nu se explica decât prin perfecta inutilitate a multora din propozițiile ei.

— Ce mai face doamna Carpiș ? întrebă Pamfil, privind prin camera imensă și goală.

— Ei bine, spuse ea, îmi pare rău că nu pot să vă servesc cu o cafea, ultima i-am făcut-o ei.

— Nu face nimic, spuse Pamfil, de altfel nu vreau să întârzii...

— N-ai un ziar ? întrebă domnul Constantinescu, întrerupându-l pe vizitator.

— Ba da ! spuse celălalt, și scoase dintr-un buzunar interior un cotidian de dată recentă.

Domnul Constantinescu vru să-l deschidă, dar ea i-l luă spunând :

— Numai o clipă, Dutule !

Și începu să-l frunzărească stând în picioare și scuturând, neatentă, scrumul țigării pe foile lui mari, din care curgea pe parchetul murdar, acoperit cu două carpete lungi și tocite.

Cei doi bărbați așteptară ca femeia să termine lectura ei febrilă și dezordonată, apoi, când ea aruncă — aproape lăsă să cadă — hârtia tipărită pe un scaun de bucătărie, de unde alunecă însă jos, pe dușumea, Pamfil spuse, ridicându-se :

— Aș avea nevoie de banii ăia, doamnă, vă rog !

— Care bani ? întrebă ea aprinzându-și o nouă țigară și privindu-l fix, cu ochii ei tulburi.

— Asta-i bună ! exclamă vizitatorul. Iar începem cu...

— Dumneata vii mereu ori cu o zi prea devreme, ori cu o zi prea târziu ! spuse ea, începându-şi din nou plimbarea, mişcând prin faţa celor doi silueta ei subţire, presată parcă de un trecut înfiorător, acoperită cu câteva stofe cenuşii, fustă şi bluză, din care ieşeau braţele şi picioarele, osoase, subţiri, acoperite cu rare pete roşii.

— Bine, doamna Constantinescu, spuse Pamfil, încercând plictisit să mimeze o indignare îndurerată, e a treia oară că viu după...

— După ce ? După ce ? Ei hai, spune, după ce ? îl întrerupse ea, cu brutalitate care surprinse indiferenţa musafirului.

— Cum „după ce“ ? râse uşor Pamfil, privindu-l pe domnul Constantinescu, care urmărea dialogul cu ochii lui mari, albaştri, anemici, deschişi ca două pâlnii.

— Sunt sătulă de escrocheriile astea ! făcu ea iritată, plimbându-se de la un perete la altul şi aruncând pe nări mari trâmbe de fum cald. Nu se vine într-o casă la această oră. E ceva lipsit de cel mai elementar bunsimţ !

— Ia te uite, făcu Pamfil, dar să ceri bani cu împrumut şi să... şi în acelaşi clipă, o tuse încărcată îl înecă şi fu nevoit să-şi scoată o batistă şi să scuipe în ea, cu o expresie îndurerată.

— Să-ţi fie ruşine, domnule ! strigă ea, aşa ceva nu se face. Te comporţi ca un derbedeu ! Dacă ştiam aşa ceva, nici nu-ţi dădeam drumul înăuntru !

— Păi ce, parcă dumneata mi-ai dat drumul ? Dacă era după dumneata...

— Ieşi afară ! spuse ea, răguşită de furie, şi oprindu-se în faţa lui îl privi cu ochii ei gălbui şi tulburi.

Pamfil rămase nedumerit un timp, fără voce, apoi dădu plictisit din umeri şi se întoarse pe jumătate spre domnul Constantinescu, se hotărî şi, ridicându-se, se îndreptă spre uşă. Ea îl urmă, gata să închidă uşa în urma lui, dar, cu mâna pe clanţă, el se răzgândi. Se întoarse la scaunul de lângă pat şi spuse cu o ciudă copilărească :

— Ţi-ar conveni, dar să ştii că nu plec de-aici fără bani, chiar dacă ar trebui să-i aştept toată noaptea... şi vru să se aşeze la loc, dar ea smulse scaunul, şi după o clipă de gândire, Pamfil se aşeză pe pat, cu atâta putere, încât domnul Constantinescu abia avu timp să se lipească de perete.

Cei doi tăcură. Ea continua să se plimbe şi era ceva dureros, parcă, în extenuarea fizică a acestui corp subţire şi strivit. Pamfil aşteptă câtva timp, ca ea să spună ceva, şi, văzând că se închide în tăcere încruntată şi duşmănoasă, se adresă celui ce stătea întins în pat, lângă el :

— Cum îţi petreci dimineţile, nea Alecule ? Ai ce să citeşti, ţi-aduce ceva de citit ? Ce carte e asta ? şi se întinse după un volumaş cu coperţele îndoite, îmbrăcat în hârtie pătată, de jurnal, ce se afla pe o mică etajeră de perete, alături de un vas mărunt cu trei fire de margarete artificiale, îndoite şi deformate de căldură, şi o cutie goală de Pasinal. Anticarul deschise cartea la întâmplare şi începu să citească, apoi se opri brusc şi-l întrebă pe domnul Constantinescu : Ai şi volumul doi ?

Dar cel întrebat se adresă ei, cu o voce şoptită, de-o blândă disperare :

Scanned with OKEN Scanner

— Tanţo, te rog, adu-mi vasul !

— Mai aşteaptă şi tu, spuse ea, stând cu spatele, nu vezi că...

— Nu mai pot ! spuse domnul Constantinescu cu o voce atât de scrâşnită şi de surdă, încât Pamfil izbucni în râs.

Ea se întoarse cu vioiciune, se repezi la anticar şi, prinzându-l cu putere de marginile paltonului său veşnic deschis, încercă să-l ridice de pe pat şi să-l scoată din cameră.

— Ieşi afară ! şoptea ea, gâfâind de efort, ieşi afară imediat, nesimţitule ! Ieşi... Ieşi imediat !...

Pamfil, surprins de reacţia femeii, se dădu uşor pe spate, turtindu-l aproape pe cel ce stătea culcat, şi după prima clipă de uimire începu din nou să râdă fără răutate, în timp ce îşi ferea faţa de respiraţia apropiată, şuierătoare, mirosind puternic a alcool, a femeii. Ea, animată mereu de o energie ce depăşea cu mult substanţa şi rezistenţa ei fizică, se urcase aproape pe trupul gros al lui Pamfil care se dăduse mult pe spate, şi râdea tot mai dezlănţuit, şi văzând că nu-l poate mişca din loc vru să-i rupă reverele paltonului, şi ale cămăşii sale colorate, dar nimic, nici o fibră nu se clintea din ţesătura veche, degradată a hainelor anticarului. El o suporta aproape amuzat, ca pe un copil ce se caţără pe trupul uriaş al unui matur, într-o ascensiune tenace şi grotesc, oarbă perfect în furia ei disproporţionată, neobservând în râsul lui şi în privirea pe care el şi-o întorcea mereu din raza respiraţiei ei insuportabile un ton fals, strident, un început de aţâţare sexuală. Era ceea ce-l demobiliza pe el şi-l făcea să uite trupul lung şi deşirat pe care îl strivea sub spatele rău rotunjit de pulovere şi jiletci, şi femeia, încă oarbă, dar neputincioasă, căzu într-o parte, pe pat, apoi se ridică dintr-o mişcare, albă la faţă, respirând cu o intensitate şi panică formidabilă.

— Ieşi ! spuse ea fără voce, şoptind, fixată pe podele în faţa lui, tremurând, să ieşi imediat, porcule !

Pamfil, zâmbind mereu, se ridică, şi în aceeaşi clipă fruntea lui intră în lumină, şi petele mari, cafenii, sclipiră cu o răutate vie, animalică parcă. Alături, cineva, probabil aceeaşi mână necunoscută, mişcă din nou butonul aparatului de radio, şi după o scurtă căutare, prin pereţi trecură acordurile dulcege ale unui tango de la începutul secolului, interpretat de o amplă orchestră de coarde. Pe coridor se trântiră două uşi, una după alta, şi o voce plăcută de femeie, caldă, muzicală, strigă :

— Valentin, vino îndată !

Ea ieşi să aducă vasul, şi pe culoar auzi tropotul lui Valentin venind de departe, apropiindu-se parcă cu o herghelie de cai şi de iepe şi de mânji saturaţi de hrană şi odihnă, de aerul ce le şlefuia crupele şi îi arunca înainte, ca un arc nevăzut, de sticlă, explodând de mirosuri.

(*În absenţa stăpânilor*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966, p. 9—19.)

Scanned with OKEN Scanner

B. JURNALUL INTIM. REPORTAJUL LITERAR. MEMORIALIȘTI

GEO BOGZA (1908—1993)

● S-a născut la 6 februarie 1908 la Ploiești. A urmat cursurile Liceului de marină la Galați și Constanța, dar a renunțat la viața de elev marinar și s-a stabilit la Bușteni. A editat la Câmpina, în anul 1928, împreună cu poetul Alexandru Tudor-Miu, revista de avangardă *Urmuz*. A colaborat la revista *Unu*, condusă de Saşa Pană. S-a dedicat apoi reportajului, publicând în săptămânalul *Vremea* și în ziarul *Tempo* majoritatea textelor ce vor dezvălui contemporanilor aspectele nebănuite ale realității contemporane. După război, George Ivașcu i-a încredințat rubrici permanente la *Contemporanul* și *România literară*. A murit, după o lungă și grea suferință, la 14 septembrie 1993.

●● Debutând ca poet cu *Jurnal de sex*, 1930, urmat de *Poemul invectivă*, același an, și *Ioana-Maria*, 1937, Geo Bogza se dezvăluie a fi un reporter de excepție cu volumele : *Țări de piatră, de foc și de pământ*, 1939 ; *Țara de piatră*, 1946 ; *Oameni și cărbuni din Valea Jiului*, 1947 ; *Moartea lui Iacob Onisia*, 1949 ; *Tăbăcării și lumea petrolului*, 1957 ; *Priveliști și sentimente*, 1972 ; *Paznic de far*, 1974 etc.

●●● *Apărută în toamna anului 1945,* Cartea Oltului *nu este un simplu reportaj despre Olt. Între reportajul comun și* Cartea Oltului *se află distanța dintre fotografia artistică și creație. Reportajul are doar aparența literaturii de imaginație ;* Cartea Oltului *este o operă literară profundă, o narațiune despre vitalitatea și statornicia poporului român, „un tratat de demnitate umană", după cum și-a caracterizat volumul autorul însuși.*

După o prealabilă documentare în vara anului 1939, când a întreprins o călătorie cu bicicleta de-a lungul Oltului, de la izvoare până la vărsarea râului în Dunăre, Geo Bogza a lucrat la redactarea cărții în anii celui de al doilea război mondial. În prefața la traducerea în limba cehă a Cărții Oltului, *Geo Bogza mărturisea că nu face aluzii la evenimentele din vremea când a fost scrisă, dar drama pe care omenirea o trăia a încărcat-o cu o neobișnuită tensiune. Reporterul opunea prezentului o meditație adâncă despre măreția și frumusețea omului, văzut în strânsă comuniune cu natura.*

1. Cartea are o structură compozițională *specifică. Ea este construită pe șapte „trepte", reprezentând tot atâtea momente distincte din existența Oltului :* treapta minerală *înfățișează nașterea râului ;* treapta vegetală *urmărește drumul Oltului spre miazăzi ;* treapta împlinirii totale *prezintă întoarcerea râului spre miazănoapte ;* treapa vieții spirituale *ca-*

Scanned with OKEN Scanner

racterizează trecerea Oltului prin câmpia Transilvaniei, martor al evenimentelor trecutului, dar și al existenței contemporane a oamenilor : treapta marii istorii surprinde lupta râului cu Munții Carpați ; pe treapta liniștitului amurg, apele, istovite de lupta cu munții, traversează domol șesurile Munteniei, iar prin treapta întoarcerii în Cosmos, Oltul se reîntoarce spre haosul primordial. Structura cărții nu este întâmplătoare ; prin intermediul ei, prozatorul imprimă textului o dublă semnificație : una vizibilă, de suprafață, și o alta profundă, sugerată.

2. În structura de suprafață, cartea este edificată pe o amplă comparație. În viziunea lui Geo Bogza, Oltul are o existență asemănătoare cu a unei ființe omenești, care străbate toate stadiile vârstelor biologice. „Treptele" parcurse sunt tot atâtea etape ale experienței existențiale, prin intermediul cărora Oltul se maturizează, adună înțelepciune și se îndreaptă spre sfârșitul ireversibil. Din această perspectivă, Cartea Oltului este romanul simotic al formării unei personalități de excepție, al unei ființe însetate de aventura cunoașterii.

Ființa Oltului se naște din colaborarea elementelor esențiale ale materiei. Tatăl Oltului este Soarele, iar mama, Oceanul, ca și în Luceafărul eminescian ; Oltul, fiul lor, se ivește în vârful Hășmașului Mare, din unirea focului cu apa. Oltul apare din haos și, prin vărsarea în Dunăre, se reîntoarce în haosul primordial. Alături de viziunea geologică a nașterii Oltului, Geo Bogza așază legenda râului, legenda celor doi fii de împărat, Oltul și Mureșul, plecați cândva, în neștiute timpuri, în căutarea tatălui lor. Legenda are semnificația simbolică a renașterii naționale a României.

Inițial, Oltul taie munții și saltă peste stânci uriașe, coborând spre câmpie. Apele lui vin însoțite de un murmur, de un cântec : râul dialoghează perpetuu cu pietrele din vad și vocea lui se ridică spre stele. În munții vulcanici Harghita, Oltul este surprins într-o nouă ipostază, aceea a unui relativ popas, ce transformă undele lui într-o oază a nemișcării, similară cu suprafața unui lac, peste care plutește un cor de broaște, de intensitate homerică. După ce străbate câmpia Transilvaniei, Oltul se aruncă în luptă cu munții, zdrobindu-se de granitul stâncilor, învingându-le și lăsându-se învins. Asemenea unei ființe umane, Oltul dă dovadă de spirit de sacrificiu, cutezanță și credință în izbândă.

Ieșite din munți, apele șerpuiesc obosite pe câmpiile Munteniei. Dar în adâncul ființei lui, râul adună alte energii și se îndreaptă spre Dunăre. Cerul înstelat se reflectă cu atâta intensitate în apele râului, încât pare că Oltul revarsă oamenii și plutele lor printre stele, ca niște meteoriți, ducându-i tot mai adânc în Cosmos. La revărsarea în Dunăre, reapare, pentru o clipă, un înfricoșător vuiet al apelor, apoi Oltul se lasă domol în albia largă a fluviului, „ca o întoarcere spre împărăția somnului etern".

3. În planul profund al cărții, Oltul apare ca un personaj mitologic, ca un erou civilizator. În călătoria spre Dunăre, apele Oltului străbat întreaga Transilvanie, „fertilizând-o, înfrumusețând-o și emoționând-o". Asemenea marilor eroi civilizatori ai mitologiei grecești : Prometeu, Heracles, Eneas sau Tezeu, Oltul are forța legendară de a organiza lumea. Apele lui pun în mișcare gigantice instalații de prelucrare a lemnului, învârtesc roțile morilor și turbinele metalice ale uzinelor electrice. Tăind munții în drumul său spre Dunăre, Oltul a ajutat oamenilor să construiască o șosea și o cale ferată, în timp ce apele lui poartă plutele cu trun-

chiurile de brazi către porturile dunărene. În același timp, Oltul este martorul istoriei românilor. Memoria sa scoate la iveală vestigii ale istoriei naționale. Apele lui admiră hărnicia locuitorilor, dezvăluie secvențe etnografice de tulburătoare frumusețe și angajează un permanent dialog cu oamenii, reliefând astfel câteva din trăsăturile caracteriale esențiale ale poporului român.

4. Celor două planuri fundamentale ale cărții le corespund două perspective : una realistă, ce înfățișează fluxul vieții umane, și o alta cosmică ce surprinde mișcarea elementelor naturii.

Perspectiva realistă a narațiunii se caracterizează prin exactitatea datelor. Cunoaștem dramaticul drum al apei, dar și suferințele și bucuriile oamenilor ce trăiesc pe malurile lui. Prezentul interferează cu trecutul istoric, cu sociologia și cu etnografia. Pretutindeni, Geo Bogza descoperă semnificații și relații neașteptate. Existența țăranilor din Voșlobeni, a țiganilor de la cărămidării, moartea prin înfometare a unui bărbat și crunta sărăcie a două bătrâne prilejuiesc autorului pagini de un realism halucinant.

Prin perspectiva cosmică, Geo Bogza modifică viziunea tradițională asupra materiei. Percepută la scara dimensiunilor geologice, natura nu mai este un etalon a eternității, în comparație cu efemeritatea ființei umane, ci ea însăși trece printr-o continuă prefacere. Recreând geneza Oltului, prozatorul coboară în timp până la era geologică primordială, când planeta s-a cristalizat în această parte de lume, iar din vâlvătaia erupțiilor vulcanice s-a format Hășmașul Mare și au izvorât apele Oltului. Dar pentru ca niciodată apele lui să nu sece, în miile de ani scufundate în nopțile trecutului și în nenumăratele mii ce se vor ivi din zorile viitorului, muntele veghează. El pândește norii din cele patru zări, îi atrage spre crestele lui și îi provoacă la luptă. Și geneza se repetă iarăși, la fel ca odinioară.

5. Filosof, intuind raporturile esențiale dintre fenomene, și vizionar, trăind sentimentul participării la alcătuirea universului, Geo Bogza sintetizează la nivel narativ și lexical evenimentele și informațiile din domeniile cele mai diverse : istorie, arte plastice, geografie, muzică, geologie literatură și filosofie în tablouri grandioase, monumentale.

La nivel narativ, toate evenimentele sunt dramatizate. Sus, pe înălțimile Hășmașului Mare, Geo Bogza trăiește senzația plutirii pe un imens ocean. Crestele de piatră ce se ridică spre cer par valurile create de furtuna dezlănțuită pe suprafața oceanului. Lumea pare că începe și se sfârșește aici, unde elementele primordiale : apa și focul, piatra și aerul se întâlnesc periodic într-o frenetică dezlănțuire.

Sinteza se observă și la nivel lexical. Geo Bogza, asemenea lui T. Arghezi, străbate toate registrele funcționale ale limbii literare contemporane, evocând nemărginirea, dramatismul și permanenta devenire a lumii. Numeroase epitete, cu o mare încărcătură expresivă, printre care domină oximoronul, sugerează explozia conștiinței umane în fața dimensiunilor grandioase ale fenomenelor : „farmec violent", „solitudine acută", „lumină vehementă" ș.a. Naratorul imprimă superlativului prospețimea pierdută prin gramaticalizare, folosind forme originale de superlativ absolut ale adjectivelor și adverbelor : „un câmp fulgerător de pus-

Scanned with OKEN Scanner

tiu", „cumplit de dezolantă înfățișare a lumii", „un timp neînchipuit de lung", etc.

6. Aceste modalități stilistice au două consecințe importante. Mai întâi, ele imprimă textului o expresivitate picturală și muzicală. Meditația filosofică se îmbină cu observația asupra actualității existențiale, într-un limbaj metaforic, de amplă vibrație lirică, definind profilul unui moralist de ținută clasică. În al doilea rând, continua alternanță dintre panorama grandioasă a peisajului și fluxul vieții umane transfigurează realitatea, scufundând-o în legendă și mitologie. De aici izvorăsc personificările mitologice și comparațiile permanente cu preistoria.

7. Cartea Oltului *dezvăluie și un acut sentiment al tragicului. Geo Bogza intuiește dramele ascunse în sânul elementelor. Tânăr și curajos la început, asemenea unui Cezar acvatic, Oltul devine înțelept și socratic înainte de a reintra în marele Tot. Cartea se transformă astfel într-o parabolă a vârstelor ireversibile ale omului.*

Apropiat ca temperament liric de la Walt Whitman, cântărețul marilor fluvii americane, Oregon și Mississippi, Geo Bogza proiectează în sufletul de cremene al eternității destinul poporului român. Monografia celui mai mare râu din spațiul hidrografic autohton se transformă într-un simbol al unității geografice, materiale și spirituale a țării și a națiunii române.

●●●● *Reproducem capitolul al III-lea al cărții, în care prozatorul surprinde perpetua regenerare a izvoarelor Oltului.*

CARTEA OLTULUI

NORII

III

Departe de aceste culmi singuratice, pe toată întinderea Ardealului, și mai departe încă, Oltul se pregătește să ia ființă.

E o după-amiază liniștită de iulie, și, undeva, spre miazăzi, o rândunică își strânge aripile în plin zbor, lăsându-se să cadă, ca o săgeată, în gura vulcanului stins, pe fundul căruia doarme lacul Sfânta Ana.

Ferită de orice adiere, apa acelui lac stă neclintită de veacuri, incoruptibil mercur al unei visătoare oglinzi. Fulger negru, din adâncurile ei, o imagine țâșnește spre suprafață, o imagine aidoma rândunicii care pică din cer. În clipa următoare, chip reflectat și pasăre vie se întâlnesc pe fața lacului, îmbrățișându-se frenetic și grăbit, ca la poarta unei închisori. Apoi, din nou se despart, pasărea urcând în văzduh, iar oglindirea ei coborând în profunzimi insondabile și pline de taină.

Dar precipitata întrevedere — fereastră deschisă și reînchisă peste misterul lumii — dă prilej unui strop să se desprindă de pe lucitoarea suprafață, și, prin pâlnia craterului stins, să pornească pe urmele păsării venite din zenit. El n-o va mai ajunge niciodată, și singur va rătăci prin nebănuite depărtări, de unde lacul îi va apărea ca un ochi deschis spre infinit. Foarte curând, însă, la înălțimea la care va sui, nici chiar acest ochi

Scanned with OKEN Scanner

uriaș și exact, cu pupilă de telescop, nu va putea să-l mai zărească. Totuși, n-o să se piardă. După ce va trăi, acolo, în eter, o necrezută aventură, se va întoarce pe pământ. Și va fi Olt.

Pentru deplina reușită a acestei aventuri, în aceeași după-amiază, stârniți de cele mai felurite împrejurări, nenumărați stropi își părăsesc matca. Câteva fete, după ce au pus cânepa la topit, în Mureș, încep să se împroaște cu apă, prinse în vârtejul unei veselii nebune și tinerești. În marea lumină a zilei, multe dintre picăturile împrăștiate de palmele lor ajung în cer.

Mai spre miazănoapte, roata unei mori de pe Someș vântură atât de repede apa, încât, în pulberea ei, se ivesc culorile curcubeului. Și de aici, puzderii de stropi — nebuloase, galaxii — prind să alunece, pe o lungă și imprevizibilă traiectorie. Alții, supunându-se aceleiași legi, pornesc — în clipa când caii își moaie botul în unde, în clipa când înotătorii trec de la un mal la altul, sau când peștii, vrând să vadă dacă va fi o noapte cu lună, fac un salt zvelt în aer — de pe celelalte râuri care își au izvorul în Carpați. Și mai de departe, de pe Dunăre, în toată lungimea ei. Și mai de departe încă, de pe mare, de pe marea cea mare, ale cărei talazuri necontenit spală țărmurile.

Dar oricât de mulți, nici unul nu se va pierde. După ce vor fi trăit, în nemărginitul azur, o extraordinară aventură, se vor întoarce pe pământ. Și vor fi Olt.

Mai înainte, însă, se vor întâlni la înălțimi amețitoare, într-un număr la care nici fire de nisip, nici fire de iarbă n-au ajuns vreodată. Unii, înfiorați de necunoscut, vor sosi noaptea, în lumina ușor bolnavă a lunii, sau în aceea, rece și pură, a lui Orion, înfiorați de măreție. Dar aceștia vor fi ciudații, visătorii, singuraticii. Cei mulți vor veni ziua, aduși de voința augustă a soarelui.

Sunt, câteodată, amiezi de vară când, de la un orizont la altul, domnește o neclintire a firii, totală. Și totuși, pe vaste suprafețe, ceva nevăzut, imens și inimaginabil, nu încetează o clipă. Soarele alunecă pe firmament, iar elementul lichid, oriunde s-ar afla, la orice forme ale vieții ar lua parte, neputând rezista chemării ce i se adresează, tresare, începe să vibreze și, în cele din urmă, pulverizându-se de neînchipuit, își ia drept țintă zenitul.

Ca o trâmbiță turnată din munți întregi de aramă, ca trâmbița Judecății de Apoi, răsună teribila chemare. De pe fluvii, de pe mări, de pe oceane, stropii răspund — miriade și miriade, puzderii, nebuloase, galaxii. O lumină suverană și glorioasă îi atrage, îi absoarbe, le schimbă hotărât destinul — E frumos să fii un strop de apă în univers ! — adunându-i în vederea aceluiași scop suprem. Iar ei, după ce vor trăi în cer o nemaipomenită aventură, se vor întoarce pe pământ. Și vor fi Olt.

De pe albăstrimea mării, astrul de foc urcă peste gigantica dantelărie a continentelor, și tot ceea ce are la origine oceanul intră sub fascinația și forța lui. Când îi simt văpaia, moleculele de apă din țesuturile vegetale, din iarbă, din flori, din spicele de grâu, și din pururi fremătătoarele păduri nu stau măcar o clipită pe gânduri și își iau zborul. Iar oamenii, nici ei, oriunde s-ar afla — călători singuratici pe poteci pierdute, șiruri întregi ostenind pe ogoare, navigatori înălțând pânzele corăbiei — nu rămân în afară de ceea ce se întâmplă în univers.

Scanned with OKEN Scanner

Sub bolta cerului, stropul din lacul Sfânta Ana se întâlnește cu cei din spicele de grâu ; cei din frunzișul pădurilor, cu cei de pe frunțile omenești ; și, toți împreună, cu cei de pe nemăsurata mare. Dar, oricât de mulți, și de oriunde ar fi venit, nici unul nu se va pierde. După ce vor trăi, în infinit, o fantastică aventură, se vor întoarce pe pământ. Și vor fi, toți împreună, un râu tânăr, năvalnic, generos. Vor fi Olt.

Dintre câte râuri îi străbat țara și istoria, un neam întreg, pe el, cel mai mult îl va iubi și-l va cânta.

Asemeni unor suflete ce-ar rătăci în așteptarea întrupării, stropii care — într-o zi — vor fi Olt, rătăcesc în neant, alăturându-se unii altora și luând forma mereu schimbătoare a norilor. Adunați de pe câte ape sunt sub soare, ei își amintesc — înainte de a reveni pe pământ, spre a fi un râu cu nume și destin propriu, și a trăi în albia lui o întreagă epopee, uitând ceea ce au fost în trecut — de toate locurile de unde au pornit. Și chiar de existențe anterioare; în fluvii și mări îndepărtate sau dispărute. Și mai mult : de toate formele vieții la care au luat parte, fiind plante, oameni sau, cândva, brontozauri.

Amintirile lor — cât timp peregrinează între două existențe, descătușați de chipurile pe care le-au avut de-a lungul multor mii de milenii — fac ca memoria norilor să fie cea mai vastă, cea mai nepotolită, cea mai de necrezut. Un uriaș rezervor de imagini, de pe întreaga întindere a lumii, și din întreaga ei durată. Și de o mie de ori mai mult.

E cu neputință de închipuit ce ar aduce privirii rătăcirea sufletelor înainte de o nouă întrupare, dacă ar prinde forme vizibile, dar aceea a norilor pare să nu poată fi de nimic și nicicând întrecută. Tot ceea ce a fost cândva pe lume, tot ceea ce a trecut vreodată prin mintea oamenilor, și mai mult ; tot ceea ce ar fi putut fi pe lume și n-a fost, și tot ceea ce ar fi putut trece prin mintea oamenilor și n-a trecut, este înfățișat de ei pe bolta cerului, în cea mai neașteptată și uluitoare înșiruire de icoane, cum nu se poate mai simple, sau cum nu se poate mai bizare.

Latifundiari ai fanteziei, norii pot da lecții celor mai dezlănțuite imaginații. Și, de asemeni, celor mai atroce coșmaruri. Delirul, pe care oamenii nu-l cunosc decât adus de febră, e starea lor naturală, felul obișnuit în care curg, o dată cu timpul. Din ceea ce a fost vreodată realitate, sau vis, sau închipuire, nimic nu poate întrece recea lor halucinație. Poeți ai celor mai felurite vremi, navigatori ambițioși și temerari, inimi și minți înflăcărate, dacă s-ar strânge la un loc, n-ar isca mai mult neprevăzut, mai mult extraordinar și inimaginabil, decât iscă ei, când pornesc, ca nebunii, pe stepa albastră a firmamentului. Atunci, cele mai incredibile înlănțuiri de evenimente devin cu putință.

— Vă mai aduceți voi oare aminte brontozaurii ?... pare să întrebe unul dintre norii care, la ceasurile amiezii, alunecă în azur, depănându-și domol amintirile. Iar ceilalți, a căror memorie nu-i mai puțin prodigioasă, iau numaidecât înfățișarea acelor ființe gigantice și fragile, fiindcă norii în felul acesta își aduc aminte.

Pasionați, mai presus de orice, de paleontologie, le place să reconstituie animalele celor mai vechi ere. Ei le-au văzut apărând pe întinderea podișurilor primordiale, iar apoi dispărând, cu podișuri cu tot, și singuri

sunt în stare, când îi cuprinde nostalgia, să le evoce așa cum au fost, namile dizgrațioase, feroce și naive.

Dar nu și le amintesc numai pe ele, ci și tot ce au visat straniile dihănii, în nopțile fericite ale evului lor, sau, mai târziu, când uriașul neam a pornit să se stingă. Cumplite coșmaruri au avut, în acea vreme, brontozaurii ! Prin joaca unor simpli vapori de apă, ele revin, de la o margine la alta a cerului, spre uimirea și spaima lumii : pachidermi enormi, acoperiți de o cuirasă sângerie — mamuți încrucișați cu crocodili —, având labe și fălci cumplite, și cozi în stare să mărture de pe fața pământului spețe întregi, arătări fioroase, neîntrecute în hidoșenie și lăcomie, monștri supremi, cum numai groaza altor monștri putea plăsmui.

E cu neputință de închipuit ce ar aduce privirii rătăcirea sufletelor înainte de o nouă întrupare, dar aceea a norilor nu va fi niciodată întrecută în neprevăzutul și dramatismul ei.

Cum, de la începutul începuturilor, au luat parte la un număr infinit de existențe, de fiecare își aduc aminte. Uneori, în înfățișări nebuloase, alteori — când ceea ce au de spus le dă, dintr-o dată, răceala gheței — cu o crudă precizie.

Nesfârșite cortegii de fantasme iau ființă din neființă, și se împrietenesc între ele, sau se înfruntă unele cu altele, mereu schimbându-și conturul. Din clipa în care s-au pus în mișcare, nimeni nu le mai poate stăvili, de la nimic. O singură lege au : trecerea, vertiginoasa trecere a unui chip în altul. Astfel se desfășoară pe cer, în mai puțin de o zi, chiar în mai puțin de o oră, dacă ritmul povestirii se precipită, evenimente care, pe pământ, s-au desfășurat în mii și sute de mii de ani.

Câțiva munți, după ce au crenelat cu vinețeala lor, ore întregi, orizontul, încep să se strângă unii în alții, izbutind să ia forma unei colosale broaște țestoase, care, după ce stă un timp locului, așteptând parcă să se întâmple ceva, în zarea necunoscută spre care privește, se transformă treptat într-un animal nemaivăzut, un fel de cangur cu aripi, având drept țintă a zborului său, cam șovăielnic și greoi, barca unui vânător polar ce se pregătește să ucidă o focă neagră. Dar aceasta, ca și cum ar fi, în neamul ei, o neîntrecută vrăjitoare, îi preschimbă barca în sarcofagul celei mai frumoase regine a antichității, iar sulița, pe care imprudentul pescar era gata să o arunce, în turn înalt al unei cetăți de sidef, asupra căreia hoarde sălbatice nu întârzie să dea năvală. Firul întâmplărilor curgând, în acest moment, vertiginos, atacul nu durează mai mult de câteva clipiri de ochi, și, din mormanul de ruine, o mie de cocori țâșnesc în panică, spre miazănoapte.

Unul singur se îndreaptă spre miazăzi, purtând pe spate un fiu de împărat — poate chiar fiul celui ce și-a văzut cetatea nimicită —, a cărui instruire, având-o pesemne în grijă, începe să-i evoce, cu fiecare larg fâlfâit de aripi, povestirea domolindu-și ritmul, soarta altor asemenea cetăți și a marilor lor căpetenii. Nici una, dintre câte au fost, nu rămâne în uitare. Norii știu tot. Absolut tot.

Ei sunt în stare să reconstituie, în ordinea în care s-au produs, când în desfășurarea lor triumfă rigoarea, sau într-o ametitoare dezordine, când triumfă fantezia, toate evenimentele istoriei, stăruind mai ales asupra întunericului ce s-a abătut peste orice a avut, cândva, strălucire. Schele-

Scanned with OKEN Scanner

tele unor regi, de mult făcute pulbere, ca și coroanele cu care au fost înmormântați, furate și pierdute fără urmă, ei le recompun, până la ultimul os și până la ultimul diamant.

O lungă vreme, norii și-o petrec dând făpturilor terestre forma și culoarea pe care acestea și le-ar fi dorit, dar la care încă n-au ajuns. Înconjurat de intense albăstrimi cerești, un leu tronează în înălțime : un leu alb, sculptat parcă în cea mai imaculată marmură. Câteodată, la fel de albe, două, sau patru, sau șase aripi îi cresc din umeri. Toate viețuitoarele se visează cu aripi, chiar cele mai inapte pentru zbor, chiar elefanții, chiar hipopotamii, iar norii le împlinesc din când în când visul. Și chiar șerpii ce se târăsc prin iarbă, iar norii le împlinesc și lor visul. Nu s-a pomenit pește, oricât de mare sau de necunoscut, pe care să nu-l scoată din adâncimea oceanului, lăsându-l să alunece în azur, cu solzii sclipitori. Ființa, de nimeni văzută, a inorogului, tot ei — pururi născocitorii — pot să o întrupeze, în clipe de neîntrecută inspirație, ca pe un etalon de ciudățenie și frumusețe.

De multe ori, însă, își aduc aminte de ceea ce n-a izbutit să se nască, de nesfârșitul număr de eșecuri ale naturii. Capete care ar fi putut fi de copii, dar și de cămile, rătăcesc alături de tot felul de pocitanii, și parcă li se aude scâncetul de ființe rămase la poarta vieții. Trunchiurile ciuntite ale unor girafe încearcă să se articuleze cu jumătăți de rinocer, maldăre întregi de mădulare, ale unor specii care n-au ajuns să vadă lumina zilei, amestecate între ele, se târăsc peste câmpii și munți, sau rămân încremenite, alcătuind un jalnic depozit de diformități ale firii.

Infernul, cu șirul lui de cumplite suplicii, norii îl mută de sub pământ pe cer, sculptându-l în smoala neagră a nebuniei lor. Niciodată, însă, nu se dovedesc atât de minuțioși, și nici atât de frenetici, ca atunci când dezvăluie ce ascundea somnul ultimilor împărați romani. Atotputernicii cezari — ca și brontozaurii, când au simțit că speța li se stinge — ce groaznice coșmaruri au avut !

Dar speței umane, ce coșmar îi e dat să îndure ? Pe infinitatea firmamentului, devenită un dezolat pustiu, alunecă încet, se opresc locului și iar pornesc uriașe piramide de hârci, cu orbitele goale și dinții rânjiți, cranii pietrificate rostogolite în neant, tablou copleșitor al zădărniciei.

Ca o poveste fără sfârșit, a tuturor ființelor și întâmplărilor din toate timpurile, curg norii în eter, năpădindu-l cu puzderii de imagini, mirifice sau înfricoșătoare. Nici un chip al realității — cum se arată în lumina soarelui —, nici o transfigurare a lui — sub razele lunii —, nici o plăsmuire, a oricărei mitologii, nu întârzie să-și înceapă peregrinarea, când rătăcitorii stropi socotesc că a venit timpul să fie scoase iarăși din uitare. Astfel prinde viață, într-o singură zi și chiar într-o singură oră, tot ceea ce a fost strâns, după multe strădanii, în cele mai voluminoase enciclopedii, în vaste tratate de geografie, de botanică, de zoologie, și mai ales de istorie. Corăbii feniciene — mereu corăbii feniciene —, temple aztece, turme colosale de mamuți, schelete de dinozauri, statui de faraoni — multe statui de faraoni —, și de zei asiatici, regi în clipa încoronării și regi urcând pe eșafod, mame cu pruncul la sân, cai înaripați — mereu cai înaripați —, pisici fantastice semănând cu morile de vânt, ogari ce se prefac

repede în șerpi de fum, lungi caravane de cămile, aripi cât jumătate din boltă, în căutarea unei păsări sau a unui umăr omenesc, cărora să li se potrivească, imense radiografii pulmonare, Turnul cu care cele dintâi seminții au încercat să ajungă la cer, templele unor religii ce s-au pierdut pentru totdeauna, execuții de nevinovați — niciodată nu trece prea mult timp fără execuții de nevinovați —, cocoși gigantici, salutând cine știe ce răsărit, coloana vertebrală, de la miazănoapte la miazăzi, numai coloana vertebrală, a unui animal care, dacă ar prinde viață, ar umple universul, îngeri vestind Judecata de Apoi — mereu îngeri vestesc, cu trâmbițe lungi, Judecata de Apoi —, pinguini solitari și colonii de pinguini, capete de ciclopi, ocnași săpând galerii sub temelia temniței, visele urșilor albi în întunericul lungilor nopți polare, sau acelea colorate și de netălmăcit ale cailor de mare, se ivesc, rând pe rând, din neant.

Din tot ceea ce a existat aievea, sau a fost doar rodul închipuirii omenești, și chiar al altor specii înzestrate cu imaginație, nimic nu rămâne nereamintit de memoria delirantă, sau, când e nevoie, extrem de riguroasă, a norilor. Norii pot tot. Absolut tot.

Sunt printre ei, ca și printre oameni, unii de geniu. Atunci, pe bolta cerului, se ivesc mari capodopere.

De la începutul lumii povestesc norii, și au să povestească până la sfârșitul ei. Uneori, o dimineață întreagă, sănii trase de reni alunecă pe imaculate câmpii de zăpadă ; cortegii de nuntă pătrund în biserici ; fete cu părul lung, care de obicei trăiesc în adâncul apelor, ies pe mal și încep să danseze ; turme de miei pasc iarba azurului ; împărătese dau viață, într-un fast nemaipomenit, moștenitorului mult așteptat ; livezi de vișini înfloresc, și nuferi, și lotuși, și, punct culminant al vrăjitelor vedenii, o femeie statuară și de o fără seamăn frumusețe, făcută să scufunde în reverie un continent întreg, se duce spre o zare străină, dar cu capul întors înapoi, ca și cum i-ar părea rău de cei ce o privesc din urmă.

În unele zile, norii pot spune povești de dragoste, de un nesfârșit lirism. Imediat, apoi, schimbându-și densitatea, ritmul și culoarea, se prefac în turme de elefanți, ieșite din minți, care strivesc totul sub picioarele lor de tuci. În acord cu ceea ce spun, sunt când ușori și albi ca o spumă, când grei și negri ca iadul. Tot atât de felurit călătoresc în înălțimi : liniștit, măreț, cum nu se poate mai domol, sau haotic și în panică. A istorisi încet, descompunând mișcările, sau a le da un ritm amețitor, este un procedeu pe care ei de mult l-au născocit.

În viziunea lor dramatică și grandioasă, specii și ere, imperii și civilizații, tot ceea ce a fost și tot ceea ce ar fi putut să fie, mii de chipuri și de nechipuri ale firii, se întâlnesc o clipă, sub ochii pământenilor, extaziați sau plini de groază.

Astfel, stropii de apă care — într-o zi — vor fi Olt, se alătură unii altora, fiecare cu noianuri de amintiri, plăsmuind clipă de clipă ceva, trezind în oameni și în plopi fiorii frumuseții, ai nemărginirii și ai morții. Uneori, trec ușor, abia mângâind bolta. Alteori, se târăsc gemând, asemeni unor monștri muribunzi. Câteodată, și-s plini de măreție atunci, stau în loc, ca munții.

Scanned with OKEN Scanner

Dar cum mișcarea e în firea lor, necontenita alunecare pe spații fără hotar, cel mai mult le place să fie corăbii. Mereu ies în larg, schimbându-și catargele și velatura, navigând în jurul unor continente necunoscute, pe țărmurile cărora descoperă statui de regi, și păsări, și arbori, de care nimeni n-a auzit vreodată. De mult, ele au dezvăluit, celor ce au vrut să afle, taina mărilor polare, unde adeseori au rămas, câte zece mii de ani, înțepenite în enorme blocuri de gheață.

O oră vine, a asfințitului, când, toate, deodată, iau foc de la ultimele raze ale soarelui. Atunci, asupra pământului prinde să se reverse, transfigurându-l, un potop de purpură și aur. Nicicând, ca sub aceste fastuoase apusuri, câmpii, păduri, orașe, fluvii și munți nu se dezvăluie lor înșile, atât de bogat și viu colorate.

Stingându-se apoi treptat, cu punțile și catargele carbonizate, trireme, fregate și caravele intră în noapte, ca într-o altă, mai cuprinzătoare, dimensiune. Nu se mai văd, însă peregrinarea lor, nesfârșita lor peregrinare, acoperind stele și constelații, și iarăși lăsându-le să sclipească, în inimaginabile depărtări, dă la iveală o întreagă rețea de faruri cosmice. Noapte de noapte, acele licăriri misterioase nu ostenesc să semnaleze omenirii, cu o solemnă stăruință — înfiorându-i sufletul, aprinzându-i și mai puternic închipuirea —, prezența infinitului și a eternității.

Mai sunt însă — cine ar putea să le uite ? — nopțile cu lună. Atunci, totul se schimbă încă o dată, fundamental, iar pentru cei deprinși să contemple cerul, începe un alt extaz. Rareori, privirile se pot încărca de atâta vrajă, ca în nopțile în care norii se întâlnesc cu luna. Toate câte au fost, în timpul zilei, prilej de spaimă sau uimire, apar încă o dată, sub o lumină de vis, sau încadrate într-o grea ramă de aur. Figuri de stranii regine, melancolici albatroși, mori de vânt bătând aerul cu aripile lor fantomatice, pești cu solzi strălucitori, blajinii urși polari, femeile ce se duc spre o țintă străină, privind mereu înapoi, incredibilul inorog, cavaleri în armură — urmați de păsările negre care le-au prevestit, în ultimul lor ceas de somn, că sulițe lungi le vor aduce, a doua zi, sfârșitul —, își spun încă o dată povestea.

Sub razele înghețatului astru, navele fără port și fără ancoră alunecă întruna, ducând pe puntea lor întreaga realitate și fantasmogorie a lumii.

Dar, ca toate corăbiile din univers, oricine le-ar fi fost căpitanul, și oricât de mare gloria, norii vor coborî și ei, până la urmă, în adâncul oceanului pe care și-au legănat catargele, cu o neîntâlnită cutezanță și fantezie.

Obosiți de atâta rătăcire, de himere, de neființă, un dor cumplit îi cuprinde să se întoarcă pe pământ, să aibă din nou un singur chip și un singur nume. Liberi au fost, în mod frenetic și absolut, dar acum vor să reia firul unei singure vieți, și se leapădă de alba culoare a fantasmelor.

Nimic nu mai istorisesc, ci aleargă învălmășiți ca o turmă, tulburând cu năvala lor pacea cerului. Negri și grei, se îmbulzesc între orizonturi înspăimântate, căutând să reintre, prin violență, în ciclul existenței. Un sâmbure incandescent — amnar care scapără, din cremenea tăriilor, șerpi și caracatițe de foc — mocnește în măruntaiele fiecăruia. În

Scanned with OKEN Scanner

cele din urmă, orbitor, asurzitor, cade întâiul trăsnet. Acum, totul e gata pentru ca furtuna să izbucnească.

Iar când crestele Hăşmaşului Mare se arată la orizont, izbucneşte.

(*Cartea Oltului*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 32—45.)

N. STEINHARDT (1912—1989)

● S-a născut la 29 iunie 1912, în fosta comună Pantelimon, astăzi cartier periferic al Bucureştiului. A urmat cursurile Liceului „Spiru Haret" între anii 1922—1929 şi Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti. Şi-a luat licenţa în 1934, cu un studiu de drept constituţional, *Critica operei lui Léon Duguit*. Studii de specializare la Paris apoi a profesat avocatura în Bucureşti. Între anii 1944—1947, a desfăşurat o susţinută activitate publicistică în periodicele vremii. Între anii 1948—1958, când regimul comunist îi interzice dreptul de semnătură, munceşte ca funcţionar în diferite întreprinderi şi instituţii bucureştene. În 1960, a fost arestat din motive politice în „lotul Noica". De la ieşirea din închisoare, în 1964, până la pensionare, în 1970, a lucrat ca muncitor necalificat. A reintrat în viaţa culturală, colaborând la multe din periodicele literare ale epocii. În 1970, s-a călugărit la Rohia, mânăstire din Maramureş. A murit la 30 martie 1989.

●● A debutat editorial, târziu, cu volumul *Între viaţă şi cărţi*, 1976 ; au urmat volumele : *Incertitudini literare*, 1980 ; *Geo Bogza, un poet al efectelor, exaltării grandiosului, solemnităţii, exuberanţei şi paletismului*, 1982 ; *Critică la persoana întâi*, 1983 ; *Escale în timp şi spaţiu*, 1987 ; *Prin alţii spre sine*, 1908.

●●● *Jurnalul fericirii*, editat în 1991, constituie o mărturie despre *universul concentraţionar comunist din România ; a fost redactat după ieşirea din închisoare, fiindcă, în comunism, deţinutul nu are voie să folosească un creion, să citească o carte sau cel puţin să vorbească. Prima versiune a cărţii, încheiată în 1970, a fost confiscată de Securitate. Imediat, N. Steinhardt a început să redacteze o a doua variantă. Lectura textului iniţial a convins, surprinzător, organele de anchetă că* Jurnalul *nu pune în pericol „securitatea statului" şi, la insistenţele Uniunii Scriitorilor, manuscrisul a fost înapoiat autorului.*

În închisoare, deţinutul politic este supus unui program sistematic de distrugere fizică şi psihică, prin lipsa hranei şi a căldurii, prin torturi inimaginabile, prin lipsa elementară de igienă, prin lipsa oricărei asistenţe medicale şi, mai ales, prin munci extenuante. Cum poate supravieţui un deţinut politic într-o închisoare comunistă ? Steinhardt a ajuns la concluzia că, în acest sens, există trei modalităţi : soluţia Soljeniţîn, ce constă, pentru arestat, în a-şi spune că din clipa aceea este un om mort ; asumându-şi conştient moartea, nu i se mai poate face nimic, nu mai poate fi şantajat, ameninţat sau amăgit ; a doua, este soluţia lui Alexandru Zinoviev ce presupune totala neaderare la sistemul comunist, nepăsarea şi obrăznicia ; a treia, soluţia lui Winston Churchill şi Vl. Bukovski : împotrivirea, lupta împotriva propriilor călăi.

●●●● *Reproducem, în continuare, paginile în care se reflectă parodia unui proces politic al vremii.*

Scanned with OKEN Scanner

JURNALUL FERICIRII
(Fragment)

24—26 februarie 1960

Întâi suntem aduși într-un fel de sală de așteptare, de anticameră și, judecând după faianța ce acoperă pereții cam până pe la jumătate, trebuie să fi fost vasta bucătărie a unei case boierești de pe timpuri ori a unei școli cu internat. Ne așază pe niște bănci lungi, paralele, câte unul pe bancă și la extremitate, s-ar zice că urmează să dăm o teză și le este frică să nu copiem. Ni se interzice nu numai să nu vorbim dar și să ne uităm unii la alții. E frig și ne e foame. Adăstăm o vreme ce ni se pare apăsător de lungă, apoi gardienii — sosise vezi bine ora gustării — își scot din genți pachețelele cu mâncare. Înfulecă vârtos, plescăind și morfolind cu toții, mă apucă o foame atroce și bănuiesc aceeași umilitoare senzație și la ceilalți căci, fără excepție, ne pironim privirile cu jind asupra liniștiților consumatori. La ei ne putem uita. Senzația de fiară jigărită, de cușcă. (Doar că nu putem păși de la un capăt la altul al cuștii și nici a ne apropia de gratii, ca fiara.)

Nițel mai târziu, ofițerului care intră, Păstorel i se adresează bonom și glumeț pentru a cere creion și hârte. Vrea să însemneze vesuri pe care le-a compus la Securitate și „ar fi păcat pentru cultura românească să se piardă." Ce fel de versuri ? A, nu dușmănoase, lirice, patriotice. Cum le-a compus ? A, în minte. Dar acum ar vrea să le transcrie ; cu vârsta, de, s-ar putea să le uite.

Întocmirea de versuri pe cale mintală este, oricum, o performanță, poate nu ca băgarea unui gol sau depășirea unui record, dar performanță totuși e. Se simte o învăluire de admirație. Iar Păstorel zâmbește, distant dar prietenos. (Ce nu face omul pentru o țigară ? Ce nu face scriitorul pentru un condei ?) Deși ofițerul și subordonații lui se țin tari, se supraveghează între ei și se împotrivesc vrăjii, în atmosfera glacială (la propriu și la figurat) a fostei bucătării pătrunde brusc o adiere primăvăratecă, un iz patriarhal de Cotnari și o pală de voioșie humulesteană. Ulița copilăriei nu mai pare a se fi strămutat pe întinsurile pierdute ale îndepărtatelor galaxii. Frunțile, puțin de tot, se descrețesc. S-ar zice că sunt și Medelenii fratelui Ionel pe aici pe undeva, nu s-o fi pitit Hanu-Ancuței al tovarășului președinte Sadoveanu pe sub niște uriașe bufete de la capătul încăperii ? *Tare mă bucur, glăsuiește Mihai Vodă Sturdza, că văd chef și voie bună în țara Moldovei.* Tonului bonom care îmbracă o cerere de neconceput, ofițerul nu-i poate răspunde răstit. E destul de tânăr, ofițerul, și-mi vine a crede că încearcă oarecum sentimentul elevului căruia i se oferă emoționantul prilej de a sta de vorbă cu unul din autorii reproduși în manualele școlare. Păstorel nu tace, prinde aripi și plutonierului vigilent care intervine în discuție îi trântește : „Dumneata să știi că eu nu sunt numai scriitor ci și căpitan de tunari." O dată cu vorbele acestea s-ar zice că pereții înșiși pier și că din locuri împădurite, unde lumina și umbra se urmăresc șăgalnic, vin în procesiune, printre noi, umbre mărețe și umbre duioase — Ștefan al Moldovei, Neculce boierul de țară, istețul Creangă, domnul Ibrăileanu, cneazul Moruzzi, drumețul Hogaș : ba sosesc nu numai ființe ci și clădiri sau obiecte : bojdeuca, teiul de la Copou, restaurantul *La paradis general*, biblioteca Academiei într-o dimineață de pri-

Scanned with OKEN Scanner

măvară când cititorii-s puțini și legăturile în piele ale cărților lucesc atât de blând, Bucureștii de altădată cu întreg cortegiul lor de grădinițe și grătare, și *Moldova* cealaltă, din strada Icoanei, unde în jurul unei mese răsunaseră bietele epigrame în temeiul cărora Al. O. Teodoreanu se află acum aici.

Dar proiectarea noastră în afara timpului și spațiului — și cât de yoghină, de honigbergeriană i s-ar fi părut autorului de la Paris a cărui *Noapte de Sânziene* își avea și ea însemnatul aport în făurirea scenei pe care o jucăm toți, a scenariului absurd, a părelniciilor adânc înfipte în mizerie și spaimă — nu durează mult. Aura de bonomie și aburi de Cotnari, de culoarea strugurilor poleiți în bătaia soarelui fierbinte al verilor de demult nu-l înconjoară decât pe singurul Păstorel. Când, rupând vraja calmului ce se lăsase din toate părțile, de sus, Dinu Nc. înalță și el glas, solicită o țigară, ofițerul se scutură, iese de sub puterea literaturii române și a tradiției petrecărețe, pășește acru și dârz pe tărâmul filosofiei contemporane ostile și sfâșie brusc vălul : „Dumneata să nu ne crezi atât de proști, domnule Noica." Dinu, de o slăbiciune chinuită, ascetică, se încovoaie călugărește, supus — cu priviri îngândurate, împovărate, însingurate. Sfruntare, gândește ofițerul, și ne apostrofează în bloc, rece și solemn, nu fără o ultimă nuanță de considerație (cum nu auzisem în cursul anchetei și nici nu mai aveam să întâlnim prin închisori) : „Știm noi ce reprezentați și nu ne duceți cu gesturi bune pentru găinari."

În sala de ședințe, dând impresie de pustietate, uriașă, ne așază în boxă, tot pe bănci — ca la școală, suntem mulți foști elevi ai Liceului „Spiru Haret" —, acum unul lângă altul,înghesuiți. Ne plasează pe rând, cum intrăm : mă pomenesc între Noica și, la drepata, Vladimir Streinu. Pillat, Sandu L. și câțiva pentru mine necunoscuți ocupă banca întâi : coautorii complotului înfățișat judecății și pe care-i văd astăzi prima oară. Cele patru femei (Anca dr. Ionescu, Marietta Sadova, Trixi și Simina Caracaș) sunt în fundul boxei.

În sala goală și mare vor fi în cursul procesului patru grupuri compacte de ființe omenești, despărțite între ele prin spații de vid ce reamintesc amețitoarele distanțe dintre roiurile de universuri. (Liantul pe care l-ar fi alcătuit publicul, rudele și presa nu există.)

Primul grup e al nostru, al deținuților din boxă, douăzeci și cinci la număr, îngrămădiți pe bănci, privind drept înainte (iarăși nu avem voie să ne uităm altundeva, și mai ales nu unul la altul), înconjurați — asemenea orbitelor electronice din periferia nucleului atomic — de un cerc de ostași în termen, toți echipați ca de front, cu puști mitraliere automate pe care le țin îndreptate asupră-ne, dându-și silința să se holbeze fioros. Sala e posacă, tonalitățile închise, totul e straniu, dar prezența soldaților — postați în poziție de tragere, ca și cum ar păzi banda lui Terente, a lui Coroiu, a lui Brandabura sau a lui Zdrelea napirosu, ba și prinsă asupra faptului în puterea nopții și în inima codrului ori în desișul stufărișului, iar nu un pâlc de intelectuali palizi scofâlciți, înțoliți în vesminte călcate de circumstanță cu fierul spălătoriei de la Securitate, obosiți, nedormiți, încercănați, mulți trecuți de amiaza vieții, mai toți înzestrați cu câte o boală de sedentar, de locuitor al marilor orașe : colită, rinită, constipație, tuberculoză, calculi biliari — pare o greșeală de regie, o exagerare cu nuanță de ridicol.

Scanned with OKEN Scanner

Al doilea grup îl alcătuiesc, hăt la capătul sălii și abia întrezăriți, ofițerii de Securitate, anchetatorii, inspectorii (unii în uniformă, alții în civil), veniți să urmărească desfășurarea procesului, să noteze, să verifice, ca într-o ciudată reprezentație teatrală unde repetiția de regie, repetiția generală și premiera s-ar confunda într-un singur spectacol kafkaian.

Mai e un al treilea roi, la stânga noastră : avocații apărării, superiori ca număr acuzaților, fiindcă sunt prezenți și câte doi-trei pentru un client, iar unii din ei însoțiți de secretari. Sunt, din toată sala, cei mai stingheri, mai nefericiți și — bănuiesc, apoi aflu precis — și cei mai temători. Îmbrăcați impecabil, în marele fix și la spiț, ca de nuntă, arată foarte șucari și nu le lipsește decât floarea la butonieră ori jobenul și mănușile călăului la execuțiile capitale ; altminteri sunt spilcuiți fără greș : haine de culoare închisă dintr-un material mătăsos, cu sclipiri metalice, colțuri de batistă albă ieșind din fiecare buzunar de sus al surtucului, obraji bărbieriți proaspăt și atent, freze linse de limbile a zeci de pisici. În ținuta lor de paradă sunt, în comparație cu securiștii care-și fac meseria lor înfiorătoare (meșterul la lucru se cunoaște ; meșteșugul vreme cere, nu se-nvață din vedere ; meșterul strică și drege de frică), cu noi care n-aveam încotro (doar n-am mâncat bureți) și cu membrii tribunalului, militari detașați în serviciu și dânșii (păsările fripte nu se găsesc în parii gardului), cei mai ridicoli : pentru că au de jucat roluri duble (și-s distribuiți în rolul cel mai penibil : al copilului cuminte, al băiețelului mămițichii) și au venit, dacă-i vorba așa, de bunăvoie.

Pe fotoliile de judecată, cinci militari impasibili, plictisiți : la mijloc Adrian Dimitriu (acesta nu plictisit, ci îngrijorat, căci e responsabil : fost avocat și Domnia sa, în rol și costum de colonel).

De îndată ce mă văd așezat pe bancă săvârșesc fapta pe care o consider singura meritorie din viața mea : lui Noica, pe a cărui față se citește deznădejdea și în ai cărui ochi (ochii aceia care-l caută în zadar pe Mihai Rădulescu) lucește o frământare atroce, îi suflu trăgându-l de mânecă atâta timp cât vânzoleala instalării noastre încă nu s-a terminat și mai pot vorbi pe scurt : Dinule, să știi că nu suntem supărți nici unul pe tine, te iubim, te respectăm, toate-s bune.

Dumnezeu îmi este binevoitor : fața lui Dinu se luminează, îmi strânge la iuțeală încheietura mâinii, oftează adânc, despovărat. Am făcut și eu ceva bun în lumea aceasta.

Cu Vladimir Streinu schimb doar priviri pe furiș și câte un mic zâmbet ; ne vom da însă adeseori coate în timpul procesului și vom râde chiar de-a binelea când procurorul, dezlănțuindu-se, va face, împotriva intelectualilor reacționari din boxă, elogiul unui Eminescu, unui Tolstoi, unui *Ghiote*.

Bieților avocați le vine greu de tot. Se știu cei mai supravegheați, nici măcar n-au siguranța osândirii cum au cei din boxă ; asudă, își șterg discret frunțile, unii cu batistele de mătase albă din buzunarul de sus al hainei, alții cu batiste mai mari, gospodărești, colorate, scoase de prin buzunarele pantalonilor, bătrânește. La pauză, fiecărui învinuit i se acordă dreptul să stea cinci minute de vorbă cu apărătorul său ; întrevederea are loc pe una din băncile din fundul sălii și în prezența respectivului anchetator. Din milă față de avocat — omul tremură să nu i se încredințeze

Scanned with OKEN Scanner

cine știe ce mesaje, să nu trebuiască să audă cine știe ce imprecații dușmănoase — mă limitez la vorbele cele mai oarecare și indic argumente și motivări imbecile. Mi se răspunde cu o căutătură recunoscătoare.

Domnul Bondi, care-l reprezintă pe Vladimir Streinu, își caracterizează clientul ca fiind din totdeauna, din tinerețe, neîncetat, cu neobosită perseverență, un vajnic, un convins, un aprig dușman al comunismului... vreau să spun al legionarismului. Un fel de râs înfundat înfrânge solemnitatea înțepată a ședinței. Streinu, alături de mine, tresare, apoi surâde și el.

Un alt apărător care o pățește destul de urât e Mădârjac al lui Păstorel. (La *ultimul cuvânt* autorul *Hronicului* va izbuti să iște iarăși o boare de omenie spunând că el face epigrame cum face găina ouă.) Mădârjac, întrerupt de președinte spre a fi întrebat tăios dacă împărtășește cumva părerilor celor din boxă, răspunde pripit : ferească Dumnezeu... Președintele ia act de această mărturisire de credință mistică, de acest mod de exprimare vădind, și nu întâmplător, o anumită mentalitate și-l poftește în mod grav să-și cântărească vorbele. Nu trec multe clipe și, vrând să arate că Teodoreanu prin glumele sale n-a urmărit la restaurantul *Moldova* să răstoarne regimul, Mădârjac, din nou cuprins de avântul prieteniei, își întărește spusa cu echivalentul bisericesc al lui *parol monșer* — la care poate se gândea și pe care, mânat de un subconștient imbold către respect, absolut firesc în ceea ce, totuși, era pretoriul unei instanțe judecătorești, îl înlocuiește — și anume cu „să ferească Dumnezeu." De data aceasta Adrian Dimitriu se supără foc și-l amenință pe avocat de pe înălțimi izvoditoare de gheață și pline de subînțelesuri.

Poldi Filderman, spre a-l apăra pe doctorul Răileanu, raționează *coram populo* : dacă aș ști că e legionar, eu, care am fost schingiuit de legionari, pentru nimic în lume nu mi-aș fi dat asentimentul să-i fiu avocat. Cum nu poate totuși susține că întreaga acuzare e neîntemeiată, găsește de cuviință să-i califice pe toți ceilalți din boxă drept filosofi ai sângelui și morții, gardiști de fier inveterați și descendenți spirituali direcți ai Căpitanului. Apoi, spre a dovedi prima aserțiune, își scoate haina, schițează gestul de a-și desface și cămașa, iar pentru că afirmă că a fost bătut și la picioare „unde poartă urmele bestialității legionare", dă să se descalțe. Un semn discret — plictisit al președintelui, sau poate graba (deoarece fiecărui avocat i s-au concedat numai patru minute), sau poate considerarea gestului început drept un simbol îndeajuns de grăitor, îl determină să se oprească și să renunțe la exemplificarea pe viu.

Dintre cei vreo douăzeci de martori ai acuzării (la ceilalți procurorul și apărarea au renunțat de comun acord) se remarcă ziaristul Radu Popescu, printr-o declarație de neașteptată virulență și lungime ; este și el deopotrivă de sclivisit înveșmântat ca și avocații ; se mișcă, în timp ce vorbește, ca un profesor la catedră, cu gesturi ample și studiate cum se zice că erau ale lui Maiorescu, îl bestelește pe Noica întocmai ca cel mai strașnic gradat pe cel mai netrebnic recrut. Își recită fără oprire tirada întreagă. La sfârșit se șterge și el cu o băsmăluță scoasă din buzunarul de la spate al pantalonilor : pe frunte, pe față, pe mâini.

Apare la un moment dat o bătrânică în negru, cu o pelerină — aduce cu *Barbara Ulbrich* ori mai degrabă cu directoarea pensionului din *Crima lui Sylvestre Bonnard*, aceea care s-a transfigurat aflând că mo-

Scanned with OKEN Scanner

destul ei vizitator e membru al Institutului Franței. Bătrânica răspunde la numele de Popescu-Voiteşti, e văduva geografului, e pensionară şi execută lucrări de dactilografie. Ea a bătut *Aşteptând ceasul de apoi*, romanul cu subject legionar al lui Pillat. Somată să se explice pentru care motiv, văzând despre ce e vorba, nu a sesizat autoritățile, menționează cu voce calmă şi joasă următoarele : mai întâi, când bate la maşină, atenția i se îndreaptă numai asupra cuvintelor, nu asupra frazelor, şi cu atât mai puțin asupra sensului lucrării ; în al doilea rând, a înțeles şi ea că este vorba de legionari dar i s-a părut că lucrarea-i net antilegionară, fiindcă pe tinerii care aparțineau mişcării, autorul îi înfățişa sub o lumină defavorabilă. Defavorabilă ? Da, desigur, de vreme ce arăta că lipseau de la cursuri, că nu-şi dădeau regulat examenele, că veneau acasă seara târziu, că-şi supărau bieții părinți care se speteau să le plătească taxele şi să le cumpere cărți.

Încântător e un prieten al lui Păstorel ; tuciuriu, scund şi îndesat. Se numără şi el printre comesenii de la restaurantul din Icoană. Retrăgându-şi declarația dată la anchetă, nu vrea să recunoască aspectul dușmănos al rostirilor acuzatului. Președintele stăruie mult, în sală se produce (în fund) un fel de vagă rumoare, însoțită de o nespusă uimire. S-ar zice că în derularea filmului s-a produs o pană ; nu că ar avea vreo importanță, dar nu şade frumos. Martorul, cred, e macedonean, îl cheamă Arsenie Tașcu-Dumba, şi trebuie că aparține acelor familii de aromâni care prin Ragusa, Viena şi Ardeal au ajuns în regat. (Altele, ca Şaguna, Stârcea, Capri, Hurmuzachi, Grigorcea, Flondor, se vor fi oprit în cadrul statului habsburgic tot pe pământ românesc.) Există o ramură Dumba înnobilată de împărat, trăită la Curte, rămasă fidelă dinastiei şi orașului imperial al valsului. (Iosif Roth a descris în *Radetzky Marsch* cazul — ciudat — al acestor exponenți ai „națiunilor conlocuitoare" care au fost şi au rămas până la urmă slujitorii devotați ai împărăției. La ei s-a referit şi Rebreanu cu David Popp din *Catastrofa*. Şi nu de ei ține şi Avram Iancu ?)

Mai târziu, în puşcărie, aveam să aflu cât de sigure sunt prieteniile stabilite de macedoneni, cât de credincioşi, de statornici pot fi — deşi cu mare greu se dăruiesc. Amenințările președintelui, din ce în ce mai enervate, dau greş. Președintele propune organului procuraturii să ceară în instanță arestarea martorului vădit mincinos. (Scena riscă să ia un caracter cu totul ionescian : dacă Păstorel, întrebat de președinte, îşi menține declarația de vinovăție de la anchetă — şi cum să n-o menție ? — înseamnă că martorul, susținându-i nevinovăția, minte şi urmează să fie trimis în boxă ca sperjur în temeiul cuvintelor celui pe care a vrut să-l apere.) Procurorul reflectează dar nu cere arestarea. I se acordă martorului două minute de gândire. Martorul se face fețe-fețe, se încruntă, o roşeață difuză îi acoperă negreala obrajilor, îşi încordează trupul mărunțel. După trecerea celor două minute martorul declară că acuzatul nu a vorbit dușmănos. Președintele, procurorul şi judecătorii dau a înțelege cu umerii, capetele şi mâinile că martorul e un idiot — şi-l trimit la loc cu mocoşite amenințări. A învins !

Din rechizitoriul procurorului mă interesează îndeosebi acea lungă parte unde face analiza pledoariilor apărării. Le declară, în general, sănă-

Scanned with OKEN Scanner

toase. Distribuie note, calificative, menţiuni şi observaţii critice. Avocaţii-elevi stau cuminţi cu mâinile pe bancă. La sfârşit — Mădârjac a fost citat negativ numai în treacăt — se vede că răsuflă uşuraţi. Le-a fost cald.

Când ni s-a spus că vom avea dreptul să rostim un cuvânt final de apărare ni s-a atras atenţia că putem numai să ne recunoaştem vinovăţia şi să cerem indulgenţa tribunalului. Bolile pot fi invocate ? Pot. În numele lui Păstorel se depune un certificat de neoplasm pulmonar.

Cei mai mulţi se mărginesc, pe scurt, a recunoaşte şi a aştepta verdictul. Pillat, cel dintâi, începuse : „Deşi n-am fost niciodată un anticomunist, totuşi datorită faptului că am socotit întotdeauna inadmisibilă o doctrină materialistă a violenţei, n-am putut să nu..." Preşedintele a intrat în stare de frenezie ; Dinu e întrerupt cu brutalitate, puştile automate par îndreptate dramatic asupră-i. Alecu, emoţionat, face *o mea culpa* generală, arată că vede în marxism singura soluţie şi-mi pare că lăcrămează ; boierul generos de la paşopt, care sălăşluieşte în fundul sufletului său, a preluat conducerea conştiinţei. Altfel decât Alecu, dr. A. Vl. îşi cere iertare cu vorbe ticluite şi lozinci şi-şi şterge ochii cu emfază. Simina vorbeşte spontan şi iute, ca de pe motocicletă, se cunoaşte că în vinele ei zvâcneşte sângele unui fost membru al Legiunii străine din Africa, unui boier aventurier, unui muşchetar, unui paladin care — te miri din ce pricină sau pentru a veni în ajutor celui slab şi pipernicit sau a sfida pe cel tare — nu-şi cruţă nici vorbele, nici pumnii, nici sabia. Noica, demn şi palid, nu se recunoaşte vinovat faţă de codul tribunalului dar se consideră adânc vinovat faţă de prietenii pe care i-a târât aici după el şi cărora le cere să-l absolve. Marietta Sadova e jalnică, plânge, tuşeşte, se îneacă, evocă cele şaizeci de piese sovietice pe care le-a montat, invocă faptul că n-a avut niciodată moşii sau ranguri.

Dar eu ? Eu mi-am pregătit cu grijă, din celulă, eventualul cuvânt final şi-l recit fără oprire : „Faptele fiind ceea ce sunt, se cade să arăt două lucruri : primul, că nu am avut intenţia de a unelti, al doilea că dacă aş fi ştiut că volumul lui Emil Cioran, *Ispita de a trăi*, putea fi interpretat ca un atac la adresa poporului român (ceea ce nu este) nu l-aş fi citit şi nu m-aş fi asociat la răspândirea lui, deoarece am avut, am şi voi avea întotdeauna faţă de poporul român numai simţăminte de adânc respect şi netărmurită dragoste."

Cuvinte destul de îndemânatice şi care Dumnezeu ştie de ce, fiindcă n-or fi mai grozave decât ale celorlalţi —, sunt ascultate de câteşipatru grupe ale sălii în tăcere. Dr-ul Al. G. mi-a spus apoi, la camera 18, că l-am emoţionat.

Când tribunalul se retrage, rămânem sub pază în boxă. Destinderea e generală. Avocaţii zâmbesc asemenea elevilor după examen. Ofiţerii şi anchetatorii răsuflă ca după inspecţie. Ostaşii îşi dezmorţesc picioarele. Şeful gărzii un plutonier ţigan care-i şi bărbierul Securităţii, foloseşte prilejul ca să se suie pe platformă şi să se aşeze pe scaunul grefierului.

De acolo ne priveşte covârşit de fericire, aidoma călătorului care s-ar odihni pe tronul regesc în timpul vizitării unui palat ori s-ar urca, în clădirea unui parlament, la o tribună ilustră. Excursionistului i se pare, din vârful anevoie atins al muntelui, că priveliştea care se desfăşoară în vale e pentru el anume. Cât de bucuros e vremelnicul grefier ! Îşi arată toţi dinţii. Poate că e, cel puţin acum, singurul cu adevărat fericit din

Scanned with OKEN Scanner

toți câți sunt aici, toți robi, toți actori în diferite roluri într-o nevoită și obositoare piesă.

Oare nu cumva întreaga mascaradă își află punctul de congruență în această cum nu se poate mai trecătoare și tâmpă fericire a buzatului, printre strămoșii căruia nu-i cu putință să nu se fi numărat și un gâde ?

Tribunalul reintră : sentința se va pronunța după trei zile.

Suntem scoși la repezeală. Între ușa de ieșire și dubă deslușim un cer plumburiu, o seară de lapoviță, împunsături de aer curat.

(*Jurnalul fericirii*, Cluj, Editura Dacia, 1991, p. 63—70.)

RADU PETRESCU (1927—1982)

● S-a născut la 31 august 1927 în București. A urmat cursurile Liceului „Ienăchiță Văcărescu" din Târgoviște și Facultatea de Filosofie a Universității din București. A funcționat ca profesor în localitățile Pietriș și Prundul Bârgăului, între anii 1951—1954 ; a revenit, apoi, ca funcționar, în diferite instituții bucureștene.

●● A debutat cu romanul *Matei Iliescu*, 1970. În anul următor, a publicat volumul intitulat, anodin, *Proze*, alcătuit din secțiunile *Didactica Nova*, *Sinuciderea din Grădina Botanică*, *Jurnal* și *În Efes* ; alte titluri : *Ocheanul întors*, 1977 ; *Ce se vede*, 1979 ; *Părul Berenicei*, 1981 ; postum, a fost editat volumul *A treia dimensiune*, 1984.

●●● Ocheanul întors *este un jurnal în care autorul a notat zilnic, sau la scurte intervale, evenimentele trăite. Radu Petrescu a înțeles jurnalul ca pe o etapă pregătitoare a viitoarei opere, el este concomitent „laborator" și „exercițiu" în vederea creației. În același timp, jurnalul dezvăluie marginalizarea intelectualului în sistemul comunist, condițiile dificile ale existenței sale și ale celorlalți, lipsa de orizont spiritual, dificultățile informației literare și artistice.*

●●●● *Reproducem un fragment din însemnările făcute la Prundul Bârgăului între anii 1952—1954, unde a fost profesor de literatură română la școala generală din localitate.*

OCHEANUL ÎNTORS

(Fragment)

Prundul Bârgăului. Continuă să ningă de azi-noapte, iazul e înghețat și moara în zăpadă, munții în nori fără contur. Încep programul gândit ieri în amănunt și a cărui necesitate o simt de mult, pentru resociabilizarea mea viitoare : în drum spre iaz alerg, aleg gânduri senine, la întoarcere fac un scurt ocol activ prin câmpul de pe celălalt mal, de unde încerc să văd spre Miroslava, Căsariu. Ea gătește, chipul ei drag e serios, concentrat, foarte matur ; poartă pantofi cafenii, ciorapi lungi albaștri, o fustă gri și jerseul alb cu guler, mâneci și nasturi verzi. Părul lăsat pe spate, prins deasupra cefei cu o panglică roșu-închis, în culoarea vișinelor târzii. Ce curios, mă aflu exact în situația dorită și descrisă în iulie 1949

proiectând jurnalul pădurarului. Pe margine însemnasem — literatură. Literatura mea însă, observ, este viață. Unitatea mi se pare evidentă, mă scutește de multe dureri. Azi-noapte am citit din notele vechi, ce rău scrise, dar ce cărți vor ieși de-aici ! Exclamații pe care mi le iert ținând socoteală că atâți ani în fiecare zi am scos altele, inverse. Dar sistemul entuziasmului pentru realizări trebuie să înceteze, e mai periculos decât cel al disperării. În fond, *Didactica* terminată, mă aflu într-un gol de aer; vechiul meu personaj ridicul reapare, ceea ce face necesară reluarea însemnărilor zilnice.

Iau cu mine la școală volumul întâi din *Du côté de chez Swann* ; citesc în recreații străduindu-mă să nu aud conversațiile din jur, lucru pe care îl reușesc minunat. Proust scrie prea mult, într-adevăr. Din cauza aceasta, imaginile lui sunt statice, fotografii într-un album, simți că dacă întâmplător n-ar fi existat un domn Proust, n-ar fi existat nici ele, defect esențial. Condiția vieții, și în scris, este rapiditatea exactă. De la 6 la 12 noaptea ședință cu H., în cancelarie, în chestia lui R., profesorul de rusă, pe care menajul P. vrea să-l îndepărteze pentru a-i lua locul, timp să mă gândesc la *Mara* lui Slavici și la entuziasmul cu care am citit, la Dipșa, acest roman. Găsesc mai întâi că entuziasmul a fost cam exagerat și că deși cartea lui Slavici, cu excepția finalului absurd, este solidă, totuși Rebreanu a făcut cu *Ion* ceva măcar la fel de solid. Cât despre curiozitatea pe care am notat-o, e picantă, dar acum nu sunt sigur că nu e, în fond, un defect. Spre casă, sub cer înstelat, cu capul pocnind de durere. Adorm târziu.

Zi rece, aurorală. Heniul iese din zăpezile subțiri cu un mov-roșcat, rubiniu, vârful lui lung este învelit într-un nor oranj, peste care nori violeți lasă în interval perlări diafane, pete de albastru curat, de verde lucid, Veronese. Am regăsit astăzi și aici lacurile mele iubite de acum trei și patru ani, cumpăr cu ea o lămâie, o portocală. Foarte amuzante ilustrații la *Călin* fac elevii din clasa a șaptea, Maria Gorea, perfect talent, simț al fantasticului caligrafic, pe care Mac Constantinescu și Demian i l-ar putea cu siguranță invidia. După-masă alfabetizare, până la ora 4, în Gura Văii Cioară. Soții Lucuța insistă să le procur gaz, mai ales femeia, scheletică, înaltă. Frumoasă tânără grasă îi vizitează, ochi violeți, frumusețe venețiană. În drum spre casă, Oala și Căsariul întregi, roz intens în fundal verde, minuni. Dar mă simt obosit, aș dormi, deși la 9 seara un magnific clar de lună albește ferestrele.

Zi neobișnuit de bogată, lecții bune, copiii inteligenți și apropiați. Și totuși, zic privind în urmă la ce scriu, prin ce e bogată această zi ? Am cărat lemne în casă cu cotarca, am fost activ. Ce curios că s-a găsit în lume cineva care să creadă că există oameni de prisos, oameni atât de lipsiți de umanitate încât să dispară fără a provoca în lume nici o tresărire. Simptomatic. Ideea omului de prisos pare a fi îndepărtat flaubertiană, naturalistă, diluată până la dispariție cu apă de flori, umanitară. Întrebare : cu puncte de vedere absurde ce literatură se face ? Literatura pe care o știm și care are, slavă Domnului, destui admiratori, pentru că mulți sunt cei care citesc pentru a afla numele și descrierea a ce li se

Scanned with OKEN Scanner

pare a fi cazul lor. Acum trei zile am notat că la mine nu pot face deosebire între viață și literatură, aceste două lucruri sunt identice de la un moment, când am devenit interior lumii și m-am instalat astfel între Idei. Doruri de-o clipă, imediat uitate, se împlinesc mai târziu ca de la sine, printr-un mecanism neînțeles, aș crede într-o intervenție de sus și poate că e timpul să-mi lămuresc aceasta. Poate că în acest paradis al Ideilor, ființele noastre de aer, divine simulacre constituind umanitatea, se află în așa de stricte și necesare legături cu ce le înconjoară și care a încetat de a le fi străin, exterior, încât poate că însăși respirația devenind un soi de voință subtil materială face ca orice gest să-și aibă împlinire. Îmi amintesc declarația lui P.C. acum șapte ani, în noaptea Anului Nou, zisele lui S., propriile mele presimțiri din vara trecută. Se împlinește însă numai ce trebuie. Momentele de opresiune, de neîncredere, de disperare vin poate nu din lipsa de credință în mecanismul acesta exact al complicității lumii, ci din faptul că nu știm ce trebuie să așteptăm, pierdem atât de ades din vedere ființa noastră esențială. Simt că gândesc insuficient ; peste zece ani, rândurile acestea mă vor scoate din sărite. Sunt. nu mai puțin, în fața unui întuneric neliniștitor în care trebuie să încerc să privesc. Un gând apare astăzi, îl notez sec, îl uit, peste trei ani găsesc nota și constat că între timp acel gând s-a făcut sânge, ochi, respirație și că, lăsat la fund atât timp, nu doar a crescut, ci *m-a subsumat lui* — și nu prin asemenea repetate subsumări devenim la un moment *divinele simulacre* ? Nu astfel ne interiorizăm lumii, devenind noi înșine lumea — o lume a umanității ? Ce crede ea despre aceasta, iată la urma urmelor unicul lucru care mă pasionează.

Ieri-noapte a nins grozav, intru în zăpadă cu ghetele până la glezne. Seara, ea se culcă, eu răsfoiesc prin caietele lui M. Ce rău îmi pare că n-am lucruri mai recente ale lui și cât regret că nu-mi scrie. De la el, la ultima mea trecere prin București (4—11 ianuarie) am știrea că Z. a hotărât să mă ocolească, dar va continua să citească ce scriu. Exclamația lui M., în Ioanid. Răspunsul meu ingenuu și dezolat de acest. crud malentendu. Era pe seară, se întunecase, chiar și copacii parcului mari fantome răcoroase. Vorbele noastre acre-dulci, pe un substrat totuși la fel de înalt ca stelele. De voi putea scrie cărțile pe care le gândesc ar fi bine, dar nu în condițiile prezente o să pot realiza opera care să mă salveze, iată ce-mi zic. Peste câtva timp vom suspenda pentru totdeauna șederea noastră în Transilvania, am nevoie urgentă de parcuri și biblioteci, de confort, deși acestea sunt acum o iluzie și singurătatea e singurul lucru rezervat mie, poate. Nu-i vorbă, lângă ea și cărți. Să compun acel sistem de a trăi (de a vedea lucrurile, de a reacționa) eminamente pentru existența în societate, pe care-l visez de mult și pe care nu l-am așternut până acum pe hârtie.

Azi-noapte, cu stomacul încărcat, am dormit puțin și zbuciumat, cu teamă de hoți. Era însă vântul care pocnea ușa morii. Azi cald, zăpada se topește, bălți sunt peste tot, negrul biruie cu precizii umede. La școală, mulțumit să constat că devin stăpân pe clase. Viorica Bruj, Paraschiva Surcel și alții dintr-a cincea B citesc excepționale compuneri despre animale, păsări, așa cum desigur cutare sau cutare n-ar putea scrie. Acești

Scanned with OKEN Scanner

copii sunt astfel o dată în viața lor poeți, cine știe ce vor face după ce-i voi părăsi. Iar momentul acesta de poezie n-ar fi fost cu putință fără mine. Vasăzică ocazionez ceva, existența mi-e rodnică. După-masa e magnifică, o dezvelire de baloane gazoase, un triumf al munților. Ce păcat că n-am decât cinci minute pentru a-i privi, ies din casă doar pentru a mă duce la istoria pe care o ține d-na P., femeie cu adevărat nebună, apoi la întoarcere sufăr de indigestie, boală mai mult nervoasă, și în timp ce ea face lucruri pozitive, citesc Proust. „Prin multe cel dintâi volum din *Du côté de chez Swann* amintește *Vie de Henry Brulard* a lui Stendhal, apoi revin la o carte ce-mi dă plăceri tot atât de mari ca și ce citesc din Proust, în plus având sentimentul rigorii clasice. Poate într-un fel să fie uscată, uscăciunea aceasta, însă, mă face fericit. Odată, la treizeci de ani și ceva, voi începe niște note zilnice cu totul deosebite de ale prezentului — când voi fi scris, încă două sau trei cărți." Rândurile de mai sus le-am notat pe o hârtie, să le folosesc undeva. Dar nota aceasta e departe de a spune ce trebuie !

Indigestie gravă. Vreau să plec la școală, dar reintru în pat. La 6 seara termin prima parte din *Du côté de chez Swann*, Combray, minunată, un Renoir *(Femeia culegând flori*, 1872), fără echivalent poate în restul operei. Citesc și din *Cartea despre femei* a lui S., scrisă în 1947 cu geniu, cuvânt deloc deplasat. Mor de curiozitate să-i aflu opinia despre cartea mea, în același timp, îmi zic, eforturile mele cele mai mari vor fi de-acum încolo, dar principiul e găsit, e cartea lucrată în vara aceasta.

Luni. Scrisoarea de la M. din 26 ianuarie. A așezat-o între *Șun* și *Craii de Curtea Veche*, scrisul i se pare excepțional, cartea plină de culori ca un album, un desen subțire. A citit-o în A. și T ; la București a citit-o D., care este încântată. Studiez până noaptea târziu, pentru *Matei*. Somn posibil doar către ziuă, gândurile încâlcite ale insomniei mă chinuie. Am scris undeva : „...Toate acestea, fără a înceta să fie comune, au pentru el sonorități deosebite, arhitecturale inefabile, ele se petrec în paradisul Ideilor ca pe un fel de eternă câmpie a Ilionului, pe care lupta vitejilor se desfășoară în nesfârșit ; orice artist de la Homer încoace este un soldat în aceste armate de aer, un combatant acoperit de sânge care-și povestește luptele — pentru că operele de artă nu sunt altceva decât monografii de Idei."

(Ocheanul întors, București, Editura Cartea Românească, 1977, p. 123—128.)

Scanned with OKEN Scanner

C. POEZIA. EVOLUȚIE. REPREZENTANȚI

NICHITA STĂNESCU (1933—1983)

● S-a născut la 31 martie 1933 la Ploiești ; a urmat liceul în același oraș și Facultatea de Filologie a Universității din București. În anul 1957 a debutat cu trei poeme în revista *Tribuna*. Primul său volum, *Sensul iubirii*, 1960, a fost primit cu entuziasm de critică și de cititori. Începând cu anul 1964, a publicat aproape anual câte o nouă culegere de versuri. A lucrat temporar în redacțiile revistelor *Gazeta literară* și *Luceafărul*. Călătorii în străinătate. Versurile sale sunt traduse în diferite limbi. Universitatea din Viena i-a acordat în 1975 premiul „Herder". A murit la 13 decembrie 1983.

●● Volume : *Sensul iubirii*, 1960 ; *O viziune a sentimentelor*, 1964 ; *Dreptul la timp*, 1965 ; *11 elegii*, 1966 ; *Roșu vertical*, *Oul și sfera*, amândouă în 1967 ; *Laus Ptolemaei*, 1968 ; *Necuvintele*, 1969 ; *În dulcele stil clasic*, 1970 ; *Măreția frigului*, 1972 ; *Epica magna*, 1978 ; *Opere imperfecte*, 1979 ; *Noduri și semne*, 1982. Eseuri : *Cartea de recitire*, 1972 ; *Respirări*, 1982.

●●● Universul liric. Originalitatea limbajului poetic.

Poezia Leoaică tânără, iubirea *face parte din volumul* O viziune a sentimentelor, *alături de alte poeme de dragoste cum sunt* : Vârsta de aur a dragostei, Îmbrățișare, Poveste sentimentală, Ploaie în luna lui martie, Visul unei nopți de iarnă, Cu ușoară nostalgie *ș.a.*

1. La apariția volumului O viziune a sentimentelor, *critica literară a sesizat aptitudinea poetului de a gândi deodată două planuri ale existenței, unul individual și un altul cosmic. Toate poemele sunt construite pe această superioară dualitate, ce constituie nota particularizantă a poetului. Dialogul dintre îndrăgostiți se transformă la Nichita Stănescu, pentru prima oară în literatura autohtonă, într-un vârtej cosmic : „Cuvintele se roteau, se roteau între noi, / înainte și înapoi, / și cu cât te iubeam mai mult, cu atât / repetam, într-un vârtej aproape nevăzut, / structura materiei de la-nceput"* (Poveste sentimentală). *Strângerea de mână, delicată, sfioasă ori pătimașă, din poezia anterioară este înlocuită printr-o îmbrățișare ce comprimă întreaga materie : „...ne-am zvârlit, strigându-ne pe nume, /unul spre celălalt, și-atât de iute, / că timpul se turti-ntre pieptu rile noastre / și ora, lovită, se sparse-n minute"* (Îmbrățișări). *O întrebare aparent retorică, ce închide emoția în fața descoperirii sentimentului de dragoste : „De ce te-oi fi iubind, femeie visătoare, / care mi te-ncolăcești ca un fum, ca o viță-de-vie / în jurul pieptului, în jurul tâmple-*

lor, / mereu fragedă, mereu unduitoare ?" — face trecerea într-un plan reflexiv, construit pe simboluri cosmice, ca într-o curgere heraclitiană : „De ce te-oi fi iubind, ochi melancolici, / soare căprui răsărindu-mi pe umăr, / trăgând după el un cer de miresme / cu nouri subțiri, fără umbră ?" (Cântec fără răspuns).

2. A doua trăsătură caracteristică a poeziei de început a lui Nichita Stănescu o constituie originalitatea expresiei verbale. Limbajul său nu este nici plastic, nici metaforic ; poetul vizualizează sentimentele și trăirile sufletești, și, în acest sens, titlul volumului sugerează exact modalitatea lingvistică a primei sale perioade de creație. El percepe realitatea înconjurătoare ca toți ceilalți, dar sesizează ceva, în plus, și anume legăturile ascunse dintre lucruri și fenomene și le exprimă printr-o mare libertate asociativă : umerii șiroiesc, efluviile olfactive pot fi mângâiate, razele soarelui par prinse de crengi, asemenea fructelor. Asocierea imprevizibilă, ce definește adâncimea libertății sale spirituale, dar nedumerește percepția cititorului comun, este poetică deoarece are ca urmare imediată intervertirea elementelor și a proprietăților materiei : „Clipele erau mari ca niște lacuri / de câmpie / și noi nu mai conteneam traversându-le. / Ora își punea o coroană de flori, liliachie. Ți-aduci aminte de atunci, tu, gândule ?" (Cu o ușoară nostalgie).

3. În poezia lui Nichita Stănescu nu trebuie să căutăm mereu cu tot dinadinsul, un sens, fiindcă, deseori, nu găsim nici unul. Încă din anul 1939, în Principii de estetică, *G. Călinescu observa că de foarte multe ori poezia se preface că are un sens și simpla organizare a expresiei lingvistice în versuri generează o tensiune a spiritului ce ne determină să zăbovim asupra textului.*

Ceea ce este nou la Nichita Stănescu rămâne punctul de plecare, elementul ce determină cristalizarea poemului. La Lucian Blaga, de pildă, fiecare poem este consecința unui șoc emotiv, a unei trăiri interioare de o amplitudine nemăsurată, ce se revarsă în versuri. Nichita Stănescu, dimpotrivă, consemnează liric o situație oarecare, un eveniment biografic, cu rol de factor declanșator și, de aici, poetul alunecă spre cele mai neașteptate idei și, mai totdeauna, încifrate viziuni. Tipul acesta de lirism, determinat cu luciditate, pe care poetul îl retrăiește în imaginație, este un lirism contemplativ, fără căldură sufletească, dar copleșitor ideativ, deoarece se adresează în primul rând reflecției, rațiunii și abia în subsidiar sensibilității receptorului.

●●●● Leoaică tânără, iubirea. *Comentariu literar*

Aceste trei trăsături generale, specifice poeziei lui Nichita Stănescu, le regăsim și în poezia

LEOAICĂ TÂNĂRĂ, IUBIREA

Leoaică tânără, iubirea
mi-a sărit în față.
Mă pândise-n încordare
mai demult.
Colții albi mi i-a înfipt în față,
m-a mușcat leoaica, azi, de față.

Scanned with OKEN Scanner

Și deodată-n jurul meu, natura
se făcu un cerc, de-a-dura,
când mai larg, când mai aproape,
ca o strângere de ape.
Și privirea-n sus țâșni,
curcubeu tăiat în două,
și auzul o-ntâlni
tocmai lângă ciocârlii.

Mi-am dus mâna la sprânceană,
la tâmplă și la bărbie,
dar mâna nu le mai știe.
Și alunecă-n neștire
pe-un deșert în strălucire,
peste care trece-alene
o leoaică arămie
cu mișcările viclene,
înc-o vreme,
și-nc-o vreme...

(*O viziune a sentimentelor*, București, Editura pentru literatură, 1964, p. 23—24.)

●●● *Întâia strofă surprinde, prin intermediul metaforei coalescente „leoaică tânără, iubirea", momentul declanșator al reflecției ideatice. Metafora determină proiecția intelectuală a subiectivității, așezând sentimentul dragostei în zona superioară a meditației. Asemenea leului, regele savanei, iubirea rămâne regina sentimentelor. Versurile rezumă, succint, o întreagă „poveste" de dragoste, eludând amănuntele și esențializând etapele : iubirea îl „pândise" de multă vreme, fusese conștient de prezența ei, dar astăzi abia și-a înfipt „colții albi" în fața poetului.*

Următoarele două strofe consemnează consecințele revelației trăite de poet, în clipa când intuiește prezența copleșitoare a dragostei. Emoția certitudinii declanșează un sentiment de fericire proiectat pe două dimensiuni distincte : una cosmică și o alta biologică, „anatomică". Realitatea înconjurătoare își modifică dimensiunile : mișcarea, privirea și auzul se întâlnesc într-o sinteză undeva, în spațiu, a cărei înălțime este simbolizată de zborul ciocârliei. Versurile ultime înregistrează urmările emoției la dimensiuni biologice. Poetul își trece mâna peste față, dar în locul tâmplei, al sprâncenelor, al bărbiei, palma alunecă peste un teritoriu anatomic necunoscut anterior : un „deșert în strălucire". Noua fizionomie a feței poetului reflectă trăirea emoțională a sentimentului de dragoste ca o supraîncordare a întregii ființe umane. Iubirea — sugerează textul — transfigurează umanul, reprezentând o dimensiune definitorie a ființei, trăire superioară ce înnobilează spiritul și existența omului.

●●● În dulcele stil clasic. *Comentariu literar*

Poezia face parte din volumul cu același titlu, apărut în anul 1970, volum în care poetul experimentează diverse formule lirice, culese din

Scanned with OKEN Scanner

toate vârstele literaturii române, cu intenția de a parodia nostalgic, cu delicatețe și o stinsă ironie, stiluri, specii, modele și modalități, pentru a le nega și a se delimita, după ce le-a intuit mecanismul, spre a-și subția suplimentar, prin contrast, propria-i individualitate. Monologul eminescian, melancolic și meditativ, este parafrazat în Mult vechii de romantici, Clipa cea repede, Mă las locuit, De din vale de Rovine : timbrul sufletesc și narativitatea din Flori de mucigai, de T. Arghezi, revin în Strigături, Cântece ș.a.

La nivelul tehnicii literare, este vizibilă străduința poetului de a explora limbajul din interiorul lui, de a trece dincolo de normele gramaticale și de a disloca sintaxa propoziției. Nichita Stănescu asociază cuvintele pe baza unei analogii sonore : „...încă mai ninge / cu tine în mine rămân înghețat / ...suavă meninge / și somn tulburat" (Sete), sau sonoră și arbitrară : „Stai calule și pasăre / să paștem aerul și norii / și gheața asta zarzăre / care ne plouă dosul orii" (Lăuntrul ochi). Alteori, schimbă un fonem de la un substantiv la altul, creând un cuvânt nou : „Scoate-mi pielea de pe mine / poate vrei o amforă, / poate vrei să bei dulbine / Doamnă Verde Camforă" (Dulce cupa mea de piele), ori îl izolează într-o singurătate tainică și maiestuoasă : „Soarbe-mă de poți să sorbi / «S» e rece azi din sunt" (N-ai să vii). Adesea, trece frontiera dintre clasele morfologice, introducând substantive și numerale după conjuncția „să", în contexte specifice verbului la viitorul popular : „N-ai să vii și n-ai să morți / N-ai să șapte între sorți / N-ai să iarnă primăvară / N-ai să doamnă, domnișoară". Substantivul este substituit prin formele verbale personale ale verbului „a fi" : „Astăzi eu mă mut din sunt. Ce poveste / Este / a fost mâncat de către este."

Fragmentarea arbitrară a sintaxei are drept consecință imediată pierderea semnificației denotative a cuvintelor ; ele devin opace în context, învăluind versul într-un voal ermetic. Distanța dintre cuvânt și semnificația lui a crescut, deoarece poetul deplasează accentul de la ceea ce spune poezia la modalitatea ei de cristalizare, trăind cu luciditate procesul de abstractizare a mesajului. Versurile : „Mă cârpesc cu vorbe, cu substantive, / îmi cos rana cu un verb / Nobile paleative / de serv" sugerează că nu poetul stăpânește limba, ci el este stăpânit de limbaj. Însă incomunicabilitatea este relativă, deoarece nici o creație a imaginației umane nu se poate detașa complet de elementele realității.

După aceste preliminarii, să recitim poemul

ÎN DULCELE STIL CLASIC

Dintr-un bolovan coboară
pasul tău de domnișoară.
Dintr-o frunză verde, pală
pasul tău de domnișoară.

Dintr-o înserare-n seară
pasul tău de domnișoară.
Dintr-o pasăre amară
pasul tău de domnișoară.

Scanned with OKEN Scanner

O secundă, o secundă
eu l-am fost zărit în undă.
El avea roşcată fundă.
Inima încet mi-afundă.

Mai rămâi cu mersul tău
parcă pe timpanul meu
blestemat şi semizeu
căci îmi este foarte rău.

Stau întins şi lung şi zic,
Domnişoară, mai nimic
pe sub soarele pitic
aurit şi mozaic.

Pasul trece eu rămân.

(*Ordinea cuvintelor*, *II*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1965, p. 33—34.)

●●● *Toate trăsăturile caracteristice liricii lui Nichita Stănescu, reliefate anterior, le regăsim şi în textul de faţă : asociaţiile aparent arbitrare de cuvinte: „Dintr-un bolovan coboară", „Dintr-o pasăre măiastră" ; dislocările topice şi inovaţiile sintactice : construirea verbului la diateza pasivă, intranzitiv, cu complement direct, exprimat prin pronume personal, forma neaccentuată ; prezenţa „pasului" ce declanşează reflecţia ideatică ş.a.*

Poezia este construită, cu multă luciditate, asemenea unei romanţe. În primele două strofe, repetarea constantă, ca un refren, a grupului nominal : „pasul tău de domnişoară" are rolul unei teme cu variaţiuni, ce determină o reţea de conexiuni tensionale. Din acest motiv, toate versurile par să capete un înţeles, fiecare sugerând un ritm anume al deplasării, al mersului în spaţiul terestru.

Strofa a treia rupe însă continuitatea, introducând o imagine discordantă. Pe care „el" l-a zărit poetul „în undă" ? Piciorul fetei s-a reflectat în unda apei, altcineva sau altceva ? Oricare ar fi explicaţia fulgurantei vedenii de o clipă : „o secundă, o secundă", privelişteа îl copleşeşte şi dorinţa de a opri fata se cristalizează pe un dublu registru lingvistic : unul desuet romantic : „Mai rămâi cu mersul tău", „blestemat şi semizeu" şi un altul aparţinând limbajului funcţional standard, expresiei comune, argotice, „golăneşti" : „căci îmi este foarte rău".

Urmează momentul „acostării" domnişoarei, printr-un enunţ ambiguu : „...şi zic. / Domnişoară, mai nimic / pe sub soarele pitic / aurit şi mozaic". Însă tânăra, indiferentă, îşi continuă drumul : „Pasul trece eu rămân".

În ciuda „obscurităţii" şi a tonului frivol, poezia dezvoltă o idee generală de o mare delicateţe : pasul unei fete îşi lasă amprenta sonoră în memoria afectivă a poetului. Iar lirismul ei izvorăşte, în bună măsură,

Scanned with OKEN Scanner

din prezentarea contrastivă a unui plan fix: „Stam întins și lung...” și un altul mișcător : „Pasul trece eu rămân”.

●●● Evocare. *Comentariu literar*

Textul a fost inclus în sumarul volumului Opere imperfecte, *1979, construit, aproape în întregime, pe două din marile teme ale sufletului omenesc : dragostea și moartea. Atributul adjectival „imperfect”, adăugat titlului, are o anume explicație. Culegerea anterioară,* Epica magna, *1978, era, orgolios, subintitulată : „Iliadă de Nichita Stănescu, însoțită de mai multe desemne de Sorin Dumitrescu”. Analizând cartea, criticul N. Manolescu a sesizat, cel dintâi, un moment de stagnare a lirismului : „Marele poet trăiește aici, cu puține excepții, prin umbra lui”. Poetul a meditat la rezervele criticului, ce-l elogiase constant până atunci, a renunțat la emfaza afișată și a gândit titlul noului volum în spiritul esteticii moderne, sub semnul „imperfecțiunii”, deoarece, totdeauna, opera finită reprezintă palida copie a idealului visat. Oricât de încântătoare ar fi opera pentru receptor, artistul sesizează că ea rămâne, parțial, nerealizată, pentru că perfecțiunea artistică absolută este de neatins.*

În acest context, Evocare *recreează portretul unei fete enigmatice, de o tulburătoare frumusețe.*

●●●● EVOCARE

Ea era frumoasă ca umbra unei idei, —
a piele de copil mirosea spinarea ei,
a piatră proaspăt spartă
a strigăt dintr-o limbă moartă.

Ea nu avea greutate, ca respirarea.
Râzândă și plângândă cu lacrimi mari
era sărată ca sarea
slăvită la ospețe de barbari.

Ea era frumoasă ca umbra unui gând.
Între ape, numai ea era pământ.

(*Ordinea cuvintelor*, II, ed. cit., p. 205—206.)

●●● *1. Sub raport* compozițional, *observăm că toate verbele existente în text sunt folosite la timpul imperfect. Între valorile afective ale indicativului, imperfectul este timpul melancoliei și al nostalgiei, deoarece exprimă o acțiune trecută, în curs de desfășurare, încă nedesăvârșită. Imaginea fetei care ‚era” cândva, într-un moment apropiat de prezent, revine constant în amintire ; prezența ei, la fel de vie ca odinioară, se integrează perpetuu în cursul melancolic al meditației, fiindcă tot ce rămâne durabil în existența noastră este tocmai amintirea ființelor și a întâmplărilor trecute.*

Scanned with OKEN Scanner

2. Înfățișarea fizică a *fetei nu este realizată prin relevarea unor amănunte plastice, ca la Eminescu, Lucian Blaga sau T. Arghezi, ci prin elemente abstracte, ce se adresează în primul rând percepției intelectuale, din perspectiva individualizată a poetului ce contemplă, retroactiv, o frumusețe absentă ; aceste imagini sunt simboluri figurative ale fetei de odinioară.*

3. Modalitățile artistice *utilizate de poet spre a sugera frumusețea fizică a fetei sunt diversificate.*

Primul vers : „Ea era frumoasă ca umbra unei idei" pare, la o privire superficială, o falsă comparație ce își neagă obiectul. În realitate, prin „umbra" ideativă se înțelege universul structural al unei idei în stare preformală, înainte de a se cristaliza în noțiune, căreia îi sesizăm frumusețea ideatică, dar încă nu izbutim să o includem în enunțul adecvat. Această indeterminare lingvistică este chiar prin ea însăși poetică. În urmă cu un secol, Stephane Mallarmé afirma că „a numi un obiect înseamnă a răpi trei sferturi din farmecul poemului..."

O eventuală comparație cu versul eminescian : „O prea frumoasă fată" subliniază, suplimentar, originalitatea poetului. Printr-un adjectiv la gradul superlativ absolut, Eminescu realizează o metaforă coalescentă, ce trezește în mintea noastră o imagine plastică ; printr-o comparație cu funcție de complement circumstanțial de măsură, Nichita Stănescu construiește o reprezentare vizuală, detașată de fond și proiectată pe ecranul interior al conștiinței. Din această perspectivă, versul : „...era frumoasă ca umbra unei idei" îndeplinește o funcție de prezentare, constituie un suport intuitiv pentru desfășurarea succesiunii următoare de argumente construite prin comparații și metafore.

Frumusețea anatomică este sugerată, în continuare, prin corespondențe senzoriale distincte. Versurile al doilea și al treilea sunt construite pe îmbinarea a două intense senzații olfactive : proprietățile odorifere ale trupului fetei : „a piele de copil mirosea spinarea ei" sugerează tinerețea perpetuă, iar enunțul : „a piatră proaspăt spartă" evocă senzațiile termice, căldura emanată de prezența adolescentei. Lor li se adaugă senzațiile auditive : „... a strigăt dintr-o limbă moartă", ce precizează încântarea exteriorizată prin limbaj : un enunț exprimat într-o limbă moartă constituie un complex sonor straniu, ca și cum ar veni din altă lume și el imprimă portretului o notă de exotism.

Strofa a doua îmbină reprezentarea delicateții și a diafanității corpului : „Ea nu avea greutate, ca respirarea", cu senzațiile gustative : „Râzândă și plângândă cu lacrimi mari / era sărată ca sarea / slăvită la ospețe de barbari". Cele două gerunzii acordate, cu funcție sintactică de atribut adjectival al unui subiect subînțeles și cu funcție stilistică de epitet, sugerează rapiditatea prin care starea depresivă și exultanța trec cu ușurință una într-alta. Lacrimile au proprietăți purificatoare și protectoare, iar gustul lor sărat dezvăluie, în cultura indo-europeană, un simbolism complex. Ele sunt un martor al durerii și al bucuriei totodată, iar sarea constituie simbolul hranei spirituale, desemnând, în context, un posibil izvor de inspirație. Enunțul închide și o trăsătură etică : sarea este, la români, simbolul străvechi al ospitalității.

Scanned with OKEN Scanner

Versul penultim reia ideea inițială, adăugându-i un element nou : „...frumoasă ca umbra unui gând" ; substantivul este utilizat cu sensul de proces de gândire, imaginație, fantezie. Iar ultimul : „Între ape, numai ea era pământ", îi dezvăluie unicitatea : fata de odinioară fascina și atrăgea așa cum fascinează și atrage pământul pe corăbierii ce rătăcesc pe cărările mișcătoare ale mărilor.

EMIL BOTTA (1911—1977)

● S-a născut la 15 septembrie 1911, la Adjud. Tatăl era descendentul unei vechi familii ardelenești, iar pe linie maternă are un bunic corsican, stabilit în Moldova în 1872. A urmat Conservatorul de Artă Dramatică, între anii 1929—1932. A lucrat ca actor în mai multe companii particulare și apoi a fost angajat de Teatrul Național din București, dezvăluind un mare talent interpretativ.

●● A debutat cu *Întunecatul april,* 1937. Volumele ulterioare : *Pe-o gură de rai,* 1943 ; *Un dor fără saţiu,* 1976 și *Trântorul,* o culegere de nuvele confesive, 1967.

●●● Fachir. *Comentariu literar*

Publicată inițial în revista Luceafărul, *în ianuarie 1973, poezia a fost inclusă ulterior în volumul* Un dor fără saţiu. *Între textul apărut în revistă și cel inclus în volum există diferențe stilistice. Poetul a revenit asupra primei versiuni, a eliminat cuvinte, sintagme și a modificat versuri. Revizuirea aplicată limbajului nu este caracteristică numai acestui poem ; toate poeziile selectate în sumarul culegerii amintite au fost revăzute sub raportul expresivității lingvistice, din dorința de a obține perfecțiunea artistică, ideal mereu inaccesibil.*

●●●● FACHIR

Am înlemnit
la vederea cucului,
un cuc de pripas
pe la casele noastre.
Ce mai cuc sărac,
i-am văzut și fața
slăbită, sleită.
Eu cu jonglerii,
eu cu clovnerii,
încerc să-l încânt
cu vânt cucu vânt,
să-l distrez cu nimic
pe Fluieră-Vânt.

Frig în ochi îi arunc
din ulcioare de cucută
îi dau să bea,
ulcioare de foc îi întind,
pe pat cu cuie îl culc,
fac din cuc un fachir,
lopeți de pământ
arunc peste el.
Și stele fumegânde
și focuri crescânde...
Eu cu jonglerii,
eu cu clovnerii.

(*Poezii*, București, Editura Eminescu, 1979, p. 427.)

Scanned with OKEN Scanner

●●● 1. În structura de suprafață, poezia surprinde un eveniment insolit, aparent inexplicabil, alcătuit din două momente lirice distincte.

a) De undeva, nu se știe de unde, „pe la casele noastre", s-a ivit un cuc singuratic. Înfățișarea păsării este conturată printr-un desen sintetic : cucul „sărac", cu o „față" respingătoare, „slăbită, sleită", trezește repulsia imediată. Simpla sa prezență îngheață zâmbetul pe buze și declanșează în sufletul poetului o stare de neliniște, ca și cum apariția păsării ar determina o iminentă suferință, sculptată în versurile : „Am înlemnit / la vederea cucului".

b) Reacția emoțională trăită de poet evoluează spre o atitudine agresivă. Cucul „de pripas" este ucis. „Crima" se desfășoară după un scenariu construit pe o gradație ascendentă, deschisă și închisă cu două versuri identice : „Eu cu jonglerii / eu cu clovnerii".

Jongleriile și clovneriile urmăresc să distragă atenția păsării. Poetul încearcă să-l încânte prin cuvinte : „cu vânt cucu vânt", să-l distreze „cu nimic", până când, ademenit, cucul se lasă prins. Uciderea păsării este realizată în mai multe etape, ce constituie treptele unui scenariu magic, desfășurat însă în registru parodic. Cucul este orbit de „frigul" aruncat în ochii lui, pus să bea cucută dintr-un vas, întins pe ulcioare de foc, culcat pe un pat de cuie, asemenea unui fachir, și îngropat ; poetul aruncă peste corpul păsării, ce pare a fi încă în agonie, nu numai „lopeți de pământ", ci și „stele fumegânde / și focuri crescânde".

Deși suntem martori la uciderea unei păsări, receptăm spectacolul cu un sentiment de satisfacție deplină, ca și cum am asista la săvârșirea unui act justițiar, ce absolvă pe poet de orice culpabilitate. La crearea acestei stări sufletești contribuie și versurile citate, care transformă întreaga secvență lirică într-un joc carnavalesc. Cu toate acestea, la o primă lectură, poezia își menține un ermetism constant, care nu ne permite să înțelegem prezența situațiilor lirice contrastante : atitudinea agresivă a poetului față de pasăre și imposibilitatea condamnării lui morale.

2. Poezia dezvăluie motivul spaimei, trăite de poet și justifică agresivitatea împotriva păsării în structura de adâncime. În tradiția culturală a popoarelor, cucul este investit cu o simbolistică diversă, din care Emil Botta a preluat câteva sugestii. Epitetele folosite în sintagmele : „cuc sărac", „fața slăbită, sleită" nu sunt întâmplătoare. Cucul este un simbol al parazitismului social, deoarece este singura pasăre ce își depune ouăle în cuiburi străine, pentru a fi clocite de alte păsări, și este imaginea plastică a leneșului, inapt să-și construiască propriul său cuib. Spaima trăită de poet la ivirea cucului are de asemenea o motivație subiectivă. Cucul este un mesager al morții, un trimis al nopții veșnice, venit să ia cu sine sufletul ființei umane. Prezența lui generează teama poetului de propria-i moarte. Acesta este motivul pentru care se hotărăște să omoare pasărea.

Scenariul ritualic al uciderii cucului reprezintă o poezie a măștilor, construită pe sugestii de un mare rafinament folcloric. Emil Botta stilizează un străvechi rit agrar, având un fond mitologic trac, cunoscut sub numele de „alaiul cucilor", prezentat, ulterior, de R. Vulcănescu în Mitologie română. Scenariul mitic-ritual se desfășoară de-a lungul

unei zile, în trei momente temporale, sub forma unui joc cu măşti, în jurul personajului principal, „bunica cucilor". Seara, actorii îşi scot măştile, le trântesc de pământ şi le calcă în picioare, strigând : „Să piară cu tine / tot ce-i rău în mine / şi să fiu luminat / cum am fost întunat". Din acest scenariu, Emil Botta a scos sugestiile carnavaleşti ale poemului, de joc cu arlechini. Versurile din finalul poeziei : „Şi stele fumegânde / şi focuri crescânde", deşi îşi au punctul de plecare în balada Miorița, *sunt puternic individualizate. În credința populară, căderea unei stele semnifică moartea unei ființe umane ; aruncând stelele fumegânde peste cadavrul cucului, poetul iese de sub incidența unei alte căderi stelare, iar focul purifică totul în jurul lui. În acest mod, prin intermediul unui exorcism, al unei practici magice, ale cărei sugestii vin din folclorul autohton, poetul își ucide propria lui moarte. Acum se dezvăluie și semnificația titlului utilizat de poet. Sensul denotativ al substantivului „fachir" este de ascet hindus, care practică exercițiile yoga ; Emil Botta folosește una din semnificațiile conotative ale cuvântului : prestidigitator, persoană care posedă o mare rapiditate și agilitate a mâinilor.*

3. Concluzii. *În numeroase alte poeme din volumul* Un dor fără saţiu, *moartea apare sub chipul unei păsări, metaforic numită „Galbenă", sub înfățișarea unei „Umbre" ce alunecă peste lume, în ipostaza unei vrăjitoare, în forma unei stele ce se pregătește să alunece în adâncuri, dar mai adesea se ivește concretizată într-o entitate proteică : „Vine un chip fără chip / vine o voce fără voce / un sunt fără sunet / vine o față fără față...".*

Poezia Fachir *rămâne o elegie ce surprinde spaima de moarte a ființei umane, singura care știe că este trecătoare pe pământ, relevând un mare poet al tragicului existențial.*

GEO DUMITRESCU (n. 1920)

● S-a născut la 17 mai 1920 în București, unde a urmat școala primară, liceul și cursurile Facultății de Litere și Filosofie. În 1941 a editat revista *Albatros*. A lucrat în redacția ziarelor *Timpul* (1942—1944), *Victoria* (1944—1946) și a revistelor *Flacăra* (1948—1950), *Almanahul literar* (1950—1952) și *Gazeta literară* (1954—1967). Ani de zile a semnat „Poșta redacției" în *Contemporanul* și în *Luceafărul*.

●● A debutat cu volumul *Aritmetică*, 1941, semnat cu pseudonimul Felix Anadam ; alte volume : *Aventuri lirice*, 1963 ; *Nevoia de cercuri*, 1966 ; *Jurnal de campanie*, 1974.

●●● Libertatea de a trage cu pușca. *Comentariu literar*

1. Circumstanțele apariției. *La începutul anului 1943, Geo Dumitrescu a oferit Editurii Prometeu manuscrisul unui nou volum de versuri, intitulat Pelagră, dar cenzura nu i-a acordat viza necesară tipăririi. Același manuscris, cu titlul schimbat în* Libertatea de a trage cu pușca, *a fost trimis în toamna anului 1944 la concursul pentru „premierea tinerilor scriitori", organizat de Editura Fundațiilor Regale. Din cele aproape două sute de manuscrise prezentate, juriul, alcătuit din T. Vianu, Perpessicius, Camil Petrescu, Vl. Streinu, Șerban Cioculescu și Pompiliu*

Constantinescu, a premiat volumul lui Geo Dumitrescu și manuscrisele Izobare *de Mircea Popovici și* Plantații *de Constant Tonegaru. Premiul a constat în plata cheltuielilor pentru tipărirea manuscrisului, volumul lui Geo Dumitrescu apărând la începutul anului 1946.*

2. O nouă viziune lirică. *La apariția volumului, critica a observat că trăsătura distinctivă a limbajului utilizat de poet este ironia, în care rămâne sesizabilă adânca înrâurire a lui Urmuz. În persiflarea constantă a automatismelor limbii, Geo Dumitrescu a găsit o sursă fecundă de inspirație, fără să bănuiască atunci că intra într-o filiație ce avea să urce până la* Cântăreața cheală *a lui Eugen Ionescu. Tragismul cotidianului nu mai putea fi înfățișat cu mijloacele „tradiționale". Din reala imposibilitate de a exprima „adevărul" său, Geo Dumitrescu a cultivat procedeele urmuziene : depoetizarea ireverențioasă, desacralizarea, oroarea de contemplație, exuberanța impertinentă, spre a-și expune, după cum se va confesa mai târziu, reacția de „inconformism și oroare, de împotrivire și defetism" față de dictatură și război, față de literatura „de goarne și cădelnițe" ce acoperea „zelos și festiv" demagogia patriotardă.*

3. Problematica poemului. *Publicat inițial cu titlul* Luna de la Trebizonda, *în revista* Kalende, *în martie 1943, poemul este o piesă antologică.*

LIBERTATEA DE A TRAGE CU PUȘCA

În groapa neagră, poate chiar într-un cimitir,
oamenii, prietenii mei înarmați, își ascultau propriile șoapte —
toți erau murdari, slabi, și patetici ca în Shakespeare,
își numărau gloanțele și zilele și nădăjduiau un atac peste noapte.
Atunci a ieșit luna, fără cască, de undeva din bezna ghimpată ;
dar oamenii n-au căzut cu fețele la pământ,
ci au aprins țigările discutând despre libertatea de a trage cu pușca,
rezemați comod în groapa neagră sau poate chiar pe câte o piatră
de mormânt.

Sunt sigur că unul din ei eram eu —
dealtfel, astăzi mi-am găsit în sertar, printre manuscrisele fel de fel,
pistolul meu ghintuit, cu douăzeci și patru de focuri,
cu care am participat la asediul Trebizondei, dacă nu mă-nșel.

Doamne, ce de isprăvi am mai făcut și-atunci !...
Ca un erou din Sadoveanu, eram viteaz și crud ;
țin minte să fi ucis trei sute șaizeci de dușmani într-un singur asalt —
ah, răcnetele mele de mânie și triumf și-acum mi le mai aud !...

La Waterloo eram cu bietul Bonaparte cabotinul,
rostandizând pe pragul unui veac ;
viteaz și inutil și grăseiat la culme,
luptam și-atuncea — ce era să fac ?

Scanned with OKEN Scanner

*

Degetele strângeau o țigară fumată de mult.
În groapa neagră, ca niște pietre, cădeau ultimile cuvinte.
Prietenii mei înarmați și patetici mă ascultau uluiți,
rezemați comod de pietrele de la morminte.

Paralel cu noi, dedesubt, oamenii își dormeau veșnicia —
și ei discutau despre libertatea de a trage cu pușca, după fiecare măcel...
Dar, pe pistolul meu cu douăzeci și patru de gloanțe, luna mi se părea
aceeași
cu care am participat la asediul Trebizondei, dacă nu mă-nșel !...

(*Jurnal de campanie*, București, Editura Cartea Românească, 1974, p. 126—128.)

Amintind, compozițional, de primul tablou din poemul Împărat și proletar, *poezia este o mică sceneță antirăzboinică. Spectatorii sunt prietenii înarmați ai poetului : „Toți eram murdari, slabi și patetici ca în Shakespeare". Decorul este halucinant. Acțiunea se desfășoară pe fundalul unei gropi, „poate chiar într-un cimitir" și pare să coincidă cu răgazul obținut de oameni după o mare încordare ; un scurt popas între două lupte, o etapă între două atacuri „de noapte", în care luptătorii își numărau „gloanțele și zilele", sugerând pauza biologică a individului între două escale : nașterea și moartea. Peste acest tablou, realizat în culori sumbre, ca în nuvelele lui E. A. Poe, se rostogolește luna „fără cască", ieșită „de undeva din bezna ghimpată". Combatanții se mișcă ireal, apatici, afișând o indiferență provocatoare, fără a acorda atenție la nimic ce nu-i interesa direct. „Rezemați comod în groapa neagră, sau poate chiar pe câte o piatră de mormânt", în vreme ce „dedesubt oamenii își dormeau veșnicia", luptătorii își aprind preocupați țigările, discutând cu gravitate, o problemă vitală : „libertatea de a trage cu pușca".*

Actorul este poetul însuși. Fost participant la „asediul Trebizondei", el intră în scenă cu o impresionantă biografie și autoritatea sa morală e covârșitoare : „Ca un erou din Sadoveanu eram viteaz și crud ; / țin minte să fi ucis trei sute șaizeci de dușmani într-un singur asalt..." Cuvintele cad „ca niște pietre" în fața spectatorilor ce-și ascultă istoria de necrezută iraționalitate a propriei lor semințiii. Întreg acest discurs dezvoltă ideea că starea de război este starea normală a istoriei omenești.

Scenariul ideatic este închis într-o ramă ce evocă trecătoarea condiție a ființei umane. Imaginile esențiale din primele două strofe sunt aproximativ asemănătoare cu enunțurile din ultimele două : „groapa neagră", „pietrele de mormânt", nepăsarea oamenilor, „rezemați comod" de pereții tranșeii sau de câte o piatră de mormânt, țigările aprinse, subiectul discuției. Umbrele, bezna, mormântul accentuează suplimentar ideea destinului efemer al ființei umane.

De la prima lectură iese în evidență „simplitatea" limbajului și oralitatea lui. În mijlocul poeților contemporani, mai tineri ori mai vârstnici, Geo Dumitrescu a păstrat față de expresia lingvistică o atitudine constant mediană. Pentru poet, toate cuvintele sunt bune conducătoare de gând poetic. „Simplitatea" vocabularului său reflectă în realitate un

Scanned with OKEN Scanner

pindarism modern, constituit pe un fond lexical istoricește esențializat. În spațiul liric național, Geo Dumitrescu are un precursor în Gr Alexandrescu, al cărui limbaj curent, lipsit de artificiu, a fost studiat și justificat de G. Călinescu. Structura poemelor lui, identic orală, nu venea dintr-o înclinare spre prozaism, ci era rodul educației clasice, efect vizibil și la Geo Dumitrescu. Simplitatea se îngemănă cu cerebralitatea. Asemenea lui Jacques Prévert, Geo Dumitrescu descoperă simbolistica banalității cotidiene. Noțiunile sunt revitalizate prin integrarea în structuri relaționale ce desemnează instantaneu o proprietate, o calitate, ori o trăire emoțională.

Poemul lui Geo Dumitrescu se singularizează și prin structura enunțului poetic. Acest tip de vers, caracterizat prin abaterea de la normele tradiționale ale poeziei, prin scoaterea rimei, a ritmului și a măsurii de sub orice constrângere prozodică se numește vers liber. Dispunerea grafică a versului liber este inegală, pentru că Geo Dumitrescu urmărește a sugera și tipografic sinuozitatea gândurilor și sentimentelor exprimate ; adesea, o sintagmă sau un singur cuvânt formează un vers, fiindcă strânge în sfera lui semantică semnificații esențializate.

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ (n. 1922)

● S-a născut la 26 aprilie 1922 în comuna Caporal Alexa. A urmat cursurile liceale în Arad și Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj. În 1943 a inițiat, împreună cu I. Negoițescu, Radu Stanca, Ioanichie Olteanu și alți tineri scriitori, „Cercul literar" de la Sibiu, care susține și continuă ideile lui E. Lovinescu. Între anii 1948—1955, a fost profesor de limba și literatura română în satul natal. A renunțat la învățământ și s-a dedicat activității literare, colaborând la diferite periodice : *Gazeta literară, Familia, România literară.* După ce s-a stabilit în București, a fost numit în colectivul de redacție al revistei *Secolul 20.* Este vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor.

●● A debutat cu volumul *Cartea mareelor,* 1964 ; alte volume : *Laokoon,* 1967 ; *Ipostaze,* 1968 ; *Alter ego,* 1970 ; *Versuri,* 1973 ; *Anotimpul discret,* 1975, *Hesperia,* 1979 ; *Vânătoare cu șoim,* 1985 etc. Activitatea critică și eseistică este grupată în culegerile : *Lampa lui Diogene,* 1970 ; *Poezie și modă poetică,* 1972 ; *Orfeu și tentația realului,* 1974 ; *Lectura poeziei,* 1980 etc. A tradus din Hölderlin, Mallarmé și Valéry ; în 1982 a publicat o nouă traducere din *Faust* de Goethe, însoțită de o introducere, tabel cronologic, note și comentarii.

●●● Mistrețul cu colți de argint. *Comentariu literar*

„Cercul literar" de la Sibiu și-a propus să revitalizeze balada, specie favorabilă introducerii elementelor dramatice în interiorul poeziei lirice. Poemul Mistrețul cu colți de argint, *scris în anul 1945 și revăzut ulterior, în sensul adâncirii semnificațiilor, a fost integrat într-un ciclu de nouăsprezece balade, publicate în volumul* Omul cu compasul, *apărut în 1966.*

Scanned with OKEN Scanner

MISTREȚUL CU COLȚI DE ARGINT

Un prinț din Levant îndrăgind vânătoarea
prin inimă neagră de codru trecea.
Croindu-și cu greu prin hățișuri cărarea,
cânta dintr-un flaut de os și zicea :
— Veniți să vânăm în păduri nepătrunse
mistrețul cu colți de argint, fioros,
ce zilnic își schimbă în scorburi ascunse
copita și blana și ochiul sticlos...
— Stăpâne, ziceau servitorii cu goarne,
mistrețul acela nu vine pe-aici.
Mai bine s-abatem vânatul cu coarne,
ori vulpile roșii, ori iepurii mici...
Dar prințul trecând zâmbitor înainte
privea printre arbori atent la culori,
lăsând în culcuș căprioara cuminte
și linxul ce râde cu ochi sclipitori.
Sub fagi, el dădea buruiana-ntr-o parte :
— Priviți cum se-nvârte făcându-ne semn
mistrețul cu colți de argint, nu departe :
veniți să-l lovim cu săgeata de lemn !...
— Stăpâne, e apa jucând sub copaci,
zicea servitorul privindu-l isteț.
Dar el răspundea întorcându-se : — Taci...
Și apa sclipea ca un colț de mistreț.
Sub ulmi, el zorea risipite alaiuri :
— Priviți cum pufnește și scurmă stingher
mistrețul cu colți de argint peste plaiuri :
veniți să-l lovim cu săgeata de fier !...
— Stăpâne, e iarba foșnind sub copaci,
zicea servitorul zâmbind îndrăzneț.
Dar el răspundea întorcându-se : — Taci...
Și iarba sclipea ca un colț de mistreț.
Sub brazi, el striga îndemnându-i spre creste :
— Priviți unde-și află odihnă și loc
mistrețul cu colți de argint din poveste :
veniți să-l lovim cu săgeata de foc !...
— Stăpâne, e luna lucind prin copaci,
zicea servitorul râzând cu dispreț.
Dar el răspundea întorcându-se : — Taci...
Și luna sclipea ca un colț de mistreț.
Dar vai ! sub luceferii palizi ai bolții
cum sta în amurg, la izvor aplecat,
veni un mistreț uriaș, și cu colții
îl trase sălbatic prin colbul roșcat.
— Ce fiară ciudată mă umple de sânge,
oprind vânătoarea mistrețului meu ?

Scanned with OKEN Scanner

Ce pasăre neagră stă-n lună și plânge ?
Ce veștedă frunză mă bate mereu ?...
— Stăpâne, mistrețul cu colți ca argintul,
chiar el te-a cuprins grohăind sub copaci.
Ascultă cum latră copoii gonindu-l...
Dar prințul răspunse-ntorcându-se : — Taci...
Mai bine ia cornul și sună întruna.
Să suni până mor, către cerul senin...
Atunci asfinți după creștete luna
și cornul sună, însă foarte puțin.

(*Cele mai frumoase poezii*, București, Editura Albatros, 1973, p. 38—41.)

1. Structura compozițională. *Balada este construită pe interferența elementelor dramatice, lirice și epice ; fuziunea genurilor este specifică viziunii romantice despre lume, dar Ștefan Augustin Doinaș îi imprimă, prin problematica inclusă, o atitudine individualizată ce modifică însăși natura speciei : balada nu este numai reconstituire lirică sau mitică a unei viziuni simbolico-fantastice despre lume ; poetul îi reface integral structura, regândind-o din perspectiva unei sensibilități și a unei concepții estetice moderne.*

Dialogul și regia organizării compoziționale aparțin dramaticului ; epicul îndeplinește funcția unei false narațiuni, deoarece, pe acest suport, poetul urzește stări sufletești ; lirismul izvorăște din gravitatea ceremonială a atitudinii voliționale, din fermitatea prin care prințul urmărește realizarea idealului. Naratorul păstrează obiectivitatea relatării, cu excepția exclamației : „Dar vai !“ din versul al 41-lea. Fiecare enunț poetic este construit pe o cezură ce divide versul în două părți inegale, tocmai pentru a sugera ascensiunea continuă. Rimele masculine alternează cu cele feminine, marcând intrarea în scenă a fiecărui protagonist. La nivel sintactic, textul se decupează indirect în strofe autonome, prin inserția dialogurilor. Verbelor la imperfect și perfectul simplu, caracteristice narațiunii, li se adaugă gerunziul, sugerând un prezent istoric, și conjunctivul, timpul acțiunilor potențiale. Poemul este organizat pe o gradație ascendentă, figură de stil construită pe deplasarea treptată de la o idee la alta, trecere însoțită de modificarea corespunzătoare o tonalității afective. Deschis cu o scurtă expoziție și închis cu un epilog, poemul cuprinde cinci secvențe distincte, conturate de replicile prințului.

2. Tipologia. *Personajele cheie ale baladei — prințul și servitorul — alcătuiesc două individualități contrastante, două personalități de dimensiuni morale diferite. Prințul reprezintă proiecția omului însetat de un țel anume ; servitorul semnifică lumea comună, lipsită de receptivitate, inaptă să înțeleagă aspirațiile individului superior înzestrat. Pentru el, prințul este un căutător de himere, un om care a pierdut simțul realității. Din această perspectivă, ne putem gândi la Don Quijote și Sancho Panza. Esența acțiunilor întreprinse de prințul din Levant și cavalerul spaniol constă în fidelitatea fiecăruia față de înalta datorie morală autoimpusă, obligație neînțeleasă, bizară, adevărată „nebunie“ pentru servitor și Sancho Panza. Amândoi dezvăluie calități etice similare : curaj, per-*

severență, modestie, noblețe caracterială, dar și un anume vizionarism, puternic personalizat. Ce îl desparte pe castilianul hidalgo de prințul levantin este punctul de plecare : cel dintâi are o percepție alterată a realității ; cel de al doilea, dimpotrivă, pune o luciditate realistă în perseverența prin care își urmează destinul.

3. Semnificațiile mitologice și simbolice. *Toate acțiunile au o desfășurare iterativă în număr de trei. Prințul își îndeamnă de trei ori slujitorii să pornească în căutarea mistrețului cu colți de argint ; el are încredințarea că mistrețul i se arată de trei ori ; tot de atâtea ori, servitorul încearcă să-l readucă în lumea comună, de trei ori prințul rostește aceeași poruncă. Elementelor naturale ce sugerează ascensiunea geografică : fagi, ulmi, brazi, le corespund, prin contrast, reacțiile servitorului, subsumate aceleiași gradații ascendente : „isteț", „îndrăzneț", „dispreț". Numărul trei este sinonim în simbologia universală cu sintagmele : „soluție inedită" și „existență nouă", încorporând în substanța lui impară două noțiuni antitetice : „sacrul" și „primejdia".*

Îndemnul prințului de a utiliza săgeata de lemn, de fier și de foc simbolizează evoluția armelor de vânătoare ; ele imprimă baladei un aer atemporal, sugerând așezarea potențială a conflictului în orice epocă istorică. Prințul, proiecție a individului de excepție, imun la ispitele vieții comune, figurate de „Vânatul cu coarne, / ori vulpile roșii, ori iepurii mici", urmărește realizarea unui țel anume, în ciuda tuturor greutăților ce i se ivesc în cale. Vânătoarea însăși este, cum observa Mircea Eliade, un mit esențial în mitologia autohtonă : vânatul urmărit se întoarce, paradoxal, într-o călăuză ce poartă pașii vânătorului spre o altă țară, ca în mitul legendarului Dragoș-Vodă.

4. La un grad zero al lecturii, poemul se înfățișează privirilor ca o simplă baladă cinegetică. Însă în structura de adâncime, *textul se deschide spre o interpretare plurală și ceea ce îi imprimă o densitate semantică este tocmai prezența mistrețului, ființă emblematică în simbolistica universală, asociată cu esența magico-religioasă a vânătorii. Pornind de la simbolismul dezvoltat de subiectul cinegetic, Ștefan Augustin Doinaș a oferit, în urmă cu mai mulți ani, semnificațiile profunde ale poemului.*

În toate culturile vechi, urmărirea vânatului are sensul unui scenariu al realizării spirituale, aspirația spre o treaptă superioară de existență, concretizată în atingerea unui ideal. Balada poate fi interpretată și ca un posibil ritual civilizator ; prințul, metaforă a tânărului monarh, își găsește moartea în lupta cu forțele haosului natural, în acțiunea de instaurare a ordinii. Într-un alt registru al lecturii, poemul are semnificația unui ritual al inițierii, a unui proces de cristalizare a individualității. Aspectele înșelătoare ce-l solicită pe prinț sunt probele ce trebuie parcurse de individ, greutățile inerente existenței. Mistrețul urmărit, acela „din povești", cu colți de argint, nu este identic cu mistrețul care îl ucide, „uriaș, argintat" ; acesta din urmă este un mistreț real, întruchipând accidentul biologic inevitabil. Balada poate fi receptată și ca artă poetică. Prințul reprezintă creatorul, iar vânătoarea, etapele succesive ale realizării operei. În străduința de a atinge idealitatea artistică, scriitorul plătește cu viața efortul intelectual și fizic efectuat. Din această

Scanned with OKEN Scanner

perspectivă. Ștefan Augustin Doinaș sugerează și tragismul creatorului care acceptă introducerea elementelor eteronome (politice, ideologice, etice) în structura operei ; acceptându-le în densitatea lor materială, ele distrug opera, ucigând, figurat vorbind, și pe creator.

ION CARAION (1923—1986)

S-a născut la 24 mai 1923, în comuna Rușavăț, din județul Buzău. A urmat cursurile liceale în Buzău și Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Între anii 1942—1949, a lucrat în redacțiile mai multor ziare și reviste: *Timpul, Ecoul, Lumea* ; a îngrijit *Caietele de poezie* ale *Revistei Fundațiilor Regale*, apărute în anii 1946—1947. A lucrat, pentru puțin timp, ca redactor la Editura Cartea Românească. Împreună cu Virgil Ierunca a editat în 1947 primul număr din revista pentalingvă *Agora*, în care se întâlneau personalități literare de pe toate meridianele lumii. Al doilea număr al revistei a fost interzis de cenzură. Primul contact cu cenzura data din anul 1943, când i se oprise în tipografie volumul de debut, *Panopticum*, motivându-se tonalitatea accentuat depresivă a poeziilor. Suspectat de uneltire contra siguranței statului, din cauza legăturilor „primejdioase" avute cu străinătatea, Ion Caraion a fost arestat și condamnat ca deținut politic de două ori, între 1950—1955 și 1958—1964. După un deceniu și jumătate de închisoare și după un sfert de veac de interzicere a semnăturii, Ion Caraion revine în viața literară cu volumul *Eseu*, în 1966. Lucrează o perioadă în redacția revistelor *Gazeta literară* și *România literară* (1968—1971). Având greutăți tot mai mari cu cenzura, care considera că opiniile curajoase ale autorului deveneau subversive, Ion Caraion ia drumul exilului, în 1980, stabilindu-se în Elveția, la Lausanne. A editat câteva reviste, a participat la emisiunile culturale ale posturilor de radio B.B.C. și Europa Liberă. A murit la Lausanne, la 21 iulie 1986.

Volume de versuri : *Omul profilat pe cer*, 1945 ; *Cântece negre*, 1946 ; *Eseu*, 1966 ; *Dimineața nimănui*, 1967; *Cărțița și aproapele*, 1970 ; *Interogarea magilor*, 1978 ; *Dragostea e pseudonimul morții*, 1980 ș.a. Activitatea poetică a fost dublată de o activitate eseistică desfășurată cu o constanță pe care nici unul dintre colegii de generație nu a avut-o : *Duelul cu crinii*, 1972 ; *Enigmatica noblețe*, 1974 ; *Pălărierul silabelor*, 1976 ; *Bacovia. Sfârșitul continuu*, 1977 ; *Jurnal, I*, 1980 ; *Insectele tovarășului Hitler*, München, 1982 ș.a.

Fântână. *Comentariu literar*

Publicată inițial în volumul Dimineața nimănui, *1967, și reluată în antologia* Lacrimi perpendiculare, *1978*, Fântână *este o artă poetică. Poezia nu se singularizează în ansamblul operei ; în celelalte volume întâlnim alte manifeste poetice :* Antreul poemului, Preludiu, Mesagiu pentru colivia poetului, Clasicism *etc.*

FÂNTÂNA

Din grădina cu fructe și păsări aleg adjectivele
din adjective scot fluturi
din fluturi — culori

Scanned with OKEN Scanner

din culori, pasiuni care se cocoaţă pe căluşei de lemn
din căluşeii de lemn ies retorii şi dansatoarele
din dansatoare coboară substantive în saci, în cârji, în propoziţiuni
care c-o obsesie, care c-o abstracţie, care c-un pepene
pepenii cad pe jos
şi tot amurgul dintr-o dată, dintr-o dată
se face verbe, adverbe, proverbe
ca o flotă pe mare
ca o flotă pe două mări
plină de sculptori, de pălării şi de civilizaţii
din care morţii scot adjective
din care adjectivele scot o grădină cu fructe şi cu păsări de aluminium
şi asta mă mâhneşte, Horaţiu.

(*Lacrimi perpendiculare*, Bucureşti, Editura Minerva, „B.P.T.", 1978, p. 123.)

●●● 1. Atitudinea faţă de limbaj. *Ion Caraion a observat că lirica modernă este înainte de toate un fapt de limbaj şi poetul nu mai neglijează exprimarea în favoarea exprimatului. De aceea, arta sa poetică este o meditaţie pe marginea condiţiei estetice a limbajului, prin care se delimitează atât de Lucian Blaga, cât şi de T. Arghezi. În poezia* Fântânile, *de pildă, Lucian Blaga dezvolta ideea dăruirii, surprinzând reacţia afectivă în faţa aspectelor mirifice ale existenţei. Ion Caraion, dimpotrivă, sugerează complexul efort al decantării anecdoticii în retortele lirismului ; apoi, cuvintele nu mai sunt „frământate" „mii de săptămâni", pentru a le „potrivi", cum se exprima Arghezi în* Testament, *ci pentru a le apropia de transparenţa ideală a ideii.*

2. Structura poemului. *Poezia este alcătuită din două secvenţe lirice distincte. Cea dintâi, segmentată de primele unsprezece versuri, dezvăluie izvorul, „fântâna", din care poetul selectează lexicul poemelor sale, Ion Caraion oferind o definiţie metaforică a funcţiei poetice a limbajului. Principala caracteristică a acestei funcţii, demonstra lingvistul Roman Jakobson, o constituie „vizarea mesajului". Prin „vizare", se înţelege că o parte a mesajului sau mesajul în întregime este pus în relief printr-unul sau mai multe elemente de tehnică poetică. În acest caz, funcţia poetică impune textului reguli asemănătoare cu cele gramaticale.*

Ion Caraion sintetizează în versuri un microeseu metaforic de gramatică poetică. Cuvintele selectate sunt asociate în grupuri nominale sau verbale ; lor li se adaugă indicatorii ce precizează poziţia referentului în timp şi în spaţiu ; referentul este modelat prin introducerea determinanţilor : adjective calificative, substantive în genitiv sau acuzativ ; asocierea enunţurilor se realizează prin conectori : prepoziţii, conjuncţii şi orice altă parte de vorbire ce serveşte la asocierea cuvintelor ; în sfârşit, poetul sparge tiparele limbii şi ordinea retorică, năzuind să reclădească lumea prin intermediul cuvântului.

In viziunea lui Ion Caraion, miezul şi coaja poeziei sunt ideile. Poezia care îşi sacrifică programatic ornamentaţia comodă în favoarea ideii este firesc mai dificilă, mai aspră, mai neîmblânzită. Sub raport estetic, sunt vizibile două consecinţe, pe care prezenta artă poetică le reliefează

Scanned with OKEN Scanner

convingător. Mai întâi, Ion Caraion evită în bună măsură raporturile de subordonare, folosind cu o mare frecvență propozițiile principale coordonate prin juxtapunere. Se realizează astfel o parataxă expresivă, pe măsura ideilor exprimate. În al doilea rând, poetul evită, pe cât posibil, sinonimia, pentru a reliefa structura aforistică a versurilor ; substantivele și verbele subliniază ideea printr-un enunț concis, exprimând o reflecție generalizatoare asupra existenței.

A doua secvență, cuprinzând ultimele cinci versuri, dezvoltă ideea depoetizării cuvintelor, fenomen observat inițial în literatura noastră de T. Maiorescu în studiul O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867.

Pentru a le revitaliza expresivitatea pierdută, Ion Caraion acordă atenție cuvintelor în dubla lor calitate, conotativă și denotativă, le asociază în forme surprinzătoare, crezând „în sufletul materialului până la metamorfoze magice", dar fără a uita „că în fiecare cuvânt — cum afirma într-un interviu — e un armăsar ce te poate trânti și mesteca în picioare". Poezia există numai datorită continuei recreări a limbajului și marii scriitori au observat stabilitatea noțională a substantivelor și verbelor. Ion Caraion le folosește cu precădere, alături de adverbe, prepoziții și conjuncții, aproape toate de origine latină și toate aparținând fondului principal lexical, împreună cu vocabularul rural auzit și însușit la confluența zonei lingvistice a Munteniei cu Moldova și Transilvania.

3. Concluzii. Gândind astfel lirica, Ion Caraion a fructificat cu un mare coeficient de personalitate poetica lui Ion Barbu ; pentru el, poezia rămâne un act intelectual de adâncă interiorizare, în care se oglindește singular însuși spiritul poetului. O asemenea poezie alunecă inevitabil spre incifrarea specifică liricii esențial ideatice. Îndepărtându-se de ceea ce numim în mod obișnuit „realitate", Ion Caraion înlocuiește constant întregul cu partea redusă la esențial, la general. Poetul ne propune structuri, aparent, greu de recunoscut, dar care, de fapt, ne dezvăluie asemănări reduse la liniile fundamentale. Departe de a constitui o caracteristică a liricii lui Ion Caraion, fenomenul este un reflex al situației existente în marea lirică a veacului, de la Appollinaire la E. E. Cummings și de la Rilke la Ungaretti.

A. E. BACONSKY (1925—1977)

S-a născut la 16 iunie 1925, în comuna Cofe-Hotin din Basarabia. A urmat cursurile liceale la Chișinău și la Râmnicu-Vâlcea, unde se refugiase cu familia, în urma ocupării Basarabiei de către ruși în 1940. A studiat dreptul la Cluj ; a fost numit redactor-șef al revistei *Steaua*, funcție din care a fost destituit fiindcă a imprimat publicației o orientare prea „modernă". Din 1959, s-a stabilit la București. A semnat mai mulți ani, în revista *Contemporanul*, rubrica permanentă „Meridiane".

A debutat cu volumul *Poezii*, 1950. Alte culegeri de versuri : *Dincolo de iarnă*, 1955 ; *Fluxul memoriei*, 1957 ; *Imn către zorii de zi*, 1962 ; *Cadavre în vid*, 1969 ; un volum de nuvele, *Echinoxul nebunilor*, în 1967. Eseurile sale dezvăluie un intelectual rafinat, interesat îndeosebi de literatura universală modernă : *Poeți și*

poezie, 1963 ; *Meridiane*, 1965, ce include și o *Schiță de fenomenologie poetică* ; *Panorama poeziei universale contemporane*, 1972 ; traduceri din literatura europeană și americană etc.

Fluxul memoriei. *Comentariu literar*

1. Preliminarii. *În primul deceniu de dogmatism, poezia lui A. E. Baconsky eludează într-o esențială măsură canoanele „realismului socialist", poetul îndreptându-se spre trei teme fundamentale : dragostea, natura și contemplația ireversibilității temporale. În ciclul de versuri* Seară erotică *reia, subconștient, ideea lui Lucian Blaga din* Poemele luminii, *sculptând cu ajutorul cuvintelor portretul fizic al femeii iubite, ca în acest poem, intitulat* Nud în zori : *„Trupul tău gol a început să cânte / Deși nu l-a atins nici un sărut. / Numai lumina ca o ploaie dulce / În falduri străvezii s-a desfăcut." Pastelurile sale își refuză descripția statică, nemișcarea, cristalizând o vibrație sufletească, atentă la prezența permanențelor : „Cu mii de ani în urmă, / Pe-aceleași drumuri șerpuind de-a lungul apelor / Turmele toamna coborau spre șes / Și neamurile mele de păstori / Ghiceau prin neguri albăstrui Siretul..."*

2. Situare contextuală. Fluxul memoriei *a cunoscut două redactări succesive, deosebite stilistic și valoric. În prima variantă, poemul a fost introdus la sfârșitul volumului cu același titlu, apărut în 1957, și poeul dezvoltă două teme distincte : ireversibilitatea temporală și tema „luptei pentru pace", temă impusă conjunctural de ideologia comunistă întregii literaturi autohtone în deceniul al VI-lea. În această variantă, transparența poemului era estompată de limbajul elevat și de intelectualitatea adâncă a retrospectivei temporale. Ulterior, A. E. Baconsky a revenit asupra textului, a înlăturat elementele eteronome : douăsprezece versuri din secvența a IV-a, prin care evoca cel de al doilea mare război, toate referirile la „noul anotimp social" din strofa a V-a, accentele patetic pacifiste din ultima — și a modificat câteva versuri, scuturându-le de povara epitetelor inadecvate. În această formă, valoric superioară, poemul a fost republicat postum, în volumele* Fluxul memoriei, *1987, și* Scrieri *I, 1990.*

FLUXUL MEMORIEI

I

Din câte se-ntâmplară nu pot să uit nimic,
Chiar dacă ochiul palid al lunii mă îmbie ;
Ș-ascult, ascult o voce din timp care-mi tot spune
Ieșiți din casă, nu v-am trăit, ieșiți din ceață,
Ca arborii din iarna cețoasă mă ridic
Și-mi scutur amintirea — zăpada mea târzie.

II

Cu zbor de păsări, anii se reîntorc din zare.
Îi recunosc — și totuși ce mulți sunt anii mei,
Sau poate că sunt anii pierduți de fiecare,

Scanned with OKEN Scanner

Care-mi apar în preajmă, obositori și grei...
Eu nu gonesc pe nimeni, ci-mi clatin umbra doar
Ș-ascult, ascult o voce din timp care-mi tot spune,
Că anii mei cu fructul lor amar,
Au ars pe câmpuri goale și s-au făcut cărbune.
Au fost incendii, sânge — și dacă azi mai sunt,
E că sub cerul țării ursit am fost să stărui
Și să colind pe drumuri și să trezesc cântând
Mareea amintirii spre țărmul fiecărui.

III

Timpul trecut nu-i nimeni să-l poată învia,
Chiar dacă-mi vine poate să strig în gura mare :
— Ani rătăciți, eu nu v-am trăit !
Prin viața mea
Parc-ați trecut o dată ca ploile cu soare.
Ieșiți din ceața mării pustii — ieșiți din ceață
Ca niște porturi albe din Sudul însorit !
Ieșiți din ceață, nu v-am trăit ieșiți din ceață,
Ani rătăciți !
Dar anii s-au stins, s-au risipit,
S-au dus cu glasul frunzei, cu apele, cu iarba...
Aceste păsări sure sunt numai amintiri —
În pieptul toamnei, codrul roșcat își lasă barba
Și semne-mi fac din zare meștecenii subțiri.

IV

Dar strigătul rămâne înăbușit în piept.
Nu chem pe nimeni — toate așa au fost să fie —
Nu mi-a fost scris să caut, să cer și să aștept
Ș-oricât de mare-i, timpul nu mi-e icoană mie.

V

Ard gândurile-n febra acestor amintiri,
Și-n piept acum zvâcnește-o vârstă nouă.
Stau ca un paratrăsnet pe marile clădiri,
Spre fulgerele nopții cu brațele-amândouă.
Stau și rostesc din când în când târziu :
— Orașe mari și câmpuri tăcute, noapte bună !
S-a desfrunzit copacul mare-al nopții,
Frunze de aur — stelele
Dorm legănându-se lin
Pe fața lucie
A marilor lacuri vulcanice.

VI

Din câte se-ntâmplară nu pot să uit nimic —
Dar drumul duce poate departe înainte.
Păsări de miazăzi, cu voi despic
Și eu văzduhul.

Scanned with OKEN Scanner

Iată, nu-mi mai aduc aminte.
Dormiți în suflet, glasuri de demult,
Imagini dureroase, dormiți ca-n templul mării
Epavele de fosfor.
Nu vreau să vă ascult,
Sus pe covertă-mi place s-ascult corăbierii.
Dormiți în suflet, amintiri,
Cum dorm în scoici marine furtuni și naufragii —
Tu, vânt de primăvară ce-n pieptul meu respiri,
Adu-mi din codri frunza ce stăpânește fagii,
Adu-mi albastrul clopot al apelor ce cresc
Și șoaptele din ierburi și tremurul luminii,
Ș-apoi cândva-ntr-o noapte neștiută
Dă-mi somnul alb pe care-l poartă crinii.

(*Scrieri*, I, București, Editura Cartea Românească, 1990 p. 175—177.)

3. Structura ideatică. *Curățat de balastul eteronom, poemul, așa cum se înfățișează acum, accentuează ideea ireversibilității temporale, transformându-se într-o meditație melancolică pe marginea trecerii anilor. Prima strofă din cele șase secvențe lirice, inegale ca dimensiune, dar egale sub raport valoric, începe cu un vers declarativ : „Din câte se-ntâmplară nu pot să uit nimic" — ce dezvăluie o trăire psihică adâncă, o traumă sufletească nevindecată încă. Strofa următoare introduce un lirism de atmosferă, melancolic și ritualic. Prin fumul vremii, anii pierduți se reîntorc în amintire „ca zbor de păsări", consemnând obiectul meditației : „...ascult o voce din timp care-mi tot spune, /Că anii mei cu fructul lor amar, / Au ars pe câmpuri goale și s-au făcut cărbune".*

Dacă, în prima versiune, poetul se referea numai la anii pierduți din cauza războiului, în actuala redactare a fost eliminată orice referire nominală la un eveniment anume. În acest mod, A. E. Baconsky a scos poemul din sfera individualului, incluzându-l în spațiul generalului. În orice epocă istorică, multiple cauze exterioare ființei omenești : războaiele, suprimarea libertăților constituționale de către regimurile totalitare, accidentele existențiale felurite pot determina irosirea unuia sau mai multor segmente din viața omului. Poetul imprimă trăirilor psihologice o expresie generică, eul nominal devine un eu universal, pentru că poemul nu este un document liric al celor întâmplate scriitorului, ci ne relevă în confesiunea sa o coincidență adâncă între zbuciumul lui sufletesc și propria noastră trăire afectivă.

Următoarele patru secvențe lirice dezvoltă un triptic de trăiri sufletești antitetice : regretul, resemnarea și hotărârea de a-și urma destinul. Strofa a IV-a constituie momentul de maximă tensiune a regretului. Aduși de meandrele memoriei involuntare, anii netrăiți se ivesc adesea, o clipă, prin ceața timpului „Ca niște porturi albe din Sudul înflorit". Poetul imploră timpul să se întoarcă : „Ieșiți din ceață, nu v-am trăit, ieșiți din ceață, / Ani rătăciți !" Dar totul este zadarnic ; timpul curge continuu într-un singur sens : „...anii s-au stins, s-au risipit, / S-au dus ca glasul frunzei, ca apele, ca iarba..."

Scanned with OKEN Scanner

Regretul este atenuat de resemnare : „...toate așa au fost să fie" — și amândouă se dizolvă într-o experiență existențială, ce devine motiv poetic. Poetul are sentimentul că pătrunde pe teritoriul unui alt timp biologic și spiritual : „...în piept acum zvâcnește-o vârstă nouă", etapa maturității psihice depline și a responsabilității artistice. Glasul lui freamătă la ecourile realității și conferă expresie lirică acestei vibrații : „Orașe mari și câmpuri tăcute, noapte bună ! / S-a desfrunzit copacul mare-al nopții, /Frunze de aur — stelele / Dorm legănându-se lin / Pe fața lucie / A marilor lacuri vulcanice."

Ultima strofă exprimă hotărârea poetului de a-și urma drumul inițial. Versurile definesc, mai întâi, un gând desfășurat în prezent : poetul își propune să refuleze imaginile melancolice ale anilor irosiți, să le scoată din sfera proceselor conștiente : „Dormiți în suflet, glasuri, de demult, / Imagini dureroase, dormiți ca-n templul mării". Apoi, întreaga energie voițională se revarsă asupra unui nou început, metonimic numit „vânt de primăvară ce-n pieptul meu respiri". Trăirea interioară este focalizată în trei versuri metaforice, proiectând în viitorul apropiat sau mai depărtat un program liric potențial : „Adu-mi din codri frunza ce stăpânește fagii, / Adu-mi albastrul clopot al apelor ce cresc / Și șoaptele din ierburi și tremurul luminii". Poetul dublează trăirea nemijlocită cu un plan reflexiv sintetizând-o într-un simbol al destinului asumat până la trecerea în neființă : „...cândva-ntr-o noapte neștiută / Dă-mi somnul alb pe care-l poartă crinii".

LEONID DIMOV (1926—1987)

● S-a născut la 11 ianuarie 1926, la Ismail, în Basarabia. A urmat Liceul „Sf. Sava" din București. În toamna anului 1944, s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, de unde a fost exmatriculat la sfârșitul primului an de studii, din motive politice. Ulterior, a început, fără să termine, Institutul Teologic, Facultatea de Filosofie, Facultatea de Biologie. A murit la 5 decembrie 1987.

●● După câteva prezențe întâmplătoare în periodicele timpului, a debutat la 40 de ani cu volumul *Versuri*, 1966 ; *alte culegeri : 7 poeme*, 1968 ; *Pe malul Styxului*, 1968 ; *Carte de vise*, 1969 ; *Semne cerești*, 1970 ; *Eleusis*, 1970 ; *Deschideri*, 1972 ; *ABC Poeme*, 1973 ; *La capăt*, 1974 ; *Litanii pentru Horia*, 1975 ; *Dialectica vârstelor*, 1977 ; *Tinerețe fără bătrânețe*, 1978.

●●● Poemul odăilor. *Comentariu literar*

1. Situare contextuală. Poemul odăilor *deschide volumul* 7 poeme, *apărut în anul 1978, volum ce cuprinde, în afara acestei poezii, alte șase piese lirice, cu structură descriptivă sau narativă :* În munți, Istoria lui Claus și a giganticei spălătorese, Turnul Babel, Vedeniile regelui Pepin, Mistrețul și pacea eternă, A.B.C.

Poetul are un stil propriu, inconfundabil ; poemele sale sunt o sinteză între balada medievală și suprarealismul oniric al secolului nostru. De aceea, modalitățile exterioare ale poeziei lui amintesc de Fr. Villon, mai ales de Balada trupeșei Margo, *dar, prin scufundarea în grădina de vis a copilăriei* (În munți), *prin coborârea și ieșirea din infern* (Turnul

Babel), *prin străbaterea spațiului temporal al unei săptămâni obișnuite (A.B.C.), poetul pătrunde în subconștient, în spațiul ce scapă de sub controlul conștiinței, năzuind să cuprindă realitatea integrală, într-o suprarealitate autentică.*

POEMUL ODĂILOR

Ca seria spre fund să fie calmă
Sunt scoase ușile din loc în loc.
Adună-ți umerii cei reci sub palmă,
Rămâi alături, să privim din toc.

E verdele grădinii primăvara
Înviorat cuminte, din brocart,
Și scoica venusiană cu ghitara
Închisă-n ea de-un Odiseu de cart.

E purpura adâncă-n draperie
Cu fluturi de email în cute-ascunși
Și mantii de prelați plecați să fie
În reci bazilici de pontife unși.

E galbenul spătarelor de jețuri
Cu bumbi albaștri în rețea dispuși,
Din glastre cafenii când suie cețuri
Și scârțâie-n peizaje cărăbuși,

E capa de mătase violetă
Nepăsător răsfrântă pe sofa
Când așteptarea înlemni, secretă
Capacul cu păstori de besactea,

Este sideful spart peste platouri
Adus de caravele din ocean,
E-un alb veșmânt înăbușind ecouri
Din catedrale, la sfârșit de an,

E marele chivot portocaliu
Cu sfinți de sânge presărați în stea
Și poartă-n miez. Mâneru-i negru-l țin
Din răsputeri : îl trage careva,

E ultima în care apoi zac
Culorile din fiece odaie.
O scenă de irozi cu vârcolac,
Împreunarea lor, în mijloc, taie.

(*Cele mai frumoase poezii*, București, Editura Albatros, 1980, p. 55—56.)

Scanned with OKEN Scanner

2. În structura de suprafață, poetul ne invită să rămânem alături de el, în pragul ușii, și, împreună, să privim interiorul unor camere ce se deschid una dintr-alta, într-o continuă mișcare. Privirile sunt fascinate de mirifica dinamică a culorilor, desfăcute caleidoscopic în jurul substantivelor evocatoare. Fiecare strofă stă sub semnul unui cromatism dominant: verdelui din brocart îi corespunde purpura draperiilor, galbenului „spătarelor de jețuri", i se adaugă violetul capei de mătase, albul sidefat intră în opoziție cu portocaliul și negrul „marelui chivot" (ladă dreptunghiulară, cu lamele de aur, având deasupra doi îngeri, în care se păstrau Tablele legii, date de Moise). Culorile tuturor odăilor se recompun în ultima încăpere, într-un tablou iconografic, „o scenă cu irozi de vârcolac", ce amintește de tehnica icoanelor țărănești pe sticlă.

3. Toate imaginile sub care ni se înfățișează poemul sunt organizate într-o structură compozițională indisociabilă de valoarea artistică a textului. Observăm, mai întâi, o discretă prezență a contrapunctului. Fiecare strofă este construită pe suprapunerea simetrică a două linii sintactice: culoarea — evocată de o anumită piesă de mobilier — și corespondențele culorii dincolo de universul închis al încăperii, în mediul natural, în câmpul relațiilor sociale sau în lumea livrescă a culturii. Verdele brocartului evocă, prin analogie, mantiile prelaților „plecați să fie / În reci bazilici de pontife unși", sideful recreează imaginea veșmintelor albe ale preoților din marile catedrale ș.a.

Se adaugă apoi enumerarea realizată printr-un predicat nominal, al cărui verb copulativ este reluat la începutul fiecărei strofe. Procedeul — întâlnit accidental în poezia lui Ion Barbu: „E temnița în ars, nedemn pământ" (Grup), poetul folosind și verbele la diateza pasivă cu sens impersonal: „E dat acestui trist norod" (Oul dogmatic) — este transformat de Leonid Dimov într-o figură sintactică de insistență iterativă, ce scufundă întregul poem într-o reverie cromatică.

Remarcăm, în fine, alternanța planurilor. Emoția, aparent inexplicabilă, determinată de lectura poemului, este creată în hotărâtoare măsură de alternanța unui plan fix: poetul împreună cu cel căruia i se adresează rămâne într-o neclintire totală — cu un plan aflat în mișcare continuă: fiecare încăpere trece prin fața privitorului, ca și cum un nevăzut aparat de proiecție ar aduce pe un ecran, succesiv, interioarele. Percepția antitetică a celor două planuri emoționează, pentru că poetul scoate din perpetua mișcare a vremii o secvență pe care o contemplă nostalgic.

4. În structura de adâncime, poemul proiectează emoția pe dimensiuni general-umane, acest al doilea plan substituindu-se celui dintâi cu totul. Poetul menționează opt culori fundamentale, fiecare încorporând o semnificație anume. Verdele, culoarea lumii vegetale, simbolizează vocația creatoare și speranța; roșul, culoarea focului și a sângelui, este un poem al cunoașterii ezoterice; alăturarea galbenului de albastru nu e accidentală: cel dintâi semnifică eternitatea, al doilea, reverîa și împreună alcătuiesc o metonimie a divinității; violetul este culoarea reflecției, a lucidității; albul sugerează credința, culoarea manifestărilor rituale, portocaliul, revelația dragostei divine, iar negrul, simbolul vieții inconștiente, umbra personalității noastre. ·

Scanned with OKEN Scanner

Culorile sunt în număr de opt, iar cifra aceasta este considerată în toate culturile lumii numărul echilibrului cosmic. Să nu uităm că, din prima strofă, poetul ne invită să ne oprim pe pragul locuinței ; or, în simbologia universală, pragul are o semnificație ezoterică : el face trecerea din realitatea exterioară, profană, în existența sacră, interioară. Rămânând în prag, poetul se așează sub protecția divină.

Cromatica poemului și structurile lui simbolice se întorc astfel într-o proiecție metaforică a sacrului camuflat în veșminte profane, cum observa Mircea Eliade. Edenul profan al lui Leonid Dimov pare o replică modernă la empireul sacru imaginat de Dante în cercul al nouălea din Paradisul. *Din această perspectivă, poemul conturează o idee mai profundă : trăim într-o lume de imagini, culori, lumini și umbre, dar ele nu sunt decât laturile vizibile ale unei existențe primordiale. În esență, realul — lasă Leonid Dimov să se înțeleagă — este profund simbolic, dar obișnuința noastră de a lua în considerație doar elementele exterioare ale obiectelor și ale fenomenelor ne limitează posibilitatea de a pătrunde dincolo de vizibil.*

Elegie a năzuinței constante a omului spre transcendent, Poemul odăilor *dezvăluie o structură caracterială adânc melancolică, înclinată spre ipostazele meditative ale existenței, care sintetizează și generalizează, prin confruntare, asociere și disociere trăirile elementare ale ființei în relevante simboluri ale destinului omenesc.*

MARIN SORESCU (n. 1936)

● S-a născut la 19 februarie 1936, în comuna Bulzești, din județul Dolj. A urmat Facultatea de Filologie a Universității din Iași. A fost redactor la revista *Viața studențească*, apoi, între 1963—1966, la *Luceafărul*. Călătorii de studii în Europa, Statele Unite și Mexic. Este redactorul-șef al revistei *Literatorul* și membru al Academiei Române.

●● A debutat cu volumul de parodii *Singur printre poeți*, 1964 ; următoarele volume de versuri : *Poeme*, 1965 ; *Moartea ceasului*, 1966 ; *Tinerețea lui Don Quijote*, 1968 ; *La Lilieci, I, II, III*, 1973—1980 ; *Descântoteca*, 1976 ; *Fântâni în mare*, 1982 ș.a. au conturat o voce lirică inconfundabilă în peisajul liric autohton. Poetul s-a îndreptat deopotrivă spre critica literară : *Teoria sferelor de influență*, 1969 ; *Ușor cu pianul pe scări*, 1986, spre roman : *Trei dinți din față*, 1977 ; *Viziunea vizuinii*, 1981 și spre dramaturgie; năzuind la conturarea unui profil de scriitor total.

●●● Shakespeare. *Comentariu literar*

Inclusă inițial în volumul Poeme, *apărut în 1965, poezia* Shakespeare *se înseriază alături de poemele inspirate de opera unor mari personalități ale literaturii autohtone și străine :* Trebuiau să poarte un nume *(Eminescu),* Don Quijote și Sancho Panza *(Cervantes),* Printr-un ochi de sticlă *(Hemingway).*

Scanned with OKEN Scanner

SHAKESPEARE

Shakespeare a creat lumea în șapte zile.
În prima zi a făcut cerul, munții și prăpăstiile sufletești.
În ziua a doua făcut râurile, mările, oceanele
Și celelalte sentimente —
Și le-a dat lui Hamlet, lui Iulius Caesar, lui Antoniu, Cleopatrei și Ofeliei,
Lui Othello și altora,
Să le stăpânească, ei și urmașii lor,
În vecii vecilor.
În ziua a treia a strâns toți oamenii
Și i-a învățat gusturile :
Gustul fericirii, al iubirii, al deznădejdii,
Gustul geloziei, al gloriei și așa mai departe,
Până s-au terminat toate gusturile.

Atunci au sosit și niște indivizi care întârziaseră.
Creatorul i-a mângâiat pe cap cu compătimire,
Și le-a spus că nu le rămâne decât să se facă
Critici literari
Și să-i conteste opera.
Ziua a patra și a cincea le-a rezervat râsului.
A dat drumul clovnilor
Să facă tumbe,
Și i-a lăsat pe regi, pe împărați,
Și pe alți nefericiți să se distreze.
În ziua a șasea a rezolvat unele probleme administrative :
A pus la cale o furtună,
Și l-a învățat pe regele Lear
Cum trebuie să poarte o coroană de paie.
Mai rămăseseră câteva deșeuri de la facerea lumii
Și l-a creat pe Richard al III-lea.
În ziua a șaptea s-a uitat dacă mai are ceva de făcut.
Directorii de teatru și umpluseră pământul cu afișe,
Și Shakespeare s-a gândit că după atâta trudă
Ar merita să vadă și el un spectacol.
Dar mai întâi, fiindcă era peste măsură de istovit,
S-a dus să moară puțin.

(Cele mai frumoase poezii, București, Editura Albatros, 1976, p. 50—51.)

1. Tema *poemului o constituie meditația pe marginea perenității operei marelui dramaturg englez. Eternitatea creației literare a format și constituie una din marile teme lirice ale poeziei mari de totdeauna, întâlnită în literatura universală de la Horațiu la Eminescu și Lucian Blaga.*

2. Modalitățile poetice. *Meditația lui Marin Sorescu este edificată pe un procedeu tehnic personalizat. El își construiește poemul pe un suport epic, însă dintr-o perspectivă inuzitată, sintetizând elementele caracteristice operei și personalității scriitorului într-o structură inedită, ce contrazice receptarea statornicită anterior, dar care captează interesul*

Scanned with OKEN Scanner

prin chiar insolitul ei. Acest nou punct de vedere este cristalizat într-o propoziție principală enunțiativă, ce scoate poemul din câmpul circumstanțelor comune și-l deschide spre o singură interpretare direcționată : „Shakespeare a creat lumea în șapte zile".

Propoziția postulează o analogie metaforică între dramaturgul englez și divinitate, pornind de la ideea, curentă în literatura critică de specialitate, că Shakespeare este creatorul unei lumi ficționale de o complexitate egalabilă cu universul existențial uman făurit de Dumnezeu. Analogia se justifică prin similitudinea mijloacelor de construcție. Așa cum Dumnezeu a creat lumea prin cuvânt în materialitatea și spiritualitatea ei, în șapte zile, tot astfel, scriitorul recreează, tot cu ajutorul cuvântului, o lume imaginară posibilă, ce ne însoțește constant prin lumea reală, ca un cer plin de stele.

3. Structura de suprafață. Enunțând identitatea dintre cei doi creatori, poetul introduce în text o referință explicită la divinitate, prin folosirea substantivului „Creatorul", în forma articulată. În context, cuvântul degajă o semnificație ambiguă, deoarece se referă în egală măsură la creatorul profan, cât și la cel divin. Ambiguitatea favorizează accentuarea substituției de personalitate și marele Will, în viziunea lui Marin Sorescu, se comportă ca un demiurg potențial.

În prima zi a creației, dramaturgul a modelat „cerul, munții și prăpăstiile sufletești", iar în a doua, „râurile, mările, oceanele / și celelalte sentimente". Aparent, aserțiunea este falsă : sentimentele au apărut odată cu existența umană. Însă ideea este alta : prin intermediul dramaturgiei sale, Shakespeare i-a determinat pe contemporani să-și conștientizeze sentimentele, să sesizeze procesul transformării trăirilor interioare în certitudini afective intense, de lungă durată. Versurile sunt construite contrastiv : cel dintâi subliniază adâncimea sentimentelor scoase la iveală de dramaturg ; următorul expune diseminarea lor pe orizontală. Elementele acvatice enumerate au o semnificație asemănătoare cu noțiunea de „oceanografie" sufletească, utilizată de Mircea Eliade : amândouă au rolul de a aproxima profunzimea și dimensiunile afectivității umane. Toate aceste complexe trăiri interioare au fost oferite de creator „lui Hamlet, lui Iuliu Caesar, lui Antoniu, Cleopatrei și Ofeliei, / Lui Othello și altora". Cu excepția substantivului „Ofelia", toate celelalte nume proprii sunt metonimii ale tragediilor prin care Shakespeare a relevat mecanismul pasiunilor ce antrenează întreaga personalitate umană în acțiune.

În ziua a treia, creatorul a edificat „gusturile" : gustul fericirii și al deznădejdii, al urii și al iubirii și le-a dăruit contemporanilor. Prin „gusturi", poetul denumește manifestările comportamentale specifice ființei umane, trăirile ei puternic subiectivizate în fața stimulilor realității înconjurătoare. În aceeași zi, adaugă ironic poetul, „au sosit și niște indivizi care întârziaseră", și creatorul i-a sfătuit „să se facă / critici literari / și să-i conteste opera". Versurile fac aluzie la un aspect real al receptării creației lui Shakespeare : opera sa este atât de grandioasă, încât, în secolul trecut, critica literară engleză a pus la îndoială paternitatea ei.

Următoarele două zile au fost rezervate declanșării râsului. Versurile sugerează atât prezența unei tipologii pregnant individualizate, cât și conturarea, în ansamblul operei, a celei de a doua mari direcții tematice, comedia. În a șasea zi, continuă poetul, tot ironic, Shakespeare „a

Scanned with OKEN Scanner

rezolvat unele probleme administrative" : a dezlănțuit o „furtună", l-a învățat pe un rege cum să poarte „o coroană de paie" și din multele deșeuri umane a creat un geniu al răului. Acțiunile și gesturile enumerate au rostul de a aduce în prim-plan alte creații de referință : Furtuna, Regele Lear, Richard al III-lea.

În ultima zi a creațiunii, Dumnezeu s-a odihnit ; Shakespeare îi imită gestul la dimensiuni umane : fiind „peste măsură de istovit / s-a dus să moară puțin". Comentând, într-o „cronică a optimistului", acest final, G. Călinescu îl caracteriza ca „o fericită formulă, mereu spontană. Shakespeare a murit numai fiziologic, dar infim de puțin față de perenitatea operei sale."

4. Ironia. *În întreaga poezie, își face simțită prezența o constantă ironie, adesea delicat tristă. Ironia este una din trăsăturile distinctive ale poeziei și prozei europene și americane de azi și prezența ei în literatură are rostul de a desolemniza marile teme literare, de a discredita academismul în poezie. Sub acest aspect precursorul direct al lui Marin Sorescu în câmpul liric autohton este Geo Dumitrescu.*

5. Ideea poemului. *Toată această succesiune de imagini dezvoltă ideea că, în ciuda trecerii timpului, valoarea artistică a operei lui Shakespeare rămâne eternă. Marin Sorescu nu se mulțumește doar să o afirme, ci o demonstrează, cu ajutorul modalităților prozodice și stilistice. Structura poemului se caracterizează printr-o libertate prozodică deplină. Versurile sunt segmentate, în funcție de intenționalitatea urmărită, fie într-o propoziție întreagă, fie în părți de propoziție ; adesea, un vers este alcătuit dintr-un substantiv însoțit de un atribut, ori dintr-un verb și determinanții lui. Sub acest aspect formal, Marin Sorescu reia, simplificând, tehnica prozodică a lui Lucian Blaga, prin care imprimă poemului precizia și claritatea unei demonstrații.*

6. Concluzii. *De la prima lectură, poemul lui Marin Sorescu își relevă o frapantă caracteristică. Poetul coboară cu nonșalanță expresia lingvistică în zona limbajului standard, utilizând cuvinte familiar-uzuale, transformând poemul într-o expunere colocvială, amical conversativă. Chiar de la apariția volumului* Poeme, *din care făcea parte și poezia analizată, Vl. Streinu observa că Marin Sorescu mânuiește „un vers rupt din marginea prozei". El izbutește să evite prozaismul prin modalitățile neașteptate de combinare a cuvintelor. Dar ulterior, în cele trei volume din* La Lilieci, *prozaismul se accentuează și „poemele", multe, se transformă în micronarațiuni umoristice.*

Poemul își dezvăluie și o altă trăsătură distinctivă. Marin Sorescu folosește cuvintele, în exclusivitate, cu sensul lor denotativ. Poetul nu acordă suficientă atenție funcției poetice a limbii, nu gândește lumea metaforic, nu coboară în adâncurile sufletului uman, ci ne înfățișează o realitate referențială, redusă la o singură imagine de suprafață, e drept, adesea, insolită. Procedând astfel, Marin Sorescu își refuză programatic accesul în universul marii poezii. Tocmai această particularitate lingvistică a contribuit la răspândirea poeziei sale. Poetul a avut multă vreme, și are în continuare, ușor diminuat, un „succes" asemănător cu acela obținut de Ion Minulescu în pragul veacului, ori cu notorietatea interbelică a lui G. Topârceanu.

Scanned with OKEN Scanner

GRIGORE VIERU (n. 1935)

● S-a născut la 14 februarie 1935 în satul Pererâta, de pe malul bucovinean al Prutului. Tatăl său a murit în cel de al doilea război mondial ; întreaga educație o datorează tenacității mamei sale, căreia îi va păstra o nestinsă dragoste. A urmat Facultatea de Filologie a Universității „Ion Creangă" din Chișinău.

●● A debutat cu volumul *Alarma* în 1957. A scris versuri pentru copii : *Muzicuțe*, 1958 ; *La fereastra cu minuni*, 1960 ; *Ce poezie știi tu ?*, 1961 ; *Ceasornicul pădurii*, 1965 ș.a. După volumul antologic, *Versuri*, 1965, reunind creația primilor zece ani de colaborare la revistele literare, se face din ce în ce mai cunoscut cu fiecare nouă apariție editorială : *Numele tău*, 1968 ; *Duminica cuvintelor*, 1969 ; *Aproape*, 1974 ; *Un verde ne vede*, 1976 ; *Mama*, 1988 etc. Toate volumele sunt ordonate pe temele : dorul, iubirea, natura și dragostea maternă.

●●● Harpa. *Comentariu literar*

Poezia face parte din volumul antologic Rădăcina de foc, *apărut la Editura Univers în anul 1988, cu un cuvânt înainte de poetul Ioan Alexandru, sub îngrijirea lui Arcadie Donos.*

●●●● HARPA

Să cânte pot (credeam) și șerpii.
I-am pus ca grave strune harpei

Alăturea de coarda poamei
Și sfântul fir de păr al mamei.
Cu harpa stam sub mere coapte.
Și blând cântam. Ci-n neagra noapte,

Trecând prin codru singuratec
Ei prinse a șuiera sălbatec.
Săreau să-mi muște mâna, fața,
Să-i sugă cântecului viața.

Sunai al mamei păr sub cetini,
Veniră-n fugă atunci prieteni.

Când mă trezisem ca din vise,
Văzui c-o strună-ncărunțise.

(*Rădăcina de foc*, București, Editura Univers, 1988, p. 47.)

●●● *1. Poemul este construit pe o experiență existențială. Poetul avea încredințarea că șerpii pot cânta și i-a folosit ca strune pentru harpă, „alăturea de coarda poamei / Și sfântul fir de păr al mamei". Cu harpa astfel acordată, afirmă poetul, „stam sub mere coapte / Și blând cântam." Dar într-o noapte „neagră", trecând prin codru, „singuratec", coardele șerpi devin deodată agresive și încearcă să-l devoreze pe cântă-*

ref. Atunci, sub cetini, poetul sună struna alcătuită din părul mamei și, îndată, se ivesc de pretutindeni, prietenii. Observăm deci, că, în structura de suprafață, *poezia este construită pe un suport anecdotic, cum proceda, de exemplu, G. Coșbuc, cu deosebirea că poezia lui Vieru nu dezvoltă un lirism obiectiv, ci, dimpotrivă, o trăire sufletească individualizată.*

2. În structura de adâncime, *câteva substantive își dezvăluie încărcătura emblematică. „Harpa" rămâne simbolul înzestrării artistice; „coarda poamei" semnifică rodnicia pământului, iar „șarpele" reprezintă un complex arhetipal specific uman, ce încarnează psihismul obscur, inferior, agresiv. În poezia lui Vieru, șerpii sunt dușmanii crezuți inițial prieteni. Ei sunt neutralizați cu ajutorul mamei. Coarda formată din firul de păr al mamei este un simbol al agentului ce leagă toate etapele existenței între copil și mama lui. Aceasta este și ideea principală a poeziei : copilul percepe totdeauna în persoana mamei o prezență ocrotitoare.*

●●●● *CĂMĂȘILE*

A fost război.
Ecoul lui
Și-acum mai este viu.
Cămăși vechi, mai noi —
Amară amintire de la fiu.

De cât au fost, ah !
La izvor spălate,
S-a ros de-acum urzarul
Și, alb, bumbacul
S-a rărit în spate
Și nu le-a îmbrăcat de mult
Feciorul.
Cămăși vechi, mai noi —
A fost război.
Ci maica lui
De ani prea lungi de-a rândul
Tot vine la izvoare.
Ea și gândul :
Și iar luând cămășile în poală,
De cum ajunge sâmbăta,
Le spală.

(*Rădăcina de foc*, București, Editura Univers, 1988, p. 68.)

●●● *În poezia* Cămășile, *poetul surprinde un alt aspect al dragostei materne. Copilul a murit în război ; mama continuă să-l aștepte, cu speranța nemărturisită că moartea a fost numai o părere. Toată durerea ei s-a strâns într-un gest reflex iterativ : în fiecare sâmbătă, se îndreaptă spre izvor și spală cămășile fiului ei. De sub limbajul simplu și de sub atitudinea comportamentală, se revarsă o dragoste fără hotare pentru copilul răpit de destin înainte de vreme. Iar mama, prin obstinația cu care*

Scanned with OKEN Scanner

își așteaptă fiul pare o variantă modernă a măicuței bătrâne din balada Miorița.

Prezența mamei în aceste două poezii și în numeroase altele nu este întâmplătoare. Viața mea, se confesa Grigore Vieru, a fost o continuă sărbătoare numită „mama" : „Nici războiul cu urgiile lui, nici foamea necruțătoare n-au putut întuneca această neasemuită sărbătoare. În preajma mamei m-am simțit totdeauna copil. Abia la 47 de ani, când mama s-a stins din viață, când ea a plecat, cum se spune, la strămoși, abia atunci am pierdut această dulce și irepetabilă stare. O chem uneori noaptea prin vis, dar nu ajunge la mine decât jilava undă a pietrei pe care trebuie să dăltui următoarele rânduri : A căzut o stea / S-a topit în taina de seară / Ți-a fost viața grea / Fie-ți, maică, țărâna ușoară."

IOAN ALEXANDRU (n. 1941)

● Descendent dintr-o familie de țărani ardeleni, Ioan Alexandru, născut la 25 decembrie 1941, la Topa Mică, județul Cluj, a urmat Liceul „Gh. Barițiu" din Cluj, s-a înscris la Facultatea de Filologie din același oraș, s-a transferat după aceea la București, luându-și licența în 1968. A urmat studii de specializare în R.F.G., ca bursier al Fundației Humboldt, între anii 1968 și 1972. A obținut doctoratul în litere cu teza *Patria lui Pindar și Eminescu*, 1973. Predă literatura universală la Universitatea din București.

●● După debutul cu placheta *Cum să vă spun*, 1964, a publicat volumele : *Viața deocamdată*, 1965 ; *Infernul discutabil*, 1966 ; *Vămile pustiei*, 1969 ; *Imnele bucuriei*, 1973 ; *Imnele Transilvaniei*, 1976 ; *Imnele Țării Românești*, 1981 ; *Pământ transfigurat*, 1982 ; *Imnele iubirii*, 1983 ; *Imnele Maramureșului*, 1988 ș.a.

●●● Clopotele. *Comentariu literar*

1. Situare contextuală. *Pentru a înțelege semnificația singulară a poeziei este necesară situarea ei în universul liric al volumului* Infernul discutabil, *așezat, la apariție, de critica literară între „estetica urâtului", specifică liricii argheziene, și teroarea exercitată de materie, caracteristică universului bacovian.*

Titlul volumului este simbolic, poetul însuși oferind în Viziune *cheia decorării lui : „Până la granița ce desparte copilăria noastră de vârsta în sine timpul se numește / țara infernului". Sintagma sete o metonimie pentru existența fizică a ființei, asemănătoare cu expresia „în marea trecere", utilizată de Lucian Blaga. Viața devine un infern pentru cel ce percepe existența morții în fiecare semn al realității, unde anormalitatea constituie o stare normală a materiei : mările nu mai încap în limitele țărmurilor și se revarsă pe uscat, broaștele sunt sorbite de răgușeala pământului, auzul prinde din adâncuri „țiuitul de singurătate" al fântânilor, praful inundă orașele, sângele se încheagă în ciorchini de mărimea strugurilor, lemnul putrezește ros de viermi. Acest univers este străbătut de sentimentul tragic al existenței, determinat de oroarea de moarte, dar aptitudinea poetului de a extinde o asemenea viziune terifiantă asupra*

Scanned with OKEN Scanner

materiei în întregime constituie semnul prezenței unei mari poezii. Acestui univers apocaliptic, edificat pe un expresionism receptat prin intermediul liricii lui Lucian Blaga, îi aparține și poezia Clopotele:

CLOPOTELE

De-atâtea clopote la gâtul turmelor
Trase pe jos de miile de ani
Pământul este
Cea mai curată
Lacrimă
Din univers.

Din miez de noapte — până-n miez de veac,
Pe frig, strânși laolaltă ne încălzim
Plângând întruna
Din lacrimi facem clopote și le dosim
La gâtul turmelor să nu le vadă luna.

Primăvara semănăm în arbori și pe stânci
Sămânța clopotelor și izvoresc în lume
Păsări și flori cântând în limba lor
Același dor de moarte cum nu se poate spune.

Vara ascundem clopotele într-un turn
Pieziș le ridicăm în ceruri peste cimitire
Înfricoșați și batem cu bătaia lor
În spatele lui Dumnezeu de fericire.

Toamna tragem clopotele din nouri pe pământ
Și le gonim pe funii de-a lungul omenirii
Duhnind a foc și moarte la-ntoarcere-napoi
Le cuibărim cenușa în haosul din noi.

Din gerul iernii negre coboară în părinți,
Clopotele fierb în fiecare,
Pământul de departe văzut e-un clopot sugrumat
Pe-o lacrimă enormă uscată lângă mare.

(*Cele mai frumoase poezii*, București, Editura Albatros, 1977, p. 34—35.)

2. Caracteristicile limbajului poetic. *De la prima lectură observăm că expresia lingvistică diferă de limbajul utilizat de poeții tradiționaliști. Pentru aceștia, poezia este o substanță, un conținut psihologic, iar limbajul un instrument cu ajutorul căruia îmbracă în cuvinte trăirile sufletești. Ioan Alexandru renunță la utilizarea cuvântului ca intermediar între el și lumea interioară. Cuvintele nu mai conturează*

explicit o idee, un gând, nu mai sunt învelișul unui sentiment, deoarece poetul le eliberează într-o anume măsură de sensurile obișnuite, printr-o asociere lexicală inedită. În acest mod crește distanța semantică dintre determinat și determinant. În această zonă de intersectare semantică, poetul introduce, pentru unul sau pentru amândouă cuvintele, cât mai multe sensuri. Consecința imediată a acțiunii funcției poetice o constituie deplasarea constantă a textului spre incifrare și ambiguizare, imprimând poemului o dublă semnificație : una vizibilă, de suprafață, și alta profundă, sugerată.

3. Structura compozițională accentuează poeticitatea textului. Poezia începe cu metafora coalescentă : „Pământul este / cea mai curată / lacrimă / din univers". În strofa imediat următoare se produce un nou transfer metaforic : clopotele sunt construite din lacrimile ființei umane, vărsate de veacuri, iar ultimele două versuri ale strofei finale adâncesc substituția : privit din perspectivă cosmică, pământul pare „un clopot sugrumat / pe-o lacrimă enormă".

4. În structura de suprafață, poetul creează un strâns raport de dependență între un subiect exprimat printr-un pronume personal inclus, ce poate sugera totalitatea ființelor umane, și un obiect, „clopotele", folosit la pluralul articulat enclitic. Această relație de interdependență este proiectată pe eterna succesiune a anotimpurilor. Primăvara, „semănăm" în lume „sămânța clopotelor" ; vara, le „ascundem" în „turnuri", le ridicăm peste cimitire și sunetul lor ne îmbată de fericire : toamna, „clopotele coboară pe pământ, din nori, asemenea unor lacrimi imense, „duhnind a foc și moarte", iar o dată cu sosirea anotimpului hibernal, „gerul iernii negre coboară în părinți", deoarece clopotele „fierb în fiecare" ființă. Structura de suprafață nu îngăduie decodarea mesajului poetic și, aparent, ne aflăm în fața unui text cu un anume grad de ininteligibilitate.

5. În structura de adâncime, constatăm că de-a lungul canalului textual sunt reluate trei substantive : „lacrimă", „clopote" și „moarte" ; ele îndeplinesc funcția unor izotopii semantice, fiecare condensând un nucleu de semnificații : lacrima este simbolul durerii, dar și al implorării ; clopotul semnifică lumea fenomenală, dar este și un vestitor al morții, sunetele lui sugerând limitele temporale ale ființei ; moartea absoarbe ființa și o introduce în lumea terifiantă a elementelor. Alături de ambiguizarea cuvintelor, izotopiile contribuie la poeticitatea textului, prin suprapunerea a ceea ce pare că spune el la prima lectură și ceea ce dezvăluie la o analiză mai adâncă.

Cele patru anotimpuri nu sunt decât proiecția metaforică a vârstelor biologice ale ființei umane, în luptă cu propriul destin. Anotimpurile sugerează metaforic trecerea prin viață, existența fizică a omului pe pământ, un ritm biologic, așezat sub semnul ireversibilei rotații ciclice a materiei. Acum se explică tonalitatea întregului poem : prin moarte, omul coboară într-o materie impură, teluricul își dezvăluie înfățișarea înspăimântătoare, iar misterul morții este receptat ca o perpetuă angoasă. Poezia dezvăluie străduința spiritului de a se desprinde de materie și imposibilitatea efectivă a realizării ei. Tocmai de aceea poemul este construit pe simbolul clopotelor. Prin poziția lui, așezat între cer și pământ — „la gâtul turmelor" sau în „turnuri" — clopotul are putința de a intra în contact cu spiritualitatea celestă și cu forțele telurice subterane.

Scanned with OKEN Scanner

În concluzie, Ioan Alexandru realizează o poezie meditativă, în care reacțiile elementare, izolate, notațiile fragmentare sunt transformate în simboluri ale condiției umane, ce reflectă spaima ontică a ființei, provocată de prezența ei temporară în lumea fenomenală.

ANA BLANDIANA (n. 1942)

● Ana Blandiana s-a născut în anul 1942, la 25 martie, în Timișoara. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din Cluj, în 1967. A lucrat în redacția revistelor *Viața studențească* și *Amfiteatru*, între anii 1968—1974 ; în următorii patru ani a fost bibliotecară la Institutul de Arte Plastice din București. Călătorie de studii în Statele Unite ale Americii. A colaborat la revista *România literară*, unde a semnat o rubrică permanentă. În ultimii ani ai dictaturii comuniste, cu unele intermitențe, nu a mai avut voie să publice, din cauza celor patru poeme „subversive", apărute în revista *Amfiteatru*, în decembrie 1984, și a volumului *Întâmplări de pe strada mea*, 1988.

●● A debutat cu volumul *Persoana întâia plural*, 1964 ; volumele următoare: *Călcâiul vulnerabil, 1966 ; A treia taină*, 1969 ; *Cincizeci de poeme*, 1970 ; *Octombrie, noiembrie, decembrie*, 1972 ; *Somnul din somn*, 1977 ș.a. au fos dublate de o constantă activitate publicistică, relevată în volumele : *Calitatea de martor*, 1970, 1972 ; *Eu scriu, tu scrii, el scrie*, 1976.

●●● Avram Iancu. *Comentariu literar*

1. Situare contextuală. *Poemul face parte din volumul* Somnul din somn, *apărut în 1977. Poeziile acestui volum au fost folosite, la apariție, de critica literară ca un argument pentru a sublinia maturitatea deplină a poetei. Motivul „somnului" și al dorinței de repaos, întâlnite la Eminescu și Lucian Blaga, sunt reluate într-o tonalitate elegiacă în* Dealuri, Un sat, Când voi fi-mbătrânit, Mă-ntorc în toamnă. *Același motiv revine și în poezia* Avram Iancu, *metonimie pentru personalitatea marelui „Crăișor" al munților.*

●●●● AVRAM IANCU

Dormind înaintează cântând din fluier stins
Învinsul crai al adormirii noastre,
În urma lui cresc codri mari de plâns
Și hohotesc nemuritor dezastre.

În urma lui se ară singur de cutremur
Pământul nostru pustiit de somn
Și singur, sub al zilei roșu tremur,
Se seamănă cu oase vechi de domn.

Ar fi destul îndemnul din fluier să-și suspine
Și-ar încolți pământul scârbit războinici grei
Dar el e încoifat c-un roi somnos de-albine
Și-armate are-n turme picotitorii miei ;

Scanned with OKEN Scanner

Dar struguri dulci se-mbată și ațipesc în vie,
Dar norii-adorm pe ceruri și undele pe lac,
Dar grânele se culcă și se sfârșesc în glie,
Sub greutatea florilor de mac ;

Dar dorm în albii râuri și frunzele-n păduri,
O țară-ntreagă transhumată-n vis,
Pe când măritu-i rege cu ochi deschiși și suri,
Dormind înaintează cântând din fluier stins.

(*Cele mai frumoase poezii*, București, Editura Albatros, 1978, p. 194—195.)

●●● 2. Particularitățile de construcție. *Poezia nu este o evocare a personalității lui Avram Iancu, nu este odă în sensul curent al noțiunii, ci o meditație existențială. Ana Blandiana se oprește la o singură secvență din biografia personajului istoric și anume alunecarea lui în noaptea minții, când, cu judecata tulburată cutreiera munții cântând din fluier. Sugerată de versul : „Dormind înaintează cântând din fluier stins", ce deschide și închide poemul, secvența aceasta nu e comentată ca un scenariu biografic, ci ca un simbol al unui destin tragic. Procedeul mărește expresivitatea poemului. Subiectul primului vers este substantivul „crai", iar subiectul ultimului, sinonimul „rege". Folosirea neologismului în contrast cu arhaismul are funcție expresiv-stilistică, sugerând, între limitele lor, o perioadă temporală anumită.*

3. Modalitățile lirice. *În acest spațiu textual Ana Blandiana introduce trei serii de imagini succesive. Cea dintâi este sintetizată în primele două strofe. În urma învinsului crai „al suferinței noastre", a rămas un popor care trăiește sub povara vremurilor o traumă psihică. Durerea, nenumită, naște „codri mari de plâns", iar deasupra țării se abat mereu dezastre naturale : pământul este arat de cutremure și sub „tremurul roșu" al zilei, în loc de semințe, „se seamănă cu oase vechi de domn".*

A doua serie de imagini, cuprinsă în strofa a treia, exprimă o acțiune dorită, potențială. Ar fi de ajuns un îndemn suspinat din fluier, ca pe pământul „scârbit" să se ivească „războinici grei". Dar nici o schimbare nu-i cu putință, deoarece ultimele două strofe conturează imaginea unei țări somnolente, în care pământ și cosmos stagnează, de la strugurii ce ațipesc în vie, la râurile ce dorm în albii până la norii ce dorm pe ceruri, încât întreg teritoriul țării pare „transformat în vis".

4. Concluzii. *La lectură, poezia produce o impresie adâncă, similară cu emoția determinată de versurile lui Octavian Goga. Ana Blandiana folosește aceeași tehnică : notează efectele, dar eludează cauzele. Ce determină jalea acestei țări nenumite ? De ce recoltele rămân neculese ? Pentru ce realitatea a fost oprită din devenirea ei firească și s-a închistat în tipare prestabilite ? Nu ni se oferă nici un răspuns, dar înțelegem. Țara pe care o înfățișa poetul ardelean era un Eden mirific, ce contrasta cu jalea locuitorilor ; țara nenumită de Ana Blandiana oferă spectacolul*

Scanned with OKEN Scanner

dezolant al unui teritoriu secătuit de valorile materiale și spirituale. Din această perspectivă, poezia Avram Iancu *este o poemă patriotică și subversivă : patriotică, deoarece atrage luarea-aminte asupra transformării unei țări într-o închisoare ; subversivă, fiindcă prin însuși acest strigăt, înfășurat în voal hermetic, acuză ideologia totalitară, dezvăluind consecințele suprimării libertăților umane.*

Straturile reflexive ale poeziei, densitatea ideilor, elocința exprimării, scufundarea textului într-o ambiguizare totală imprimă poeziei o valoare de excepție.

Scanned with OKEN Scanner

D. DRAMATURGIA. REPREZENTANȚI

MARIN SORESCU * — „IONA"

●●● *În piesele* Iona, *1968,* Paracliserul, *1969 și* Matca, *1974, dramaturgul pornește de la miturile reprezentative ale literaturii naționale și universale : mitul personajului biblic Iona, mitul meșterului Manole și mitul potopului, dar introduce în structura lor complexa problematică a zilelor noastre : Iona luptă împotriva absurdului existențial, paracliserul se închide în interiorul unei biserici, proiecție sacră a spațiului unei idei, a unei credințe, iar Irina, învățătoarea din* Matca, *moare în timpul marilor inundații, ținând deasupra apelor copilul abia născut, în speranța că va fi salvat de cineva.*

1. Mitul lui Iona. *Iona, unul dintre cei doisprezece profeți minori, autorul unei serii de mici secvențe epice în care sunt criticate moravurile și decăderea lor, a trăit în secolul al VIII-lea î.d. Ch. Dumnezeu i-a poruncit să se ducă la Ninive, capitala Assiriei, aflată pe cursul mijlociu al fluviului Tigru, pentru că, motivează porunca Domnul, „fărădelegile locuitorilor au ajuns până în fața mea". Însă Iona, în loc să îndeplinească porunca primită, a încercat să se ascundă. A coborât în portul Jaffa și s-a urcat pe o corabie ce pleca spre Tarsus, oraș din Turcia de astăzi. Dumnezeu a declanșat o puternică furtună. Iona a intuit că uraganul s-a dezlănțuit din cauza lui și pentru a scăpa corabia de la naufragiu, a cerut marinarilor să-l arunce în mare. În clipa aceea, urgia stihiilor dezlănțuite s-a oprit. Dumnezeu a trimis un pește uriaș care l-a înghițit pe profet și, după trei zile și trei nopți, l-a dus pe țărm. Din acest mit, Marin Sorescu a luat numai situația existențială : prezența lui Iona în pântecele peștelui.*

2. Structura compozițională. *Piesa — pe care autorul o numește tragedie — este alcătuită din patru tablouri, a căror reprezentare scenică durează aproximativ 75 de minute. Originalitatea structurii ei, în peisajul dramaturgiei autohtone constă în faptul că, pentru prima oară, întreaga acțiune este susținută de un singur personaj, Iona ; în ultimele două tablouri apar doi figuranți, doi bărbați care nu rostesc nici un cuvânt. Sub acest aspect, piesa se apropie de structura dramelor lui Eugen Ionescu și Samuel Beckett, texte cu unul sau două personaje, fără să le repete, firește, nici problematica, nici filosofia.*

---

* Vezi datele biobibliografice la p. 230.

Scanned with OKEN Scanner

Acțiunea primului tablou se desfășoară sub amenințarea unei primejdii iminente, pericol de care Iona nu este conștient. El stă cu fața spre mare, în gura deschisă a unui pește imens, atât de uriaș încât nici nu-i sesizează prezența. Decorul următoarelor două tablouri îl constituie pântecele peștelui, iar ultimul înfățișează o plajă murdară. În toate cele patru tablouri, Iona vorbește cu sine. De-a lungul întregii acțiuni, se aud două voci : una este a lui Iona, cealaltă este vocea sinelui, a gândurilor rostite cu glas tare.

Dramaturgul a imprimat construcției dramatice și o mișcare interioară, vizibilă în modificarea înfățișării fizice a personajului. Între întâia și ultima secvență, au trecut ani nenumărați. În primul segment temporal, Iona este un om matur ; în ultimul, este atât de bătrân, încât are înfățișarea unui eremit.

3. În structura de suprafață, *nu se întâmplă nimic spectaculos. Iona, pescar fără noroc, acționează, gândește și vorbește, ca, la sfârșitul primului tablou, fălcile uriașe ale peștelui, nesesizate inițial tocmai din cauza mărimii lor, să se închidă : Iona a devenit prizonierul cetaceului.*

4. În structura de adâncime, *textul se cristalizează într-o meditație despre viață și moarte, despre lupta omului cu îndoielile și slăbiciunile sale și cu lumea în mijlocul căreia trăiește. Semnificațiile profunde ale piesei se dezvăluie numai dacă transferăm textul pe fundalul politic și social al „epocii de aur" ceaușiste.*

Peștele uriaș reprezintă un simbol al orânduirii comuniste totalitare, societate în care libertățile ființei umane au fost integral anihilate, iar pântecele lui rămâne o proiecție metaforică a temniței, a gulagului comunist în care omul își pierde identitatea. Pentru osândit, un eveniment banal devine o dorință sfâșietoare : „Mi-e dor să văd pe cineva mergând pe drum. Să apară de acolo și să dispară pe dincoace. Câțiva pași prin dreptul meu." Peștele ce l-a înghițit pe Iona este, la rândul lui, absorbit de un alt cetaceu și acesta, de un altul. De aceea, imensele fălci deschise, de la începutul primului tablou, sugerează perpetua amenințare a unui uriaș imperiu, aflat continuu la pândă. Valurile mării întruchipează destinul uman, urcușul și coborâșul vieții, forțe ce scapă continuu de sub controlul omului. Marea însăși rămâne un simbol al vieții, iar peștele pe care Iona încearcă să-l prindă cu năvodul este asociat în simbologia culturală a tuturor popoarelor nașterii și morții ciclice, regenerării perpetue.

În fiecare tablou există numeroase aluzii la contemporaneitate. De la început, dialogul relevă consecințele unei riguroase constrângeri exterioare. Totul a fost pus sub control, până și ecoul vocii a dispărut, imagine metaforică a izolării omului de ceilalți și de lume în întregul ei. Aproape fiecare replică este o ironie riguros stilizată — pentru a nu atrage atenția cenzurii — la adresa propagandei partidului comunist. Propunerea ca naufragiații pe mare să nu strige toți odată, ci pe rând, „altfel s-ar crede că e o jelanie absolută", constituie o aluzie la teama permanentă a dictaturii comuniste de a se confrunta cu nemulțumirea generală a populației și de a o prezenta mereu numai ca expresia unei insatisfacții izolate, accidentale. „Visul de aur" este „nada" pe care partidul comunist o așeza periodic în fața maselor, la fiecare nou congres. Aluziile la deportările

Scanned with OKEN Scanner

masive de populație se împletesc cu secvențe specifice vieții din închisoare. Oamenii își transmit reciproc mesaje pentru cei din afară, în speranța că ele vor ajunge la părinții, soțiile, copiii sau cunoscuții lor.

5. Personajul principal, *Iona, este un om obișnuit, cu un limbaj comun, dar, lucru mai puțin obișnuit într-un regim totalitar, gândește și reflectează, meditează la sine și la evenimentele în care este angrenat fără voia lui, emite supoziții, propune alternative, caută soluții, încearcă și izbutește să iasă din situația limită în care a intrat. Străpunge pântecul fiecărui pește și ajunge la țărm. În tot acest timp vorbește, din teama de a nu-și pierde mințile. În dialogul cu sine însuși, se ivesc soția, cei doi copii, dar pe măsură ce anii trec, Iona sesizează că imaginea soției se estompează, în vreme ce prinde contururi accentuate imaginea mamei. Modificarea perspectivei nu este întâmplătoare : „...există în viața lumii o clipă când toți oamenii se gândesc la mama lor", momentul de maximă dificultate al existenței, când ființa umană regretă că trăiește și ar dori să mai fie născută încă o dată, nu atât pentru a relua de la început existența trăită, fără a-i repeta erorile făcute de-a lungul anilor, cât, mai ales, pentru a intra în fluviul vieții într-o altă perioadă a istoriei, mai prielnică dezvoltării ființei.*

Pe țărm, Iona constată că și-a pierdut memoria, consecință firească a trecerii prin gulagul comunist. Secvența finală în care încearcă să-și reamintească trecutul este încărcată de o reală emoție : „Cum se numeau bătrânii aceia buni care tot veneau pe la noi când eram mic ? Dar ceilalți doi, bărbatul cel încruntat și femeia cea harnică, pe care-i vedeam des prin casa noastră și care la început nu erau așa bătrâni ?"

Acum abia, rătăcirea labirintică prin corpul celor trei cetacee își dezvăluie semnificațiile emblematice. Ieșit din pântecele ultimului pește, Iona constată că libertatea visată nu-i cu putință. De pe nisipul plajei murdare, orizontul i se arată a fi „un șir nesfârșit de burți. Ca niște geamuri puse unul lângă altul", iar el se va afla închis mereu între două dintre ele.

Evadând din temnița peștelui, Iona a intrat într-o lume mai vastă, dar similară cu aceea pe care abia o părăsise : ceea ce fusese odinioară o „țară" s-a transformat într-o gigantică închisoare, de unde nu se poate ieși. In clipa în care intuiește imposibilitatea evadării din sistem, Iona se sinucide.

Gestul lui are o relevanță simbolică. Iona a luat cunoștință de propria lui forță interioară : „...acum, dacă stau să mă gândesc, tot eu am avut dreptate. Am pornit-o bine. Dar drumul, el a greșit-o. Trebuia s-o iau în partea cealaltă." Măreția personajului constă în hotărârea de a nu se lăsa înfrânt, de a continua cu orice risc : „E invers. Totul e invers. Dar nu mă las. Plec din nou". Și, spintecându-și pântecele exclamă : „Răzbim noi cumva la lumină". Iona devine cu adevărat liber numai prin propria-i moarte, sfidând istoria bolnavă a timpului său. Să ne reamintim că una din lozincile tinerilor studenți din decembrie 1989 era similară cu gestul lui Iona : „Vom muri și vom fi liberi !"

Scanned with OKEN Scanner

Am reținut primul tablou al piesei.

IONA

(Fragment)

PERSONAJE :

IONA, pescar
PESCARUL I
PESCARUL II } fără vârstă, figuranți

Ca orice om foarte singur, Iona vorbește tare cu sine însuși, își pune întrebări și-și răspunde, se comportă tot timpul ca și când în scenă ar fi două personaje. Se dedublează și se „strânge", după cerințele vieții sale interioare și trebuințele scenice. Caracterul acesta „pliant" al individului trebuie jucat cu suplețe, neostentativ.

Dacă rolul va părea prea greu, ultimele două tablouri pot fi interpretate de alt actor.

TABLOUL I

Scena e împărțită în două. Jumătate din ea reprezintă o gură imensă de pește. Cealaltă jumătate — apa, niște cercuri făcute cu creta. Iona stă în gura peștelui, nepăsător, cu năvodul aruncat peste cercurile de cretă. E întors cu spatele spre întunecimea din fundul gurii peștelui uriaș. Lângă el, un mic acvariu, în care dau veseli din coadă câțiva peștișori.

— Acum încep să...
— Parcă aud : poc, poc, tronc, poc ! în năvod.
— Bolovani, nu alta.
— Că avem o mare bogată.
— Ce mare bogată avem !
— Cred că nu mai au mult.
— Nici o grijă. *(Strigă.)* Iona !
— *(Răguşit.)* Iona !
— *(Mai răguşit.)* Iona !
— Nimic.
— Pustietate.
— Pustietatea măcar ar trebui să-mi răspundă : ecoul...
— *(Băgând de seamă că n-are ecou.)* Ei, dar ecoul ?
— *(Mai strigă o dată să verifice bănuiala.)* Io... *(Aşteaptă.)*... na... *(Aşteaptă.)*
— *(Frecându-şi mâinile a pagubă.)* Gata și cu ecoul meu...
— Nu mai e, s-a isprăvit.
— S-a dus și ăsta.
— Semn rău.
— Aș ! Poate e vreo măsură mai nouă luată de pescari.
— *(Explicativ.)* Să se termine odată cu gălăgia de pe mare.
— Ce vacarm !
— Nu e bine să urli pe mare.
— Pe uscat, mai treacă-meargă.
— Dar pe apă, ba.

Scanned with OKEN Scanner

— Țip eu, țipi tu, țipă celălalt. Zgomotele s-adună.
— Valurile intră în vibrație.
— Ca un pod peste care trec soldații, toți în același timp ; se dărâmă.
— Păi, când se pun și ăștia să treacă !
— Așa și marea. Intră în rezonanță valul ăsta, intră celălalt. S-ar putea isca o furtună !
— Și când s-ar dărâma toată apa peste noi...
— Zău, nu e bine să strige toți cei de pe mare odată.
— Chiar dacă sunt naufragiați !
— Chiar naufragiații. Să strige toți, dar pe rând.
— Înțeleg, să nu se bage de seamă...
— Altfel, s-ar crede că e o jelanie absolută.
— S-ar înfuria marea.
— *(Înțelept.)* De-aia fiecare om trebuie să-și vadă de trebușoara lui.
— *(Uitându-se în apă.)* Să privească în cercul său.
— Și să tacă. *(Pauză.)*
— Numai că eu trebuie să strig. Să-l chem pe Iona.
— *(Strigă.)* Ionaaa !
— Nimic.
— *(Strigă.)* Să nu te prind pe aici, auzi ? Nu te mai ține după mine, Iona ! *(Pauză.)*
— De fapt, Iona sunt eu. Psst ! Să nu afle peștii. De-aia strig, să-i induc în eroare. Că Iona n-are noroc și pace.
— Peștii trebuie să creadă că el pescuiește cine știe unde. În altă parte...
— *(Râzând.)* Cred c-ar trebui să pescuiască *în altă mare*. Poate acolo.
— Dar parcă poți să-ți schimbi marea ?
— A, nici pomeneală.
— *(Strigă.)* Iona, să nu te-apropii de locul ăsta, că-mi sperii norocul.
— *(Scoțând năvodul gol.)* L-ai și speriat.
— *(Aruncă din nou năvodul.)* Ce mare bogată avem !
— Habar n-aveți câți pești mișună pe-aici.
— *(Curios.)* Cam câți ?
— Dumnezeu știe : mulți.
— *(Cu uimire.)* O sută ?
— Mai mulți.
— Cam cât a număra toată viața ?
— Mai mulți.
— Atunci, cât a număra toată moartea ?
— Poate, că moartea e foarte lungă.
— Ce moarte lungă avem ! Dacă poți număra atâta bogăție... Ce mare bogată avem !
— Și cum poate marea să-i țină pe toți peștii ăștia pe mâncare și pe bere ?
— Se descurcă. Greu, dar se descurcă.
— *(Râzând.)* Cred că le dă mai mult apă.
— Nu, că ei nu beau apă.
— *(Concesiv.)* Ei, le-o fi mai turnând ea și apă.
— Când îi vede pe toți cu gurile căscate...
— *(Încercând năvodul.)* Parcă acum atârnă mai greu.
— Cred că l-am prins pe-ăl mare.

Scanned with OKEN Scanner

— De mult pândesc eu peștele ăsta. L-am și visat.
— Nu-i vorbă, că eu visez în fiecare noapte doar pești.
— Poate unde mă ocup și cu... *(Gest, însemnând pescuitul.)*
— Dar prea m-am săturat de atâta duhoare în somn.
— Visul și peștele.
— Visul unu — crap.
— Visul doi — morun.
— Visul trei — plătică.
— La plătică întotdeauna mă trezesc înjurând. Mă foiesc în pat până spre ziuă, când aţipesc din nou și... ce crezi că visez ?
— *(Curios.)* Ce ?
— Ghicește.
— O balenă ?
— Aș, n-am eu norocul ăsta. Ce crezi că visez ?
— *(Și mai curios.)* Ce ?
— *(Cu obidă.)* O fâță.
— O fâță ?
— O fâță de pește atât de mic, încât...
— Nici nu ți-l poți aminti.
— Se topește până te trezești.
— Și așa în fiecare noapte, de când mă știu.
— Asta se mai poate numi vis ?
— Nu, nu se mai poate numi vis.
— Și în timpul ăsta cei doi copii ai mei dorm,buștean.
— Cum pot dormi unii așa ?
— O dată i-am întrebat : Mă, voi ce visați de dormiți buștean ?
— Și ei, cu ochii sclipind de fericire : „Marea".
— Ptiu !
— Dar poate lor le convine : visează marea *fără pește.*
— Dar apa mării, frumoasă a naibii când te uiți la ea. Asta visează ei, lăsând tot greul peștelui pe mine.
— *(Melancolic.)* Dacă aș fi pădurar, de la o vreme mi-ar veni în somn numai copaci.
— Aș vrea să mă fac pădurar și să visez chiar din prima noapte un milion de copaci.
— Și eu să stau la umbra lor.
— S-ar face în somn că eu stau la umbra lor.
— Ce umbră deasă trebuie să dea un milion de copaci la un loc !
— Deasă ca mierea.
— Și eu colo, cu capul pe-o rădăcină, să mă tot uit după veverițe.
— Veverițele nu trebuie să le prinzi.
— Asta mi-ar mai lipsi — să mai alerg și după veverițe în somnul meu nenorocit. *(Cătând spre năvod.)* Oare ?
— Ai, să-l scot ?
— *(Nehotărât.)* Știu eu dacă a sosit momentul...
— De ce-o fi trăgând așa de greu năvodul ?
— Barosanul...
— De mult îl pândesc eu... Știu și cum arată. Uite, așa are o gură... *(Gest indicând, involuntar, gura peștelui mare din scenă.)*

Scanned with OKEN Scanner

— A, demult, îl pândesc eu.
— Îi cunosc fiecare solz.
— Dacă mi s-a arătat noaptea ? !
— De vreo câțiva ani îl am în cap, numai că nu pot să-l pun aici, în năvod.
— *(Făcându-și curaj.)* Dă, Doamne ! *(Trage de năvod.)* Greu, greu...
— *(Scoate năvodul.)* Nimic ? *(Uimire.)*
— Nimic.
— Atunci ce naiba atârna așa ?
— *(Privește în zare.)* Aha, înțeleg. Norul acela. Își culcase umbra exact pe năvodul meu...
— Mai bine m-aș face pescar de nori.
— Azi unul, mâine altul. Aș aduce repede potopul.
— Că la nori am noroc. *(Pauză.)*
— *(Dă cu ochii de acvariu. Vorbind cu peștișorii.)* Tot în voi mi-e speranța.
— Plevușca, săraca !
— Ea duce greul mărilor și oceanelor.
— *(Arătând spre acvariu.)* Sunt ai mei, particulari.
— *(Cu compătimire).* Au mai fost prinși o dată.
— Îi țin pe fereastră. Lumina le face bine, ea conține fel de fel de substanțe. Îi îngrașă, îi înveselește.
— *(Trist.)* Numai că nu le dă drumul.
— *(Speriat.)* Cum să le dea ?
— Sunt pescar și trebuie să se găsească oricând un pește și-n casa mea. Altfel, ce-ar zice lumea ? Când le arunc mâncare dimineața, rămân și eu așa, privindu-i. Uneori stau ceasuri întregi.
— Dacă n-ai chef să te duci să prinzi alții, zice soția mea care mă iubește, nu te mai uita așa la ei. Că mor și ăștia.
— Ea mă iubește, dar nu când stau și mă uit la pești.
— N-ar fi exclus să moară din privirea mea.
— Că am o privire otrăvită. Pe ce-mi pun ochii, moare. Așa zice ea.
— Eu parcă n-aș crede. Dacă era așa, nu murea și ea ? Ehe, de când !
— Dar ei tot or să se isprăvească. Pentru că, de câte ori plec la pescuit, iau și acvariul. Când văd că e lată rău, am stat o zi întreagă degeaba, scot undița... *(o scoate)* ...și-o arunc în acvariu... *(O aruncă.)*
— Pe cel care s-a agățat îl arunc apoi în năvod.
— Că e mult până prinzi unul. *(Cu ochii pe plută.)* Acum încep să tragă... Nu-i vorbă, și ăștia trag greu. C-au mai fost prinși o dată...
— Dar până la urmă, unul tot dă în cârlig. *(Scuzându-l parcă.)* Apă mică... Nevoile de hrană mereu crescânde...
— Te pui cu nevoile ?
— Dacă e să fiu sincer, eu n-aș mai vrea să cadă acum nici unul.
— Asta e imposibil.
— E ca și când ai bea otravă și te-ai aștepta ca ea să nu-și facă efectul.
— Mi-e milă de el.
— Pești, fiți atenți, nada mea o să-și facă efectul !
— *(Privind acvariul, apoi marea.)* Apa asta e plină de nade, tot felul de nade frumos colorate. Noi, peștii, înotăm printre ele atât de repede, încât părem gălăgioși. Visul nostru de aur e să înghițim una, bine-

Scanned with OKEN Scanner

înțeles, pe cea mai mare. Ne punem în gând o fericire, o speranță, în sfârșit ceva frumos, dar peste câteva clipe observăm mirați că ni s-a terminat apa.

— *(Cu solemnitatea unui cor.)* O, tu pescar, care stai sus pe mal, măcar lasă-ne limpede drumul până la ea, nu ni-l tulbura cu umbra picioarelor.

— *(Pauză. Privind acvariu.)* Totuși, n-am ce să fac. Trebuie să trăiesc și eu. Hai, mă, ai apucat-o ? *(Se apleacă peste acvariu și în clipa aceasta gura peștelui uriaș începe să se închidă. Iona încearcă să lupte cu fălcile care se încleștează scârțâind groaznic.)*

— Ajutor ! Ajutoooor !

— Eh, de-ar fi măcar ecoul ! *(Se face întuneric.)*

CORTINA

(Ieșirea prin cer, București, Editura Eminescu, 1984, p. 24—30.)

RĂCEALA

Prezentare generală

Acțiunea dramei Răceala, *a cărei premieră a avut loc la 3 martie 1977, se desfășoară în anul 1462, ultimul an al primei domnii a lui Vlad Țepeș.*

1. Titlul dramei este metaforic. „Răceala" este o maladie ușoară, neglijabilă, dar ea poate duce la „răceala" definitivă a ființei umane. Din această perspectivă, Marin Sorescu dezvoltă ideea că „răceala", metaforă a morții, a constituit pentru strămoșii noștri o „boală istorico-ereditară" ; ei și-au asumat un destin tragic și și-au sacrificat viața pentru a apăra independența țării.

2. Sub raport compozițional, drama este construită dintr-un mozaic de episoade cu relativă independență, grupate în patru acte și douăzeci de tablouri, astfel încât să sugereze imaginea a două lumi antitetice.

De o parte, se află tabăra invadatorilor. Sultanul Mahomed al II-lea a organizat o expediție împotriva lui Vlad Țepeș, cu scopul de a-l înlocui cu Radu cel Frumos. Noul pretendent la domnie a promis că va mări tributul de trei ori, deși știe că într-o țară secătuită de resurse nu își va putea ține făgăduiala. Mahomed însuși intuiește că pământul pustiit de războaie al Țării Românești nu-i va putea acoperi cheltuielile cerute de expediția lui militară. Dar nu renunță totuși, din dorința de a deveni „cuceritorul" Europei. El duce cu sine, în expediție, o cușcă metalică în care sunt închiși împăratul Constantin Paleologul și membrii familiei sale. Prizonierii sunt obligați să joace mereu aceeași piesă : „Căderea Bizanțului". Mahomed asistă astfel în fiecare seară la repetarea epocalei sale victorii asupra creștinătății.

Țara Românească opune o dârză rezistență invadatorilor. Personajele, majoritatea sumar individualizate, țin piept dușmanului printre îndeletnicirile cotidiene. Femeile coc pâinea, fac mămăliguță, pregătesc mâncarea, pentru că între două lupte bărbații iau masa acasă. În aceste

Scanned with OKEN Scanner

circumstanțe, chiar și moartea devine un eveniment obișnuit. Oamenii vin, adesea, „răciți". Soțiile le pun ventuze și ei se însănătoșesc după un somn bun. Uneori nu se mai trezesc deloc. Așa sfârșește Toma, căpitanul lui Țepeș. El se întoarce palid, „galben de frumos" și moare ca dintr-o „simplă răceală", nu înainte de a cere doamnei Stanca să poruncească pietrarului tăierea în piatră a unui alt eveniment istoric : „Iară în iunie 19, cu ajutorul lui Dumnezeu, ne-am izbit, cu păgânii la Oiești".

La acțiunea dramei participă, exceptând numeroșii figuranți, treizeci și patru de personaje cu o partitură mai mult sau mai puțin întinsă. Dintre ele, două ies în primul plan : domnitorul Țării Românești și Mahomed.

Vlad Țepeș este absent fizic din conflictul dramatic, dar rămâne prezent prin spiritul lui. Sunt evocate momente ale legendei sale, tentativele repetate de a provoca deruta invadatorilor prin atacarea continuă a armatei dușmane cu ostași îmbrăcați turcește sau încercarea de a-l ucide chiar pe Mahomed. Numele domnitorului român plutește amenințător pretutindeni, amintindu-i permanent sultanului că există cineva care i se opune cu înverșunare.

Mahomed, în schimb, este prezent aproape tot timpul pe scenă. Prin intermediul acestui personaj, dramaturgul sugerează starea de degradare morală la care duce totalitarismul. Mahomed este un dictator absolut, imprevizibil și orgolios, nedrept și megaloman, întruchipare sugestivă a tiranului discreționar. Comandanții corpurilor de armată încearcă în zadar să discute situația militară cu sultanul. El nu găsește timp să-i primească, fiind ocupat cu redactarea unui abecedar, cu compunerea unei ode, a unui gazel, iar când nu este inspirat „lucrează asupra cuvântului". Aluziile la contemporaneitate sunt evidente. Mulți dictatori au scris poezii : Mussollini, Mao-Tze-Dun ; Ceaușescu a compus și el o poezioară, care a fost inclusă la începutul tuturor manualelor de literatură.

Oscilând continuu între tragicul eroic și comicul absurd, Marin Sorescu a realizat o dramă istorică modernă, prin care reflectă decăderea socială, materială și morală a unei națiuni aflată la discreția unui tiran absolut. Sub aspect stilistic, ideea este sugerată printr-un limbaj dezordonat, prin abateri de la logică și prin devieri de la normele gramaticale. Istoria este astfel demitizată prin sarcasm, ironie și grotesc. Prin revers, în secvențele ce au în centrul lor pe români, gesturile personajelor, comportamentul lor și limbajul familiar, caracteristic stilului funcțional standard se subordonează unui ritual de mare frumusețe artistică, textul transformându-se, indirect, într-un elogiu adus nenumăratelor jertfe ale strămoșilor. Comicul nu lipsește nici din aceste segmente dramatice, dar ironia este amară, convertibilă lesne în tragic. Prin această atitudine față de istorie și prin modalitățile moderne de construcție, drama lui Marin Sorescu se înscrie în tradiția dramaturgiei universale contemporane, în care Machbeth de Eugen Ionescu și Romulus cel Mare de Dürenmatt constituie punctele de reper esențiale.

●●●● Am selectat, spre exemplificare, primul tablou din actul I.

Scanned with OKEN Scanner

RĂCEALA
(Fragment)

ACTUL I

TABLOUL 1

Anticamera cortului lui Mahomed. Un birou, perne pe jos. Locotenentul cercetează niște acte cu pecete.

BAFTANGIOGLU *(apare, grăbit)* : Dacă nu mă primește într-o jumătate de oră, ne-am dus cu toți... ne paște cel mai mare pericol. Toată latura dinspre sud a Împărăției e amenințată de...

LOCOTENENTUL : Vorbe.

BAFTANGIOGLU : Tătari... S-au ras toți în cap și...

LOCOTENENTUL *(sec)* : Vorbe *(Pe alt ton.)* Nu poate, că v-ar primi. Tocmai pe Luminăția-Sa Baftangioglu să n-o primească ? Dar...

BAFTANGIOGLU : Să nu spui că nu e-năuntru. Am oamenii mei, care de luni de zile îmi suflă orele când Prealuminatul poate să mă primească... vin aici și... nu sunt primit ! Ca un făcut. E înăuntru, știu precis, am oamenii mei, suflătorii, o echipă, care mă informează...

LOCOTENENTUL : Degeaba.

BAFTANGIOGLU : Aș ! Plătesc pungi grele pentru asta... Ca să ajungi până lângă cort, bagi mâna până la cot în işlic... Și... *(scoate o pungă, i-o dă locotenentului)* uite că tot mai întâlnești piedici.

LOCOTENENTUL *(ia punga)* : Întreținerea cortului ne costă o groază de galbeni. *(Gândindu-se.)* Mai treceți pe-aici. Luni, nu, marți, nu... vinerea ailaltă. Eu v-aș băga și acum, dar am poruncă. Când lucrează, nu poate fi deranjat nici de profet.

BAFTANGIOGLU : Dar ce face ?

LOCOTENENTUL : E vârât până peste cap în problemele abecedarului turc. Vrea ca toți fiii șeicilor, califilor, beilor, să învețe de acum încolo carte, în spiritul culturii musulmane, să nu mai fim la remorca învățăturii grecești, care a nenorocit lumea. Grecii-s sus, grecii-s jos, cu antichitatea lor, ciupită de la egipteni și traci... dar noi n-avem cap ?

BAFTANGIOGLU *(cu admirație)* : Ideea Sultanului e mare.

LOCOTENENTUL : E a mea. Sultanul alcătuiește abecedarul...

BAFTANGIOGLU : Oricum... Va să zică... I-ar trebui câteva sute de ani, ca să-l perfecționeze. Să-i dea Allah sănătate.

LOCOTENENTUL : Tocmai cu sănătatea o duce cam prost în ultima vreme.

BAFTANGIOGLU *(gest cu mâna la inimă)* : Aoleu !... să nu-mi spui că...

LOCOTENENTUL : Ba da...

BAFTANGIOGLU *(încercând să-și rețină, fără succes, bucuria)* : Ce dezastru ! Cine o să-i urmeze ? Că frații... a dat ordin să fie omorâți, pe capete. Frați, cumnați, veri de-al doilea — toți, toți rași... Eu, ca una din căpeteniile cele mai mari, nici nu sunt pregătit pentru așa ceva... *(Cu interes.)* Ce-l doare pe Sultan, păcatele mele ?

LOCOTENENTUL : Dorul.

BAFTANGIOGLU : Ce boală e asta ? Vreo nouă molimă ?

Scanned with OKEN Scanner

LOCOTENENTUL : Nu știu. E un cuvânt valah. Iar Măria-Sa suferă de cuvântul ăstă...

BAFTANGIOGLU : Păi, dacă moare, nici nu...

LOCOTENENTUL : Liniștiți-vă... Ștergeți-vă fruntea cu basmaua asta, ați năduşit de durere și de emoții. Spionii noștri ne-au încredințat că de dor nu moare nimeni.

BAFTANGIOGLU : Nici așa... măcar unul, doi, de poftă ? Uf, bine că nu e grav ! Era să leșin. *(Mieros.)* Atunci, când îl văd pe Preaslăvitul ?

LOCOTENENTUL : Imediat după abecedar vă promit eu că... Fiți fără grijă ! *(Baftangioglu iese, se izbește de Beșleagă.)*

BEȘLEAGĂ *(după ce rămâne cu Locotenentul)* : Și vulpea asta bătrână ce mai vrea ? Una-două, la Sultan. Pe cine sapă ? A cui pernă vrea s-o apuce ? Nu-i ajunge că stă cocoțat pe jumătate din trupele de spahii... Ar dori să comande și ienicerii mei, nu ?

LOCOTENENTUL : Nu știu, că nu l-am întrebat. Eu sunt un simplu locotenent, la ordinele Măriei-Sale Sultanul.

BEȘLEAGĂ *(făcând cu ochiul)* : Nu stau decât cât ai bate din palme.

LOCOTENENTUL *(îi barează calea)* : Dar se poate ?! Ce-nseamnă lipsa asta de disciplină ?

BEȘLEAGĂ *(enervat)* : Omule, nu mi-am văzut comandantul de la căderea Bizanțului, ce naiba ! S-au îngrămădit de-atunci probleme, hârtii care zac aici la dumneata. O să mă plâng, o să te căiești.

LOCOTENENTUL *(îmbrâncindu-l afară)* : Vă privește, Luminăția-Voastră...

BEȘLEAGĂ *(istovit)* : Lasă-mă măcar să stau puțin aici, să-mi trag sufletul... Vin tocmai de la coada coloanei... Știi ce înseamnă asta ?... de la coada coloanei !... am străbătut o țară... trei cai schimbai ca să-i aduc știrea nemaipomenită...

LOCOTENENTUL : Vorbe.

BEȘLEAGĂ : Ce ?

LOCOTENENTUL : Știrile sunt formate din vorbe... Așa zice stăpânul nostru. Și zice că vorbele altora nu-l interesează, câtă vreme el lucrează tot la vorbe... știți c-o să ne dea un abecedar, a doua carte de cetire după Coran... și nu vrea să asculte vorbele altora până nu termină.

BEȘLEAGĂ *(stă pe-o perniță)* : Nu c-aș vrea să mă pun de-a curmezișul... *(se cuibărește și mai bine, turcește)* dar unele lucruri sunt strigătoare la cer. În loc să fie în mijlocul nostru, al generalilor, să ne aibă mereu în preajmă, să ne consulte, se izolează și ne lasă să mergem în necunoscut, făcând reforme, aducând o nouă ordine în Imperiu. Și așa, pe genunchi, în timpul campaniei. Nu garantez ! Uite, asta mi-e sfânta *(gest)*, dacă mai sunt eu sigur de reușita acestei campanii ! Asta venisem să-i spun, că Vlad ghiaurul știe de doi ani de proiectul nostru... Și nu numai atât... *(speriat)*... cunoaște numărul oștilor, al steagurilor, știe de ce sex e fiecare cămilă și cum ne facem noi tunurile.

LOCOTENENTUL : Cum le facem ?

BEȘLEAGĂ : Nu știu, că e secret, dar el știe. Ne-așteaptă pregătit. Cu cât întârziem mai mult, cu atât el se-ntărește... Iar noi stăm pe loc și... lasă-mă să discut asta cu...

Scanned with OKEN Scanner

LOCOTENENTUL : Luminăția-Sa Baftangioglu mi-a dăt o pungă și tot n-a izbutit să mă corupă. Înaltul funcționar turc e incoruptibil.

BEȘLEAGĂ : Uite, eu te procopsesc cu două... *(Scoate pungile, i le înmânează.)*

LOCOTENENTUL *(luând pungile)* : Nici nu știți cât ne costă întreținerea cortului... Ca să nu mai vorbesc că prețul la lumânări a crescut nebunește în ultima vreme, iar Luminăția-Sa scrie încontinuu... toată noaptea.

BEȘLEAGĂ : Se știe peste mări și țări că este un om luminat... totuși, parcă exagerează. Prea se extenuează... Ce tot mâzgălește ?

LOCOTENENTUL : Ode.

BEȘLEAGĂ : Ce ?

LOCOTENENTUL : Gazeluri.

BEȘLEAGĂ : A, o să le-nvățăm pe dinafară.

LOCOTENENTUL : E foarte inspirat. Când nu e inspirat, lucrează asupra cuvântului. Zice că Islamul a ajuns departe cu cuceririle, dăr a rămas în urmă cu literatura. Or, astea trebuie să se facă paralel.

BEȘLEAGĂ : Eu nu împărtășesc opinia aceasta.

LOCOTENENTUL : Vă privește. Căci, ce face un popor ales, care are săbii, dar n-are condeie ?

BEȘLEAGĂ : Și dac-ar avea condeie și n-ar avea săbii, cu ce le-ar ascuți ? *(Râde.)*

(Radu apare mândru, plin de prestanță. Întreabă din priviri dacă Sultanul e înăuntru.)

LOCOTENENTUL : A, Preaînțelepte... Dar, poftiți. Vă așteaptă. Stă ca pe ghimpi. *(Îl conduce cu plecăciuni.)* Oricând sunteți binevenit.

BEȘLEAGĂ *(cu invidie)* : Ăsta e ăla ?

LOCOTENENTUL : Ăsta.

BEȘLEAGĂ : Sigur, el e oricând binevenit în cortul Sultanului, și eu, care comand armata a treisprezecea, n-am rând. *(Îi mai dă o pungă.)* Bogat ?

LOCOTENENTUL *(scârbit)* : Nu dă o para bacșiș ! Dar n-am ce-i face. Rămâneți în preajmă, cum iese beizadeaua, încerc să fac un favor pentru un om adevărat, un turc sadea, nu un venetic.

PAȘA DIN VIDIN *(apare cu un sul scris în mână)* : Nu zice nimic, locotenente, că știu dinainte ce-ți va ieși din guriță. Află că nici nu vreau să-l văd azi pe Sultan, c-a scris pur și simplu o porcărie... Oda de ieri e sub orice critică. Le-am citit-o oștenilor mei și-au râs în hohote... Se țineau cu mâinile de burtă și ha-ha, ho-ho...

BEȘLEAGĂ : Mai bine compunea marșuri, nu ? C-așa de mocăite înaintează oștile... Când le vezi...

PAȘA DIN VIDIN : Lasă că nici cu Luminăția-ta nu mi-e rușine... Cum se zice, Cicero sau Chichero ?

BEȘLEAGĂ *(jignit)* : Eu nu zic nici Cicero nici Chichero, eu sunt militar și pronunția nu mă interesează... Și să nu-mi faci mie paradă de cunoștințe aici, că am să-ți spun și eu o vorbă. Ți-am inspectat trupele și... e o mizerie ! O indisciplină ! Soldații tăi n-au zurbe în

Scanned with OKEN Scanner

ce să-şi fiarbă lintea, aprind focul frecând două bețe, încălțămintea abia li se mai ține, unii au rămas chiar desculți, toți umblă în zdrențe...

PAŞA DIN VIDIN : Dar asta chiar așa e... Și nu numai la trupele pe care le comand... toată armata noastră. Eu am spus : nu trebuia să ne pripim cu această cucerire, până nu ne consolidăm peticele, coatele, genunchii...

BEŞLEAGĂ : Ai spus tu asta ?

PAŞA DIN VIDIN : Da. E o mizerie că-ți vine să râzi nu alta. A, n-am prins azi unul scărpinându-se cu sulița ? Alții, cum văd un copac — fuga să se frece de el. S-au încuibat păduchii în ieniceri și-a dat râia în spahii... Căpeteniile se mănâncă între ele... iar eu n-am nici o putere. (*Către Locotenent.*) Dă-i, te rog, asta, Sultanului.

BEŞLEAGĂ (*curios*) : Ce-i firmanul ăla pe care-l aduci la semnat ?

PAŞA DIN VIDIN : *De bello galico.* Ieri m-am contrazis cu comandantul în privința unui pasaj, am trimis curieri la Istanbul (*radios*) și-am avut dreptate. (*Zâmbind.*) Să-mi spui și mie ce figură va face, când îl va citi.

BEŞLEAGĂ (*rugător*) : Nu-l mai încărcați, oameni buni, cu fleacuri de-astea... Lăsați-l să conducă armata. (*Autoritar.*) Să știi, Pașă din Vidin, că, dacă la următoarea inspecție găsesc un păduche pe un ostaș de-al tău, ți-l omor pe frunte... cu unghia.

PAŞA DIN VIDIN (*izbucnind*) : Întâi să ne dați săpunul promis anul trecut și la urmă să aveți pretenții. Unde sunt fondurile destinate hranei și salubrității oamenilor ? Fiecare trage cât poate... (*Râzând.*) Iar dumnealui pornește cruciade în căutarea unui păduche ! Dar nu trebuie să faci nici doi pași, ca să-l găsești la primul. Respectiv, la mine. Ostașii-s plini de plăgi. Totul e-o rană, chiar înainte de a-i ajunge prima săgeată valahă. I-am și spus Sultanului : „mergem să le-arătăm ălora carne vie, cum arată carnea noastră vie“...

LOCOTENENTUL : Și ei să ne-o arate pe-a lor. Că nici ăștia n-or fi stând mai bine. Beizadea Radu zice că e o jale...

PAŞA DIN VIDIN : Cum deschide gura, cum îi iese porumbelul. Are tot interesul să ne prezinte în culori cât mai sumbre situația din țara lui, că suferă oamenii și așa mai departe, ca să ne zorească pe noi să-l punem cât mai repede Domn și să curmăm durerea. (*Ieșind.*) Nu uita, locotenente, pune-l pe Caesar în brațele Sultanului, poate mai învață ceva. El nici n-a trecut Rubiconul... și toate merg anapoda. (*Iese.*)

LOCOTENENTUL : Așta vorbește, parcă el ar fi Sultanul și Sultanul ar fi pașă.

BEŞLEAGĂ : Păi, dac-aș zice eu un sfert din ce afirmă el, nici nu m-aș întoarce bine cu spatele și m-aș și pomeni destituit din funcție, făcut spahiu de rând... Asta, în cazul cel mai bun... Sunt unii care putrezesc de ani de zile pe la Edicule și n-au zis decât așa, pe departe, că nu le place timpul, că s-a pus vremea a rea, lucruri de-astea. Mare curaj au unii și uite că le merge.

LOCOTENENTUL : Să nu ne pripim, Preacinstite... deliu... ori ce-ai fi fiind. Ce ești, bei, pașă, hadâmb ? că eu mereu uit...

BEŞLEAGĂ : Beșleagă, locotenente... și măcar galbenii să-ți aducă aminte, că sunt din solda amărâților de... Avea dreptate Pașa, dar

Scanned with OKEN Scanner

prea a spus-o fără perdea... Că eu dacă vorbesc cu Sultanul, și-mi rezolvă hârtiile, sulurile, alta o să fie situația întregii armate... Toți se vor primeni, și-or începe să cânte. Am idei mari. Numai să nu apuce să intre Preacinstitul Baftangioglu înaintea mea, că strică și ce mai era bun... Are un dar de-a măslui realitatea, ce nu s-a pomenit ! *(Rugător.)* Ce fac, plec sau mai aștept ?

LOCOTENENTUL : Plecați, dar rămâneți prin preajmă. Luați-o în partea cealaltă, să nu vă întâlniți cu Baftangioglu... că și el e tot pe-aici... Așteaptă. Dar vă promit, mă jur, că la primul moment liber vă veți vedea în fața Slăvitului. Știu că vă iubește. A auzit de isprăvile dumneavoastră și abia așteaptă să vă primească. E și foarte receptiv la sugestii. Ați văzut, toți îl judecă, toți îi arată pe față unde greșește.

(Op. cit., p. 307—313.)

HORIA LOVINESCU (1917—1983)

● **S-a născut la 20 august 1917 la Fălticeni, fiind nepotul de frate al criticului E. Lovinescu. Studii în localitatea natală ; Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București ; doctor în litere, în 1946, la Universitatea din Iași. A lucrat o vreme la Radiodifuziunea Română. În ultimii ani de viață s-a dedicat integral dramaturgiei.**

●● A debutat cu drama *Lumina de la Ulmi*, 1953 ; alte piese : *Citadela sfărâmată*, 1954 ; *Hanul de la răscruce*, 1955 ; *Surorile Boga*, 1958 ; *Febre*, 1961 ; *Moartea unui artist*, 1964 ; *Petru Rareș*, 1967 ; *O casă onorabilă* și *Paradisul*, amândouă în 1968 ; *Al patrulea anotimp*, 1969 ; *Și eu am fost în Arcadia*, 1971 ; *Omul care...*, 1972 ; *Jocul vieții și al morții în deșertul de cenușă*, 1973 ; *Ultima cursă*, 1974 ; *Noaptea umbrelor*, 1980 ; *Karamazovii*, 1981 ; *Negru și roșu*, 1983.

●●● *În* Moartea unui artist, *Horia Lovinescu a pornit de la modelul mitic al meșterului Manole, motiv arhetipal ce a inspirat și piesele de teatru cu problematică similară ale lui Lucian Blaga, Octavian Goga sau Adrian Maniu. Însă Horia Lovinescu înfățișează jertfa zidirii dintr-o nouă ipostază. Sculptorul Manole Crudu revine în țară după un lung stagiu de documentare în Orient. Se întoarce bolnav de inimă și cu obsesia spaimei de moarte. Medicii i-au interzis orice efort fizic, și repaosul absolut îl înspăimântă, deoarece inactivitatea echivalează cu sfârșitul creației sale. Dorința de a crea în continuare și teama că nu va izbuti să o facă generează o dublă linie conflictuală.*

Sesizăm, mai întâi, un conflict interior între trup și suflet. Înspăimântat de perspectiva morții apropiate, Manole se zbate între dorința de a trăi și imposibilitatea de a-și modifica destinul, de a renunța la înzestrarea vocațională. Pentru a alunga sentimentul însingurării, în spatele căruia se ivește spectrul neantului, o cere în căsătorie pe actrița Claudia Roxan, pe care o cunoștea de foarte mulți ani. Dar aceasta îl refuză. Denegarea ei este motivată cu multă finețe : nu dragostea l-a determinat pe sculptor să formuleze această tardivă cerere în mariaj, ci un motiv exterior, pe care tânăra femeie îl intuiește și tocmai de aceea rămâne lângă el spre a-l ajuta să-și domine spaima de lumea de dincolo.

Scanned with OKEN Scanner

Dezamăgit de respingerea imprevizibilă, Manole descoperă în Cristina, fiica menajerei, farmecul adolescentin, candoarea purității, tinerețea mereu veșnică. Iubirea pentru Cristina îi sugerează o nouă sculptură și intenționează să o imortalizeze în piatră. Dar fata iubește artistul și nu omul : „Dumneavoastră sunteți pentru mine un luceafăr. Ca Luceafărul din poezie". Surprinzând idila dintre Cristina și fiul lui, Toma, Manole străbate spațiul unei alte dezamăgiri, redescoperind cu sporită intensitate teama cumplită de sfârșitul fizic.

Disperarea fără hotare îl determină să accepte lupta cu propriul destin. Se închide în atelier și lucrează până la istovire, sculptând propria lui spaimă de gol și de tenebre, astfel încât „să înnebunească alții de frică și de greață". Aglae, menajera, a zărit grupul statuar și la întâlnirea cu chipul alegoric al morții reacționează ca în fața unei primejdii potențiale : „...erau trei sau patru oameni. Bărbați și femei. Nu-mi aduc aminte câți. Goi de tot. De-abia ieșiți din piatră. Parcă voiau să se bage înapoi în ea. Unuia nu i se vedea decât obrazul. Și priveau spre mine, atât de curioși și de înspăimântați, încât m-am întors să văd ce-i în spatele meu. Iar pe jos, la picioarele lor, era o femeie uriașă, tot despuiată, moartă. Numai ochii îi erau vii și priveau ceva. Așa, strecurați șiret pe sub gene, spre mine. Adică tot în spatele meu. Atunci m-am întors încă o dată și am țipat. Mi s-a părut că înțeleg la ce se uită, că văd și eu... nu știu, moartea sau altceva."

Cel de al doilea plan conflictual conturează drama specifică artistului creator, care urmărește totdeauna să se realizeze prin artă. Pentru a crea, el are nevoie de singurătate, se izolează de toți ceilalți, cu imaginea viitoarei opere în față, și nu-și găsește liniștea până când ideea visată nu se cristalizează într-o structură. Nimic altceva nu îl interesează, toate evenimentele exterioare, care nu au legătură directă cu arta nu îl interesează, sunt, pentru el, lipsite de relevanță. Ca părinte, Manole s-a dezinteresat de copiii săi. Creația a prevalat asupra dragostei filiale și fiul său Vlad, de asemenea sculptor, îi reproșează egoismul : „...ai fost atât de absorbit de munca dumitale, toată viața, încât nu ți-a mai rămas timp să te gândești și la alții". Ca bărbat, Manole și-a sacrificat iubirea artei. Egoismul de care îl acuză și Claudia este real și reprezintă un dezechilibru caracteristic artistului autentic, atras de activitatea creatoare în exclusivitate. Și, în acest sens, sentimentul de dragoste a constituit izvorul unor idei întruchipate în piatră. Figurat vorbind, sculptorul i-a jertfit pe toți cei apropiați lui pentru a-și edifica opera.

Manole este individualizat atât prin pasiunea exclusivă pentru profesie, cât și prin concepția lui despre creație. Aforismul notat de pictorul spaniol Goya pe una din pânzele sale : „Somnul rațiunii zămislește monștri" este transferat de Manole într-un precept existențial. Adept al perfecțiunii clasice, el va cultiva o artă echilibrată, aptă „să afirme și să ordoneze, nu să nege și să dizolve", creația fiind „semnul puterii omului asupra haosului și a morții". În artă, „viața trebuie continuu recreată — îi spune fiului său. Dacă vrei să fii artist, ești obligat să accepți munca asta de Sisif !"

Viziunea lui Vlad despre artă este modernă, el aduce în prim-plan trăirile autentice ale ființei umane, nefalsificate de rațiune și precepte morale, dar se simte permanent strivit de personalitatea covârși-

Scanned with OKEN Scanner

toare a tatălui său. Tânărul își va găsi propriul lui drum individualizat numai după ce va contempla sculptura alegorică a tatălui său, sublimă în grotescul ei, dar cu atât mai autentică deoarece s-a ivit din trăirea cu o intensitate supraumană a senzației morții. Prin Toma, specialist în știință, dramaturgul a sintetizat una din ideile cultivate cu fervoare de ideologia comunistă, care a văzut totdeauna în literatură o primejdie virtuală : arta trebuie minimalizată ! În viziunea lui Toma, universul artei este insignifiant în contextul contemporaneității. Între sculptura tatălui său și problematica cercetărilor sale este convins că există o prăpastie „de eră geologică".

Conflictul dramatic se caracterizează și printr-o dublă mișcare interioară ce asigură unitatea textului, una vizibilă, ce însoțește existența lumească a sculptorului, cealaltă perceptibilă doar în structura de adâncime a dramei, ce determină o modificare semnificativă a viziunii creatorului despre artă în genere și despre sculptură în special.

De la începutul acțiunii, Manole este urmărit constant de gândul înnebunitor al morții. Dramaturgul accentuează obsesia printr-o gradație ascendentă, edificată pe o gamă diversă de simboluri culte, dar și printr-o sinteză de sugestii folclorice. Viața și moartea determină o continuă confruntare între rațiune și adâncurile psihismului uman. Rațional. Manole acceptă extincția : omul este singura ființă care știe că sfârșitul lui biologic este ineluctabil ; dar, afectiv, se răzvrătește împotriva morții fiindcă ea îl smulge din existență în plină forță creatoare. De aceea, o provoacă și îi cristalizează înfățișarea cu prețul propriei vieți. Însă câștigul rămâne imens : sculptând imaginea morții, Manole s-a eliberat de teroarea extincției, murind împăcat cu sine și cu lumea. Viziunea folclorică a morții este întruchipată de bătrâna doică Domnica. Atitudinea ei actualizează peste timp comportamentul vechilor daci în fața existenței. Viața și moartea constituie o permanentă confruntare între lumină și întuneric. Versurile rostite de bătrână : „Vine moartea prin grădină, / C-un pahar și c-o lumină. / Auzi clopotul cum sună / Scoală, scoală și-l ascultă" sunt simbolice : moartea înseamnă cununarea cu elementele naturii, integrarea în ordinea cosmică.

În structura de adâncime, este detectabilă o modificare esențială a conceptului de artă. Adept al creației „luminoase", echilibrate, apărător al perfecțiunii clasice, raționale, Manole realizează un grup statuar grotesc, prin diformitatea trăsăturilor fizice, respingător prin trăsăturile informale, de ființe nedesprinse încă din ambianța forțelor telurice, dar sublim prin finețea detaliilor și prin grandioasa sugestie de monumentalitate. Așa se explică de ce blocul statuar provoacă în același timp repulsie și admirație, dezgust și prețuire fără rezerve. Schimbarea de accent este implicită : arta nu poate fi supusă rigorilor unor precepte prestabilite ; ea trebuie să cuprindă întreg evantaiul trăirilor umane, fără excepție. Murind, Manole a regăsit sensul fundamental al artei, ca permanentă re-întruchipare ficțională a vieții ! Drama suscită interesul și prin rafinamentul intelectual al construcției și problematicii, prin semnificațiile filosofice incluse, prin aducerea în prim-plan a problemelor estetice esențiale și prin frumusețea aforistică a replicilor.

Scanned with OKEN Scanner

●●●● *Am reținut, pentru exemplificare, ultimul segment al dramei, unde sunt concentrate sensurile ei fundamentale.*

MOARTEA UNUI ARTIST

(Fragment)

Atelierul. Îl auzim pe Manole cioplind, îi auzim răsuflarea grea, de tăietor de lemne, dar nu-l vedem, căci colțul unde lucrează e invizibil pentru spectatori. Domnica stă la ușă, pe un scaun, absentă, ca toți oamenii foarte bătrâni.

MANOLE *(întrerupându-și lucrul, vine în scenă. Își șterge sudoarea. E istovit)* : Mă lasă puterile, dadă. *(Cade pe un scaun.)* Dadă, n-auzi ? *(Respiră greu. După un timp, se uită la bătrână, o vede absentă. Mai tare.)* Dadă, mai este lapte ?

DOMNICA *(tresărind)* : L-am pus la răcit, maică. *(Aduce laptele.)*

MANOLE *(trăgându-și greu răsuflarea)* : Iar ți-au venit bătrânii, Domnico ?

DOMNICA : Chiar amu au plecat. Parcă ce treabă au ? Să se plimbe. Nici tu arat, nici tu prășit. Toată ziua cu vizite. S-au făcut boieri mari.

MANOLE : Te mai cheamă la ei ?

DOMNICA : Da' de ce crezi că vin ? Se mai fac ei niznai : că „de ce, fătucă, nu ai muls vaca ?" Că „de ce stai la pârleaz ?" Care vacă și care pârleaz ? Parcă ei nu știu că aici suntem la vilă ? Șireți ! Iaca laptele, maică. I-am scos pielița.

MANOLE *(blând)* : E bun. Le-ai lăsat și lor ?

DOMNICA : Doamne, Manole, câte îți mai trec prin cap ! Doar... *(pauză lungă)* îs morți !

MANOLE *(cu umor negru)* : Poate li-i foame, cu atâtea drumuri. Și ce mai spuneau bătrânii ?

DOMNICA : Ei, dar câte nu spun ? *(Râzând.)* Azi m-au întrebat de Mitruț.

MANOLE : Care Mitruț ?

DOMNICA : Mitruț, motanul. Dacă eu i-am legat tinicheaua de coadă. „Nu, mămucă, vai de mine !" Ce, era să-i spun că blestematul de Ionică, feciorul popii, m-a pus să-l țin cât îi lega tinicheaua ? *(Are un râs de bătrân, oprit deodată.)*

MANOLE : Oamenii ar spune că te-ai ramolit, dadă.

DOMNICA : Ei, săracii, ce știu ei ! Da' poate că m-am ramolit... Așa-i când te pregătești de călătoria cea mare. Ești cu un picior aici, cu altul dincolo, plecat pe jumătate.

MANOLE *(râzând)* : Moartea pe care o văd oamenii mei de piatră nu seamănă cu a dumitale, dadă. E fără Mitruț și fără vizite de-ale fătucăi și mămucăi.

DOMNICA : De aceea se holbează așa spăimoși... Parcă-i mare ispravă să mori, Manole... Așa-i regula. Ce-ai făcut tu acolo e nelegiuire curată, mai bine ai sparge-o. Să n-o vadă oamenii. Ce le trebuie ? Viața e viață, și moartea e moarte. De ce să le amesteci ? Nu se cuvine, calci legea, Manole.

MANOLE *(iritat)* : Bine, bine, du-te la culcare.

Scanned with OKEN Scanner

DOMNICA *(ridicându-se)* : Atunci, noapte bună. *(Mergând spre uşă.)* Cu legea nu e voie să te joci. *(Deschide uşa.)* Să-ţi las puţin uşa deschisă ? Ian auzi cum cântă privighetoarea. Bată-te norocul să te bată, pasăre măiastră, ce vrajă a pus Cel de Sus în gâtlejul tău ? *(Psalmodiind, aproape.)* „Păsări, lăutari / Păsărele mii / Şi stele făclii ! / Soarele şi luna / Mi-or ţine cununa." Ştii ce cred eu, Manole ? Că toată lumea asta e o taină a nunţii. Se cunună întunericul cu lumina, răul cu binele, şi mereu, mereu, neostoite, se ivesc zorile.

MANOLE : Care zori ?

DOMNICA : „Zorile, zorile surorile". Auzi ?

MANOLE *(posomorât)* : N-aud. Şi sper c-o s-o mănânce pisica.

DOMNICA : Lasă, că mai sunt şi altele. Nici broaştele nu le auzi cum orăcăie, nici copacii cum foşnesc ? Doamne, ce frumoasă şi mare-i grădina vieţii...

MANOLE *(împingând-o peste prag)* : Gata, lasă-mă-n pace, n-aud nimic. *(Închide uşa. În derâdere.)* Grădina vieţii ! *(Se îndreaptă spre statuie. Uşa se întredeschide şi în atelier se strecoară o siluetă indistinctă, care se lipeşte de perete şi rămâne nemişcată. După o pauză lungă, Manole ridică privirea, vede umbra. Fără mirare.)* Iar ai venit ? *(Manole se întoarce şi se aşază cu spatele la tăcutul lui interlocutor.)* Nu pricepi o dată că suntem doi străini ? Tu eşti alt Manole Crudu. Cel care stătea sus, pe buza prăpastiei.

CRISTINA *(speriată, căci ea era silueta lipită de perete, face un pas înainte)* : Maestre !

MANOLE *(trăsărind)* : Ha ? *(Se întoarce, îşi duce mâna în faţa ochilor, ca şi cum ar alunga o vedenie.)* Tu erai ? *(Râde încet.)* Stăteam de vorbă cu alt musafir. Tot nepoftit. Îl cheamă sculptorul Manole Crudu şi e un pisălog fără seamăn. Îmi ţine predici. Îl dau pe uşă afară, şi el intră pe fereastră.

CRISTINA : Maestre !

MANOLE *(ca şi cum de-abia acum i-ar realiza prezenţa insolită)* : Dar ce cauţi tu aici ? Cine ţi-a dat voie să intri în atelier ?

CRISTINA : Trebuie să vă vorbesc. Numaidecât !

MANOLE : Eşti obraznică, fetiţo. Ce te face să crezi că am chef să conversez cu tine, încât dai buzna, nechemată, aici ?

CRISTINA *(eroică)* : Am venit să vă spun că n-o să-l mai văd niciodată pe Toma şi că...

MANOLE *(plictisit)* : Şi ce mă interesează pe mine ? Treaba dumitale.

CRISTINA : Şi că o să fac orice doriţi dumneavoastră.

MANOLE *(după o clipă)* : Ia apropie-te ! *(Cristina, pierdută, face doi paşi spre el.)* Tu nu eşti în toate minţile, fetiţă ? Ce sunt poveştile astea groteşti ? Şi cum ţi le îngădui cu mine ?

CRISTINA *(pierdută, dar mergând până la capăt)* : Aţi spus odată că pentru dumneavoastră... eu sunt viaţa. Aşa că eu...

MANOLE *(izbucnind în râs)* : Am spus eu asta ? *(Îi ridică bărbia.)* Aha, tu ai hotărât să te sacrifici, nu-i aşa ? Era parcă vorba să-mi şi pozezi.

CRISTINA *(de-abia respirând)* : Da, maestre.

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Bine, dezbracă-te. *(Cristina îl privește înspăimântată. Apoi, palidă ca moartea, își duce mâna la bluză și desface un nasture. Manole îi apucă mâna și cu palma cealaltă o bate peste obraz.)* Caraghioaso ! Hai, șterge-o la culcare și scoate-ți gărgăunii din cap. *(Se ridică și se îndreptă spre statuie. Ridică de jos dalta și ciocanul. Fără să se întoarcă.)* Tot aici ești ? Am de lucru.

CRISTINA *(îndreptându-se spre ușă. De acolo)* : Vă rog să mă iertați, acum știu că am fost îngrozitor de caraghioasă și nerușinată.

MANOLE *(întorcându-se spre ea)* : Asta e secundar și trece. Mai degrabă ar trebui să te simți fericită.

CRISTINA : E adevărat. Însă mi-e milă de dumneavoastră. Sunteți atât de schimbat și trist...

MANOLE *(oftând plictisit)* : Să te vindec și de asta. Dar pe urmă să nu mă mai sâcâi. *(Arătând spre statuie.)* Du-te și privește. *(Cristina se duce.)* Dacă ai să pricepi ce-am făcut, ai să-ți dai seama că sunt dincolo de tristețe, și de milă.

CRISTINA *(fascinată și îngrozită, face câțiva pași de-a-ndaratelea)* : La ce se uită oamenii aceia, ce-au văzut ?

MANOLE : Neantul, fetițo. Moartea. *(Cristina îl privește, scoate un țipăt sugrumat și fuge, lăsând ușa deschisă.)* Ce gâscă ! *(Se îndreaptă spre statuie, dar își duce mâna la inimă, fulgerat de durere. Cade pe scaun, gemând. Pe ușă se strecoară Vlad. Îl privește, dar ori nu-și dă seama de gravitatea situației, ori nu vrea să țină cont de ea. Tiptil, trece, prin spatele lui Manole, spre statuie. După un timp, revine. E atât de emoționat, încât aproape se bâlbâie. Vine spre Manole.)*

VLAD : Iartă-mă, tată ! Trebuia s-o văd ! E o operă strivitoare !

MANOLE *(pradă crizei, de-abia inteligibil)*: Fiola ! *(Arată spre haina din cui.)*

VLAD *(care de-abia acum își dă seama de starea lui)* : Ce ai, tată, ți-e rău ?

MANOLE *(scrâșnit)* : Fiola !... În buzunar !

VLAD *(se repede la haină, scoate o fiolă)* : Ce să fac cu ea, tată ?

MANOLE : O batistă... Sparge-o... Repede...

VLAD *(sparge fiola în batistă. Manole o ia și inspiră adânc. Vlad, zăpăcit)* : Să chem pe cineva ? Să trimit după doctor ?

MANOLE *(îi face semn că nu. Continuă să inspire, apoi, cu încetul, se destinde)* : Apă, te rog.

VLAD *(dându-i un pahar)* : Te-a mai lăsat ?

MANOLE *(răspunde foarte târziu, ca un om revenit dintr-o lungă călătorie)*. Pentru moment, da. Pot respira, cel puțin. *(Pauză. Se uită spre statuie.)* N-o s-o pot termina !

VLAD : Dar e gata, tată !

MANOLE *(privindu-l, nedumerit și concentrat)* : Ce ? Ce spui ?

VLAD : Orice adaos ar întina-o. *(Cu adorație.)* Ce sculptor mare ești, tată ! *(Ducându-se spre statuie.)* Acum înțeleg de ce spuneai că eu nu știu nimic despre tenebre și de ce mă avertizai să nu dansez pe frânghie. Ce zevzec trebuie să-ți fi părut, cu micile mele isterii și cu giumbușlucurile mele estetice ! *(Vine spre el.)* Dar cu statuia asta

Scanned with OKEN Scanner

a ta se întâmplă ceva : nu suportă nimic alături ! E aproape dincolo de artă și de omenesc.

MANOLE : Nu m-așteptam s-aud cuvântul ăsta din gura ta.

VLAD *(arătând spre statuie)* : Ea mă constrânge să-l rostesc. Prin opoziție. Nu e o plăsmuire omenească, ci contrariul ei, nu obiect de panică, o negație palpabilă. Însăși moartea.

MANOLE : Ajută-mă să mă ridic. Vreau s-o văd. *(Vlad îl ajută, și-l duce în fața statuii.)* Ce ciudat ! Ai dreptate. Nu-mi dădeam seama că am terminat-o. Credeam că mai am mult de lucru la ea. În clipa asta știu însă că am terminat-o definitiv. Parcă de zeci de ani. *(Surâde, și-apoi surâsul se prelungește chiar într-un mic râs, aproape voios.)*

VLAD : De ce râzi ?

MANOLE *(arătând spre statuie)* : Hâdă mai e !

VLAD : E o capodoperă !

MANOLE : Ca o tumoare uriașă, extirpată și așezată pe soclu. *(Întrebător, spre Vlad.)* De ce pe soclu ?

VLAD : Nu înțeleg ce vrei să spui.

MANOLE : De ce atâta zgomot ? Un zgomot mare, ca o vâltoare, ca un uragan.

VLAD : Ți se pare, tată.

MANOLE *(ascultând atent)* : Gata, acum se duce, trece... S-a risipit... *(Pauză lungă.)* Ce liniște blândă ! De ce nu cântă ?

VLAD *(speriat)* : Cine să cânte ?

MANOLE : Nu-ți fie frică, nu aiurez. Niciodată n-am fost mai limpede. *(Își duce mâna la cap și apoi la piept.)* Și aici... Și aici... *(Cu un surâs.)* Așa trebuie să se simtă o femeie care a lepădat un monstru. Ușurată, curățică și... foarte umilită, rușinată.

VLAD *(cu timiditate)* : Tată, vreau să te-ntreb ceva.

MANOLE *(după un timp)* : Ce-ai zis ?

VLAD : Vreau să te întreb ceva. Pentru mine e foarte important. După... *(arată spre statuie)* ce se mai poate face ? Ce mai poate urma ? Nu pentru tine, ci, în general, pentru un artist.

MANOLE : Nimic. Evident, nimic nu mai poate urma.

VLAD : Asta înseamnă că celui care o acceptă nu-i mai rămâne decât să arunce dalta, să se trântească la pământ și să urle de groază. Ca un animal.

MANOLE *(după o pauză)* : Dar nu trebuie să accepți.

VLAD *(uluit)* : Cum ? Și asta o spui tu, care ai făcut-o ?

MANOLE : N-am făcut-o eu, Vlad, ci frica mea. Acum, frica asta nu mai e în mine, ci colo, pe soclu, deșuchiată și nerușinată. De aceea am râs înainte, pentru că am descoperit dintr-o dată... că nu-mi mai este frică. *(Cu exaltare.)* Niciodată n-am fost atât de liber și de puternic ca acuma. *(Își duce deodată mâna la piept, cu o expresie de cumplită durere. Horcăind aproape.)* Nu-i nimic, asta n-are nici o însemnătate. A obosit hoitul. Se cere la odihnă. Atâta tot.

VLAD *(după o lungă pauză, împins de o nestăvilită curiozitate)* : Iartă-mă, tată, nu vreau să te chinuiesc, dar pentru mine e o chestiune de viață și de moarte. Răspunde-mi... Cum se poate ieși din impasul ăsta ?

Scanned with OKEN Scanner

MANOLE : Nu există ieșire, Vlad. Peste zidul ăsta nu se poate trece. Totul trebuie mereu și mereu luat de la început. Pricepi ?

VLAD : Cred că da.

MANOLE : Am să am din nou o criză.

VLAD *(speriat)* : Să chem, totuși, pe cineva.

MANOLE : Nu vreau să văd pe nimeni !

VLAD *(cu timiditate)* : Eu pot rămâne lângă tine, tată ? *(Manole ridică ușor din umeri, cu un gest de indiferență, dar și de acceptare.)* Să știi că, de fapt... te-am iubit întotdeauna. *(Manole, care s-a rezemat de speteaza scaunului, cu ochii închiși, ridică doar mâna, în semn de tăcere.)*

MANOLE *(deschide ochii. E atât de absorbit de altceva)* : Ssst ! *(Surâzând.)* Tot ea e mai tare. Tu o auzi ?

VLAD : Pe cine ?

MANOLE *(surâzând)* : Privighetoarea.

(În vreme ce Manole își duce mâna la gât, cuprins de o nouă criză, se aude cântecul tot mai puternic al privighetorii.)

(Întuneric.)

MANOLE *(strigă deodată)* : Dadă !

DOMNICA *(intră repede)* : Am venit, Manole.

MANOLE : Dă-mi mâna, dadă.

DOMNICA : Uite-o, Manole, dragul meu băiat, dada e lângă tine, nu-ți fie frică.

MANOLE : De ce să-mi fie frică ? „Soarele și luna..." Nu-i așa, dadă ?

DOMNICA : Așa-i, Manole ! *(Și în vreme ce Manole își acoperă fața cu pelerina, psalmodiază într-un cutremurător crescendo.)*

„Și la nunta mea !
A căzut o stea.
Soarele și luna
Mi-au ținut cununa.
Și-am avut nuntași
Brazi și păltinași,
Preoți, munții mari,
Pasări, lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii !"

(Dramaturgia română contemporană, II, Editura Tineretului, București, 1967, p. 72—79.)

TEODOR MAZILU (1930—1980)

S-a născut în București, la 11 august 1930 ; părinții, muncitori. A urmat patru clase primare, patru liceale și facultatea muncitorească. Redactor la *Tinerețea*, 1946—1947, și la *Tânărul muncitor* 1947—1949, la *Scânteia tineretului*, 1949—1959. A murit la 18 octombrie 1980.

A debutat cu volumul de schițe *Insectar de buzunar*, 1956 ; alte volume: *Galeria palavragiilor*, 1957 ; *O plimbare cu barca*, 1964 ; *Vara pe verandă*, 1966 ;

Scanned with OKEN Scanner

Proză satirică, 1969 ș.a. ; romane : *Bariera*, 1955 ; *Aceste zile și aceste nopți*, 1962 ; *Într-o casă străină*, 1975 ; *O singură noapte eternă*, 1976 ; versuri : *Cântece de alchimist*, 1972 ; piese de teatru : *Proștii sub clar de lună*, 1964 (pusă în scenă de Lucian Pintilie, piesa „a stârnit indignarea" presei comuniste) ; *Tandrețe și abjecție*, 1968 ; *Treziți-vă în fiecare dimineață*, 1969 ; *Don-Juan moare ca toți ceilalți*, 1970 ; *Frumos e în septembrie la Veneția*, 1973.

●●● Prezentare generală. *Titlul comediei* Mobilă și durere, *1981, una dintre piesele rezistente ale lui Teodor Mazilu, explică autorul însuși, „s-ar putea traduce într-un limbaj mai științific și mai medical cu «suferințele bunăstării». Căci bunăstarea excesivă și mai ales cea obținută fără muncă degradează, traumatizează, urâțește, pocește inevitabil..." Însă adăugăm noi, ceea ce nu putea spune atunci dramaturgul, este vorba de bunăstarea verigii cea mai de jos, în ierarhia socială, a nomenclaturii comuniste.*

Doi directori de cooperative : Sile Gurău, de la „Avântul mobilei" și Pavel Arnăutu, de la „Progresul mobilei" se supraveghează reciproc. O rivalitate și o invidie constantă îi despart, dar, în schimb îi unește o mitocănie primitivă, existentă pe toate eșaloanele nomenclaturii românești, asociată cu lipsa elementară a bunului simț. Conștiința nici unuia dintre personaje nu ascultă de legile moralei. Amândoi sunt incapabili profesional, dar amândoi găsesc cele mai eficiente modalități de a fura din averea comună a statului, fără nici o teamă că vor fi sancționați. Acești bădărani agramați manifestă un dispreț total față de „ceilalți", din afara castei privilegiate, și un respect asiatic față de superiori : „slugărnicia, ca și meseria, e brățară de aur", reflectează cu glas tare unul dintre personaje. Amândoi sunt două exemplare reprezentative ale „omului nou", modelați de ideologia comunistă.

Conflictele sunt mărunte, pe măsura micimii personajelor : o reclamație că directorul Sile s-a dus la resturant cu mașina întreprinderii, un chef obișnuit : „...un pahar, două, trei, patru, cinci, șase, șapte de vin, unu, două-trei de palincă, un antreu, câteva ciuperci, câteva chifteluțe, puțină vodcă, puțină brânză, puține măsline, o ciorbă de văcuță, o ciorbă de purcel, o ciorbă de pește, o saramură de crap, o rață pe varză, o varză cu purcel, un pui cu mujdei, o ciorbă de burtă, dimineață și niște clătite flambate la un moment dat, un tort, o înghețată, o portocală, un ciorchine de strugure, un pahar de coniac care să strângă în brațe tot ce s-a mâncat și s-a băut" etc.

Acțiunea evoluează previzibil în această lume. Sile se teme că în lipsa lui, plecat „în circuit" să-și caute „fericirea", întreprinderea s-ar putea să-și îndeplinească planul și își avertizează subalternul : „Ai grijă ca cooperativa să meargă prost în lipsa mea. Că n-aș vrea să dau de bucluc, să se zică că tocmai datorită absenței mele cooperativa a realizat succese. Tu ești un om serios, cu experiență, tu poți fi incapabil". Paul se căsătorește cu Lizica nu pentru că o iubește, ci pentru că în întreaga nomenclatură autohtonă avusese loc o schimbare generală de optică : „...venise vremea femeilor frumoase și date dracului, venise timpul să părăsim pe cele curate și gospodine". Sile găsește în Melania „femeia rafinată, în pas cu progresul civilizației". Din cauza eforturilor făcute pentru a reîntineri, Paul moare, nu înainte de a trimite „forurilor supe-

Scanned with OKEN Scanner

rioare" un denunț împotriva lui Sile. Dar finalul aduce speranța așteptată : în locul sancțiunilor meritate, eroii sunt transferați în funcții asemănătoare, în alte localități.

Toate personajele folosesc un limbaj fluent, deși agramat, limbaj lustruit în luările de cuvânt la nenumărate ședințe, dar pe scenă răsună o limbă română rudimentară, plină de clișee, ce reflectă adâncile transformări petrecute în mentalitatea nomenclaturii : „Mă, tu erai un incapabil, de-aia te-am iubit și te-am promovat" ; „De ce să fim oameni de onoare, când viața e așa de scurtă și de dură. De ce, mă, să ne respectăm unii pe alții ?", „...noi, ticăloșii, trebuie să ne avem ca frații... Să turnăm oameni cinstiți, nu să ne turnăm între noi." În sfârșit, menționăm obiectivitatea deplină a dramaturgului : nu condamnă, nu elogiază, ci păstrează tot timpul imparsibilitatea absolută.

În scena a III-a, din actul al II-lea, pe care îl reproducem, dramaturgul surprinde personajele într-un moment de maximă tensiune : toți vor să-și modifice stilul de viață, aspirând să imite protipendada comunistă de pe treptele superioare ale nomenclaturii.

MOBILĂ ȘI DURERE

(Fragment)

Acasă la Sile. Locuință de un violent prost gust. Seamănă mai mult cu un magazin, unde a sosit de curând marfă proaspătă. Tablouri stupide, în manieră binecunoscută. Țigănci, peisaje marine etc., etc. Multe, foarte multe bibelouri. Demn de remarcat e că unele dintre obiectele de primă necesitate, televizor, masă de lucru — dacă se poate spune așa — se găsesc în dublu exemplar. Magnetofoanele sunt chiar în număr de trei. Stau aliniate cuminți, unul lângă altul. Se mai observă și un covor făcut sul — n-avea unde să mai fie așezat. Aglomerarea trebuie realizată însă cu moderație, în așa fel încât bădărănia, prostul gust să poată fi admirate în toată splendoarea lor.

Sile, Melania, mai târziu Urechiatu, pe post de maestru de ceremonii.

SILE : Acum, iubito, după ce-am făcut Wassermanul, după ce ne-am căsătorit, trebuie să-ncepem o viață nouă, mondenă, să ne plictisim de moarte și să ne simțim bine. Dar asta e o artă care se învață și eu vin din munți, n-o știu. De aceea, l-am rugat pe Urechiatu, ca să ne deschidă capul, să nu ne facem de râs în societate. Căci tu, deși ai origine burgheză, ești încă din topor...

MELANIA : N-am să mai fiu din topor. Ți-o jur ! Chiar și mie-mi poruncesc noaptea, în somn — fii mai mondenă, Melania, fii la curent cu ce e nou...

SILE : O să vină Urechiatu și-o să ne-nvețe arta de-a trăi, arta de-a conversa, arta de-a ne plictisi...

MELANIA : Arta de-a ne plictisi la Veneția...

SILE : Urechiatu e și foarte inteligent, mi-e și foarte subaltern. Nu mă costă nimic, căci principiul meu de bază rămâne unul singur — să nu scoți suta din buzunar, mama noastră, a tuturora.

URECHIATU *(apare încărcat cu două rucsacuri și cu dezinvoltură intră direct în miezul problemei)* : Dragă tovarășă Melania, dragă tova-

Scanned with OKEN Scanner

răsе Sile, știu foarte bine, v-ați căsătorit, aveți răspunderi, aveți obligații, trebuie, prin forța evenimentelor, să duceți o viață mondenă, în pas cu secolul douăzeci, e firesc, e foarte firesc, aproape obligatoriu. Va trebui să primiți vizite, să faceți vizite, să mergeți la recepții, să dați recepții, să ascultați vorbe de duh, să spuneți, la rândul dumneavoastră, vorbe de duh. Și, în general, una peste alta, trebuie să străluciți în societate. Cine dorește să strălucească în societate trebuie să muncească, mi-e teamă de cacofonii — ca ocnașul la galere.

SILE : Ei, lasă, lasă, nu mai băga groaza în noi. Spune mai bine cu ce să începem.

URECHIATU : Cu un câine. Fără un câine, nu se poate face nimic în ziua de astăzi. Înainte erau caii la putere, astăzi sunt câinii. Alte timpuri, alte animale. Câinii demonstrează, în condițiile moderne, gradul de civilizație și de bunăstare al unui individ. Spune-mi ce câine ai, ca să-ți spun cine ești. Câinele vă reprezintă, e un fel de carte de vizită. Câinele merge înainte, vă netezește drumul, câinele a devenit un steag, care ne-arată țelul.

MELANIA : O, Doamne, ce frumos vorbești despre câini, parcă ar fi ființe.

SILE *(mai cu picioarele pe pământ)* : E scumpi câinii ?

URECHIATU : Unii da, alții nu...

SILE : Se poate cumpăra și în rate ?

URECHIATU : Cred că da... Dacă și examenele de stat și iubirile tragice se pot cumpăra în rate, în fond, de ce nu s-ar cumpăra și câinii în rate ? Dar fără un câine de rasă nu se poate intra în viața mondenă. Dacă n-ai câine, nu ești nimic. Eu v-aș propune un cihuahua, e câinele cel mai la modă, cel mai bine-văzut, pe jumătate șoarece, un șoricel mic, dezgustător, scârbos, e așa-numitul câine de buzunar, un câine care nu se plimbă, ci se poartă, doamnă. Asta e noutatea. De aceea, am și ridicat puțin glasul. Nu se plimbă, se poartă : ca o bijuterie de familie...

MELANIA : Cihuahua ? Să port șoareci în poșetă ? Niciodată. O asemenea pocitanie, cum am auzit că are și penticostala aia de Lizica !

SILE : Eu pe banii mei vreau un câine solid. Un dulău, nu o pațachină...

URECHIATU : Și eu iubesc câinii uriași, dulăii, dacă aș avea bani mi-aș lua un Terra-Nova. Dar câinele e stăpânul stăpânului. Un Terra-Nova cere o altă casă, mult mai mare, mult mai frumoasă. Deci, dacă vreți un Terra-Nova, vă va trebui și altă casă.

MELANIA *(entuziasmată și peltică. De altfel, de câte ori își exprimă o dorință, devine, în mod miraculos, peltică. Prin această metodă, rugăminţile ei devin mai simpatice, deci mai rezonabile)* : Eu vleau un Tella-Nova...

SILE : Mai departe...

URECHIATU : Să mergem mai departe... Aveți nevoie de o zi de primire — joi, marți, miercuri — n-are importanță — însă trebuie să aveți o zi de primire. Neapărat. Obligatoriu.

SILE : Dar nu costă scump ?

URECHIATU : Costă. Fără zile de primire nu exiști, te poți spânzura. E drept că e o moștenire burgheză, dar nu tot ce ne-a lăsat burghezia

e de lepădat. Să știți că vă scoateți banii. Cele mai reușite afaceri se fac într-o ambianță plăcută, se bea vodcă, se aranjează o excursie prin O.N.T.-Carpați, se bea gin și se obține o extindere de spațiu, vă domoliți dușmanii, neapărat, să-i invitați, în aceste zile de primire, pe cei care vă disprețuiesc, căci bunăstarea, după cum se știe, domolește ura. Se schimbă idei, se bea...

SILE : Dacă se bea, e bine...

MELANIA *(peltică și languroasă)* : Eu sunt supelstiţioasă. Eu vleau să fie mielculi — nici malți — nici vineli — eu vleau să fie mielculi.

URECHIATU : Extraordinar ! Formidabil ! Miercuri, când sunt oamenii în cercuri ! Miercuri e ziua cea mai bună... Însă mai e un lucru obligatoriu — ca întotdeauna să aveți ca invitat un oaspete recunoscut, o celebritate ! E ceea ce se numește surpriza ! Surpriza absolut obligatorie. Fotbalist, trapezist, cântăreț de muzică ușoară n-are importanță. Trebuie însă să fie ceva nou.

SILE : Și unde-l găsim ?

URECHIATU : Vi-l găsesc eu. Cunosc numeroși. Și-un al treilea lucru obligatoriu. Doamna trebuie să fie cu musafirii de o amabilitate împinsă pâna la frivolitate.

MELANIA : Eu să fiu frivolă ? Și eu mă gândeam la Caraiman să fiu frivolă, dar m-am îndrăgostit pătimaș.

URECHIATU : Să fiți, doamnă, căci frivolitatea, ca și zilele de primire, ca și câinii, sunt dovezi sigure, ca și banii gheață, de bunăstare. Între câini și frivolitate există o strânsă legătură, dialectică.

SILE : Nu ne mai îngrozi atâta. Mai departe. Să mergem mai departe.

URECHIATU : Apoi, vă mai trebuie un hobby.

SILE : Ce e aia un hobby ?

MELANIA : Lasă, Motănel, că-ți explic eu. Ia întinde botișorul să-ți dau un pupic...

URECHIATU *(îngrozit)* : Doamnă, doamnă, vă implor, nu mai folosiți diminutivele Motănel, Castronel, Beţișor, Băuturică, Păpică, Poponeață. Diminutivele taie, smulge din rădăcini energia...

SILE : Vai de mine și de mine, după ce mi-am făcut suma ? Și trebuie neapărat s-avem un hobby ?

URECHIATU : Neapărat un hobby.

MELANIA : Ce este un hobby ? Eu vleau să știu !

URECHIATU : Ce este un hobby ? Sunteți femeie, dar ați pus degetul pe rană. Am să vă răspund. Dumneavoastră, în afară de înalta funcție de director, care vă subjugă întreaga energie, vă mai trebuie încă o îndeletnicire, pe care s-o practicați numai așa, din plăcere, ca să vă destindeți.

SILE : Beau până cad sub masă...

URECHIATU : Băutura nu e un hobby. Trebuie să pescuiți, sau să faceți schi nautic, sau să mergeți pe patine cu rotile... Sau să patronați un azil de broaște țestoase...

MELANIA : Schi nautic ! Te rog, Motănel !

URECHIATU : Doamnă, fără diminutive, că rămâneți fără bărbat.

SILE : Nu. Am să pescuiesc.

URECHIATU : Foarte bine. Stați pe marginea lacului, întindeți undița, meditați...

SILE : Să mediteze ăia cu buzunarele goale. Nu-mi place să gândesc, îmi place saramura de crap.

URECHIATU : Deci, ne-am lămurit. Ca hobby am ales pescuitul.

SILE : M-am lămurit. Mai departe... mai departe...

URECHIATU : Dumneavoastră sunteți omul de acțiune, bărbatul energic, doamna trebuie să fie o ființă mai artistică, mai visătoare. Trebuie să cânte, să facă artă... În secolul nostru, femeile nu mai cântă la pian. Alte timpuri, alte instrumente. Ce-am adus aicea ?

MELANIA : O chitară...

URECHIATU : Exact. O chitară. Chitara e un instrument ideal, la îndemâna tuturora, indiferent de sex și de vârstă. Nu cere nici voce, nici simț muzical, nu cere absolut nimic. Luați chitara, doamnă, și veți vedea ce ușor vă veți apropia de artă.

MELANIA *(se execută, ia chitara).*

URECHIATU : Așa, doamnă. Zdrăngăniți. Ciupiți, murmurați ceva. N-are importanță ce. Cu iubire, cu haiduci, cu potere, cu codri, dați-i înainte.

MELANIA *(zdrăngăne cu convingere la chitară).*

URECHIATU : Foarte bine. Acum murmurați ceva. Ce vă trece prin cap. Nici nu-i obligatoriu să se-nțeleagă ce spuneți.

MELANIA : Un haiduc trecea prin munți. Treci, haiducule, treci. Haide, vino, haide treci. Printre arbori și poteci.

URECHIATU : Extraordinar. Ați devenit într-o secundă cântăreață de folk. Puteți să mergeți și la cenaclul „Flacăra". Asta-i tot... Și puține tablouri... Un Luchian, măcar un Piliuță, dar nu o copie...

SILE : Se pot cumpăra în rate ?

URECHIATU : O, sigur că da... Dar un tablou scump e o investiție foarte înțeleaptă. E ca valuta forte. În loc să depuneți banii la C.E.C., îl admirați pe Luchian... Și va trebui, în anumite împrejurări, să dansați...

MELANIA : Așa de mult îmi place să dansez... Enorm și sincer.

URECHIATU : Între istorie și dans există o strânsă legătură. Valsul e depășit, el reprezintă aristocrația, care și-a trăit traiul și-a fost alungată de istorie. Valsul cere spații vaste, sălile de marmoră ale vechilor castele... Alte timpuri, alte dansuri. Nu poți să valsezi într-o garsonieră cu confort sporit. Valsul cere spațiul care nu mai e. Tangoul, născut în bordelurile din Rio de Janeiro, e și el depășit. Tangoul s-a născut din nevoia înrăitelor profesioniste de a ațâța clienții mai timizi... S-a descoperit că distanța e mai voluptoasă decât apropierea. Așa s-a născut dansul modern, nu trebuie să știi să dansezi, tot așa cum ca să cânți la chitară nu-ți trebuie nici voce, nu-ți trebuie nici volum, nu-ți trebuie nimic.

(Mobilă și durere, București, Editura Eminescu, 1981, p. 62—69.)

Scanned with OKEN Scanner

PAUL EVERAC (n. 1924)

● S-a născut la 23 august 1924 la Oradea. A făcut studiile liceale la Arad. Licențiat în litere și filosofie al Universității din București, din 1948. Timp de un deceniu a îndeplinit cele mai felurite profesii, de la contabil C.E.C., la director de muzeu, la Buzău și Sighișoara, jurisconsult la Fălticeni, până la funcția de șef de protocol la Marea Adunare Națională.

●● A debutat în teatru cu piesa *Poarta*, 1958, o pledoarie pasionată pentru înființarea gospodăriilor colective. De acum încolo se va consacra dramaturgiei. De-a lungul a trei decenii și jumătate, Paul Everac a scris peste cincizeci de piese de teatru. Până în anul 1982, redactase numai pentru televiziune alte treizeci de piese scurte și scenarii, toate jucate. Numeroase altele — „și sunt câteva !", afirma dramaturgul — nici publicate, nici jucate. Dar foarte multe au fost reprezentate pe scenă, fiind preferate de directorii teatrelor, pentru că toate erau „pe linie", toate dezbăteau problemele ideologiei comuniste și „tezele" enunțate de „conducător" în plenarele și congresele partidului comunist.

În anul 1982, selectând textele pentru două volume de „teatru comentat", Paul Everac și-a caracterizat astfel cele zece titluri antologate : „...am ales piese care la o anume deschidere problematică au și o sevă de autenticitate tipologică. *Ape și oglinzi* am pus-o fiindcă îmi place foarte mult cum se dezbate acolo chestiunea libertății ; *Un fluture pe lampă* fiindcă a plăcut foarte mult spectatorilor, cum a plăcut și *Zestrea*. Am pus *Subsolul* fiindcă e o dezbatere esențială, abia presimțită de alții când am scris-o și fiindcă vorbește de un strat al nostru mai adânc, în competiție cu modernitatea. Despre sociologia noastră vorbește *Acord*, despre morala noastră *A cincea lebădă* și *Un pahar cu sifon*. Despre destinul nostru vorbește *Cititorul de contor*, o piesă mai alambicată, dar nu încâlcită. Despre vocația noastră creatoare, matricială, vorbește *Ana*. Despre mimesis și autenticitate sau viață și mască vorbește *Câteva palme false.*" Atributul adjectival pronominal posesiv „nostru" se referă la noțiunile și conceptele ideologiei comuniste, prin care Paul Everac își exprimă entuziasta aderiune „la politica partidului".

●●● Prezentare generală. *Piesa A cincea lebădă, a cărei premieră a avut loc la 16 noiembrie 1978, pe scena Teatrului de Stat din Brașov, reprezintă prima ilustrare scenică a principiilor „codului și echității socialiste", elaborat din dispoziția lui Ceaușescu.*

Vasile Mirea, director comercial la o fabrică de confecții textile, a avut — în perioada internării soției sale în spital — o legătură extraconjugală cu balerina Dufy ; ea este „a cincea lebădă", numită astfel pentru că totdeauna a fost „a cincea" în activitatea profesională. Aproape imediat, Niki Procovan, „ca tovarăș de muncă și ca vechi prieten", îl denunță. Biroul organizației de partid convoacă o ședință la care participă și secretarul comitetului județean. Acesta sugerează discutarea cazului într-un cadru mai restrâns, „deoarece este vorba de unele abateri omenești, trecătoare", dar tovarășa Jimblea e de altă părere : „Noi vrem să facem o aplicare corectă a principiilor eticii și echității..." Fiindcă propunerea „tovarășei" are „o bază politică justă", secretarul județean de partid acceptă organizarea unei discuții generale lărgite. Toată acțiunea piesei este alcă-

Scanned with OKEN Scanner

tuită din rememorarea evenimentelor anterioare convocării ședinței de către Vasile Mirea, cu aproximativ două ore înaintea punerii lui în discuția colectivului.

●●●● *Reproducem secvențe din „partea întâi" a piesei :*

A CINCEA LEBĂDĂ

(Fragmente)

Câteva elemente de interior, să zicem un fotoliu, o lampă înaltă. În cursul acțiunii vor mai trebui : o masă de bucătărie, de ședințe, de restaurant, un birou de acasă sau de la serviciu ș.a. Decorul e deci aleatoriu, după meandrele povestirii.

MIREA *(în fotoliu) :* Mai am două ore și zece minute. Acum mi-ar trebui un prieten. *(Privește prin public.)* Care să mă înțeleagă. Să mă sfătuiască. Și la fabrică am prieteni. Chiar Pocrovan mi-e prieten. Și nu de-acum... Am făcut școala de partid împreună. Pe el l-au luat în misiuni speciale, l-au văzut tare. Avea ceva neiertător. S-a mai îmblânzit în 15 ani... Pe mine m-au dus la Minister. La hârtii. Ce pot să fac, așa a fost drumul. Mi-a plăcut în organizare. M-am și bucureștenizat puțin. Mi-a fost așa de greu să mă întorc !... Chiar „director comercial". Veneam de sus, nu veneam de jos. Unii au spus că e disciplinar. Poate, pentru frate-meu Tit. Fără el, acuma, probabil, eram... *(Gest : Sus !)* Și nu se mai întâmplau toate. Soarta omului. Ei acuma încep să se întrunească, să pregătească ședința. E Stavăr acolo, care a cules informații... E datoria lui, desigur. Problema eticii și a echității. Eu înțeleg foarte bine. N-am nici cea mai mică supărare personală. Sau bănuieli. Mircea Stavăr e un om cinstit. Corect, pe bune. Nici n-are timp de prostii... Probabil că și eu dacă eram pe postul lui... *Puteam* să fiu secretar ! Chestiunea cu Tit nu mai atârnă azi așa de mult, ...administrativ vorbind. Nici politic. Omul s-a întors... s-a încadrat.

Dar ce vorbesc eu aicea ? În timpul ăsta ea umblă sus pe munte ...S-a anunțat vreme rea. O s-o sprijine ei, băieții, nici o grijă. Ea nu alege. Ea nu mai alege. Nici pe mine nu cred că m-a ales. Așa a ieșit.

Nu-i adevărat, tovarășe, nu e întâmplător că... Există un determinism. O legitate obiectivă. Există un cod moral. Parcă-l aud pe Bică Sotiriu... va lua primul cuvântul. Vorbește bine. Al dracului de bine. Cam prea bine. Înainte îl suspectam. Acum am aflat că și asta e o plăcere, să vorbești bine. Mai ales la mine, în comerț, e nevoie. Eu vorbesc scurt. Îi conving cu faptele. Cu calitatea mărfii. Vă declar pe cuvântul meu de onoare, calitatea a crescut serios. Câtva timp n-am avut probleme. Decât să dirijez, să planific... Ajunsesem un fel de dispecer. Un fel de minister, mai mic. Mergea totul aproape automat. Când am scos noile prototipuri...

Scanned with OKEN Scanner

Poate mai bine n-ajungeam colo... Acum eram mai liniştit. Cunosc mulţi tipi care stau liniştiţi. Ăsta e programul lor de viaţă. Nu fac mai mult, ca să nu se ardă. „Pot să termin în trei zile lucrarea asta, sau în două, zice el. Dar de ce s-o termin ? Ca să-mi dea alta ? Dacă merge prea bine mă taie, pe motiv că nu e nevoie de atâţia.“ Urăsc asemenea indivizi. Sunt strâmţi. Fără generozitate în ei. Fără...

Ah, nu, nu mai vreau să-mi aduc aminte de ea. În special acum. Teoria generozităţii, asta e influenţa ei, „infiltraţia“ ei. S-a infiltrat, ăsta e cuvântul. Cum faci un infiltrat pulmonar. Şi pe urmă nu mai eşti decât febră şi generozitate. Generos cu sânge. Dacă nu începi urgent să te economiseşti... te duci.

Viaţa totuşi e economie. Păstrare. Întreţinere. Sporire de valori materiale şi spirituale. Să creezi cu răbdare, să organizezi, să faci modele noi, să le pui la dispoziţia oamenilor, la un preţ accesibil... Nu râde, nu râde, Dufy ! Nu eşti decât o năroadă, fără şcoală. Fără perspectivă... O biată fluşturatică, sigur, extrem de ademenitoare, un soi de...

Nu, hai să fiu cinstit, eşti mai mult decât atâta. Profesorul Greavu, vecinu, când te-a întâlnit pe palier, — şi te-am rugat să mergi încet ! — mi-a spus — eu mă făcusem mic ! : „are suc funcţionara d-tale !“ *(Râde.)* Funcţionară ! ? Nu cred că ai fi rezistat nici 24 de ore ! Ar fi zburat toate hârtiile prin aer, tot ce adunăm noi de atâta vreme !... M-ai întrebat o dată de ce nu sunt în stare decât să adun. Şi eu ţi-am răspuns că sunt capabil şi de înmulţit. Era o glumă. O mai făcusem. O luasem de la Pocrovan. M-ai privit, mi s-a părut tâmpită.

Şi totuşi adun de când eram tânăr. Toate faptele mele, până să nu vii tu, se adunau. Dosarul meu, afară de chestiuni de care nu sunt vinovat personal... Originea : tata, mic meseriaş, pot să zic muncitor... Cam bea, e adevărat. L-am şi urât pentru asta. Tit îi seamănă, nu m-am înţeles nici cu el. Mama : ţărani săraci. Sunt acoperit foarte bine. Exploataţi. Harnici. Fără noroc. Ce cuvânt : „noroc“. Ca salut merge. Tu ai fost un noroc ? — asta aş vrea să ştiu. Eu am fost un noroc pentru tine ? Nu mă minţi ? Ştiu că minţi. Aş fi dispus să admit că m-ai minţit tot timpul. Mi-ar face bine, acum ! Teribil de bine ! M-aş duce şi m-aş uita acum în ochii lui Uică, ai secretarului de la judeţ, cu încredere... Cu căinţă... El mă simpatizează. El îmi vrea binele, m-a şi ajutat. El are nevoie numai de un cuvânt autocritic. Sincer. Omul mai greşeşte. Viaţa e complexă, — asta trebuie să spun. E purul adevăr. *(Spectatorilor :)* Nu sunteţi de părere că viaţa e complexă ? La un moment dat, tovarăşe Uică şi stimaţi tovarăşi, îţi dai seama că viaţa e complexă, îţi întinde o cursă... Dacă eşti slab, cum am fost eu, pentru moment bineînţeles...

(Un vânt agită perdeaua de la geam.) Ah, Dufy, eşti aicea, ştiu că eşti aicea. Vino, n-are nici o importanţă ce-o să-mi spună. O să mă spele, sigur. Bădicu, „tehnicul“, o să mă spele cel mai tare, cu mutra lui severă de premiant speriat c-a scăpat mingea în răsaduri. El are dreptul, nu mă supăr : logodnica lui a murit iarna trecută într-un accident. De-atunci el nu mai ştie nimic. Femeile nu-l mai interesează. Distracţiile nu. Băutura nu. Cinematograful nu... La Operă

Scanned with OKEN Scanner

cred că n-a fost de când e. A stat la cămin să-şi facă proiectele. Planul, organizarea, — aici e doctor. Stăteam bine cu planul, anul trecut am vândut în Olanda, la un preţ de revenire excelent, m-a felicitat şi Uică personal. Am contribuit mult. Bădicu va ţine seama de asta, sunt sigur. Va cere o simplă mustrare, fără blam. Dacă n-ar fi apărut chestiunea jerseului... Cum l-ai luat, escroaco ? Dufy, de ce nu vrei să vii ? De ce nu vrei să stai acum lângă mine, când de la tine mi se trag toate ? De ce te-ai dus cu idioţii ăia la Munte ? Ştiu, diseară veţi petrece cu ghitări, veţi bea ţuică fiartă, veţi spune bancuri, şi pe urmă vei pune ochii pe unul... Pentru că ai „suc“... Şi pentru că nu eşti decât o...

(Dufy apare în dans, piruetează de câteva ori şi iese. El se ridică.)

Stimaţi tovarăşi, eu recunosc că... Mai ales în momentele acestea când... Fiecare dintre noi are la un moment dat... nu, greşesc, vă rog să mă iertaţi, nu fiecare dintre noi, unii... Câţiva... Într-un moment când... *(Strigă :)* Eu nu sunt un descompus ! Şi nu voi fi niciodată un descompus ! Sunt un om de partid, am în spate 20 de ani de activitate, uneori grea, tovarăşul Pocrovan ştie...

(S-a apropiat de masa unde s-au instalat Uică, Stavăr, Bădicu, Pocrovan şi tovarăşa Jimblea.)

UICĂ *(cu glas blând)* : Şi noi ştim.

JIMBLEA : Tocmai de-aia ne-am mirat, tovarăşe Mirea, când tovarăşul director al Personalului *(arată pe Pocrovan)* ne-a sesizat...

POCROVAN : Era datoria mea. Şi ca tovarăş de muncă, şi ca vechi prieten.

STAVĂR : Plus că intră în competenţa d-tale.

BĂDICU : E mai bine să smulgi răul din rădăcină, se economiseşte un timp util. E o chestiune, ca să zic aşa, de ergonomie. Spre binele tovarăşului. Şi al producţiei.

UICĂ : Nici să n-o luăm în tragic, tovarăşi. E vorba, dacă am înţeles exact, de unele abateri omeneşti, trecătoare, cu unele urmări şi asupra activităţii întreprinderii... Noi o să ascultăm întâi informarea direcţiei Personalului... Şi-apoi să vedem poziţia tovarăşului Mirea... Poate dânsul şi-a dat seama între timp... Noi o să-i spunem deschis, tovărăşeşte, părerea noastră... dar nu trebuie să batem toba până-n cer. E o unitate modernă, care se dezvoltă, care are un prestigiu...

JIMBLEA : Iertaţi-mă, tovarăşe secretar Uică, eu aici am o altă părere... Cazul interesează pe fiecare din cei ce... Mai ales că sunt mulţi tineri care cresc... Prin specificul textil, unitatea are în majoritate femei, 78%, şi tocmai că eu consider că ele nu sunt reprezentate la această şedinţă aşa cum s-ar cuveni !...

STAVĂR : Eşti d-ta aicea, putem să mai chemăm, eventual de la tineret, din secţii, plus una-două maistre. Punctul de vedere e just, dar şi eu spun să nu facem din asta o mare răfuială, acum când avem atâtea obiective...

JIMBLEA : Nu-i vorba de „răfuială“, noi nu ne răfuim aici, tovarăşe Stavăr. Noi vrem să facem o aplicare corectă a principiilor eticii şi echităţii, şi asta nu e răfuială, cred !

Scanned with OKEN Scanner

UICĂ : Poate tovarășul secretar n-a ales bine cuvântul. Dar ideea este asta...

JIMBLEA : Ideea este ca lucrul să fie mobilizator, nu numai pentru tovarășul Mirea, dar și pentru noi toți. Eu cred că și tovarășa Marta, soția tovarășului Mirea, dacă ar fi aici, ar fi de părerea mea, și orice femeie cinstită. Din păcate dânsa e în spital de mai multe luni și poate că nu stă nici acolo fără motiv. Or, noi am vrea să cunoaștem toate aceste motive. Și noi, și colectivul.

POCROVAN : Din declarația scrisă a tovarășului Mirea rezultă că „întâlnirea" despre care era vorba s-a produs după ce tovarășa Marta a intrat în spital. Declarația e semnată și n-avem nici un motiv s-o punem la îndoială.

JIMBLEA : Asta se va vedea. În orice caz, dacă erau aici de față mai multe femei s-ar fi judecat altfel...

STAVĂR : Nu cred, tovarășa Jimblea. Noi știm că atunci când a venit tovarășul Mirea să ne spună să-l angajăm pe nepotul său Blasiu Dohotaru, tovarășa Marta era deja în spital. Or, Blasiu ne-a povestit o scenă din care rezultă că nu exista încă „legătura" cu acea persoană, într-un sens mai concret.

JIMBLEA : Și l-ați crezut pe nepot, da ? Pe care l-a angajat unchiul, da ? Asta cum se numește, nu se numește nepotism ?

BĂDICU : Dohotaru e un element foarte serios. Cinstit. Combativ. Îmi pare bine că l-am angajat.

POCROVAN : Cu avizul nostru, tovarășe director. Aici doar lucrăm în colectiv.

JIMBLEA : Dacă lucrăm în colectiv, să și discutăm în colectiv ! Și nu într-un colectiv restrâns, ci într-un colectiv lărgit ! Cu mai multe femei ! Măcar pentru tovarășa Marta, care nu poate fi de față ! Asta e părerea mea și nu renunț la ea ! Democrația socialistă așa ne învață ! Eu știu că și la Comitetul Central... când se discută !...

UICĂ *(lundu-i-o înainte)* : Sigur că propunerea tovarășei Jimblea are o bază politică justă. Eu am socotit să nu facem atâta tam-tam, pentru creditul d-voastră în oraș, dar dacă vi se pare că e nevoie de o discuție mai generală, foarte bine, putem s-o organizăm ! Tovarășe Stavăr, vei lua măsuri ca cel mai târziu la începutul săptămânii viitoare... să zicem marți, vă convine ?...

(*A cincea lebădă*, „Teatru comentat", vol. I, București, Editura Eminescu, p. 240—246.)

Piesa dezvăluie, fără voia dramaturgului, existența în „epoca de aur", a unei societăți închise, polițienești, în care viața personală a fiecărui individ este minuțios controlată și condiționată. În întreprindere există un „tovarăș cu misiuni speciale", în atribuțiile căruia intră supravegherea atentă a salariaților și culegerea de informații despre toate persoanele cu care aceștia intră în relații. „Tovarășele" manifestă o curiozitate bolnăvicioasă pentru cunoașterea vieții intime a celorlalți semeni, se gândesc la viitorul celorlalți bărbați și sunt gata oricând să le găsească „pe cineva, o tovarășă mai matură, onorabilă, cu școală", pentru a le îndulci

Scanned with OKEN Scanner

existența. Femeile cu „nivel politic ridicat" le învață „de bine" pe celelalte, iar salariații merg în colectiv la „spectacole serioase". Hotărâți să-și ajute „tovarășul" pornit pe panta decăderii morale, membrii de partid acționează : secretarul organizației de bază din întreprindere îl anunță pe omologul său de la Operă ; acesta o cheamă pe balerină, o înjură „tovărășește" și îi notifică imediata concediere, dacă mai continuă legătura cu „tovarășul".

Identic de vigilentă, „tovarășa" Jimblea se duce la spital și o informează discret pe Marta Mirea cu toate „problemele". Bolnava vine acasă „să-și ia schimburi", nu îi cere soțului nici o explicație, nu îi adresează nici un reproș, ci îi face doar o aluzie voalată la aventura lui dezonorantă : „Am să-ți ajut să-ți recapeți liniștea, calmul... Atât de necesare... Deși sunt încă slăbită... Am încă un fel de zgomot în urechi, îmi pare că îmi umblă cineva prin spate..." După ce relatează, cu mândrie proletară, cum, odinioară, insignifiantul Petru Groza i-a strâns mâna și i-a spus o glumă „tonică", îi ține soțului, ce ascultă pocăit, timp de două ore, o prelegere pe tema educației comuniste, demonstrându-i cât de bine vom trăi punând în practică ideile lui Marx și îi dă „sfaturi bune", Marta se reîntoarce la spital. Întreaga secvență, pe cât de grotescă pe atât este de falsă. Marta Mirea nu mai este o ființă normală, ci o femeie caracterizată printr-un automatism comportamental ; ea gândește în lozinci, se exprimă în limbajul de lemn specific societăților comuniste și își organizează existența după principiile ideologiei comuniste.

Toate clișeele propagandei totalitare sunt prezente în text. Inapt să decodeze poezia modernă, dramaturgul o ironizează, aluziile sale referindu-se la Tudor Arghezi și la Nichita Stănescu. Paul Everac ironizează de asemenea subvenționarea culturii de către întreprinzătorii particulari dintre cele două războaie mondiale și dezvoltă ideea că scriitorul trebuie să muncească direct în producție, să fie „util" societății, „un om cu conștiința ridicată".

ION BĂIEȘU (1933—1992)

● Ion Băieșu este pseudonimul lui Ion Mihalache, născut la 2 ianuarie 1933 la Aldeni, lângă Buzău, oraș în care va urma patru clase liceale. În 1949, a fost admis la cursurile Școlii de Literatură din București. Acum își va schimba numele, din cauză că semăna cu acela al marelui om politic interbelic. După absolvirea școlii, va lucra ca redactor la diverse publicații, printre care și la *Amfiteatru*, 1965—1968. A murit la 21 septembrie 1992.

●● Mai bine de un deceniu, Ion Băieșu a publicat volume de reportaje, povestiri, nuvele, de valoare inegală : *Necazuri și bucurii*, 1956, *Noaptea de dragoste*, 1962 ; *Oameni cu simțul umorului*, 1966, *La iarbă albastră*, 1973, ș.a.

Cu piesa *Iubirea e un lucru foarte mare*, 1967, creează personajele Tanța și Costel, celebre în epocă pentru o anume categorie de cititori, personaje ce întruchipează câteva din aspectele platitudinii generate de societatea comunistă : agramatismul, degenerescența sentimentelor general-umane, coborârea vertiginoasă a culturii generale și înlocuirea trăirilor autentice printr-o existență larvară, automatizată.

Scanned with OKEN Scanner

Alte piese de teatru : *Nu lăsa destinul singur*, 1965 ; *Aricîul de la dopul perfect*, 1967 ; *Iertarea*, 1968 ; *Preşul* ; 1972 ; *Chiţimia*, 1973 ; *Cine sapă groapa altuia*, 1974 etc. Autorul însuşi şi-a antologat piesele de teatru în volumele : *Teatru*, 1974 ; *În căutarea sensului pierdut*, 1979 ; *Boul şi viţeii*, 1982 ; *Autorul e în sală*, 1987.

Romanul *Balanţa*, apărut în anul 1985, şi retras după aceea din librării, a cunoscut un deosebit succes ; el va servi ca scenariu pentru filmul cu acelaşi nume, realizat de Lucian Pintilie.

●●● Boul şi viţeii. *Prezentare generală. Inclusă cu alte două schiţe dramatice în volumul cu acelaşi nume, apărut în anul 1982, scenetă înfăţişează relaţiile dintre părinţi şi copii, temă statornică a literaturii autohtone, căreia Ion Băieşu îi infuzează conotaţii specifice societăţii comuniste.*

Feciori de ţărani, amândoi stabiliţi în Bucureşti, funcţionari în diverse instituţii centrale, amândoi căsătoriţi, Gelu şi Nelu primesc o scrisoare, prin care tatăl lor, pe care nu-l mai văzuseră de multă vreme, îşi anunţa sosirea în capitală. Intriga şi expoziţiunea permit o sumară caracterizare a personajelor, ce îşi vor dezvălui treptat structura caracterială, prin intermediul câtorva momente pline de dramatism, desfăşurate într-o gradaţie ascendentă, spre un punct de maximă tensiune, regizat cu un simţ scenic deosebit.

Vestea sosirii bătrânului provoacă deruta tuturor. Dialogul, individualizat, dezvăluie relaţiile dintre soţi, dintre fraţi şi dintre cumnate. Toţi sunt incomodaţi de sosirea bătrânului, toţi se tem că venirea lui are un motiv, oricare : poate să le ceară bani, probabil intenţionează să rămână peste iarnă în Bucureşti, la unul dintre ei, fiindcă, la ţară, nu are lemne să-şi încălzească locuinţa. Momentele de iritare, de jigniri reciproce alternează cu involuntare aduceri-aminte, ce conturează peste ani dragostea părintelui pentru copiii săi.

Comicul este accentuat prin limbaj şi prin substituţia de persoane. Fraţii aduc în casă „un tip de la ţară", ce se învârtea în jurul blocului ; individul se comportă ca un apropiat al casei, mănâncă, răspunde la întrebări cu bunăvoinţă, dar peste câteva zeci de minute fraţii descoperă cu stupefacţie că prezumtivul părinte era... vânzător la aprozar. Secvenţa are rolul de a sublinia distanţarea sufletească dintre copii şi tatăl lor.

Punctul culminant îl constituie venirea adevăratului tată. Bătrânul, politicos, are bunacuviinţă înnăscută a omului de la ţară. El intuieşte încordarea existentă între cei patru, nu face nici o aluzie, ci relatează, sobru, motivul vizitei. A tăiat porcul şi le-a adus două sacoşe pline cu afumături ; le oferă bani din economiile lui şi le vorbeşte, liniştit, despre eventuala lui moarte. A pregătit totul, copiii nu vor avea nici o plictiseală. Scena este motivată : bătrânul intuieşte că fiii lui nu-l vor mai vizita decât cu prilejul înmormântării, dacă o vor face şi atunci. Câteva secvenţe desfăşurate în afara scenei demonstrează realismul atitudinii : în ultimii doisprezece ani, copiii au venit să-l vadă o singură dată ; nici unul nu a venit la moartea mamei lor. Deznodământul îl constituie râsul demenţial, dezlănţuit după plecarea bătrânului, prin care toţi îşi refulează spaimele trăite. Retrospectiv, titlul scenetei îşi dezvăluie conotaţia simbolică.

Scanned with OKEN Scanner

BOUL ȘI VIȚEII

(Fragment)

●●●● Sufrageria apartamentului în care locuiesc Gelu și Coca ; mobilă sculptată, covor persan și tablouri (fără valoare) pe pereți.

(Intră Gelu, Nelu și Bătrânul.)

GELU : Ele sunt nevestele noastre. Coca e a mea, Nuți e a lui. Ia loc, tată.
(Către Coca, în șoaptă) : Pune ceva pe masă.
COCA : Ce să pun ? O cărămidă ?! *(Iese spre bucătărie.)*
NELU : Cum ai călătorit ? Cum e vremea pe-acasă ?
BĂTRÂNUL : Bunicică. Ar fi fost nevoie de ceva zăpadă, ca să nu degere grâul. Dar n-a fost așa ger ca alți ani. Dacă plouă în primăvară, o să fie bine.
GELU : Dumneata ești sănătos, ești bine ?
BĂTRÂNUL : Sănătos. Nu mă doare decât reumatismul, la vreme rea.
NELU : Reumatismul ne doare pe toți, ăsta nici nu mai e o boală, e ceva care ține de organism, ca unghiile de la mâini și părul din cap.
GELU *(nu prea mai are ce să întrebe)* : Și oamenii din sat ce mai fac ? Cum o duc ?
BĂTRÂNUL : Care cum poate și cum îl duce capul. Bărbații cu serviciile și cu naveta, femeile la ceapé, că dacă nu faci șaizeci de norme pe an, îți ia lotul de folosință și-atunci nu ai cu ce crește un porc sau o pasăre.
(Coca îi pune în față o farfurie cu gustări. Bătrânul începe să mănânce cu poftă.)
GELU : Bei o bere ?
BĂTRÂNUL : Beau. *(Coca îl servește prompt.)*
NELU : Îți mai aduci aminte de tinerețe, când îți duceai băieții în spinare, la școală ?
BĂTRÂNUL *(bând și mâncând)* : Cum să nu ?
NELU : Și când le duceai mâncare cu raniță la oraș, la liceu ?
BĂTRÂNUL : Alte vremuri. *(Discuția lâncezește. Clipe jenante.)* Acu nu mai e cazu. Acu e internate peste tot.
NELU : Neamurile ?! Ce mai fac ?
BĂTRÂNUL : Așa cum se interesează ele de mine, așa mă interesez și eu de ele. Știți cum e cu neamurile ? Le vezi la nuntă sau la înmormântare. Mai degrabă te ajuți cu vecinii.
GELU *(îi face un semn lui Nelu și se retrag spre fereastră)* : Dragă, eu am impresia că halucinez.
NELU : De ce ?
GELU : L-ai văzut tu pe tata vreodată purtând mustață ?
NELU : Nu.
GELU : Acum de ce are mustață ?
NELU : E o întrebare stupidă. N-are voie omul să-și lase mustață ?
GELU : Țăranii ori își lasă mustață în tinerețe, când fac armata; ori nu-și mai lasă niciodată. Cu atât mai mult la bătrânețe.
NELU : Ce vrei să spui cu asta ?
BĂTRÂNUL *(către Coca, după ce se șterge la gură cu mâneca hainei)* : Mulțumesc frumos pentru masă, doamnă. Sărut mâna.

Scanned with OKEN Scanner

COCA : Să-ți fie de bine.
GELU : Tipu-ăsta nu e tata.
NELU : Vorbești serios ?
GELU : Uită-te bine la el.
NELU : Într-adevăr, parcă n-ar fi tata. Deși, statura e asemănătoare. De când nu l-am văzut, s-o fi schimbat. Apropo, de când nu l-am mai văzut ?
GELU *(preocupat)* : Nu știu exact.
NELU : Să nu facem o gafă.
GELU : Stai, că ne lămurim imediat. *(Se apropie de Bătrân.)* Dar de când ți-ai lăsat dumneata mustață ?
BĂTRÂNUL : Eu ? De tânăr, de când am fost pe front.
GELU *(privindu-l semnificativ pe Nelu)* : E clar *(Către Bătrân :)* Cum te cheamă și de unde ești ?
BĂTRÂNUL : Gheorghe și sunt din Bolintinu din Vale. *(Stupoare generală. Coca și Nuți nu înțeleg nimic.)*
GELU : Și ce făceai acolo, în stradă ?
BĂTRÂNUL : Căutam adresa unui doctor pentru o rețetă.
NELU : Și nu te-a mirat faptul că am apărut noi și că te-am adus aici ?
BĂTRÂNUL : Nu. Am crezut că mă cunoașteți.
NELU : De unde să te cunoaștem ?
BĂTRÂNUL : Eu vând zarzavaturi în Piața Amzei de treizeci de ani și mă știe un sfert de București.
GELU : Dar când ți-am zis „tată", n-ai fost surprins, nu ți-ai dat seama că e o confuzie ?
BĂTRÂNUL : Mie, la piață, așa-mi zic clienții : „Tată, cât dai pătrunjelul?" Sau : „Tataie, cât e salata, morcovul sau ceapa verde ?", după sezon. Dar dacă v-am supărat și deranjat, spuneți-mi cât mă costă consumația și plătesc.
GELU : Nu-i vorba de asta. E vorba de... *(Nu știe ce să spună. Toate personajele trăiesc clipe de derută totală.)*
COCA *(către Nuți)* : E ceva de domeniul absurdului. Bărbații noștri au adus un străin în locul tatălui lor.
NUȚI : Incredibil. Măcar dacă ar fi beți, ar avea o scuză. *(Către Nelu.)* Dragă, cum e posibilă stupizenia asta ?!
NELU *(nervos)* : Tu n-auzi că n-am ochelarii la mine ? !
BĂTRÂNUL *(scoate o hârtie din buzunar)* : Poate știți dumneavoastră unde-l găsesc pe dom' doctor Urzică ? Am adresa asta, dar nu găsesc strada.
GELU *(se uită pe hârtie)* : Cum ieși, prima la dreapta, e o străduță care se înfundă. Are doi brazi la poartă.
BĂTRÂNUL : Mulțumesc încă o dată și mă scuzați de deranj. Sănătate și numai bine. *(Iese.)*
(Cei patru se privesc în tăcere câteva clipe lungi ; Gelu izbucnește în râs. Ceilalți îl privesc uimiți, apoi încep și ei să râdă, se contaminează unul de la altul și râd demențial, incapabili să se poată opri.)
COCA : Nu mai pot ! Mi se face rău !
GELU : Auzi cu cine l-am confundat pe tata ! Cu-n zarzavagiu ! *(Râde de se prăpădește.)*

NELU : Noroc cu mustața, altfel nu ne-am fi dat seama, îi dădeam și bani. *(Râsete.)*

NUȚI : Să vă spun un caz autentic, pățit de un coleg de-al meu de serviciu. Sună cineva la ușă de sărbători, deschide, vede un tip cam așa, cam chioșpaliu, crede că e gunoierul și-i pune cinci lei în mână. Închide, dar tipul sună din nou. Cine crezi că era ? Taică-su, care venise în vizită din provincie ! *(Râsete dementiale.)*

NELU *(istovit de atâta râs)* : Doamne, sinistră chestie !

COCA : Ați văzut ce escroc ? Știa bine că e vorba de o confuzie, dar asta nu l-a împiedicat să mănânce și să bea pe rupte. M-am lămurit cu ancestrala bunăcuviință țărănească. Șmecheria s-a născut la țară, vorba nu știu cui.

NUȚI : Nelule, hai să plecăm și noi. N-am mai râs așa de la revelionul ăla de-acum cinci ani, când v-ați tăiat voi, bărbații, cravatele.

NELU : Stai să termin țigara. *(Sună telefonul.)*

COCA : Alo ! Da. Pe cine căutați ? Nu înțeleg. Care ușă ? *(Către ceilalți :)* Ori e tot ăla din Bolintinu, ori e altul, care e beat. Zice ceva de-o ușă.

GELU *(ia telefonul)* : Alo ! Da. Cine-i ? Dumneata ești, tată ? Unde ești ? Cobor imediat. *(Închide. Către Nelu :)* A venit tata. E jos. Se chinuie săracul de-o jumătate de oră să intre în lift. *(Iese împreună cu Nelu.)*

COCA : Bine că n-a urcat pe jos opt etaje, crăpa pe scări. Eu, când nu merge liftul, mă duc și dorm la o prietenă. Odată, nu crezi că m-a urcat Gelu în spinare ?

NUȚI : Ai gută ?

COCA : Dracu știe ! Ce mă fac, că nu mai am mâncare ? Bolintinistul a introdus în el ca un balaur. Noroc că am niște sardele.

NUȚI : Nu-mi iese din cap chestia de-adineaori.

COCA : Care ? Confuzia ?

NUȚI : Da. Dac-o spui cuiva, nu te crede. E ceva de domeniul literaturii. Să-ți confunzi tatăl ? ! E posibil ?

COCA : E posibil orice. Ai auzit de Oedip ?

NUȚI : Nu. Cine e ?

COCA : Un grec. El a confundat-o pe maică-sa, maică-sa pe el și s-au încurcat amândoi.

NUȚI : Vai de mine !

COCA : A ieșit un tămbălău sinistru.

(Intră Gelu, Nelu și Tatăl. Acesta din urmă poartă două sacoșe voluminoase.)

GELU : Tată, ea e Coca, soția mea. O mai ții minte ?

TATĂL : Nițel.

GELU : Am fost odată împreună pe la mata, acum vreo patru-cinci ani.

TATĂL : Mi-aduc aminte. Dar parcă dânsa n-a coborât din mașină.

GELU : Exact *(Către Coca :)* Ți-era frică să nu te muște purecii sau câinele, să nu te urzici, să nu faci vreo urticarie, sensibilo !

COCA : *(printre dinți)* : Încetează, altfel încep să urlu !

NELU : Ea e soția mea, Nuți.

NUȚI : Mă știe. A fost la nunta noastră.

TATĂL : Da, da. Acu doișpe ani.

Scanned with OKEN Scanner

NELU : Doispe jumate.
TATĂL : Câți copii aveți ?
NELU : Nici unul. Deocamdată.
TATĂL : Păcat.
NUȚI : Cine are, să-i trăiască. Cine nu...
COCA : Vrei să mănânci ceva ?
GELU : Ce mai întrebi ?
TATĂL : Nu, mulțumesc. Am mâncat. Nu vă deranjați. Am avut o ocazie cu un vecin care-a venit cu mașina s-o ia de-aici pe mama lui, de la spital, și fiindcă tocmai tăiasem porcul de câteva zile, am zis să vă aduc niște cârnați, niște tobă, niște șuncă, făcute de mine, cum m-am priceput. *(Scoate din sacoșă și pune pe masă.)* Aveți și niște ouă proaspete.
GELU : Tată, nu trebuia să faci atâta drum pentru asta.
TATĂL : Păi ce, pot eu să mănânc un porc întreg singur ? Grăsime n-am voie, șorici n-am voie, mai mult cu lapte și brânză mă țin.
NELU : Mai ai vacă ?
TATĂL : Am. Pe din două cu un vecin. Două zile o țin eu, două zile el. Am și trei oi, niște găini, niște gâște, niște rațe. Ca să nu stau degeaba. Cât e ceasul, că la șase vine omul ăla să mă ia. Să fiu jos în stradă.
GELU : Mai e un sfert de ceas. Ia zi, tată, cum o duci ?
TATĂL : Singur cu bătrânețea. Mă mai iau cu treaba. E greu de când nu mai e mama voastră, nu mai am cu cine vorbi, cui mă văita. Da' voi ? Aveți ce vă trebuie ?
NELU : Ne descurcăm. Vrei să-ți cumpărăm ceva, tată ? Ce ai nevoie ?
TATĂL : Mi-am luat ce-mi trebuia. Drojdie de bere, oțet, doi cozonaci și niște bomboane să dau la copiii vecinilor... N-am nevoie de nimic. Cu banii cum o duceți ?
GELU : Așa și-așa... Cât ai nevoie ?
TATĂL : Să vă las ceva, c-am vândut un mânzat. *(Scoate portmoneul.)*
NELU : Adică să ne dai nouă ? Fii serios, tată ! Asta ar fi culmea !
NUȚI *(confidențial)* : Dragă, nu-l jigniți, e plăcerea lui.
NELU : Taci, idioato !
GELU : Noi credeam că dumneata ai nevoie...
TATĂL : Când o fi să mă înmormântați, am deoparte un cec de cinci mii. E la un nepot de-al meu, la Pompile, stă lângă pod. Voi n-o să aveți nici o cheltuială. Cumpără el tot ce trebuie. Măsline să-i aduceți.
NELU : Tată, zău, asta-i problema ?
TATĂL *(către Gelu)* : Nici tu n-ai copii ?
GELU : Poate înfiem un orfan.
TATĂL : Are o vecină de-a mea un băiețel de doi ani jumătate tare frumos și deștept, vine mereu pe la mine să-mi țină de urât. Poate vi-l dă, că ea mai are trei și-a lăsat-o bărbatul, s-a dus pe-un șantier și n-a mai venit de-un an.
GELU : Trecem să-l vedem.
TATĂL : Treceți. Poate-l dați la școală mai devreme, că-i tare deștept. De-abia vorbește și știe nouă poezii, cântă, dansează. Tot ce vede la televizor, face și el.
NUȚI : Poate îl luăm noi, dacă e așa de dotat.

Scanned with OKEN Scanner

COCA *(geloasă)* : Dé ce să-l luaţi voi dacă ni l-a oferit nouă ?!
NUŢI : În caz că nu-l luaţi, am zis...
NELU : Tată, mai spune-ne ceva despre mata. Eşti sănătos ?
TATĂL : Aşa cât poate să fie un om la etatea mea. Vorba aia : după cincizeci de ani, dacă dimineaţa, când te scoli, te doare ceva, înseamnă că e bine. Înseamnă că eşti încă în viaţă.
GELU : Asta e foarte adevărat.
TATĂL : Ei, eu o să cobor, să nu vină omul ăla cu maşina şi să mă aştepte. Am lăsat păsările singure şi s-au înmulţit vulpile pe la noi ca niciodată. Şi mistreţii. Ne distrug porumbul şi cartofii. *(Se ridică.)* Vă las sănătoşi. Poate la vară...
GELU : La vară, în concediu, venim precis la mata, stăm câteva zile.
NELU : Venim împreună, toţi patru.
TATĂL : Veniţi, că aveţi unde sta şi-o lună, avem ce mânca, la treabă nu vă pun, vă plimbaţi şi vă scăldaţi, pescuiţi. Numai bine şi sănătate. *(Iese urmat de Gelu şi Nelu.)*
COCA : Drăguţ, bătrânul, n-a venit cu mâna goală. *(Desface pachetele.)* Aici e nişte carne. Trebuie s-o cântărim. Ia tu toba şi caltaboşul, eu nu mănânc aşa ceva. Opresc şoriciul şi slănina.
NUŢI : Poţi să-mi dai şi o bucată de brânză ?
COCA : Ai răbdare. Ouă sunt exact cincisprezece. Cum le împărţim ?
NUŢI : Vouă şapte, nouă şapte. Mai rămâne unul. Ce facem cu el ? *(Râde. Râde şi Coca. Intră Gelu şi Nelu. Le văd râzând şi rămân o clipă nedumeriţi.)*
GELU : Ce v-a apucat ?
COCA *(abia ţinându-şi râsul)* : Bătrânul ne-a adus cincisprezece ouă şi nu ştim cum să le împărţim. *(Râde şi mai tare.)*
GELU : Două paie la trei măgari.
NELU : Luăm câte şapte, iar unul îl tragem la sorţi.
GELU : Sau îl ţinem de prăsilă. Scoatem un pui, puiul se face găină, găina face ouă etc. *(Râsete. Din nou se contagiază unul pe altul şi râd fără să se poată opri. Râd cu sughiţuri şi lacrimi, se trântesc pe scaune, pe canapea, pe covor, se ţin cu mâinile de burtă, tuşesc, se sufocă. Într-un târziu, se opresc, istoviţi.)*
NUŢI : Doamne, ce-am putut să ne distrăm !

(CORTINA)

(Boul şi viţeii, zece comedii, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1982, p. 7—22.)

Scanned with OKEN Scanner

E. ISTORIA ȘI CRITICA LITERARĂ. REPREZENTANȚI

AL. PIRU (1917—1993)

● S-a născut la 22 august 1917, la Mărgineni, în județul Bacău. A urmat liceul a Bacău și Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași. A funcționat un an ca profesor la Liceul Național din Iași și doi ani la Liceul de Construcții din București. A fost asistentul lui G. Călinescu la catedra de literatură română modernă a Universității din București, și tot sub îndrumarea lui și-a trecut doctoratul cu o teză despre opera lui G. Ibrăileanu. În 1949, a fost înlăturat din învățământul universitar o dată cu profesorul său. A revenit, în 1956, lector la aceeași catedră, apoi conferențiar, profesor dr. docent. O vreme, a funcționat la Universitatea din Craiova, apoi s-a transferat la București. A fost directorul revistei *Ramuri*. După revoluție a fost senator din partea partidului de guvernământ și a condus ziarul *Dimineața*. A murit la 7 noiembrie 1993.

●● A debutat cu volumul *Viața lui G. Ibrăileanu*, 1946 ; au urmat, după aceea, *Opera lui G. Ibrăileanu*, 1959 ; *Literatura română veche*, 1961 ; *Literatura română premodernă*, 1964 ; micromonografiile : *Liviu Rebreanu*, 1965 ; *Costache Negruzzi*, 1966 ; *Poeții Văcărești*, 1967 ; *Introducere în opera lui I. Eliade-Rădulescu*, 1971. Lucrări de sinteză : *Poezia românească contemporană, 1950—1975, I, II*, 1975 ; *Permanențe românești*, 1978 ; *Istoria literaturii române de la începuturi până azi*, 1981 ; *Surâzătorul Alecsandri* (1991) ; *Eminescu azi* (1993) ; un roman mediocru : *Cearta*, 1969. A strâns în volume tot ce a publicat în periodice, fără preocupare pentru valoare sau semnificație : *Varia, I, II*, 1972, 1973 ; *Analize și sinteze critice*, 1973 ; *Reflexe și interferențe*, 1974.

●●● *Al. Piru a debutat cu un elogios articol despre G. Topârceanu, în revista* Jurnalul literar, *1939. Personalitatea lui s-a cristalizat în umbra lui G. Călinescu, de la care a preluat stilul și metoda, coborând-o la prezentări expozitive și rezumative, nu numai la proză, ci și la poezie. Rezumatul multor romane (exemplul celor două volume din* Moromeții *rămâne edificator) este însă inexact. Când, în poezie, complexitatea textului nu îngăduie rezumarea, criticul se învârte în jurul volumului și își motivează incomprehensiunea prin lungi citate fie prin ironie, sarcasm și negație.*

●●●● *Reproducem un fragment despre romanul lui G. Călinescu* Enigma Otiliei *și opiniile despre Lucian Blaga și Nichita Stănescu.*

Scanned with OKEN Scanner

G. CĂLINESCU — *ENIGMA OTILIEI*

Romanul, „apărut în două volume în 1938, e construit pe două planuri : ca destinul tânărului care înainte de a-și face o carieră parcurge criza erotică, și ca istorie a unei moșteniri. Cele două planuri fuzionează. Adolescentul Felix Sima, alt Jim Marinescu, absolvent al Liceului Internat din Iași, orfan, vine în 1909 în București, la unchiul său, Costache Giurgiuveanu, pentru a urma Facultatea de medicină. Giurgiuveanu, rentier avar, ține în casa sa pe orfana Otilia Mărculescu cu promisiunea de a o înfia. Otilia, prietena din copilărie a lui Felix, e răsfățată de mo-șierul Leonida Pascalopol și invidiată de toți membrii familiei Tulea, în frunte cu sora lui Costache, Aglae, cu cele două fete ale maniacului Simion Tulea, Olimpia și Aurica, și cu ginerele lui Simion, avocatul fără procese Stănică Rațiu. Intriga e simplă. Felix iubește pe Otilia, gelos pe Pascalopol, incapabil de a lua el însuși o decizie, distingând între dragostea spirituală și cea materială, rezistând ispitelor Otiliei și acceptând grațiile întreținutei unui general bătrân, Georgeta. Otilia, la rândul ei iubește pe Felix până la sacrificiu, dar optează, mai ales când își dă seama că, sub aparența devoțiunii, acesta e prea lucid și prudent, pentru Pascalopol, bărbat matur, generos și altruist, înțelegător al capriciilor unei femei. Felix este, ca orice tânăr în formare, inconsistent și labil, Otilia, la aceeași vârstă, e deplin dezvoltată, chiar din punct de vedere moral, mai aproape psihologic de Pascalopol. Romancierul se supune la obiect. Otilia se va căsători cu Pascalopol, rămânând pentru Felix o idee, imaginea inalterabilă a eternului feminin, indiferent de peripețiile prin care viața o silește să treacă (Pascalopol, bătrân, îi va reda libertatea, spre a păstra și el numai amintirea fericirii, farmecul unei feminități enigmatice). Competiția pentru moștenirea lui Costache Giurgiuveanu dă romancierului prilejul de a observa umanitatea sub latura morală tot atât de adânc. Înaintat în vârstă și amenințat de o congestie cerebrală, Costache nutrește iluzia longevității și-și apără cu strășnicie banii, neducând la capăt nici un proiect, spre a nu cheltui nimic. Tutore al Otiliei, el amână necontenit înfierea pupilei, deși are o afecțiune reală pentru ea, în speranța că viitorul fetei se va asigura de la sine. Față de rude nu simte absolut nici o obligație și nici o amenințare, nici prevestirea unui cataclism nu-l abate de la norma de neclintit a caracterului său. Costache este expresia tipică a unei monomanii. Un altul și-ar investi banii în afaceri spre a-i fructifica sau și-ar lua măsuri mai severe de pază, convins că toți l-ar fura și nimeni nu l-ar ocroti ; el ține totul la el și e hotărât să înfrunte eroic orice atac. Figura lui Costache Giurgiuveanu e una din marile creații ale romancierului“ etc.

(Permanențe românești, București, Editura Cartea Românească, 1978, p. 304—305.)

Scanned with OKEN Scanner

[POEZIA POSTUMĂ A LUI LUCIAN BLAGA]

Câteva considerații se impun cu privire la ediția definitivă de poezii îngrijită de Dorli Blaga (1974). Ne referim numai la cel de-al doilea volum cu poezii din aproximativ ultimii douăzeci de ani de viață ai poetului. Față de ultima ediție din 1967, întâlnim aici 86 de poezii noi. Poeziile sunt orânduite conform manuscriselor în ciclurile : *Vârsta de fier* — 1940—1944, cu 31 de poezii, din care 17 necuprinse în selecția din 1967 ; *Corăbii cu cenușă*, cu 54 de poezii, din care 13 noi, *Cântecul focului*, cu 65 de poezii, din care numai 6 noi și *Ce aude unicornul*, 48 de poezii, din care 11 noi. S-a adăugat la ciclul fixat în ediția din 1962 *Mirabila sămânță* cu 20 de poezii, 18 piese noi, și s-au trecut la addenda 21 de poezii neapărute până acum în volum. La poezia *Vară de noiembrie*, care dădea titlul unui ciclu în 1962, s-a restituit titlul anterior *Vara sfântului Mihai* și locul unde figura inițial (în ciclul *Cântecul focului*). De asemenea, s-a plasat din nou poezia *Stihuitorul* în ciclul *Ce aude unicornul* și s-a redat titlul *Calendar* poeziei *9 mai 1895*.

(Poezia românească contemporană, 1950—1975, I, București, Editura Eminescu, 1975, p. 53.

[DESPRE NICHITA STĂNESCU]

Cu excepția unor critici dispuși să priceapă și să accepte totul, volumul *11 elegii* (1966) a trezit perplexitate, și nu fără motiv, căci așa-zisele elegii nu sunt nici pe departe ceea ce se înțelege prin această specie a genului liric, ci niște poeme reflexive din care înțelesul este aproape în întregime extirpat. Dedicațiile (lui Dedal, Vasile Pârvan, Hegel) și subtitlurile (getica Hiperboreeana, omul-fantă) sunt cu totul arbitrare și nu lămuresc nimic, iar epigrafele (lupta dintre visceral și real, tentația realului, opțiunea (sic) la real) dau numai iluzia unei problematici. Faptul că o elegie are ca temă afazia ne-a adus aminte de epigrama lui Maynard la adresa autorilor de șarade versificate : „Si ton esprit veut cacher / Les belles choses qu'il pense / Dis-moi qui peut t'empêcher / De te servir de silence ?" Ca o culme de ininteligibilitate se pot cita versurile elegiei a noua : „Omul-fantă vine din afară / el vine de dincolo / și încă de mai departe de dincolo. / Odată venit, / nu se mai știe cine a venit / și cine într-adevăr e de dincolo / și încă mai departe de dincolo / este." Este și nu-i ! etc.

(Op. cit., II, 1975, p. 123—124.)

ADRIAN MARINO (n. 1921)

● S-a născut la 5 septembrie 1921 la Iași, unde a urmat Liceul Internat și a început Facultatea de Litere și Filosofie pe care a terminat-o la București. Între anii 1945—1947 a fost „asistent suplinitor" la catedra de literatură modernă a lui G. Călinescu. A fost arestat în 1949, când comuniștii au început acțiunea de distru-

gere sistematică a elitei intelectuale românești. Au urmat opt ani de închisoare (1949—1957) și șase ani de deportare în Bărăgan, între anii 1957—1963. După eliberare, s-a stabilit la Cluj, dedicându-se activității creatoare. A înființat, în 1972, prima revistă de critică în limbi străine, *Cahiers roumaines d'études littéraires*. Călătorii de studii și documentare în străinătate. Departe de lumea literară, Adrian Marino lucrează „un număr de ore, în fiecare zi, foarte matinal, în genere, după un anumit plan, cu schema generală a totalității permanent în față. Ca să ajungi la sinteză, tot de la schemă de sinteză trebuie pornit, pe care ulterior o retușezi și-i dai un conținut. Fac «fișe» pe care le pun într-o ordine dinamică..."

●● Deși a colaborat la numeroase periodice între anii 1939—1947, Adrian Marino a publicat primul său volum, *Viața lui Alexandru Macedonski*, abia în anul 1965. Au urmat : *Opera lui Alexandru Macedonski*, 1967 ; *Introducere în critica literară*, 1968 ; *Modern, Modernism, Modernitate*, 1969 ; *Dicționar de idei literare, I, A—G*, 1973 ; *Critica ideilor literare*, 1974 ; *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, 1980 ; *Hermeneutica ideii de literatură*, 1987 ; *Biografia ideii de literatură*, I, II, 1991, 1992 ; studii redactate direct în limba franceză : *Etiemble ou le comparatisme militant*, Paris, 1982, traducere în limba japoneză, Tokyo, 1988 ; *Comparatisme et Théorie de la Littérature*, Paris, 1987 ; însemnări de călătorie : *Ole ! Espana*, 1974 ; *Carnete europene*, 1976 ; *Prezențe românești și realități europene*, 1978 ; *Evadări în lumea liberă*, 1993 ; numeroase studii, articole și eseuri în periodice străine și românești.

●●● *În vreme ce Al. Piru l-a imitat integral pe G. Călinescu, Adrian Marino s-a detașat de maestru, îndreptându-se spre noi spații de cercetare : critica și istoria ideilor literare, comparatistică și hermeneutică, năzuind și reușind să creeze opere durabile în domenii încă neexplorate în cultura română. Adrian Marino a introdus în literatura noastră critică noțiunea de „critica ideilor literare", disciplină ce își propune ca în locul operei literare să analizeze idei literare, printr-o expertiză hermeneutică inventată în vederea acestei operații. În viziunea criticului, ideile literare sunt tot la fel de pasionante, atractive și semnificative ca și operele literare.*

●●●● *Această nouă modalitate a demersului critic, aflat într-un raport de coexistență și colaborare cu celelalte genuri literare existente s-a ivit din necesitățile proprii disciplinei în ansamblu, imperative pe care Adrian Marino le justifică în felul următor :*

[CRITICA IDEILOR LITERARE]

(Fragment)

Apariția operelor inclasificabile, semiteoretice, semipoetice, a „poetului" dublat de „critic", transformă literatura într-un adevărat „act critic". Fenomen incontestabil : critica invadează literatura, se contopește cu ea, îi dă un nou sens și o nouă dimensiune, hipertrofie enormă care-i „dublează" raza de acțiune. Într-adevăr : opera continuă să se dezvăluie, să-și deschidă semnificațiile latente prin lectură și interpretare critică, funcția permanentă și fundamentală a oricărei critici. Dar — în același timp — devenind ea însăși „literatură critică", critica se vede constrânsă,

Scanned with OKEN Scanner

în aceeași măsură, la meditația și propriului său obiect, care s-o justifice și s-o instituie. Critica devine deci un punct central de convergență și de interferență a două planuri, un loc geometric în care literatura trece în critică și critica în literatură, limbajul prim (textul-obiect) și limbajul secund (critica-subiect) suprapunându-se până la identitate. De unde un schimb reciproc și permanent de sugestii, asociații, disociații, analize și sinteze, în cadrul căruia opera, lectura și reflexia critică formează o totalitate indisolubilă, o unitate organică indisociabilă.

Întreg acest proces obligă critica la un foarte serios efort de reconversiune, la o modificare structurală a programului și metodei sale. În măsura în care este nevoită sau înțelege să rămână numai „critică" — prin adoptarea unei atitudini de reflectare, investigare și valorificare obiectivă a derivatului său („critica-literatură") — critica este *obligată* să se transforme *ipso facto* într-o critică predominant teoretică, de un tip special : de „idei", „programe", manifeste, „poetici" implicite și explicite, „modele" teoretice etc. Dacă literatura modernă tinde tot mai mult să se afirme drept conștiință ‚critică" (programatică, estetică, „experimentală" etc.), critica ideilor literare devine în mod necesar (față de momentul interior al literaturii) cea mai bine adaptată și mai actuală activitate critică. Ne aflăm în consecință, de drept și de fapt, în fața singurei forme de critică într-adevăr pertinentă și integral adecvată vocației teoretice și problematice a literaturii moderne. *Critica criticii* devine în felul acesta nu numai posibilă, dar și obligatorie, în sensul total al cuvântului : *critică a conștiinței critice a literaturii.*

Niciodată nu s-a putut face critică decât prin raportare la concepte, într-o perspectivă estetică implicită sau explicită. Dar în epoca noastră, literatura însăși constrânge critica la acest regim teoretic. Ceea ce, în trecut, constituia doar o perspectivă exterioară din afara literaturii reprezintă, la faza actuală, o determinare funcțională din interiorul literaturii. De unde și „explozia" critică actuală (cu premise în abundența, chiar pe atunci în creștere — și pentru unii profund iritantă — a comentariilor publicisticii secolului al XVIII-lea), pe care Baudelaire, Mallarmé, Proudhon și mai ales Lautréamont au presimțit-o din plin. Ultimul constată sarcastic (*Poésies,* II, 1870) : „Judecățile despre poezie au mai mare valoare decât poezia. Ele sunt filozofia poeziei. Filozofia astfel înțeleasă înglobează poezia. Poezia nu se va putea lipsi de filozofie. Filozofia nu se va putea lipsi de poezie." Teoriile lui Wilde, din *The Critic as Artist* (1880), mai ales, se dovedesc de o intuiție excepțională, de o rară putere de anticipare : „Cea mai modernă formă de creație" — critica : „facultatea critică" a creației ; este mult mai greu să vorbești despre literatură decât s-o faci și — în special — profeția : „viitorul aparține criticii".

În ultimele decenii critica a parcurs, fără îndoială, una din cele mai importante perioade ale istoriei sale. Ceea ce la Wilde, și la alții, părea un paradox sau o utopie estetă, epoca noastră a realizat din plin : critica literară a devenit un gen autonom, cu tendințe hipertrofice, pe punctul de a „înghiți" întreaga literatură. Critica și-a impus tot mai mult obiectivele, metoda, stilul specific și a izbutit în cele din urmă să fie citită și

Scanned with OKEN Scanner

pentru ea însăși și foarte adesea *numai* pentru ea însăși. Citim critică, așa cum citim poezii sau romane : pentru plăcerea construcției, subtilitatea analizei, unghiul de percepție, punctul său de vedere. Progresul este enorm și marea evoluție intelectuală a publicului i-a dat un și mai puternic impuls. Epoca noastră a descoperit această nouă voluptate literară și în același timp paraliterară : *Critica* scrisă cu majusculă, în cadrul căreia *critica ideilor literare* constituie o nouă și fecundă ipostază.

Nu numai că nu poate fi vorba, cum s-a afirmat uneori, de o „perversiune" sau „alterare" a instinctului creației, de o „sterilizare" literară prin hipercriticism, sau de „criza criticii", ci de o evoluție întru totul normală, pe care încă Taine o explicase, la timpul său, prin efectele progresului intelectual : „Specificul culturii este de a depăși din ce în ce mai mult imaginile în favoarea ideilor. Sub presiunea neîncetată a educației, reflexiei, științei, viziunea primitivă se deformează, se descompune și se evaporează pentru a face loc ideilor goale, cuvintelor bine clasate, unui gen de algebră. Evoluția spiritului merge în direcția raționamentului pur". Revenirea la imagini implică un efort suplimentar, tot mai dificil de plasticizare.

În sfârșit, dacă critica literară are o indispensabilă bază teoretică — și trebuie să dai dovadă de o totală derută și incompetență să pretinzi contrariul — dacă „ideea" orientează și încadrează orice formă de critică literară, critica ideilor literare devine o condiție de existență a *oricărei* critici „literare" posibile. Critica ideilor literare fixează repere, explorează, clarifică, face ordine în câmpul conceptual al criticii literare, îi precizează cadrul teoretic, îi dă orientarea fundamentală. În concluzie, ea consolidează, ratifică, explică, nuanțează și recomandă toate criticile și conceptele-cheie.

(*Critica ideilor literare*, Cluj, Editura Dacia, 1974, p. 15—17.)

OV. S. CROHMĂLNICEANU (n. 1921)

● S-a născut la 16 august 1921, la Galați. A urmat liceul în orașul natal și studiile politehnice în București. A lucrat în redacția revistei *Contemporanul*, între anii 1947—1951, a fost redactor la Editura Didactică și Pedagogică, 1951—1953 și la *Viața Românească* între 1953—1961. A fost numit conferențiar, apoi profesor la Facultatea de Filologie a Universității din București. A condus cenaclul „Junimea", frecventat de mulți dintre scriitorii ce vor forma „generația '80".

●● Întâile volume : *Cronici și articole*, 1953 ; *Cronici literare*, 1957 ; *Despre originalitate*, 1955 ; *Pentru realismul socialist*, 1960 ; monografiile *Liviu Rebreanu*, 1954 și *Lucian Blaga*, 1963, sunt influențate de dogmatismul restrictiv al epocii. Întâia încercare de a eluda limitele restrictiv-ideologice o constituie monografia *Tudor Arghezi*, 1960, o analiză „tematică" a întregii opere, monografie pe care autorul a respins-o, considerând că nu-l reprezintă. Prelegerile ținute la Facultate au format sub-

Scanned with OKEN Scanner

stanța celei dintâi prezentări sintetice a perioadei interbelice : *Literatura română între cele două războaie mondiale*, I—III, 1967—1975 ; un studiu de literatură comparată : *Literatura română și expresionismul*. Ulterior, criticul străbate același spațiu literar din perspectiva unei metodologii moderne : critica profunzimilor, critica arhetipală, psihanalitică, naratologică și stilistică în volumul *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, 1986. Fenomenul literar contemporan i-a reținut atenția în *Pâinea noastră cea de toate zilele*, 1981 și *Al doilea suflu*, 1989.

●●●● *Reținem, pentru finețea analizei, prezentarea sentimentului religios la V. Voiculescu :*

[VASILE VOICULESCU]

În epoca interbelică, la noi, poetul cu cea mai pronunțată inclinație religioasă a fost, fără îndoială, Vasile Voiculescu. Criticii care i-au contestat această dispoziție sufletească înnăscută (E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu) greșeau, refuzând să țină seama că o credință puternică se poate dispensa de profesarea misticismului. La V. Voiculescu, sentimentul religios apare înrădăcinat adânc din capul locului și e străin de orice îndoială filozofică. Începând cu cea mai fragedă vârstă, viitorul scriitor a avut convingerea nestrămutată a existenței lui Dumnezeu și ea nu l-a părăsit niciodată. „Cât să pot descoperi eu însumi înapoi — va declara V. Voiculescu —, mă văd un copilaș stând singur într-o poiană cu flori sălbatice la marginea unei gârle... stau pe un mal cu flori și mă uit în zare. Și simt și acum fericirea acelei singurătăți copilărești plină de o mare, de o nespusă, aș zice, de o mistică așteptare. Așteptam de atunci ceva ce aștept și acum, ceva care să-mi îndeplinească un dor nehotărât și așteptam cu siguranță, atunci, că va veni... Mă simțeam, mă credeam predestinat." (*Confesiunea unui scriitor și medic*, *Gândirea*, nr. 10, oct. 1935.)

Dorința de a-și pune în cântecul său fervoarea religioasă poetul o mărturisește în primele versuri ; Dumnezeu e rugat să contribuie nemijlocit la o asemenea strădanie : „Stăpâne, pleacă-Te pe coarde... / Și dacă vezi că n-am putere, / Ia Tu, în mâna Ta, arcușul și cântă în eternitate !" (*Ia Tu arcușul.*). Aceeași râvnă evlavioasă continuă să-l stăpânească la bătrânețe, atunci când îi spune Domnului : „Nu tai piatră să-ți ridic minune, / Îți cioplesc un templu din plăpând : / Sus pe lespezi stâlpi de rugăciune, / Bolți de dor sub turle mari de gând" (*Rugăciune*).

N. Crainic găsea că, prin simbolurile unor poezii de inspirație „direct rituală", V. Voiculescu se integrează de-a dreptul în credința ortodoxă, așa cum Paul Claudel se integrează în catolicism prin imnurile și odele sale liturgice". Nu de altă părere era și Ion Pillat : „Poezia lui V. Voiculescu — ținea să sublinieze el — e poezia cea mai interiorizată ce a avut-o vreodată literatura română, precum e și cea mai religioasă."

(*Literatura română între cele două războaie mondiale*, II, București, Editura Minerva, 1974, p. 285—286.)

MIRCEA ZACIU (n. 1928)

● S-a născut la 27 august 1928, la Oradea. A urmat Facultatea de Filologie a Universității din Cluj, unde și-a început și încheiat cariera universitară. A condus colectivul de redactare a volumului *Scriitori români*, 1978, și lucrează acum la un dicționar general al scriitorilor români. A coordonat colecția „Restituiri" a Editurii Dacia din Cluj.

●● Aproape două decenii, Mircea Zaciu a fost fascinat de opera și personalitatea lui Ion Agârbiceanu ; i-a dedicat, inițial, în 1955, o micromonografie, a republicat o ediție „revăzută" a textului în 1964, a prezentat-o ca teză de doctorat în 1970 și a reeditat-o în 1972, „revăzută și îmbunătățită". Volume de critică și studii de istorie literară : *Masca geniului*, 1967 ; *Glose*, 1970 ; *Colaje*, 1972 ; *Ordinea și aventura*, 1973 ; *Bivuac*, 1974 ; *Lecturi și zile*, 1975 ; *Teritorii*, 1976 ; *Alte lecturi și alte zile*, 1978 ; *Lancea lui Achile*, 1980 ; *Cu cărțile pe masă*, 1981 ; *Viaticum*, 1983 ; *Jurnal*, 1993. *Texte de ficțiune : Amiaza unei revoluții*, 1954 ; *Unde sfârșește pustiul*, 1956 ; *Începutul sfârșitului*, 1956.

●●● *În studiile sale, Mircea Zaciu aduce noi puncte de vedere asupra unor opere și scriitori, sesizând, adesea, cuceritoare structuri inedite chiar în scrierile ce au stat permanent în atenția criticii.*

●●●● *Oferim, în acest sens, următorul comentariu la nuvela lui Slavici :*

[IOAN SLAVICI — *MOARA CU NOROC*]

(Fragmente)

În *Moara cu noroc* se pot separa cu usurință trei straturi tematice. Cel dintâi, care poate fi considerat și o „supratemă", deschide fără echivoc nuvela, prin cuvintele bătrânei : „Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit". Monologul liminar poate fi interpretat și ca o parataxă a naratorului, drama fiind proiectată în spațiul unei dezbateri morale, general-umane, în deplin spirit slavician. În final însă, bătrâna meditează din nou pe marginea celor petrecute la han, subliniind amar-ironic ideea unei fatalități oarbe : „Simțeam eu că nu are să iasă bine ; dar așa le-a fost data." Concluzia distruge aparenta intenție moralizatoare, căci autorul sugerează subtextual incapacitatea psihologiei comune de a înțelege mobilurile reale ale catastrofei. Al doilea strat, sociologic, vizează procesul dezumanizării prin „chivernisire" malonestă, i lee din care s-a bătut monedă curentă în toate interpretările secvente celei călinesciene. Observația reasolistului Slavici urmărește neîndoios și un atare mecanism economico-social, fără ca el să fie dominat. El rămâne mai degrabă pretextul anecdotei tragice. Conținutul acesteia trebuie căutat în altă parte : în fascinația ideii de forță, în simbolul puterii, pe care-l reprezintă Lică Sămădăul. Personajul este polul de referință al problematicii autentice a operei : Lică reprezintă Forța în stare să sfideze legile divine și umane, sigur în toate acțiunile ce întreprinde, acoperit de tutela complice a unui sistem

Scanned with OKEN Scanner

social determinat istoricește, eliberat de orice cenzură interioară, cât și de teama oricăror percepte morale, de ideea „sancțiunii" sau a pedepsei instituționalizate. Virulentă și dezlănțuită, ascultând de impulsuri elementare, vitalitatea sa agresivă vrea să întârzie cât mai mult pragul stingerii, singurul de care simte o spaimă obscură, animalică, și pentru evitarea căruia nici o crimă nu-i prea zadarnică : „Dar el nu putea să moară : de nimic nu-i era mai frică decât de moarte (...) Unul câte unul, strigă el ridicându-și mâna dreaptă în sus — unul după altul, om cu om, toți trebuie să moară, toți, care mă pot vinde, viață cu viață trebuie să se stingă, căci dacă nu-i omor eu pe ei, mă duc ei pe mine la moarte." Legea forței e dominarea prin forță, strivirea personalității celuilalt, declanșarea terorii, stăpânirea prin frică. Când descoperă slăbiciunea lui Ghiță, când știe că celălalt nu mai e decât o fantoșă în mâinile lui, îi strigă cinicul adevăr : „...acu nu te mai las să pleci ; ai stat până acum din încăpățânare ; trebuie să stai de aici înainte de frică. N-am muncit eu degeaba : acu tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn ; acu vreau să stai aici !" Toate celelalte personaje trăiesc rând pe rând seducția demonică a lui Lică Sămădăul, care-i atrage și-i respinge deopotrivă, dictându-le comportamentul și angajându-le destinul. Pentru Ghiță, el reprezintă ispita malefică, tentația bogăției blestemate căreia inima lui slabă și șovăitoare, unde scrupulele și lăcomia se anulează reciproc, îi prescriau cercul vicios al unei zbateri fără ieșire. Pentru întâia oară în literatura noastră un raport existențial „călău-victimă", cu jocul complicat al imponderabilelor psihologice de o parte și de alta, e rostit într-o analiză de o finețe a intuiției magistrală, răscumpărând expresia bolovănoasă, asperitățile termenilor discursului.

(*Viaticum*, București, Editura Cartea Românească, 1983, p. 177—179.)

EUGEN SIMION (n. 1933)

● S-a născut la 25 mai 1933 în localitatea Chiojdeanca, județul Prahova. A urmat Liceul „Petru și Pavel" din Ploiești și Facultatea de Filologie a Universității din București. După absolvire, a lucrat câțiva ani în colectivul de editare a operei lui Eminescu de pe lângă Academie, condus de Perpessicius. A fost redactor la *Gazeta literară*, iar din 1963 George Ivașcu l-a oprit asistent la catedra de literatura contemporană, unde astăzi este profesor. Membru al Academiei Române.

●● A debutat cu volumul *Proza lui Eminescu*, 1964 ; în anul următor, a publicat culegerea de articole *Orientări în literatura contemporană*, 1965, iar în 1971 monografia *E. Lovinescu, Scepticul mântuit*. În *Scriitori români de azi*, I—IV, 1974—1989, trece în revistă întreaga literatură contemporană, prin compacte studii monografice. O schimbare a metodologiei critice ne întâmpină în *Dimineața poeților*, 1980 ; *Întoarcerea autorului*, 1981 ; *Sfidarea retoricii*, 1985. Un „jurnal parizian" în *„Timpul trăirii, timpul mărturisirii.*

Scanned with OKEN Scanner

●●● *Critic și istoric literar, Eugen Simion s-a afirmat ca un analist metodic, aspirând să creeze riguroase sinteze monografice. El străbate opera, refăcându-i universul interior, printr-o descripție sistematică într-un limbaj clar, expresiv, ceea ce a determinat pe autorii de manuale școlare să-i introducă volumele în bibliografia tuturor scriitorilor studiați în liceu.*

●●●● *Reluăm, spre exemplificare, analiza la romanul lui N. Breban.*

[NICOLAE BREBAN — *ÎN ABSENȚA STĂPÂNILOR*]
(Fragment)

În absența stăpânilor, a doua carte a lui N. Breban, 1966, nu e un roman propriu-zis și precizarea de pe copertă derutează. Ce legătură poate fi între cele trei secvențe ale cărții : *Bătrâni, Femei, Copii*, decât aceea a mijloacelor de analiză, a câtorva identități psihologice (bunica doamnei Iamandi și E.B., E.B. și Herbert ?). Citind însă cu totul fără prejudecăți, constați că sub diverse chipuri obiectul analizei e același, că o realitate morală particulară obsedează pe autor, că, în fine, aceeași temă revine în toate narațiunile.

Prima narațiune *(Bătrâni)* e de un interes estetic limitat în raport cu celelalte două, excepționale. Ceea ce domină aici e eseul moral, plăcerea analizei, chiar o anumită beție a analizei. Totul e supus unui examen nemilos al abjecției, al disoluției morale și fiziologice, al grotescului în formele lui tragice. O umanitate insolită cade sub observația prozatorului, atras, acum, mai mult decât în *Francisca*, de complicitatea psihologiilor mediocre, supuse unicei forțe vitale a urii. Doamna Capriș, d-na Willer, cei doi Berinde, d-na Nițaș, d-na Pleiniceanu, dl. Pleșoianu sunt niște bătrâni răi, unicul lor sentiment e *ura*, unica lor realitate morală e *răutatea*. Totul, în rest — limbajul, eleganța gesturilor, sentimentul de solidaritate și chiar de sacrificiu — constituie o mistificație. Mulți dintre bătrâni aparțin fostelor clase deposedate de revoluție sau de război și, o dată ce și-au pierdut poziția socială, ei și-au pierdut și personalitatea. Această idee, pe care G. Călinescu o dezvoltase magistral în *Scrinul negru*, e, în cartea lui N. Breban, sugerată în câteva notații pregnante, interesul fiind aici nu de a explica, social, fenomenul, ci de a examina efectele lui morale. Înfățișând toate acestea, prozatorul inculcă cititorului ideea, violentând reprezentările mai vechi despre filozofia și frumusețea vârstei patriarhale, că indivizii deposedați de bunurile lor materiale trăiesc un sentiment intim al abjecției și-și hrănesc existența lor din unicul aliment al urii. Această realitate morală dezolantă nu-i străină de sentimentul disoluției, de conștiința degradării fiziologice. Sub imperiul acestei realități psihologice, simțurile naturale ale indivizilor se modifică (d-na Willer capătă insignele rapacității masculine, dl. Pleșoianu se efeminează), abjecția devine, cum spuneam, modul lor intim de existență.

Scanned with OKEN Scanner

O excepție de la legea tiranică a disoluției o constituie doamna Iamandi și, într-o oarecare măsură, Pamfil, anticarul. În concepția autorului, aceștia justifică vicleniile instinctului erotic la o vârstă și la o psihologie critică. Pamfil, un individ comun, în jur de șaizeci de ani, suferind de o boală cronică a pielii capului, se culcă, sub ochii doamnei Iamandi — o văduvă retrasă cu obstinație într-o viață asexuală — cu o femeie tânără, nerușinată, dând astfel o lecție de brutalitate distinsei și rezervatei doamne. Anticarul face, prin chiar meseria lui, legătura dintre aceste „cârduri" de bătrâni, cum zice cu o vorbă rea prozatorul, — pretext pentru a descrie mediile în care acționează psihologia infernală a senilității

Pe solul acesta moral degradat se ridică povestea doamnei Iamandi și povestea bunicii sale, asemănătoare, în câteva amănunte, cu aceea a personajului E. B. din *Femei*. O dramă singură de altfel, care scapă de sarcasmul autorului, unicul desen suav în acest tablou plin de lucruri cumplite. Doamna Iamandi e, ca și Francisca, un caz de bovarism *à rebours*. Retrasă într-o existență „dincolo de sex", orgolioasă, trăind prematur o bătrânețe distinsă, ea e supusă unei experiențe grotești (asistă paralizată la scena acuplării) și ea însăși simte, ca un reflex târziu, demonul seducției pentru lemurianul Pamfil.

Analiza psihologică se fixează pe un teren epic mai ferm în celelalte narațiuni. Inversând cronologia, să spunem că *(Oglinzile carnivore* sau *Copii)* e un fragment de psihologie abisală de o excepțională precizie a analizei. Universul psihologic care intră acum sub observație e cel infantil. Herbert (amintit și în *Femei)* e, ca să copiem pe cineva, un copil universal, cu nimic ieșit din comun, dornic de joacă, sociabil, fascinat de cei din jurul lui, doritor să-i imite etc. Dincolo de această realitate comună trăiește alta, obscură, terorizantă. Semnele timpurii ale unei structuri complicate (cum sunt toate la N. Breban) apar aici în câteva atitudini capitale. În contradicție cu ceea ce se spune adesea despre vârsta de aur a omului, copilul trăiește la o altă gamă și cu alte reprezentări toate dramele existențiale : spaima, plictisul, senzualitatea incipientă. „Nimeni — zice prozatorul, justificând atitudinile eroului său — n-ar putea bănui cât de puternic bântuie plictiseala, ca o adevărată epidemie, printre tinerii în jurul vârstei de zece ani". Copiii sunt oglinzile care devoră, chip metaforic de a sugera suferința prin care trece individul care descoperă, la o vârstă fragedă, existența sub formele ei cele mai brutale (printre ele și atracția erotică). Piciorul dezgolit al mătușii provoacă la Herbert o curiozitate plină de spaimă. Dar ceea ce presimte la această vârstă Herbert va deveni realitatea morală terorizantă a eroilor din *Femei*, aflați în altă fază a psihologiei. Să remarcăm în *Copii* și cea de a treia *temă* a prozatorului (după aceea a eroticului cotropitor și a senilității maligne) : tema energiilor morale, prezentă și în *Francisca*. Etiologia îndepărtată a acestui motiv o aflăm în Dostoievski. La el, indivizii se împart în două categorii : *napolonieni*, încălcători de legi și cei supuși legilor, victimile celor dintâi.

(Scriitori români de azi, București, Editura Cartea Românească, 1974, p. 311—314.)

Scanned with OKEN Scanner

NICOLAE MANOLESCU (n. 1939)

● S-a născut la 27 noiembrie 1939 la Râmnicu-Vâlcea. A urmat liceul la Sibiu și, în 1956, s-a înscris la Facultatea de Filologie a Universității din București. În 1958, a fost exmatriculat din motive politice ; reprimit în 1960, și-a luat licența în 1962. La încheierea studiilor universitare, George Ivașcu i-a propus să redacteze cronica literară la revista *Contemporanul* (1962—1972) și i-a încredințat aceeași rubrică la *România literară* ; a renunțat să mai scrie cronică literară în anul 1993. Același Ivașcu l-a oprit asistent la catedra de literatură contemporană a Universității din București, unde astăzi este profesor.

S-a impus cu rapiditate atenției publice, prin constanță, inteligență, imaginație și diversitate metodologică. Scriitori și cititori, deopotrivă, așteptau opinia sa ca un verdict : consacrare sau, eventual, infirmare. Deschiderea spre cele mai diverse metodologii critice, curajul, judecățile de valoare, perspectiva constant estetică au deranjat oficialitățile, dar George Ivașcu l-a apărat totdeauna de furia lor. La Universitate a condus „Cenaclul de Luni", interzis la puțină vreme după înființare. Din noiembrie 1988, a fost supravegheat 24 de ore din 24 de serviciile speciale ale securității din cauza intenției de a adresa o scrisoare colectivă de protest lui Ceaușescu. După revoluție, a devenit senator, liderul Partidului Alianței Civice și directorul *României literare*.

●● Împreună cu D. Micu, a redactat volumul *Literatura română de azi, 1944—1964*, editat în 1965. Cartea a fost criticată cu agresivitate de Al. Piru, Eugen Simion, Lucian Raicu, Ov. S. Crohmălniceanu ș.a. În *Lecturi infidele*, 1966, reevalua, dintr-o perspectivă inedită atunci, marile personalități ale literaturii noastre : T. Maiorescu, Ion Creangă, L. Rebreanu, G. Bacovia, Ion Barbu, Ion Pillat, Anton Holban. Volumele următoare : *Metamorfozele poeziei*, 1968 ; *Contradicția lui Maiorescu* au determinat ample discuții. Antologia *Poezia română modernă de la G. Bacovia la Emil Botta*, B.P.T., 1968, a fost interzisă imediat după intrarea în librării ; după revoluție, în 1991, Editura Minerva a difuzat exemplarele interzise atunci. În *Sadoveanu sau Utopia cărții;* 1974, a analizat monografic opera prozatorului, a urmărit evoluția romanului românesc în *Arca lui Noe*, I—III, 1980—1983, a redactat o sinteză a teoriilor moderne despre limbaj în *Despre poezie*, 1987 ; eseuri despre literatura autohtonă și universală, pagini de jurnal, meditații, în *Teme*, I—V, 1971—1985. În 1990, a publicat primul volum din *Istoria critică a literaturii române*, o amplă sinteză ce va avea în final aproximativ 3 000 de pagini, o operă monumentală, asemănătoare cantitativ cu istoria literară a lui N. Iorga, dar comparabilă estetic numai cu marea sinteză a lui G. Călinescu. Altă relație valorică nu poate fi gândită. La o jumătate de veac distanță, așezăm în raftul bibliotecii, lângă *Istoria* călinesciană o alta de identică valoare, se reformulează unghiul de vedere asupra literaturii române într-un fascinant scenariu, cu consecințe, pe planul receptării, tot atât de adânci ca și în anul 1941.

●●●● *Reținem, pentru perspectiva modernă, considerațiunile referitoare la metaforă.*

SPEȚELE METAFOREI

O concluzie mi se pare inevitabilă : înfățișată doar în termeni de semnificație, metafora nu devine automat o problemă de poezie ; rămâne una de limbaj. Ca să intereseze poezia, e necesar să fie luat în conside-

Scanned with OKEN Scanner

rare uzajul : dar nu orice fel de întrebuințare a cuvintelor, ci numai aceea condiționată și reglată de codul literar. Poezia, ca activitate umană precisă, antrenează o competență specifică : orice poetică trebuie să conțină o dimensiune hermeneutică. Această idee este prea importantă ca să nu-i acordăm decât o atenție fugară ; cu atât mai mult cu cât, deși absolut evidentă, nu este de la sine înțeleasă. Poeticienii de azi, ca și retoricienii de ieri, s-au preocupat de spețele ori de funcționarea metaforei aproape exclusiv din perspectivă lingvistică : de exemplu J. Cohen, când a descris avatarurile metaforei de la poezia clasică franceză la aceea simbolistă. În ce mă privește, voi insista pe o perspectivă inversă : nu modificarea tipului de metaforă modifică poezia, ci modificarea poeziei, ca ansamblu de concepții și ca practică literară modifică tipul de metaforă. Nu am reușit să descopăr dacă și în ce fel metafora face poezia, dar pot arăta în ce fel o anumită poezie întrebuințează anumite metafore.

Voi încerca să ilustrez această constatare în modul cel mai simplu cu putință, prin câteva exemple alese din poezia tradițională și din cea modernă, fără a preciza acum accepția termenilor și fără a stărui asupra demarcării lor riguroase, despre care va fi vorba în partea a doua a eseului meu. Procedare empirică și nici măcar exhaustivă : prin două deosebiri, care mi se par sugestive, dar cărora le-am putea adăuga altele, voi schița un paralelism între metafora tradițională și cea modernă.

Prima deosebire poate fi formulată pe scurt așa : deplasarea de sens este, de obicei, mai mare în metafora modernă decât în aceea tradițională. În termenii lui J. Cohen, diferența constă într-un grad superior de nonpertinență. Constatarea a fost de atâtea ori făcută, încât aproape nu e nevoie să o mai argumentez. Hugo Friedrich o remarcă de la început în *Structura liricii moderne* (ediție românească, Univers, 1969) : „Dar și acolo unde, în lirica modernă, metafora mai amintește poate de una din funcțiile ei vechi, comparația, ea a suferit o transformare profundă : elementele presupuse comparabile — pretenție rezultând din tonul și din structura metaforei — sunt de fapt complet neasemănătoare. Metafora devine cel mai fecund mijloc stilistic al fanteziei nelimitate a poeziei moderne." (p. 220). Există deci un ton și o structură a metaforei care influențează modul semnificării. Acestea trebuie privite în contextul poetic al fiecărei epoci. Poeții nu sunt liberi să deplaseze sensul cuvintelor : distanța dintre poli, ca și polii înșiși sunt rodul unei codificări relativ stricte ; dovadă nu numai similitudinea dintre metaforele pe care le observăm la un moment dat în poezia majorității poeților, dar și rezistența cititorilor (care este și una a poeților înșiși) la schimbări bruște. Inovația în materie este ea însăși o chestiune de cod, ca și cum „programul" imaginației poetice ar fi conținut în „genele" ei specifice și s-ar supune prea puțin factorilor de mediu. De la o comparație a lui Bolintineanu („ca un glob de aur luna strălucea") la una a lui Voronca („fața de hristos chinuit a cartofului") se scrie nu o istorie a limbii române, ci una a poeziei românești, caracterizată de o creștere a distanței dintre polii metaforici. Fără a înmulți exemplele (care sunt, în fond, foarte clare), să precizez că metafora din poezia românească a secolului XIX este de obicei un ra-

Scanned with OKEN Scanner

port explicit de comparare a doi termeni apropiați semantic, ceea ce asigură deplasării de sens un caracter „logic", în vreme ce metaforta modernă învederează un raport implicit, „alogic" și chiar absurd între termeni din ce în ce mai depărtați semantic. Paul Ricoeur a observat că, până și în teoria metaforei, teza asemănării, în vogă odinioară, a reculat în fața tezei relației întâmplătoare, ajungându-se la situația ca absurditatea să definească mai bine metafora decât analogia. Iar autorii *Retoricii generale*, citând pe Du Marsais, care afirmase în studiul său că metafora silește un cuvânt să primească un înțeles care „nu e tocmai al lui", atrag atenția că avangardiștii din prima jumătate a secolului XX au înlocuit de fapt pe „nu tocmai" cu „deloc". Întrebarea, nu o dată subînțeleasă sau exprimată direct, este cât de departe se poate merge pe această cale și dacă nu cumva nonpertinențele pe care le creează distanțele astronomice între sensuri devin neredresabile. Răspunsul nu poate fi decât unul singur : criteriul valabilității unei metafore nu e niciodată pur lingvistic, așa încât nu vom reuși să stabilim granițe convingătoare între ceea ce este permis și ceea ce nu este permis poeților, dacă vom aborda metafora poetică doar din unghiul semnificației ei. „Permis" sau „nepermis" indică reguli și restricții retorice, nu lingvistice, așadar formulate în practica artistică și relativ independente de limbă. J. Cohen s-a izbit de această dificultate, dar nu și-a dat seama de ea : în concepția lui, enunțurile absurde ale unor poeți moderni nu constituie metafore, căci marea lor deviație nu poate fi redresată. Ceea ce-i putem reproșa autorului *Structurii limbajului poetic* este, pe lângă caracterul subiectiv al discriminării (de ce am accepta metaforele simboliste, mult mai „ermetice" decât acelea romantice, și nu și pe acelea ale avangardei ? în ce punct ar trebui să oprim toleranța noastră . față de abuzurile modernilor ?), faptul de a nu fi remarcat că discuția nu are sens într-un plan lingvistic strict și că intervine totdeauna un cod retoric. Având în vedere acest lucru, deosebirea dintre naiva comparație a lui Bolintineanu și metafora mult mai savantă a lui Voronca nu este decât diferența dintre două retorici.

A doua deosebire dintre metaforele tradiționale și cele moderne face și mai clară natura ei retorică : poetul vechi înclină spre metafora *topică*, în vreme ce modernul a descoperit savoarea celei *atopice*. Prin acești termeni încerc să cuprind, pe de o parte, toate acele figuri care își extrag predicatul nonpertinent dintr-un „depozit" accesibil oamenilor cultivați ai fiecărei epoci, și pe de alta, metaforele în care predicatul este creația originală a poetului. Am vrut să evit, propunându-i, distincția, pe cât de răspândită, pe atât de nesigură, dintre „figura de uz" și „figura de invenție". Metafora *topică* este de fapt simbolul sau alegoria care se bazează pe o mitologie sau, în general, pe o tradiție obștească. „Tropii unei națiuni agricole diferă de tropii, de imaginile unei națiuni de vânători ori de pescari", spune foarte nimerit Eminescu. Metafora *atopică*, în schimb, conține un drum analogic nestrăbătut înainte de alt poet și care nu e repetabil, deși este, ca și cel dintâi, prescris în codurile literare ale epocii și ne apare ca insolit, dar nu ca întâmplător. Se re-

Scanned with OKEN Scanner

marcă lesne că metafora *topică* are un precedent și este o asociație relativ stabilă, pe care contextul n-o poate influența în mod decisiv, în timp ce metafora *atopică* este fără precedență și are un înțeles contextual.

Exemplele ne stau la îndemână. Pentru a marca faptul că e vorba doar de tendințe și nu de exclusivități, le-am cules din opera aceluiași poet. În *Oul dogmatic*, Ion Barbu întrebuințează simboluri care provin din orfism și din creștinism. Când compară „nevinovatul, noul ou" cu un „palat de nuntă și cavou", el creează o metaforă topică a cărei înțelegere depinde de informația culturală a cititorului. Semantismul cuvintelor respective nu ne ajută să apropiem oul de un palat al nunții și al morții sau, dacă există putința apropierii, ea trece printr-o interpretare filosofică a noțiunilor, de felul celei propuse de orfism, care vede în ou un simbol al începutului și al sfârșitului. Poetul nu inventează simbolurile, ci le descoperă în fondul mitologic al respectivelor doctrine. O metaforă *atopică* întâlnim în primul vers al cunoscutei poezii din *Joc secund* : „Din ceas, dedus adâncul acestei calme creste". La ce s-a gândit poetul când a folosit cuvântul *creastă* însoțit de cei trei determinanți ai săi *(dedusă din ceas, adâncă și calmă)* ? Nonpertinența se redresează doar când, în contextul poeziei, înțelegem că e vorba de o *ars poetica* iar *creasta* este poezia însăși. Asocierea nu e neapărat mai izbitoare decât în cazul aceleia dintre ou și palat, dar pare, pe lângă aceea, facultativă, rezultând dintr-o invenție personală și nu din presupozițiile unei doctrine. Metafora nu e de același tip : absența precedenței influențează atât nonpertinența, cât și redresarea ei. Singurul punct de sprijin este contextual : numai gândită ca o oglindire a lumii în spirit, ca o necontingență, poate fi poezia adâncă, senină și atemporală. Cum s-a operat aici redresarea ? Un element cultural a intervenit, de asemenea, și anume includerea poeziei într-o categorie literară *(ars poetica)*, urmată de coroborarea întâiului vers cu motivul platonician pe care-l sesizăm în celelalte. Dar atât cuvântul metaforic, cât și determinanții nonpertinenți au fost creați de poet. E instructiv să arăt și că, după ce G. Călinescu a interpretat poezia ca o artă poetică, și analiza lui a fost preluată de comentatori fără obiecții, Marian Papahagi a descoperit, confruntând variantele textului, că, la origine, poezia a fost una ocazională și cu subiect erotic *(Critica de atelier*, Cartea Românească, 1983). Cum am explica metafora în cazul în care am accepta, împotriva prestigiului analizei călinesciene, că poezia a rămas ceea ce a fost de la început, adică o erotică ! Chestiune numai pe jumătate inocentă. În context schimbat, metafora însăși ar trebui citită altfel.

Observăm că între metaforele *topice* și acelea *atopice* nu este nici o diferență de funcționare din punctul de vedere al codului retoric presupus în deviație și în reducerea ei ; ar fi greșit să ne închipuim că numai cele dintâi, dat fiind apelul direct la locurile comune ale unei tradiții, sunt inexplicabile în planul limbii ; cele din urmă angajează în aceeași măsură anumite criterii de ordin literar. Deosebirea este că, într-un caz, poetul preia o analogie deja existentă (în principiul sau în forma ei concretă), iar în altul creează el însuși analogia ; dar, în amân-

Scanned with OKEN Scanner

două, semnificația figurată nu poate fi percepută decât la nivel retoric și pretinde un efort hermeneutic, altfel putând rămâne obscură, cum s-a întâmplat o vreme cu o parte din metaforele lui Ion Barbu.

(*Despre poezie*, București, Editura Cartea Românească, 1987, p. 37—41.)

●●●● *Oferim și o succintă caracterizare a poetului Nichita Stănescu.*

NICHITA STĂNESCU

Cel mai original poet din generația '60 este Nichita Stănescu. În poezia lui observăm cu ușurință ce a devenit modernismul istoric sub pana unui post-modern. Nici un poet n-a mers atât de departe ca autorul *Elegiilor* în direcția abstractizării liricii. În această privință îl putem compara cu Mallarmé sau cu Ion Barbu. La aceștia poezia pură stătea încă pe un strat de simboluri hermetice. Dar la Nichita Stănescu nu există hermetism, iar simbolurile sale, când sunt împrumutate, ca și la Ion Barbu, din știință sunt aproape complet evaluate de sensurile consacrate. Oul dintr-una din *Elegii* e un semn, un cuvânt în text și nu simbolul orfic întrebuințat de I. Barbu. Deși, în virtutea inerției, critica acestor elegii a rămas una de orientare hermeneutică, nu sunt de fapt multe mistere de descifrat în ele. Orice alegorism este practic absent în *Laus Ptolemaei*, în ciuda referinței la probleme filosofice sau științifice. Ceea ce urmărește poetul nu este o transfigurare a realității — visul tuturor moderniștilor — cu ajutorul unui cod, ci crearea unei realități care nu are sens decât în cuvinte. De unde, acea obiectivitate sui-generis a universului liric. Poetul nu se confesează, ci înfățișează obiecte, cu precizarea că acestea sunt obiecte-verbale și nu obiecte din lumea exterioară. Procedeul curent este atribuirea de însușiri fizice cuvintelor și, în compensație, dezvăluirea proprietăților verbale ale lucrurilor. Cuvintele nu mai par să desemneze obiecte, ci să se comporte ca și cum ar fi obiecte : solide, fluide, transparente sau dure, rotindu-se, ciocnindu-se sau destrămându-se. Obiectele, la rândul lor, par să posede un semantism lingvistic și să formeze fraze. În aceste condiții, referențialitatea limbajului este minimă sau inexistentă. Poetul „se referă" la o realitate posibilă, nu la una obiectivă. Așa cum pictorii moderni au în vedere un *spațiu pictural* care nu coincide cu acela real — fiind altfel structurat decât el — poezia lui Nichita Stănescu își inventează universul propriu — structurat verbal și sugerând o obiectivitate abstractă. În *Elegia întâi*, poetul scrie :

El începe cu sine și sfârșește
cu sine.
Nu-l vestește nici o aură, nu-l
urmează nici o coadă de cometă.

Scanned with OKEN Scanner

Din el nu străbate-n afară
nimic ; de aceea nu are chip
și nici formă. Ar semăna întrucâtva
cu sfera,
care are cel mai mult trup
învelit cu cea mai strâmtă piele
cu putință. Dar nu are nici măcar
atâta piele cât sfera.

El este înlăuntrul — desăvârșit,
și
deși fără margini, e profund
limitat.
Dar de văzut nu se vede.

Nu-l urmează istoria
propriilor lui mișcări, așa
cum semnul potcoavei urmează
cu credință
caii...

Prima impresie este că, dacă aflăm în ce constă simbolul, vom poseda și cifrul lui enigmatic. Cine este *El* ? Poetul nu ne spune, deși îl descrie minuțios. *El* este sâmburele unei posibilități, al unei latențe : *sinele* lumii, care n-are nici început, nici sfârșit ; nu se manifestă sensibil, căci n-are formă ; e ca o sferă, datorită perfecțiunii lui matematice dar are încă și mai puțină realitate decât sfera ; este un „lăuntru" care nu lasă să iasă nimic în afară. Valéry spunea : „Nu există nimic mai frumos decât ceea ce nu există" *(Variété. I.)* Și Ion Barbu a fost fascinat de puritatea increatului. În această linie de preocupări, Nichita Stănescu a inventat un limbaj abstract, de semne pure, cel mai abstract din poezia noastră, în care subiectivul și obiectivul se confundă, lucrul și numele lui fac una, iar simbolul nu e mai mult decât un semn. Antimimesisul triumfă într-un lirism de reprezentări *cifrice* (și nicidecum *cifrate),* ca în *Viziunea matematică* dedicată lui Solomon Marcus :

Unu și cu unu nu fac doi,
unu și cu unu fac trei
sau patru sau cinci...
unu tare și cu unu moale
fac unu tare și cu unu moale
sau o cămilă.
Șaptesprezece fără unu,
cinci și cu patru
fac un cal.

Opt fără trei
fac cât vrei
o mie nouă sute

Scanned with OKEN Scanner

a fost,
două mii
va să fie
etc.

În concluzie, poetul spune :

Matematica s-o fi scriind cu cifre
dar poezia nu se scrie cu cuvinte.
Cucurigu !

Ne aflăm în plin postmodernism, într-un limbaj care nu numai își are gramatica proprie, cazurile, modurile și paradigma sa, dar care se raportează la acela al tradiției moderne cu o blândă și amuzată ironie. Poetul e vădit „neserios", dar nu în înțelesul că persiflează lumea, cum făceau uneori și modernii, ci în acela că ia peste picior poezia însăși, ceea ce modernilor nu li se întâmpla niciodată. Discursul modern putea glumi cu privire la orice, dar nu cu privire la sine însuși : discursul postmodern al lui Nichita Stănescu nu glumește de obicei cu privire la lume, dar pe sine însuși nu se cruță niciodată, când e vorba să-și divulge fragilitatea, relativitatea sau absurditatea. Ceea ce a părut joc de limbaj la poetul *Necuvintelor* este tocmai acest aspect al textului său.

(*Op. cit.*, p. 232—235.)

Scanned with OKEN Scanner

III. SCRIITORI DE ORIGINE ROMÂNĂ ÎN ALTE LITERATURI

ELENA VĂCĂRESCU (1864—1947)

● Nepoată a lui Iancu Văcărescu, Elena s-a născut la 21 septembrie 1864. Şi-a petrecut copilăria la Văcăreşti, pe Dâmboviţa. După moda vremii, a studiat acasă, cu profesori particulari. Din anul 1879, împreună cu mama sa, se stabileşte la Paris. Aici, şi-a continuat studiile la Sorbona, fiind atrasă de literatură, filosofie, estetică şi mitologie. Frecventează cercurile literare ; în primăvara anului 1885, l-a cunoscut personal pe Victor Hugo. În 1886, a publicat primul său volum de versuri, *Chants d'Aurore*, premiat de Academia Franceză.

Între anii 1888—1891, a revenit în ţară ; a făcut parte din suita reginei Carmen Sylva. În aprilie 1891, s-a logodit cu prinţul Ferdinand, dar curând, sub presiunea intereselor politice, a fost nevoită să părăsească ţara. Acest episod din viaţa scriitoarei va inspira romanele *L'Exilée*, de Pierre Loti şi *Il Piacere*, de Gabriele d'Annunzio. În Franţa, opera ei literară a fost apreciată de marile spirite ale culturii franceze : Marcel Proust, Francis Jammes, Anatole France, Maurice Barrès ş.a. După primul mare război, guvernul român a numit-o în delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris. A activat în Societatea Naţiunilor, fiind unul din consilierii culturali ai lui Nicolae Titulescu. În 1925, a fost primită membră a Academiei Române. În timpul celui de al doilea mare război, s-a refugiat în „zona liberă" din sudul Franţei. După înfrângerea Germaniei, a fost numită consilier cultural al Legaţiei Române din Paris. S-a stins din viaţă la 17 februarie 1947. La 5 martie 1959, rămăşiţele pământeşti ale scriitoarei au fost aduse în ţară şi reînhumate la cimitirul Bellu.

●● În limba franceză a publicat volumele : *L'Âme sereine*, 1896 ; *Le Rhapsode de la Dâmboviţa, Chansons, Ballades Roumaines, recueillies par Hélène Văcăresco*, editat de Socec & C-ie, la Bucureşti, în 1892, a fost retipărit la Paris, în 1899, tradus şi editat în limbile germană, engleză şi italiană ; *Lueurs et Flammes*, 1903 ; *Le Jardin passioné*, 1908 ; *La Dormeusse éveillée*, 1914 ; *Dans l'or du soir*, 1927 ; a tipărit două romane : *Amor vincit*, 1908 şi *Le Sortilège*, 1911 şi două piese de teatru : *Stana*, 1904 ; *Pe urma dragostei*, 1905. În limba română a publicat *Pe urma dragostei*, dramă ţărănească în două acte, precedată de un studiu asupra operei autoarei de A. Vojen, 1905 ; *Vraja*, traducere de Bucur Velinţaru, 1922 ; *Versuri*, în româneşte de Demostene Botez şi Lazăr Iliescu, 1971 şi *Scrieri alese*, ediţie îngrijită de Ion Stăvăruş, 1975.

●●● *Volumul* Chants d'Aurore *se deschide cu o delicată* Dedicaţie, *în care tânăra poetă îşi cere iertare pentru îndrăzneala de a intra în spaţiul literaturii franceze cu „mon premier balbutiement".*

Scanned with OKEN Scanner

DEDICAȚIE

Vin de departe, dulce Franță,
Ca să-ți aduc sfioas-acum,
Nelămurire și speranță,
Cântul timid, primul meu drum.

Spune acelora ce poate
Nu vor voi a mă cruța,
C-am douăzeci de ani, că toate
Eu ți le-nchin și cartea mea ;

Te rog fii bună cu-al meu cânt,
La pieptul tău să-l iei veghind,
Căci îți promit cu legământ,
Versuri mai bune-mbătrânind.

(*Scrieri alese*, București, Editura Minerva, 1975 p. 4—5, traducere de Monica Pillat.)

Din același volum, reținem și poemul următor, elegie a despărțiri de pământul natal.

ABSENȚĂ

În seara-aceea crângul sub palele de vânt
Plângea cu jalea surdă a sufletului meu ;
Natura e ecoul, făptura repetând,
E muzica cea stranie venind din Dumnezeu.
Răchite dezmierdate de vânt își coborau
Pe-a apelor meandre lin florile cântând ;
Pe zare — cuib de-albastru —, în stol călătoreau
Rătăcitoare păsări și trâmbele de vânt.
Mă însoțea tăcutul, pustiul rămas-bun
Se tânguia pământul și ceru-n bocet greu ;
Plecai, întreaga-mi ființă în dorul meu nebun
Pierzându-te, pierduse credința-n Dumnezeu.

(*Op. cit.*, p. 24—25.)

Întâiul său volum de versuri stă sub semnul dragostei. Poeta aspiră spre marea iubire, întâlnirea cu iubitul are loc în vis, sub înfățișarea unui tânăr frumos, credincios, afectuos, cu nume neștiut : April, Un vis, Sonet, Logodnicul. *Dragostea rămâne și în volumele următoare o temă esențială. Diseminate pe un spațiu temporal de o jumătate de veac, volumele de versuri ale Elenei Văcărescu atestă influențele cele mai diverse. Dacă în primul volum predomina înrâurirea romantică, îndeosebi a lui V. Hugo, căreia îi va dedica, la moartea lui, un emoționant poem, în următoarele sunt detectabile ecouri simboliste :* Pasărea albastră, Andante, Sirena neagră, Mi-ai apărut, *dar atracția spre natură o apropie de Francis Jammes. Toate pastelurile Elenei Văcărescu sunt inspirate de na-*

tura patriei, a cărei imagine o duce cu sine mereu. Anotimpurile, roadele toamnei, universul rural, atmosfera patriarhală a satului românesc sunt constant evocate. Numeroase poeme se apropie, pe această latură, de poezia lui Ion Pillat și Adrian Maniu. Exemplele sunt numeroase, și, cu trecerea anilor, poeta se întoarce tot mai frecvent spre țara natală.

●●●● *Reținem din culegerea* Dans l'or du soir, *în traducerea lui Ion Stăvăruș, poemul în care întreaga adolescență apare scăldată într-o adâncă nostalgie :*

MI-AI APĂRUT

Era septembrie de-aur cum rar îmbracă anii.
Pe pajiști de otavă se scuturau castanii
Cuprinși de freamăt dur,
Și trecerea furișe a vântului prin ramuri,
Le slobozea, ca vara-n neliniștite lanuri,
Înfiorat murmur.

De-atâta frumusețe, pălind, suferea cerul
Și tremurau izvoare adulmecând năierul
Zefir pornit prin lunci,
Să fure cel din urmă parfum de trandafiri,
Și suferea splendoarea din parcul cu iubiri
De marmori. Da, atunci

Mi-ai apărut în cale, în nimbul luminos,
Un semizeu cu trupul înalt și zvelt, frumos,
Cu fruntea gânditoare,
Semeața bărbăție da grație făpturii,
Iubirea era toată în arcul strâns al gurii
Și-a brațelor strânsoare.

(*Op. cit.*, p. 286—287.)

●●● *Proza Elenei Văcărescu este inferioară valoric poeziei.* Amor vincit *și* Le Sortilège *surprind vibrația sufletului feminin în fața sentimentului de dragoste ; acțiunea amândurora se desfășoară în lumea rurală a satului românesc. Cel dintâi roman este redactat sub forma unei succesiuni de scrisori adresate de eroină unei prietene ; fiecare capitol este o scrisoare, în care Despina, expeditoarea, oscilează între iubirea a doi tineri fermecători, cu temperamente antitetice : angelicul Adrian și demonicul Matteo. În cel de al doilea, frumoasa țigancă Profira îl atrage, prin vrăji, pe Stan, flăcăul sărac, dar harnic, logodnicul Ilenei. Dar destinul nemilos îi urmărește și cuplul va pieri de moarte violentă.*

Un interes documentar prezintă proza memorialistică a Elenei Văcărescu. În țară și la Paris, a cunoscut numeroase personalități ale vieții literare și artistice : Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Macedonski, V. Hugo, Marcel Proust, Paul Valery ș.a. pe care le evocă în Mémorial sur le mode mineur, *1946. Elena Văcărescu a fost și o fermecătoare oratoare, desfășurând în favoarea României o intensă activitate diplomatică în organis-*

Scanned with OKEN Scanner

mele internaționale ale Europei, rostind mii de discursuri și conferințe, pe cele mai diverse teme, dar toate susținând interesele țării și prezentând lumii valorile artistice perene ale spiritualității românești.

PANAIT ISTRATI (1884—1935)

● S-a născut la 10 august 1884 în orașul Brăila, unde a urmat cursurile școlii primare, dar a arătat dezinteres pentru învățătură, fiind, după cum s-a confesat, „un copil rău și un școlar mediocru". Între 13 și 20 de ani a fost ucenic, hamal, zugrav, băiat de prăvălie. În 1905, a întreprins călătorii în Orientul Apropiat și în Occident. A colaborat la ziarele socialiste. Primul război mondial l-a surprins în Franța unde, din cauza mizeriei, a încercat să se sinucidă. Prozatorul Romain Rolland l-a încurajat să scrie în limba franceză. În 1923, revista *Europe* i-a publicat romanul *Chira Chiralina* ; de acum încolo, va edita în limba franceză majoritatea operei sale. În calitate de vicepreședinte al Asociației pariziene „Prietenii U.R.S.S." a fost invitat în 1927 la Moscova, să participe la festivitățile prilejuite de împlinirea a zece ani de la revoluția comunistă ; aici l-a cunoscut pe romancierul grec Nikos Kazantzakis. A revenit în Rusia în 1928, unde a rămas un an și jumătate. Abia acum a sesizat structura criminală a sistemului comunist sovietic. Reîntors la Paris, a redactat și publicat zguduitoarea mărturie *Confession pour vaincus*, prin care denunța, printre cei dintâi, opiniei publice mondiale esența inumană a totalitarismului comunist : „...abcesele care acoperă în întregime corpul Revoluției și între care unul, pe care-l voi descrie mai departe, m-a plesnit în plină față, inundându-mă cu un puroi ce-l port și-acum pe obraz, otrăvindu-mi existența. În fața unei atari putreziciuni precoce, care constituie temelia a tot ceea ce acest regim a construit și promite să construiască nu va sta în picioare. Chiar de-ar ajunge la capătul viitorului «plan cincinal» să aducă fericirea întregii omeniri, eu le-aș cere totuși socoteală pentru oasele sfărâmate în mașina de tocat fericirea, atât cât este de adevărat că fericirea omenirii nu mă interesează decât în ziua când ea încetează să mai fie criminală..."

●● În limba franceză a publicat volumele : *Chira Chiralina*, 1924 ; *Oncle Anghel*, 1924 ; *Domnitza de Snagov* și *Codin*, amândouă în anul 1925 ; *Mikhail* ; *Nerrantsoula*, 1927 ; *Confession pour vaincus*, 1929 ; *La Maison Thüringer* ; *Le Bureau de placement, 1933* ; *Mediteranée. Lever du soleil*, 1934. Panait Istrati și-a tradus el însuși volumele *Moș Anghel*, 1925 ; *Chira Chiralina*, 1934 ; *Codin*, 1935 și a redactat direct în limba română paginile autobiografice *Trecut și viitor*, 1925. Din anul 1966, a apărut la Editura Minerva o ediție bilingvă a operei sale, sub îngrijirea criticului Al. Oprea.

●●● *Panait Istrati și-a clasificat întreaga sa creație în cinci serii distincte. În primele trei, personajul central este Adrian Zograffi, proiecție ficțională autobiografică. În* Codin, *înfățișează copilăria lui Adrian ; în* Mihail, *adolescența, iar în cea de a treia implicarea personajului în vâltoarea evenimentelor existențiale :* Casa Thüringer, Biroul de plasare, In lumea Mediteranei. Răsărit de soare ; *seria a patra cuprinde „povestirile" lui Adrian Zograffi :* Chira Chiralina, Moș Anghel, Haiducii, Domnița din Snagov, *iar în ultima, alcătuită din* Ciulinii Bărăganului, Nerantula, Pescuitorul de bureți *ș.a., acțiunea se conturează în jurul altor personaje, deși, la lectură, rămânem cu impresia că toate narațiunile transfigurează experiențe personale de viață.*

Scanned with OKEN Scanner

●●●● *Am reținut primul capitol din* Ciulinii Bărăganului, *în care Panait Istrati, după Al. Odobescu, surprinde poezia aspră a câmpiei și farmecul ei irepetabil.*

CIULINII BĂRĂGANULUI

(Fragment)

I

Când sosește toamna, întinsele câmpii țelinoase ale Munteniei dunărene se pun să trăiască, timp de-o lună, existența lor milenară.

Aceasta începe chiar în ziua de Sfântul Pantelimon. În ziua aceea, vântul dinspre Rusia, pe care noi îl numim Muscalul sau Crivățul, mătură, cu suflarea lui de gheață, nesfârșitele întinderi ; dar, cum pământul arde încă, înfierbântat ca un cuptor, Muscalul își cam rupe dinții în el. N-are a face ! Barza, care stă pe gânduri de mai multe zile, își țintește ochiu-i roșu asupra aceluia ce-o dezmiardă în răspăr, și iat-o plecată spre ținuturile calde, căci ei nu-i place Muscalul.

Plecarea acestei păsări respectate, puțin cam temută la țară — ea aduce foc în plisc, dacă-i strici cuibul — plecare așteptată, pândită de ialomițean sau de brăilean, pune capăt stăpânirii omului asupra gliei Domnului.

După ce a urmărit pe barză în zborul ei, până a pierdut-o din vedere, cojanul își îndeasă căciula pe urechi, tușește ușor, din obișnuință, și, gonind câinele care i se vâră între picioare, intră în casă :

— Ia vedeți, băieții ăia să înceapă s-adune uscături !

La aceste cuvinte, femeia și copiii tușesc și se înfioară la rândul lor, tot din obișnuință :

— Au plecat berzele ?

— Plecat...

Atunci, Bărăganul ia comanda.

El o face, mai întâi, lăsându-se greu, ca un om care s-ar trânti cu fața la pământ și n-ar mai voi nici să se scoale, nici să moară. Un uriaș !

Întins, de când lumea, peste toate țarinile pe care le arde soarele, între duioasa Ialomiță și Dunărea ursuză, Bărăganul se află, cât ține primăvara și vara, în luptă vicleană cu omul harnic pe care nu-l iubește și căruia îi refuză orice bună stare, afară doar de aceea de-a hoinări și de-a urla în toată voia. De-acolo vine și vorba, cunoscută în toate țările locuite de români și care se adresează aceluia ce-și îngăduie prea multe libertăți în public :

— Ia ascultă, mă : ce, ori te crezi aici pe Bărăgan ?...

Căci Bărăganul e singuratec. Pe spatele lui, nici un copac ! Și de la un puț la altul, ai tot timpul să mori de sete. Nici împotriva foamei nu prea e treaba lui să te apare. Dar, dacă cumva ești înarmat contra acestor două nevoi ale gurii și dacă vrei să te afli singur cu Dumnezeul tău, atunci du-te pe Bărăgan : e ținutul pe care Creatorul l-a hărăzit Munteniei, pentru ca românul să poată visa în voie.

Scanned with OKEN Scanner

O pasăre care zboară între două lanţuri de munţi e ceva demn de milă. Pe Bărăgan, aceeaşi pasăre urcă, cu ea în zbor, pământul şi depărtatele lui zări. Întins pe spate, simţi cum talerul pământesc se înalţă spre zenit. E cea mai frumoasă ascensiune, ce poate s-o facă nevoiaşul lipsit de toate.

Acestei împrejurări s-o fi datorind şi faptul că locuitorul Bărăganului, ialomiţeanul, e o fiinţă oarecum tăcută. Şi cu toate că ştie să glumească şi să facă haz, când i se dă prilej, îi place şi mai mult să asculte cuviincios. E fiindcă viaţa lui e grea şi el nădăjduieşte mereu că cineva va veni poate odată să-i arate cum ar putea să muncească, mai cu folos, îndărătnicul lui Bărăgan.

Visări, gândiri, înălţare şi pântec gol, iată ce dă gravitate omului născut pe Bărăgan — această pustietate, care ascunde apa în adâncimile ei şi unde nimic nu răsare de la sine, nimic, afară de ciulini.

*

Nu e vorba de acei scaieţi care cresc ca păpuşoiul şi fac o frumoasă floare liliachie, ca un pămătuf, pe al cărui pufuşor fetele îl tund în seara de Sfântu' Toader, cântând :

Codiţele fetelor,
Cât codiţa iepelor !

Ciulinii, de care e vorba aici, apar de îndată ce se topeşte zăpada, sub forma unei ciuperci, un zbârciog. În mai puţin de-o săptămână, dacă e cald, ei năpădesc pământul. Asta e tot ce Bărăganul poate să îndure pe spinarea lui. Mai îndură şi turmele de oi, care sunt lacome de acest ciulin şi îl pasc aprig. Dar, cu cât îl pasc, cu atât el creşte, se rotunjeşte mereu şi ajunge să atingă dimensiunile unei mari damigene. Atunci oile se opresc de a-l mai paşte, îl lasă în pace, căci înţeapă groaznic. Ştie să se apere, buruiana dracului ! Ca şi buruiana omenească : cu cât e mai netrebuincioasă, cu atât ştie să se apere mai cu înverşunare.

Dar ce siguranţă avem noi despre ce trebuincios ori netrebuincios pe pământ ?

Atâta timp cât ialomiţeanul se zbate, se încăpăţânează să smulgă ţelinei un căuş de porumb sau câţiva cartofi, Bărăganul nu e interesant. Nu trebuie să-l vizitezi. E ceva pe dos, ca o femeie îmbrăcată în zdrenţe, ca o mahalagioaică împodobită cu diamante. Pământul n-a fost dat omului numai cu scop să-i umple burta cu mălai. Mai sunt şi colţuri hărăzite reculegerii.

Asta e Bărăganul !

El începe să domnească îndată ce omul harnic se retrage în coliba lui, îndată ce ciulinii înţeapă rău şi când vântul dinspre Rusia se pune să sufle cu temei. Asta se întâmplă prin octombrie.

Poţi vedea atunci, din depărtare în depărtare, un cioban care stă cu spatele întors spre miazănoapte şi întârzie cu păscutul turmei. Nemişcat locului, sprijinit pe bâta lui, vântul îl clatină uneori, parcă ar fi de lemn.

În jurul lui, atât cât privirea poate să cuprindă roată, nu mai vezi decât ciulini, nenumăratul norod al ciulinilor. Plini, stufoşi, ai zice că-s

Scanned with OKEN Scanner

niște oi cu lâna de oțel. Numai spini și sămânță. Sămânță de răspândit pe pământ, ca să crească ciulini, numai ciulini.

Ca și ciobanul, la fel se clatină și ei. Căci în masa lor compactă, Muscalul suflă mai cu îndârjire, în vreme ce Bărăganul ascultă, iar cerul de plumb strivește pământul, în vreme ce păsările se dau peste cap în văzduh, risipite de vijelie.

Așa, o săptămână întreagă... Suflă... Ciulinii rezistă, îndoindu-se în toate chipurile, cu balonul lor fixat pe o tulpină scurtă, nu mai groasă decât degetul cel mic. Ei mai rezistă încă puțin. Dar ciobanul, nu ! El lasă în plata Domnului, strășnicia Domnului și se închide în bordeiul lui.

Noi spunem atunci : țipenie ! Nu mai vezi om ! E numai Bărăganul ! Și, Doamne, ce frumos e !

Cu tot avântul de care armăsarul lui e în stare, Crivățul galopează în împărăția ciulinilor, frământă cerul și pământul, amestecă norii cu pulberea, ucide zburătoarele — și iată-i porniți, ciulinii ! Plecați să semene netrebnica lor sămânță.

Mica tulpină se frânge pocnind, cosită la rădăcină. Balonașele spinoase încep să se rostogolească, mii și mii ! E marele pohod al ciulinilor, care „vin Dumnezeu știe de unde și se duc Dumnezeu știe unde", spun bătrânii, privind pe fereastră.

Ei nu pleacă toți deodată. Unii o șterg la cea dintâi suflare furioasă, adevărată puzderie de oi cenușii. Alții par să țină piept, nu vor să cedeze, dar ceilalți dau năvală peste ei, îi agață în goană și-i târăsc. La un moment dat, îi vezi încâlcindu-se, formând mari purcoaie ce se rostogolesc cu greu, până ce Crivățul se repede o dată cu furca lui, îi spulberă în văzduh, îi face să joace o horă îndrăcită și apoi iar îi împinge înainte.

Atunci să te duci să vezi Bărăganul !

Ai zice că, aici se cocoșează, aici se întinde, după voință, bucuros de toată lumea asta de ciulini, care se dă de-a berbeleacul pe spinarea lui, pe când Crivățul își suflă turbarea.

Uneori, în clipe de liniște, Bărăganul parcă-și reține suflarea, ca să simtă cum trec fuguliță trei ori patru ciulini, ca niște buni tovarăși, se ciocnesc unul de altul și se întrec în glumă, dar repede se pun în rând și o pornesc, cot la cot.

Spre sfârșitul vijeliei, vin ciulinii singuratici. Sunt cei mai iubiți, fiind cei mai așteptați.

Fie că tulpina lor n-a fost destul de uscată, ca să se rupă de la început, fie că vor fi avut nenorocul de-a se fi înțepenit un timp în cine știe ce șanț, fie, în fine, că o ceată de strengari i-a urmărit și oprit în drumul lor, ei sosesc cu întârziere, sărmanii. Și-i vezi cum se perindă izolați, rostogolindu-se ca niște cocoloașe de omuleți grăbiți. Văzduhul și tot Bărăganul îi privesc : sunt singuraticii, adică cei mai iubiți.

Apoi, orice viață se oprește brusc. Nesfârșitele întinderi sunt curățate ca lespezile unei curți princiare. Atunci, Bărăganul se învăluie în

cojocul lui de iarnă și se pune să-i tragă un pui de somn, care ține șase luni.

Dar ciulinii ?

Ei își continuă povestea.

(*Ciulinii Bărăganului*, București, Editura Tineretului, 1975, p. 23—24 ; trad. Panait Istrati.)

PETER NEAGOE (1881—1960)

● S-a născut la 7 noiembrie 1881 la Odorhei. Copilăria și adolescența și le-a petrecut la Aciliu, sat de lângă Sibiu, unde tatăl său a fost numit notar. A urmat școala primară și liceul cu limba de predare germană din Sibiu. În 1900, s-a înscris la Școala de Belle Arte din București, unde l-a avut coleg pe Constantin Brâncuși. S-a stabilit la New York, la începutul anului 1906 ; a îndeplinit felurite munci mărunte și și-a continuat studiile artistice la Academia Națională. S-a căsătorit cu o tânără sculptoriță.

După primul mare război, s-a stabilit cu soția, la Paris, dedicându-se scrisului. A publicat prima nuvelă în *Transition*, în martie 1928. Aceasta i-a deschis calea spre revistele americane *The New Review*, *Story*, dar și spre cele franceze : *L'Europe*, *Les Cahiers du Sud*. În 1932, a editat la Paris antologia de literatură americană *American Abroad*, incluzând texte semnate de Ezra Pound, E.E. Cummings, E. Hemingway, Henri Miller, William Carlos Williams, John Dos Passos ș.a. A revenit în Statele Unite în 1933, unde volumele sale au fost primite cu interes. În 1937, a fost invitat de Societatea Scriitorilor Români să viziteze țara natală. În timpul celui de al doilea război mondial, a lucrat la Office of War Information. După încheierea păcii, s-a dedicat din nou scrisului. S-a stins din viață la 28 octombrie 1960, la New York. Arhiva sa se află depozitată la Biblioteca Universității Syracuse.

●● Primul său volum de povestiri, *Storm*, a apărut la Paris, în 1932 ; volumele următoare au fost publicate în America : *Easter Sun*, 1934, *There Is my Heart*, 1936, *Winning a Wife and Other Stories*, 1936, *A Time to Keep*, 1949, *No Time for Teas*, 1958 ; postum, a apărut volumul *The Saint of Montparnasse*, 1965. În limba română au fost traduse *Soare de Paști*, de Ionel Jianu, 1934 ; *Povestiri*, 1972, traducere de Ioan A. Popa (informațiile sale le-am folosit în schița biografică), *Timp de neuitat*, 1975 și *Sfântul din Montparnasse*, tradus de Sever Trifu, 1977.

●●● *Epica lui Peter Neagoe se inspiră din realitățile sociale ale satului transilvănean. Nuvelele și romanele sale abordează o tematică similară cu aceea întâlnită în proza scriitorilor ardeleni. Sub raport estetic, proza sa este similară valoric cu nuvelele lui Liviu Rebreanu și Pavel Dan, caracterizându-se prin câteva note distincte : o problematică general-umană (dragoste, ură, prietenie, dorința de afirmare pe plan social sau pasional), un ritm conflictual alert, accentuarea violenței în raporturile interumane și — sub influența prozei americane — limitarea omniscienței și ubicuității, introducerea comportamentismului, folosirea precumpănitoare a dialogului în caracterizarea personajelor și a stilului indirect*

Scanned with OKEN Scanner

liber. Prozatorul nu povestește, ci înfățișează ; el notează un gest, un gând, relatează un eveniment, schițează un portret, ori o trăire sufletească, într-un limbaj ce continuă să-și păstreze peste vreme prospețimea inițială.

●●●● *Schița pe care o reproducem pentru ecourile ei autobiografice, ne înfățișează contactul cu America al unui tânăr român la început de veac.*

LUMEA NOUĂ

Când am ajuns la New York (pe vremea aceea America, pentru mine) Flatiron Building era ceea ce francezii numesc un monument. Statuia Libertății era o adevărată minune, simbolizând speranță, ambiție, șansă, libertate ; o libertate magnifică și vastă înghesuită în simbolul gigantic al unei singure statui. Am pus piciorul pe pământul american stăpânit de siguranță și bravada tinereții, dar tot ce aveam în buzunar era un dolar de argint. Tovarășii mei de călătorie m-au lăsat pe chei, urându-mi în grabă toate cele bune, în speranța unor viitoare întâlniri. N-am invidiat pe nimeni în afară de un tânăr, un tip brunet și vorbăreț, care era așteptat de o fată frumoasă, îmbrăcată în blănuri. Ea l-a condus spre un automobil ; șoferul i-a luat valiza din piele de morsă și servieta. El nici nu s-a mai uitat înapoi, dar fata s-a întors o dată și eu i-am făcut cu mâna. Ea și-a scos mâna înmănușată din manșon, și atunci am zărit nu o mână, ci o floare miraculoasă înflorind pe neașteptate. Întâmplarea aceea m-a asigurat că pășeam în cea mai mare țară de pe pământ. Cu valiza în mână, am pornit plin de încredere.

Engleza mea era adunată din cărțile lui Dickens, Hawthorne, Poe și Shakespeare. Dar, când am întrebat de o stradă, a trebuit să repet întrebarea de câteva ori pentru á mă face înțeles. N-am priceput de ce, însă nu era vreme de pierdut. M-am gândit la cufărul meu de lemn plin de cărți, care zăcea uitat pe cheiul înghețat, așteptându-și soarta.

Era frig și vântul sufla cu furie. Un restaurant mic din East Side m-a îndemnat să intru. Înăuntru era cald și mirosea a bucătărie. Oamenii mâncau cu pălăriile pe cap ; paltoanele erau agățate în cuierul de pe perete. La o masă, patru fete discutau cu înfocare. Un om gras se tot întorcea spre ele și le arunca câte o vorbă. Ședea la trei mese depărtare. În cele din urmă, cea mai tânără dintre fete spuse : „Domnule, te rog ține-ți gura". Și pufniră toate în râs.

Patroana mi-a luat comanda. Când mi-a adus paharul cu apă și șervețelul de hârtie, s-a aplecat peste masă zicând : „*You green*"[1]. O clipă n-am înțeles de ce m-o fi înverzit frigul, pentru că de obicei acasă îmi

[1] *green* — verde, prescurtare de la *greenhorn*, nume dat unui emigrant proaspăt sosit pe pământul american (engl.) (n. tr.).

înroșea fața. Ea zâmbi : „Ești nou venit.“ „Oh, da, doamnă“, am răspuns eu, „de abia am coborât de pe vapor“. Câțiva oameni se întoarseră spre mine.

Cotletul de vițel era subțire și cam uscat, dar cartofii prăjiți și murăturile erau gustoase. Patroana mi-a spus să pun *ketchup* pe carne, dar pe urmă mi l-a turnat chiar ea. La plecare, cele patru fete s-au uitat la mine pline de înțelegere, deoarece patroana le vorbise ceva în șoaptă când am făcut plata. Cea mai tânără avea ochi mari, negri și părul negru ca tăciunele, foarte cârlionțat. Dar celelalte se scobeau în dinți, așa că n-am avut nici o poftă să mă uit la ele.

După cină m-am simțit minunat. M-am uitat pe furiș în oglinjoara pe care o aveam în buzunar. Era fața mea, îmbujorată și familiară, în ciuda faptului că se afla într-o lume nouă. O față tânără, lipsită de griji.

Clienții au plecat, iar pe la ora opt rămăsesem singurul străin din restaurant. Patroana stătea la casă și mă privea. S-a dus apoi și a pornit gramofonul. Nu-mi plăcea *Rigoletto,* dar patroanei îi zâmbeau ochii în timp ce asculta. „Frumoasă operă ! Muzică bună !“ remarcă ea după ce discul s-a terminat.

„Mie-mi plac cântecele“, spusei eu.

„Nu-ți place ?“ se miră ea.

„Nu ! Îmi plac cântecele. Cântecele populare.“

„Îl am pe Caruso. Cântă *Pagliacci.* Cel mai mare cântăreț din lume.“ A pus placa. Caruso a cântat, a plâns și mi-a zdrobit inima.

Dolarul de argint m-a ținut două zile. Patroana restaurantului a fost drăguță cu mine. M-a pus într-o cămăruță deasupra restaurantului. Încăperea era neîncălzită, dar ea, generoasă, a lăsat ușa deschisă, ca aerul cald din dormitorul ei să ajungă și la mine. În noaptea următoare mi-a spus că soțul ei era la sanatoriu în Colorado, dar se simțea mai bine, deoarece fusese trimis din vreme. „Îi om de treabă soțul meu, dar niciodată n-a fost prea puternic. Toată ziua aplecat peste mașina de cusut în fabrica de cămăși a lui Moskovitz, i-a făcut și mai rău. Dar l-am îngrijit cum se cuvine. Am deschis restaurantul ăsta ca să-l scap de fabrică, dar n-are stofă de comerciant. Se învârtea pe aici toată ziua cu țigara în gură și făcea aprovizionarea, până când într-o zi, după o criză de tuse, a scuipat roșu. Doctorul Mandel a spus că trebuie să plece imediat în Colorado. L-am trimis după două zile. Cum te simți ? Așa-i că nu ți-e frig ?“

„Nu, mulțumesc, e bine.“

„Să nu răcești.“

„Nu răcesc niciodată.“

„Păi, ești tânăr. Și destul de puternic, nu-i așa ?“

„Destul. Mă pot lua și la trântă.“

Ea a râs și patul a scârțâit. „De data asta m-ai dus“, râse ea, „eu nu mă pot lua la trântă. Dar nici de lepădat nu sunt.“ Râse din nou, iar patul scârțâi și mai tare.

O vreme am discutat așa, fiecare în patul lui. Mi-a spus că în fiecare dimineață trebuie să fie în picioare la cinci. Fata care o ajută vine la șapte, iar bucătăreasa la nouă. „Numai femei pe aici“, zise ea căscând de somn.

M-am străduit să nu casc până nu am auzit-o pe ea. Acest act natural al unei persoane somnoroase ar fi trebuit să mă lase rece. De fapt, de ce să-l fi băgat în seamă ? Dar am căscat și m-am întins și eu, iar patul a zăngănit sub mine.

„Ne tot întindem și căscăm, ooh-h !", zise ea căscând.

Întunericul prinse viață și voluptatea sa caldă trecu de la unul la altul. Ne învălui pe fiecare și ne legănă până ne-am trezit unul în brațele celuilalt.

Patroana avea dinți buni, brațe tari și mult simț practic. M-a învățat să urmăresc „ofertele de serviciu" din ziarul de dimineață și m-a trimis să-mi caut de lucru. După o vânătoare nenorocoasă de o săptămână, mi-am lăsat cufărul cu cărți la ea și am plecat. Mi-a spus că-i pare rău, dar cumnata ei din Philadelphia venea să stea la ea.

Am dormit două nopți pe o masă de biliard într-un restaurant românesc de pe Fourth Street și am bătut străzile orașului cu stomacul gol. A treia zi, cineva mi-a spus de un tânăr pe care-l cunoscusem în țară. Mi-a dat adresa lui de pe Stanton Street.

Pe Second Avenue am întrebat un polițist uriaș unde este Stanton Street. Colosul a întins un deget mare cât o măciucă și l-a aruncat peste umăr. N-a scos nici o vorbă. Nici măcar nu s-a uitat la mine.

Am găsit strada. Aroma de pâine coaptă se amesteca cu mirosul de castraveți murați. Grămezi de gunoi adunate la marginea trotuarului își împrăștiau duhoarea în jur. Dar copiii care se jucau pe stradă mușcau din chifle mari cu unt și mie îmi era foame. O foame cumplită. Căutam aromele de parcă aș fi vrut să-mi fie și mai foame. Dintr-un subsol ieșeau aburi de mâncare — aburi calzi de ceapă și carne gătită. O fată tânără dădu buzna peste mine. Obrajii ei trandafirii erau numai zâmbet și râs. Se aruncă în brațele unei femei în vârstă. Se sărutară zgomotos. Apoi femeia începu să repete : „Mina ! Oh, draga mea ! Oh ! Ce surpriză !"

Fata își trecu brațul pe după umerii ei. Se îndepărtară. Mă uitam la fată cum sălta în mers. Foamea mă chinuia și mai tare. Oare de ce ?

Cum treceam prin fața unei cafenele, un tip palid și buhăit ieși scuturat de tuse. Se frecă de mine, se opri pe marginea trotuarului și scuipă în canal. Am luat-o la fugă, m-am lovit de un trecător și am traversat strada.

Dintr-o frizerie mică se auzea o vioară. M-am oprit să ascult și am privit pe ușa din sticlă. Trei scaune goale stăteau pierdute în semiobscuritate. Un omuleț cu capul aplecat se sprijinea de unul din ele, ascultând cu atenție. Coardele viorii sunau melodios, plăcut ; apoi, dintr-o dată, scoase un scârțâit scurt, supărător. Omulețul ridică capul și dispăru în fundul prăvăliei. Am deschis ușa, am intrat și m-am oprit lângă cuier. Îl auzii vociferând. „Dacă mai scârții încă o dată, te omor. Auzi ?" Am auzit zgomot de palme, urmat de plânsetul unui copil. Apoi draperia din fundul prăvăliei se dădu în lături și apăru omulețul, roșu de mânie. Scăpă o înjurătură românească chiar în clipa în care își ridică capul și mă zări.

L-am compătimit. Poate pentru că de îndată ce mă văzu se lumină la față. Mă salută zâmbitor. I-am răspuns în românește. De după perdea se auzeau scâncete și ciupit de coardă.

Scanned with OKEN Scanner

„Termină cu gălăgia și exersează, mă, drac împeliţat", strigă omuleţul către perdea.

„Trebuie s-o acordez întâi, nu ?", se auzi vocea bosumflată a copilului.

Omul se întoarse zâmbitor spre mine. „Știe să cânte, împeliţatul, dacă vrea", șopti el, „dar trebuie să mă ţiu de el. Hai, cântă odată", se întoarse el din nou spre perdea.

„E amiază, papa. Nu mergem să mâncăm ?"

„Nu înainte de a termina concertul ăla, ai înţeles ? Nu înainte."

„Tot ?", întrebă băiatul, fără urmă de plâns în voce.

„Ei bine, cântă prima parte, hai cântă."

Dintr-o dată, vioara începu să cânte. Începerea întunecată prinse viaţă pe măsură ce se umplea de undele melodioase. Omuleţul mă fixă stăruitor, luminându-se la faţă. Ascultam fermecat. Muzica se opri la fel de brusc precum începuse și un băieţaș de vreo opt-nouă ani apăru de după perdea și se duse direct spre tatăl său.

„Papa, cum a mers ? Dă-mi un *penny !* Ai promis", se linguși el.

Omuleţul vârî la repezeală un *penny* în palma băiatului. „Na", zise el.

„Cum a mers, papa ?", întrebă băiatul, strângând banul în palmă.

„Bine. Ia-ţi paltonul pe tine. Ce — cu ce vă pot servi ?", se întoarse el spre mine.

„Mulţumesc. Am intrat doar auzind muzică. Mă bărbieresc singur."

Își scoase jacheta albă ca să-și ia haina și paltonul. M-a întrebat unde stau, când am ajuns și ce fac. I-am spus. Copilul ne aștepta deja afară. Omuleţul m-a invitat să iau prânzul cu ei.

În timpul mesei, mi-a spus că mă aflam în cea mai mare ţară de pe pământ și că, fără îndoială, am s-o duc bine. „Categoric", spuse el, turnându-mi încă un pahar de vin. Copilul ceru voie să plece să se joace pe stradă.

„Du-te, du-te, mă, pierde-vară, dar dacă iar te baţi, îţi rup urechile, auzi ?"

Băiatul o zbughi afară. Am stat de vobă multă vreme. Mi-a propus să fim prieteni. Ne-am dat mâna și m-am dus înapoi cu el.

În după-amiaza aceea veni un tip înalt și palid, cu părul lung. Vorbea de parcă își mânca limba. Omuleţul dansa în jurul lui, își freca mâinile și zâmbea tot timpul. După ce l-a tuns, îl rugă să cânte ceva. Tipul își întoarse ochii miopi spre mine. „Un prieten din ţară", spuse bărbierul și mă prezentă.

„Dă-mi vioara", zâmbi tipul înalt.

„Mr..., fii bun și cântă concertul de Mozart", îl rugă bărbierul.

„Concertul ?", întrebă el.

„Da, te rog."

Tipul înalt își puse batista sub rever și începu să cânte. Cu capul lăsat pe o parte, bărbierul îl asculta cu smerenie, de parcă ar fi așteptat un verdict judecătoresc. Când muzica încetă, omuleţul sări în sus. Cu mâna pe inimă, izbucni :

„Oh, Doamne ! Ce mâini, ce mâini ! De aur, de aur ! Oh, Doamne, ce virtuozitate !"

Scanned with OKEN Scanner

Tipul zâmbi spre mine.

„Într-adevăr, minunat", îi spusei.

Acordă strunele și își ridică vioara sub bărbie. Cântă din nou. A cântat Mozart, Sarasate, Mendelssohn, Schubert și Bach. Lumea se strânsese în ușă. Omulețul ba râdea, ba lăcrima, frângându-și degetele și dând din cap.

Intră un om bondoc și jerpelit cu fața schimonosită de râs. Bărbierul îl amenință cu pumnul să tacă din gură. Drept răspuns, noul venit se strâmbă la el și se așeză. Apoi dădu mâna cu violonistul și începu să vorbească cu voce tare.

„Termină odată, pentru numele lui Dumnezeu ! Tacă-ți gura ! Nu mai trăncăni. Lasă-l să cânte !", strigă bărbierul.

„Nu, nu ! Acum trebuie să plec. Dă-mi paltonul", spuse muzicianul.

Bărbierul îi ținu paltonul îmblănit, strâmbându-se la intrus.

„Oh, du-te dracului", spuse bondocul, strângându-i mâna cu putere. „Ce vrei ? Concert pentru nimic !", strigă el, apoi izbucni în râs.

Cu pumnii încleștați, bărbierul strigă la el : „Uf, ți-aș putea suci gâtul, mă, mă, mă, cap sec !"

Violonistul ne privea în oglindă, zâmbea și își potrivea pălăria. Apoi și-o luă jos, se aplecă spre oglindă, își netezi cu amândouă palmele părul lins și își puse pălăria la loc. Dădu mâna cu noi și plecă.

„De ce dracu ai picat chiar acum ? De ce ?" strigă bărbierul.

„De ce, de ce ? Idiotule ! Vreau să mă tund, să mă rad și să-mi faci o frecție. De aia",urlă bondocul și se aruncă într-un scaun.

„Daaa ! ? Desigur, imediat", spuse bărbierul în bătaie de joc.

„Și un ștergar fierbinte, mă stârpitură", țipă bondocul.

„Un ștergar fierbinte pentru domnul", îl îngână bărbierul.

Când îl săpuni, îi bagă spumă în ochi și în gură. Bondocul țipă și se zbătea, dar bărbierul îl avertiză să stea liniștit, dacă nu vrea să-i taie beregata.

Primi și un șervet fierbinte, dar bărbierul aproape îl înăbuși cu el. Când își scoase nasul din șervet, mai primi și un bobârnac.

„Concert, pe nimic, eh ? Muzică pe gratis, eh ? Îți arăt eu ție !", strigă omulețul ; mâinile nu-i stăteau în loc nici o clipă. Bondocul renunță la frecție.

„Domnul nu mai dorește frecție ? Loțiune cu ou ? Părul strălucitor. Ca aurul. Nu ? Domnul nu dorește ? Foarte bine, domnule", continuă el în batjocură.

Dar totul se sfârși cu bine. Noul meu prieten mă dădu în grija bondocului, care m-a luat cu el.

În ziua următoare m-a dus la redacția unui ziar evreiesc. „Un camarad. Un mare artist", spuse el redactorului, care mi-a întins o mână moale. Noul meu protector se aplecă la urechea editorului, care asculta măsurându-mă prin sticlele groase ale ochelarilor.

La plecare, bondocul m-a asigurat că eram om făcut. Când ne-am despărțit îmi vârî doi dolari în mână, în perspectiva bunăstării mele.

Am atins un fel de bunăstare, dar nu foarte curând. Am avut multe de învățat. La douăzeci de ani, mi-a fost greu să înțeleg înțelepciunea

Scanned with OKEN Scanner

cuprinsă în asemenea sloganuri ca „*Time is money*“, „*Keep smiling*“, „*Save your pennies, dollars save themselves*“. [1] Pe de altă parte, a trebuit să mă obișnuiesc cu un alt rim decât cel în care trăisem până atunci. A trebuit să dau viață imperativului major care este „*Hurry up*“ [2]. Numai că eu căutam motivul. Eram destul de naiv să întreb de ce. Pe vremea aceea nu știam că viața modernă e guvernată de un zeu nou, Producția. Dacă aș fi știut, totul ar fi fost deosebit de simplu. Pentru că atunci, mi-aș fi dat seama că omul este o simplă rotiță în mecanismul producției, valoarea lui fiind determinată de viteza necesară impusă de agregatul uriaș în mijlocul căruia trăiește. Am avut iluzia să mă cred un individ izolat. Mă plimbam pe străzile New York-ului cu convingerea puerilă că eu sunt eu. Mustața mea neagră mă privea numai pe mine, direct și personal.

Dar totul a fost o iluzie. Compatriotul meu, care era chelner la Netherland Hotel, mi-a spus că mustața era o mâzgălitură prostească pe față, un cuib de microbi, și, dacă doream să ajung ajutor de chelner la restaurantul hotelului, mai bine s-o rad. Pe deasupra, nu știam nici să mă mișc. „Scoate pieptul !“, mă îndemna el. Hainele mă lăsau. A fost mai ușor să-mi rad mustața decât să-mi pun un costum nou, deși m-a durut inima să mi-o rad. Totuși trebuia să le fac pe amândouă, dacă voiam slujba. Numai că n-am reușit. Eram al treisprezecelea în șirul de solicitanți, iar „Căpitanul“ ne trecu în revistă, examinându-l pe fiecare cu ochi de expert. Mi s-a oprit suflarea, când m-a cercetat foarte amănunțit, din creștet până în tălpi. Compatriotul meu mă descrisese destul de bine, căci omul mă întrebă : „Tu ești nou venit ?“

„Da, domnule“, am răspuns.

„Nu ești bun“, zise el, trecând mai departe.

Câțiva ani mai târziu i-am dat tipului bacșiș, un sfert de dolar, pentru că mi-a ținut pardesiul. Ba chiar și un om de afaceri m-a onorat cu un compliment. „Ai simț pentru afaceri“, spuse el, „și ții de ce-i al dumitale mai bine decât mulți alții pe care îi cunosc și care au făcut averi. Sunt uimit. Cu totul neobișnuit pentru un artist.“

„Am învățat de la dumneavoastră“, i-am răspuns sincer.

„Foarte bine. Foarte bine. Aș zice că ți-ai învățat lecția cum trebuie.“

Mă amuzam la gândul lecțiilor. Învățasem cât e de important să fii bine tuns, proaspăt ras, să ai gulerul cămășii imaculat și cravata asortată. Știam exact când începe sezonul pălăriei de paie și când trebuie să-mi pun pălăria de fetru, sau velur. Am învățat ce înseamnă să ai ținută, cum să iau oamenii, când să atac, când să fiu reținut și cum să dau mâna. Aveam sloganurile zilei în degetul cel mic și știam „psihologia *business*-ului“ așa cum se cuvine. Un om cu fălcile puternice trebuie abordat într-un fel : unul fără bărbie, altfel ; un om cu pretenții, așa ; unul fără pretenții, diferit. Respectam subalternii. Știam să apreciez țigările de foi, prânzurile rafinate, teatrul de calitate și dineurile de la miezul nopții. Acum știu cu precizie când să zâmbesc, să râd, sau să mă încrunt ; când să tac, când

[1] *Time is money* — timpul e bani ; *Keep smiling* — zâmbește tot timpul ; *Lave your pennies, dollars save themselves* — economisește-ți centii, că dolarii se economisesc singuri (engl.) (n.tr.).

[2] *Hurry up* — grăbește-te (engl.) (n.tr.).

să spun un cuvânt, și care anume. Uimitor — știu totul. Și când te gândești că, dacă aș fi rămas în Europa, n-aș fi avut niciodată parte de această bogăție de cunoștințe.

(*Povestiri*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 98—106 ; trad. de Ioan A. Popa.)

MARTHA BIBESCU (1886—1973)

● S-a născut la 28 ianuarie 1886 la București ; tatăl său, Ioan Lahovary, a fost ministru plenipotențiar al României la Paris și ministru de Externe ; mama cobora din familia Mavrocordat. Martha și-a petrecut copilăria la conacul familiei din Balotești și la castelul din Posada, Comarnic. A primit o educație aleasă în familie. În anul 1905, s-a căsătorit cu prințul George-Valentin Bibescu. S-a stabilit în Franța, unde soțul ei îndeplinea însărcinări diplomatice. A întreprins numeroase călătorii în întreaga lume, cunoscând personalități ale vieții politice și literare, europene și americane. În 1955, a fost primită membră a Academiei Regale din Belgia. A murit la 23 noiembrie 1973.

●● Călătoria în Persia, cu automobilul, i-a inspirat volumul de debut, *Les Huit Paradis*, 1908, premiat de Academia Franceză. Pasionată de istorie, a scris volumele *Alexandre Asiatique*, 1912 și *Une fille de Napoleon*, 1921, ea însăși fiind înrudită, prin mama soțului său, cu Bonaparte. Țara natală i-a inspirat romanul *Izvor, le pays des saules*, 1923 ; alte romane : *Le Perroquet vert*, 1924 ; *Catherine-Paris*, 1927 ; *Egalité*, 1935. Prieteniile cu marii scriitori francezi formează substanța volumelor *Au bal avec Marcel Proust*, 1928 ; *Le Confesseur et les poètes*, 1970 și *Echanges avec Paul Claudel*, 1972. Personalitățile epocii i-au inspirat biografiile : *Le Destin de lord Thomson of Cardington*, 1932 și *Churchill ou le courage*, 1956. Amintirile biografice constituie substanța volumelor *La Vie d'une amitié*, I—III, 1951—1957 și *Mes Vies antérieurs*, 1960. În limba română, au apărut volumele : *Destinul lordului Thomson*, 1934 ; *La bal cu Marcel Proust*, 1976 ; *Jurnal politic*, 1979 ; *Katia, demonul albastru*, 1991 ; *Corespondență cu Paul Claudel*, 1992. Cărțile sale au fost traduse în numeroase limbi.

●●● La bal cu Marcel Proust *a cunoscut, numai în anul apariției, șapte ediții. Prințesa Bibescu reproduce scrisorile primite de la romancier, evocă împrejurările în care l-a cunoscut, relațiile acestuia cu frații Emanuel și Anton Bibescu, verii scriitoarei. Amintirile sunt însoțite de scrisorile adresate de Marcel Proust Marthei și fraților Bibescu.*

●●●● *Reproducem câteva din scrisorile romancierului francez, însoțite de comentariile destinatarei.*

LA BAL CU MARCEL PROUST
(Fragment)

A treia, ca dată, dintre scrisorile pe care mi le-a adresat Marcel Proust, care nu mai tratează despre o carte de-a mea ci de una de-a lui, este cea mai scurtă.

Scanned with OKEN Scanner

Ea răspunde la scrisoarea pe care i-o trimisesem, mai înainte, după ce citisem *Du côté de chez Swann*. Abia apărut volumul, Emanuel se grăbise să mi-l trimită la Comarnic. El știa că descoperind în *Figaro* un articol intitulat : *Rayons de soleil sur le balcon* (primele rânduri tipărite ale lui Proust pe care le citisem vreodată) fusesem profund mișcată. Îi împărtășisem atunci admirația mea pentru Giberte cea întrezărită. Trimițându-mi cartea, Emanuel știa câtă plăcere îmi va face. Cu întreaga prospețime a încântării ce mă stăpânea, i-am scris lui Marcel Proust, și i-am spus că Emanuel îmi trimisese lucrarea lui, gândindu-mă că va aprecia această dovadă de prietenie în triptic. Mă înșelam : scrisoarea sa îmi dovedi că-l alarmasem ; deoarece el însuși îmi trimisese volumul, vedea un reproș acolo unde eu nu pusesem decât recunoștință, afecțiune :

Prințesă,

Scrisoarea dumneavoastră îmi străpunge inima nevinovată. Sunteți una dintre primele două sau trei persoane cărora le-am trimis pe Swann. *L-am trimis pe adresa din faubourg Saint-Honoré, adresă pe care o dă Tout-Paris. Cred chiar că, din cauza admirației pe care o am pentru dumneavoastră, vi l-aș fi trimis și de nu v-aș fi cunoscut, ceea ce nu fac niciodată sau aproape niciodată. Dar, de vreme ce am fericirea ca, admirându-vă, să vă și cunosc, să cunosc bunăvoința judecății dumneavoastră, dacă nu asupra mea — cel puțin asupra a ceea ce scriu, de vreme ce mi-ați trimis două cărți minunate, cum aș fi putut să rezist dorinței de a vi-l trimite pe* Swann ? *Vă voi adresa un alt exemplar, când veți fi revenit, dar aș fi fericit ca acesta să se găsească, întru adeverirea afirmațiilor mele.*

Vă mulțumesc, Prințesă, de a vă fi coborât privirea neasemuită asupra cărții mele, și binevoiți a primi întreaga admirație și respectul meu.

Marcel PROUST

Adeverirea s-a produs. Când, șase luni mai târziu, am revenit în faubourg Saint-Honoré, printre anunțurile și imprimatele pe care nimeni nu se gândise să le „facă să urmeze", am găsit exemplarul din *Swann*, editat de Graseet, cu dedicația autorului. Timbrele obliterate purtau o dată care îmi dădea, în ierarhia prieteniilor, înaltul rang pe care nu-l meritam.

La rândul meu, eram fericită că i-am scris lui Marcel Proust o scrisoare care nu era de obligație, de vreme ce pe-atunci nu știam că-mi trimisese cartea sa. Scriindu-i, dădusem ascultare doar îndemnului inimii. Îl iubeam pe Swann așa cum îți iubești propria viață, sau mai degrabă o altă viață care îți este acordată pe deasupra, care se adaugă la a ta și o multiplică, la infinit, mulțumită acestei dăruiri totale, acestei miraculoase operații a spiritului, pe care arta o reușește uneori iar dragostea aproape niciodată.

*

Înainte de a intra în cripta care se deschide o dată cu anul 1914, înainte de a-i întinde primului dintre cei patru prieteni care a trecut prin porticul scund, lui Bertrand de Fénelon, acea mână pe care mi-o luase pentru a dansa, trebuia să o aduc la bal pe cea care mi-a fost nu numai un *alter ego* ci și umbra limpede : pe sora mea Margareta. Era atunci rân-

Scanned with OKEN Scanner

dul ei să aibă şaptesprezece ani. Pe vremea aceea îşi termina educaţia într-o mânăstire din Belgia, unde mă duceam s-o caut în fiecare an pentru vacanţele de Crăciun şi de Paşti, petrecute împreună cu noi, în faubourg Saint-Honoré. Casa se umplea atunci de zvonul fermecător al râsului ei. Veselia sa o trezea pe a mea. La cincisprezece ani ea îi atrăsese atenţia lui Bertrand de Fénelon, care îmi ceru să o revadă în aprilie 1914, în timpul ultimului său concediu. Ne-am dus toţi trei să vizităm muzeul Cernuschi, unde Bertrand i-a explicat Margaretei pictura chinezească, pe care ea nu o mai văzuse vreodată. Am fost şi pe strada Daru, în micul apartament al lui Fénelon, unde una dintre rudele sale ne-a făcut onorurile. O fată tânără trecea pe drumul pieziş care-l ducea pe Bertrand afară din viaţă, iar prin ea se împlinea misterioasa simetrie care mă aşeza, singura în viaţă dintre copiii mamei, dând mâna, la feluritele vârste ale vieţii, mai întâi unui frate şi unei surori morţi la vârstă fragedă, mai pe urmă surorii mele mai mari şi celei mai mici, amândouă prefăcute în umbre.

În primăvara aceea, Emanuel reveni dintr-o călătorie în Japonia, deja atins de aceeaşi umbră. Niciodată florile nu mi-au părut să se scuture atât de repede ca în acea furtunoasă lună de mai. August, septembrie, octombrie, noiembrie 1914 ! Bertrand de Fénelon, care-şi părăsise postul din Christiania [1] apucase pe scurtătura eroică, şi era declarat „dispărut", cum se zicea pe-atunci. Portofelul său a fost găsit fără el : nu s-a ştiut niciodată ce devenise trupul pământesc al prietenului nostru.

Durerea lui Marcel Proust a fost nemăsurată. Ecourile ei mi-au parvenit, multiplicate prin reflexul suferinţei celor doi veri ai mei. Între Londra, unde Emanuel, bolnav, locuia cu fratele său, şi Paris, unde venisem împreună cu soţul meu, însărcinat cu o misiune pe lângă Guvernul francez, se schimbară scrisori mai mult decât triste. Verii mei au venit să ne întâlnească pentru câteva zile la hotelul Meurice unde trăsesem, apartamentul din faubourg Saint-Honoré fiind un mormânt închis, în lipsa servitorilor mobilizaţi.

Mi s-a anunţat că Marcel Proust avea să ni se alăture într-o seară, pentru cină, dar n-a venit. Nu-mi mai amintesc ce a împiedicat reunirea noastră, dar ştiu că în timpul acestei şederi doar Emanuel l-a văzut, de parcă, atins deja de viitoarea-i dispariţie, ar fi fost necesar ca tocmai el să fie acela care să-i vorbească lui Marcel despre Bertrand dispărut.

*

Prima scrisoare pe care am primit-o de la Proust, după 22 august 1917 [2], s-a pierdut. S-a rătăcit din neatenţia lui Anton, căruia i-o trimisesem de îndată, neştiind să fac altceva pentru a-i uşura suferinţa decât să-i alătur celei a mele şi pe cea a prietenului lor. Dar în amintire am păstrat neatins un pasaj luminos al acestei scrisori : Marcel Proust îmi zugrăvea acolo — de parcă vorbindu-şi sieşi — o scenă din tinereţea lor comună. Era la începutul marii prietenii. După ce se întâlniseră seara târziu ca să supeze la Larue, iar conversaţia lor se prelungise peste mă-

[1] Diplomat pe care ordinul de mobilizare nu-l atingea, contele Bertrand de Salignac-Fénelon se angajase voluntar (n.a.).

[2] Data morţii lui Emanuel Bibescu (n.a.).

Scanned with OKEN Scanner

sură, cei patru prieteni nu mai găsiseră pentru întors acasă decât ultima trăsură, cea binecunoscută noctambulilor. O luară cu asalt de cele două părți, și avu loc o adevărată luptă între Emanuel și Marcel Proust, care să se așeze pe strapontină și să-i lase celuilalt locul din spate. Marcel a fost cel care a câștigat, și o dată cu el, principiul întâietății. Atunci, Emanuel învins, strigă :

— Vizitiu ! mână de-a îndărătelea, pentru ca Marcel Proust să stea cu fața !

Această amintire readucea sunetul trist și minunat al veseliilor trecute ; era Emanuel trăind, modestia sa atentă, disprețul de sine, grija față de ceilalți, ironia, contra-greutate necesară a dureroasei sale sensibilități. Era de asemenea un Marcel Proust tineresc pe care nu-l cunoscusem, flatat de deferență ca orice putere încă nu de tot stabilizată, și păstrând, printr-un soi de delectare a spiritului, până și în camaraderia cea mai afectuoasă, sentimentul nuanțelor sociale, care nu plac decât prin contrast și pe care unii le neagă, așa cum pot nega buchetul vinului cei care nu-l gustă și nici nu sunt obișnuiți. Durerea pe care o resimțise pierzându-l pe Emanuel se adăuga și mărea durerea încercată la dispariția lui Bertrand.

Citită printre lacrimi, trimisă lui Anton și în veci recitită, din această scrisoare pierdută n-am păstrat decât amintirea scenei din trăsură. O a doua scrisoare a venit să-mi amintească disperarea conținută în prima. Era un răspuns la scrisoarea mea în care îl rugam pe Marcel Proust să-i scrie lui Anton cât de des va putea, ca să-i dea fratelui supraviețuitor sentimentul tonic că nu este singurul care suferă ; îi spuneam de asemenea că-i trimisesem lui Anton scrisoarea sa, deoarece ea mi-l redase pe Emanuel viu. Ca răspuns, Marcel Proust mi-a scris :

102, boulevard Haussemann

Prințesă,

Printr-una din acele întâmplări pe care le regreți fiindcă celorlalți pot să nu le pară ca atare, îi scrisesem din nou lui Anton cu câteva zile înainte de a fi primit scrisoarea dumneavoastră. Și cum timpul pe care scrisoarea mea l-a făcut până la Londra, iar a dumneavoastră pentru a sosi din Geneva, nu este ceva absolut fix, s-ar putea crede că n-am scris decât după ce am primit admirabila dumneavoastră scrisoare. Și, de altfel, n-ar fi fost decât foarte natural, și gentil pentru toată lumea, că molipsitoarea dumneavoastră afecțiune pentru cei doi frați m-a îndemnat să-i vorbesc din nou nefericitului supraviețuitor despre misteriosul dispărut. Doar că atunci ar fi trebuit să-i spun lui Anton despre scrisoarea pe care o primisem de la dumneavoastră (și-i voi spune când ochii îmi vor fi mai puțin bolnavi). Pe când eu i-am scris spontan, deoarece cu adevărat spontan îi scriam totdeauna. Îi scriam poate mai puțin pentru el, căruia nu eram sigur că îi fac bine, cât pentru mine care, covârșit de acest gând statornic, nu-l găseam decât pe el ca să mă poată înțelege, vai, prea bine. Consumându-mi durerea tot timpul în minte, a o scrie ar fi fost o diversiune. Iar sentimentul că nimeni în afara unui frate, a unei mame, a unei iubite, nu suferă cu adevărat de pierderea unei ființe, precum și o anume pudoare, un sentiment de jenă, mă împiedicau să scriu despre asta alt-

Scanned with OKEN Scanner

cuiva. Bineînțeles că dacă ochii mi-ar fi fost mai puțin suferinzi, v-aș fi scris dumneavoastră, prințesă, îndată după moartea lui Emanuel, de vreme ce trebuie să folosim aceste cuvinte care rănesc atât de mult și împotriva cărora se ridică amintirile încă vii pe care le păstrăm despre viața lui. Căci, atunci când am vorbit despre indiferența „prietenilor" am lăsat să se subînțeleagă că exceptam unele suflete care sunt, într-adevăr, de excepție. Știam ce gândiți despre Emanuel, niciodată nu l-am văzut nici pe el (în afară de ultima, tăcuta și sfâșietoarea noastră întrevedere), și nici pe Anton fără ca ei să nu-mi vorbească despre dumneavoastră, cu cea mai caldă admirație, aproape cu pasiune. Și mi se pare că ultima oară când l-am văzut pe Anton, când îi vorbeam despre tendințele generale care există în familia lui și tocmai o citam pe doamna de Noailles, el mi-a spus pe un ton de reproș : „O uiți pe Martha Bibescu". I-am răspuns că nu vă uitam, și că-mi cunoaște sentimentele față de dumneavoastră, dar că nu faceți parte din familia lui, din punctul de vedere din care vorbeam, de vreme ce vă căsătoriserăți cu unul dintre verii săi. El mi-a dezvăluit atunci ceea ce nu știam — că aveați o bunică (Mavrocordat, cred) comună. Aceasta datează de câteva luni. Dar, de altfel, după moartea lui Anton [1] nu le-am scris, mai ales din cauza ochilor mei, nici doamnei de Noailles, nici lui Constantin, nici mamei sale. Singura persoană „din familie" căreia i-am scris este prințesa de Chimay, pe care n-am văzut-o, vai ! de foarte mulți ani, dar pe care o îndrăgesc tot atât de mult. Și ceea ce mi-a răspuns ea despre Emanuel era atât de mișcătar și atât de frumos încât sunt foarte fericit, dacă pot vorbi despre așa ceva în atâta tristețe, că am făcut o excepție pentru ea. N-am cunoștință dacă a știut că moartea lui Emanuel și gândul la singurătatea lui Anton au adus-o cu adevărat în pragul disperării. Mi-ar și răscoli durerea dar mi-ar fi și o alinare să vorbesc despre ei cu dumneavoastră, Prințesă. Și când veți reveni la Paris, v-aș fi foarte recunoscător dacă mi-ați da de știre. Procedeul cel mai simplu, din cauza neprevăzutului crizelor mele, este să-mi permiteți ca, în serile când mă voi simți în stare să mă ridic, să vă telefonez întru a vă întreba dacă puteți cina cu mine. Ritz și Crillon, unde e atâta lume încât te poți izola foarte bine, îmi sunt mai comode decât alte restaurante, din nenumărate motive. Dar, de veți prefera un altul, voi merge unde doriți. Dacă, pe de-altă parte, nu vă atrage ideea să cinăm, o întâlnire după cină mi-ar fi și mai la îndemână. Eu nu am telefon dar există unul atât de aproape de casa mea încât mi-ar fi foarte lesne să vă telefonez. Și, de altfel, cu toate că am renunțat să mai aranjez vreodată ceva altminterea decât în ultima clipă, ca să vă văd pe dumneavoastră voi face ceea ce n-aș face pentru nimeni : vă voi spune cu două zile înainte că mă simt în stare, să zicem luni, pentru o cină împreună miercuri. Adio, Prințesă, și iarăși vă mulțumesc de a-mi fi scris acele frumoase fraze neconsolate pe care le voi păstra la mare preț pentru a-mi hrăni și înnobila durerea.

Binevoiți a primi omagiile mele cele mai respectuoase.

Marcel PROUST

---

[1] Marcel Proust, în precedenta sa scrisoare, era de acord cu mine asupra îndoitei grozăvii a acestei morți, care era și a fratelui supraviețuitor, și n-am știut niciodată dacă vorbele „moartea lui Anton" fuseseră un *lapsus calami* sau expresia violentă a gândului său (n.a.).

Scanned with OKEN Scanner

De atunci, și datorită lui Emanuel, am atins împărăția morților. Grație concepției aparte pe care și-o făcuse Marcel Proust despre familie, pe care o privea ca pe un coral uman, ceva din mine a pierit, în timp ce un pic din viața lui Emanuel subzistă. Dacă nu m-a îngiobat decât începând din clipa aceea într-un anume sentiment pe care i-l insufla un neam, greșeala este a mea și a verilor mei. Tăcerea asupra originilor făcea parte din deghizarea mea. Știam că erau unii care își plăteau datoriile printre neinițiați ori pe lângă cele cărora le e nesuferit cumulul, fabricându-mi o familie fără trecut. Unele îmi dădeau treizeci de ani, fără să mă fi văzut vreodată, și asta pe când eu aveam optsprezece, deoarece scrisesem o carte care, pe alocurea se zicea că nici nu ar fi fost scrisă de mine ; altele, care de obicei nu se ocupau „cu asemenea chestii", ziceau că sunt de neam prost. Accesibilă acestor cercuri, o doamnă mai mult citită decât titrată îi spunea, cu multă seriozitate, unui literat dintre prietenii mei că părinții îmi erau negustori de încălțăminte, ceea ce îi îngăduia să mă situeze cum nu se poate mai jos. Nu doream deocamdată s-o pun în încurcătură, nici pe ea și nici pe cei care se înșelaseră asupra vârstei mele. Indiscreția lui Anton reașezându-mă, în imaginația lui Marcel Proust, la locul meu adevărat, mări în mod ciudat dorința acestuia de a mă revedea, după cum o dovedește sfârșitul scrisorii sale, plin de grija de a stabili viitoarea noastră întâlnire.

(*La bal cu Marcel Proust*, Cluj, Editura Dacia, 1976, „Restituiri", p. 125—135.)

EUGEN IONESCU (1909—1994)

● S-a născut la 13 noiembrie 1909, la Slatina. Mama sa era de origine franceză și viitorul scriitor a urmat școala primară în Franța. În 1925, a revenit în țară și a urmat cursurile Liceului „Sf. Sava" ; a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. În 1938, a primit o bursă de studii și s-a stabilit în Franța. În 1950, cu piesa *Cântăreața cheală*, intră fulgerător pe orbita dramaturgiei universale, creând un spectacol novator ce constituie punctul de plecare al teatrului absurdului. În 1970, a fost primit membru al Academiei Franceze. A încetat din viață la 28 martie 1994.

●● În limba română a editat volumul de versuri *Elegii pentru ființe mici*, 1931 și volumul de critică *Nu*, în 1934. Numeroasele articole risipite în periodicele vremii vor fi reeditate după revoluția din decembrie 1989 de Editura Humanitas. În limba franceză, a publicat piesele de teatru : *La Leçon*, 1951 ; *Les Chaises*, 1952 ; *Tueur sans gages*, 1959 ; *Rhinocéros*, 1960 ; *Le Roi se meurt*, 1962 ; *Le Soif et la Faim*, 1966 ; *Jeux de massacre*, 1970 ; *Macheu*, 1972 ; *Ce formidable bordel !*, 1973 ; volumele de proză : *Le Photo du Colonel ;* 1962 ; *Le Solitaire ;* 1973 ; culegerile de eseuri : *Notes et contre-notes*, 1962 ; *Antidotes*, 1977 ; *Un homme en question*, 1979 ; volumele de memorialistică : *Journal en miettes*, 1967 ; *Présent passé, passé présent*, 1968 ; *La Quête intermittente*, 1987 și reflecții asupra actului de a picta : *Découvertes*, 1969 și

Scanned with OKEN Scanner

Le Noir et le Blanc, 1981. După 1990, opera sa este tradusă și publicată de Editura Humanitas.

●●● *În* Cântăreața cheală, *Eugen Ionescu dezvoltă, până la ultimele, consecințe, o idee enunțată inițial în literatura noastră de Maiorescu și pusă în practică de Caragiale și Urmuz : limbajul se demonetizează, își pierde, prin folosire, semnificațiile conotative.* Cântăreața cheală, *se destăinuia dramaturgul, „este singura dintre piesele mele considerată de critică «pur comică». Totuși și aici comicul mi se pare că este expresia insolitului. Însă neobișnuitul nu poate izvorî, după părerea mea, decât din ceea ce este mai șters, din cotidianul cel mai oarecare, din proza de toate zilele, urmând-o până dincolo de limitele ei. A simți absurditatea cotidianului și a limbajului, neverosimilul lui, înseamnă a o fi și depășit ; ca s-o depășești, trebuie mai întâi să te afunzi în ea. Comicul este neobișnuitul pur ; nimic nu mi se pare mai surprinzător decât banalul...“*

●●●● *Reproducem primele șase scene ale piesei.*

CÂNTĂREAȚA CHEALĂ

SCENA I

Interior burghez englezesc, cu fotolii englezești. Seară englezească. Domnul Smith, englez, în fotoliul său englezesc și în papucii săi englezești, își fumează pipa sa englezească și citește un ziar englezesc, în fața unui foc englezesc. Poartă ochelari englezești, o mustăcioară cenușie, englezească. Alături de el, într-un fotoliu englezesc, doamna Smith, englezoaică, cârpește ciorapi englezești. Un moment lung de tăcere englezească. Pendula englezească bate șaptesprezece lovituri englezești.

DOAMNA SMITH : Iată că s-a făcut nouă. Am mâncat supă, pește, cartofi cu slănină, salată englezească. Copiii au băut apă englezească. Am mâncat bine astă-seară. Asta pentru că locuim în împrejurimile Londrei și fiindcă ne numim Smith.

DOMNUL SMITH *(continuându-și lectura, plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : Cartofii sunt excelenți cu slănină, uleiul salatei n-a fost rânced. Uleiul băcanului din colț este incontestabil de mai bună calitate decât uleiul băcanului de vizavi, e chiar mai bun decât uleiul băcanului din vale. Dar nu vreau să spun că uleiul lor nu e bun.

DOMNUL SMITH *(continuându-și lectura, plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : Cu toate astea, tot uleiul băcanului din colț e cel mai bun...

DOMNUL SMITH *(continuându-și lectura, plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : De data asta, Mary a fiert bine cartofii. Ultima dată, nu i-a fiert bine. Nu-mi plac decât când sunt bine fierți.

DOMNUL SMITH *(continuându-și lectura, plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : Peștele a fost proaspăt. Mi-am lins buzele. M-am servit de două ori. Ba nu, de trei ori. Ceea ce m-a tot expediat la toaletă. Și tu te-ai servit de trei ori. Totuși, a treia oară, te-ai servit mai puțin decât primele două ori, în timp ce eu m-am servit cu

Scanned with OKEN Scanner

mult mai mult. Am mâncat mai mult decât tine, astă-seară. Cum se explică ? De obicei, tu mănânci mai mult. Nu-ţi lipseşte pofta de mâncare.

DOMNUL SMITH *(plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : Cu toate astea, supa era, poate, un pic prea sărată. Avea mai multă sare decât tine. Ah, ah, ah. De asemenea, cu prea mult praz şi cu prea puţină ceapă. Îmi pare rău că n-am sfătuit-o pe Mary să-i adauge şi puţin anason franţuzesc. Data viitoare voi şti ce am de făcut.

DOMNUL SMITH *(continuându-şi lectura, plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : Băieţelul nostru ar fi vrut să bea bere, o să-i placă să tragă la măsea, îţi seamănă. L-ai văzut la masă, cum ochea sticla ? Dar i-am turnat în pahar apă din carafă. Îi era sete şi a băut-o .Elena îmi seamănă : e o bună gospodină, econoamă, cântă la pian. Niciodată nu cere bere englezească. E ca nepoţica noastră, care bea numai lapte şi nu mănâncă decât terci. Se cunoaşte că n-are decât doi ani. O cheamă Peggy. Plăcinta cu gutui şi cu fasole a fost grozavă. Poate că ar fi fost indicat să servim la ultimul fel un păhăruţ de Bourgogne australian, dar n-am adus vin la masă ca să nu dăm copiilor un prost exemplu de lăcomie. Trebuie deprinşi să fie cumpătaţi şi cu măsură în viaţă.

DOMNUL SMITH *(continuându-şi lectura, plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : Doamna Parker cunoaşte un băcan bulgar, cu numele de Popochef Rosenfeld, care tocmai a sosit de la Constantinopol. E mare specialist în iaurt. E diplomat al şcolii de fabricanţi de iaurt din Adrianopole. O să cumpăr mâine de la el o oală mare de iaurt bulgăresc folcloric. Nu găseşti oricând astfel de lucruri aici, în împrejurimile Londrei.

DOMNUL SMITH *(continuându-şi lectura, plescăie din limbă).*

DOAMNA SMITH : Iaurtul este excelent pentru stomac, rinichi, apendicită şi apoteoză. Mi-a spus-o doctorul Mackenzie-King care îngrijeşte copiii vecinilor noştri, soţii Johns. E un medic bun. Poţi avea încredere în el. Nu prescrie niciodată alte medicamente decât acelea pe care le-a experimentat pe el personal. Mai înainte de a-l determina pe Parker să se opereze, s-a operat el însuşi de ficat, deşi nu era deloc bolnav.

DOMNUL SMITH : Atunci cum se face că medicul a scăpat teafăr şi că Parker a murit ?

DOAMNA SMITH : Fiindcă operaţia a reuşit la medic şi n-a reuşit la Parker.

DOMNUL SMITH : Atunci Mackenzie nu-i un medic bun. Operaţia ar fi trebuit să reuşească la amândoi, sau amândoi să moară.

DOAMNA SMITH : De ce ?

DOMNUL SMITH : Un medic conştiincios trebuie să moară o dată cu bolnavul, dacă nu se pot vindeca împreună. Comandantul unei nave piere o dată cu nava, în valuri. Nu-i supravieţuieşte.

DOAMNA SMITH : Nu se poate compara un blonav cu o navă.

DOMNUL SMITH : De ce nu ? Şi nava are bolile ei ; de altfel, medicul tău e tot atât de teafăr ca şi o corabie ; iată un motiv în plus

pentru care ar fi trebuit să piară o dată cu bolnavul, ca și medicul și vasul său.

DOAMNA SMITH : Ah ! Iată ceva la care nu m-am gândit... Poate că ai dreptate... și atunci, la ce concluzie ajungi ?

DOMNUL SMITH : Că toți medicii nu sunt decât niște șarlatani. Și toți bolnavii de asemenea. Numai marina este onestă în Anglia.

DOAMNA SMITH : Dar nu și marinarii.

DOMNUL SMITH : Firește.

Pauză.

DOMNUL SMITH *(citind în continuare ziarul)* : Iată un lucru pe care nu-l înțeleg. Pentru ce la rubrica stării civile, în ziar, se precizează întotdeauna etatea persoanelor decedate și niciodată a noilor-născuți ? E un nonsens.

DOAMNA SMITH : Niciodată nu mi-am pus întrebarea asta !

Un alt moment de tăcere. Pendula bate de șapte ori.
Tăcere. Pendula bate de trei ori. Tăcere. Pendula nu mai bate.

DOMNUL SMITH *(citindu-și mai departe ziarul)* : Poftim, scrie că Bobby Watson a murit.

DOAMNA SMITH : Dumnezeule, sărmanul, când a murit ?

DOMNUL SMITH : De ce te arăți așa uimită ? Doar o știai. A murit acum doi ani. Adu-ți aminte, am fost la înmormântarea lui acum un an și jumătate.

DOAMNA SMITH : Bineînțeles că-mi aduc aminte. Mi-am reamintit imediat, dar nu înțeleg de ce tu însuți ai fost atât de uimit văzând asta în ziar.

DOMNUL SMITH : Asta n-a fost în ziar. E mai bine de trei ani de când s-a vorbit de decesul său. Mi-am reamintit asta printr-o asociație de idei !

DOAMNA SMITH : Păcat ! Era atât de bine conservat.

DOMNUL SMITH : Era cel mai frumos cadavru din Marea Britanie ! Nu-și trăda vârsta. Bietul Bobby, trecuseră patru ani de când murise și tot mai era cald. Un adevărat cadavru viu. Și cât era de vesel !

DOAMNA SMITH : Sărmana Bobby.

DOMNUL SMITH : Vrei să spui sărmanu „l“ Bobby.

DOAMNA SMITH : Nu, mă gândesc la nevasta lui. O chema ca pe el. Bobby, Bobby Watson. Cum aveau același nume, nu-i puteai distinge pe unul de altul când îi vedeai împreună. Numai după moartea lui s-a putut ști cu adevărat care era unul și care era celălalt. Totuși, și astăzi mai sunt unii care o confundă cu mortul și-i prezintă lui condoleanțe. Tu o cunoști ?

DOMNUL SMITH : N-am văzut-o decât o singură dată, din întâmplare, la înmormântarea lui Bobby.

DOAMNA SMITH : Eu n-am văzut-o niciodată. E frumoasă ?

DOMNUL SMITH : Are trăsături regulate și totuși nu se poate spune că e frumoasă. E prea înaltă și prea voinică. N-are trăsături regulate și totuși se poate spune că e foarte frumoasă. E cam micuță și cam slăbuță. E profesoară de canto.

Pendula bate de cinci ori. O lungă pauză.

DOAMNA SMITH : Și când au de gând să se căsătorească, amândoi ?

DOMNUL SMITH : Primăvara viitoare, cel mai târziu.

DOAMNA SMITH : Fără îndoială că va trebui să mergem la cununia lor.

DOMNUL SMITH : Va trebui să le facem un cadou de nuntă. Mă întreb, ce ?

DOAMNA SMITH : De ce nu le-am dărui una din cele șapte tăvi de argint pe care le-am primit în dar la căsătoria noastră și care nu ne-au servit niciodată la nimic ?

Scurtă pauză. Pendula bate de două ori.

DOAMNA SMITH : E trist pentru ea că a rămas văduvă atât de tânără.

DOMNUL SMITH : Noroc că n-au avut copii.

DOAMNA SMITH : Atât le mai lipsea ! Copii ! Săraca femeie, ce s-ar fi făcut cu ei !

DOMNUL SMITH : E încă tânără. Se poate foarte bine remărita. Doliul îi stă atât de bine !

DOAMNA SMITH : Dar cine o să îngrijească de copii ? Știi doar că au un băiat și o fată. Cum îi cheamă ?

DOMNUL SMITH : Bobby și Bobby, ca pe părinții lor. Unchiul lui Bobby Watson, bătrânul Bobby Watson, e avut și-l iubește pe băiat. Ar putea foarte bine să-și ia sarcina creșterii lui Bobby.

DOAMNA SMITH : Ar fi firesc. Iar mătușa lui Bobby Watson, bătrâna Bobby Watson, ar putea, la rândul ei , să-și ia sarcina creșterii lui Bobby Watson, fiica lui Bobby Watson. În felul ăsta, mama lui Bobby Watson, Bobby, s-ar putea remărita. Are pe cineva în vedere ?

DOMNUL SMITH : Da, pe un văr al lui Bobby Watson.

DOAMNA SMITH : Cine ? Bobby Watson ?

DOMNUL SMITH : De care Bobby Watson vorbești ?

DOAMNA SMITH : De Bobby Watson, fiul bătrânului Bobby Watson, celălalt unchi al lui Bobby Watson, mortul.

DOMNUL SMITH : Nu, nu-i ăla, e altul. E Bobby Watson, fiul bătrânei Bobby Watson, mătușa lui Bobby Watson, mortul.

DOAMNA SMITH : Te referi la Bobby Watson, comis-voiajorul ?

DOMNUL SMITH : Toți Bobby Watson sunt comis-voiajori.

DOAMNA SMITH : Ce meserie grea ! Cu toate astea, e bănoasă.

DOMNUL SMITH : Da, când nu e concurență.

DOAMNA SMITH : Și când nu e concurență ?

DOMNUL SMITH : Marți, joi și marți.

DOAMNA SMITH : Ah ! trei zile pe săptămână ! Și ce face Bobby Watson în timpul ăsta ?

DOMNUL SMITH : Se odihnește, doarme.

DOAMNA SMITH : Dar de ce nu lucrează în timpul acestor trei zile, dacă nu e concurență ?

DOMNUL SMITH : N-am cum să le știu pe toate. Nu pot să răspund la toate întrebările tale năroade !

DOAMNA SMITH *(jignită)* : O spui ca să mă umilești ?

DOMNUL SMITH *(numai zâmbet)* : Știi bine că nu.

DOAMNA SMITH : Toți bărbații sunt la fel ! Stați toată ziua cu țigara în gură sau vă pudrați și vă faceți buzele, de cincizeci de ori pe zi, dacă nu sunteți porniți a bea fără întrerupere !

DOMNUL SMITH : Dar ce-ai spune dacă ai vedea bărbații făcând ca femeile, fumând toată ziua, pudrându-se, făcându-și buzele, bând whisky ?

DOAMNA SMITH : Cât despre mine, puțin îmi pasă ! Dar dacă mi-o spui ca să mă enervezi, atunci... nu-mi place genul ăsta de glume, o știi bine.

Aruncă ciorapii la distanță și rânjește. Se ridică.[1]

DOMNUL SMITH *(se ridică la rândul său și se îndreaptă către nevasta sa, tandru)* : Oh ! puișorul meu fript, de ce scuipi foc ? știi bine că am spus-o ca să râdem ! *(O prinde de mijloc și o sărută.)* Ce pereche caraghioasă de bătrâni îndrăgostiți mai suntem și noi ! Haide, stingem și mergem să facem nani !

SCENA II

Aceiași și Mary

MARY *(intrând)* : Sunt jupâneasa. Am petrecut o după-amiază foarte plăcută. Am fost la cinema cu un bărbat și am văzut un film cu femei. La ieșirea din cinema, ne-am dus să bem rachiu și lapte, și apoi am citit ziarul.

DOAMNA SMITH : Nădăjduiesc că ai petrecut o după-amiază foarte plăcută, că ai fost la cinema cu un bărbat și că ai băut rachiu și lapte.

DOMNUL SMITH : Și ziarul !

MARY : Doamna și domnul Martin, invitații dumneavoastră, sunt la ușă. Mă așteptau. Nu îndrăzneau să intre singuri. Urma să cineze cu dumneavoastră, astă-seară.

DOAMNA SMITH : Ah, da. Îi așteptam. Și ne era foame. Văzând că nu mai vin, era cât pe-aci să mâncăm fără ei. N-am mâncat nimic toată ziua. N-ar fi trebuit să lipsești !

MARY : Dumneavoastră mi-ați dat dat voie să plec.

DOMNUL SMITH : N-am făcut-o dinadins !

MARY *(izbucnește în râs. Apoi plânge. Surâde)*. Mi-am cumpărat o oală de noapte.

DOAMNA SMITH : Dragă Mary, fii bună și deschide ușa și introdu, te rog, pe domnul și doamna Martin. Noi ne ducem să ne îmbrăcăm, degrabă.

Doamna și domnul Smith ies prin dreapta. Mary deschide ușa din stânga prin care intră domnul și doamna Martin.

---

[1] În direcția de scenă a lui Nicolas Bataille, Doamna Smith nu rânjea și nu-și arunca ciorapii la distanță (n.a.).

SCENA III

Mary, soții Martin

MARY : De ce-ați venit atât de târziu ? Nu sunteți politicoși. Trebuia să veniți la timp. Înțeles ? Luați totuși loc și așteptați acum.

Iese.

SCENA IV

Aceiași, minus Mary

Domnul și doamna Martin se așază unul în fața celuilalt, fără să-și vorbească. Își surâd, cu timiditate.

Dialogul care urmează trebuie rostit cu un glas tărăgănat, monoton, puțin cântat, deloc nuanțat.[1]

DOMNUL MARTIN : Mă scuzați, doamnă, dar am impresia, dacă nu mă înșel, că v-am mai întâlnit undeva.

DOAMNA MARTIN : Și mie mi se pare, domnule, că v-am mai întâlnit undeva.

DOMNUL MARTIN : Nu cumva v-am mai zărit, doamnă, la Manchester, din întâmplare ?

DOAMNA MARTIN : Foarte posibil. Sunt originară din orașul Manchester ! Nu-mi reamintesc însă prea bine, domnule, n-aș putea afirma dacă v-am zărit sau nu !

DOMNUL MARTIN : Doamne, ce ciudat ! Și eu sunt originar din orașul Manchester, doamnă !

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat !

DOMNUL MARTIN : Ce ciudat !... Numai că eu, doamnă, am plecat din Manchester cam de vreo cinci săptămâni.

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat ! ce coincidență bizară ! Și eu am plecat din Manchester, domnule, cam de vreo cinci săptămâni.

DOMNUL MARTIN : Am luat trenul de opt și jumătate dimineața, care sosește la Londra la cinci fără un sfert, doamnă.

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat ! ce bizar ! și ce coincidență ! Și eu am luat același tren, domnule !

DOMNUL MARTIN : Doamne, cât e de ciudat ! poate că atunci, doamnă, v-am văzut în tren ?

DOAMNA MARTIN : E prea posibil, nu-i exclus, e plauzibil și, apoi, de ce nu !... Dar nu-mi amintesc deloc, domnule !

DOMNUL MARTIN : Am călătorit în clasa a doua, doamnă. Nu există clasa a doua în Anglia, dar eu călătoresc totuși în clasa a doua.

DOAMNA MARTIN : Ce bizar, ce ciudat și ce coincidență ! și eu am călătorit, domnule, în clasa a doua !

DOMNUL MARTIN : Ce ciudat ! Poate că ne-am întâlnit în clasa a doua, scumpă doamnă !

---

[1] În direcția de scenă a lui Nicolas Bataille, acest dialog este spus și jucat pe un ton și într-un stil sincer tragice (n.a.).

Scanned with OKEN Scanner

DOAMNA MARTIN : Tot ce se poate și nu-i deloc exclus. Dar nu-mi aduc prea bine aminte, dragă domnule !

DOMNUL MARTIN : Locul meu a fost în vagonul nr. 8, al șaselea compartiment, doamnă !

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat ! și locul meu a fost tot în vagonul nr. 8, al șaselea compartiment, dragă domnule !

DOMNUL MARTIN : Ce ciudat și ce coincidență bizară ! Poate că ne-am întâlnit în al șaselea compartiment, scumpă doamnă ?

DOAMNA MARTIN : Se prea poate, la urma urmei ! Dar nu-mi aduc aminte, dragă domnule !

DOMNUL MARTIN : La drept vorbind, scumpă doamnă, nici eu nu-mi aduc aminte, dar e posibil să ne fi zărit acolo, și, dacă mă gândesc bine, lucrul mi se pare chiar foarte posibil !

DOAMNA MARTIN : Oh ! adevărat, bineînțeles, adevărat, domnule !

DOMNUL MARTIN : Ce ciudat !... Aveam locul nr. 3, lângă fereastră, scumpă doamnă.

DOAMNA MARTIN : O, Doamne, ce ciudat și ce bizar, am avut locul nr. 6, lângă fereastră, în fața dumneavoastră, dragă domnule.

DOMNUL MARTIN : Oh, Doamne, ce ciudat și ce coincidență !... Am fost deci față-n față, scumpă doamnă ! Acolo trebuie să ne fi văzut !

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat ! E posibil, dar nu-mi aduc aminte, domnule !

DOMNUL MARTIN : La drept vorbind, scumpă doamnă, nici eu nu-mi aduc aminte. Totuși, e foarte posibil să ne fi văzut cu acest prilej.

DOAMNA MARTIN : E adevărat, dar nu sunt deloc sigură, domnule.

DOMNUL MARTIN : Nu erați cumva dumneavoastră, scumpă doamnă, doamna care m-a rugat să-i pun valiza în plasă și care apoi mi-a mulțumit și mi-a îngăduit să fumez ?

DOAMNA MARTIN : Ba da, eu trebuie să fi fost, domnule ! Ce ciudat, ce ciudat, și ce coincidență !

DOMNUL MARTIN : Ce ciudat, ce bizar, ce coincidență ! Atunci, atunci ne-am cunoscut, poate, în clipa aceea, doamnă ?

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat și ce coincidență ! e foarte posibil, dragă domnule ! Totuși, nu cred că-mi aduc aminte.

DOMNUL MARTIN : Nici eu, doamnă.

O clipă de tăcere. Pendula bate 2—1.

DOMNUL MARTIN : De când am sosit la Londra, locuiesc pe strada Bromfield, scumpă doamnă.

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat, ce bizar ! și eu de la sosirea mea la Londra locuiesc pe strada Bromflied, dragă domnule.

DOMNUL MARTIN : Ce ciudat, dar atunci, dar atunci, poate că ne-am întâlnit pe strada Bromfield, scumpă doamnă.

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat, ce bizar ! e foarte posibil, până la urmă! Dar nu-mi aduc aminte, dragă domnule.

DOMNUL MARTIN : Locuiesc la nr. 19, scumpă doamnă.

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat, și eu locuiesc la nr. 19, dragă domnule.

Scanned with OKEN Scanner

DOMNUL MARTIN : Păi atunci, păi atunci, păi atunci, păi atunci, păi atunci, poate că ne-am văzut în această casă, scumpă doamnă ?

DOAMNA MARTIN : E foarte posibil, dar nu-mi aduc aminte, dragă domnule.

DOMNUL MARTIN : Apartamentul meu e la etajul cinci, apartamentul nr. 8, scumpă doamnă.

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat, Doamne, ce bizar ! și ce coincidență ! și eu locuiesc la etajul cinci, în apartamentul nr. 8, dragă domnule !

DOMNUL MARTIN *(pe gânduri)* : Ce ciudat, ce ciudat, ce ciudat și ce coincidență ! știți, în dormitor am un pat. Patul meu este acoperit cu o pilotă verde. Această încăpere, cu acest pat și cu pilota lui verde, se găsește în fundul coridorului între W.C. și bibliotecă, scumpă doamnă !

DOAMNA MARTIN : Ce coincidență, Doamne, ce coincidență ! Dormitorul meu are și el un pat cu o pilotă verde și se află în fundul coridorului, între W.C., dragă domnule, și bibliotecă !

DOMNUL MARTIN : Ce bizar, ce ciudat, ce straniu ! atunci, doamnă, locuim în aceeași încăpere și dormim în același pat, scumpă doamnă. Poate că acolo ne-am întâlnit !

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat și ce coincidență ! E foarte posibil să ne fi întâlnit acolo, și poate chiar astă-noapte. Dar nu-mi aduc aminte, dragă domnule !

DOMNUL MARTIN : Am o fetiță, fetița mea locuiește cu mine, scumpă doamnă. Are doi ani, e blondă, are un ochi alb și un ochi roșu, e foarte frumoasă, se numește Alice, scumpă doamnă.

DOAMNA MARTIN : Ce bizară coincidență ! și eu am o fetiță, are doi ani, un ochi alb și un ochi roșu, e foarte frumoasă și se numește tot Alice, dragă domnule !

DOMNUL MARTIN *(același glas tărăgănat, monoton)* : Ce ciudat și ce coincidență ! și bizar ! poate că e una și aceeași, scumpă doamnă !

DOAMNA MARTIN : Ce ciudat ! e foarte posibil, dragă domnule.

O clipă destul de lungă de tăcere... Pendula bate de douăzeci și nouă de ori.

DOMNUL MARTIN *(după ce a chibzuit îndelung, se ridică încet și, fără să se grăbească, se-ndreaptă către doamna Martin, care, surprinsă de aerul solemn al domnului Martin, s-a ridicat și ea, încet de tot ; domnul Martin are același glas tărăgănat, monoton, ușor cântat)* : Atunci, scumpă doamnă, cred că nu-i nici o îndoială, ne-am mai văzut, și dumneavoastră sunteți propria mea soție... Elisabeth, te-am regăsit !

DOAMNA MARTIN *(se apropie de domnul Martin, fără să se grăbească. Se-mbrățișează fără efuziune. Pendula bate o dată, foarte tare. Bătaia pendulei trebuie să fie atât de tare încât să-i facă pe spectatori să tresară. Soții Martin n-o aud)* : Donald, tu ești, *darling* !

Se așază în același fotoliu, se țin îmbrățișați și adorm. Pendula mai bate de câteva ori. Mary, pe vârful picioarelor, cu un deget pe buze, intră încet în scenă și se adresează publicului.

Scanned with OKEN Scanner

SCENA V

Aceiași și Mary

MARY : Élisabeth și Donald sunt în clipa asta prea fericiți ca să mă poată auzi. Pot deci să vă dezvălui o taină. Élisabeth nu este Élisabeth, Donald nu este Donald. Iată dovada : copilul despre care vorbește Donald nu e fiica Élisabethei, nu e aceeași persoană. Fetița lui Donald are un ochi alb și unul roșu, ca și fetița Elisabethei. Dar în timp ce copilul lui Donald are ochiul alb în dreapta și ochiul roșu în stânga, copilul Élisabethei are ochiul roșu în dreapta și ochiul alb în stânga ! Astfel, tot sistemul de argumentare al lui Donald se prăbușește, împiedicându-se de acest ultim obstacol care-i spulberă întreaga teorie. Cu toate extraordinarele coincidențe ce par a fi probe definitive, Donald și Élisabeth, nefiind părinții aceluiași copil, nu sunt Donald și Élisabeth. Degeaba se crede el Donald, degeaba se crede ea Elisabeth. Degeaba crede el că ea este Elisabeth. Degeaba crede ea că el este Donald : se înșală amarnic. Dar cine este adevăratul Donald ? Cine este adevărata Elisabeth ? Cine are deci interes ca această confuzie să dăinuiască ? N-am habar. Să nu-ncercăm să știm. Să lăsăm lucrurile cum sunt. *(Face câțiva pași către ușă, apoi revine și se adresează publicului.)* Adevăratul meu nume este Sherlock Holmes.

Iese.

SCENA VI

Aceiași fără Mary

Pendula bate atât cât vrea. După numeroase clipe, doamna și domnul Martin se desprind și-și reiau locurile pe care le aveau la început.

DOMNUL MARTIN : Să uităm, *darling,* tot ce nu s-a întâmplat între noi și, acum că ne-am regăsit, să-ncercăm să nu ne mai pierdem și să trăim ca înainte.

DOAMNA MARTIN : Da, *darling.*

(Teatru, București, Editura pentru literatură universală, 1968, p. 69—81, trad. de Radu Popescu și Dinu Bondi.)

VINTILĂ HORIA (1915—1992)

S-a născut la 31 decembrie 1915 la Segarcea, în județul Olt. A urmat Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. În 1940, a fost numit atașat de presă la Roma ; doi ani mai târziu, a fost transferat în aceeași funcție la Viena. În 1944, s-a stabilit în Italia, de unde, în 1948, a emigrat în Argentina ; aici, a fost numit profesor de literatură română la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Buenos-Aires. Între anii 1953—1979, a predat literatura universală și comparată la Universitatea din Madrid, iar în perioada 1979—1988, a funcționat

Scanned with OKEN Scanner

la Universitatea Catolică din Paris, la catedra de literatură contemporană. A murit la 4 aprilie 1992.

●● În România, a publicat volumele de versuri : *Procesiuni*, 1937 ; *Cartea cu duhuri*, 1939 ; *Cartea omului singur*, 1941 și romanul *Acolo și stelele ard*, 1942. A publicat în limba spaniolă volumele de eseuri și studii literare : *Presencia del mito*, 1956 ; *Poesia y libertad*, 1959 ; *Introduccion a la literatura del siglo XX*, 1976; *Literatura y disidencia*, 1980, toate apărute la Madrid. În limba franceză, la Paris, a editat trilogia exilului, alcătuită din romanele *Dieu est né en exil*, 1960 ; *Le Chavalier de la résignation*, 1961 și *Persécutez Boèce*, 1983 ; alte romane : *Les Impassibles*, 1962 ; *Journal d'un paysan du Danuble*, 1966 ; *Une femme pour l'Apocalypse*, 1968 ; *La Clef des crépuscules*, 1990.

●●● *Romanul* Dumnezeu s-a născut în exil *evocă cei opt ani de exil ai poetului latin Ovidiu la Tomis. Cartea este, de fapt, o proiecție a trăirilor sufletești determinate de propria-i situație existențială. Obligația de a se exila din cauza unui regim totalitar instaurat în țara sa echivalează, pentru emigrant, cu o excludere din Paradis. Dorul continuu de țară se transformă, treptat, treptat, într-un „dor metafizic", materializat prin căutarea divinității.*

●●●● *Reproducem o secvență din întâiul capitol al romanului, redactat la persoana I, în care Ovidiu recreează contactul cu anticul Tomis.*

DUMNEZEU S-A NĂSCUT ÎN EXIL

(Fragment)

PRIMUL AN

Închid ochii, ca să trăiesc. Și ca să ucid ! Sunt astfel mai tare decât *el*, care închide ochii numai în căutarea somnului, deși acesta nu-i poate aduce nici o consolare. Căci întunericul somnului său forfotă de dușmani, de amenințări care-l urmăresc fără încetare. Știu, nu iubește odihna, pentru că nici un puternic n-o poate iubi. Fiindcă somnul îl rupe de lume, lăsându-l singur cu propria lui conștiință, cu remușcarea de a fi luat hotărâri întotdeauna în chip de stăpân, adică așa cum e silit s-o facă un om înspăimântat de propria lui putere. Odată, acum cinci ani, l-am întâlnit dis-de-dimineață, la templu. Abia se trezise din somn, avea ochii umflați, roșii, obosiți. Nu îndrăznea să ne privească în față de teamă să nu-i citim în privire numele sau trăsăturile celor ce-l chinuiseră în timpul nopții. E slăvit, așa cum se cuvine să fie un zeu, dar nu e iubit de nimeni. Căci este, fără-ndoială, părintele Păcii tuturor, creator al celui mai mare imperiu cunoscut vreodată, dar, în același timp, izvor al Fricii care ne stăpânește pe toți, până și pe el însuși.

Viscolul zgâlțâie acoperișul. Marea geme în depărtare și valurile se transformă, în noapte, în lungi stihiii de gheață. Mâine oamenii vor putea umbla pe deasupra peștilor și un vecin mai vânjos decât mine va trebui să deschidă drum până la ușa mea ca să pot ieși din casă. Nu mi-a fost dat niciodată să ascult un astfel de vaier, însoțit de ropotul zăpezii înghețate izbind pereții. Dincolo de acest urlet ascuțit, care vine asupră-mi ca un ecou de valuri, geamătul mării pare însăși vocea nopții, ca și

Scanned with OKEN Scanner

cum timpul ar avea un glas și l-ar face auzit într-un singur punct al pământului : aici. Casa mea e proptită în meterezele orașului și când vântul mai slăbește din puteri aud urletele lupilor dincolo de ziduri. Sunt înfometați. A fost ucis unul azi după-amiază, în plină stradă. Sălbăticiunea se năpustise în oraș înnebunită de foame, sărise pe cea dintâi ființă întâlnită în cale, o bătrână care se întorcea de la piață și o sfâșiase într-o clipită. Am dat fuga și eu la țipetele oamenilor și am avut timp să văd lupul străpuns de o lance, întins peste propria sa victimă, în mijlocul zăpezii însângerate. Dintr-odată m-am gândit la *ea*. N-am putut să mă împiedic de a-i dori o moarte asemănătoare, ceea ce din păcate nu e cu putință, deoarece lupii nu ajung niciodată în Roma. Dar, cine știe, un leu ar putea să scape într-o noapte din tainițele circului, să pătrundă în grădina palatului imperial și să facă ceea ce nici un om n-a avut curajul să facă până acum.

Închid ochii și ucid. Cât de vii sunt aceste închipuiri, mai vii și mai limpezi decât însăși amintirea acestei după-amieze. Închid ochii și trăiesc. *Eu* sunt poetul, *el* nu-i decât un împărat.

*

Ceea ce e curios, în mijlocul deznădejdii mele, e că nu mă pot obișnui cu gândul schimbărilor petrecute. Mă aflu aici de zece zile ; am părăsit Roma acum trei luni, dar *sunt în Roma*, și-mi pare că mi-ar fi de-ajuns să-mi concentrez puțin gândul sau atenția, pentru a schimba de loc, integrându-mă din nou în ritmul și spațiul meu obișnuit. Dar în clipa asta, când scriu aceste rânduri, mă simt cuprins de o îndoială îngrozitoare. Roma e departe, la celălalt capăt al pământului, trăită, cum s-ar spune, desprinsă de mine ca un fapt bizar, pe care îl pot reconstitui cu imaginația, dar niciodată aievea. Trecutul meu are un nume, dar la ce bun ? Plâng. Mi-e teamă și mi-e frig, iar zeii s-au spart în țăndări. Acest adevăr prinde viață la marginea lacrimilor mele, ca fantasmele de gheață lângă malul mării. Acest adevăr mi-a fost totdeauna prezent, undeva în mine, dar niciodată n-am avut timpul sau puterea, să-l gândesc cum trebuie. Viața mea și versurile mele vorbeau altfel, fiindcă trăiam dintr-o iluzie pe care o cântam pentru plăcerea altora. Dacă m-aș încumeta să-mi recitesc *Metamorfozele*, cum m-aș putea opri să nu tremur în fața prăpastiei pe care această carte o deschisese în mine, chiar în timpul în care vorbeam de atotputernicia zeilor ! Cruzimea lor e însăși dovada inexistenței lor. Ei sunt ecoul spaimelor noastre și a tot ceea ce nu îndrăznim să facem decât la umbra remușcărilor. Cum altfel ar fi putut oamenii supraviețui în fața urii și capriciilor acestor zei, în fața cumplitei asemănări care ne leagă ? Cum ar fi fost posibil Prometeu ? Sunt Prometeu și exist. *Tristele*, așa se va chema viitoarea mea carte. Voi continua să mint, pentru a-mi obține iertarea. *El* poate-mi va schimba locul exilului și voi putea trăi cândva într-o insulă grecească sau poate în Sicilia, lângă Postumus Agrippa sau Iulia. Elegiile mele îl vor face să spună : Ovidiu e același, slugarnic și lingușitor, pot să-l iert și să-i aleg un exil mai blând. Dar *el* nu va cunoaște niciodată aceste rânduri, care vorbesc despre o schimbare înspăimântătoare. Nu va ști niciodată de darul pe care mi l-a făcut obligându-mă să sufăr. Și dacă cineva

Scanned with OKEN Scanner

va descoperi vreodată aceste însemnări tăinuite, va putea să spună că a cunoscut adevărata față a lui Ovidiu.

Furtuna se potolește cu încetul. Zăpada e atât de groasă încât îmi astupă fereastra. Casa a devenit mai caldă, mai primitoare. Focul arde în sobă. Am vin și provizii pentru mai multe săptămâni și aseară am băgat câinele în casă. Doarme acum la picioarele mele și ciulește urechea dacă tușesc sau dacă-mi schimb locul ca să mă dezmorțesc. I-am dat numele *lui*. Îi spun Augustus", îi dau să mănânce și, dacă mi-e poftă, câte-un picior în spate.

E întuneric. Noapte ? După-amiază ? Mai sunt soldați pe metereze ? Nu le mai aud glasul la ceasul obișnuit al schimbului de gardă. Geții ar putea folosi nămeții pentru a năvăli în cetate. Ar putea-o cuceri și pe mare, trecând pur și simplu peste valurile încremenite. Poate pare curios, dar nu mi-e frică de geți. Mi s-a spus că sunt foarte credincioși, închinându-se unui zeu unic, al cărui nume îmi scapă pentru moment. Cum ar putea un singur zeu să umple tot cerul ? Dacă cerul e gol, cum credem, acest zeu trebuie să fie tare mic și tare singur în mijlocul unei tăceri și a unei singurătăți copleșitoare. Acest zeu unic, de fapt, trebuie să-mi semene, măcar în această privință.

Eram foarte tânăr, când, la Sulmona, cu câteva luni înainte de plecarea mea la Roma, am presimțit clipa acestei revelații. Mă găseam, afară din oraș, pe o colină aproape încercuită de meandrele torentului Avela. Fratele meu mă însoțea. Ne întorceam dintr-o lungă plimbare, de la via unuia din unchii mei. Era spre începutul toamnei. Ne opream din când în când să culegem smochinele coapte de pe crăcile care spânzurau peste zidurile livezilor. Seara era liniștită, era încă destul de cald, frunzele măslinilor se răsturnau ușor sub briză, arătându-și pântecele argintii, ca peștii într-o apă limpede. Povesteam fratelui meu legende mitologice, destul de pipărate ; îi vorbeam, cu amănunte, despre iubirile lui Venus cu Marte, căci citisem destul și cunoșteam multe lucruri despre intimitățile zeilor și ale oamenilor. El mă asculta în liniște, parcă uimit de câte știam. Mâncându-și smochinele se tot uita înapoi, oprindu-se adesea pentru a cerceta nu știu ce prin împrejurimi, întrerupându-mi astfel fără rost șirul povestirii. „Ce te-a apucat ?", îl întrebai.

Îmi răspunse, surprins de asprimea glasului meu : „Nu ți-e frică să vorbești astfel despre zeii noștri ?" Mi-aduc perfect aminte de cuvintele care-mi scăpaseră atunci :

„Frică de cine ? Fiindcă zeii nu există !" Fratele meu mă privi o clipă în tăcere, așteptând o explicație, pe urmă fața i se înroși ca și cum i-aș fi tras o palmă și apoi strigă ca ieșit din minți : „Nu-i adevărat, nu-i adevărat !" Începu să fugă spre Sulmona și-l ajunsei abia aproape de oraș. Plângea sprijinit de un copac. Nu-mi respinse mâna întinsă, fiindcă, de fapt, fiecare, în felul său, treceam prin aceeași criză. Mai târziu, la Roma, ne-am prins în viața pe care o duceau ceilalți și ne-am obișnuit să credem, dacă nu în zei, cel puțin în atitudinile oamenilor față de zei. Altfel, ne-ar fi fost cu neputință să trăim, să facem carieră, să avem succes, să facem dragoste cu o femeie cinstită sau chiar cu o târfă.

Scanned with OKEN Scanner

E cumva iarna pe sfârșite ? Nu sunt chiar așa de sigur. Nu poți să te încrezi în nimic în această țară. Oricum, iată soarele. Mâinile-mi pot din nou să se miște. A trebuit să-mi abandonez însemnările secrete, căci era prea frig ca să pot scrie. Am făcut pe ursul timp de o lună, în compania lui „Augustus", câinele meu. Dar câte nu s-au întâmplat între timp ! Dochia mi-a fost dată ca femeie de serviciu. E încă indiferentă, nu știe decât puține cuvinte latinești, câteva grecești și mă învață limba getă, limba ei.

Ar putea fi frumoasă sub veșmintele Corinei. Printre geți, desigur trebuie să treacă drept o frumusețe, cu părul ei castaniu și ochii adânci care vor să pară severi. Severi pentru mine, romanul cuceritor, sau omul pur și simplu, căci cu siguranță e o poveste în viața ei și m-aș prinde pe o mie de sesterți că e văduvă sau părăsită și că are sau a avut un copil. Mi-a vorbit despre ea centurionul Honorius, cu care mai schimb unele gânduri din când în când. Nu e sclavă și după câte am priceput face mici servicii romanilor informându-i despre intențiile geților. Cu siguranță că e și mai de folos geților informându-i despre ceea ce poate afla prin oraș în legătură cu intențiile romanilor. Foarte serioasă, ca toți barbarii, care n-au ajuns încă la subtilitatea surâsului și care trăiesc la rusticele margini ale gravității sau ale veseliei zgomotoase : își face treaba zilnică în liniște, ca și cum mereu i-aș fi greșit cu ceva. Cum să-ți placă această tăcere morocănoasă ? Cum să nu-ți placă ? Dar învățăturile din *Ars amandi* sunt inutile în fața acestui bloc de marmură care n-a fost niciodată șlefuit sub mângâieri:

Artemis vine să mă vadă câteodată, când nu are clienți acasă, căci nu pot trăi fără femei. Honorius m-a înțeles cu ușurință și chiar el însuși mi-a prezentat-o. E din Milet, cel puțin mama ei era de acolo. Când intră pe ușă, îmi vine în minte călătoria pe care am făcut-o în Grecia, în tovărășia prietenului meu Cneius Pompeius Macer, la începutul tinereții mele. La Atena am cunoscut întâia Artemis. I-am povestit această îndepărtată aventură și mi-a spus, frecându-mi picioarele între picioarele ei totdeauna fierbinți : „Acest nume poartă noroc". Ce noroc i-a adus oare acest nume ? Se mulțumește cu puțin în această privință, ca orice prostituată. Își spune, poate, în clipele ei de singurătate : „Ar fi putut fi mai rău decât așa". Dar ce poate fi mai rău decât asta ? Un exilat. Răspunsul nu s-a lăsat așteptat. Mi-e încă greu să scriu. Degetele și-au pierdut obiceiul. Dar, când va veni primăvara voi povesti poate istoria tristă a norocoasei Artemis.

*

Răscolind într-un cufăr am dat, azi-dimineață, peste o basma a Corinei. Galbenul strălucitor de altădată a pălit sub patina anilor, dar parfumul ei s-a păstrat, abia ghicit, dar totuși așa de viu, de puternic, de dulce și de dur pentru mine. Această basma, cu parfumul și culoarea ei, m-a făcut să petrec toată dimineața în Roma, în plină tinerețe. De-abia mă întorsesem din călătoria făcută în Grecia și în Sicilia, ba nu, a fost exact un an mai târziu când am cunoscut-o, la calendele lui septembrie.

Scanned with OKEN Scanner

Stătusem două luni la Sulmona, cu părinții, apoi, la Roma începusem să scriu *Medeea* și atât aș fi vrut să n-o mai regăsesc pe această Medee a cărei amintire terorizează zidurile Tomisului, dar am regăsit-o din păcate, tristă cumpănă a primelor mele entuziasme — și în clipele de răgaz mă gândisem și la Gaia. Gaia era fata unei florărese și locuia lângă piață, cu maică-sa, într-o cămăruță în spatele prăvăliei. Bătrâna ieșea în fiecare noapte, însoțită de un sclav și un măgar, să cumpere flori undeva pe Via Apia. Gaia rămânea deci singură acasă în ultimele ceasuri ale nopții. Printre căruțașii care umpleau la această oră străzile din jurul pieții, așteptam, plimbându-mă prin fața prăvăliei, plecarea bătrânei. Era foarte întuneric. Câteva făclii ardeau în fața ușilor deschise ale dughenelor, în care se agitau printre fructe și legume fețe încă buhăite de somn. Intram în plin iz de templu, căci obscuritatea prăvăliei mirosea mai tare decât templul Cibelei, așa o îmbălsămase parfumul florilor de-a lungul anilor ; urcam câteva trepte care duceau în *cuniculum,* care servea și de sufragerie și de bucătărie și, bâjbâind prin întuneric, căutam patul. Gaia dormea, îmi scoteam toga și mă lungeam lângă ea. Mirosul florilor se amesteca cu cel al uleiului ars și cu cel al trupului amantei mele. Era încă întuneric când plecam și câteodată mă întâlneam cu maică-sa care se-ntorcea, cu sclavul și măgarul copleșiți sub greutatea buchetelor de trandafiri, de violete, de lăcrămioare sau crizanteme, după anotimp. Treceam câteodată și ziua prin fața prăvăliei lor, căci Gaia era foarte frumoasă și noaptea nu puteam s-o văd. Cumpăram câteva flori și luându-mi buchetul îi strângeam mâna pe furiș, spunându-i cuvinte de dragoste cu voce tare, dar cu fața severă, căci maică-sa era surdă toacă. Intrigată de cumpărăturile mele așa de des repetate bătrâna mă întrebă într-o zi : „Tinere, aceste flori sunt pentru logodnica dumitale ? Trebuie să fii îndrăgostit foc de ea !“ I-am răspuns plecând capul : „Da, îndrăgostit de Gaia“. Bătrâna n-a înțeles decât gestul meu și mi-a surâs făcându-mi cu ochiul. Nu știa că-n lipsă îi ocupam locul în pat.

În acea dugheană am întâlnit-o pe Corina. Era pe-atunci întreținută de un armator din Ostia, care venea s-o viziteze o dată pe săptămână. Am scris în *Amoruri :*

Non est certa meos quae forna invitat amores
Centum sunt causae, cur ego semper amen [1]

Ce minciună ! N-o iubeam decât pe ea, n-am iubit-o niciodată decât pe ea. Corina a fost *praeceptorix* al lui *praeceptor amoris.* Eram de aceeași vârstă și ne-am înțeles dintr-o privire. Dragostea noastră, ca să se împlinească, n-a avut deloc nevoie de toate formulele și rețetele pe care le-am închipuit în *Arta de a iubi* pentru timizi, urâți, proști, vârstnici, în sfârșit pentru toți cei care, întâlnind obiectul dragostei lor, n-au avut totuși norocul s-o întâlnească pe Corina. Am urmărit-o pe stradă, fără să dau nici o importanță privirilor rănite de moarte ale Gaiei. În apropiere de casa ei, lângă Aventin, a trimis sclava care o însoțea să-i cumpere ceva dintr-o prăvălie și astfel mi-a dat prilejul să mă apropii

[1] Nu o frumusețe anumită mă invită la dragoste
Ci sunt o sută motivele ca să iubesc mereu (lat.) (n.tr.).

Scanned with OKEN Scanner

și să-i vorbesc. Părea sfioasă, dar nu era. Înainte de a o îmbrățișa, chiar după luni și ani mai târziu, păstra mereu același aer de a nu mă cunoaște, de a părea surprinsă de prezența mea, ca în acea dimineață pe stradă, când i-am spus primele cuvinte. Corina locuia într-o casă de curând clădită, pe Aventin. (E adevărat ceea ce am scris ? Cine îmi dă puterea de a îndura, de a striga această suferință care nu e deloc o închipuire ? Sunt eu, Ovidiu, poetul Romei, amantul Corinei, această ființă care a avut și a pierdut *totul* ? Mă obișnuisem cu gândul bătrâneții și al morții. Oamenii au fost creați pentru asta. Dar sunt singurul cetățean al Romei exilat la Tomis, atât de departe de tot ce a fost viața mea. Cum să mă pot convinge că toate astea sunt o rânduire înțeleaptă a lucrurilor ?)

Corina locuia într-o casă clădită de curând pe Aventin.

I-o cumpărase protectorul său, un anume Favorinus. Prietena mea era din Perugia, părinții muriseră îngropați sub dărâmăturile propriei lor case, în timpul unui cutremur și Favorinus, cumnatul mamei Corinei, o luase la dânsul și și-o făcuse amantă. Era enorm de bogat și avea pe atunci vârsta pe care o am eu acum. Vârsta la care începi să fii înșelat și la care trădezi fără remușcări.

Mi-a dat întâlnire la ea acasă, în aceeași seară și ne-am despărțit după trei nopți și două zile petrecute împreună. Cum să vorbesc de ea fără să mă gândesc la nenorocirea care s-a abătut deopotrivă peste amândoi : eram și suntem de aceeași vârstă. Dar la ce bun aceste păreri de rău prosteşti : era frumoasă de vreme ce o iubeam. Asta e esențialul și nimeni nu-mi va putea fura acest adevăr. Ochii ei erau verzi. Mi se părea, privindu-i, că mă cufund într-o apă limpede și răcoroasă. Sfiala ei cădea o dată cu rochia, de cum se găsea lângă mine, aproape, aproape, și un râs tăcut îi învăluia trăsăturile și trupul. Era ca inundată de lumina minunată a acestui râs, care-i izvora din fundul ochilor și o acoperea apoi toată de strălucire. Mă așezam pe marginea patului, după dragoste, venea să-și rezeme capul pe genunchii mei, mângâindu-i părul desfăcut în care se jucau luminile unui asfințit de aur și de aramă.

Cât sunt de fericit că nu mai scriu așa cum eram obișnuit sau obligat ! Din proza mea au dispărut zeii, au dispărut eroii și metaforele mitologice. Sunt liber, în secret, să scriu așa cum gândesc și cum trăiesc. Simplu. *Culta placent* [1] era formula mea, fardul pe care l-am părăsit plecând din Roma. Voi continua mai târziu. Dochia a intrat cu mâncarea de prânz și mi-e foame.

*

Împins de un sentiment de care mi-e rușine acum, am trecut într-o zi prin fața prăvăliei fostei mele amante. Gaia era acolo și ca de obicei, strângându-mi mâna pe furiș, îmi spuse cu același aer serios, fiindcă era și maică-sa pe aproape : „Te aștept la noapte". N-am avut curajul s-o refuz, cu toate că asta însemna o noapte mai puțin cu Corina. Trecuse o lună sau poate două de când o părăsisem. Dar cum să rup așa de brusc ceea ce devenise în timp o obișnuință ? Mi-am adus apoi aminte

[1] Place ceea ce este îngrijit făcut (lat.) (n. tr.).

Scanned with OKEN Scanner

că în acea după-amiază trebuia să sosească Favorinus, deci oricum eram liber.

Era octombrie, frig și umezeală și tremuram sub togă, așteptând în întuneric plecarea bătrânei. În sfârșit am auzit ușa închizându-se, pașii mărunți ai măgarului depărtându-se pe pavele și intrai.

Prăvălia mirosea a crizanteme ca un cimitir și parfumul era așa de puternic încât, ametit, mă împiedecai între vase și ghivece. Urcai treptele cunoscute. Eram sigur, încă de dimineață, că nu fac o faptă bună primind invitația fostei mele iubite și în întuneric, în mijlocul mirosului de bucătărie, de flori și de sărăcie, prin contrast, îmi aminteam de parfumurile suave din camera Corinei. Era cât pe aci să mă întorc din drum. Dar Gaia începu să se miște sub cearceaf.

Îmi scosei toga, ca de obicei, întinsei o mână prudentă aplecându-mă ca să nu mă lovesc cu genunchii de marginea patului. În clipa în care atingeam ceea ce credeam că vor fi sânii Gaiei, un strigăt de animal rănit de moarte străpunse noaptea. Era bătrâna. Gaia părăsise prăvălia câteva clipe înainte lăsând pe maică-sa în pat. O luai la fugă, în timp ce bătrâna urla : „Hoții ! Ucigașii !“ Gaia se răzbuna astfel de trădarea mea. N-am mai revăzut-o de atunci.

Mă apucă o poftă grozavă de râs recitind istoria asta. Acea toamnă a fost cea mai frumoasă perioadă din viața mea. Aveam succes, numele meu începea să fie cunoscut. Citeam primele versuri din *Medeea* mea la cercul lui Valerius Messala, prefectul Romei, unde-l întâlnisem odată pe divinul Virgiliu și stăteam alături de Horațiu, Properțiu, Tibul și mulți alții, glorii ale Romei lui Augustus. Delia devenise celebră fiindcă o cântase Tibul. Mă hotărâi s-o cânt pe Corina. Care îndrăgostit n-a cunoscut acele versuri și n-a încercat să imite fericirea acestui cuplu perfect ? Versurile, care exprimau bucuria mea de atunci, au fost, în parte, cauza exilului actual. Pot s-o învinovățesc pe Corina ? Să dau focului această basma galbenă, care fixează, în timp, începutul nenorocirii mele ? Imperiul lui Augustus e mare, dar iubirile Iuliei au și început să-l descompună. *Amores*, versurile mele, nu sunt cauza acestui rău, ci numai ecoul. Crima mea a fost că am scris ceea ce văzuseră ochii. Augustus, în furia și deziluzia sa, a amestecat efectele cu cauza și eu am fost numai victima care a ispășit greșeala acestei confuzii. A făcut totul ca să pună capăt viciului, ca să-și salveze familia, ca să întărească cultul zeilor și al patriei, dar cine mai crede încă, la Roma, în toate astea, în pofida legilor și exemplului împăratului ? Și dacă Augustus este pur, prudent, auster și patriot, familia sa nu e deloc. Iulia nu e mai castă decât Artemis și e fără îndoială mai puțin decât Corina. Am văzut-o în atâtea desfrâuri, dar asta nu mă mira prea mult din partea ei, fiindcă atâtea femei din Roma făceau la fel. Într-o noapte, la Fabius, și-a muiat degetul într-o cupă plină cu vin roșu și a desenat pe masă, cu amănuntele cele mai ascunse, corpul lui Silanus. Râdea ca o nebună și toți oaspeții recunoscuseră că avea talent. Apoi se aprinse și, apropiindu-se de Silanus, îi scoase toga și celelalte veștminte ca să ne convingă că respectase întocmai canoanele lui Phidias și că desenul său nu era decât copia cinstită a naturei. I s-a dat bineînțeles dreptate. Bărbații admirară desenul, femeile modelul. Pe urmă și-a făcut pro-

priul portret și seara s-a terminat cu orgia obișnuită. Augustus a fost înștiințat, se înfurie ca totdeauna când i se părea că un fapt oarecare era o înfruntare împotriva propriei sale persoane, îl exilă pe Silanus și pe Postumus Agrippa, care erau printre invitați și o dădu afară din Roma chiar pe Iulia. Dar cine era vinovat pentru aceste crime împotriva împăratului ? El nu voia să înțeleagă că imperiul însuși, deci Augustus, provocase această cădere.

(Dumnezeu s-a născut în exil, Craiova, Editura Europa, 1990, p. 5—13 ; traducere de Al. Castaing, revizuită de autor.)

Scanned with OKEN Scanner

SUMAR

Notă asupra ediției 5

I. LITERATURA ROMÂNĂ INTERBELICĂ (continuare)

A. *Prozatori și poeți*

Mircea Eliade : *Maitreyi ; La țigănci* 7
V. Voiculescu : *În grădina Ghetsemani ; Ultimile sonete închipuite ale lui Shakespeare (Sonetul CLV) ; Lostrița* 24

B. *Istorici, critici, esteticieni, teoreticieni ai literaturii*

E. Lovinescu : *Liviu Rebreanu, „Ion"* 37
G. Călinescu : *Mihail Sadoveanu* 41
Tudor Vianu : *Dubla intenție a limbajului și problema stilului* . . 47
Perpessicius : *Mircea Eliade, „Maitreyi"* 52
Pompiliu Constantinescu : *Un mare poet romantic* 55
Șerban Cioculescu : *Tudor Arghezi* 60
Vladimir Streinu : *G. Bacovia, „Plumb"* 62

C. *Eseiști*

Emil Cioran : *Amurgul gândurilor* 66
Constantin Noica : *Ale lumii două fețe și verbele auxiliare* . . . 73
Paul Zarifopol : *Mahalagism și critică de artă* 76
Mihai Ralea : *T. Arghezi* 81

II. LITERATURA ROMÂNĂ DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

A. *Proza. Evoluție. Reprezentanți*

Marin Preda : *Moromeții ; Cel mai iubit dintre pământeni* . . . 89
Petru Dumitriu : *Cronică de familie (Davida)* 104
Eugen Barbu : *Groapa* 117
Ștefan Bănulescu : *Mistreții erau blânzi* 122
Fănuș Neagu : *Acasă* 130
Dumitru Radu Popescu : *Vânătoarea regală* 139
Augustin Buzura : *Vocile nopții* 152

Scanned with OKEN Scanner

Sorin Titel : *Femeie, iată fiul tău !* 166
Ion Druță : *Povara bunătății noastre* 169
Nicolae Breban : *În absența stăpânilor* 178

B. *Jurnalul intim. Reportajul literar. Memorialiști*

Geo Bogza : *Cartea Oltului* 184
N. Steinhardt : *Jurnalul fericirii* 194
Radu Petrescu : *Oceanul intors* 201

C. *Poezia. Evoluție. Reprezentanți*

Nichita Stănescu : *Leoaică tânără, iubirea ; În dulcele stil clasic ; Evocare* 205
Emil Botta : *Fachir* 212
Geo Dumitrescu : *Libertatea de a trage cu pușca* 214
Ștefan Augustin Doinaș : *Mistrețul cu colți de argint* 217
Ion Caraion : *Fântână* 221
A. E. Baconsky : *Fluxul memoriei* 223
Leonid Dimov : *Poemul odăilor* 227
Marin Sorescu : *Shakespeare* 230
Grigore Vieru : *Harpa ; Cămășile* 234
Ioan Alexandru : *Clopotele* 236
Ana Blandiana : *Avram Iancu* 239

D. *Dramaturgia. Reprezentanți*

Marin Sorescu : *Iona ; Răceala* 242
Horia Lovinescu : *Moartea unui artist* 255
Theodor Mazilu : *Mobilă și durere* 262
Paul Everac : *A cincea lebădă* 268
Ion Băieșu : *Boul și viteii* 273

E. *Istoria și critica literară. Reprezentanți*

Al. Piru : *G. Călinescu — „Enigma Otiliei" ; [Poezia postumă a lui Lucian Blaga] ; [Despre Nichita Stănescu]* 280
Adrian Marino : *Critica ideilor literare* 282
Ov. S. Crohmălniceanu : *Vasile Voiculescu* 285
Mircea Zaciu : *[Ioan Slavici — „Moara cu noroc"]* 287
Eugen Simion : *[Nicolae Breban — „În absența stăpânilor"]* . . . 288
Nicolae Manolescu : *Spețele metaforei ; Nichita Stănescu* . . . 291

III. *Scriitori de origine română în alte literaturi*

Elena Văcărescu : *Dedicație ; Absență ; Mi-ai apărut* 298
Panait Istrati : *Ciulinii Bărăganului* 301
Peter Neagoe : *Lumea Nouă* 305
Martha Bibescu : *La bal cu Marcel Proust* 312
Eugen Ionescu : *Cântăreața cheală* 317
Vintilă Horia : *Dumnezeu s-a născut în exil* 326

Scanned with OKEN Scanner

Mircea Eliade • Vasile Voiculescu • E. Lovinescu • G. Călinescu • Tudor Vianu • Perpessicius • Pompiliu Constantinescu • Şerban Cioculescu • Vladimir Streinu • Emil Cioran • Constantin Noica • Paul Zarifopol • Mihai Ralea • Marin Preda • Petru Dumitriu • Eugen Barbu • Ştefan Bănulescu • Fănuş Neagu • Dumitru Radu Popescu • Augustin Buzura • Sorin Titel • Ion Druţă • Nicolae Breban • Geo Bogza • N. Steinhardt • Radu Petrescu • Nichita Stănescu • Emil Botta • Geo Dumitrescu • Ştefan Augustin Doinaş • Ion Caraion • A. E. Baconsky • Leonid Dimov • Marin Sorescu • Grigore Vieru • Ioan Alexandru • Ana Blandiana • Horia Lovinescu • Teodor Mazilu • Paul Everac • Ion Băieşu • Al. Piru • Adrian Marino • Ov. S. Crohmălniceanu • Mircea Zaciu • Eugen Simion • Nicolae Manolescu • Elena Văcărescu • Panait Istrati • Peter Neagoe • Martha Bibescu • Eugen Ionescu • Vintilă Horia.

Volumul cuprinde toţi scriitorii prevăzuţi de programa şcolară să fie studiaţi în clasa a XII-a de liceu. Fiecare scriitor este prezentat prin patru secvenţe diferite: schiţă biografică, bibliografie, comentariu literar şi reproducerea integrală sau selectivă a operei indicată de programă.

Comentariile, predate iniţial în clasă, sunt redactate după principii didactice moderne. Opera nu este introdusă într-un tipar prestabilit, ci comentariul se mulează după specificul textului, oferind, într-un limbaj clar, expresiv, toate datele necesare înţelegerii creaţiei şi sesizării valorii ei artistice.

Prin modul ingenios în care este alcătuit, volumul devine un auxiliar indispensabil al manualului şcolar, prin care elevul poate aprofunda literatura română în vederea pregătirii pentru examenele de bacalaureat şi de admitere în învăţământul superior.

ION BĂLU s-a născut la Câmpina, în anul 1933. A absolvit Facultatea de Filologie, în 1960, şi Facultatea de Drept, în 1964, la Universitatea din Bucureşti. Doctor în filologie, 1969, cu teza Opera lui G. Călinescu. **Profesor de literatură română la Liceul Teoretic „N. Grigorescu", Câmpina. A publicat monografiile:** G. Călinescu, eseu despre etapele creaţiei, **1971;** Cezar Petrescu, **1972;** G. Călinescu. Biobibliografie, **1975;** Marin Preda, **1976;** Viaţa lui G. Călinescu, **1980;** Nostalgia absolutului, **1981;** Nicolae Labiş, **1984;** Lucian Blaga, **1986;** Viaţa lui Ion Creangă, **1990. Coordonează ediţia critică a operei lui G. Călinescu, în curs de apariţie la Editura Minerva.**

ISBN 973-21-0408-2

LEI 2750

Scanned with OKEN Scanner